नं० ४८५६

नाम- शारदातिलकटीका शब्दार्थचिंतामणि०

कर्ता- प्रेमनिधिशर्मा

पत्रसंख्या- ३६२ पत्राणि सं० — ×

विषय० - तंत्रम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

४५५६

श्री रणबीर पुस्तकालय
मंदर श्री रघुनाथ
४५५६

प्रथमनिधि: [illegible]
शब्दार्थचिन्तामणी टीका.

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री रणवीर पुस्तकालय श्री रघुनाथ मन्दिर
नं. ४५५८
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा०टी० १

श्रीगणेशाय नमः श्रीसरस्वत्यै नमः श्रीगुरुभ्यो नमः यदीयाङ्घ्रिद्वन्द्वाम्बुजमजननोवीतिवथिकादपि श्रेणी मत्तर्फटितिगतभा
ग्या अपि जनाः अनुमाहिम्नाः पतिममितमस्मादिजनने सदा वेदे वेदेकमपि हृतवीर्याज्जेननतं १ नतास्म्येतो हृगिरिशवचसो
नाविवदृशोः सपापः सदेहगमयतिसृहृके करिति यः तथाप्येतत्तंगंडयितनिरणे मेवपलतार्हकृपाभिः श्रीमन्तं हृस्मदुपहा।
सायभवत २ शब्दार्थचिन्तामणिरेषनाम मनोऽग्रेशो भवत्स्वमनिर्येदिनाग्रिनत नतश्चविश्वंकृतवीर्यन्तु दन प्रमादलभ्यं किमिहा
स्ति नैश्चितं शारदातिलकसंज्ञे निबन्धे टिप्पणानि बहुशः प्रवृत्ते भावतापि च परिश्रममेतं सार्थकीकुरुत सारविदोक्ताः ४
अथ संसारापाराकूपारनिमग्नान्साधुजनानुद्दिधीर्षुर्गुणवतसन्मालि मन्त्रोपासनाप्रकारं भगवता शिवेनोपदिष्टमपि निग्रहतामर्थकन
याङ्गत्वेन तत्र नरन्नुपाच्छमशक्यमवलम्बनमेवार्थेनानातेश्चेकवाक्यतया पञ्चरूपतयानिश्चिमसद्विवोपायमागमशाहेर्नि।
वंयनवा विकीर्षुर्लक्ष्मणाचार्यो निर्वायपरिसमाप्तिविघटकविघ्नसूहविध्वंसनाय मङ्गलमनुष्ठाय शिष्यशिक्षायै निबध्नाति नि
त्यमादि अविघ्नमिति द्वितीयार्थो [illegible] निष्ठाभावानुकूलव्यापाररूपार्थत्वेऽन्वयः अस्ति च नित्यस्यापि भावस्य समवायसम्बन्धी
निष्प्रयोजकतया न द्वारकव्यापारे प्रयोजकत्वं सर्वजनसिद्धं अनिवृत्तिरूपत्वेन तदेकदेशः ध्वंसरूपायास्तस्याः प्रतियोगिसापेक्षता।
याय च प्रतियोगी स्वकारणाभावादेवानिष्पन्नत्वया प्रसिद्धः प्रागभावरूपत्वरतत्त्वमात्रेऽपि न तदेकदेशः प्रतियोगप्रत्यक्षस्य स्थले तु।
प्रागभावे प्रमाणाभावात् वस्तुतः स्वीयवाकान्त्यबोधाश्रयतयोद्देश्यत्वरूपसम्बोध्यत्वेनाकान्तशिष्यार्थेकवृत्तिमप्रदानरूपार्थवृत्तित्व
स्य वैनेकदेशानुष्ठाभावेऽन्वयः अनिष्ठान्वयेन तथाहृशाव्यकेरप्रसिद्धेनु शान्वयानुपपत्तिः स्यादत आभावेति कश्चिदत्र एव तिशन्ता।
योगी प्रसिद्ध एव नन्वग्रन्थारम्भकोऽस्मदादिः प्रसङ्गोऽयं न मातत्तो ध्वविघ्ननाशकगणपतेर्वाच्यमपि युक्तान्देवतायाः सरस्व

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्या वा स्मरणमपहायानुष्यानुसंधानमित्याह वाचमित्यादि न किंस्मरस्वमात्वेमहः सांप्रतं नेत्स्यतिविषयीभूतेनेत्याह नित्यानंदेत्यादि नित्योप
आनंदः सुपवव७ः शरीरं यस्येति महसो विशेषणं नित्यं विज्ञानमानंदं ब्रह्मेति श्रुतिः आनंदमानंदवत् अशेषाश्चचेतनतत्त्वसकलत्रपपत्र
आनंदवत्वं तादात्म्यसंबंधेन नातो भेदापत्तिः यद्वा नित्योडुःखासंभिन्न आनंदो येभ्य एवंभूतानि वक्षांषि येषां एवंभूते निरंतरसंसारस्यानादित्वे
नापरिछेद्येन च प्रतिक्षणं गलद्भिरभिघ्रकैः त्वकारस्य कादिवत्संयुक्ताक्षरतया पार्थक्येनागणनात् ५० संख्यैर्वर्णैः येन महसाऽदेन
गह्यामेतदित्यर्थः काद्यादिभ्यो हि श्रवणसमनंतरमेव निरतिशयानंदः सामाजिकानां जायते विदोतादिवाक्यश्रवणाच्च परंपरया मोक्ष
रूपानंदातिशयो भवति केषांचिदिति तत्प्रयोजकत्वं वर्णानां सर्वेऽपि घटपटादिशब्दाः शब्दार्थसंबंधात्मकसंकेतेन पदं प्रतिपादयन
घासवेनामपदप्रतिपादयतश्वाचकत्वं शब्दार्थयोरभिर्वर्णानां ननु शब्दब्रह्मैव व्यापकमिति कश्चिदाचष्टे अपरास्तु जीवात्मनामंतर्गतं चैतन्
न्यमेव जगद्व्यापकमिति ब्रूते इतरस्त्वं ब्रूते ईश्वराय एवम् ० वदति तदेतन्मतत्रयं तन्मतविरुद्धं स्यादित्याह शाद्वेत्यादि तथा च पदमात्रसंभे
दो न नाभिन्नोऽर्थ्यस्येति मतत्रयाविरुद्धमेवास्मन्मतमित्यभिप्रायः यत्तु अः केशवस्तेन च संकर्षणस्तन्मूर्तिभेदत्वात् तिनवौकारः किंशा
वादित्यासेवुसंकर्षणमूर्तिः १४ स्वरेणाप्यासप्रतिपादनात् निशाहकारः अकारेणसहितानिशा यस्मिन्निति महसो विशेषणं शशांकस्या
ईचंद्रबिंदोः सदनमिति ह्रीं इति प्रासादबीजमनेनोद्धृतमेव अन्यासामपि बीजानां निर्देशार्थं इति पदार्थादर्शेहृतोऽके नन्वत्र संक्लिष्टव्याख्यापत्ते
नहि क्लिष्टेऽप्यर्थे ग्रंथकर्तृत्वे स्यात् तात्पर्यं येन तदनुपपत्तावेनोनिषिद्धलक्षणया सत्वोर्थ आवश्यकः स्यात् नन्वप्रावीदिग्वदनो यदिदि त्रिसंध्यापठे
देतत् ६ मासं विजितेंद्रियस्सादेः २० दिनपर्यंते ३ सान्ध्याकवचपाठपरत्वमुपगच्छत्तस्य वकथं परकीयक्लिष्टव्याख्यानदूषणं प्रवृत्तिरि
ति चेत् श्रांतोसि नहि वयं स्वपांडित्यपरिबोधनाय तथ्या व्याख्यामत्र स्मरामः किं तु कवचोक्ताः प्रयोगा यथा व्योक्ताः कामदेनवः कथ्यंते देवक

ध्या ये

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ ती॰
टी॰
२

नेव्याविधिनाकेनसिद्धिरित्यादिप्रश्नवाक्याद्युत्तरोत्थानात् अन्यथा कव व व वचना प्रतिपाद्यस्यापि प्रयोगस्य संहितायां प्रतिपादनेनानाकांक्षितत्वाभि
धानापत्तेरिति संक्षेपः वावामयीशान्ते वेदत्रयीममता देवेश्वरेतेश शाकसदने विडशिरस्केवागभवमेवबीजे ग्रंथारंभेऽवश्यं स्मरणीये ग्रंथादित्व।
र्थं केचिदाहुः नायमर्थः क्लिष्टोपि १ ननु लोकसिद्धकारणतां केरेवकुलालादिभिर्घटादिकार्यसिद्ध्या किमहसीतिरिक्तस्यासीकारेण अथ।
त्तित्यादिकर्तृत्वेन नतत्सिद्धिरिति चेन्न तस्य निर्गुणत्वाभ्युपगमेन कर्तृत्वासंभवात् अथ किं चिच्छक्तिसंबंधात् कर्तृत्वोपचारमात्रं तत्रकर्तृत्वन।
च्छक्तिरेवेति श्रेषतर्हि त्वदीयग्रंथनिर्मितिप्रतिभासानविघ्ननिवारणादिकमपि सैव भविष्यतीति तत्स्मरणमत्यावश्यकमित्यभिप्रेत्याह अतः।
सितेत्यादि ह्रासेपीदमेवकारणं यत्कारणतामावेष्यस्य ब्रह्मणः कारणत्वमाचक्षते मे सारिणश्चेति २ ननु महतः परब्रह्मणः सशक्तिकस्या।
त्वनामस्मरणयोग्यत्वपरत्वेन तत्स्मरणप्रकारप्रवासलाभः अथ कस्य चिद्गुरोरुपदेशवाक्यैः तत्सोलभ्यमिति चेदेवं नहि परमोपकारकत्वात्तदीयमे
वस्मरणमावश्यकमित्यभिप्रेत्याह संसारेत्यादि १ इष्टसाधनतातानस्यैव प्रवृत्तिसामान्ये लौकिकप्रवृत्तिसामान्यवाहत्वतयाविवासीयेष्टस्या।
धनताग्रहमेवग्रंथेपठनादौ प्रवृत्तिः शिष्याणां नोपपद्यत इत्यतः स्वीयग्रंथार्थज्ञानफलमादर्शयति सारमित्यादि तेत्राणं सर्वेषां नत्वयत्किं
चिदेकतन्त्रस्य तेत्राणेनानाभूतानामदर्शनेहि कश्चिदेकतन्त्रस्य तात्पर्यार्थः कश्चित्पदार्थः कं॰ दाकोन्नितभागार्थश्च निर्णीतमशक्यः स्यादे।
सतिसंभवे सर्वतेत्राणामेकवाक्यतया प्रतिपादितमर्थविशेषेनत्वनानावाक्यार्थभ्रमानिवैकल्पिकतयात्रुष्टयानिवारणं एतेन नेहूपकेन। सा
स्य ग्रंथप्रयोजनं दर्शितमिति श्रूपार्थदीपिकाकारेणोक्तं तत्तन्नयुक्तं ततः स्पष्टत्वात्तच्छास्त्रार्थानधिगमात् [illegible]भिधेयमाह शास्त्रार्थेत्यादि यत्तुवि
षयप्रयोजनसंबंधाधिकारिणः श्रोतृप्रवृत्तिनिमित्तभूतान्दर्शयति सारमित्यादिश्लोकद्वयेनेत्युक्तं पदार्थादर्शकत्वात्तत्वसारमित्याद्येकैकश्लो
केनैव सर्वकार्थप्रतिपादने पितस्यैव पुनर्विवरणरूपतया २ यश्लोकस्यापेक्षणेन यथाकथंचित्संगमनीयं श्लोकद्वयस्यैकवाक्यतात्वनव। त्यादि [illegible]

सारं वक्ष्यामीत्यादेर्वैरस्यापत्तेश्च ४ ननु किं तत्सारं तंत्रापातोऽर्थपरतंत्रविरुद्धोऽर्थोनवास्वकपोलकल्पितोऽर्थः प्रतिपाद्यत इत्युक्तं यत्तु नित्यानंदेनै
वक्तव्यग्रंथोऽप्रतिपाद्यात इत्याकांक्षायां संक्षेपेणास
वमत्यविस्तग्रंथा २॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्वामीमत्स्येन्द्रादिक्रियापद्धतेः स्यात् यस्मिन्धर्मादीनां कारणेन तदुपासनाप्रकारोभिधीयते तादृशं शारदातिलकग्रंथं वस्वामीति वैय्यधिक
रण्येनान्वयप्रसंगश्च मम त्वेवं प्रतिभाति शिष्याणां विषयांतरमनोविच्छेदाय प्रवर्त्तकज्ञानसंपतये च सारमित्यादिग्रंथस्यैव विशेषणं नन्वग्रंथ
स्यैव धर्माद्यादिके प्रतिकारणत्वमव्यवस्थापितं तत किं स्तोत्रादिवत्पाठमात्रात् किं वा तदर्थज्ञानात् आहोस्वित्तत्प्रतिपाद्यानुष्ठानादित्यत्राह शब्दे
त्यादि तथा च मंत्राणां विधिप्रतिपादनेन तत्स्थानुष्ठानं ततः समीहितसिद्धिरिति रीत्या ग्रंथस्यास्य ज्ञानमिष्टसाधनमिति सर्वैथैतदध्यय
नादौ यतितव्यमिति भावः मंत्रशास्त्रविधेरपि मंत्रविधिना विवक्षिता तेन प्रतिज्ञाश्लोककोडीकृतस्य दीक्षाविधेरप्यत्र प्रतिपादनेपि न क्षतिः श
रःस्वतंत्रतस्याभावः शारदा तंत्रं तद्ददातीति शारदा तस्यास्तिलको भूषणं एतेनान्वर्थनामतया सर्वापेक्षया यमेव ग्रंथ उपादेय इत्युक्तं सर
स्वत्यास्तिलकस्य सर्वग्रंथमये सोत्कर्षादिति बोध्यं ५ अथोद्देशक्रमप्राप्तां शब्दसृष्टिमभिधातुमुपक्रमते निर्गुणमित्यादिना आवश्यकं
चेदं सृष्टिनिरूपणं अन्यथा वक्ष्यमाणभूतसृष्ट्यादौ स्वस्वकारणेषु तत्त्वयस्य तत्तत्कारणात्तत्तदुत्पत्तेरुच्छेद्यत्वापत्तेः सनातन इत्यनेन सर्गेका
लव्यवस्थापरिहृता अनंतः असंगृहीतप्रकृतिकः गुणाः सत्त्वरजस्तमांसि तदपरिग्रहाभ्यां निर्गुणत्वसगुणत्वोक्तिः परब्रह्मणः साम्यावस्था
विशेषापन्ना उक्तगुणा एव प्रकृतिरविद्याकलाचाभिधीयते ६ तदेवेरीत्याह द्विविधपरब्रह्ममध्ये २ याशक्तिर्जाता शक्तिरपि गुणवैषम्येण स्थू
लावस्थापन्ना प्रकृतिरेव तदेवं साम्येन सूक्ष्मावस्थापन्ना ये गुणाः प्रकृत्यविद्याकलापरपर्यायास्तद्विशिष्टाद्ब्रह्मणः सकाशात्स्थूलावस्थाविशे
षापन्नगुणपरपर्याया शक्तिरजायतेति निर्गलितार्थः आसीदिति स्याविर्भूतेत्यर्थः तदुक्तं वायवीयसंहितायां शिवेच्छया पराशक्तिः शि
वतत्त्वैकतां गता ततः परिस्फुरत्यादौ सर्गे तैलं तिलादिवेति एतेन शक्तिसहिताद्ब्रह्मणः सकाशाच्छक्तिरुत्पन्नेति कथं निर्वहेदिति।
शंके शक्तिभेदस्योपपादितत्वात् सकलत्वेपि ब्रह्मणः सृष्टिसामर्थ्यादिकं न प्रच्युतं भवतीति सूचयितुं सच्चिदित्यादि अविद्याकवलि
७ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दो भ्यां भिन्ना वस्था १

शा॰ टी॰ १ तत्त्वेन परेषामिव वैपरीत्यं प्रसज्येतेति भावः ततः शक्तेः सकाशान्नादबिन्द्वाख्यावस्थाविशेषावेव यथाहि कपालिकाकपालिवदवर्णादिसंज्ञास्ति
दः २ परशक्तिमयः शिवशक्तिमयः असौ साक्षाद्ब्रह्मत्वेन निर्दिष्टो बिन्दुरेव पुनः सर्वोक्तबिन्दुनादाभ्यां कारणभूताभ्यामपरानेव बिन्द्वादीन् स्व
भेदतया भजमानस्त्रैविध्यमुपयातीति तत्र सूक्ष्मस्थूलाभ्यामवस्थाभ्यां परावस्थातोभ्यामापन्नो बिन्दुः अत एव शिवत्वेनासौ कथ्यते सूक्ष्मावस्थाप
न्नो नादः अत एवाशक्तोच्चारः स्थूलावस्थामापन्नः कारणभूतो बिन्दुरेव सर्वोक्तो बीजपदेनाभिधीयते अस्त्वेवापरशक्तिमयत्वमप्यवस्था।
3 परस्थूलावस्थापन्नाया एव सर्वेशक्तित्वेन प्रतिपादनात् ततः पराभिन्नावस्था परावस्थासूक्ष्मा चेति त्रयमेव सार्थक्यमप्येतद्विशेषणस्य ८
तेषां भेदानां स्वरूपमाह बिन्दुरित्यादिना बीजस्य धर्मिता यास्त्वेव सन्नादपिनादात्मक सर्वथान्तर्वेशक्तिनेवैरस्या समवायः तोभ्यतोभकभाव
लक्षणः संबंधः स्वकपोलकल्पितत्वभ्रमनिरासाय सर्वैस्त्वादि ९ रौद्रीत्यादि शब्दस्पष्टान्तर्गताएते निरोधिकार्द्धेन्दुरूपाः क्रमेण रुद्रादिनाम
तामत्तामासादयंति तएव ज्ञानशक्तीच्छाशं क्रिया ०पदेनाप्यभिधीयंते सदाशिवाद्वैवेदी शक्ततोरुद्रसमुद्भवस्त्वादिकवर्णस्य
स्याभिप्रायेण वर्तितिनातः सर्वापरग्रंथविरोधः १० भिद्यमानात्रिविधत्वेन भेदिनात् परादित्रीयात् यद्वायस्त्रयोभेदास्तकाल स्यान्मू
लभूतात् परादिशेः प्रथमप्रथमसमुत्पन्नानन्तरतः अव्यक्तो वर्णत्वादि विशेषधर्मैरविभाव्य आत्मा स्वरूपं यस्य ११ नेरवमेव सर्वागमवि।
शारदाः शंकराचार्यप्रभृतयः शब्दब्रह्मपदेन व्यवहरंति केचित्त्वांतरस्फोट एव शब्दार्थरूपः शब्दब्रह्मपदेन व्यवहार्य इत्याहुः परे तु सर्वे पूर्वसं
स्कारसहितचरमवर्णग्रहणे द्रुतपदास्फोटादिकमेव शब्दब्रह्मेत्याचक्षते १२ तदेतन्मतद्वयं दूषयति नहीति तयोः शब्दार्थशब्दयोः सिद्धिः
शब्दब्रह्मपदवाच्यत्वसिद्धिः यतः सच्चिदानंदरूपो ब्रह्मशब्दार्थः तौ च जडावितिभावः चैतन्यमिति सर्वेषु सर्ववर्णसंस्कारविशिष्टस्थरमवर्ण।
एव सर्वभूतचैतन्योपहितः सर्वेषां वाक्यार्थाभिव्यंजकः शब्दब्रह्मपदार्थतामासादयतीति ग्रंथकारस्याभिप्रेतं अत एव स्फोटोप्यन्याप्यकल्प १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नश्चेतिमंतव्यं १२ तत्र शब्दब्रह्मप्राणितां मन्त्रप्रसूत्यानां देहमध्यान्तर्गतकुंडलीप्राप्यसार्थनदनेनतरंकैडाद्यभिधानहापकरवादिवर्णानां वि
भावये कृद्यपद्यादिभेदेनानानाप्रकारेणामायते इति प्रकृतग्रंथनिरूपणीयमंत्रसृष्टिः प्रतिपादिता १४ अथ मंत्रार्थं तद्देवतासृष्टिमभिधा
तुमर्थसृष्टिं वक्तुमुपक्रमते अथेत्यादिना यत्तन्मूलभूतानतनोद्भूतादिमादितपदार्थसृष्टेरुपक्रमः इदंतु सर्वोक्तशब्दसृष्टिक्रमस्य पर्यवसि।
तस्य कटितिवोपार्थ्येत्युक्तरुपादानमितिहर्षदीपकाकृतोक्तं तत्रायुक्तं तदाशिवादेरप्यर्थतया तत्सृष्टेरर्थसृष्टित्वस्य वारयितुमशक्यत्वात् अ।
न्यथाग्रे रुद्रसगणनादर्थत्वमेव तस्य न प्राप्येत एवं क्रमस्य पूर्वमनुक्तत्वेन तदनुवादत्वासंभवाच्च शंभोः परब्रह्मणः सकाशात् सर्वनिरुकार्य
ककलापदार्थात्मकात् कलामेवाश्रित्य कार्यकारित्वेन स्यात् तत्र गुणेति एककार्यकारितया तदात्मकत्वोपचारः कालस्यापि जगज्जनने सहाय
भूततया तदात्मकत्वोपपत्तिः शंभोर्निर्गुणब्रह्मरूपस्य कथं कर्तृत्वं कथं वा न यदाचिद्रूपस्य कस्यचिदुत्पत्तिर्भवतीति शंकाद्वयमनेन विशेषण
द्वयेन परिहृता चिदात्मकत्वं तत्र स्याविशेषरूपबिंदुप्रयोजकतया कार्यकारणोपचारात् एतदुपादानप्रयोजनं तु बिंदुद्वारकमेव स।
दाशिवप्रयोजकत्वं शंभोरिति सूचनमेव जगत्साक्षी जगत्सृष्टिस्थितिध्वंसनिग्रहानुग्रहात्मककार्य ५ककर्ता केचित्तु सर्वशब्दसृष्टेरु
क्ततया मायाबीजस्याप्युत्पत्तिरुक्तैव तेनेयं सदाशिवोत्पत्तिमाह अथेत्यादिना शंभोर्हकारात् कालोग्निः रकार इति यावत् प्रलये सर्व
नाशकत्वस्याग्नेः सत्वात् कालत्वोक्तिः सर्वेषु विवयस्य १ बीजघटकतया तत्संपादकत्वात् एतावता सकारमाविर्भाव्य कामकलापदार्थ
भूत ४ स्वरपरत्वेन कलापदं निर्वर्ण्य सदात्मनियस्येति शंभोर्विशेषणं कृत्वा संपूर्णमायाबीजोद्धारः कृतः यत्तु कलाश्चंद्रबिंदुः आत्मा ८ स्व
र इति पदार्थी दर्शिताः तोक्तं तत्र युक्तं तथा सति शंभोरिति ५ म्यंतस्य समानाधिकरण्यानापत्ते मूलस्वारस्यभंगापत्तेः अथ हकारात् सकारात् अर्थे
ङ्गतः ४ स्वरात्तु सदाशिवो जात इत्यर्थः मायाबीजप्राभिन्न परस्परमिलितत्वादिनिरूपणादिना भवत् भावेति बृंहितर्हि विद्यात्मन इत्यादि वैयाकरणप

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ त॰ कृतंग्रंथासौरस्यमपरिहार्यमेवेतिब्रुवते १९ तेषांशब्दसृष्टौनामसादृश्यमात्रेणप्रतिपादनभ्रमविषयाणांरुद्रप्रभृतीनामेवंपूर्वोक्त।
टी॰ श्लोकक्रमेण शब्दसृष्टौतन्यथाक्रमउक्तोनार्थपरोभवतीत्यभिप्रायः १६ इदानीमर्थविशेषभूतभूतसृष्टिवक्तुमुपक्रमते मूलेत्यादि।
४ मूलभूतात् सर्वसृष्टिमूलभूतात् परवस्तुनः परब्रह्मपदवाच्यात् अव्यक्तादुद्गुणत्वादिभिर्विशेषधर्मैरनभिव्यक्तात् एभिर्विशेषणैरव्य
५ क्तान्मारवोभवदित्यनेनोक्तोरवदर्शितः विकृतात् सृष्टिमाविर्भावयितुमुद्युक्तात् गुणाः सत्वादयस्त्रयः अंतःकरणानिमनोबुद्ध्यहंकार
चित्तात्मकानि ४ तदात्मकत्वंतज्जनकत्वेनकारणेकार्योपचारादुक्तं इदमेवशैवागमेबुद्धितत्वमित्यभिधीयते ७ सृष्टेर्वैकारिकंदेवा।
दिसृष्टेर्वैदैवेलक्षणंएकत्वेत्रैविध्यमहंकारस्य कारणस्वभाववैचित्र्या २ कार्यास्वभाववैचित्र्यमुपपद्यतेतिभावः वैकारिकत्वंतैजसत्व
भूतादिकत्वानिचक्रमेणसात्विकत्वराजसत्वतामसत्वरूपाण्येव १८ अवेतावरुणः उपेंद्रः श्रीकृष्णस्यमूर्तिभेदः कोब्रह्मणोमूर्तिः ११ एतेषा
मिंद्रियाणामधिष्ठात्रदेवतादिगादयो १० क्रमेणभवंतिमनसस्तुचंद्रः यदुक्तं वैकारिकादिगाद्यायेचंद्रेण ११ स्मृता इंद्रियाणामधिष्ठात्
देवास्तेपरिकीर्तिताइति १९ भूतादिकादितिस्वार्थिकःकप्रत्ययः तन्मात्रेत्यादि ४ पादस्यैहैवहृत्संबंधः तथाचभूतादिनामकादहंका
रात्पूर्वंशब्दतन्मात्राततआकाशः ततोभूताद्यहंकारादेवस्पर्शःस्पर्शसहिताच्चाकाशाद्वायुः ततस्तस्मादेवाहंकाराद्रूपंरूपसहिताद्वायु
स्तस्तेजः ततस्तस्मादेवाहंकाराद्रसःरससहिताच्चतेजसोजलं ततस्तस्मादेवाहंकाराद्गंधः गंधसहिताच्चजलात्पृथिवीतिफलितार्थः न
वाहंकारमात्रस्य ५ भूतहेतुत्वोक्तिव्याघातइतिवाच्यं ततस्तस्मादेवाहंकाराद्गंधः ततस्तन्मात्रोत्पत्तिद्वारापूर्वपूर्वस्योत्तरोत्तरंप्रतिहेतुत्वस्यो
क्तत्वात् यदुक्तंतन्मात्राक्रमयोगतइति तन्मात्राणांक्रमेणाहंकारतउत्पन्नभूतानांचयोगेनभूतान्युत्तरोत्तराणिजातानीतितदर्थः क्रम
पदाच्चस्पर्शवाय्वादिसहितादहंकारादाकाशादेरुत्पत्तिबोधप्रसक्तिः अतएवार्थविहरणोनिशब्दादिर्व्यादिना अव्यक्तेस्त्वव्यक्तेरवनमिति। ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वत् विशब्देष्वेतं पञ्चैकाधारत इति स्व २ कारणभूत सर्व २ भूताधाराणीत्यर्थः यदुक्तं व्योमाग्निमरुदम्बुदहनस्तत्रायत्तास्ते संस्थिताः पृथिवीति श
ब्दादयः क्रमेणाकाशादिभूतानां विशेषगुणाः यद्वैकाधारत इति स्वस्वपूर्वभूतेगुणवैशिष्ट्येनोत्तरोत्तरगुणवत्त्वमुत्तरोत्तरभूतस्येत्यर्थः यदुक्तं।
मीशानेन शब्दैकगुण आकाशः शब्दस्पर्शगुणो मरुत् शब्दस्पर्शरूपगुणैस्त्रिगुणं तेज उच्यते शब्दस्पर्शरूपरसगुणैरापः ४ गुणाः शब्दस्पर्शरू
परसगंधः ५ गुणा महीति सांख्यमतमभिप्रेत्यैवेदं प्रसंगात् भूतमंडलान्याह वृत्तमित्यादिना दिवस्याकाशस्य वृत्तं परिधिरेखा यस्य ६ विं
दुलांछितं यदि क्रियेत तर्हि वायोः मंडलं स्यात् त्रिकोणमूर्ध्वाग्रं इन्द्रराजस्य वायव्यकोणोत्तबहिर्मंडलमिति तेजोन्तरदर्शनात् स्वस्तिकेस्यादि
त्रिकोणसंपातरेखाः संबध्याः तत्र स्वस्तिकाकारं कुर्यादित्यर्थः स्वस्तिकं नाम विदिगात ४ वेङ्कं परस्परसंबद्धरेखाद्वयं अर्धेन्दुरित्यादि अर्धे
न्द्राकारेखाकृतत्वात् उभयपार्श्वपद्मद्वयं कुर्यादित्यर्थः केचित्त्वष्टदलपद्मं ० तद्दलाग्रेष्वर्धेन्द्रानाचरेदित्याहुः अस्मे तदर्धेन्दुकं ० तद
तः पद्मं कार्यमित्यर्थमाहुः ४ रसारेखा सेव पूर्वादिदिक्ष्वष्टवज्राणि वज्रनामान्योन्याभिमुखतया त्रिवङ्कं परस्परसंबद्धरेखाद्वयं वर्णाः वक्ष्यमा
णभूतवर्णाः नामानि वक्ष्यमाणमंत्राः तथा च यस्य भूतस्य मंडले कामनानुगुणेपनले व्योममस्ति तद्भूतमंडले तद्भूतवर्णा तद्भूतमंत्रश्च लेख्य इत्य
र्थः भूतानामुत्पादिकाः कला आह निवृत्त्याद्या इति नन्वभूतोत्पत्तिकारणमुक्तमेव तत्किमिदानीं पुनरुत्पादकारणमुच्यत इति चेत् न नव्ययंश
ब्दादिमात्रमेकैकमेव कारणं भूमोऽपि तु कलादिरूपसहकारिकारणकलापसहकृतमेवेति न कोऽपि दोषः नादाद्देहोयस्येति विग्रहात्तथाभूतो
विंदुस्तस्मात्कलोत्पत्तौ नादेत्पादेः नृणां प्रकृतशास्त्राधिकारित्वेन मुख्यतया तेषां सम्भवात् इति निरूपणस्य वैराग्यजननेनेश्वरोपासनावृद्धिसंभवा
यावश्यकतया तदुत्पत्तिमाह तेभ्य इत्यादि नन्वेकोविन्दुरिति कथं संगच्छते कदाचित् द्विधा यद्यपत्यानामपुंसामेतेरपत्य भेदेन विन्दुभेदस्य कृतादित्या
शाह उभयेति क्रमात् दैवनियंत्रितवायुवशात् उभयेति आद्ररूपलक्षण मनुष्याणामेव सर्वमुपक्रमात् तत्रापत्यानां प्रायशोऽसंभवान्मनुष्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ श्री
वि॰
५
5

मात्रविषयतयोभयेत्युक्तं नन्वेकएवविंदुर्यदिगर्भप्रयोजकस्तर्हि कदाचित्पुत्रः कदाचित्कन्येतिवैषम्यंनस्यात् अस्मिन्मतेविंदुसंख्यावैषम्यमेवतद्वै
षम्यप्रयोजकत्वेनस्वीकरणीयमित्यत्राह रजोधिकेत्यादि २२ रजोमात्राः शुक्रमात्राः १४ इतिहस्वाभाविकमेवनाधिक्याकरेनातः सर्वदैवरजोधिक
त्वेनकन्याप्रसक्तिः तथाच २२ मात्रातोऽधिकेरजोभागे १४ मात्रातोभिवृद्धशुक्रभागाद्धिकेसतिकन्या एवमेवाधिकेशुक्रेपुत्रजन्मेतिनकिंचिदपि
दुष्टं यत्तूभयात्माशुक्रशोणितात्मा असौरजोधिकः क्रमान्नारीभवेदित्यादिकोनरत्वयोजनेतिपदार्थादर्शकृतोक्तंतत्रयुक्तं शुक्राच्छोणितसंयुता
दित्यतएवोभयात्मकत्वस्यावगतेरेतदुपादानवैयर्थ्यापत्तेः क्रमादित्यनेनैतदुक्तंभवति सएवविंदुर्वायुनाद्वेधाभिन्नः सन्द्विरूपतितांजनयतीत
विभवदुक्तिमेदक्रमप्रकारेणैवोपपद्यते नतुभवदुक्तयोजनयेतिपरमरहस्य यत्तूभयात्माएकोविंदुरित्यन्वयः शुक्रशोणितस्यातोमेतगेत्वामि
लितात्म्यांएकोविंदुर्जीयतेसएवस्थानगर्भाशयंप्रविशतीत्यर्थं इत्युक्तंहर्षदीपिकाकारेण तदपिनयुक्तं क्रमादित्यस्यासौरस्यप्रसंगात् यदिच।
क्रमादुभयात्मेत्यन्वयः पुरुषानिर्गमकालएवात्माशुद्रंप्रविष्टः शोणितसंबंधादुभयात्माभवन्नपिमिलनादेकत्वमापन्नोविंदुर्गर्भंप्रवि
शतीत्यर्थं इष्यतेतथापिप्रयमलोकनिकथनाभावान्न्यूनत्वमूलकुतःस्यादितिनकिंचिदेतत् तस्यविंदोजर २ वत्वमुपपादयति पूर्वेत्यादिना।
पूर्वजन्मस्वर्जितानियानिसुखदुःखभोगजनकानिपुण्यपापात्मककर्माणितदनुरूपेणतत्सहायभूतेन अविद्यात्मकोमोहस्तद्रूपपाशेन।
नियमितः एतावदेवसुखंएता॰ दुःखं। एता॰ मायुः किंवा एता॰ शुभकर्मकार्यं एतावदेवाशुभकर्मकार्यमित्यादिनियमविशिष्टः सत्रा।
त्मनोवकृत्वादेतद्विंदुप्रभवशरीरावच्छेदेनभोगजनकादृष्टविशेषवान्कश्चिदेकआत्माअनादिरपिजीवत्वंमाप्नोतिनत्वात्माविंदुतो।
जायतइतिमंतव्यं सएवमविकार्यप्यात्मातथादोषैर्हेतुभूतैःप्रामोपुक्तोयंजीवोनिर्जेंद्रियैरर्थादविकृतैर्व्यक्तिंयातिप्रकटीभवतिविकृ
तैर्दोषादिभिः आत्मास्त्वयंविकृतैंद्रियएवोत्पद्यतेनतुनिर्जेंद्रियइर्णोभवेदित्यभिप्रायवानाह दोषैरित्यादि ततदेहेतत्रप्रविष्टस्तत्वपदा ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र्थं निरूपयति त्वानेत्यादिना तत्र विद्योविद्वत्त्वमिरिन्येन ग्रंथलिंगं ग्रानंदेति यद्यपि मूत्रग्रन्थसंगोप्यस्य कार्यं किं न तथापि न तदिंद्रियस्य स्वत्वं

कार्यं किं न तदेवंभूतस्यैव ग्रन्यथा जिह्वाया वर्णोच्चारणमपि कार्यं किं न गण्येत त्वमिसंधिः ग्रात्मन इति ग्राहकमितिशेषः ग्रंतःकरणस्यैव चा

तुर्विध्यमाह मन इत्यादिना संकल्पविकल्पात्मकं मनः सर्वभावनिश्चयकारिणी बुद्धिः त्वाहमभिमानग्रको ऽहंकारः निर्विकल्पकं चित्तमिति

तल्लक्षणं यदुक्तं तंत्रातरे एषा शक्तिः परा जीवरूपिणी प्रोक्तलक्षणा संकल्पं च विकल्पं च कुर्वाणा तु मनो भवेत् बुद्धिरूपा तथा सर्वभाव।

निश्चयकारिणी त्वाग्रस्मीत्यभिमानाख्या सैवाहंकारसंज्ञिका निर्विकल्पात्मिका सैवाहंकारसंज्ञिका मता चित्तस्वरूपिणी एवमेकैव बहुधा

नर्तकीव प्रतीयत इति तन्मात्राश्चेति चकारो विकृतयश्चेतरमन्वेति चकारेण प्रकृतिसंग्रहः नित्यं कार्यरूपतया विकारत्वाउत्तरोत्तरं प्रति पूर्व

पूर्वस्य कारणत्वेन प्रकृतित्वं उत्तरोत्तरं प्रति पूर्वपूर्वस्य प्रकृतित्वं तत्त्वाउत्तरोत्तरस्य पूर्वपूर्वविकृतिरूपतया च प्रकृतिविकृतित्वं प्रकृतिश्च भूतपदं तन्मा

त्रापरं कारणे कार्योपचारात् भूतानां केवलकार्यत्वेन विकारेष्वगणितत्वात् दशेत्यादिनां संज्ञांतरं नत्वांतर्गतानां केषांचित् ग्रंतःकरणं चत्वात्मनो

मननं करोति तदा मनः यदात्मनो बोधकं तदा बुद्धिः यदात्मनो गुणान् प्रकटयति तदाहंकारः यदात्मानं प्रकाशयति तदा चित्तमिति पदेनाभिधीय

ते ग्रंतःकरणस्यावस्थाचातुर्विध्यं सूच्यते न तु स्वरूपस्य चातुर्विध्यमित्यभिप्राय इति केचित् तत्र कर्मेंद्रिय ज्ञानेंद्रिय मनसां पृथिव्यादि ५ पंचभूतानां

च १६ संख्यानामापन्नानां विकारसंज्ञा ५ भूतानि ग्रहंकारः ग्रव्यक्तं महत्तत्त्वं इति ८ पदार्थाः प्रकृतयः शब्दादयः ५ तन्मात्राः महानहंकारश्चेति

७ पदार्थाः प्रकृतिविकृतयः १० इंद्रियाणि १० श्रोत्रेंद्रियार्थाः ५ भूतानीत्येवं २५ तत्त्वानि भवंतियदाहः भूतेंद्रियेंद्रियार्थैरुद्दिष्टस्तत्त्वमेकविं।

शतिक इति विंदुरित्यनेन सांसमतत्त्वमुक्तं स्वमतेहि पंचभूतानि तन्मात्रा इंद्रियाणि मनस्तथा गर्वो बुद्धिः प्रधानं च तत्त्वानीति विदुर्बुधा इति

परिगणितानि षड्विंशत्तत्त्वानि प्रासंगिकमुक्ताप्रकृतमनुसरति न तु विंदुतत्त्वप्रवृत्तिशरीरमुत्पद्यते तदा तस्य सर्वजनसिद्धो गुणमात्मकत्वप्रवा

न्ये।

तस्यापि चातुर्विध्यम्

त्वं ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ टी॰ विं॰ ९

दोषा इत्यादिनाह अग्नीति किं केन संगतमिति शंकायामाह विंदिति तत्र शुक्रमग्निरूपं रक्तं सोममयं मंतव्यं अत्र शास्त्रे दक्षिणभाग
के विदग्निपदेन क्वचित्सूर्यपदेन च व्यवह्रीयते द्वियावैतैजसी वृत्तिः सूर्यात्माचानलात्मिकेति वायवीयसंहितोक्तेः तथा चाग्नीषोमात्मके दे
हे कुत्र भागे कस्य स्थितिरिति शंकायामाह दक्षिणांश इत्यादि कुत्र दक्षभागे स्थितिरिति शंकायां दक्षिणनाड्यामग्निसूर्ययोः स्थितिर्वामा
नाड्यां चंद्रमस इत्युत्तरं दातव्यं तत्र च किं संज्ञा सा सा नाडी कति संख्या श्चेति जिज्ञासायामाह नाडीरित्यादीनि मुख्यतेनोक्ता नातिस्पष्टं
नाडीनामवांतरसंख्या स्पष्टार्थं विलानां ७ नाडीनां नामाह गांधारीत्यादिना १० मुख्य इत्यनेन सूचिता मुख्यापरनाडीनां संख्या केत्यपेक्षायामाह
नाड्योनंतास्सति अनेन तावच्छरीरांतर्गतनाडीगणा यितमशक्याः तत्तु संख्यो ब्रूमः प्रधानाः शिराः कथ्यंते कश्चिच्छिद्र सर्वसंख्या स्तथा परालि
यं गता साक्षात्तत्त्वलक्षणार्थं नीथिकाः नाड्योनंतास्त्रयोन्माना इत्यादि विरोधापत्तेर्यथा श्रुते परिहारासंभवात् · पंचेति मूलाधार· लिंग· नाभि·
हृत्· कंठ· भ्रू· स्वाधिष्ठान· मणिपूरक अनाहत विशुद्ध आज्ञा नामक चक्राणि यानि गीयंते तान्येव ५ पर्वाणि अधोधो ग्रंथिमारभ्य ऊर्ध्वोर्ध्वग्रं
थिपर्यंतं पर्वसमाप्तिः तेन ग्रंथीनां ९ संख्याकत्वेपि न क्षतिः हृदि प्राणो गुदेपान इत्यादि युक्तलक्षणके भ्यो वक्ष्यमाणवायुभ्यो भिन्नोयं प्राण
नामा वायुस्ताभिः कथितनाडीभिस्तत्पुरुषस्य सर्वशरीरं व्याप्नोति दोषाश्च इत्यन्वयश्चेति द्वंद्वसमासः भ्राजकोरंजकश्चैव क्लेदकः स्नेह
कस्तथा धारको बंधकश्चैव द्रावकाख्यश्च सप्तमः व्यापकः पावकश्चैव श्लेष्मको १० एकस्तत्र इति तेंतरो कानि च वह्निनामान्यत्र संप्रयेयानि
प्रसंगात्तस्य प्राणस्योर्मि कथनेव शंपकर्तव्यं प्रसंगान्मनः शरीरयोरपितानाह बुभुक्षेत्यादिना पीडाविशेषोत्पादकानुकूलावस्थाविशेषक्र
मिः शुक्रशोणितात्मनाविद्धेनाकिमविशेषेण पतति शरीरस्था इत्यादिमयं जन्येतेनेत्याह स्त्रीपुंसयोरित्यादिना इत्यस्याशयः नृणां शुक्रवो निगद्यत
इत्यारभ्यैतावत्पर्यंतमुपदर्शितस्वरूप तथा पूर्वकर्मानुरूपेण जीवभावं प्रपन्नात्मविशेषानुगतः पदार्थदर्शी कृतस्तत्त्व इत्यंभूत इति उर्वनरि। ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तद्धस्तावबद्धश्रोत्रोमात्यष्टष्टमाश्रितो मोक्षोपायमभिध्यायन्नित्यर्थः यदाहुः ऊर्ध्वं नरितहस्ताभ्यां श्रोत्ररंध्रेपि धायसः स्मरन्पूर्वानुभूताः स्वना
नायोनीश्रयातनाः मोक्षोपायमभिध्यायन्नतेभ्यासततस्मर इतीस्याहुः नायमर्थः इत्थंभूतपदस्य सर्वोकार्थ्ये सैव तेन परामर्शात् अनयथाभ्या।
सततस्मर इत्येतस्थापितदर्थत्वसंभवात् क्रतसततत्याग इति तत्सांप्रदायिकाः कालक्रमेण गर्भवेदनाभोगपरिसमाप्तिकालनिर्गमेन अयेमातर।
मित्यत्रान्वयः तथा वृद्धयं क्लेशवान्मातरमपि क्लेशयतीत्यर्थः १० मे ९ मे वापीति याज्ञवल्क्यादिकं नौत्सर्गिकी रीतिमनुरुध्योक्तं पिण्डितश
रीरः संकुचदङ्गः रोदितमिति गर्भवासाद्यवस्थाभयेन भो भो मम मोक्षः नेरेवं भयानकं तमधुनतमवेत्यादि विवक्षमाणो रोदनं चिकीर्षीत्तस्यान्न।
निकस्मिंश्चित्प्रयत्नो जायते ततो मूलाधारे वायोः क्रिया भवति तया क्रियया मूलाधारावच्छिन्ने शब्दब्रह्मणि कश्चिद्भावोवस्थाविशेषापरपर्या
मी जायते स एव परानामकः स एव च नाभौ प्रविष्टः पश्यन्तीसंज्ञां लभते हृदये गतः स एव भावो मध्यमासंज्ञामासादयति स एव कण्ठवक्त्रा
दिस्थानगतो वैखरीसंज्ञामा० यदाहुः मूलाधारात्प्रथममुदितो यस्तु भावः पराख्यः पश्चात्पश्यन्त्यथ हृदयगो बुद्धियुङ्मध्यमाख्यः वक्त्रे
वैखर्यथ रुरुदिषोरस्य जन्तोः सुषुम्णावद्धस्तस्माद्ध्वनिपवनप्रेरितो वर्णसंघ इति एवं वर्णानामुत्पत्तिर्भवतीति वर्णविशेषात्मकमंत्रोत्प
त्तिर्जातेवेत्यभिप्रायेण मंत्रोत्पत्तिप्रकारमाह ततइति ततः शरीरोत्पत्त्यनन्तरं वै तस्य रूपा स्या जगन्मंत्रमयं स्यात् इत्यन्वयः एषा स्वतन्त्रकर्त्र्यपि
ब्रह्मणः सन्निधानमपेक्षत एवेत्येवमर्थं सूचयितुं शिवसन्निधिमित्यादि आनन्दपदं साक्षात्परं परस्या वा आनन्दकन्दस्य कैलेन्द्रियपरं तथा
चनित्यानामनित्यत्वेन नैयायिकाभ्युपगताकाशपरमाण्वादीनामानन्दानामिन्द्रियाणां गुणानां सत्त्वरजस्तमसां नानोदयवृत्तिर्यस्याः स
कारणानामित्यर्थः एतेनानादित्वमुक्तं नित्यमुख्यास्वावानन्दस्येति कर्मधारयो वा एतेन नित्यानन्दस्वरूपमुक्तिदात्रीत्युक्तं नित्यआनन्दो यस्या
इति बहुव्रीहिगर्भः कर्मधारयो वा एतेन परब्रह्मस्वरूपत्वमस्या उपदिष्टं एतास्यात्मनां स्थितेर्निस्तरणं यच्चाशिव एव सन्निधिः समीची

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श. व्या.
वि.
८

ननिपिरित्यर्थंकरणेकेषांचित्पदार्थादर्शे संदर्शितं तत्तु भयमप्यर्थान्तरस्यासंभवेप्यसंभवेदपि काचिन्मराशक्तिरिति विभागोहि वियुता
तेनोपलक्षिता शक्तिरपीयमेव यदुक्तं भूमिरापोनलोवायुः खंमनोबुद्धिरेवच अहंकार इतीयं मे भिन्ना प्रकृतिरष्टधा अपरेयमितस्त्वन्यां प्र
कृतिं विद्धि मे परां जीवभूतां महाबाहो ययेदं धार्यते जगदिति अजस्यायाथातथ्येन तैरवैषा यथा स्वरूपं ज्ञातेशक्यानत्वयोगिभिरिति भावः आ
धारे मूलाधारचक्रे हृदयांभोजे तत्स्वरूपं तेनोपनीयते तत्र तिष्ठन्तीरूपं सन्तीत्यस्य हि प्रकाशावस्थामापन्नेत्यर्थः सर्वभूतेषु तत्प्रकाशापि शक्त्यादिस।
कलनाय कर्मरूपस्फुरणं वत्से वेति भेदः शंखावर्तक्रमात् शंखमध्ये स्थितत्रावर्तो यथा तिष्ठति तद्वत् स्थिता सूक्ष्मात्परमेण स्वरूपा सूक्ष्मत।
रापरमाणु ० विभूषितया परिच्छेत्तुमशक्या त्रिधाम स्वर्भूपातालात्मकं सोमसूर्याग्निरूपं वा ४ भूतलिपिमपीत्यर्थे हि वर्णा विशेषादेः ५०
दिति व्याख्यानार्थं मूलाधारे कुण्डलीभूतसर्पवदेकानाडीवर्तिते तत्र कुण्डल्या परदेवतया विद्यात्मना परब्रह्मस्वरूपेण शिवेन प्रबुद्धा जगज्ज
ननार्थं कृतोत्साहा या तया वा शुविशेषमंगीकृत्य पक्षैकतया प्रसिद्धवस्तुनिष्पादने चिकीर्षिते एकया संवरणात्मकमेकया गुणास्तु।
णां तं क्रियते व्यादिरूपतया प्रसिद्धवस्तुनिष्पादने चिकीर्षिते हि व्यादिसंख्यया संवरणं कृत्वा ततस्तत्संख्यवस्तुनिष्पाद्यत इ[illegible]खंडलार्थः त्या ५
वेदादिबीजं प्रणवं वासुदेवबीजं गोपालबीजत्वेनोक्तं ८ तमेपटले श्रीपुरुषोत्तमं श्रीयुक्तपुरुषोत्तमं शक्तिशक्तिमतोरभेदोपचा
रात् पुरुषोत्तमशक्तिबीजमेव तथाच विवक्षितं तदपि ८ श्री। यत्तु परया लिंगितो ब्रह्मामायाबिन्दुविभूषितः पुरुषोत्तमसंज्ञोयं देवोम।
न्मथविग्रह इति तंत्रात् कामबीजमेव तत्पदार्थ इति पदार्थादर्शे तत्रयुक्तं श्रीपदासौरस्यात् मनोभवमिति मूलेनपोनरुक्त्यापत्तेश्च अन्यानि
वेदबीजादीनि परात्मनो हंसवर्णो परमात्मवाचको हंस इति वर्णो यद्यप्यर्थे वेवेदोप्यस्तितथापि हि तोत्राधर्यवोज्ज्ञात्रूपपदार्थत्रयेण
यत्तुनिष्पादनात्तदवगुणतया त्रयाणामेव वेदतोक्तिः अतएव सैषा त्रयी विद्या यत्त्रइति लोकत्रयं स्वर्भूपातालात्मकं यामत्रयं सूर्या ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्निसोमात्मकं वर्णत्रयं प्रणवस्थटकारोकारमकाराः यद्वावेदानामृग्यजुःसामत्वात्तया वेदपदेन त्रयं वर्णपदं द्विजातिरूपं वर्णत्रयमेवा
भिधीयते शक्तित्रयं पद्मभूत्साहमंत्रशक्तिसरस्वतीलक्ष्मीपार्वतीरूपं वा इच्छाज्ञानक्रियात्रयं याजनाध्यापनप्रतिग्रहरूपं कृषिपाशुपाल्यवाणिज्या
रूपं वा ग्रन्थात्मकफवातपित्तात्मकदोषत्रयात्मकं आत्मतत्वविद्यातत्व·शिव·सर्वतत्वानि देवीतत्व ४ इयं सूक्ष्मा परा पश्यन्ती वैखरी मा।
ध्यमा वेति त्रयमादिपदग्राह्यं उड्डानजालंधरपूर्णगिरिकामरूपात्मकपीठ ४ इयमेकैकवर्णेन प्रथमप्रथमेन उड्डेत्यादिना विवक्षितं
दमकादयो महालक्ष्मीगजाः महेशानमहादेवस्य पवभूतः १८ पटलेवक्ष्यमाणः षडध्वनः ९ मेवक्ष्यमाणान् आधारं मूलाधारादिगत ९
मि ८ वक्राणि ७ लोकाः भूर्भुवः स्वर्महर्जनः तपः सत्यं वेति नामानः ७ ग्रहसमिधः अर्कः पलाशः खदिरः समाधाः ग्रहाणां ७ नेमनविशेषम
वृत्तेन तथा वक्राणि हिरण्यवार्याः अमृतात्वादविशेषाच्छिन्नमपि शिरः किलास्य सेदं आशैरपविमलं अग्रह भावे नैवमामोति अष्टाष्टक इति ८
समन्वितमष्टपीठं ६४ पीठपर्यवसायि अणिमादयष्टगुणाः यद्वा अणिमादयो ऽष्टैश्वर्यगेव गुणादयात्तमात्रस्यावकृर्तविमा पास
श्रमता मंगलं सत्यसंतोषावष्टावात्मगुणाः सन्ता रक्तकलक्षणाः नागादिग्गजाः वक्ष्यमाणाविप्राद्विजातयः सर्पा वा मयादी।
नां अष्टयोगांगानि चरमपटले वक्ष्यमाणानि आदिशक्तिः १ नादः २ बिंदुः ४ कला: बिंदुः कलानादः शक्तिः सदाशिव इति अ
न्यदेनाहंशगिनि १२ यागुणिनाविश्वेदेवादिकं १४ यागुणिनालक्ष्मीवासुदेवगोपालमंत्रशाकृत्तुवनादि १९ यागुणिनानिम्नाष्ट
लिनीतिघ्यादि १६ यागुणिनावक्रमंत्रस्वरकलादि १७ यागु·तारावित्रादि १८ यागु·कामवामनाजनेयाग्निसत्कारादि १९ यागु·
कुल्लपगमंत्रादि २० यागुणिनरत्नधारामामहेश्वरश्रीराज्ञराजेश्वरमंत्रादि २१ यागु·वटुकभैरवमंत्रादि २२ यागु·कुल्लाम्नायिप
तिसहस्रवीमंत्रादि २३ यागु·लघुश्यामाभरुणामममंत्रादिकप्रकृत्ते पर्वपराधे २ पर्यन्तनानास्वेष्टदर्शनेन नानावसंदार्थानावकेम

शक्तितत्वानि ५ ३ तृतीयबिंदुः ४ नादः ५ बीजं ६ रौद्री ७ ज्येष्ठा ८ वामेति दे र्वो
कानि मंजलं २ नागाख्यं दशशक्तितत्वानि। निवृत्याद्याः ॥५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

चत्वारिंशत्यादिना

शा.टी. शाक्ततयास्माग ग्रावश्यक इति स्वेच्छया प्राधान्येन कस्यचित्पदार्थस्य वक्तव्यत्वे १२ शादिपदार्थस्य योगेपि किंतु रूपेणं कावान्तरत्वेनेत्य
चि. भिप्रेत्यतान्यचित्ज्य स्वस्य प्राधान्येनाभिमतानाह २४ शतेत्स्यलेस्वरूपमात्मायस्येत्यर्थः २४ यागुणितेयावत् यद्यपि मूलेज यमन्त्रपदे
८ नविवक्षितस्यकं वक्तमित्यादेः प्रथमः पादः १ त्तरायवनथापिचानुष्टुभत्वरत्नणार्थं इमादिपादद्वयेण इतिच्छेदः स्वेच्छेण वियंवकमितिपा
ठस्याभ्रातनयाश्ववर्णान्तं निर्वहतीति हर्षदीपिकाकृतः नैतद्युक्तं उर्वारुकेति पादस्य ९ वाद्यक्षरत्वेन २२ हणिता व्याख्यातापतेः लवणमेघो
लवणेभसीत्यादि मूलेमूलाधारे ४२ गुणिता साकुंडलिनी ४२ यत्मिकामकारादिसकारान्तावर्णमालिकां प्रसूते सर्वेष्वपि वर्णेषु सूत्र
तिप्रकारमाह शक्तिमित्यादिना सत्वगुणानुविद्धाचिदेवशक्तिपदवाच्या परमाकाशावस्था रजोनुविद्धा सैव ध्वनिशब्दवाच्या अक्षराव।
स्था तमोनुविद्धा सैव नादशब्दवाच्या सैव तमःप्राचुर्ये सति निरोधिकापदवाच्या सत्वप्राचुर्ये सति सैव चार्धेन्दुपदवाच्या सत्वतमसो
पो र्द्वयोर्योगेन सैव बिंदुपदवाच्या मूलाधारे प्रविष्टः स बिंदुरेव परा सेत्तः अन्यान्यस्थानगतत्वे सोपि पश्यन्त्यादिनामभिर्व्यवह्रीयते यदुक्तं तेः
शान्तरे अस्मावेव बिंदुः स्थानान्तरगतः पराख्यो भवतीति नेशानेरपि स्वात्मेच्छाशक्तिघातेन प्राणवायुस्वरूपतः मूलाधारे समुत्पन्नः प
राख्यो नाद उत्तम स एवोर्ध्वतया नीतः स्वाधिष्ठानविजृम्भितः पश्यन्त्याख्यामवाप्नोति तथैवोर्ध्वं शनैः २ अनाहते बुद्धितत्वसमेतो मध्यमा।
भिधः तथा तयोर्ध्वं तन्नः स विष्णुद्धौ कंठदेशतः वैखर्याख्यस्ततः कंठे शंखतालोष्ठदंतगः जिह्वामूलाग्रपृष्ठस्थस्तथा नासागतः क्रमा।
त् कंठताल्वोष्ठदन्तोष्ठाकंठौ हृयतस्तथा समुत्पन्नान्यक्षराणि क्रमाद्दादिक्षान्तकावधि आदिक्षान्तरनेषामक्षरत्वमुदाहृतमिति प्रथम
स्थानगतानेन श्रेष्ठातेन परा सर्वदावस्थातेन ज्ञानप्रदातेन च पश्यन्ती मात्राद्भिर्मिलितायस्मामध्ये इति मध्यमा विशेषेणस्वदनेन च प्रक
टतया वैखरी भवतीति ध्येयं कलाः निवृत्याद्याः रुद्राः श्रीकंठादयः आदिता केशवादयः उभयोर्निरोधिकार्धेन्दोः वह्निः शिवरूपत

२२ ति २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यार्थदो: शक्तिरूपतया रवे: शिवशक्तिमयत्वं येन मतः कारणात् ततः इत्यध्याहार्यं अत इत्यस्मात् तत्त्वगोवा तथा चयतो वर्णा वक्त्रेरि
दीरकां ब्रोत्सन्त्रा स्तन स्तनित मरूपिणः कथ्यान्ते कार्येषु कारणोपचारादित्यर्थः यस्योद्योतनमती सती गुणवती माता पिता मा पतिर्नामेति
धीतिपन्तकुलस्य: कूर्माचलो जन्मभूः स्वपास्तकृतवीर्यनाथ्युतपदं वाराणसी वासभूः तस्मादभ्युदितोपमाथि पटलः शब्दार्थचिन्तामणौ ॥
इति प्रेमनिधिपन्तविरचिते शब्दार्थचिन्तामणौ प्रथमः पटलः १ ॥ श्रीः वैखरीसृष्टिमेव पुनर्विशदीकृत्य दर्शयति ततस्तस्मादिना मरुता
प्रेरिताः पश्यन्तीस्थानेऽर्पिताः उत्पन्नस्थूलीकृताः सुषुम्नातो ध्वनिनिर्गता वर्णाः कण्ठादिकरणैः क्रमादाविर्भवन्तीति सम्बन्धः सुषुम्नातोऽभिनि
र्गताः अनाहतविशुद्धिचक्रनिर्गताः पञ्चभूतैर्निजपञ्चाशद्वर्णोत्तममध्येन वात्मनः स्वकीयस्वरूपाः ननु कथं स्पर्शास्तत्तात्मकतां भजन्त संख्या
वैषम्यात् चतुर्विंशतिसंख्याविहितत्वानि भजन्ती मुक्तं स्पर्शास्तु पञ्चविंशतिसंख्यानि भवन्ति मकारस्याधिकत्वादित्यत आह मकार इति य।
तः यकारात् दशवर्णा व्यापकाः सप्तयास्तु यद्वा यती मकारः पुरुषस्तत्तत्त्वात्मा न इति हेतुहेतुमद्भावेनान्वयः व्यापकत्वं तथा द।
कृतावान्तरसंस्तेषु यकारादिषु समन्वेतिसर्गो विसर्गः स्वराणां मध्यमं ऋ ॠ ऌ ॡ इत्येतद्रूपं पञ्चभ्यः सर्वं परत [illegible] स्वराणां सत्वादमी
षां मध्यमत्वापिंगलयामि यदाह: दक्षिणस्यो यदा प्राणस्तदा स्यादक्षिणायनं पञ्चभूतात्मकास्तत्र ह्रस्वाः पञ्चोदयन्तीति वामाश्रितो।
यदा प्राणस्तदा स्यादुत्तरायणं पञ्चभूतास्तदा दीर्घास्तत्रोद्यन्तीति इत्यकरथमिति तत दक्षिणादिभागप्रवेशसमयेन तेन सुषुम्नायां वहा
निवायुस्तदाक्रमेण नपुंसकचतुष्कस्यदेति तत्फलं तत्षट्स्वरोदयजे कर्मप्रथितं मारणादिके फलदं क्रूरकर्मसु ऋ ॠ ऌ ॡ दीर्घोदयेन्यथेति तं
[illegible] अन्येषां ककारादीनां व्यञ्जनानां स्वरसहितत्वं यथा कथंचित्तु विनापि स्वरयोगं व्यञ्जनानामपि भवत्युच्चारणमिति भावः अत एव स्व
रैरेव स्वरैर्विनाभिव्यञ्जनात् व्यञ्जननामतः ककारादीनां वर्णान् ककारादीन् प्रसंगात् [illegible] उपयुक्तत्वात् वर्णानुपदिशति कारणादिति विदुतः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वकाम्प उत्पन्नाश्चन्द्रप्रभृतयोष्टत्रिंशत्कलाः सोमादिमंत्रेषु स्थिताः सतीत्यर्थः सोमेत्यादे ॥५॥

शा॰ ति॰ उत्पन्नाः परंपरयोत्पन्नाः पंचह्रस्वाः इत्यादि एकैकस्य वाय्वादेः क्रमादेकैको ह्रस्वः एकैको दीर्घः एकैकः एए ओ औ इति चतुर्विधं संधि

विं॰ वर्णान्तः प्रविष्टः संधिवर्णाः चरमस्यौकारस्य क्रमविवक्षया पंचमवर्णस्य संधिवर्णेष्वभावात् नाद इत्यवर्णात्प्रामाण्याद् विहिता इति कादि

१ पंचवर्गाणां यवर्गस्य च क्रमादेकैकवर्णः मूर्द्धन्यषकारन्त्यसिंहान्तरतद्रूपा न्यान्तराः मूर्द्धन्यषप्रकारान्ताः न्त्यसिंहा इति मकवर्णानामे

कैकस्य वर्णो वाय्वादेः क्रमेण वर्णानामास्पादयतीत्यर्थः पंचह्रस्वेत्यादेर्वोध्यः सोमसूर्याग्नीनामभेदेन वैलक्षण्येनानन्तसंवेधिन्नरूप

9 णविशिष्टाश्चकारादिमोर्मितव्याः तत्र पंचाशन्मातृकाम्पः कथमष्टत्रिंशत्कलानामुत्पत्तिरित्यत आह कम्पाद्या इति तथा चककाभ्या

दिरूपाभ्यां द्वाभ्यां द्वाभ्यां वर्णाभ्यां सूर्यस्य द्वादशकला उत्पन्ना इति न किंचित्संख्यावैषम्यमिति भावः हव्यवाहकव्यवहेति इत्यक

वह्नापदान्वयः प्रणवस्य प्रथमांशभूता दकाराद्युत्पन्नाः ऋष्टिप्रभृतयो दशकला ब्रह्मणा जनिता इत्युच्यते यतो मकारवाच्यं त

ब्रह्मणः प्रयुज्यं नेच कार्यकारणयोरभेदोपचारेण च वाच्यवाचकयोरभेदोपचारेण पिबाकानि शामाणि कैः उकारादिस्त्रैनोत्पन्ना

इत्याद्वावप्युपदर्शितैवरीतिः परेति कलाविशेषमासत्या मूर्ताम्बुतानामेतेनेति हे कलेः किमासां कलानां उक्तक्रमेणैव सर्वत्र विनियोगो ने

त्याह न्यासेत्यादिना तत्तन्न्यासातिरिक्तशेषादिष्वासकं ठरवोक्तक्रम एव ग्राह्यो न तत्स्वरकलाः सर्वमिति सूच्यते मन्त्रपंचाशद्वर्णेभ्य

उत्पन्नान्यक्षशक्तिकान्य [illegible] द्यादिप्रकारेण श्रीकंठादीन्केशवा। ना॰ ४

दीन्न्यासोपदिष्टमंत्रभेदानुपदेष्टुमारभते मातृकेत्यादिना मंत्रविद्याभेदेन हैविध्यमापन्ना मंत्राः प्रत्येकं पुनस्त्रिविधाः क्रमेण वश्यशांति

मारणात्मककर्मत्रये प्राधान्येन सिध्यायायका भवंतीति ध्येयं सच्चिदानंदलक्षणनिर्गुणस्य परब्रह्मणो मंत्रस्य तत्तद्ध्यानप्रकारोक्तवेषवत्

पुंस्त्रीरूपकल्पनानकिंचिदप्युपपन्नमाविर्भावयति अग्नीषोमात्मकत्वमंत्राणां यदुक्तं तत्रैकस्यैव तद्भयस्वरूपत्वाभिप्रायेण किं २

१४३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वकेषांचिदाग्नेयत्वंकेषांचित्सौम्यत्वमित्यभिप्रायेणाह् वह्नीत्यादि अत्रत्यः लकारः वियत् हकारः एतद्द्वारत्वत्र्यक्षेयेषुमंत्रेषुभूयशोऽग्नि
स्तमंत्रआग्नेयः इंदुर्विंदुः सकारोवाअमृतात्मावकारः एतद्द्वारतयायावत्कावान्मंत्रःसौम्यः क्रमेणक्रूरसौम्यकर्मणोविनियोज्याः स्वस्वो
यसमयएवप्रयुक्तः सममंत्रः स्वस्वफलंप्रयच्छतिनापरसमयेप्रयुक्तोऽपीत्याह आग्नेयाइत्यादिना अत्रसर्वत्राग्नेयत्वसौम्यत्वेनोक्तलक्षणेदेवकिं
त्वाग्नेयमंत्रः सौम्यःस्यात्आयशांतेनमोन्वितः सौम्यमंत्रस्तथाग्नेयः फट्कारेणांतनोन्वितः इतिनारायणीयोक्तविशेषवैशिष्ट्यादेवेतिमंतव्यं अ
न्योपिविशेषस्तंत्रांतरे मंत्रावाग्नेयसौम्याख्यौनाराद्यंतहृदयोर्जपेदिति अयमर्थः आग्नेयानांतारादीनांनक्षत्राणांसर्वांशहृदयमग्नेश्चरममेशाहृदये।
शुक्ले सौम्यनक्षत्राणांतुचरमांशकहृदयमग्रेसर्वांशकहृदयंशुक्ले तत्राग्नेयमंत्राआग्नेयनक्षत्रसर्वांशहृदयएवाप्रभूतेजमत्या नशुक्लभूतोत्तरभागेएवं
सौम्येपियोजनीयमिति स्वबोधस्यासमयेपिजपस्यावश्यकत्वेप्रकारांतरमुपदिष्टंतंत्रांतरे संपुटीकृत्ययत्नेनलोतानाद्यान्स्विंदुकान् पुनश्च
सविसर्गांस्तान्हकारंकेवलंपठेत् एवंजप्याप्रवृद्धायेयंमंत्रः शीघ्रार्थसिद्धिदःइति नत्रप्रयच्छतिफलंसर्वंस्यात्तुपपंत्रंछिन्नत्वादिदोषैःप्रायशः
सर्वेषामेवमंत्राणांकवलितत्वादित्याशंकायांसत्यमिदमुक्तंफलंनप्रयच्छंतीतिपरंतुछिन्नत्वादिदोषाणांमंत्रांतरेवोत्स्यंत्तानांपुनर्वक्ष्यमाण
प्रकारेणयान्यतमप्रकारंकृत्वादोषपरिहारकरणात्फलंप्राप्स्यत्येवेत्युत्तरंमूलकृतैवदोषानिमानविज्ञायेत्यादिदेयमस्मिंस्तंत्रेकेतेछिन्नत्वादि
दोषाः किंलक्षणकाश्चेत्यपेक्षायांछिन्नत्वादीन्दोषान्सलक्षणानुपदर्शयति छिन्नेत्यादिना यस्यमंत्रस्यादिमध्यावसानेषुवर्णांतरेणसंयुक्तो
केवलोवाशिवत्वः पंचान्यतमसंख्योयायमित्यानिलंबीजंदृश्यतेसमंत्रः छिन्नसंज्ञःस्यात् बीजमितिपुनरावर्तते निरूपपदबीजशब्दश्चमायावी
जस्यनामानिमालिनीशिववह्नीवामावर्तिः शिवावाणीबीजंशक्तिस्थॐइरलीतिशैवागमसंकेतात्मायाबीजपरः तस्यस्वराक्रांतत्वविशेषणांत्रि
चत्वरित्यादिकमध्यावर्ततेतथाचयस्यमनोरादिमध्यांतस्थानेषुसप्तस्वितेषुशिवत्वः पंचान्यतमसंख्योयाद्वितीयचतुर्थषष्ठद्वादशचतुर्दशान्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.स्तु.
चि.
१०

तमस्वराक्रांतं मायाबीजमुपलभ्यते सोपि मंत्रः छिन्नसंज्ञः स्यात् लक्षणद्वयमपि संमतमेवेति एतदुभयाक्रांतमेव छिन्नः अतएव वापदंष्ट्रानुपा
तं केचित्तु वायुबीजमेवात्र मूलसूत्रारस्यायातेव्यंजनमात्रस्य आनिलमित्यनेनोपादानं प्रसक्तं स्वराक्रांतमिति येन केन चित्स्वरेणाक्रांतं न केवलं व्यं
जनमात्रमित्यर्थः तत्किं कादिसंयुक्तं नग्राह्यं तेतत्राह संयुक्तमिति तत्किं कादिवियुक्तं यमिमादिस्वं न ग्राह्यं ग्राह्यमेवेत्याह वियुक्तं चेति मायावी।
जस्य पादायोक्तव्याख्यातु न मूलसूत्रस्य संमितद्दः बीजादिपदानामाहतिप्रसंगात् तंत्रांतरसिद्धलक्षणांतरस्यात्रासंग्रहेपि न क्षतिः नहि तत्रतत्रोक्ता स
र्वोप्यर्थो निषिद्धलक्षणाभिरप्यत्र संगृहीतेत्यशक्यते इत्याह्नः बीजादिपदानामाहृतिः स्वराक्रांतमित्यत्र योनरयोजनामेवान्वय इति यदि महात्राग्र या ५
हस्तदा लक्षणांतरमयास्येव आदिमध्यावसानेषु यस्य मंत्रस्य दृश्यते चत्वारो पंचधा देयमेकवीरस्वरान्वितं वायुबीजमसौ मंत्रः छेदितः परिकी
र्तित इति तंत्रांतरसंवादोपि भवति एकवीरद्वः आदिमध्यांतस्थानेषु त्रिषु समस्त्रितेषु प्रत्येकं ललमिति भूबीजद्वंद्वस्तीक्ष्ण द्वंसत्तो मंत्रः स्यात्
तंत्रांतरे द्विया सर्वे त्रियाम ध्येद्विधां तेचशुनः प्रिये वज्रयुक्तस्तयो मंत्रस्त निरुद्धः प्रकीर्तित इति लक्षणात् किंचातः नहि तंत्रांतरमपरतंत्रदो कथमित्यमिति
षकरं किंत्वविरुद्धत्वे विकल्पस्य अविरोधे समुच्चयस्य न्यूनतेनु कल्पस्याधिकत्वमुख्यतायाप्यकल्पनाकर्ममिति ध्येयं वित्तत्वं हकाररकारख केन
षोरवरविंदवः समुदिताः एवं क्षकारः मायादीनां चतुर्णां मध्ये एकहीनत्वेपीदं लक्षणं नत्तसमुत्रितहीनत्व एव मायाबीजेनयत्राक्तिवित
तं एवमेवत्वा ओं हूं हं वाधिमंत्रोसौ शक्तिहीनः प्रकीर्तित इति तंत्रांतरे व्याकारश्रवणात् अंकुशमेवदेत्रवाशद्वः समुच्चये कामबीजं नयन्म
ध्ये मायादावंकुशेति मेयराङ्गरवेइतीति तंत्रांतरसंवादात् इंदुः सकारः बिंदुयोगोहकारस्येवास्यापि आद्यंतमध्येषितिनं समुच्चयः सूर्यस्ववि
दुसमायुक्तमाद्यंतेवाथमध्यतः नभवेज्जीवबीजं वा यस्यासौ वृषि इत्यत इति तंत्रांतरे व्याकारश्रवणात् सूर्यं हः जीवबीजं सविंदुकः सकारः
एतेनमोलमिंडयदंढकारपरतयाख्यातवंतः प्रयुक्ताः तंत्रांतरासंभवादिनात् यद्यपि न हिकं तंत्रे तंत्रांतरसंवादेन प्रमाणी भवति किंत्वीषरो १०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कत्वादित्यास्यात् तेनैव स्वयं चासंवादस्थलेऽपि तदर्थस्य विकल्पो भविष्यतीत्यलं संवादाश्रयेण तथापि ग्रन्थसंदेहे तत्रान्तराश्रयणमावश्यकमे
व अन्यथा श्रुतिमूलकतया प्रामाण्यमतेस्यमूलतयाश्रुत्यंतरकल्पनापत्तिः स्यात् तेनैव प्रमाणेऽपि नानातन्त्रर्थानुष्ठानानामेकजातीयफलप्र
तिपत्त्यव्यभिचारभियाकारणत्वस्यावच्छेदकमशाकात्तयाफलेषु वैजातिकल्पनापत्तिः स्यादतो यावत्पर्यंतं ग्रन्थान्तरस्यैकार्थता नेत्राणं भवति ता
वत्तथैव यतनीयं कथमपि तदसंभवे तत्तन्मार्गतिको विकल्पः स्वीकरणीय एवेति ध्येयं तथा च यस्मिन्मंत्रस्यादिमध्यावसानान्यतमस्थाने स्वाहेति
समितिवा बीजं नास्ति स वधिरो मंत्र इत्यर्थः ननूक्तबीजान्यतरबीजशून्यो वधिर इत्येव वक्तव्यं न त्वाद्यमध्यावसानस्थानातिरिक्तस्थानमस्ति
यद्यावर्तनाय तदावश्यकं स्यादिति चेत् सत्यं त्रिष्वस्थलेषु तदन्यतरबीजसत्त्वमति प्राशस्त्यकरमिति ज्ञापनार्थमिदमुक्तमिति हर्षकौमुदीकृतः
मम तु प्रतिभाति एकादशत्रयोदशाद्यक्षरकमंत्रेषु यत्र द्वित्र्यादिवर्णान्तरं तदन्यतरबीजे समंत्रोऽपि लक्ष्य एव नहि तस्यानुक्तान्यतमस्थानेष्वत
र्भवति आदित्वान्तत्वयोरेव मध्यत्वस्यापि तत्रासंभवात् एवमादिवर्णान्तरमेव तत्र मध्यत्वसंभवादित्येवमर्थं विभागत्रयकरणमिति अर्को हकारः
वैष्णवहृत्तत्वन्यासे कैतत्त्वस्य हकारादिकत्वेन न्यस्तत्वादिति पदार्थादर्शकाररामचंद्रपंडिताहुः वत्तः मकारः शुक्रघोरविरिमाचार्यमतमनुसृ
त्याकोंमकार इति शारदार्थतत्त्वदीपिका हर्षकौमुदीकाराहुर्वत्तः रंडः स्मः तथा च यंत्रमंत्रे वह्निसूर्यचंद्रात्मक रकारमकारसकारलक्षणेनेत्र
त्रयं नास्ति स मंत्रो नेत्रशून्यनामको दारिद्र्यादिदुःखदुःखमरणादिशोकरोमाणां त्रयाणां दायको भवति एकैकहीनत्वे तत्र एकहीनो दुःखदः
॥ अर्कहीनः शोकदः रंडहीनो रोगदः द्विहीनत्वे स्वक्रमप्राप्ततत्तत्फलद्वयदः स्यात् काणश्चैष मंत्रः स्यात् तत्किमेकद्वित्र्यादिवर्णकः सकलोऽपि
१७ मंत्र इत्यत्र तेनाह पंचेति कीलितं लक्षयति आद्यंत्यादिना हंस इति स्वरूपं प्रासादः ह्रौं वाग्भवः ऐं हकारो बिंदुमानिति जीवविशेषणं जीवः सः
सहकारेण उकारेण बिंदुना च युक्तो यो वेत्तितः अउयोगे ओकारः सिध्यति तथा च स्हौमिति बीजं पर्यवस्यति एवः फ्रेंकारः वज्रकलः हकारे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ त्रा॰ फषष्ठस्वरविंदवः परस्परसंयोजिताः इति केचित् केचित्तु चतुर्थस्वरमात्रं चतुष्कलपदार्थमाहुः मायाभुवनेशी बीजं तन्मामीति स्वरूपं न
वि॰ मःपदमिति केचित् एतेषामष्टानां मध्ये यत्रैकमपि नास्ति स कीलितमंत्र इत्यर्थः समुच्चयस्तु नात्र विवक्षितः नवमस्वरसंपुटको जीवा इ फः
११ सविंदुकः यस्मात्साहश्यते नैव किंवा रावश्चतुष्कलः प्रासादो वा भवो हंसो माया वापि न दृश्यते आदिमध्यांतदेशेषु कीलितं तं प्रचक्षत इति व
पिंगलामते दर्शनात् नवमस्वर औकारः क्लीबानां स्वरेषु गणनमभिप्रेत्येदं आत्मा हः रावः फें चतुष्कलो ह्रूं इति चतत्रैव व्याख्यातं अस्तपुर
दरयोः फट्कारः लकारयोर्मध्ये एकं स्याद्द्विरूपे ते तयोरेकतरस्य द्वयमध्ये यस्य मंत्रस्य विद्यते स लंभितः स्यात् सकृन्मध्ये द्विधा क्रांते शाक्तबीज
भवेद्यदि लंभितं तं वदंतीति तंत्रांतरसंवादात् तंत्रांतरेऽपि द्विधा त्रिधाष्टधा वोपां मंत्रांते यत्र दृश्यते महास्तंभितो मंत्रः स श्रीशेन प्रकी
र्तित इति हर्षकौमुदीष्टत्नस्तु विघ्नेतेन स मंत्रः स्यादिति पाठं मूलस्य कल्पयित्वा यस्य त्रिधा विभक्तस्य मंत्रस्य मध्ये एकवारमस्त्रफडिति न।
स्यात् अंते चास्त्रद्वयं नास्ति किं वा एकवारं लः अरंदरो मध्ये नास्ति अंते च पुरंदरद्वयं नास्ति स स्तंभित इति मूलार्थमामनंति स्वयमेव लि।
खितं तंत्रांतरविरोधस्तु स्पष्टः कथं तैः सोढुं शक्यते न जानीमः हृदंनि आदौ आदिख्येः समभिंधी नैमोरुतेः पावकांतरं दीपितं यत्रांते मंत्रमा
यी दग्धं प्रवक्षते इति तंत्रांतरदर्शनात् तंत्रांतरविसंवादशामनानाश्रुत्यादिकल्पनाप्रसक्तितः अथ यस्त्र पूर्वं यदस्ति वयथाकथंचिद्वर्णांतर
कस्यांते षट्कर्णीकर्णितो दग्धं इति तंत्रांतरे दग्धलक्षणमुक्तं एतेन वृक्षभेदतो मंत्रोन शिखौ दादे योनवा मंत्रग्रहणकालेपि द्विजादिशिखै
रेको मंत्रः सहग्रास्य इति ध्वनितं द्वाभ्यामिति त्यादिकथितं संख्याकांतरेभ्यः केभ्यश्चित् छिन्नासं दृश्यते स त्रस्तनामा मंत्रः स्यादित्यर्थः मुखेत्रा।
दौ शिवः सविंदुहकारः शक्तिः सकारः केचित्तु शिवो विंदुः शक्तिर्विसर्ग इत्याहुः स त्रके वलविंदादेर्मंत्रादावसंभवात् वर्णांतरस्पृक इति हर्ष
कौमुदीकृतः शक्तिर्भुवनेशी चतुर्थस्वरो वेति कश्चित् आद्यादित्रिस्थानमध्ये कस्यचिदेकस्थानस्य मकारद्वयवत्त्वे सति मार्णचतुष्टयं स्थानत्रये। ११

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

संभवति क्रोधोऽहमितिसूर्चवीजं तवर्गात्तृतीयाक्षरं क्रोधयोर्मध्येऽस्थितौ विकल्पः अंतेवमूर्ध्वपदार्थं सहृदयसमुच्चयः हृदयेमध्येभ्योरिति
पदद्वयं शीर्षे आदौवषडितिपदं मध्यमेवौषडितिनेत्रमंत्रोऽपियस्यास्तिसमंत्रोभेदितसंज्ञः स्यात् इतिकेचित् परेत्वभ्योहृदयं प्रमुखे शीर्षेवष
उत्तत्त्वमध्यत इति पठित्वा प्रमुखे आदौ भ्योभ्योरिति पदं शीर्षे अंते शिखामंत्रः मध्येस्त्वितिहकाररकारविसर्गात्मकवर्णत्रयं यस्यवर्तते सभेदितः।
तदर्थः इत्याम्नेति हंसवर्णयोर्मिलितयोर्द्वयोरैकैकस्यवायत्रमंत्रे सत्वेनास्तिसशुभोमंत्रः स्यात् नतुकिं सर्व एवतथानेत्याह त्रिवर्णेति फट्
काराणांपंचकं आदौयत्रसफट्कारपंचकादिः समाधिकानिअष्टोदशाक्षराणि यत्रेति विग्रहोनतु समाधिकानि दशाक्षराणि यत्रेति तथासं
तिसप्तदशाक्षरस्यैवमनोर्लाभः स्यात् इष्यते चाष्टादशाक्षर एव विधावायदिवामंत्रोयत्राष्टादशवर्णकः पंचफट्कारपूर्वीस्यान्मदोन्मत्तःस उच्यत
इतितंत्रांतरवचनात् वक्ष्यमाणवररुचिसंकेतेनापिसप्तपदेन सप्तसंख्यायालाभः सप्तपदानांतरमकारप्रश्लेषादेकसंख्यालाभः सप्ताभ्यामधिका
निदशाक्षराणियत्रेतिविग्रहः सप्तापदंचोक्तदिशाष्टसंख्यापरेसप्तपदसत्रयोदशपदतयावशापदस्यपंचपरतयाप्युक्तसंख्यालभ्यते तथाचअष्टा
धिकदशाक्षरत्वलाभेकिम्पूर्वरितमितित्वपरे तद्दतसंचवारं विरामस्थानगमित्यत्र तनतदृदित्यसप्तसंबंधः आद्यादिस्थानत्रयेचतुरस्त्रयोगःकथि
तरीत्यैवसत्त्वपयाह हर्षकेत्युद्धात समाधिकदशाक्षरत्वहीनलक्षणेऽपिदत्ते नहीदंपदार्थादर्शसंमत तंत्रांतेतुसभ्रांतसंज्ञा आदौ अंतेतथामध्ये
चतुर्दशस्वेणसंयुतं अष्टादशाक्षरंमंत्रंभ्रांतंश्रीभैरवोऽब्रवीत् इत्यष्टादशाक्षरत्वंचात्रविशेषइतितेषामुक्तिदर्शनात् तथाप्येवमेवोक्तमिति
सर्वोपरस्वग्रंथविरोधश्च नचास्मन्मतेमदोन्मत्तलक्षणेऽपियथाश्रुतमेव समाधिकदशाक्षरत्वमितिवाच्यं यदुक्तं विधावायदिवामंत्रोयत्राष्टा
दशवर्णकइत्यादिसंमतितंत्रानासंगतिप्रसक्तेः नचपंचफट्कारपूर्वःस्यादित्यंश एवसंमतिविवक्षितइतिवाच्यं तथासतितत्र मूलस्यतंत्रांतरविरुद्धत्व
प्रसक्तेः मूर्छितहतवीर्ययोर्मध्येपतितयोस्तदंतर्गतैौच्यव थाप्रसक्त्या मूलामोरस्य अत्रतृतीयतयाग्रंथांतरेपितदंतर्भावान्न्यूनतापत्तिः मौलय।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दमनत्र वृत्तैव स्मरणेन तथार्थकरणेऽप्यन्तगर्मसौरस्य प्रमाणाभावश्चेति न किंचिदेतत् अष्टादशात्तैरेकोनविंशात्तरान्पन्नरत्वमति प्रणवमा।
याऊंशाबीजैः सम्पुटितैर्युक्तत्वं प्रथमत्वं भवति अथ तत्तत्स्वव्याकृतमेव दोषनाम भेदं वक्तोपरूपास्ते इमं तमाह समस्तवर्णेत्यादिना यद्यप्येका
त्तरमारभ्येवोपादानमनुचितं प्राथम्यानुग्रहस्यावश्यमुपादेयत्वात् तथापि बाल्यावस्थादिप्राथम्यस्यैव पौर्वापर्यनियामकत्वं ग्रन्थकृता समा
हृतं चतुःशताक्षरः चतुरधिकशताक्षरकः नवशतचतुष्काक्षरकः तस्य चतुःशतान्यथारभ्येत्यादिना प्रतिवृद्धसंज्ञाकरणेन वृद्धिसंज्ञायाः
संज्ञित्वासंभवात् त्रिंशदर्णशतार्णवा चतुःषष्ट्यक्षरस्तथा चतुरुत्तरं शतेवापि वृद्धमित्यभिधीयत इति तत्रोत्तरविरोधापत्तेश्च यद्यपि वृद्धानंतर
मेवातिवृद्धाभिधानमुचितं तत्तल्लक्षणेन तरव्यवधानेन तथापि प्रतिवृद्धाभिधानानंतरपीडिताभिधानमेवोचितं तदनंतरं चरमाभिरेवोचि
तत्वभिप्रायेण सर्वेरात्तणग्रोन्तपवत्तदभिधानं कृतं निस्त्रिंशो घातकः हृदयं नमः शिरोमंत्रः स्वाहा शिखा वषट् वर्म हूं शक्तिः सः तथा वयु शिवोऽहं १
स्य मंत्रस्यांते नमः स्वाहा शाद्यौन्तस्यानां मध्ये च वषट्कारहुंकारौ किंवा वौषट्पदफट्कारौ न स्यातां यस्य मंत्रस्यांते नमः स्वाहा शाद्यौन्तस्यानां
मध्ये च वषट्कारहुंकारौ किंवा वौषट्फट्कारौ न स्यातां हुंकारसकारौ तन्नऊंत्रापि स्यातां सोऽयं मंत्रो निर्वीज इत्यर्थः यदुक्तं स्वच्छंदे तेषि शि
खावर्ममध्ये नेत्रास्त्रकेऽथवा शिवशक्त्यात्मको वर्णो न स्तो यस्य स मंत्रराट् निर्वीज इति संप्रोक्तः सर्वकर्मसु गर्हित इति पञ्चस्थानेषु आदिम
ध्यावसानेषु निर्वीजलक्षणे व्यवहितत्वं वैश्राद्यस्थानाभावे वक्रवचनाद्यव्यवहितपरामर्शः सूचितः भवति च सर्वनाम्नां व्यवहितस्य परामर्शकत्वं।
सर्वसिद्धं यद्यपि संव्याकृतदोषनामकानां मध्ये बीजस्थितेकृतदोषनामकानां उपादानं ग्रन्थसौरस्यकरत्वात्तरस्यैवामीत्रयोभेदाः तत्रभुव
स्य प्रणवस्य योगेन निस्त्रिंशसंज्ञा हृदयादिषडंगमंत्रवेष्टयैर्निर्वीजता फट्कारषट्कयोगेन सिद्धिहीननामतेति मूलाशयः प्रतिभाति यत्तउदे
शकमात्रसारणादित्यमभिधानमिति त्रवनेन पुनरुद्देशवाक्यपवासौरस्येन तथाभिधाने किं जीवमिति प्रष्टव्याः चतुर्वर्णेष्वन्तर्वीजस्य वह्नी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नलमधिकस्थकं कश्चित् अवहीनश्चतवीजैः षड्विर्वाकेकरोमनः इति पिंगलामतदर्शनात् अर्द्धसमाक्षरत्वादिकं तत्वं जेन न एवाङ्गसहस्रवा
नित्यादिश्रित्य तनकारादिरूपसार्द्धाक्षरत्वमुपपन्नो यात्वं एकादशाक्षराणि त्रयोविंशत्यक्षराणि चतुर्विंशाक्षराणि पंचविंशत्यक्षराणि मंत्रा अस्त्वारोहप्रसंगात्काः
स्युः यद्यप्युद्देशकालेऽप्रतिष्ठमनुपदिष्टः चतुर्विंशाक्षरं वाथ मंत्रमेकादशाक्षरं शतार्द्धार्द्धं त्रयोविंशमतिष्ठमंत्रं तेविडरिति मंत्रस्य क्षावल्याम
पितथैवोक्तं तथापि अस्तूपसर्गस्यार्थाविवक्षयोभयं संगमनीयं न सुपसर्गेष्वर्थविवक्षानियमः यदुक्तं यावदर्थं वायते कश्चित्कश्चित्तमनुवर्त
ते तमेव विशिनष्ट्यस्योनर्थकोऽस्यः प्रयुज्यते इति अभिभवति अणि भवति संभवतीत्यादीन्युदाहरणानीति टीकाकृतः उपक्रमवाक्ये लक्षवोय
के अप्रतिष्ठमपदमेव लक्ष्यते न हीदमर्थपरं किंतु संज्ञापरं नहि यत्र दत्तनामा अप्रतियज्ञदत्तादिनाममभिधेयं वहन्नस्ति यतः अतएव दृष्टानानानि
वं यथान्यत्र व्याख्यातं तत्वग्रंथमन्त्राकराख्ये इति कमलाकरमहृदये प्रसृतं नहि तेषां योगिको योगरूढा वा सा संज्ञा तस्मात् लक्षणवाक्ये द्वेदोत्तरे।
येनोपात्तमपि इष्टमपदमतिष्टमपरं अप्रतिष्टमोऽपि हि इष्टमस्वरूपसामान्यपर्यासिक्तो भवति इष्टमसामान्येन तु नातिष्टमपदेन शक्यं व्यवहर्तुं तेन
नवैपरीत्येन न तथाकरणं एतावता च ते शांतेरेष्टमपदेन व्यवहृतो प्यसाविवनापर इति धनितमिति निर्णयः सूक्ष्मः त्रिंशतः एकद्वित्रो वर्णा यत्रेति
विग्रहः एकोनत्रिंशद्वर्णक इति यावत् एकोनचत्वारिंशद्वर्णकः सप्तत्रिंशद्वर्णकश्च मंत्रो निरिक्तसंज्ञः स्यात् चत्वारिंशद्वर्णकं मंत्रमारभ्य प्रति
षष्ठ्यक्षरमंत्रपर्यंतं चतुर्विंशतिमंत्रा भवंतीति ते सर्वे त्रिंशद्वर्णस्य त्रिंशद्वर्णश्चेति षट्त्रिंशतिमंत्राः प्रतीकं सव्रीडसंज्ञाः स्युः पंचषष्ट्यक्षरः अ।
दिर्यस्ते मत संज्ञाणसे विज्ञानो वकुव्रीहिः पंचषष्ट्युत्तरा ये च यावदेकोनकं शतमिति तेजांतरदर्शनात् रतः इति वाभिन्नेपदस्मृष्टमित्यर्थकं तथाचष
इत्थं षष्टिवर्णकं मंत्रमारभ्य एकोनशतवर्णकमंत्रपर्यंतास्तत्त्रिंशन्मंत्राः स्यात् अष्टसंज्ञाः स्युः शतादयः साईशतान्तराः शतद्वयान्तराः हिन।
वसत्वाः एकनवत्युत्तराखिंशन्मंत्राः स्यान् अष्टसंज्ञाः स्युः यत्संख्येति येषां मंत्राणां संख्योशतमित्यादिरूपा तेरत्यन्वयः अतिष्टास्तु चतः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰व्रा॰ शतान्तरमारभ्य सहस्रान्तरपर्यन्ताया कायिकषट्स्थानमन्त्रा भवन्ति निस्नेहस्याति ह्रासेनेतरुद्दिष्टे तेपि वन्तः शताद्येत्तया शतद्विशतादि
वि॰ संख्यायाः प्राथम्यात्तदन्तरेऽप्येन क्रमस्यागः इति हर्षकोमुदीकृतः वस्तुतस्तु सातिह्रासो निस्नेह इत्युद्देशवाक्याख्यानेन निस्नेहस्येव प्राथम्य
१२ प्रतीयत इति न शङ्कापि योगेषु पञ्चात्यादिप्रयोगेषु येऽदण्डकायेच खण्डशः कृता एकवाक्यतादिकमनापन्नाः स्तोत्ररूपास्ते सर्वे पीडितसं
ज्ञका मन्त्रा भवन्तीत्यर्थः तेन दण्डकायिकानामायिकेऽपि न विभाग आयातः यत्तु द्विसहस्रान्तरादेर मन्त्रता अस्त्वेव द्विसहस्रेत्यादिग्रन्थ द्विस
13 हस्रत्व संख्याश्रयत्वमात्रं विवक्षितं तेन न त्वाभिमुदासः सप्तहस्तत्रिसहस्रादियमिश्राणां स्तनयाखण्डशः कृताः अनेकावसानयुक्ता इत्य
र्थः मन्त्रा न भवन्ति मन्त्ररूपे प्रयोक्तव्या इति हर्षकोमुदीसंग्रहके तत्रदेवकर्तव्यमन्त्ररूपा न भवन्तीति कुतः प्राप्तात् स्तोत्ररूपा इत्युक्त इति चेन्न
तर्कि स्तोत्राणां न मन्त्रत्वं नञो भाववचने मन्त्रा इत्यर्थो सूपमुपलभ्यः छिन्नादिमन्त्रलक्षणानामेव प्रतिज्ञातत्वेनैतदर्थाभिधानस्यानाकाङ्क्षितत्वात्।
यागेथासौरस्य करलापतेः तस्मादस्मदुक्तमेव पदार्थादर्शानुमतमन्तव्यमायीयः मन्त्रपदस्यामान्यतोऽप्रयुज्यते पुरुषदेवपरदेवताकमन्त्रे
पि स्त्रीदेवताके तु तत्र विद्यापदं यदुक्तं मूलप्रवमन्त्रविद्याविभागेन द्विविधा मन्त्रजातयः मन्त्राः पुंदेवता ज्ञेयाः विद्याः स्त्रीदेवताः पुनरित्यादि
स्मादि तत्र दोषलक्षणे शुभमन्त्रपदं किं परमिस्या शङ्कामो मन्त्रसामान्यपरं तदित्याह मन्त्रा यत्ते यप्येत्यादिना काम्यकर्मस्विस्येन नु निष्कामो
पासनायां न दोषः इत्युक्तं इत्यादी स्यादिपदात् विपन्नस्य भुजङ्गमादिदोषाणां परिग्रहः शत्रुपक्षेरिपुस्थितः इत्यादिग्रन्थोभुजङ्ग इति त
ल्लक्षणं हर्षकोमुद्यां यारायकाराथितः ऋषिदेवतच्छन्दोभिः परिस्मको भुजङ्गम इत्युपदार्थादर्शादर्शित तान्त्रिकवचनेपि तानमेवांतर्भाव्य
यस्य तस्मात् ऋषिच्छन्दोदेवादिप्रतिबोधितं शिवस्तस्य ऋषिः छन्दो गायत्री देवता स्वयं परब्रह्म स्वराः शक्तिर्हंसो बीजानि कीलकं त्र्यवमाकमिति
शक्तिसंगमादितन्त्रदर्शनात् सर्वथास्त्यादिवेदपर्ययस्यासंभवात् स्तः परमपदर्शितदोषपरिहारप्रकारमाह मन्त्रानित्यादिना आत्मनियो। १२

अथ ब्रह्म इति मन्त्रो विपन्नस्यापरपर्यायकः त्रुपवक्षिप्तनामा भवति ऋषिच्छन्दोदेवादिकं यस्य न ज्ञायते स भजङ्गमः ॥३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जननं नाम मन्त्रस्य आत्मनः सकाशान्मन्त्रस्याभेदभावनाप्रकारान्तरेण शोधनमाह शोधयेदित्यादिना केचित्तु पूर्वोक्तदोषदुष्टान् मन्त्रान् यदि श्रद्धाधिक्य
गुर्वाज्ञादिना आत्मनि योजयेत् योजयितुं गृहीतमिच्छेत्तदा प्रकारमाह शोधयेदित्यादिनेत्येकप्रकारपरत्वेनैवामुं ग्रन्थं योजयन्ति वक्ष्यमाणलक्ष
णयोनिमुद्रां बध्वा मूलाधारोत्पन्नान्मन्त्रवर्णान् ब्रह्मरन्ध्रपर्यन्तं गतागतानि कुर्वतो ध्यानाद्वायुधारणां कृत्वा सहस्रजपकरणात् शोधनं भवति इद
च गुरुकर्तृकं यथाविधि शिष्येण मन्त्रापरिग्रहात् दशसंस्कारा अपि तत्कर्तृका एव कारणीयास्तच्छिष्येण यदि पुनः प्रमादादिना गुरुणा न कृतास्त
दा शिष्योऽपि मन्त्रग्रहोत्तरं मौरेवं दैवेति मन्तव्यं योनिमुद्रालक्षणं यथा पार्ष्णिभागात्समपीड्य योनिमार्गं तथा गुदं अपानमूर्ध्वमाकृष्य मूलब
धोनिगद्यते गुदे मेढ्रान्तरे योनिस्तामाकुञ्च्य प्रवर्तयेदिति योनिमुद्रादिकरणाशक्तानां शोधनोपायमाह संस्कारा इत्यादिना संहितायां
अथवा संस्कृतं कुर्यात्संस्कारैर्जननादिभिः सिध्यन्त्येवमतो दैविदोषदुष्टोऽपि निश्चयात् योगरत्नावल्यां रत्नादिदोषसंदुष्टा विद्या मन्त्रिणां श्रि
वः तस्मात्तद्दोषनाशाय क्रमः कोऽपि निगद्यते जननं जीवनं वाथ ताडनं निर्मलीकृतिः आप्यायनाभिषेकौ च क्रियायोगैः समन्वितं शोधितास्तक
ला मन्त्रा भवन्ति किल कामदा इति एतेनोक्तदोषनाशकत्वे किं प्रमाणमिति शंका निरस्ता तथा च सिद्धिदा अपि न इत्यस्य मूलपदस्यापि प्रोक्तदोषा
पहारद्वारा सिद्धिकारका इत्यर्थः भूर्जपत्रे मातृकाकमलं मातृकापटले वक्ष्यमाणं ॐ ऊमाद्यं विलिख्य सप्रणवस्य लोचरे भूर्जादौ ॐ ऊमादिने
वस्तस्वमन्त्रलिखनेन स्वस्वमन्त्रे जननं नाम संस्कारविशेष उत्पद्यते तेन दोषशून्यता मन्त्रस्य भवति एवं संस्कारान्तरेऽपि योजनीयं [illegible] मातृ
का मन्त्रं लिखित्वा मन्त्रवर्णोद्धरणेन जननमाह मातृकाञ्जलिलिखित्वा ततस्तदुद्धाराज्जननमिति कश्चित् उद्धृतोऽस्य वर्णान् शतावृत्त्या जपेदि
ति विशेषः वर्णाञ्जं संलिख्य चतस्त्र हृन्मन्त्रजवर्णान् प्रजपेद्धनाद्यस्मारस्या वार्ययवचनात् लिखनद्रव्यभेदो देवताभेदान्नियमितो गौतमीये
काश्मीरं शक्तिसंस्कारे चन्दनं वैष्णवे मतो ऐरौवेभस्मसमाख्यातं मातृकामन्त्रलेखने इति प्रणवान्तरितानिति आदौ प्रणवसत्तो मन्त्राणि एकः ततः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा. चिं. १४

14

प्रणवस्तन्तो मंत्रार्णस्तनः पुनः प्रणवस्तन्तो मंत्रार्णं इत्यादिक्रमेण यावन्मंत्रवर्णसमाप्ति जपएवं शताहुतो जीवनामा संस्कारः बीजेन मस्य नाम
प्रणवो बीजमित्युक्तं बीजं तेनैनं नियोजयेत् अत्र तंत्र विरितं कृत्वा मंत्रो सौ वीजितो मन्तव्य इति योगरत्नावल्यामुक्तादि इति केचित् भूर्जपत्रादौ कुंकुमगो
रोचनादिद्रव्येण मंत्रं विलिख्य चंदनवारिणा पुष्पगृहीतेन वायुवीजमुच्चरन् प्रत्येकं शतशताहत्या मंत्रवर्णं ताडयेदिति मंत्रवर्णानि सादरं स्पृ:
यांतेन सांत्वसारेणारेफेण भूर्जपत्रादौ कुंकुमादिना मंत्रं सर्वमपि विलिख्य रक्तकरवीरपुष्पैः प्रत्येकं मंत्रवर्णान् इत्यादि इदमेव बोधनं एतस्मिन्लि
लिखित मंत्रवर्णसंख्याकरक्तकरवीरैः एतद्दीपनमुक्तं यद्यस्माद्वह्निवीजेनेत्याचार्यवचनात् स्वतंत्रोक्तेति देयमंत्रगतैव संख्या तादिधर्माक्रांतम
त्रप्रकारेण भूर्जपत्रादौ कुंकुमादिना कमलं विरच्य तत्कर्णिकायां भिन्नभिन्नमालतीकलिकया लेखन्या स्थानापत्रया एकैकं मंत्रार्णं लिखित्वा
भिन्नभिन्नाश्वत्थपल्लवेन एकैकान्तरं अमुकमंत्रस्यामुकवर्णमभिषिंचामि नमः इत्यादिप्रयोगेण शैवपंचाक्षरमंत्रस्य नवर्णमभिषिंचामि नम
इत्यादिस्वरूपतया पर्यवसन्नेन प्रत्येकमष्टोत्तरशताहत्याभिषिंचेत् सोयमभिषेकसंस्कारः यदुक्तं निजतंत्रोदितमार्गादभिषिंचेत् पिप्पलप्रवा
लेन भूर्जे विलिखित मंत्रं शतमष्टौ वाभिषेकोयं तथा मालतीकलिकाभिः कर्णिकायां तन्मंत्रन्यसनं च कर्णिकोपरि तत्कलिकया लेखनी कृ।
तया मंत्रवर्णान् लिखेत् नाद्भवति मंत्रेषु सहजदोषाः छिन्नत्वादयः कथिता एव आगंतुकदोषाः गुर्वाघनादरतो च चित्तस्थलीप्रकाशनादि
तत्रमायीयदोषाः कामक्रोधाद्यवस्थास्तजन्या भवंति इदमेव मंत्रगतं मलत्रयं प्रकृतमंत्रे मनसोच्चार्य श्रीं ह्रौं मित्युच्चार्य अमुकमंत्रस्य सहज
मलं निर्दहामि नमः पुनः प्रकृतमंत्रं मनसोच्चार्य श्रीं ह्रौं इति ज्योतिर्मंत्रं पठित्वा अमुकमंत्रस्य आगंतुकमलं निर्दहामि नमः इत्युच्चार्य पुनः सर्वं तन्मा
यामलं निर्दहामि नमः इत्यंतमुच्चार्य प्रकृतमंत्रस्य विमलीकरणाख्यः संस्कारो नुष्ठेयः तारः प्रणवः व्योम हकारः अग्निः रः मनुस्वरं दशस्वरः दंडो नुस्वारः
तेन मंत्रेण ज्योतिर्मंत्रेणेति बहुव्रीहिः प्रस्तुतमूलमंत्रेणेति पदार्थो दर्शितः आप्यायनं स्वजन्मेन प्रसर्गेण कुशपयोभिः स्यादिति तंत्रग्रंथविरोधात् ज्योतिर्मं १४

अन्यस्याएं कर्णिकोपरि। अश्वत्थपल्लवे शुद्धे स्तन्मंत्रान्तर संमतेः अभिषेकं प्रकुर्वीत स्वतंत्रे विहितं यथेति कलिकाभिः ॥६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्रस्य दाहकत्वस्यैव सारस्मिकत्वेनाप्यायकत्वस्य विरुद्धत्वाच्च न पूर्वमतं साधु प्रकृतमंत्रस्य शोध्यतया शोधनेन हिकारान्तद्वितीयमतमपि न साधीयः
तस्मात्तत्पदस्य बुद्धिस्थपरामर्शकतया तेनैतस्यैवमित्यमृतवीजेनेत्यर्थः लृप्तमेव त्वमृतवीजस्याप्यायकत्वमिति हर्षकौमुदीकृतः एवोक्तं तत्र।
विरोधः कथं परिहरणीय इति कश्चित् स इति व्यंजनं च द्वीजद्वयटकत्वया चेद्परं तयोयोव इति करणस्य वर्गत्वनीयच्छदामः तथा चामृतवीजेनत्व
र्थागमेकः प्रतिबंध इति न प्रतिभाति एवं कुशोदकं च शोत्तरशताहृत्याभिमंत्र्य तत्कुशोदकं गृहीत्वा एवमेव लिखितमंत्राक्षरेष्वेकैकमक्षरं मूल
मंत्रेण परमतेऽमृतवीजेन संपूर्णमंत्रमुच्चार्य अमुष्य मंत्रस्य नरस्य तत्त्वं आप्याययामि नमः इत्यादिरीत्या प्रत्यर्णं प्रोक्षणमेवाप्यायनं नाम संस्कारः तर्पणे
त्वसंपूर्णमंत्रमुच्चार्य अमुं मंत्रं तर्पयामि नमः इति प्रयोगः पूर्ववल्लिखितमंत्रस्योपरि प्रत्यक्षरं वा अष्टोत्तरशताहृत्यैव तर्पणं प्रणवमायावीजश्रीवी
जान्युच्चार्य प्रकृतमंत्रं जपेत्सप्तवारं सोऽयं मनोदीपनाख्यः संस्कारः प्रत्यहमपि जपे दीपनं कार्यमिति संप्रदायविदः संप्रदायेन यान्युक्तान्युक्तं तत्र
कः संप्रदाय इत्याकांक्षायां नोक्ताः संस्काराः सर्वमंत्रप्रयोजिताः फलानि दातुं प्रभवंति किं तु केषुचिदेव तेन वस्तानुकूलाय एवेत्यन्तरेण निराचिकीर्षु
राह तारेत्यादिना तादृशाय एवं मंत्रे प्रोक्तसंस्काराः करणीया इति भावः तत्र तारानुकूल्यं त्रेयोजन्मसंपदित्यादिना एकमानुकूल्यं योनिमैत्री।
विचारेण द्वितीयं गणमैत्रीविचारेण तृतीये तत्र प्रथममानुकूल्यं वक्तव्यं मूलकृतोऽस्मिन् परं तन्मंत्रसाधकयोर्नामाद्यक्षरं न तत्र तान सापेक्षं तदस्मी
तिर्यग्दृष्टेर्नाद्यक्षरं नक्षत्रं भवति तदवश्यं निरूपणीयमित्यत स्तथाह प्रायेत्यादि अत्र हि कटपयवर्गभवैरिह पिंडांत्यैरक्षरैरंकाः नेत्रिवमूत्रंत्र।
यं तथा स्वरे केवले कथितमिति शिवतांडवाद्यभ्युपगततांत्रिकाणां संकेतः अयमर्थः कटवर्गौ प्रत्येकं नववर्णौ पंचार्णः पवर्गः यवर्गोष्टानो।
ष्ववर्णाः कप्रभृत्यादिसंयुतानाक्षरं पिंडस्तत्तान्तिमरकारयकारादिभिरेव द्वेकाद्यंकप्रत्ययोऽभीप्सितः नकारञकाराभ्यां तु टवर्णी दशमकवर्गे दशमा
भ्यां नो क्रमेण प्राप्तदशसंख्याग्राह्या पितृमूलं तथा केवलप्रकारे कारादिभिरपि शून्यमेव ग्राह्यं न त्वेकत्वादिसंख्येति तदिह प्रेतिपिंडान्त्य

© Dharmartha Trust J&K: Digitized by eGangotri

शा.व्या.
चि.
१५

15

स्वरकारादिसंख्यावगमः यतस्त्वेकसंख्यालकारात्तृतीयसंख्येत्यादि तथा चायमर्थः एकद्व्यादिसंख्यातअकारादिक्रमशोमावर्णा भेषु अश्वि
न्यादिनक्षत्रेषु भेदिताः विभज्य दर्शिता इति यथा अ आ इत्येतद्द्वयं अश्विन्याः इ ई इत्येकाक्षरं भरण्याः ई उ ऊ इत्येतत्त्रयं कृत्तिकायाः इत्यादि यः इ
त्यनेनावबोधितमेकमक्षरं चरमनक्षत्रे विमलरूपमेव नृसिंहरूपं ज्ञातो बिन्दुविसर्गौ च पौष्णभागव्यवस्थितावित्ति तत्र अन्तरवचनात् लकारो।
तेयस्येति बहुव्रीहिः लास्तु लरभाद्रपदायां षकारस्य क्षकारघटकतया तदुपलक्षकत्वात् यद्वा अनन्तनः लकारः संजातो नृसिंहलस्य देवता
स पुनः षसहैः साईं पूर्वप्रोष्ठपदं गत इति तथा च अनेन आत्मारामेत्यादिनामकस्यापकोनो अनेनायनमः आनंदभैरवायनमः इत्यादिमं

अ	भ	कृ	रो	मृ	आ	पु	ति	श्ले	म	पू	उ	ह	चि	स्वा	वि	अ	ज्ये	मू	पू	उ	श्र	ध	श	पू	उ	रे
अ	ऊ	ई	ऋ	ए	ऐ	ओ	क	ख	छ	च	छ	स	ट	ड	ढ	न	थ	न	व	भ	म	य	ल	व	ष	अं
आ	१	उ	ॠ	१	१	औ	१	ग	ङ	१	ज	अ	ठ	१	ण	ण	१	प	१	१	१	र	१	श	स	अः
२		ञ	ऌ			२		२	२		२	२	२		२	द		फ				२		१	ह	ल
		२	ॡ													२		२							क्ष	२
			ध					नी																	ध	

त्राणां चाश्विनी नक्षत्रं भवतीत्येतत्साध्यकैतन्मंत्रयोरानुकूल्यं इदि नायैनमः इति मंत्रस्य तु भरणी नक्षत्रं भवतीत्यनेनादिसाध्यकैतन्मंत्रयोरानुकूल्यमे।
व एवमग्रेऽप्यूह्यं क्रमप्राप्तानुस्वारविसर्गयोः पुष्पादिशुभावयवदिति यद्यपि स्वरान्त्ययोर्बिन्दुविसर्गयोरागतस्त्वसंभवो नक्षत्रकथनं नाप्नोप।
युज्यते तथापि तन्नक्षत्रेणास्य क्षतत्वं नाम्ना स्यसाध्यकाविंदुकं तथा तदुपयोगायेदं एवं रीतितस्तद्वर्णानां तत्तन्नक्षत्रेष्वापितेषु मन्त्रानुकूल्यादि १५

स्वेत्यं शागताविति २ न्त २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

परीत्यार्थमाह जन्मेत्यादि प्रथमं जन्मतारा ततः संपदादिनामसप्तकं च फलं जनितस्य जन्मापि मरणमंतरेण संभवाड्डमेव षड्केरसाष्ट
नवभद्राणि युगयुग्मगतान्यपि रत्नाणि न भद्राणि तान्यत्र कोविदैरिति द्वितीयमाह कल्पयथा अश्विन्यंबुपयो।
र्हयो निगदितः स्वात्यर्कयोः कासरः सिंहो वस्वजपाद्भयोः समुदितो याम्यांत्ययोः कुंजरः मेषो देवपुरोहितानलभयोः।
कर्णाम्बुनोर्वानरः स्याद्वैश्वाभिजितोस्तथैव नकुलश्चांद्राब्जयोन्योरहिः ज्येष्ठामैत्रभयोः कुरंग उदितो मूलाद्र्रयोः श्वान
था मार्जारीरिति सर्पयोरपि मघायोन्योस्तथैवोंदुरः व्याघ्रो हीशभचित्रयोरपि च गौ रार्यम्णभाद्र्युत्तयोः योनिः पाद
गयोः परस्परमहावैरं भयोन्योर्भवेदिति कासरो महिषः अजपात् पूर्वाभाद्रपदा [illegible] पूर्वा [illegible] योनिः पूर्वफल्गुनी
उंदुरो मूषकः आर्यमा उत्तरफाल्गुनी बुध्न्यं उत्तरभाद्रपदा तृतीयं यथा शिवयाम्यमोन्तराः सपूर्वा नृगणः स्वाति
कराश्विपौष्यमैत्रभाः मृगमित्रपुनर्वसुप्रवोभिः सहदेवो परभेस्तु राक्षसः स्यात् निजनिजगणमध्ये प्रीतिरत्युत्तमा
स्यादमरमनुजयोः सा मध्यमा संप्रदिष्टा असुरमनुजयोश्चेन्मृत्युरेव प्रदिष्टो दनुजविबुधयोः स्याद्वैरमेकांततो वैतिपदा
र्थादर्शकुनास्वकुलं अन्यगणतारा भवतीति कुलविचारोपि गणविचारपदैवोक्तं अन्येतन्मध्ये तद्विचारमाहुः स यथा
वाय्वग्निभूजलाकाशा ह्रस्वादिना भूतवर्णा मूलपदवर्णवस्तुकाः एकस्यैव भूतस्य वर्णास्तेन साधकमंत्राणामादिमाः स्युस्त
दा स्वकुलवर्णाः अन्यभूतवर्णा अकुलवर्णाः स्वकुलादिकभेदस्तु णौ यो मंत्रदिदिक्षनामनोः साधकनाम्नोपि यो वर्णा
वादिमो तयोः स्वकुले भो सिनाशसिद्धिः सिद्धिर्मित्रेष्वकीर्तिता अमित्रे मरणं रोग उदासीने न किंचन पार्थिवारि [illegible] ना।
स्वकीयाः स्वकुलाभिधाः पार्थिवस्य नवर्णास्य मित्रे वारुणमेतरं तेजसस्य तु भूतस्य वाड्रलसोतेनमाहने जलोऽर्वस्य

वा	अ	पृथ्वी	ज॰	आ
अ	इ	उ	ऋ	ऌ
आ	ई	ऊ	ॠ	ॡ
ए	ऐ	ओ	औ	अः
क	ख	ग	घ	ङ
च	छ	ज	झ	ञ
ट	ठ	ड	ढ	ण
त	थ	द	ध	न
प	फ	ब	भ	म
य	र	ल	व	श
ष	स	ह	ळ	क्ष

स्वगणतारा अन्यकुलं ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ ति॰ १८

वर्णस्य पार्थिवं मित्रमीरितं समुत्थं वह्निसंभूतमुदासीनं तत्र वायवं तैजसस्य तत्र वर्णस्य वायवं मित्रमुच्यते विद्वेषी जलदो वर्णा उदासीनस्तु पार्थिव
पवनोत्थित वर्णस्य मित्रं वह्निसमुद्भवः शत्रुः पार्थिव वर्णः स्यादुदासीनस्तु वारिजः चतुर्णां पार्थिवादीनां आकाशार्णः सदा सखेति राश्यानुकूल्य
निरूपयितुं वर्णानां राशिविशेषो ज्ञातव्य इत्यतः शास्त्रे यथा षिन्यादि समपादद्वितृतीयादिभिर्मेषादि राशयो भवति तथैव अभिप्रेत्य राशिप्रबोधाय।
प्रकारमाह वालेत्यादिना वालमित्यादिना च तत्र स्यादि समव्योच्यते तथा च प्रकाराः स्वराः वर्णा युग्मादिभूताः समेषराशिर्मेत्र साधको वाच्येयस्य
र्थः फलितः शादयो लोताः पंच वर्णाः एव कन्याराशेनेत्र तकारोपि तस्य मीनराशिकत्वात् यद्दुक्तं तन्त्रान्तरे अकारादि वर्त्तवर्णे मेषो वर्णैस्त्रिभि
र्वृषः त्रिभिरेव क्रमाद्राशिः स्तुतीयो वरवर्णिनि पयेतः कर्कराशिः स्यादोद्गौ सिंह गतौ प्रिये अंअः शवर्गलक्ष्य सहजाता कन्यकाशुभा कवर्गे
णतुला कीटश्च वर्गेण महेश्वरि धनुराशिष्टवर्गेण मकरस्तत वर्गकः पवर्गः
कुंभराशिस्त्वतो हि गजगामिनि यवर्गियादिभिः सार्द्धं तकारस्यात्तु मीनगः
इति तेन राशि संशुद्धिः कथिता गजगामिनि साधकराशितो मेत्र राशि पर्यंत गणना
नया प्राप्यैक द्व्यादिराशेः फलमाह लग्नेत्यादि एकराशिकत्वेपि शुभमेव षडते

मे	वृ	मि	क	सिं	क	तु	वृ	धं	म॰	कुं	मी
अआ	उ	ऋॠ	ए	ओ	अंअः	कख	चछ	टठ	तथ	पफ	य
इ	ऊ	ऌ	ऐ	औ	कुषु सह	गघ	जझ	ड	दध	बभ	रल
ई	ऋ	ॡ	०	०	ल	ङ॰	ञ	ढण	न	म	वश

एक पंच नववांथवाः स्मृताः द्वौ च षट् सप्त दशमास्तु सेवकाः त्रीणि समगिरिणास्तु जिना द्वादशाष्ट च तद्वत्तु घातकरति जन्मराशितः इदं वि
चार्येन नाम राशितः इति तत्र पदार्थाद्दृशीकृतः इत्थं कोशपंचानां तु पूर्वं वैरी या साधिनराशीनां स्वामिनां परस्परं मैत्री सद्भावेन राश्यानुकूल्यं मुख्यं मित्र
त्वं तत्प्रकारो यथा भौमश्शुक्र बुधपंचद्भास्कराः सौम्यश्शुक्र कुज जीव सूर्यजाः मंददेव तु गुरुक्रमादरात् मेषतो भाणन याहि राशिपाः शत्रुमं
दसितौ समश्च शशिजो मित्राणि शेषा रवेस्तीर्ष्णांशुर्हिमरश्मिजश्च सुहृदौ शेषाः समाः शीतगोः जीवेंदूष्णकराः कुजस्य सुहृदो ज्ञोरिः सि १८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सितार्कौ समौ मित्रे सूर्ये सितेनौ तु यस्य हि मत्रुः शत्रुः समाख्यातो परे । सूरे सौम्य सितावरी रवि मन्तो मध्यो परे त्वन्यथा। सौम्यार्कौ सह द्वौ समौ कु
जगुरुसूत्कस्य शेषावरी शुक्रज्ञौ सह द्वौ समः सुरगुरुः सौरस्य वामेरय इति तथा च भौमस्वामिक मेष वृश्चिकराशिकानां साधकानां गुरुस्वामि
कधनुर्मीनराशिकमेत्र ग्रहणं प्रेयस्कारं राशिस्वामिनोः परस्परं मित्रत्वादि तिरीः पाराशपानुकूल्य ज्ञातव्यमिति राशपानुकूल्यं हे धापर्यवसंत्रं धा
कोष्ठानुकूल्यं च पंचधा भवति अकथहाः कडमचताः कोष्ठषट्पदर्णयन चक्रभेदात् तत्र प्रथम चक्रमुद्धरति चतुरित्यादिना सर्वपश्चिमाय
ताभिर्दक्षिणोत्तरायताभिश्च परस्परसंभिन्नाभिः पंचभी रेखाभिस्ततः कोष्ठ षोडशकं चतुरस्रं संपाद्य तत्र अमादकारादयो वर्णा लेख्याः सर्वे को
ष्ठ चतुष्कस्यापि प्रथमे २ कोष्ठे अकारा का रे चतुर्थ स्वरानालिख्य पश्चाद्द्वितीये २ पंचमस्वरादिततस्तृतीये २ नवमादिः ततश्चतुर्थे २ त्रयोद
शादिषोडशांतस्वरानालिख्य कथितादिशैव कसुरादीना लिख्य संपत्रेसि हादिवर्के स्वानुकूल्य ज्ञान प्रकारमाह स्वनामेत्यादिना मंत्रस्तुकावल्या
पूर्वाग्निरुद्र ९ नेत्रयुगेन दित्त्वरत्वष्ट १६ १८ भूतकेशु पाताल ११ विश्वमिते षु कोष्ठेष्वर्णान् लिखेल्लिपिभवान् क्रमशः सुधीमानिति लिखेत्।
क्रमः संगृहीतः प्रथमादि चतुष्केषु चतुर्थ प्याद्दि कोष्ठके आदौ लिखित्वा पश्चात द्वितीयेथ तृतीयके तुरीये नंतरं सर्व चतुष्काणां क्रमात्स्वरा
काद्यक्षराकारांतालेख्या इति कृतः क्रम इति स्वनामधेयस्याद्यक्षरसंबंधि कोष्ठमारभ्य मंत्राद्यक्षरसंबंधि कोष्ठपर्यन्तं गणयेत् तत्र प्रथ।
मः सिद्धिकोष्ठो द्वितीयः साध्यकोष्ठस्तृतीयः सुसिद्धकोष्ठश्चतुर्थो रिकोष्ठ इति यस्मिन्नेव कोष्ठे स्वनाम [illegible] सएव कोष्ठे स्वनाम
सएव कोष्ठः सिद्धकोष्ठस्तत्संबंधि चतुष्कं सिद्धचतुष्कं द्वितीये साध्यचतुष्कं तृतीये सुसिद्धचतुष्कं चतुर्थे अरिचतुष्कं भवति एकैके
चतुष्केपि प्रथमकोष्ठे साधकाख्योत्तरयुक्ते सिद्ध २ नामतो द्वितीये सिद्धसाध्य नामेत्यादि स्वनाक्रांतकोष्ठतो द्वितीयचतुष्के प्रथमादिको।
ष्ठतः प्रादक्षिण्यक्रमतः साध्यसिद्धसाध्य २ सुसिद्धसाध्यारिनामतामासादयति स्वनामाक्रांतचतुष्कात्तृतीयेन चतुष्के प्रथमादिकोष्ठतः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.ति.
वि.
८

प्रादक्षिण्यक्रमतः साध्यसिद्धसाध्य सुसिद्धसिद्धसुसिद्धसाध्यसुसिद्ध २ सुसिद्धारिनामतात्तदृशान्तकाम्ततर्येतत्तत् अरिसिद्धा
रिसाध्यारिसुसिद्धार्या रिनामतादयति अत्र सर्वेष्वपि चतुष्के षु साधकनामाक्रान्तकोष्ठगतप्रथमतद्वितीयतत्तृतीयतच्चतुर्थात्।
अन्यतमथर्माक्रान्तकोष्ठ एतएव प्राथम्यादिकमत्र सरणीयं तत्रीशानकोष्ठादितः तत्र सिद्धवर्णा बांधववदुपकारकाः साध्यवर्णाः।
सुसेवकाः सेवको हि स्वस्मिन्प्रीतिकारकस्य स्वामिन उपकारकोन सर्वस्व तथा साध्यवर्णोऽपि प्रयतो जपादिनः सुसेवकस्येवोप।
कारकोन सर्वस्व सुसिद्धिवर्णस्तु पोषकः पित्रादिः सद्गुणमगुणं वा न विगणय्य पोष्यं पुत्रादिकं पोषकस्तेवेति अरिवर्णास्त्वरिरेवेति
फलमुपदर्शयति सिद्धार्णा इत्यादिना यद्यपि सिद्धः सिद्ध इत्यादिनैव फलमुक्तं तथापि बांधवादिवर्णानामग्रे विनियोगदर्शनाद
त्र संज्ञामात्रं तदर्थं प्रदर्शितमिति बोध्यं अत्रापि विशेषः आद्यमाद्येन संशोध्यं द्वितीयेन हि तीयकं व्यंजनैर्व्यंजनान्येव स्वरैः दे
स्वरान् हृस्व एं स्तथा मन्त्रनामथवा नाम्नां वर्णास्तु विषमा यदा तदा मंत्रसमारभ्य समंतात्वस्य योजयेदिति सिद्धसिद्धास्तु फलं तं।
ग्रंतरे सिद्धसिद्धो यथोक्तेन द्विगुणात्सिद्धसाध्यकः सिद्धः सुसिद्धो हेजपात्सिद्धारिर्हन्ति बांधवान् साध्यसिद्धो द्विगुणजपात्सा
ध्यसाध्यो निरर्थकः साध्यसुसिद्धसिद्धगुणजपात्साध्यारिर्हन्ति गोत्रजान् सुसिद्धसिद्धोऽर्द्धजपात्तत्साध्यस्तु गुणाधिकान् तत्सुसि
द्धाग्रहादेव तत्सुसिद्धो तिहाभवेत् अरिसिद्धः सुतान्हन्यादरिसाध्यस्तु कन्यकाः तत्सुसिद्धस्तु पत्नीघ्नः अर्यरिः साधकापहः इति द्विती
यकोष्ठानुकूल्ययोगरत्नावल्यां द्वादशारे यथावा चक्रे कूटषंडविवर्जितान् आदिहान्तान् लिखेद्वर्णान् एवं तोयावदीश्वरं अकारादिका।
श्चैव तथालिखेत्स्वरादितः क्रमात् सिद्धः साध्यः सुसिद्धोरिश्चतुर्द्धाणः स्फुटीभवेत् नवैकपंचकः सिद्धः साध्यः षट्दशयुग्मकैः त्रि।
सप्तैकादशैमित्रेवेदाष्टद्वादशैररिरिति तृतीयं यथा प्राकृपश्चिमोत्तरायतनाभिर्द्दिशो नरायनाभिश्चतिस्टभिर्छित्वृभिरेवाभि ८

17

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अन्तःकोष्ठं चतुरस्रं कृत्वा तत्र सर्वानेकैकक्रमेण हान्तान्
कादीन्वर्णानालिख्य यत्कोष्ठे स्वनामाद्यक्षरं तत्कोष्ठमा
रभ्य मन्त्राद्याक्षरकोष्ठान्तं सिद्धादीन् गणयेत् उकेहितंयाने
अकारादिहकारान्तं मातृकाक्षरसंचयं एकैकाक्षरक्रमादे
व चतुःकोष्ठे विन्यसेत् सिद्धं साध्यं सुसिद्धं वैरिणं गणये
येत्क्रमात् यत्र यत्र भवेत्स्वर्णो नाममन्त्रसमुद्भवा इति चतुष्कं य

अउऌओकङ·सङ थपमवह १३	आऊॡऔखचत्र फदफयश १२
इऋएअः घजठतन भलस १२	ईॠऐगझढण पवरघ १२

चक्रं यथा

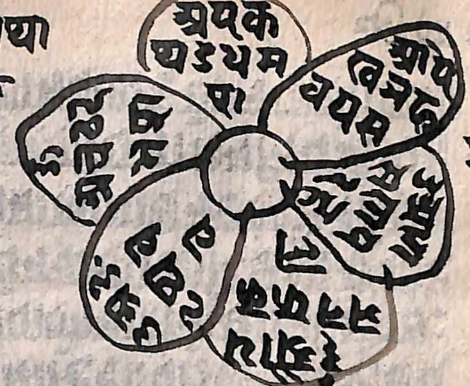

प्रथम।

था षट्पंचक्रं लिख्य प्रागादिक्रमे दलेषु च अकारादिवर्णान् एकैके लिखेन्निःशङ्कः षट्कूटकान् स्वनामाद्यक्षरं यत्र तदारभ्य विचारयेत् प्र
थमे संपद्दिष्टा द्वितीये संपदां क्षयः तृतीये तु धनप्राप्तिश्चतुर्थे बंधुविग्रहः पंचमे संशयात्मा स्यात्षष्ठः सर्वविनाशक इति यत्र त्वक्ष
र्णादेः प्रथमार्णं लिखेन्नाम्नि तत्र कोष्ठे तरेणात् कोष्ठे पित्रादिद्वितीयाक्षरमारभ्यैव विचारो न कर्तव्यः इति रहस्ये तच्चक्राणि य
था षट्चतुष्कोष्ठचक्रं यथा द्वितीय २ अथ पंचमं विचारणीयं तदपि नानाप्रकारकं भवति तत्रैकः प्रकारो यथा सप्ततिर्यक् लिखे
द्रेखा द्वादशोर्ध्वगाः पुनः एवं कृते तु जायन्ते कोष्ठाः षट्षष्टिसंमिताः साध्यांकास्तत्र तानागभीभीनोनोनगाः पुनः आदयो द्वी द्वे।
पंचातिरिक्ताः स्युस्तद्वत् क्रमात् काद्याष्टाद्यवर्कराद्याः क्रमेण टफहासकाः खरगाननराकीन भोभोकाः मापकाककाः स्वरव्यंजन
रूपेण पृथक् कृत्वा नानतस्ततः वर्णान् कृत्वा तांकराशिं हरेदष्टाकतस्ततः शिष्टांकः पूर्ववत् तैव मंत्रराशेः एकशिष्टतः न्यूनेन मंत्रमादेयो अल्प
नादेयोऽधिकस्ततः समत्वेन समो मंत्र इति ज्ञेयं शुभाशुभं प्रकारान्तरं यथा नामाद्यक्षरमारभ्य यावन्मंत्रादिमाक्षरं गणयेन्मातृकावर्णान्।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ द्वा॰ क्रमेणाङ्गुणयेत्त्रिभिः विभक्ते सप्तभिः शिष्टो नामराशिरुदाहृतः एवं मन्त्राणामारभ्य यावन्नामादिमान्तरं गणयित्वा त्रिभिर्हत्वा विभक्ते सप्तभि।
वि॰ र्युतैः मन्त्रराशिः स्मृताः शिष्टः सर्ववृद्धिनिवर्तिनीति प्रकारान्तरं यथा यद्वा मन्त्राक्षराण्येव सङ्ख्येन नरूपतः इत्थं कृत्वा द्विगुणायेद्योजयेत्साधका
१८ क्षरैः नाहत्यैरष्टभिर्भक्ते मन्त्रराशिरुदाहृतः वैपरीत्येन तस्यासौ नामराशिरुदाहृतः अर्णितायनिताचात्र सर्ववश्यपरिकीर्तितेति यत्तु नामाद्यक्षर
मारभ्य यावन्मन्त्रादिमान्तरं त्रिधा कृत्वा स्वरैर्भिन्नात तदन्यद्विपरीतकमिति तन्त्रराजवचनं तस्याप्युक्तमध्यमप्रकारसमानार्थकत्वमेव पदार्थी।
18 दर्शीकृतो वदन्ति नामराशिकरणे विपरीतं सप्तगुणीकरणं त्रिभिर्भागहरणं इति मनोरमायां निर्वर्त्यो च नाम तत्सन्मोजागर्तीयेनासाविस्मृत
लक्षणमादेयं तादृशा नामपि वाङ्कल्ये जन्मनक्षत्रपादसंभवं वर्णमुपादायैव विचारः करणीयः जन्मनक्षत्रस्याज्ञानेपि सुचरितं तदादेयं तस्या
पिवाङ्कल्ये प्राथमिकमेव वृत्तो वल्लभवज्रवासववराविष्णुंवषट्वासनाविद्यावेपितवासदेववसुधावाणीचवीन्यव्ययमित्यादयोन्तस्थाः
हेदारकत्रजवहाठकवर्दिहृदवस्त्राणिवेरिविटपीवदरीवटस्फविद्हदृणोवरुणाङ्गहृणवायवेयवंवएरवंयुवयवारणंवयवेयाः इत्यादयः
पवर्गया इत्यादयो विचाराभक्तिनरंगिणीतोवधेयाः एवमुक्तरूपोपि दोषरहितोपि मन्त्रो न सर्वत्रैव स्थले जपात्सिद्धिदोपितत्स्थलविशेषप
वेसत्तु भवसिद्धेन तत्स्थलाकांक्षायामाह दीपस्थानमित्यादिना ककारादिक्षकारान्तावर्णाः सुदीपसंज्ञका इति दीपाख्यवर्णानां स्थानविशेषः
काश्यादिषु ककारादितिस्थितिः स्थानेनत्र उपवेष्टव्यं ककारादिस्थानज्ञानोपायमाह सर्वेत्यादि कूर्मचक्रविचारीयेन वारणस्यादिषु एवं तेत्रादि
षु परंत्वन्यत्रैवेत्यभिप्रायेण स्थानान्येतानि मन्त्रसाधने षु प्रशस्तानि इत्याह पुण्यमित्यादिना यद्वा कूर्मचक्रविचारवाधे प्रमाणाभावेन पुण्यक्षेत्रादिषु
पि सविचारो नेष्टेय एवं मन्त्रसाधनस्य समयः सिद्धिकारकं स्थलमादर्शयित्वे पुण्यमित्यादि अनन्तरमेवं मन्त्रसाधने वश्यकरणीय भोजननियमोपि मै
त्यामित्यादिना वक्तव्यः न हि मैत्र्यादिकथनमपि कूर्मचक्रनिरूपणेन सह संगतं पुरुषार्थेति धर्मार्थकाममोक्षाणामेकस्य द्वयोस्त्रयाणां प्राप्तै १८

चतुर्थी १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

९	९	९	०	२	४	४	०	०	०	२
अ	इ	उ	ऋ	ऌ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट
ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ
ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह
२	१	५	०	०	२	१	०	४	४	१

मंत्रोपासनामाचिकीर्षुरित्यर्थः तथाचेदं काम्यमेवेतिभावः नवादीक्षोनरकं व्रजे
दित्यादिश्रवणान्नित्यत्वमेवेतिवाच्यं दुर्लभं मानुषं जन्मततापीह कुलीनता पितृ
मातृकुलेशुद्धेलब्धेचेंद्रियपाटवे वर्तमानेचसत्कृते सद्गुरौचपुरस्थिते योनकुर्यात्त्रि
जोद्धारप्रकारंतस्यदुर्मतेः नैवोद्धारेस्थितिद्युपारान्नरकार्णवतः सदेतिवचनबोधितनरक
स्यवत्ततोबाधनात् दीक्षांविनोपासनयाअभावादसतिचोपासनादिद्रूपोद्धारप्रकारेस्य
वैसंचितदुष्कृतैर्नरकप्राप्तेरर्थायातत्वादिति नवदीक्षायांप्रत्यवायांतरंप्रमाणाभा
वादित्यभिप्रायः सर्वमिदंमंत्रसाधनेसतिगुरुलाभेस्यात् सएवतु नसंभवतिगुरोः
कीदृशस्यकरणीयत्वंकीदृशस्यनेतिज्ञानाभावादित्याशंकायांतज्ज्ञानोपायमाह मातृतस्मादि अत्रकुलीनत्वादिकमदृष्टद्वारोपयोगि सर्वागम
सारज्ञत्वंतुदृष्टद्वारानहिताहृशज्ञानंमंत्रेणशिष्यगतत्वेनमंत्रसाधनांगभूतस्नानसंध्यापूजाजपादीनिकर्तव्यतासंदेहःशक्यतेपाकर्तुंपरोपका
रनिरतत्वमपिदृष्टद्वारैवोपयोगि अतथाभूतस्यपरदुःखपरिहारार्थंमंत्रगतसंकेतविशेषस्यप्रकाशनासंभवात् कोपितेअस्यकरणासंभवाच्चेति।
त्यापेत्यादिस्वयम्भूक्तं वर्जनीयाश्चपंचविधाः तत्रदेशसंबंधितेन ततत्त्वेन नुतनदवस्थायातत्त्वसंबंधात् ततत्कार्यात्वमतवाद्येति तत्राद्यः
कार्णाटककौंकणकामरूपमरुदेशाद्युद्भवाः द्वितीयाअधिकांगहीनांगजटिलमुंडितवर्णाश्रमवहिष्कृतादयः तृतीया नातिवृद्धोनातिबालो
नत्वेनानकृशस्त्यादयः चतुर्थाः पिता२ महोभ्राताकनिष्ठश्चविपत्नगः भर्तापुत्रःस्त्रियस्त्यादयः शिष्यगतसंशयाच्छेदितः पंचमाः तत्तु गुरुक
रणोत्तरंतदोषमंत्रदोषयोर्ज्ञानेकथमत्रुष्टेयमिति चेत् तयोस्त्यागस्यतत्रकरणीयत्वात् अत्रसर्वत्रप्रमाणादिमक्तितरंगिण्यामनुसंधेयं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श॰ ब्दा॰ चिं॰ १९

तत्किं गुरुरेव परीक्षणीयः शिष्यस्तु मंत्रोपदेशेच्छावानखिलोप्युपादेय एवेत्यत आह शिष्यश्चेत्यादिना २ इहापि दृष्टादृष्टादिद्वारोपयोगश्चैवं बोद्धव्य
यः संभवति दृष्टफलकत्वेऽप्यदृष्टकल्पनाया अप्रामाण्यत्वात् एकाब्देनेति एकाब्दादिना विहितपरीक्षस्यापि यदि दैवात्केनाप्यदृष्टद्वारोपयोगिप्रका
रेणानर्हतावगम्यते तर्हि तदनंतरं सत्पात्रस्योपदीक्षा प्रायश्चित्तं च कार्यं गुरूपकारकत्वाभावादिरूपदृष्टद्वारोपयोगिदोषज्ञानेऽत्र प्रायश्चित्तं नक।
तेत्व तदनंतरं तत्संशयनिवर्तनतद्धितवांछादिकं तच्छांतमनाः कुर्यादेवं प्रक्रमो यथोक्तमाचरत्त्वपि न दुष्यतीति रहस्यं यस्योद्योतमतीसतीगुण
वतीमातापितोमापतिर्नाम प्रेमनिधीतिपंतकुलभूः कूर्माचलो जन्मभूः स्तुयाः स्वंकृतवीर्यजात्मजतपदेवाराणसीवासभूस्तस्मादभ्युदिते द्वितीयपट
लः शब्दार्थचिंतामणौ २ श्रीविश्वेश्वरार्पणमस्तु श्रीगणेशायनमः दीक्षायाकर्तव्यत्वमुक्तं गुरुशिष्यपरीक्षाभ्यां तत्रेतिकर्तव्यताविशेषमादर्शयि
तुमारभते तावदिति अथांगमित्युक्तेरेवैतत्प्रकारविरहे दीक्षायाः फलं न भवतीत्युक्तमेवेति कुतेनेत्यनेनेत्यादिनारम्यमेवेति चेन्न मैवं स्वव्यतिरेकप्र।
योज्यफलव्यतिरेककत्वस्योक्तावपि तत्स्वरूपेण तत्स्वरूपमित्यन्वयांशप्रदर्शनाय तदंगकथनस्यावश्यकत्वात् अन्वयव्यतिरेकाभ्यां हि कारणत्व।
निश्चय इति गीयते ननु वास्तुपूजादिभिरंगैः कलिकापूर्वं जन्यते तैश्च प्रधानकर्मभूतदीक्षासहितैः परमापूर्वं ततः फलमिति सिद्धांतस्तत्कथं ये
नेत्यादिना दीक्षाफलं प्रत्यंगस्य कारणत्वोक्तिरिति चेत् सत्यं फलं परमापूर्वमित्यर्थो न तत्तु स्वर्गापवर्गादिकमिति किंवा कलिकापूर्वसहकृतैः
प्रधानकर्ममात्रप्रभवप्रधानापूर्वैः फलं जन्यते न तु प्रधानापूर्वैः फलं जन्यते न तु प्रधानापूर्वमात्रं जनयित्वा कलिकापूर्वोपायपर्याप्तिद्वारेण फलं।
प्रतीति मतमाश्रियते वलिं हरेदिति आवश्यकत्वाय वलिशब्दार्थः पूजादिः यदुक्तं कपिलपंचरात्रे सर्वे देवास्तु कार्येषु पूजयेहास्तु संस्थितान्
तेनासौ वर्तते नोचेद् तिष्ठेन्मापवान्तयेति अन्यत्रापि तत्रस्थितेषां ये पूजाविघ्नरोस्तैः कृतानि तु सुकृतानि समादद्युर्दुर्दैश्च दुष्कृतकानि च तथान्य
त्रापि गृहादिकरणे यत्रनाविनावास्तुदेवताः न तत्सुसंभवेत्स्वैरक्षोविघ्नादिभिर्हतमिति उक्तमानतः शिल्पशास्त्रप्रतिपादितहस्तमात्रप्रमाणं। १९

नः यद्वा उक्तमानतः चतुरस्राकृतितः वा सम्पूर्णस्य चतुरस्राकारतया सूत्रमपि तथैव देयं यथा तथाकारता नोच्छिद्येतेति भावः चतुः
षष्टिकोष्ठरचनाप्रकारे यद्यपि पूर्वं पूर्वापरायता हस्तमात्रप्रमाणैका रेखा कार्या ततो मध्ये चिह्नं कृत्वा तत्संबद्धां दक्षिणोत्तरायतामेकां रेखां।
कुर्यात् कोणचतुष्टये चिह्नानि कृत्वा तत्संबद्धसूत्राणि दद्यात् एवं चतुष्कोष्ठकमंडलसिद्धिः ततश्चैकैकस्मिन्कोष्ठे रेखाद्वयं पूर्वपश्चिमाय।
तं रेखाद्वयं दक्षिणोत्तरायतं प्रकारेखा ईशानतो नैर्ऋत्यान्तं द्वितीया चाग्नेयतो वायव्यान्तं कुर्यादिति षोडशकोष्ठसिद्धिः एवं चतुःषष्टिकोष्ठेषु कर
णे चतुःषष्टिकोष्ठानां संपत्तिर्भवतीति रीत्या वक्ष्यमाणशंकाः पूर्वापरायतान्नव दक्षिणोत्तरं यत्तादृशनडकरेखासंभिन्नान्नवरेखान्निर्मायापि चतुःष
ष्टिसंख्यकोष्ठाः संपद्यन्त इति कर्णसूत्रेण संपादितकोष्ठगणनान्दगणनाभ्यां नानाविधस्तथापि तत्प्रकारनियममादर्शयति तन्मध्यमिमा
दिनान्तन्मध्यं पूर्वापररेखायोर्मध्यभागं आलंब्य चिह्नयित्वा परितः पूर्वपश्चिमायतसूत्राड उत्तरदक्षिणभागयोर्द्वौ मितस्थौ एकैकं चिह्नमेकैकत्रेति।
चिह्नद्वयं तयोरुत्तरदक्षिणचिह्नद्वये मध्यचिह्ने च स्थितं सूत्रं दक्षिणोत्तरायतं कुर्यात् त्रिशूचिह्नस्थाने पुनः सूत्रं दत्वा दक्षिणोत्तरायतं रेखां कुर्यादि।
तिफलितार्थः द्वाभ्यां द्वाभ्यामिति पूर्वापरायतसूत्रार्द्धप्रमाणेन सूत्रेण प्राचीसूत्राग्रस्थितेन ईशाने चिह्नं कुर्यात् एवं प्राचीसूत्राग्रस्थितेन तद
र्धप्रमाणसूत्रेणाग्नेयेपि चिह्नं कारयेत् तथा तावत्प्रमाणेन पश्चिमाग्रस्थितसूत्रेण वायव्ये चिह्नं कृत्वा पुनस्तेनैव नैर्ऋत्ये चिह्नं कुर्यात् पू
र्वसूत्राग्रोत्तरसूत्राग्ररूपाभ्यां द्वाभ्यां मत्स्याभ्यामीशाने रेखाद्वयसंपातरूपं मकरं कृत्वा पूर्वसूत्राग्रदक्षिणसूत्राग्ररूपाभ्यां द्वाभ्यां मत्स्याभ्यामाग्नेये।
रेखाद्वयं संपातरूपं मकरं कृत्वा दक्षिणसूत्राग्रपश्चिमसूत्राग्ररूपाभ्यां द्वाभ्यां मत्स्याभ्यां नैर्ऋत्यकोणे रेखाद्वयसंपातरूपं मकरं कृत्वा पश्चिमसूत्रा।
ग्रोत्तरसूत्राग्ररूपाभ्यां द्वाभ्यां मत्स्याभ्यां रेखाद्वयं संपातरूपं मकरं वायव्यकोणे कुर्यादित्यर्थः चिह्नमात्रं मत्स्यः रेखाद्वयसंपातो मकरः ततश्च पूर्वो
क्तदक्षिणपार्श्वस्थमत्स्यमध्ये सूत्राग्रं कृत्वाग्नेयमकरान्तं रेखां कुर्यात् तेनैव सूत्रेण नैर्ऋत्यमकराग्रेण सह मीलितेन द्वितीयां रेखां कुर्यात् एवमे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वोकोत्तरपार्श्वस्थचिन्हस्त्ररूपमन्त्यमध्ये सूत्राग्रं कृत्वा वायुमकराग्रेण सह मिलने तृतीयां गुनकोणे वोत्तरस्थचिन्हं शूलमत्स्याग्रस्थितेन सूत्रेण
शानमकराग्रेण सह मिलनेन चतुर्थी रेखां कुर्यात् एवमीशानमकरमारभ्य पूर्वचिन्हान्तं आग्नेयचिन्हमारभ्य पूर्वचिन्हान्तं च रेखाद्वयं दत्वा
वायव्यमकरान्नैरृत्यमकरान्तं च पश्चिमचिन्हान्ते द्वे द्वे रेखे कुर्यादित्याह मनस्येति तत्र कोणचतुष्कगतरेखाद्वयसंपातरूपमकरे शुभ्रनयारीसा
संपन्नार्थमाह चतुरस्रमित्यादिना चतुःषष्टिकोष्ठकरणे कोणद्वंद्वकोणद्वंद्वकरणसूत्ररेखाग्रावशपकां इति सूचयितुं नाडशरेखासूपा
दिशति ईशानादित्यादिना चतुःषष्टिपदं यथा भवति तथा विभजेदित्येनाव्कमाग्नेकोशर्वीपरायतदक्षिणोत्तरायतपरस्परसमिश्रघट्टघट्ट
संख्यापररेखाभिस्तथाकरणभ्रमः स्यादिति तथोक्तं तथाचायं पर्यवसितार्थः चतुःकोष्ठघटितस्य चतुरस्रस्य ईशानादिनैरृत्यान्तेन क
र्णसूत्रेणाग्नेयादिवायव्यान्तकर्णसूत्रेण चाष्टकोष्ठतामानीय पूर्वदक्षिणान्तस्थिततिर्यक्सूत्रेण दक्षिणपश्चिमान्तस्थितनाडशसूत्रेण पश्चि
मोत्तरान्तस्थितनाडशसूत्रेणोत्तरपूर्वान्तस्थितनाडशसूत्रेण च रेखाचतुष्कं कृत्वा षोडशकोष्ठतामासादयेत् एवं प्राकृतकर्णसूत्रद्वयसंपा
तचतुष्टयं भवति यत्र चतुर्षु कोष्ठेषु कोणसूत्रचतुष्टयमन्यद्दद्यात् तन्मध्यात्पन्नमत्स्येषु पूर्वापरायते द्वे सूत्रे दक्षिणोत्तरायते च द्वे सूत्रे
पातयेत् तेन षोडशकोष्ठानि संपद्यन्ते इति पदार्थादर्शकारैरुक्तं यदपि प्राकृतसूत्रकर्णद्वये संपातचतुष्कं संपन्नं तत्र संपातद्वयद्वयस्यो
परि अन्यत्सूत्रद्वयं पूर्वापरायतं तथैव दक्षिणोत्तरायतं सूत्रद्वयं दद्यात् एवं कृते षोडशकोष्ठानि स्युरिति हर्षदीपिकारैरुक्तं तदुभयम
त्य ३ पि अपराणीत्यस्या[illegible]व्याख्येयं पूर्वरीत्या संपादितकोष्ठचतुष्टयं हित्वा संपातचतुष्टये तथाविधपूर्वपश्चिमायतरेखाद्वयं दक्षिणोत्त
रायतरेखाद्वयं दद्यात् सति द्वात्रिंशत्कोष्ठानामेव संपत्तेः वस्तुतस्तु कर्णसूत्रप्रभवकोष्ठानामगणनामाश्रित्येदं प्रत एवं मूलेपि चतुःषष्टि
कोष्ठेनोक्तिः संगच्छते अन्यथा साध्यसंलग्ननामापद्येतेत्येवं एवं द्वात्रिंशत्कोष्ठं ता च चतुरस्रमंडलस्य संपाद्यते तेषां मध्ये कोणगतं यत्कोष्ठच २०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सं

तच्छेषयं तेषु पूर्वदलं यत् कर्णसूत्रं च तच्छेषयं तत्कर्णसूत्रान्तरे रेखां दद्यात् ततश्च द्विद्विकोणस्थप्रान्तमध्यसंलग्ने पूर्वापरायते द्वे रेखे दत्त्वा तत्सं
पातद्वयलग्ने एवं दक्षिणोत्तरायते च द्वे रेखे दद्यात् एवं रीत्या द्विसप्ततिकोष्ठसंपत्तिः सिद्धान्ततन्त्राभ्यन्तरवर्तिसंपाते पूर्ववत् स्वपश्चिमाय
तं दक्षिणोत्तरायतं च सूत्रद्वयं सूत्रद्वयं दद्यात् एवं कृते प्राचीपश्चिमायतसूत्रनवककदानेन दक्षिणोत्तरायतसूत्रनवककदानेन च चतुःषष्टिसं
ख्याकानि कर्णसूत्रदानेः संपन्नानि तान्यग्रण्यकोष्ठानि संहतानि तेषामपि गणनेन चतुरुत्तरशतसंख्यानि तानि स्युः केचित्तु पूर्वपश्चिमा
यतसूत्रस्य किंचिन्मध्यमध्यभागाधिकत्रयोदशांगुलभागमवलंब्य प्राचीसूत्राग्रादुदग्भागे हस्तार्धं कृत्वा एवमेव क्रमानेन पश्चिमाग्रा
त उदग्भाग एव हस्तार्धं कुर्यात् एवं दक्षिणतोपि हस्तार्धद्वयं एवमुत्तरतोपि दक्षिणोदग्भागमत्स्ययोर्मध्ये पूर्वोक्तमानं दक्षिणोत्तरायतसू
त्रं दद्यात् ततः प्राचीसूत्राग्रे सूत्रादिं निधाय प्राचीसूत्रार्धमानसूत्रेण दक्षिणपूर्वरेखयोः संपातस्थानसंलग्नं यथा स्यात्तथा ईशानाग्रे
यपर्यन्तं हस्तार्धं एवमुत्तराग्रे सूत्रादिं निधायोक्तसंपातसंलग्नमीशानाद्यपर्यन्तं एवं कृते ईशाने हस्तार्धरेखाद्वयसंपातरूपो मत्स्य उत्पन्नः
स च पूर्वाग्रोत्तराग्रान्तरेति हाभ्यामिति मूलसंगतिः ततः पश्चिमाग्रे सूत्रं निधाय पूर्ववद्धस्तार्धे कृते वायव्ये मत्स्यः दक्षिणाग्रे सूत्रादि।
निधाय पूर्ववन्मध्यसंपातसंबद्धहस्तार्धे कृते आग्नेयनैरृत्ययोर्द्वौ मत्स्यौ भवतः एतन्मते मत्स्यमकरयोः पर्यायत्वमेव ततः सूत्रदाना
दिकं पूर्ववदेवेति वदंति कर्णसूत्रं समाहितमिति मौलं समाहितपदं पूर्वापरायतं सूत्रे विन्यसेदित्यादिके पूर्वस्मिन्नपि कर्तव्यसाकांक्षक्रिया
पदेष्वन्वेति कर्तव्यसाकांक्षेति करणाच्चतुरस्रभवेदि सत्र ततस्त्वयः एतेषां कोष्ठानां विनियोगमाह ब्रह्माणमित्यादिना मध्यकोष्ठचतुष्ट
ये चतुरस्रात्मके मध्यगते कोष्ठचतुष्टये अस्मिन्सहकोष्ठाष्टके एकाकारतया मार्जिते लिखिताष्टदलपद्मके इति शेषः सर्वमध्ये यज्ञेत्ता।
प्रकृत्य ब्रह्माणं कमलासनमिति ब्रह्माणं तत्र क्रमेण स्थापयेत् रत्नेः किं प्रमाणमिति चेत् आकलय्य तान्य वन्दीसमस्त्रिसकृत्वा वाचायः प

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पद्मंतदत्रयस्त्रिंश[redacted]तो

श. शा. वि. २१

दत्रयं सावित्रमर्चयेत्तत्रपदेशामस्तसंज्ञके विधिसावित्रयोर्मध्ये सवितारं पदत्रये अग्नेर्निर्ऋताद्यापिपदत्रयमित्यादिमंडलोत्तराभिप्रायकं
ब्रह्मापरपर्यायधात्रवह्निदिशोरंतः सर्वसावित्रसदर्थी ब्रह्मसावित्रयोर्मध्ये सवितृत्वात्तावन्मात्रं तत्प्रष्ठो नैऋत्यां धनेशेऽरिति चंनेशांतरद।
र्शनात् पूजयेदित्यनेनैव पीठिपूजावाहनादिकमाप्तिव्यते इतितत्र्याप्यर्थं समाहृत्तपदाश्रयणं पदार्थादर्शकृतां व्यर्थमेवेति ध्येयं दिक्ष्च।
तत्क्षितिप्रादक्षिण्येनेत्यर्थप्रामसेवनं हि विशेषवचनं विनाप्युक्तमेण इत्जनं को पिदेशिकः समाचरतिकोष्ठचतुष्टये शतिसर्वत्र महीय
ंतमन्वेति पक्काकारेणमार्जयेदित्यपि सर्वत्र तथाच ब्रह्मकोष्ठसंलग्नकोणसूत्रानालिंगितश्चर्वसंलग्नकोष्ठचतुष्टये अंतर्गतरेखाचतुष्क
कोष्ठविभाजकं संमार्ज्यैकीकृते आर्यं पूजयित्वा दक्षिणगतकोष्ठचतुष्टये ध्येकीकृते विवस्वंतं पश्चिमसंलग्नकोष्ठचतुष्टयेप्येकीकृते मित्रं उ
त्तरसंलग्नेप्येकीकृतकोष्ठचतुष्टये महीधरं पूजयेदिति पंचदेवताः पूजिता ब्रह्मपदसंलग्नाग्नेयादिकोणचतुष्टयगतं कर्णसूत्रभेदितार्थ।
कोष्ठद्वंद्वानां द्वयं द्वयमस्तितत्रो द्वयः क्रमेणैकैकाद्वंद्वे सावित्रसविता रंचाभ्यर्च्यनैर्ऋत्यगते द्वो द्वौ द्वे कोष्ठे शक्रं तदयस्तना द्वे कोष्ठे द्वे द्वे रुद्र
जयं वायव्यगते द्वौ द्वौ द्वे कोष्ठे द्वंद्वे [illegible] स्तना द्वे कोष्ठे द्वे द्वे आपवत्सकं पूजयेदिकोणकोष्ठद्वंद्वे क्षिति करणे कर्णसूत्रमार्जनं प्रतीयेत सादृ
श्यं तत्पदे षित्रत्रकर्णसूत्रस्यापेक्षणात्तन्मार्जनेन त्वनयुज्यते इत्यभिप्रेत्य कोण द्वे कोष्ठद्वंद्वे क्षितिकथितं ब्रह्मकोष्ठगतकर्णसूत्रस्यैवाग्नेयादिको
ष्ठीयकर्णसूत्रकृतरेखायामार्जनेपि का क्षतिः चरमकोणकोष्ठद्वगतानामेव कर्णसूत्रकृतरेखानामप्रयोगादिति तथावादिनां पदार्थादर्श
हर्षदीपिकाकृतां मते मूलग्रंथे सौरस्यमायातिश्रपरे तत्प्रद्वं द्वे कोष्ठ द्वं द्वं पवाद्यासाविश्चादेः पूजनं मूलास्वरससिद्धं अन्यथा कोष्ठद्वंद्वे क्षिपेत्येव।
ब्रूयादिति वदंति न त्वहीयः कौटोप्रविष्टं पवमन्येपि तथा आश्रित्य पितृयातारो कृताचार्यः पदत्रयं यजेदिदं महाभागं पदेलोकसंतके तथा
वैद्रजयः पूज्यो ब्रह्मशक्रसमप्रगः पितानिर्ऋतिः ईशप्रेशानरुद्रो सोतजयो रुद्रदासकः मरीचिरार्य्यकः ख्यातः पितासाद्रासावित्रसायिपः

कोरा ३

२१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पापो रोगाख्य इत्यादेरत्रैव परिभाषणात् तथा आग्नेय्यवायव्ययान्तरोरकृत्वा वायः पदत्रयं तत्र रुद्रं च यजेद्देवं पदेषु वनसंज्ञके तथैशानेयमो
प२ मध्ये तज्जपं वेदत्रये ईशः रुद्रः उक्तपरिभाषाया इहापि समन्वसरणात् तज्जयः रुद्रजयः तथा ईशासापापमध्ये वेदत्रयस्य संस्थितं तथापवे।
यक्ष्मो मध्ये आपवत्सपदत्रये इति सोमशंभावपि सावित्रे रक्तपुष्पाणि वन्हेश्च यः कोणकोष्टके तदयः कोष्टकोदयान्सवित्रे चक्रशोदके हरिद्रो
दनं इन्द्राय रक्तोयः कोणकोष्टके इन्द्रजयाय मिष्टान्नमिंद्राय सत्रिवेदयेत् रुद्राय हृतमिद्धान्नं वायुकोणपरे पदे तदयो रुद्रजयाय मांससमांदं नि
वेदयेत् आपोथ्य शिवकोणाच सहत्सायवत तले इति तत्कर्णसूत्रेति कोणमाग्नेयादिकमारभ्य ब्रह्मकोष्टागमावधियानि त्रीणि त्रीणि कोष्टा
नि तन्मध्ये पतितं यत्कर्णसूत्रं तस्योत्तरदक्षिणयोः स्थितकोष्टेषु शर्वेशुहममिति द्विद्विक्रमेण स्कन्दनांताष्टदेवताः पूजयेदित्यर्थः न च कर्णसूत्रकृत
रेखाणां सर्वत्र कोणकोष्टेषु ब्रह्मकोष्टावधिस्थभावेन यथा पूर्वं मायाद्विते मूलकृतः कथमित्यमभिधाने संगच्छेतेति वाच्यं भूतेरूर्वकर्णसूत्रमाद
यापितथोक्तिसंभवात् कोणकोष्टोभयतः इत्यादेरपि वक्ष्यमाणशाकताश्च अन्येषां केषांचित्कोष्टानां व्याहृतत्वर्थे नातत्पायेत्तु सरणस्य कर्णसूत्रपदो
पलाने पितत्वाभावात् सार्द्धार्धं तेत्यादिश्च इदं च आयंते च अर्द्धार्घंते अर्द्धार्घं नाभ्यां सह वर्तमानानि सार्द्धार्घतानि सार्द्धार्घनानि वनानि पदानि च सा
र्द्धार्घतपदानि तेषु रमान्वक्ष्यमाणान् द्वात्रिंशद्देवानष्टाष्टक्रमेण पूजयेदित्यर्थः आद्यौ कर्णसूत्रेण द्वीकृतेशानकोष्टीय पूर्वे निकटस्थिता
र्द्धकोष्टे ईशानः ततः षट्कोष्टेषु पर्जन्यजयंतशक्रभास्करसत्यभृषाः षट् अर्द्धीकृताग्नेयकोष्टीयपूर्वे निकटस्थार्द्धकोष्टे तदितः पूज्यः ततो
ऽग्निकोष्टार्द्धमारभ्य नैरृत्यकोष्टार्द्धपर्यंतमष्टकोष्टेषु आग्न्यादयो [illegible] नांताष्टदेवताः पूज्याः ततो निरृतिकोष्टार्द्ध नैरृत्यकोष्टीयद्वितीयार्द्धकोष्ट
मारभ्य वायव्यकोष्टीयप्रथमार्द्धकोष्टपर्यंते निरृतिदौवारिकप्रभृतयो रोगांता अष्टदेवताः पूजनीयाः ततो वायव्यकोष्टीयद्वितीयार्द्धको
ष्टमारभ्य ऐशानीयप्रथमार्द्धकोष्टपर्यंतं वायुप्रभृतयो दितिनामा अष्टदेवाः पूज्या इत्यर्थः पंचभी रजोभिः श्वेतरक्तपीतकृष्णहरितैर्मंडलहरणं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.टी.
चि.
२२
22

कुसुंभचूर्णहरिद्राचूर्णादिभिर्वक्ष्यमाणैस्तत्तद्देवतास्थानलिखितकमलान्यापूर्य तत्र तत्र देवताः पूजयेदित्याह उक्तानामित्यादिना। पा
त्रानां रंजनप्रकारोऽपि वक्ष्यमाण एव सर्वत्र कमलसाकरणे ब्रह्मस्थानमरुणरजोभिः यमस्थाने कुसुमरजसा ईशस्थाने श्वेतरजसा इंद्रस्था
ने पीतरजसेति रीत्या तत्तद्देवतावर्णादिकमेव स्थानं तत्कोष्ठस्थाने स्मरणीयमित्यभिप्रायवानाह उक्तानामिति अत एव पद्मानां नामापि
न गृहीतं हृषिदीक्षितोऽप्ययं पक्षं स्वीचकारैवेति नः प्रतिभाति ब्रह्मणे स्वतेनेपायसवलिर्नम इत्यादिमंत्रैर्बलिदानं तेभ्यः कार्यमित्याह ग्र
थैत्यादिनायत्तेभ्यः त्रिपंचाशद्देवेभ्यः एवं संस्कृतभूमौ मंडपरचनाप्रकारमाह ननन्वेत्यादिना सामान्यशिष्यादेरनुकूले शुभे ग्रहेषित्या
दिनत्रये शुभतयाभूते श्वेवमेषादिराशिशुभतयाभूते श्वेवरव्यादिवारे शुभे रिक्तादिभिन्ने ग्रहणिति थौ मंडपरचनामारभेतेत्यर्थः अनुकूल
त्वं च हेयाज्योतिःशास्त्रोक्तेन साध्यस्य जन्मादिनिषिद्धताराष्टमराशित्वादिराहित्येन वारत्वयानतिथित्वादि वेधवर्येण वहितीयस्तय
मुहूर्ते आद्यैत्केयगमार्तंडे आदित्यद्वयरोहिणी मृगशिरो हस्ताद्यनिष्टेतरा एषां विरूपमध्यानुराधपवनैः शुभैः स्वतारान्वितैः सौम्या
नां दिवसे शुभपापरहिते योगे विरिक्ते तिथौ विष्टिनाम्नि दिने वंदनीमनयोः वेधपादिकार्यं शुभमिति आदित्यद्वयं पुनर्वसुः शुभयोर्मयश्च
त्रामयासुरस्यतत्र्वनारत्वात् शुभे पापग्रहयुक्तादिवर्जितैः स्वताराबितैः स्वानुकूलताराताद्रात्म्यमापन्नैः सौम्यानां शुभग्रहाणां।
दिवसे शुभवारे शुभ पापः कालयामसोत्पातवज्रादिसदृहिते तद्भिन्ने योगे आनंदसिद्धिशुभादिरूपे रिक्ताः चतुर्थी नवमी चतुर्दश्यस्तद्भिन्ने
नंदाभद्राजयापूर्णा तिथौ विष्टिरूपेण भद्रानामकेन करणेन रहिते दिने एतावता शुभं मपापकरणानामुपादानं कृतं राशयस्तु का।
ग्रेषां नेर नाशं दिशंति मकरालिकुलीरलाग्ने मेषघटे पचुषिकर्मसुदीर्घस्तत्र कन्याकषे मिथुनजेश्रुवमर्थलाभं तो निर्विदःकलशासि
हृषेषशुभसिद्धिमिति अलिकुलीरो वृश्चिककर्कटो पटस्तुलाकषो मीनः कलशः कुंभः शुभ इति शुद्धिप्रकारः प्रयोगसारे विततिमा। २२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रविस्तारं निर्माय विवरं भुवि निक्षिपेत्तां सूत्रं तस्मिंस्तत्र शिष्टाद्यशोभनं समासमप्यमेविद्यास्यतास्वपमसुव्यते परीक्षेवं प्रयत्नेन म
नेभूमिकनीयसी महाकपिलपंचरात्रे स्मृतिनामरणं कुर्याद्दृष्टतापननाशिनी सशल्या क्लेशदा नित्यं विषमाशत्रुभीतिदा तथा ईशकोण
स्तु वास्तावकर्तुः श्रीदास्तनिश्चिते सर्वे सवाद्दृद्धिकरी वरदमृतस्तवा विद्वेषमरणं व्याधिं कुर्यादग्निशवामही स्तोन्यदिक्षु स्ववाप्येषा भूमिक।
तेरनिष्टदेति शल्योद्धारप्रकारो महाकपिलपंचरात्रे प्रश्नादास्मिन्समारंभे यदंगं स्पृशकः स्पृशेत् वास्तुदेहे तदंगे तत्र शल्यं विद्याद्विचक्षणः कु
ग्रपि स्पर्शीकरणे तु शल्याभावो निश्चितव्य इति अर्थाद्रुक्तं भवति तथा कंडूयति शिरः सुप्तिशिरः शल्यं समुद्धरेत् शल्यं तत्रास्ति विज्ञेयं स्वयमा
नेकरद्वये अग्निदाहस्त्रीरोगस्वयं न तद्धानिश्च जायते यत्नेनोत्पाटयेच्छल्यं यदीच्छेत् स्थिमात्मनः बाहू कंडूयमानेन निर्दिशेद्धोहस्तचले हस्त
द्वयेन संतिष्ठेन्तत्स्वामिहासस्तूतिप्रदं ऊरू कंडूयमानेन निर्दिशेत्कांस्यशल्यकं हस्तैनैकेन संतिष्ठेद्भार्याडस्थायशःक्षयः हस्तौ कंडूयमाने तु कं।
कालशल्यमादिशेत् त्रिहस्तेन तु संतिष्ठेदग्निदाहोत्यजोस्तुतिः पृष्ठं कंडूयमाने तु वीजं शल्यं विनिर्दिशेत् हस्तेनैकेन संतिष्ठेत्स्वामिनो मरणं।
वह पादौ कंडूयमाने तु हस्तशल्यं विनिर्दिशेत् सार्द्धहस्तेन संतिष्ठेद्भूमज्जं दुःखादिकारकं ऊर्ध्वं कंडूयमाणेन पाषाणशल्यमादिशेत् हस्तद्वितय
मानेन भुजंगदशनावहं जानू कंडूयमाने तु भस्मशल्यं समादिशेत् हस्तद्वयेन संतिष्ठेद्धानिं गच्छति तत्त्व अग्निदाहो मनस्तापः क्लेशदुःखभयं।
निच करोत्येवं विधं कर्म न तस्माच्छल्यं समुद्धरेदिति जलपर्यंतं खननं नाप वहस्तमात्रखननेन नाहो सर्वशल्योद्धारो भवति यतः खन्यमाने जले
यावच्छल्यं दोषो विनश्यति पंचहस्तं प्रखोन्यं शल्यदोषोपशांतये शल्योद्धारं ततः कृत्वा पूरयेत्तत्समं यथेति इदं तु निवर्तनपरिमित भूमि
पर्यंतमेकमेव परीक्षणं दंडस्तद्दशहस्तः स्यात्त्रिंशद्दंडैर्निवर्तनमिति तद्दशगुणः परीक्षणमिति संप्रदायविदः अन्योपि भूशुद्धिप्रकार।
लंग्रंतरे स्वेतान्तु ब्राह्मणी पृथ्वी रक्ताभूः क्षत्रियामता वैश्या पीता तु विज्ञेया कृष्णा शूद्रे प्रकीर्तिता तथा ब्राह्मणी घृतगंधा स्यात् क्षत्रि।

शा.ति.
वि.
२२
23

यास्त्रगंधयुक्ता रक्तरुधिरं ताम्रगंधा भवेद्वैश्या शूद्रा विट्गंधिनीति तिसृः । तथा मधुरा ब्राह्मणी भूमिः कषाया क्षत्रियास्रता । वैश्या चाम्लाथ
विज्ञेया शूद्रा सा कटुकी मही । तथा ब्राह्मणी भूः कुशोपेता क्षत्रिया सा शरकुला कुशाकशाकुला वैश्या शूद्रा नानातृणाकुला । तथा वृस्यामाह
श्वेतारुणपीतकृष्णा विप्रादीनां प्रशस्यते ब्राह्मणाद्युक्तवर्णमयीनां तत्स्वगंधा च या भवेत् सापि विप्रक्षत्रियवैश्यशूद्राणां क्रमेण प्रशस्तेत्यर्थः
मधुरा च कषाया चाम्ला च कटुका च या सापि विप्रादीनां प्रशस्तेति पूर्ववत् । अन्यप्रकारेण रूपगंधरसैः परीक्षां कृत्वा कुशादिदूर्वान्तरसं-
बंधेन प्रशस्त्यमुपदर्शयति कुशैः शरैस्तथा काशैर्दूर्वाभिर्या च संवृतेति इत्यादि विप्रादि चतुर्वर्णानां क्रमतः प्रशस्तेति पूर्ववत् । दूर्वेति बहु-
तृणाकुलेत्यस्याप्युपलक्षणं अथ नानालक्षणसमवाये किं तस्या ब्राह्मणीत्वं आहोस्वित् क्षत्रियादित्वमिति चेत् अत्रोच्यते नहि वयं जातिलक्ष-
णमाचक्ष्महे येन जातिसांकार्यमापतेत् किं तु ब्राह्मणादिजात्युक्तकुलभूमिग्रहणार्थं तादृशसंज्ञामात्रं तथा च दिक्त्यादिलक्षणसंनिपाते ब्रा-
ह्मणादि हि विप्रवर्णानुकूल्यस्य तत्र सिद्धाकाले हानिः स्यात् । गौतमसंहितायां तु ब्राह्मणीत्वादिनैव भूमेः सर्ववर्णसाधारण्येनोपादेयत्वादिक-
मुक्तं ब्राह्मी सर्वार्थसिद्ध्यै स्यात् क्षत्रिया राज्यदा मता धनधान्यकरी वैश्या शूद्रा स्यान्निंदितात्मनेरति । तथा स्त्रावात्भूमिं परीक्षेत पूर्वोदकप्रवणा शु-
भा अर्ककरकान्तैर्गतास्ता तथा भोगपरिस्पृशा संस्पर्शमाणो वा नेत्रे तथा थिकस्पृष्टादोषभा । तथा कुसुमप्रकरस्तद्दधस्थानस्त्राणि म्लायन्ति नानि
वानि तथा दीपस्त्रो यथा शीघ्रं न जीर्यंति सर्वेषामेव वर्णानां भूमिः साधारणीति ततिस्तत्पुण्याहवाचयित्वेति ब्राह्मणद्वारा पुण्याहवाचनादिक-
मेवि शेषं कृत्वेत्यर्थः । रचयेदित्यत्र कथं रचयेदित्याकांक्षायामाह पंचभिरित्यादिना मंडपस्त्रिविधः उत्तममध्यमाधमभेदात् । यत्तु तंत्रा-
न्तरे तावत्स्या अथ मंडपनिर्माणं ब्रूमहे ब्रह्मणोदितं श्रेष्ठमध्यमहीनैस्तु मानैस्तत्त्रिविधं स्मृतमिति अथ पंचहस्तैः कृतो मंडपः कनिष्ठः सप्त-
भिर्मध्यमो नवभिस्तैरुत्तम इति मूलार्थोऽवगन्तव्यः । शाखास्तारस्य तथैवार्थप्रत्यायने समर्थत्वात् सवत्संभवति मूलकृतैवाग्रेनवकुडानां ॥ २२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तस्यांतर्वर्त्तकत्वतयातेषामपित्रिमेखलादियुक्तानामुत्तमत्वेपि ९ हस्तमंडपेहीनादिकोपवेशस्थानसहितानांसमावेशासंभवात्काकथा मध्यमाधममंडपयोः हस्तएवतत्र ५ मेखलापत्तिप्रमाणाशेतिमहानेवमूलीयएर्वापरग्रंथविरोधइतिचेत् अत्रपदार्थदर्शकृतः ५ भिः १ भिर्मिलित्वासंपन्न १२ संख्याकहस्तैःकनिष्ठोमंडपः ५ भिः ९ भिर्मिलित्वासंपन्न १४ संख्ययामध्यमोमंडपः ७।९ मिलित्वासंपन्न १६ संख्ययाहस्तैरुत्तमः स इतिमूलार्थः तंत्रांतरसंवादीचायमर्थः यदुक्तंक्रियासारादौ अथ १२ विस्तारःकनिष्ठोमंडपःस्मृतः तथा १६ भिर्हस्तैर्मंडपस्यादिहोत्तमः अन्यत्रापि कनिष्ठमध्यज्येष्ठास्तुमंडपाश्चर्कहस्तकाः द्विहस्तोत्तरयावृद्ध्याशेषास्तुमंडपाःस्मृताइतिवदंति इयंदीपिकाकृतस्तु अंतरशब्दोत्र। मंडपस्तुतीयांशेनकर्त्तव्यस्तयाचसमानवेदीरूपमध्यभागपरः तथा ५ हस्तैर्मितंपरिमितंअंतरंवेदीरूपमध्यभागोयस्यतादृशंमंडपंकुर्यादित्यर्थः एवमग्रेपितथाच ११ हस्तैःकनिष्ठः २१ हस्तैर्मध्यः २० हस्तैरुत्तमइत्यायातंमंडपत्रिभागेनवेदीकर्त्तव्येत्यायातमितिवदंतितदपरेण। तमंते २४ हस्तंवाहस्त २० कंतथा १३उत्तमंमानमित्याद्यहस्तषोडशकंतथा हस्त १२ कंवापिमध्यमंतदुदीरितं अष्टभिर्दशभिर्वापिकनिष्ठः स इहोच्यतेइत्यादिद्रुदाहृतवचनेपिताहृशमानस्यानुक्तत्वात् तंत्रांतरासंवादित्वादिति मंडपस्याग्रंचतुरस्रत्वएवप्रमाणंचतुरस्रमादेशाद्व्यादितिकामायनसूत्रात् भूमितो १२ अंगुलोच्चतानाहस्तमात्रोच्चतावामंडपस्यानुसर्त्तव्या यदुक्तंसिद्धान्तशेखरे स्थलादर्कागुलोच्छायमंडपस्थलमीरितं महाकपिलपंचरात्रे उच्छ्रायोहस्तमात्रंस्यात्तस्मैचस्तशोभनमिति एतेषांचमंडपानांतयोगपद्येएकार्थकत्वात् एकार्थानांयुगप्रयोगइतिन्यायात् नापिविकल्पः तस्यआवश्यसाध्यत्वाभावात् किंतुस्वशाखोक्तकल्पभावः तथाच अत्रःप्रथमकल्पस्येमादिवचनात्प्रथमासमर्थस्यैवोत्तरत्राधिकारइतिमंतव्यं एतेनतन्त्वत्रमंडपेकलीयसेवसिद्धेर्मंडपयोर्मध्यमोत्तमयोरनुष्ठानंस्यादितिपदार्थादर्शकाराशंकापिपरिहृता तावदितथा यत्रहूतमकनिष्ठादिभावोनकंठरवेणारूलश्चएतयोकदितलत्तैवफलतारतम्यंपरिकल्प्यानुपपत्तिपरिहारेयत्नितव्यंस्वयमेवाअ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श॰ द्वा॰
२४
25

र्षीहाकल्पेनैकदेशत्वादिस्येनेनकल्पनायामपिप्रत्येकदेशत्वेनप्रमाणत्वास्वीकारादितिदिक् षोडशस्तंभसंयुक्तमित्युक्तं तत्रकुत्र२स्थाने
कति२संख्यानांनिवेशइत्याकांक्षांनिवर्तयति चत्वारइत्यादिनातेषु १६ स्तंभेषुमध्येअष्टहस्ताश्चत्वारस्तंभामंडपस्यमध्येवरमाणायावेद्या
आग्नेयादिक्रमेणचतुःकोणेषुस्थाप्याइत्यर्थः वेदिकोणेषुविन्यसेत्स्तंभान्वेदस्तंभरूपकान् आग्नेयादिक्रमेणैवेतितंत्रांतरदर्शनात् अ।
न्यत्रापि स्तंभोच्छ्रायेशिलान्यासेसूत्रयोजनकीलके खननावटसंस्कारप्रारंभोवन्हिगोचरइति अष्टहस्तेत्यादि १९ हस्तोत्तममंडपाभिप्रायेण
षड्वंशपक्वरात्रे मंडपार्हीछिन्नात्वेदसंख्योच्छ्रयान्वितानस्थेति अभितइति द्वौ २ स्तंभावेकैकस्मिन्द्वारेइतिचतुर्दिग्द्वारेष्वष्टौस्तंभाः चतुर्षुकोणे
ष्वेकैकइति १२ स्तंभामंडपस्यपरितःस्थाप्याइत्यर्थः एतेचसर्वेपिप्रत्येकं ५ हस्ताएव एतेनमंडपस्तंभीयांशोक्तं १२ स्तंभानामुक्तंभवति हृषि
दीपिकामतेतुप्रथममंडपाभिप्रायकमेवसर्वमिदं यद्यपिप्रथममंडपस्य १९ हस्ततयातदर्द्धप्रमाणेनमध्यस्तंभानुच्छ्रायेनसार्द्धसप्तहस्तत्वमेव
वक्तव्यंविनानाष्टहस्तत्वंतथाप्यस्यांतरत्वान्नयाभिधानं नचास्यांतरत्वमपिदूषणमेवेत्युक्तएवपदार्थादर्शादर्शितरीतिरेवमूलसंमतता।
थासस्यस्यांतरस्याप्यभावादितिवाच्यं तथापिवहिस्तंभानांपंचहस्तानांयामंडपस्तंभीयांशतास्वीकरणेअस्यांतरत्वस्पष्टवीरत्वात् न
न्वत्रतन्मतेस्यांतरत्वेपंचहस्ताधमंडपस्तंभीयांशतायाः पंचहस्तस्तंभेषुसौरस्यादेवसंभवादितिचेद्यं निःशिल्पाःछिद्रवर्जिताः रुक्षाःऋजव
वकूताःसूत्राः षड्वंशसारदारुभवान्स्तंभान्दृढकांडानयीतसूत्रसमान् क्रियासारे यज्ञीयवृक्षोत्ववेणवीजकस्तंभकःस्तंभकर्मणि अन्येविष्णुहस्ता
वाभवेयुर्नोन्नभुजहाः तथाशल्यवृक्षः स्वयंशुष्कः कुटिलश्चपुरातनः अग्नौसोमस्थभूमिजनितःसस्याउग्रःस्तंभकर्मणीति तत्संवमांशमिति य
स्यायस्याष्टहस्तस्यपंचहस्तस्यवास्तंभस्यनिखननंकर्तव्यंतस्य २ पंचभागान्कृत्वापूर्वमभागयुविनिरखनेचत्वारोभागाउन्नताकार्याभवंतीत्य। श॰ २
र्थः तत्समंततःतस्यमंडपस्यसमंतात् द्वारवर्ज्यमितिशेषः नारिकेलदलत्वाद्यभावेकदेरात्वादयेत् षड्वंश कटैःसद्विधिस्तुसंख्याया विजयार्थी २४

तु २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्तंभेरुपाः तथा मंडपं मंडपे दारुशाखाभिस्तु समंततः इति तोरणस्तंभारोपणमादर्शयति द्वारेष्वित्यादिना एतावता द्वारं कर्तव्यमिति च
सूचितं तत्स्थाने प्रमाणं च मंत्रमुक्तावल्यां दिक्षु द्वाराणि चत्वारि विदध्यात् पंचमांशतः पंचरात्रे कनीयसि स्याद्धि करं चतुरंगुलिर्दृढिनः
मध्यमोत्तमयोर्द्वारमिति पूर्वादिद्वारेषु क्रमेण प्लक्षोदुंबराश्वत्थवटरूपक्षीरवृक्षाणां तोरणस्तंभान् सप्तहस्तोच्छ्रायान् पंचमांशेन निखने
त् पंचमांशेन्यपोक्षे भूमौ सर्वेषां धारणे विधिरिति शिल्पशास्त्रीयवचनात् क्रमादिति प्लक्षोदुंबरकाश्वत्थवटजाः तोरणाः क्रमात् पूर्वादितो
विधातव्याः यद्वा यत विपर्ययः प्लक्षस्थाने वटः पूर्वे कर्तव्यः वटस्थाने च प्लक्षः पश्चात्कर्तव्य इति चतुर्थपादार्थः न्यग्रोधतोरणं पूर्वे याम्ये।
तौदुंबरं मतं पश्चिमे चाश्वत्थसंभूतमुत्तरे प्लक्षतोरणमिति सिद्धांतशेखरसंवादात् प्रथमोपि पक्षः सुकृत्यसवाद्येव पूर्वे वा प्लक्षसंभूतं न्यग्रोध
ग्रोत्तरे मत इति तंत्रदर्शनात् महाकपिलपंचरात्रे द्वारतोरणरूपाणां स्थापनायज्ञमंडपे विघ्नविध्वंसनार्थं च रक्षार्थं तथैव च न्यसेन्न्यग्रोध
मैन्द्रां तु याम्यां चौदुंबरं तथा वारुण्यां पिप्पलं न्यसेत् कौबेर्यां प्लाक्षकं तथा सुशोभनं तत्र पूर्वे स्यादृग्वेदादि समन्वितं इषे त्वेति च मंत्रेण सुभद्रां वै
तद्दक्षिणे सुकर्माख्यं तु वारुण्यां सामवेदादिकेन तु शन्नो देवीति मंत्रेण सुहोत्रं तूत्तरे न्यसेदिति ऋग्वेदादिना अग्निमीले इति मंत्रेण सामवेदा
दिना अग्न आयाहीति मंत्रेण यदुक्तं मंत्रमुक्तावल्यां अग्निमीले इति मंत्रेण विन्यसेत्पूर्वतोरणं इषे त्वोर्जेति मंत्रेण दक्षिणतोरणं न्यसेत् अग्न
आयाहि मंत्रेण पश्चिमे संनिवेशने शन्नो देवीति मंत्रेण दद्यादुत्तरतोरणमिति इदं च तोरणनिवेशनं मंडपद्वारेभ्यो हस्तमात्रं बहिः कार्यं मंड।
पद्वारबाह्ये तु हस्तमाने दिक्क्रमादिति तंत्रांतरदर्शनात् यत्तु प्लक्षाश्वत्थोदुंबरवटशाखाकृतानि तु मंडपस्य प्रतिदिशं द्वाराण्येना।
निकारयेत् इति वास्तुशास्त्रीयवचनं तोरणेषु द्वारत्वप्रतिपादकं तत्तु द्वारनिकटप्रवद्वारबाह्ये क्रियमाणतोरणोपचारिकं एषां क्षीरवृक्षाणां
सर्वेषामलाभे तु विशेषः सिद्धांतशेखरे एकमेषामलाभे स्यात्तदलाभे शमीद्रुमः जंबूखदिरसारा अश्वत्थो वा तोरणे स्मृताः इति सप्तह

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श. द्या.
चिं.
२५
25

त्येविनिउनमंमंडपाभिप्रायेण मध्यमायमयोस्तानाह एथक्दृथगिति मंडपभेदाङ्भिन्नमित्यर्थः तथाच मध्यमेनत्रयष्टू अथमेपंचहस्ता।
स्तोरणंस्तंभोच्छ्राय प्रमाणत्वेन स्वीकरणीयाइतिभावः तेषांतोरणस्तंभानांपरिणाहोविशालत्वंदशांगुलंकार्यं तत्तोरणस्तंभद्वयस्यो
परियत्तिर्यक्फलकंत्रिशूलारोपणार्थमंगुलत्रयप्रमाणकच्छिद्रेण मध्यभागेसहितंदीयतेतस्यप्रमाणमाह तिर्यगित्यादिना अथ
मंमंडपीयतोरणस्तंभमानंतोर्द्धमानेन सार्द्धद्विहस्तेनेतियावत् अधमंमंडपतोरणस्तंभानांपंचहस्तताया: पूर्वमभिहितत्वादिति
पदार्थादर्शानुयायीपंथा: दृष्टदीपिकाकारेणतुस्तंभसमहस्तोच्छ्रायाइत्यनेनोक्तोत्तममंडपीयतोरणमानार्धप्रमाणेनसार्धहस्तत्रयरूपे
णतिर्यक्फलकदैर्घ्यमाहुः यत्रमंडपेयोयस्तोरणस्तंभोच्छ्रायतदर्द्धप्रमाणेनतत्तोरणायतिर्यक्फलकदैर्घ्यंभवतीतित्रिशूलस्था
रस्यसिद्धोर्थः शूलानीतिवचनंप्रतिद्वारमेकैकत्रिशूलकरणेनचत्वार्येवद्वारेषुशूलानिचत्वारियस्यपार्थिवस्यतत्वाडपपार्श्वतोरणइत्ये
कवचनंतुजात्यभिप्रायेण तेनप्रतितोरणतिर्यक्फलमेकैकंत्रिशूलंकार्यमितिफलति तत्रनवांगुलमानंतोरणकाष्ठंतपर्वका
र्यंतत्रापिपश्चतोरणोपरिपश्चत्रिशूलंतत्काष्ठजनितंत्रिशूलमितिद्रष्टव्यं तत्राङ्गुलत्रयंछिद्रान्तर्निवेशः तदुक्तंक्रियासारे शूलह
स्तायतंतेषामिति तथातोरणंचघटयित्वैवमूर्द्धंशूलत्रयंन्यसेत् शूलेनवांगुलंदैर्घ्यंतुरीयांशेनविस्तृतिः अत्रत्रापि अग्रयोर्मध्य
भागेचपट्टिकायांत्रिशूलकानिति पिंगलामतेप्यूलेनचिह्निताःकार्याद्वारशाखास्तंभमस्तके अत्रत्वैमध्यशृंगसाकिंचिदङ्कुल्लह
स्तयो: अयंतत्समायातिअंगुलेरोपयेतयेति हस्तायतमितित्रिशूलायुरकशूलत्रयरूपसमुदायाभिप्रायेण नवनवांगुलमेकै त्यं २
कंशूलंमध्यस्थमृजुभूतमपरद्वयंवक्ररवयित्वासमुदायस्यसमविशांगुलतासंपादांगुलत्रयंछिद्रेभिनिवेशार्थंविरतंवत्तविशसें
गुलात्मकहस्तमात्रतंसमुदितैकैकत्रिशूलस्यभवतीतिहृदयं एकांगुलमात्रस्यछिद्रेभिनिवेशणतेपित्र्यंगुलेरोपयेदितुक्तिः समुदायाभिप्राया २५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मेरोऽपि हस्तमात्र इति शास्त्र एवमेव व्याख्येयः पदार्थादर्शकारोऽप्यस्त्रमेव पक्षं स्वीचकार उच्यते तावत्सर्वेषां त्रिशूलानां विलप्रविष्टमूलदेशं त्यक्त्वा
हस्तमात्रमिति हयशीर्षादौ विहिताः इदं तु शैवदीक्षाद्यभिप्रायेण वैष्णवे तु विशेषः मस्तके द्वादशांशेन शंखचक्रगदाम्बुजं प्रागादिक्रमयोगेन न्यसेत्।
तेषां स्वदारुजमिति तेषां तोरणानां मस्तके तु तोरणद्वादशतमांशदीर्घास्तोरणकाष्ठजाः शंखचक्रादयः प्रदक्षिणादिदिक्षु दिक्क्रमादेव
न्यस्या इत्यर्थः इदमेव शूलानामपि तोरणकाष्ठजत्वे प्रमाणं ननु यावद्वचनं वाचनिकमिति न्यायात् केचिद्दिनिर्याणार्थोऽत्र वाक्यस्य त्रिशूलेष्वह
तोऽप्रमाणभाव इति वाच्यं स्वेच्छाचारादनियममपेक्ष्य स्वमनोक्लृप्तात्तोरणक्रमप्रकारग्रहणान्नियमस्यैवोचितत्वात् दिक्षिति ध्वजलक्षणं तन्त्रान्तरे
पञ्चहस्ता ध्वजा दैर्घ्ये वैपुल्ये न द्विहस्तकाः दण्डस्तु दशहस्तः स्याद्द्वादशादिलवचनान्यमेत् क्रियासारे मण्डपस्य बहिर्दण्डे देशहस्तायतेः स्मृत सर्वा ष्ट
हरित्स्वष्टौ ध्वजान्संस्थापयेत्क्रमात् तेषां हस्तद्वयं व्यासो मध्यश्चाकरसंमितः व्योमार्कशिखिरुण्डकं ध्वजानां परिकल्पयेत् तेषु हस्त्यजमहिषसिंहमा
तृमृगवाजिनः वृषभं वयथाम्नायं ध्वजमध्ये क्रमाल्लिखेत् अथवा दिग्गजानष्टावैरावतपुरःसरात् ध्वजेषु विलिखेद् क्रमात्तु मिश्रसलक्षणानिति ध्वज
निवेशनं चावश्यकं ध्वजेन रहिते ब्रह्मन्मण्डपे तु वृथा भवेत् पूजाहोमादिकं सर्वं जपाद्यं यत्कृतं तु यैः रक्षणेन विनायद्वन्तेऽपहरन्ति तेऽखिलाः ध्वजं वि
नादेव गृह्णन्तथा न शेषं तु सर्वथा विघ्नपारिषदाः क्रूराः कूष्माण्डाद्यास्तु ये स्मृताः पूजादिकं तु गृह्णन्ति स्वयं नास्ति यदि ध्वजः इत्यादिना हयशीर्षपञ्च
रात्रादौ न दकरणे प्रत्यवायश्रवणात् ध्वजपदं पताकाया अपि चोपलक्षकं पताकाध्वजसंयुक्तं मण्डपं कारयेद्गुरुरिति सिद्धान्तशेखरादिवचनात् त
ल्लक्षणं सोमशम्भुनोक्तं सप्तहस्ताः पताकाः स्युर्विंशत्यंगुलविस्तृताः दशहस्ताः पताकानां दण्डाः पञ्चांशवेशिताः पताकाश्चायुधाङ्काश्च गन्धपुष्प
समन्विताः इति पञ्चमांशेन स्वदैर्घ्यपञ्चमांशेन वेशिताः भूमौ निखाताः आयुधानि दिक्पालानामेव तेषामेव वाहनानां ध्वजेष्वभिलिखितत्वात् वि
तानं छन्दानयापर्यायं दर्भमालासूत्रग्रथितदर्भाः आदिना दुकूलेन कृतं मण्डपस्तम्भावेष्टनादिकं संग्राह्यं यदुक्तं सिद्धान्तशेखरे छत्रपद्मवमाला

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा. टी.
वि.
२६
26

पुष्पैर्वितानैरत्यशोभितं विचित्रवस्त्रसंछन्नस्तंभराजिविभूषितं फलैर्नानाविधैर्माल्यैर्दर्पणैः पुष्पचामरैरपि भूषितं मंडपं कुर्यात् तोरणरत्नस्रगादिभिरिति
मंडपस्य मानन्यूनाधिक्यादौ दोष उक्तः क्रियासारे प्रयुक्तमाधिक्येन हस्तो यदि वा कुटिलाकृतिः मानाधिकोऽथवा न्यूनो मंडपः कर्तृघातक इति मंडपमध्ये
वेदीनिर्माणप्रकारमुपदिशति त्रिभागेत्यादिना तस्य मंडपस्य मध्यसूत्रस्य यत्तृतीयांशो मध्यतनस्तत्र वेदीं चतुरस्रां कुर्यादित्यर्थः ततो मंडपसूत्रं
त्रिगुणं परिकल्पयेत् सर्वदिक्षु क्रमात्तस्य मध्यभागेन वेदिकेति तंत्रांतरसंवादात् अरत्निमात्रसमुन्नतामिति हस्तमात्रोन्नतामित्यर्थः यदुक्तं वसिष्ठ।
संहितायां हस्तोन्नता च विस्तीर्णा चतुर्हस्तैः समंततः मंत्रमुक्तावल्यां इष्टकाभिर्दृढा वापि दर्पणोदरसन्निभा राजहस्तोच्छ्रया कार्या विद्वद्भिः सि।
द्धिमिच्छतेति राजहस्तः कूर्परात् मध्यमांगुलपर्यंतो हस्तः क्रियासारे त्रिभागं मंडपे कृत्वा मध्यभागस्तु वेदिका हस्तमानेन तुंगत्वे चतुरस्रा समंततः।
था पक्वाभिर्वाप्यपक्वाभिरिष्टकाभिर्दृढं यथा कर्तव्या वेदिका श्रेष्ठा तदभावे मृदापि वा अवक्रपार्श्वा सुस्निग्धा दर्पणोदरसन्निभेति अरत्निशब्दस्य
कात्यायनादिना हस्तेपि प्रयुक्तत्वादत्रापि तथोक्तं कादिमतेपि अंगुललक्षणमुक्त्वाभिहितं तैश्चतुर्भिर्भवेन्मुष्टिर्वितस्तिस्तैस्त्रिभिर्गुणैः अ-
रत्निस्तद्द्वयेन स्याद्धस्तस्तु द्व्यधिकः शिव इति ननु किमनया वेद्या कर्तव्यमित्यत आह मंडलायेति वक्ष्यमाणस्य तस्य फलत्वात् वेदिकायां न्यूनाधिकभा।
वेपि दोष उक्तस्तत्रैव वक्रपार्श्वा नीचमध्या परुषा दृग्गशोभना मानहीनाधिका वेदी कर्तुः कर्मविनाशिनीति इयता प्रबंधेन मंडपरचनां सांगाम।
भिधाय अंकुरार्पणनामकं कर्म नैरंतर्येण सर्वशुभकर्मसु अभ्युदयातिशयार्थमुपादेयं निरूपयति प्रागेवेत्यादिना दीक्षादिनात्पूर्वतनदिनतो गण-
नया प्राचीने सप्तमे दिवसे अंकुरार्पणाख्यं कर्म कुर्यात् किमिदं मंगलांतरवदकरणे प्रधानफलव्याघातकं नेत्याह सर्वसंपत्त्यै इति तथा चाकर-
णे नांगवैकल्यं करणे तु अभ्युदयातिशय इति भावः सप्तमे इति वक्ष्यमाणपरपक्षाणामुपलक्षणं यदुक्तं सिद्धांतशेखरे प्रतिष्ठायां च दीक्षायां।
स्नापने चोत्सवे तथा संप्रोक्षणे च प्रायश्चित्ते विवाहे मौंजिबंधने सर्वमंगलकार्येषु कर्तव्यमंकुरार्पणं प्रतिष्ठादिवसात्पूर्वं नवमे सप्तमे दिने पं। २९

चमेवान्तरीयेवा सद्यो वा चांकुरार्पणमिति सद्यो वा दीक्षादिमंगलानुष्ठानदिने वा मंगलांकुरयन्त्रे वकुर्यात् तत्रैव वाहनोतिकपिलपंचरात्रव
चनात् अंकुरार्पणं वेदं स्यादनुष्ठानदिनात्पूर्वदिने उपोष्यनांदीश्राद्धं पूर्वकमनुष्ठेयं यदुक्तं तंत्रांतरे गुरुर्विशुद्धः प्रागेव दीक्षाहात्सप्तमे दिने सं
कल्पोपोष्य कर्तव्यमंकुरारोपणं शुभं कुर्यान्नांदीमुखश्राद्धं पूर्वं शुद्धः स्वस्तिवाचनं स्वगृह्योक्तप्रकारेण तदेतद्धि दर्शितं वैरत्निपूर्वे शुद्धः अंकुरार्पणं।
गोपवासदिने कुत्रस्थाने कर्मेदमनुष्ठेयमित्याकांक्षायामाह मंडपेत्यादि पूर्वोक्तमंडपस्योत्तरभागे पूर्वापरायता दशहस्तमानेन दीर्घा पंचहस्ते।
विस्तृतां दीर्घचतुरस्रां शूर्पोपरितः कटादिना वेष्टितां निर्वातप्रद्वारां दक्षिणतो द्वारशालिनीं शालां कुर्यादित्यर्थः विशत्यातकरैः शालादशह
स्तेन विस्तृतेन मुकलक्षणलक्षिताया उत्तमशालायाः प्रकृतेनुपयोगान्मध्यमपक्षोत्राश्रितः रत्निपदार्थोदर्शिकारादयः अपरेतु उत्तमः पक्षो हि स
मर्थमात्रापि कायिकः समर्थानां फलं सर्वेषु पक्षेषु न पृथग्भवति नान्यथा तत्रासमर्थानां मध्यमपक्षात् तत्राप्यसमर्थानां मध्यमादेवेति सर्वं देशरूप
दिश्यन्ते तथा च प्रयोजनाभावेपि समर्थानां कृतोपरपक्षात्फलाधिगमः स्यादिति न जानीमः यदि च महती शाला मध्यमा शालेति विभागोस्ति
तदा प्रयोजनवद्ग्रहणमेव युक्तिसहं यदि तु यथाश्रुते प्रतीयमाने शालायां लक्षणमेवेदं तदापि तावत्प्रमाणं कथ्यं मुकेशकोवेति मंतव्यमिति
वदंति तस्यां शालायां रचनप्रकारमेवाह पंचहस्तेत्यादिना शालाया मध्यभागे पूर्वापरायतं पंचहस्तप्रमाणमेकं सूत्रं दत्वा ततो द्वादशद्वाद।
शांगुलप्रमाणमंतः स्थलं त्यक्त्वा सूत्रद्वयं दक्षिणपार्श्वे दत्वा ततः उत्तरपार्श्वेपि द्वादशद्वादशांगुलमंतरालं परित्यज्य सूत्रद्वयं दद्यात् ततस्तस्य
च सूत्ररेखाव्यतिभेदिनीः प्रत्येकं द्वादशद्वादशांगुलमंतरालं त्यक्त्वा प्रत्येकं द्वि द्वि हस्ते रेकादश सूत्रपाते रेकादश रेखाः कुर्यात् तेन चत्वारिंश
त्पदानि भवंतीत्यर्थः अनेनेति कर्तव्यतामाह प्रमार्जयेदिति पंक्त्याकारेण वीथीचतुष्टयं मार्जयेदित्यन्वयः वान्यस्या रत्निशेषाः तथा च पूर्वा।
तस्त्वतः कोष्ठामेकां वीथीं दक्षिणतो ष्टकोष्ठं पश्चिमतस्त्वतः कोष्ठामुत्तरतोष्टकोष्ठां वा ह्यवीथीं मार्जयित्वा अंतरवशिष्टेषु च तुष्कचतुष्टयं तत्रापि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

27

मध्यचतुष्कस्योभयतस्तुर्यं पंचमपदात्मकस्य पार्श्वयोः ऊर्ध्वपश्चिमभागद्वये स्थिते ये द्विद्विकोष्ठात्मकवीथ्यौ ते मार्जयेत् तेन चतुष्कत्रयं मार्जि
ते कैकवीथीव्यवहितमवशिष्यत इत्यर्थः तानि पदानि सितपीतारुणासितै रजोभिरीशानपदस्थपक्रमं रंजयित्वा परितो मार्जिता वीथीः श्या
मरजसा रंजयेत् सोमारे त्वोक्तसर्वाः स्वेताप्तवकार्याः इति हर्षदीपिकाकारः पदार्थादर्शकृतस्तु मौलेनस्वधीपदेन ईशानादिक्रमो नात्र विव
क्षितः किंतु वायव्याग्नेयनैर्ऋत्येशानक्रमादेव सितपीतारुणासितरजोभिः पूरणं कार्यमिति सूचितं पीतारक्तसितासितैरिति प्रतिपदं वह्न्यादिश
र्वितकमित्याचार्यवचनसंवादादिति प्राहुः श्यामलेनेति हरितरजसा पालिकाः स्वरोचिषाः शरावा एव किंचिन्नीचाः पंचमुखघटिकाः शरावा एव पंच
मुखदीपदत्वाद्याः चतुःक्रमादिति पालिकादित्रयं प्रत्येकं चतुःसंख्याकं स्यादित्यर्थः पालिका विष्णुस्वरूपा पंचमुखी शिवस्वरूपा शरावा ब्रह्मस्वरू
पा इति वदन्नाचार्याणां तेषु तेषां स्थानान्युद्दिष्टेयेति ध्वनितं मूले ब्रह्मशिवयोः क्रमो न विवक्षितः प्रोक्तेष्वेतेषु पात्रेषु विष्णुशंभुविधी लिखेदिति सार
स्वततेरोक्तेः एषां पालिकादित्रिपात्राणामुच्छ्रायः उच्चता क्रमात् षोडशांगुलाष्टांगुलप्रमाणेन मानासंभवे नास्ति प्रत्यवायः यथासंभवमानेन वा पा
लिकादि समाचरेदिति सिद्धांतशेखरदर्शनात् अत्रालंपश्चभानि प्रतालनेनस्पृष्टोक्तानि तंतुना त्रिगुणसूत्रेण दर्भकूर्चमग्ने वृक्षमाणं पश्चिमा
दीति तथा पश्चिमचतुष्के पालिकाचतुष्कं मध्यमचतुष्के पंचमुखीचतुष्कं पूर्वचतुष्के शरावचतुष्टयं निदध्यादित्यर्थः तत्रैकैकचतुष्के तु आग्ने
यादिक्रमादेव पात्रस्थापनं न स्वेच्छया नापि च तत्सर्वं संमतमीशानादिक्रमेणैव ह्यादीशानपर्यन्तं चतुष्के पृथक्पृथक् तेषु पात्राणि विन्यसेदि
ति प्रयोगसारवचनात् पश्चिमस्य च पश्चिमोत्तरयोरादिपश्चिमादिग्रपदमपि पर नामैकदेशेन नामग्रहणस्य कचिन्तामणिके उत्ताप्तकादिकं
पीठमित्यादिना स्वयमभ्युपगतत्वात् तथा च पश्चिमादिग्राग्रादिच निवेशयेत्पात्राणीति मूलादप्ययमर्थो निर्गलति मौलेन देशिकपदेना
यमर्थः सूचित इति पदार्थादर्शकृतः निवेशनक्रमेणैव च पूरणं बीजोहापादिकं तत्र शाष्टीयं करीषं शुष्कगोमयचूर्णं ऊर्ध्वकरीषेण तदुभयं वाल्ल

काभिलक्ष्युत्तरं गृह्णीः परगणमत्रुष्टयं सर्वत्र मृत्तिकाचेयं नयाकाचित् किं न्न नृत्यगीतादिकोत्सवपुरः सरं हस्तिरथवाजयादिभिर्नदीतीरं तडागतीरं
त्रि उपवनसमीपं वा गत्वा तत्र शुद्धे भूभागे दर्भैः संमृज्यास्त्रमंत्रेण संप्रोक्ष्य नमो मंत्रेण भूमिमावाहनादिपुरः सरं मेरुस्थगंधपुष्पादिभिः पूजितया
कुद्दाल्या भूमिं खात्वा वामदेवेति मंत्रेण मृदमादाय कांस्यपात्रे स्थापयित्वास्त्रमंत्रेण संमार्ज्य वस्त्रेणाच्छाद्य मंडपनिकटे समानीय प्रदक्षिणीकृत्य
तत्र प्रवेशितायां मृत्तिकायामेवोपादेया अत्र प्रमाणं सिद्धांतशेखरादितः प्रत्यवगंतव्यं तथा बीजेनवमितः मृतबीजेनन्तत्र चित् क्षालनप्रकारस्तुः।
सर्व एवं जलैः प्रक्षालन एवैकं कुर्यात् प्रक्षालनमित्येवं रूपः बीजानि तानि प्रक्षाल्य जलैः क्षीरेण च क्रमादिति सारस्वततंत्रोक्तेः मूलेन स्नात अमूलमंत्रे।
ण अभिमंत्रेण संख्याया अनुक्तत्वात् संख्याया तु कौशतं सहस्रं वाजपेदितीति कपिलपंचरात्रवचनस्यायं विषयः मृदंगः पटहो कंकाल एव वाद्यं वशे
खकरं इति पंचघोषाः निर्वपेदिति दशापि वरमाणबीजान्येकीकृत्य तद्रात्रौ प्राक्प्लुतोदकप्लुतो वा मूलमंत्रेण पवीकक्रमेण तेषु पात्रेषु निर्वपेदित्यर्थः
यडुक्तं सिद्धांतशेखरे बीजमुखेन मंत्रेण प्राक्प्लुतो वा पदक्षु खः वापयेत्सर्वबीजानि पालिकादिषु तु क्रमात् बीजानामधिपः सोमस्तस्माद्रात्रौ तु।
निर्वपेदिति सारस्वतमते तु बीजेभ्यो देवतेभ्यः स्वसराशेकांतिमान्यतः तस्माद्गुरुः सबीजानि निशायामेव वापयेदिति बीजानि दर्शयति शालीमा
दिना शालयो हैमंतिकधान्यानि श्यामाः श्यामाकाः श्यावा इति परिभाष्यया प्रसिद्धाः आढकान्वरीत्यरहडीति प्रसिद्धाः निष्पावा वल्लाः शिंबार
मपरपर्यायाः निष्पावा राजमाषा इति रामचंद्रः निष्पावान् राजमाषांश्च सन्नभेदे विवर्जयेदिति वचनात्तेद्रष्टुचितमिति पदार्थादर्शकृतः सार
स्वतमते प्रत्येकं बीजेषु देवता मृगकाः स्कंदः प्रियंगौ निष्पावे वायुः मग्निः कुलत्थके आढके गो निर्ऋतिः सोमे मुद्गे वैवस्वतस्तिले प्रजापतिः शा
लिबीजे सर्षपे नैर्ऋतमर्चयेत् इंद्रः श्यामे च वरुणे माषमध्ये च नागान्यजेरिति अधिवासनदिनमारभ्य प्रत्यहं सोमस्यापि पूजनं कार्यं सोमं संपूजये
न्नित्यमधिवासदिनावधि अधिवासदिने प्राप्ते सोमस्तुद्वासयेद्गुरुरिति अधिवासदिनपदस्य व्याख्याधिवासस्तन दीक्षाधिवासनदिनपरं अधिवास

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.ति.
२८

नदिनमारभ्येत्यत्र तत्पदं तत्पालिकादिस्थापनदिनपरं हरिद्राद्यैरिति समस्तभूतगणं मंत्रस्सर्वकाम्भूतगणं· मंत्रस्य प्रयोगसारे· त्रियंबकाय सुरा।
वीय शंकराय शिवाय च सर्वलोकप्रधानाय शाश्वताय नमोनमः विकीर्यानेन मंत्रेण हरिद्राचूर्णमिश्रितं तोयं प्रवर्षयेत्तेषु सिंचेत्तोयैर्दिने प्रती
ति अनेन मंत्रेणेति प्रवर्षयेदित्यत्रत्तेनान्वितं विकिरणमूलमंत्रेणेति मूलपदस्पष्टत्वं पदार्थादर्शेनत्वयमर्थो देशिकपदेनोक्त इति कथितं व
स्त्रैः नूतनैः प्रक्षालितैश्चेत्यार्थिकं त्रिविधपात्राणां पालिकाश्च पञ्चशरावसंज्ञकानां पात्राणां एवं दिदिक्ष रात्रौ देशिको बलिं हरेदित्यन्व
यः बलिमंत्रमाह प्रणवाद्यैरित्यादिना आद्यैः प्रणवः ततोयद्यद्रात्रौ बलिः क्रियते तत्तत्प्रथमद्वितीयादिरात्रिस्वामिनाम चतुर्थ्यंतं भूतेभ्य इ
त्यादिरूप ततोनमःपदमित्यर्थः तथाच ॐ भूतेभ्यो नमः ॐ पितृभ्यो नमः इत्यादिमंत्राः पर्यवसन्ना हर्षदीपिकाकृतोप्ययमेवसंमतोर्थः पदार्था
दर्शकृतस्तु ॐ नमो भूतेभ्यः ॐ नमः पितृभ्य इत्यादिमंत्रार्नद्धः नमोंतैर्नामभिरिति मूलविरुद्धं चेदमभिधानं नामांतपदवनमःपदस्यततःप्रत्ययात्
नवनमोंतेयेषामिति बहुव्रीहिनवयमाष्प्रमामोयेनत्वडक्तोर्थः प्रतीयेत परं तु नमोंतैरिति तत्पुरुषमेव तथाच नाम्नो नमःपदांतत्वक
थने किमुर्वदितेनाम्नामादितो नमः पदप्रवेश प्रत्ययविधा वितिवाच्यं तथास्तत्प्रणवनम आद्यैरिति प्रणवनमोंतैरिति वा प्रणवांतैर्नमोंते
श्चेति वाद्याव्यातत्प्रणवाद्यैर्नमोंतैरिति विभिन्नपर्यायप्रवेशमभिरचयेत् किंच तारादिहृदयांतोयंमंत्रो वस्तुतत्त्वात्मक इति ङगांमंत्रादिनोद्धा ना ५
रवचनेषु भवतापि नमोंतत्वस्यैव व्याख्यातत्वादत्र भूतादिभिः किमपराद्धं न जानीमः नवा तेन तत्र वचनमादर्शितं येन तत्स्वेवादार्थ मत्राप्युप
र्यार्थकरणं युज्येतेति प्रतीमः रात्रीष्टानामान्याह भूतेत्यादि समरात्रिषु भिन्नबलिद्रव्याण्याह लाजतिलेत्यादिना साज्यान्नसहिताः लाजा।
दयः तेन षट्द्रव्यैर्भूतबलिरिति पर्य्यवसितं अत एवेनत्यद्कल्पश्चनकूरेतिनाम यङ्कं लाजतिलतत्क्षरजोदधिसक्तुकान्निरत्नकूर्माख्यमिति
करंभोदधिसक्तवः सहजेन नारिकेलोदकेन संमिश्रितान्नं कृसरं तुलापिष्टं च संयोज्य नागेभ्यो बलिं दद्यात् सहजजलास्येन नारिकेलांतरस्य। २८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गोलकं जलेन संचूर्ण्य तत्र संयोजनेकार्य्यं अन्नानामखंडतंडुलाः एषपर्यवसितोर्थः एकैकपात्रस्य पूर्वदिशि पूर्वस्यां राशौ भूतेभ्यो बलिदाने
नद्वादशबलिदानानि भवंति द्वितीयराशौ पात्रेभ्यो दक्षिणदिशि पितृभ्यो द्वादशबलिदानानि तृतीयराशौ यक्षेभ्यो द्वादशबलयो नैर्ऋत्यदि
इत्या१ शिरैयांदिस्वयम्भूह्य ततइन्द्रादिदशदिकालेभ्योपि प्रतिराशिबलिर्देयः अंकुरावेक्षणं च शुक्लमिति मितैकेननानुष्ठेयं प्रदक्षिणांकुरार्पणेप्यानवी।
त्तेन कदाचन आचार्येण वश्यविशेन च्छिष्यो वा न दातव्या वैसेराद्व्राघयत्नेन स्वशुभानि च कारयेदित्यादिवचनात् अन्योपि विशेषः सिद्धांत
शेखरे यजमानाभिवृद्ध्यर्थमंकुराणि परीक्षयेत् सम्यग्रूढं प्ररूढानि कोमलानि सितानि च रक्तवर्णान्यपूर्णानि तथा तिर्यग्गतानि च श्याम
लानि च कुब्जानि वर्जयेदशुभानि तु अपुष्टिं कुरुते कुब्जं श्यामं कलहं तथा अपूर्णं जननाशं च दुर्भिक्षं श्यामलांकुरं तिर्यग्गते भवेद्व्याधिः कुब्जे
शत्रुभयं तथा अशुभेत्वंकुरे जाते शांतिहोमं समाचरेत् मूलमंत्रेण जुहुयादष्टोत्तरसहस्रकं अघोरास्त्रेण वास्त्रेण शतं वाथ सहस्रकमिति प
पामंकुराणां विनियोगे च तद्दित्तस्थापनस्य मानेव स्मातिमूलकारः इत्यंकुरार्पणविधिः अथ पूर्वोक्तमंडपस्य विनियोगमादर्शयन् कुंडस्थानमाह
प्रागित्यादिना पूर्वं कृत्वा या वेदी नामारभ्य मंडपाग्रपर्यंतं परितः सूत्रं दत्वा तत्सूत्रस्य भागत्रये कृते तन्मध्यमभागे कुंडानि पूर्वादिक्रमेण एष संख्यानि
कुर्यात् एको भागो वेदिकासमीपगत एकश्च मंडपांतसमीपगतः परित्याज्यः विद्वान्मेखलायोन्यादिसहितकुंडनिर्माणप्रक्रियाज्ञानवान्
कुंडनामान्याह चतुरस्रमित्यादि नवमकुंडस्याचार्यकर्त्तृकहोमाधिकरणत्वेनाचार्यकुंडपदाभिलप्यस्य स्थाने नियमयति मध्ये इति गौरी
पतिमहेंद्रयोरीशानपूर्वयोः अथोद्देशक्रमात्कुंडाष्टकस्यापि निर्माणप्रकारमादर्शयति ४२ सूत्रमित्यादिना ९ मंत्रेण तदन्यतमनामेवासादय।
त्रयष्टयक्षतिपादनमर्हतीति भावः मंडपास्त्वयः तत्राद्यो १२ करः कनिष्ठः तत्र तृतीयभागो मध्यस्थः ४ हस्तमानो वेयासमाकुंतः तस्या अभि।
तो स्यैकैकभागः ४ हस्तात्मकः तद्भागस्यापि त्रिभागकरणे षडंगुलाधिकैकहस्तात्मकाः प्रत्येकं त्रयो भागाः पर्यवसिताः तत्राद्यंतभागयोस्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा.
वि.
२९

गंकृत्वामध्यस्थे १२ ंगुलात्मके भागे ऽभितश्चतुरस्रादिकुंडरचना कर्तव्या २ यश्चतुर्दश करो मध्यमः तत्र तृतीयभागो मध्यस्थः १९ गुलाधि
क ४ हस्तप्रमाणो वेद्याक्रांतः अस्याऽश्रभितोप्येकैकभागोस्ति १९ गुलाधिक ४ हस्तात्मकः वेदीबहिर्भूताभितः स्थितभागस्यापि त्रिभागक
रणे किंचिन्न्यूनत्रियवाधिक १२ गुलाधिकैकहस्तात्मकाः प्रत्येकं त्रयो भागाः पर्यवसिताः तत्राद्यंतभागयोस्त्यागं कृत्वा मध्यस्थिते किंचिन्न्यूनत्रि
यवोत्तर १० ंगुलात्मके भागे ४ रस्रादिकुंडरचना कर्तव्या तृतीयः १९ करात्मकोत्तमः तत्र १ भागो मध्यस्थोऽष्टांगुलाधिक हस्तप्रमाणो वेद्यासमा पंच ४
क्रांतः अस्याश्रभितोप्येकैकभागोस्ति तस्यापि चाष्टांगुलाधिक ५ हस्तप्रमाणस्य वेदीबहिर्भूतभागस्य त्रिभागकरणे किंचिदधिक ५ यवोत्त
र ४२ ंगुलप्रमाणकास्त्रयो भागाः प्रत्येकं भवंति तत्राद्यंतयोस्त्यागेन मध्यवर्तिनि तावत्प्रमाणके भागे ४ रस्रादिकुंडान्यभितः कुर्यात् तथा
च यद्यदिशि यद्यत्कुंडं चिकीर्षितं तत्तद्दिशां तस्य तत्कुंडं मंडप ९ भागेषु मध्ये द्वितीये २ नवभागे भवतीति पर्यवस्यति एकैकनवभागस्य च
सर्वं सर्वं मंडपात्किंचिदधिक ५ गुले हस्तनोत्तरत्र वृद्धिः ततः ४ रस्रकल्पना वास्तुमंडलकल्पनातोऽन्यूनानतिरिक्तैवेत्याह सर्ववदिति यद्यपि वस्तु
माणमेखलायोन्यादिविशिष्टस्यैव कुंडत्वेन ४२ समानत्वस्य तथापि भाविकुंडनामाश्रित्य तत्प्रोक्तिः ४ रस्रकुंडलक्षणप्रविष्टहस्तलक्षणयति
२४ त्यादिना २४ संगुलैरर्थः स्वरूपनिष्पत्तिर्यस्येति तथा २४ [illegible]गुलानि अर्थो घटकानि यस्येति वार्थः यद्वा २४ संगुलान्यर्थः पर्यायातर
यस्येति तदर्थः सर्वथा २४ संख्यैरंगुलैर्हस्तो भवतीति पर्यवसितोर्थः स्यादिदं हस्तलक्षणं तदा पर्यवसितं यदि तद्घटकांगुललक्षणं स्यादि
त्यतोंगुललक्षणमाह कर्तुरित्यादिना कर्तुः शिष्यादेर्यजमानस्य नतु गुरुरूपस्यैव प्रकृते कर्तृपदार्थः किं न स्यात् एतावत्पर्यंतानुष्ठितव्यापा
राणां कर्तृतायाः गुरावेवोक्तत्वादिति चेन्न दानवचनात्पूर्वं भणवरणप्रमाणेषु यजमानप्रतीयादिति कात्यायनसूत्रेण हस्तांगुलादिप्रमा
णेषु यजमानापेक्षायाय्वोपदिष्टत्वात् स्मातिपरमेवेदं वचनमिति तन्न रिक्तं वचः आकांक्षा निवृत्त्यर्थप्रवृत्तस्यास्य वचनस्य सर्वत्रैव योजयि २९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न्तमैचिमान् अङ्गुलप्रमाणानियत्किंचिन्कथितानिव यजमानस्यकर्तृत्वेनान्यस्यापिकदाचनेतिगौतमीयेस्पष्टमुक्तत्वाच्च ग्रन्थतत्सर्वमिति।
शेषः यजमानस्यैवज्ञातव्यं तथाचशिखादेर्यजमानस्ययोदक्षहस्तस्यमध्यमाङ्गुलिसंवेष्टितयन्मध्यपर्वतस्यदैर्घ्यंतत्प्रमाणमेवाङ्गुलशब्दार्थइत्यर्थः
अङ्गुलस्ययवादिकल्पनांविनात्रिभागादिकरणमेवाशक्यमितियतोऽङ्गुलस्याष्टयवस्वरूपतामुपदर्शयति यवानामष्टभिः कृतमिति तथाचपर्वदे
र्घ्येकल्पितांगुलस्यमात्राङ्गुलमितिसंज्ञा यवकल्पितांगुलस्यतुमानाङ्गुलमितिसंज्ञेतिकल्पनाभ्यांकृतोत्रसंज्ञाभेदोनतुसत्तिभेदस्तद्वेदकृतइति
भावः यवास्तुपरस्परमुदरोदरलग्नानष्टौस्थापयित्वातन्मध्यसूत्रप्रमाणेनांगुलत्वनिर्वक्तव्यो। उदरोदरसंलग्नानष्टसंख्याकान्यवान्
कृत्वातन्मध्यतःसूत्रंपातयेद्वरवर्णिनि अङ्गुलंसाधयत्तेनेतिरुद्रयामलवचनदर्शनात् उभयत्रापिसमानाङ्गुलमितिसमानपदपाठउभयप्र।
कारेणापिचांगुलकरणेसमानैवसंज्ञेतिकथनेनविनियोगोपितुल्यएवानयोरितिगुरुसंप्रदायादितोव्यवस्थितोविकल्पइतिअभिप्रायः उ
द्देशक्रमप्राप्तंयोनिकुण्डमादर्शयति ४ रत्नीकृतमित्यादिना ४ रत्नप्रकृतित्वकथनात् ४ रत्नकुण्डेयथा १६ त्थपिका ५०० अङ्गुलानांक्षेत्रफलं
भवतितथातद्विकृतिभूतेष्वपिसर्वेष्वपिनिर्वोढव्यमितिध्वनितं वस्तुतस्तु ४ रत्नेविधायपरेषांकुण्डानांरचनायाउक्ततयातत्प्रकृतिकत्वंस्वरूपयोग्यं।
नत्वन्यत्सुनातिरिक्तक्षेत्रफलकत्वं तथेतिमूलाकर्तृविवक्षितं मूलकृतैवक्षेत्रफलवैषम्यस्यवक्ष्यमाणत्वात् ५ येतिपञ्चहस्तस्य ५ पाविभागे
ब किंचिदपिकोणद्वयवान्तर ४ रंगुलानिपञ्चकेकोणोभवति अत्रगूढार्थदीपिकाकाराः ५ याविभक्त ८ रत्नक्षेत्रे ५ मांशपुरस्तान्पूर्वतोन्यसेत्
स्थाविन्तदानेनवर्धयेत् ततःपश्चिमरेखामध्यमारभ्यदक्षिणोत्तररेखायादक्षिणाग्रंयावत्सूत्रभ्रामणेनवृत्तार्धंरचयेत् ततोपिपश्चिमरेखाम
ध्यमेवारभ्योत्तरदक्षिणरेखायाउत्तराग्रंयावत्सूत्रभ्रामणेनवृत्तार्धमपरमारचयेत् कोणपदंदक्षिणोत्तररेखाग्रभागपरं अर्धार्धप्रमाणइति
अर्धार्धमानेवृत्तद्वयंकुर्यादित्यर्थके तथान्यदपीन्यपिवृत्तद्वयकरणस्यानात्स्वाख्यानप्रायं ततश्चदक्षिणस्यवृत्तार्धरेखामारभ्यैकेसर्वतोवार्ध

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इत्थं योनिकुण्डं भवतीत्याह। पदार्थादर्शकृता तत्पूर्वोक्तलक्षणं ५ मांसं पुरस्ताद्दक्षिणोदग्गतसूत्रस्योत्तरभागे न्यसेदित्यर्थः ९६

प्र॰ हृ॰ नलाञ्छनपर्यन्तमपरसूत्रं दद्यादित्यर्थः यद्वा पश्चिमरेखामध्यमारभ्य कोणान्तं नैरृत्यान्तमर्धवृत्तं भ्रामयित्वा पश्चिमसूत्रमध्यादारभ्य उत्तन
वि॰ वायव्यकोणान्तं वृत्तार्धमालिखेत् एतद्वयवृत्तार्थं सूत्राग्रमारभ्यैव च पूर्वलाञ्छनपर्यन्तं सूत्रद्वयदानमिति योनिनिभं कुण्डं भवतीत्याह। द्व
३० पदीपिकाकृत्तत्र ५ मांशेन पूर्वोक्तेन प्राचीसूत्रं न्यसेद्वर्धयेत् ततश्च कोणयोः पश्चिमस्य तिर्यक्सूत्ररेखोत्पन्ने नैरृत्यवायव्ययोरर्धार्धप्रमा
णेनोन्यसेत् एकत्र कोणे ५ मांशस्यार्धं १० मांशं अपरत्रापि कोणे ५ शस्यार्धं १० मांशं वर्धयेत् कोणमानेन वर्धितवायव्यकोणात्प्राचीसू
30 त्रपश्चिमाग्रावधि भ्रामणेन वृत्तार्धमालिखेत् तद्वदन्यदपीति वर्धितनैरृत्यकोणात्पश्चिमाग्रावधि वृत्तार्धमपरं कुर्यात् ततश्च वर्धितमध्यं वायव्य
नैरृत्यकोणमध्यं वर्धितप्राचीसूत्राग्रावधि सूत्रद्वयं पातयेत् ततः कोणार्धार्धप्रमाणेन कोणमानेन भ्रामयेदिति कोणद्वयमत्र कोणसूत्रं परं
नसार्धकर्णसूत्रद्वयमध्यसंपातस्थाने द्वितीयमर्धपदं चापरं कोष्ठयुगले द्वयकर्णसूत्रयोगस्थानपरं यतो हि तत्कर्णसूत्रस्य वृत्तार्धस्यार्थं।
भवति तत्प्रमाणतः तस्मान्माना कोणमानेन कोणसंलग्नतया सूत्रं भ्रामयेत्तत्प्रकारस्त्वेककोष्ठमात्रवृत्तिकर्णसूत्रद्वयसंपातस्थाने सूत्रा।
मध्य दिसंस्थाप्य तन्मध्ये तिर्यग्गतसूत्राग्रात्पूर्वापरसूत्री यस्य पूर्वाग्रसंबद्धानकोणसंलग्नतया दक्षिणोदग्गतसूत्रदक्षिणावधि सूत्राग्रं भ्रामयेत् अ
न्यदपि तथा भ्रामयेदिति मूलस्यायमर्थः ततः पश्चिमस्यापरकोष्ठमात्रवृत्तिकर्णसूत्रद्वयसंपातस्थाने सूत्रादिं निधाय मध्यतिर्यग्गतसूत्रस्य प न ४
श्चिमसूत्रसंबद्धस्याग्रात् कोणसंलग्नतया दक्षिणोदग्गतसूत्राग्रावधि सूत्राग्रं भ्रामयेदिति अतश्चेदानीमेव संपादितपार्श्वद्वयस्य वृत्तार्धाग्रा।
र्धांशसकाशाद्वतरतो वर्धितसूत्राग्रावधि सूत्रद्वयं पातयेत् एवं कृते योनिनिभं कुण्डं भवतीति अयमाशयः ४ रसवेदमीशादिनैरृत्यान्तकर्ण
सूत्रेणाग्रे यादिवायव्यान्तकर्णसूत्रेण च दक्षिणोदग्गता तिर्यग्रेखया वालकत्पूर्वरेखाग्राद्दक्षिणरेखाग्रपर्यन्तमहाकर्णसूत्रं भेदितमेककको
ष्ठमात्रस्पर्शिकर्णसूत्रेनेरसत्यदवा पश्चिमरेखाग्राद्दक्षिणरेखाग्रपर्यन्ते मेककोष्ठमात्रस्पर्शि महाकर्णसूत्रं भेदितमपरं कर्णसूत्रं दद्यादिति ३०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ततस्तयोः पृथक्त्वमेकसूत्रस्थत्वं चापरं त्रिकोणं पर्यवस्यतीति वदन्ति एवं सर्वेषु मतेषु ४ रसक्षेत्रफलसमक्षेत्रफलकनानायातीति मन्तव्यं अ
र्धचन्द्रकुण्डरचनाप्रकारं दर्शयति ४ रसीकृतमित्यादिना पूर्ववत् १४ समध्यसूत्रे १० याविभज्य पक्व १० शं ग्रय उत्तरतस्तत्कापरमेकं १० सू
र्धं तत्त्विणतस्तत्का अग्रे उत्तरभागे कृते चिह्ने ज्यासूत्रं तदाकारं तिर्यक् सूत्रं पातयेत् ततस्तन्मानामन्मध्यव्यासमानाद्भ्रामयेत् उत्तरदक्षिणचिह्नयो
र्मध्यदेशस्तत्र व्याससमानेन किंचिन्न्यूनं हि यवाधिकैकोनविंशांगुलमानसूत्रेणेति यावत् तत्प्रकारो यथा ज्यासूत्रमध्यसूत्रयोः सन्निपाते सू
त्रादिं संस्थाप्य पूर्वभागे यच्चिह्नं कृतं तत आरभ्य ज्यासूत्रप्रान्तमेकमवधीकृत्य भ्रामयित्वा द्वितीयप्रान्तावधि तद्वच्चिह्नमारभ्य पुनर्भ्रामयेत् एवं कृते
र्धचन्द्रनिभमुत्तराभिमुखं कुण्डं संपद्यते यदुक्तं सिद्धान्तशेखरे अर्धचन्द्रमथोच्यते याम्योत्तरायणे शल्कं तत्राभिमुखे मर्देनीति पदार्थादर्शो दर्शितः पंथा
र्धदीपिकाकृतस्तु ४ रसीकृते पक्व हस्तादिक्षेत्रे मध्यस्थिते सूत्रे १० याविभज्य तस्यैकदशमं शं ग्रयः पश्चिमदिशि पक्वाहयं १० मांशमूर्ध्वं पूर्व
दिशि परित्यज्य पूर्वं तस्य पक्व भागे कृतचिह्ने ज्यामौर्वी तदाकारं तिर्यक् तत्स्पष्टशंसूत्रं दद्यात् तथा तन्मानाङ्पर्यायपक्व १० मांशयोरन्तर्वर्ति
सूत्रमानेन ज्यामध्यात्प्रतीच्यां दिशि ज्याप्रान्तद्वयलग्नं वृत्तार्धं भ्रामयेत् तथा चेदं कुण्डं प्रतीच्यायत्त्राकारं प्राच्यां ज्यायुक्तमर्धचन्द्राकारं भवतीत्याहुः
अत्र मतद्वयेपि ४ रसैकहस्तकुण्डक्षेत्रफलसमक्षेत्रफलतानायातीति ध्येयं त्रिकोणकुण्डरचनाप्रकारमादर्शयति ४ वेत्यादिना क्षेत्रे ४ रसमध्य
सूत्रे ४ भाभेदिते विभक्तीकृते सति उभयपार्श्वयोस्तिर्यक्प्रतीचीसूत्रपार्श्वयोरेकैकं ४ थांशं न्यसेत् वृर्धयेत् तन्मानात् ४ थांशमानात् अग्रतः
मध्यसूत्रात्पूर्वभागे लाञ्छये चिह्नं कुर्यात् ततः सूत्रत्रयं दद्यात् तत्प्रकारो यथा तिर्यक्प्रतीचीसूत्रपार्श्वयोर्लाञ्छितेन तद्वपि प्रतीचीसूत्रं वर्धयेदि
त्येकं वर्धितनैरृत्यकोणान्मध्यसूत्राग्रदत्तलाञ्छनं यावत्सूत्रं दद्यादिति द्वितीयं वर्धितवायव्यकोणान्मध्यसूत्राग्रदत्तलाञ्छनं नैरृत्यकोणा
गतसूत्रकं यावत्सूत्रं दद्यादिति तृतीयं इत्येवं मूर्धाग्रे पूर्वाभिमुखं त्र्यस्रिकुण्डं त्रिकोणकुण्डापरपर्यायं संपद्यते न च मूले सूत्रयुग्मं ततः कुर्यादि॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श. सू.
विं.
२१

त्रकं भवतीत्यसूत्रत्रयमत्रस्तमिति मूलव्याकोपः कथं परिहृतं व्यग्रतिवाच्यं पार्श्वयोर्मध्ये दित्यत एव प्रतीचीरेखाया उभयतः सूत्रदानस्योक
प्रायतयातदागणे चैव हि मितसूत्रांतरदानस्य मूलकृताभिधानात् सूत्रत्रयोक्तिस्तु सूचिता गणनयेति सर्वमनवद्यमिति केचिदर्थमाहुस्तदपि।
न त्रमंतो व्योमवेदशरेरन्मानं त्र्यंगुलैरेव क्षेत्रफलं भवति ४ रसक्षेत्रफले न षट्सम पंचपरिमाणमिति १९ दंगुलैर्न्यूनतायां त्र्यस्रसमायातत्वात् किं
च भुजत्रयसाम्यमत्र न संभवति १९ दंगुलाद्विभूमिः प्रतीचीतिर्यग्रेखारूपा २४ मितिमितांगुलायां प्रकृतिभूत ४ रसरेखाया अभितः षट् २ संख्यां
31
गुले वर्धितत्वात् भुजौ तत्परितस्मि कोणरेखात्मकौ १९ दंगुलावेव तत्कृत्योर्योगपदं कर्णो इति रीत्या ३९ विंशांगुलतायाएव तस्य लब्धत्वात् अथ
मत्पार्थः तयोर्भूम्यर्धलंबयोः कृतिं कृत्वा भूम्यर्धमानेन १८ संख्यया १८ संख्यां गुणित्वा संपन्नांकः प्रकृतभूम्यर्धकृतिः लंबमानस्य १० तः १० ना।
चतुर्थीभेद गुणनेन तत्कृतिः तयोर्योगे कृते संपन्नांकस्य पदं मूलानयनप्रकारेण प्राप्तांकः कर्णो भुजमानं भवतीति तथा च भुजत्रयस्य साम्यमंगप्रसंगः भू
ते द्वे त्रे तत्तव मिरेखाया अपि भुजत्वव्यवहारात् अपरेण ४ र्थांशेन ६ अंगुलात्मकप्रतीचीतिर्यक्सूत्रपार्श्वयोः सर्ववत्र्यस्रेककेवर्धयित्वा तन्मानात्त्व वर्धिताने
तरंगातेयत् १९ अंगुलमानं तेन मानेन अग्रतः सर्वतः तत्रायं प्रकारः वर्धितपार्श्वयकस्मिन्कस्मिंश्चित् १९ दंगुलसूत्रस्यादिसंख्याप्य प्राचीसूत्रा।
अतो यावत्स्पर्शं तयानितत्र लांछनं कृत्वा सर्ववत् १९ गुलं सूत्रत्रयं दद्यात् एवं सति भुजत्रयसाम्यं भवति उभयपार्श्वयोरुक्तस्वरूपयोर्मिलित्वा
एव ४ द्व्यग्रक्षेत्रे क्षेत्रफलसाम्यं च भवति शक्नोत्येव मूलोदधियोर्थः प्रतिपादयितुं क्षेत्रपदस्यार्थभूतं २४ त्र्यंगुलमध्यसूत्रत्र्यटकांगुलपरत्वा
स्यापि विवक्षितत्वयात्तत् ४ र्थांशभूतद्विद्वियवसहितक्षेत्र ४ र्थांश अंगुलद्विहि उभयपार्श्वयोः कार्यमित्यर्थस्य सोरास्यायातत्वादिति वदंति
एतत्कुंडरवताप्रकारमाह १८ दशांशाद्याद्यदिना सर्ववत् ४ रसक्षेत्रस्य मध्यसूत्रं १८ धा विभज्य तस्य १८ तमांशं बहिः कस्मिन्नपि सूत्रे वर्धयेत् व
र्धितबिन्दुमारभ्य परितो वृत्ताकारं भ्रामयेत् नवृत्ताकारं कुंडं भवतीत्यर्थः अत्र तमेनास्ति तमयस्मात् इति तत्स्ताक्कं अत्र १८ गुलं क्षेत्रफलं न्यूनं भव। २१

स्यु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तीतिपदार्थादर्शीकृतः हर्षदीपिकाकाभास्त्र १८ विभागे ंगुल १ यांशाधिकमेकांगुलं १८ तमभागतामापन्नं भवति ततोहस्तरचनायां द्विषष्टुत्तरा
४ शतीअंगुलानां ८ स्वकाप्रक्षेत्रफलमायातीति ५९ शुकाधिक १७ शांगुलानां हानिर्भवति ४ रस्रकुंडे क्षेत्रफलादत्र ४ रस्रप्रकृतिकहस्तकुंडक्षेत्र
फले अपेक्षितं च प्रकृतिविकृत्योः समानमानत्वमेवेति १९ शांशे क्षेत्रके शंन्यसेदेकं वहिर्बुध इत्येव पाठो मूले कल्पनीयः एवं सति सार्धं १२ अंगुला।
निव्यासार्धं भवतीति क्षेत्रफलसाम्यमिति वदंति अपरेत्व ष्टसंख्यानं शानतीत्यष्टादः एवं भूतीयः शस्य पंचमकुंडस्य हस्तात्म्यस्यांशः २४ अंगुला
त्मायत्र एवंभूते क्षेत्रे ४ रस्रमध्यरेखात्मके एकोंशः १८ शत्रुपो वहिर्वर्धनीयः २४ शांशेष्वष्टांशोंतर्भावे १९ शांशानामेवावशेषात् इत्यमुक्तोर।
हस्यार्थगोपनाय प्रापलोपात्पठः प्राज्ञेत्यादि विदितिवदंति ६ स्त्रकुंडरचनाप्रकारमाह अष्टधेत्यादिना क्षेत्रं ४ रस्रमध्यसूत्ररूपं २४ अंगुलात्म
कं ८ धाविभजेत् अत्र मध्यसूत्रपदं दक्षिणोदगायततिर्यक्सूत्रपरं तत्पूर्वापरायतसूत्रपरं पार्श्वयोरिति मूलेभिधानात् पूर्वापरायतसूत्रविवक्षणेन
सार्धमध इत्येवोच्येत मध्यसूत्रस्यपार्श्वयोर्दक्षिणोत्तरभागयोरेकैकं भागमष्टमांशं अंगुलात्मकं वहिर्न्यसेत् पूर्वापरायतसूत्रविवक्षणेन सार्धम।
ध इत्येवोच्येत मध्यसूत्रतत्तत्स्थानेन मानेन वर्धितमानेन वर्धितमानचिन्हेनेतियावत् मध्यतः क्षेत्रमध्यात्खमर्थः पार्श्वद्वये वर्धितदक्षिणोदगात।
सूत्रमध्यस्य दक्षिणपार्श्वे वामपार्श्वे च पूर्वपश्चिमदिशोरंतराल इतियावत् मत्स्य ४ कं परस्पर ख्यातिभेदि हस्ताद्धाष्टकं कुर्यात् तेन वित्तम इति संप्रदाय
प्राप्तैतन्निर्माणप्रकारविधी वदेवेदं साध्यं नान्यस्येतिभावः तत्प्रकारो यथा उत्तरकृतचिन्हपरिमितसूत्रस्य ११ शांगुलसार्धं मध्यक्षेत्रे निधाय प्र
वैशानयोरंतराले हस्तार्थं कृत्वा ततउत्तरकृतचिन्हे तत्सूत्रांग्रं दत्वा पूर्वाग्रस्थितार्धहस्तभेदि हस्तार्थं कृत्वा मत्स्यमेकं संपादयेत् एतेन पूर्वैशान।
योर्दिशोरंतराले मत्स्यः साधितः एवमेव क्षेत्रमध्यात्प्रथमतस्तावत्प्रमाणसूत्रदानेन हस्तार्थं पूर्वाग्नेयदिशोरंतराले रचयित्वा दक्षिणकृतचिन्हा
त्तथैव पूर्ववत्कृत हस्ताद्धं भेदि हस्तार्थं कृत्वा पूर्वाग्नेयदिशोरंतराले द्वितीयो मत्स्यः साधनीयः एवमेव पश्चिमवायव्ययोरंतराले पूर्वक्षेत्रमध्यात्ततउत्तरभाग

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा. द्वा.
चिं.
३२

32

कृतचिन्हात्परस्परसंभेदि द्विहस्तार्द्धहृद्येन श्रेयोमत्स्यः करणीयः एवमेव पश्चिमनैर्ऋतयोरन्तराले सर्वं क्षेत्रमध्यात् स्थाप्य मितरेखायाः हस्ताद्वे विरचयाद
क्षिणभागकृतचिन्हात् दंतनैरस्पर्शीर्थभेदि द्विहस्तार्थनिर्माय मत्स्यः ४ भवति ततउत्तरचिन्हात्सर्वं स्थानांतरालमत्स्यं यावदेकं सूत्रं येः वायपश्चिमान्तरा।
लमत्स्यं यावत् २ यां दक्षिणचिन्हात् पूर्वाग्रे यान्तरालमत्स्यं यावत् न्ततीयं दक्षिणचिन्हादेव पश्चिमनैर्ऋतिमत्स्यं यावत् ४ सूत्रं दत्वा सर्वमत्स्ययोः पर
स्परसंभेदि ५ सूत्रं पश्चिममत्स्ययोः परस्परसंभेदि ६ सूत्रं दद्यात् एवं ६ सूत्रं संपातेन ८ उत्सेकुं उसंपद्यते श्रत्यर्थः क्रियासौरेण्कमेवमेव क्षेत्रवस्त्र
शर्कं कृत्वा वहिः पार्श्वद्वयेंशको न्यस्यते नु प्रमाणेन मध्यान्तस्यं यथान्यसेत् कोणन्यस्यानि ४ पार्श्वयोस्थद्वयं ह्य ६ सूत्राणिन्यसेते श्रुत तस्मात् ६ को
णउंडकमिति अत्रापि क्षेत्रफलसाम्यं न संभवतोति पदार्थादर्शोकृतः पद्मकुंडरचनाप्रकारमाह ४ रस्त्रीकृतमिति पूर्ववन्मध्यसूत्रे १८ यावि भज्य
तदंकांशं किंचिन्यूनत्रयवाधिकैकांगुलरूपं वहिः कचिदपि सूत्रेवर्धयित्वा तच्चिन्हमीनेनपरितो वृत्तं रचयेत् ततश्च वृत्त विस्तारसूत्रं त्रेधा विभज्य प
कैकभागेनांतर्वहिर्भावेन वृत्तत्रयं कुर्यात् प्राथमिकसर्वातः स्थितवृत्तं कर्णिका तद्वहिस्थं न २ य वृत्तं केसरस्थानां तद्वहिस्थं न ३ वृत्तं पत्रस्थानं यावा।
न्तुंडस्येत्यादिना वक्ष्यमाणेन नमन्त्र सरत्रापि नाभिस्थाने कर्णिकात्मक विस्तृतत्त्वेत्र स्यास्तृतीयभागेनास्त्र मेव स्थापयेत् । हस्तस्य विस्तृतिः
किंचिन्न्यून २० तंगुला तत् ३ यांशेन च कर्णिकास्थाने किंचिन्यू ६ गुरु यत्र ४ तंगुलाविस्तृतिर्नाभेरुच्चतात्स्त्वगुरुतानत्र ६ गुला कर्णिका कियती।
उच्चास्यादिति शंकायाः स्त्रैराशिकगणनया सार्ध च नत्र ७ यांगुलोच्चनाः मध्यगतपनिरामोत्त्रेष्टेयः तथा च सार्ध ४ तंगुलां कर्णिकां मध्ये न्यस्का न्यत्रवे
खनेन केसरस्थानमपि खनित्वा केसराकारमात्रं कुर्यात् पत्रात्रस्थाने त्वेषप्रकारः वाग्वृत्तांतरालस्येत्यादिमूलवक्ष्यमाण प्रकारेण पत्रादिकमत्र
ष्टातव्यं तथाहि क्षेत्रस्य १८ शाधिकवृत्तांतर्गते ३ येयवृत्ते तन्त्रास्थंवृत्ते अंतरालवृत्तं तप्रवयदन्यांतरगते २ येवृत्तेतदुच्यते तत्राष्टदिक्षुस्थितसू
त्र २ यवृत्त संयोगचिन्हे सूत्रादिंनिपाय तत्सूत्रस्पर्शांते ३ यवृत्तेनिपाय दिक्सूत्रयोर्मध्यतउभयवृत्तयोरंतरालसममनिनाष्टदिक्त्वर्थनिशाकरानर्थचंद्रा ३२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नारचयेत् अर्थवद्गकरणेष्व संपयपउत्पद्येते तत्रसंधिषु षट्स्त्रगणिपातयेत् एवंरीत्या षोडशधा यैनत्क्षेत्रविभागोजातः ततो दलाग्राणां यत्मानंतत्ता
वत्प्रमाणकंवृत्तार्धं वृत्तार्द्धं एकपार्श्वे रचयित्वा २ यपार्श्वेपिवृत्तार्धं रचयेत् गात्वहृतांतराले तन्मध्यसूत्रस्योभयतो वाह्यस्लेन दलाग्रकोणं वर्धनिशा
करवत्कुर्यादिति यावत् वृत्तार्धद्वयेनैकस्य दलाग्रकस्योत्पत्तिः तत्र युक्तिः तत्स्तनीयवत्तृर्ध्वं वृत्तांतराल भूर्यं याद् दलाग्रेषष्ठ्यां अष्टहोतार्थात् तत्काव
भवति तथाकार्यं दलाग्रकाणां मध्यं संवर्धत्वेनेत् अग्राणि तत्परितदाकारेणकुर्वन्त्वेनेत् एवमष्टपत्रकुंडं भवतीति हर्षदीपिकाकृतः पदार्था
दर्शकृतस्तत्क्षेत्रमध्यसूत्रं १२ धा विभज्यततः ११ शांशं वहिः किंचित्सूत्रेवर्धयित्वा ततः परितोवृत्तंकुर्यात् कर्णिकादीनां वहिरित्यत्र वहिः पदं
नणावर्ततीयंमध्यादितिशेषश्च तथा च मध्ये क्षेत्रान्तवृत्तकाद्वहिर्वहि कर्णिकादीनां स्थानानि त्रीणि वृत्तानि कुर्यात् वहिः सर्वक्षेत्रं वर्धयि
त्वा सीमावृत्तमत्र षष्ठायत हृत्तस्यांतर्मध्यमारभ्य १ वृत्तांतराणि कारयित्वा वृत्त ४ रूपं संपाद्यमिति निष्कृष्टार्थः यद्वा कियासारे कृतैव सर्वैव वृत्तत
न्मध्येवर्तुलत्रयं भ्रामयेवपंकजाकारं कारयेत्कर्णिकादिभिरिति यत्सर्ववाह्यवृत्तं तदेवदलाग्रवृत्तमिति सूत्रायातोर्थः एवंक्रमेणोक्तवृत्तकुंडे १८
गुलतो न्यूनत्वादर्शितो अत्र ततोपि न्यूनत्वात्स्यादिति वदंति १८ शांशात्तरति २४ अंगुलक्षेत्रस्य अष्टमोंशः अंगुलानि त्रादश दशमोंशो गुलद्वयं २८
तिभ्यंगुलसहिते अंशोदशमांशस्यार्धं १ गुले १२ व्यंगुलसहिते एतत्सर्वमिलिते ४८ प्रतिव्यंगुलसहिते ५२ द्व्यंगुलाधिकपंचांगुलप्रमाणं विभ
ज्यार्द्धीकृतंसंपन्नप्रमाणेन २४ प्रतिव्यंगुलाधिक ५९ व्यंगुलाधिकद्व्यंगुलरूपेणक्षेत्रस्य वहिरेकसूत्रं वर्धयित्वा तदारभ्यवृत्तंभ्रामयेत्तत्क्षेत्रसी
मावृत्तं भवति शेषं सर्वं पूर्ववदित्यर्थ मामनेति अष्टास्रकुंडनिर्माणप्रकारमुपदर्शयति सर्वोक्तमित्यादिना अत्र हर्षदीपिकाराः सर्वोक्तं यत् २४
तिभागयाः २४ अंगुलात्मकं स्थितं तत्क्षेत्रं तद्विभजेदिति द्वियाकुर्यादित्यर्थः त्रिचत्वरादिना मा अग्रहणे विभागपदं प्रथमत्यागे भावात् द्विधा
भागमेवाभियते तस्य भागं द्व्यंगुलात्मकमेकमंशेवहिर्न्यसेत् वस्तुतस्तु २४ अंगुलानां भागोर्धं १२ गुलानि तैः क्षेत्रं विभजेत् १२ धा क्षेत्रं विभजे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ द्वा॰
विं॰
३३

दिति फलितार्थः तस्य भागमेकं यंगुलात्मकं वहिर्विन्यस्य वर्धयित्वा ४ रस्रांतरं कुर्यात् ततोंतर्गत ४ कोष्ठ ४ रस्रस्य कोणानां १२ गुलानां पदर्धेषु
ट्सट्स्वंगुलानि तत्प्रमाणेन षट्सडंगुलमितस्थाने चिन्हं कृत्वाष्टचिन्हानि ४ दिक्षु संपादयेत् तेषु चिन्हेषु स्वस्वाभिमुखेन सूत्राणि ४ दिद्वा १६ को
णतामासादयेत् एवमेव वाह्य ४ रस्रेपि कोणतः सप्तांगुल प्रमाणेनाष्टचिह्नानि कृ॰ ततोष्टचिन्हेष्वेकं चिन्हमारभ्य यथा कुंडकोणाग्रेष्टौ संभवेयुस्त
था प्रकारेण स्वस्व १ य चिन्हं यावदेकैकं सूत्रमित्यष्टसूत्राणि पातयेत् यत्र यत्राष्टसूत्र्यामष्टसूत्रकृतसंपातस्तदादि सर्वमभ्यंतरं मार्जयेत् चिन्हस्थाने
षु कोणाः पतंतीत्यस्राष्टकुंडसिद्धिरिति वदंति यदार्थादर्शकृतस्तु सर्वोक्त ४ रस्रमध्यसूत्रे २४ धा विभजेत् तस्यैकं भागं ४ दिक्षु वहिर्न्यस्य २९ त्यंगु
लायामविस्तारं २४ रस्रांतरं वहिः कुर्यादित्यर्थः अत्र कोणपदं कोणसूत्रपरं अतःस्य ४ रस्रस्य यत्कोणसूत्रं तस्यैका ४ ष्टयोन ३४ दंगुलानि तदर्धेन २
काद्वयोन १७ अंगुलानि तदर्धे ष्ट्कोन सार्धाष्टांगुलानि तत्प्रमाणेन वाह्यस्य ४ रस्रस्य कोणाभ्यां समकाशालांछयेत् कोणभ्यां ईशानाग्नेयाभ्यां याम्याप
वमाग्नेयनैर्ऋताभ्यां निर्ऋतिवायव्याभ्यां वायव्येशानाभ्यां वायव्येशानाभ्यांच लांछयेत् ततश्चाष्टदिक्षु सूत्राष्टकदानादष्टकोणतासिद्धिः
तत्र सूत्रपातनप्रकारः कोणपार्श्वयोर्येलांछने तयोर्मिथ एकं दिक्षु सूत्रं ४ ष्टयवाह्य ४ रस्रे रेखास्तलांछनद्वयमध्यसूत्राण्येव च तदिक्सूत्राणी
त्येवमष्टसूत्राणि तत्राष्टसूत्राणां संभवादष्टसूत्राणि पातयेदित्युक्तिः यथाम्नायमित्यतोप्यसावेवार्थः प्रतीयते तत्र मासाधीयान् अत्र सम
भुजतायाऽभावात् यवद्वयाधिक ४४ दंगुलन्यूनतायाश्चात्र फले समायातत्वादिति वदंति परेतु कोणपदमाग्नेयादिकोणपरं तत्संवंधि
नोदक्षिणोत्तरादिसूत्रचतुष्टयसंनातःस्य चतुरस्रसंवंधिनो यदर्पंत स्याप्यर्थस्य स्थाने चिन्हं कृत्वा तदेव चिन्हं वहिस्तनचतुरस्रपर्यंतं सूत्रं यथा
स्थानस्थावर्धयित्वा संपन्नाष्टचिन्हेषु स्वस्वनिकटवर्तिषु चतुःसूत्राणि दद्यात् चतुःसंख्यानि तस्याणि सर्वं कृत्वा रेखाभिरेवं संपन्नानीति ग्रष्टास्र
सिद्धिरिति वदंति अथोक्तेषु कुंडेषु क्षेत्रफलानयनप्रकारो लिख्यते समवृत्तरस्रनिर्माणप्रकारः स्तगमो मुहूर्तमार्तंडे विद्यायामभिनंदिता। ३३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शमरज्जुं सूत्रं विधायांकयेदायामं त्रिमिते च विस्तृतिदले तात्कर्षकोणाभिधौ पाशौ तेत्र विरामशंकू निहितौ कृत्वा ध्यमाकर्षयेत् कोणशंकुरि
तीतरो विनिमयादन्त्रं तयोश्चापराविति अस्यार्थः अजरज्जुवीनेयावत्प्रमाणं तेनायामकं चतुरस्रं चिकीर्षितं तत्र द्विगुणितं कृत्वा सूत्रं कारये
त् तच्च सूत्रं प्रांतयोः स्थितौ पाशौ यस्य तेवंभूतं शंकुद्वयस्य प्रांतयोः स्थितस्योपरि निधनार्थं पाशद्वयं ततश्च प्रांतात् सूत्रप्रांतात् आयामो त्रिमिते
त्रयोयेआयामांशत्रयस्तत्परिमिते आयामस्य विस्तारस्यार्धे चतुरोंशत्रयस्त्वेकमेवांशं परित्यज्य पादत्रयप्रमिते सूत्रे अंकयेत् तस्मादेव सूत्रप्रांतात्
विस्तृतदले विस्तारार्धप्रमिते सूत्रे च अंकयेत् तावेको क्रमात् कर्षकोणनामकौ भवतः अंशत्रित्रयेकृतौ कः कर्षनामाकर्षणकरणात् आयामार्धे
कृतो अंकः कोणनामा कोणसंपादकत्वात् अतः परं चतुरस्रं साधयति पाशाविति तेत्र स्य स्वपश्चिमदिशोः स्थितौ यौ शंकू तत्र उभयत्रापि पाशौ
निधाय याघं कर्षमाकर्षयेत् तेत्र स्वमध्यभागे स्यादितदिग्भागोपरि स्पष्टे दृष्टिमितं सूत्रं प्रसार्य तदंतयोः शंकू निखेयनिखातयोः शंक्वोः मोठितसू
त्रांतयाशौ निधाय कर्षाख्यं चिह्नं धृत्वा यथोभयशंकुगता रज्जुः समाना कृष्टा भवति तथा सूत्रमेकस्यां दिशि आकर्षयेत् कोणे कोणचिह्नस्थाने
शंकुः कीलकः निखेय इत्यध्याहारः कर्तव्यः इति अमुनाप्रकारेण इतरो अमुः शंकुर्निखेयः तदेव कर्षचिह्नमन्यस्यां दिशि आकृष्य कोणचिह्नस्था
ने द्वितीयः शंकुः निखेय इति यावत् एवं कोणद्वयं साधयित्वा परं कोणद्वयं साधयति विनिमयादिति रज्जुप्रांतयोः विनिमयात् विपरीततयार
पणात् रज्ज्वंतौ विपरीतौ कृत्वा पूर्ववत् कर्षचिह्नात् आकर्षणं कृत्वा कोणचिह्नस्थाने शंकू निखेयाविति समचतुरस्रं सिध्यतीति वदंति अथवे
त्रफलस्थाने अथवेत्रफलस्थानोपायमादर्शयामः लोकावृत्त्या इष्टाश्रुतिस्तस्य चतुर्भुजस्यैकस्यायततद्वर्गविवर्जिताया चतुर्गुणबाहुकृतिस्त
दीयं मूलं द्वितीयश्रवणप्रमाणं तथा अन्यस्य कर्णाभिहतिर्द्विनिघ्ना फलं स्फुटं तस्य चतुर्भुजे स्यात् समश्रुतौ तस्य चतुर्भुजे तु तथायतेतद्
जकोटिघातः इति अयमर्थः तस्याः समाश्चत्वारो भुजा भुजसंज्ञा रेखायस्य सः तस्य का श्रुतिः एककर्णप्रमाणं परिकल्प्य तस्या वर्गं कृत्वा जात

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.व्या. संख्या या भुजस्तस्यैव चतुर्गुणया युक्ता संस्थिता स्यात् पञ्चांकस्य मूलानयनप्रकारेण मूलमानीयते तन्मूले द्वितीयकर्णस्तत्त्वप्रमाणं स्यात् तस्य चतुर्भु।
विं. जे त्रैयस्योक्तरीत्या तत्तत्त्वयोरत्नल्पकरणप्रमाणयोः परस्परं गुणना जातांकस्य द्व्यंकेन भागहरणेन लब्धोंकः स्फुटं स्थूलं प्रमाणं स्यात् समास।
३८ मानप्रमाणेऽश्रुती कर्णे रेखे यत्र तादृशे सम चतुर्भुजे इत्यर्थः तस्य चतुर्भुजमपि च कोणयोराक्रम्य संकोच्यमाने मृदंगाकारं दीर्घं भवतीति ननु
दंफलं भवतीति समश्रुताविति चतुर्भुजविशेषणं आयतं दीर्घचतुरस्रं तत्रापि चतुर्भुजकोटयोः परस्परं घातः फलं स्यादिति तुर्यगः भुजस्थान्तर।
34 स्य परिधिरेखा कोटिरपि स एव यतः उक्तं दोःकोट्योर्भेदेन स्वरूपभेद इति भुजकोट्योर्द्वयोरज्जुवद् सूत्राकारप्रदेशः कर्णपादाभिलप्यः कृति
श्च वर्गपर्याया तत्स्वरूपं यथा स्वस्य स्वेनैव गुणना जातांकः कृतिरुच्यते स एव वर्गनामापि कथितो गणितागमे समविवेयात तत्र कृतिः कृ नौ
तिर्द्विगुणये दिदात् दावेकप्[illegible]तद्व्यवहारात् किन्तु भिन्नयानसिद्धाकरणमिति तहातेण उपपत्तिं मूलानयनप्रकारो यथा समकोमादिविषमात्कृतिर्द्वि
गुणयेन्मूलं समेनतह्नेत त्यक्तालब्धकृतिं तदाद्यविषमाद्वर्द्धिविह्नेन्यसेत् पंक्त्यां पंक्तिहृते समेन्यविषमात्त्यक्त्वाप्तवर्गफलं पंक्त्यां तद्वि
गुणं न्यसेदिति सूत्रः पंक्तेर्दलं स्यात्फलमिति वर्गराशेर्विषमसमांकानि वामभागतः प्रथमद्वितीयादीनि ऊर्ध्वतिर्यक्रेखाभिश्चिह्नितानि
कृत्वा अन्त्याद्विषमांकात् यस्य कस्याप्यंकस्य पः कश्चिदपि वर्गश्चांकः परित्याज्यः तादृशवर्गांकेन विषमांकोऽन्यूनकरणीय इति यावत् य
त्कृति तोयदंक वर्गादाद्यविषमांको न्यूनीकृतस्तमंकं तत्स्थाने मूलरूपं द्विगुणीकृत्य संपन्नांकेन विषमाकाराद्याद्दक्षिणतः स्थिते समांके केव।
लं सर्वाविशिष्टविषमांकसहितं वा विभज्य भागे हृते तावल्लब्धांकस्य कृतिं सर्वाकस्वरूपां सर्वे वक्तुं समस्थानादादौ भागे स्थितविषमांके केव
ले पूर्वाविशिष्टसमांश सहिते वा त्यक्त्वा द्विषमाकलब्धकृतिं कनोन्यूनीकृत्येति यावत् लब्धांके द्विगुणीकृत्य पंक्त्यां एवं मूलांकस्य दद्वि।
णतः पंक्तिरूपेण न्यसेत् तस्य पंक्तिस्थांकराशेरंकस्य वादलमर्द्धपदपदसंज्ञं मूलापरपर्यायः स्यात् इति संक्षेपकथ्यते षट्समत्पन्नत्तर ३८

पंचाशतात्मके चतुर्विंशत्येकवर्गस्वरूपे पुदानयनप्रकारः चतुरंकस्य षोडशांकरूपो यत्र वर्गस्तत्र तन्मूलानयने तु षष्ठत्वविषमांके षो
डशरूपे यदंकस्य कृते त्यागः कर्तव्यः स एवांको मूलं षडंकस्य चतुरंको वर्गस्तत्रापि यदंककृतिर्वर्गांके त्यज्यते स एवांको मूलं यत्र नव ह
वौंकाः शिष्टास्तत्र त्रुनरिति कर्तव्यतामाह पंक्तिरूपेत्यादिना पंक्त्यापंक्त्यंकेन एवंरीत्या समायाते न समांके केवले विषमांशावशिष्टा
कयुतेवात्मने सति प्रथमांकस्य वर्गकथितलक्षणेन तत आदिविषमस्य तद्द्विगुणभागगतविषमांकान्तः वैपरीत्यउपलब्ध्यांककृत्यंके श ५
ततदादिविषमांकमूलीकृत्येति यावत् तल्लब्धफलं द्विगुणीकृत्य पंक्त्यां न्यस्य पंक्त्यांकराशिभ्यदलितः स्वार्द्धांमूलीकृतः पदं स्यात्
रेनापि समकरणाकृतिः षोडशत्वाभावेन्ताह इति मुद्रितिपवमेव प्रकारेण वर्गांकनिःशेषतापर्यन्तमनुष्ठेयमित्यर्थः व्यासात्परिधेः परि
५७ धिनो व्यासस्य प्रमाणमुक्तं तत्रैव व्यासेऽग्निराग्निहते विभक्ते रवबाणसूर्यैः परिधिः स सूक्ष्मः द्वाविंशतिघ्ने विहृते थ शैलैः स्थूलोऽथवा
स्याद्व्यवहारयोग्यः अस्यायमर्थः वृत्तादिमध्यस्य विस्तारस्यैव व्यासविस्तृतिविष्कंभास्त्रयः पर्यायाः परिधेस्तु नेमिवृत्तिवृत्तशाखास्त्रयः
वो पर्यायाः तथा च वृत्तस्य विस्तारप्रमाणांकसप्तविंशत्यत्तरैकोनचत्वारिंशच्छतांकेन गुणितस्तस्य संपन्नांकं पंचाशदुत्तरद्विशतात्मिकैककस
हस्रांकेन भक्त्वा लब्धोंकः परिधिप्रमाणं वृत्तादेः स्यात् इदं सूक्ष्मप्रमाणमुक्तं व्यवहारयोग्यं तु नेदं सूक्ष्मतया कर्तुमशक्यत्वात् किं तु वृत्त
स्य विस्तारप्रमाणे द्वाविंशतिगुणिते सति संपन्नांकस्य सप्तभिर्भागे लब्धे तल्लब्धं फलं स्थूलं व्यवहारयोग्यं स्यात् ज्ञातपरिधिप्रमाणेन व्या
सप्रमाणमप्यानेयमनयैव दिशेति यथा यथा हि वृत्तव्यास उपचीयते क्षीयते वा तथा तथा परिधिरपि समुपचितः क्षीणो वा भवति
परिधिवृद्धिह्रासाभ्यां व्यासस्यापि वृद्धिः त्तयोः प्रसक्तासिद्धावितितत्प्रमाणानयनप्रकारः सूक्ष्ममेव वा व्यासप्रमाणाद्वृत्तक्षेत्रफलमानं।
यति व्यासस्य वर्गे भनवाग्निनिघ्ने सूक्ष्मफलं पंचसहस्रभक्ते रुद्राहते शक्रहृतेऽथवा स्यात् स्थूलफलं स व्यवहारयोग्यं व्यासप्रमाणस्य व

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा०श्रा० गैस्तमहिद्यातः कृतिरित्युक्तरीत्या कृते सति संपन्नांके सप्तविंशत्युत्तरैकोनचत्वारिंशच्छतांकेन गुणयित्वा संजातांके पंचसहस्रांकेन वि
चिं० भज्य लब्धांकः सूक्ष्मं वृत्तक्षेत्रफलं स्यात् व्यासवर्गांके एकादशांकेन गुणिते सति संपन्नांके चतुर्दशसंख्यांकेन विभज्य संलब्धांको वाप्यसं
३५ व्योत्तमस्थूलं व्यवहारयोग्यं वृत्तक्षेत्रफलप्रमाणं स्यादित्यर्थः त्रिकोणक्षेत्रफलमुक्त्वा नैव त्रिभुजे भुजयोर्योगस्तदंतरगुणो भुवा हृतो ल
ब्धाद्विस्थाभूरूनयुता दलिताबाधे तयोः स्याताम् स्वाबाधाभुजकृत्योरंतरमूलं प्रजायते लंबः लंबगुणं भूम्यर्धं स्पष्टं त्रिभुजे फलं भवतीति अ
स्यार्थः अत्र त्रिभुजे स्वाभिमतस्तिर्यक् भुजो भूमिपदेनाभिधीयते शेषौ भुजौ भुजसंज्ञावेव तयोर्भुजयोः संध्यग्रमारभ्य यो भूमिसंस्तरं लं
पर्यंतं लंबायमानो भागविशेषो लंबसंज्ञः लंबनिपातादुभयतः पार्श्वयोः स्थितौ यौ भूमिखंडौ तौ अबाधासंज्ञौ आबाधापदेनाप्यभिधी
यते त्रिभुजे क्षेत्रे भुजे क्षेत्रे भुजप्रमाणांकयोः परस्परं योगे कृते तदंतरेण तदुभयभुजयोः परस्परं प्रमाणमध्ये यावानधिकोंशस्तेनांके
न गुणिते सति भुवा भूप्रमाणांकेन हृते सति [illegible]ल व्यालब्धांकेन भूप्रमाणांके स्थानद्वये स्थापयित्वा न्यूनतो
योगं चैकैकत्रावशिष्टसंपन्नांके द्वये दलिते सति उभयत्र स्थापितमंकद्वयं द्वयोराबाधे स्यातां तत्र लघ्वी आबाधा लघुभुजस्य महती महा
भुजस्येति विवेकः यत्र त्वंतरांको वा लिततद्गुणातिरिक्तमन्यदनुष्ठातव्यं इदानीमेव कृताबाधांकस्य यद्भुजस्य यमाबाधातद्भुजांकस्य।
च वर्गौ कृत्वा संपन्नांकयोर्यदंतरं यावानधिकांशस्तस्योक्तदिशा प्राप्तमूलांको लंबप्रमाणं स्यात् तेन लंबप्रमाणेन गुणिते भूम्यर्धमाने।
त्रिकोणक्षेत्रफलं स्यादिति अथ चतुरंगुलव्यासायाना भेर्यदि हस्तउच्छ्रयस्तदा षडंगुलव्यासायास्तस्याः किंयानुच्छ्रयः स्यादित्या
दिशंका निवारणोपयोगि त्रैराशिकगुणनप्रकारोऽभिधीयते प्रमाणमिच्छा च समानजाती आद्यंतयोस्तः फलमन्यजातिमध्ये तदिच्छाहत
तमाद्यहृत्स्यादिच्छाफलं व्यस्तविधिर्विलोमे अयमर्थः प्रमीयते प्राप्यते फलमनेनेति प्रमाणं तेन भागहरणात्फलप्राप्तेर्वक्ष्यमाणत्वा ३५

तथात्र सुव्यक्तं। यद्वा प्रकृष्टं ज्ञातं तयोरुत्कृष्टं मानं यस्य तत्प्रमाणं ज्ञातप्रमाणकं चतुरङ्गुलादिनिर्दिष्टं स्यात् अत एव सर्वो क्षेत्रलक्षणस्य व्यस्त।
विधौ प्रमाणे व्याप्तत्वेपि नक्षतिः अस्मत्कृत क्षेत्रलक्षणस्य तत्रापि ग्राह्यत्वात् इच्छा इच्छाविषयप्रमाणकं जिज्ञासितप्रमाणकमिति यावत् षडङ्
गुलादि तदन्तं स्यात् तयोस्त्वनयोः साजात्यमङ्गुलत्वादिना फलं जिज्ञासितफलसजातीयत्वेनोपचारिकफलं तावत् इदं तत्वं गुलत्वाद्यभावाद्विजा
तीयं द्वौ कृत्वा रूपं मध्ये स्थाप्य ततो तं केन इच्छारूपेण फलाकर्षं तं मध्यमांकं गुणयित्वा संपन्ने द्वादशांके प्रमाणेन चतुरङ्केनाद्यांकेन भागे हृते ल
ब्धांकः फलं जिज्ञासितफलस्वरूपं स्यात् व्यस्तविधिरिति इच्छांकेन भागहरणं प्रमाणांकेन गुणनं कार्यमिति वैपरीत्यमाश्रयणीयमित्यर्थः
विलोमे जीवानां वयसां मौल्ये तोल्ये वर्णस्य हेम्नि विभागहारे च राशीनां व्यस्तत्रैराशिकं भवेदित्युक्तं जीवमौल्यादिस्थले त्रयस्त्रिते राशयस्त्रिरा
शयः तैः कृतं गुणनं त्रैराशिकं भवतीति संक्षेपः अथ क्षेत्रफलानयनोदाहरणं चतुर्भुजस्य चतुरस्रापरपर्यायस्य चतुर्विंशत्यङ्गुलाश्चत्वारोपि प्र
त्येकं भुजा भवन्ति तद्भुजकोटयोर्द्वयोरपि चतुर्विंशतिसंख्ययोः परस्परं घाते निष्पन्नांकस्तर्कशैलशरमितः ५७६ अत्र तरस्य कुण्डस्य हस्तमात्रस्य
क्षेत्रफलं स्यात् यो निकुण्डे त्रिणि क्षेत्राणि पदार्थादर्शे कुण्डाग्रमेकत्र्यस्रं प्रयोगमपरं त्र्यस्रं कोणगतयोर्द्वे ता द्वयोर्मिलिनात्संपन्नं वृत्तक्षेत्रमन्या
दिति तत्र लंबमानेनाष्टचत्वारिंशदङ्गुलाधिकं षोडशाङ्गुलपरिमितेन गुणितं भूम्यर्द्धमानं द्वादशरूपं षड्विंशदङ्गुलप्रमाणसहितेकव्योम
बाह्वङ्गुलप्रमाणं २०। १६ संपद्यते एवं द्वितीयत्र्यस्रस्य लम्बमानेन द्वादशाङ्गुलरूपेण भूम्यर्द्धमानस्य द्वादशाङ्गुलरूपस्य गुणने वेदवेदधरणी प्रमि
ते १४४ क्षेत्रफलं भवति एकैकवृत्तार्द्धस्य एकोनत्रिंशदङ्गुलाधिकाष्टाङ्गुलप्रमाणो व्यासः इति वृत्तार्द्धद्वयस्य मिलिनाद्दशरदङ्गुलाधिकषोड
शाङ्गुलानि व्यासप्रमाणं सिध्यति व्यासे भनंदाग्नि ३९२७ भिर्गुणिते षट्चत्वारिंशदङ्गुलाधिकनंदवाङ्करसषड्बर् ९९६६२१ प्रमितांको निष्पन्नः
अस्य खेबाणसूर्यैः १२५० भागे हृते जातानि परिधिप्रमाणत्रिपंचा ५३ शदङ्गुलानि अष्टादशद्व्यङ्गुलानि १८ चतुर्दश १४ प्रतिद्व्यङ्गुलानि एतेन।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰सू॰ विं॰ ३९

36

परिधिमानेन पूर्वोक्तव्यासपादस्य चतुर्थांशस्य क्रमात्सचतुर्दशत्रिंशत्प्रमाणकांगुलद्व्यंगुलप्रतिद्व्यंगुलरूपस्य गुणनेन जातानि २२९ षड्विंशत्यधि।
कद्विशतांगुलानि २ पंचयंगुलानि पंचाशत् ५० प्रतिव्यंगुलानि क्षेत्रफलपनेक्षोत्रयाणां क्षेत्रफलानां योगेन जाते सहस्री योनिकुंडक्षेत्रफलमेकस
प्तसप्ततपंचशतांगुलानि ५७० एकचत्वारिंशद्व्यंगुलानि ४१ पंचाशत्प्रतिव्यंगुलानि ५० भवति अत्र पंचांगुलानि चैकद्विव्यंगुलपंचाशत्प्रतिव्यं
गुलाभ्यां न्यूनानि हस्तमात्र चतुरस्रक्षेत्रफलान्यूनानि भवंति अर्धचंद्रे व्यासोऽष्टत्रिंशदंगुलानि ३८ व्यंगुलानि चतुर्विंशतिः २४ तत्र परिधिप्रमाणं
विंशत्युत्तरशतमंगुलानि १२० अष्टत्रिंशद्व्यंगुलानि ३८ पंचदशप्रतिव्यंगुलानि १५ तेन व्यासचतुर्थांशेन नवां ९ गुलषट्त्रिंश ३६ व्यंगुलरूपेण गुणि
ते सति निष्पन्नो कोणगणनाणगुलप्रमाणकः सप्तव्यंगुलको द्वादशप्रतिव्यंगुलकश्च ११५८।७।१२ इदं सम्पूर्णं वृत्तक्षेत्रफलं तदर्धमेकोनाशीत्य।
धिकपंचशतांगुलानि ५७९ त्रीणि ३ व्यंगुलानि षट्त्रिंश ३६ प्रतिव्यंगुलानि प्रकृतत्वार्धकुंडक्षेत्रफलं भवतीति किंचिदधिकव्यंगुलैः प्रकृति
भूतचतुरस्रक्षेत्रफलादधिकामत्र क्षेत्रफलमापततेति केचिन्मतोऽके त्रिकोणे लवमानेन पंचदशप्रतिव्यंगुलरूपप्रमाणव्यंगुलाधिकैका।
त्रिंशत्प्रमाणांगुलरूपेण भूमध्यदैमानस्याष्टादशांगुलरूपस्य गुणनेन जाते त्रिंशत्प्रतिव्यंगुलद्वाविंशतिव्यंगुलाधिकं चंद्रस्तवाणांगुलप्रमा।
णक्षेत्रफलं भवति वृत्तकुंडे व्यासः षड्विंशत्यंगुलानि चत्वारिंशद्व्यंगुलानि ५२।०।२२।२०।२६।४० परिधिप्रमाणं षडशीत्यंगुलानि षट्चत्वारिं
शद्व्यंगुलानि त्रयस्त्रिंशत्प्रतिव्यंगुलानि ८६।४६।३३ व्यासचतुर्थांशस्य परिधिना गुणितेन वेलं सूक्ष्मांकसंयोगजवाणशरांगुला ५५८ त्रिंशद्व्यं
गुलानि ३० विंशत्प्रतिव्यंगुलानि २० क्षेत्रफलं भवति षडस्रकुंडे षट्त्र्यस्राणि समानि तत्रापि लवगुणे भूमध्ये द्विमितिरीत्याप्यकत्र्यस्रस्य क्षेत्रफल
सप्तनवतिः पंचविंशतिः सप्तत्रिंशद्व्यंगुलव्यंगुलप्रतिव्यंगुलानि भवति लवमाने सर्वेषां प्रत्येकं द्वादशांगुलानि एकोनषष्टिव्यंगुलानि पंचविं
शतिप्रतिव्यंगुलानि भूमिमाने पंचदशांगुलानि तदर्धं सार्धसप्तांगुलानि रदषट्गुणितं द्व्यप्रतिव्यंगुलयुक्तवन्हिवन्युन्मितव्यंगुलतः समेतैः ३९

धां ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वेदाष्टपंचां ५८४ गुलकेर्निहतं मनीषिभिः क्षेत्रफलप्रमाणमिति एवमेकचरममतेऽपि क्षेत्रस्य व्यासप्रमाणं एकोनत्रिंशदंगुलानि द्विपंचाश
दंगुलानि अष्टचत्वारिंशत्प्रतिव्यंगुलानि तस्य वर्गांकप्रमाणं द्विनवत्युत्तराष्टशतं अष्टचत्वारिंशद्द्विपंचाशच्चांगुलादिरूपं तस्मिन् अनवाग्निना ३९२०
गुणिते संपन्नांकः द्वाषष्ट्युत्तरसहस्रद्वयवाणत्रिप्रमाणांगुलानि ३५०६०८२ एकोनविंशति १९ व्यंगुलानि चतुर्विंशति प्रतिव्यंगुलानि २४ तत्र पंचसह
स्रा ५००० केन भागे हृते भूव्योमशैलांगुलानि ७०१ द्वादश १२ व्यंगुलानि एकोनषष्टि ५९ प्रतिप्रतिव्यंगुलानीति एवं क्षेत्रसीमाच्छन्नस्य क्षेत्रफलमुप
दर्शितं इदमेव चपत्राग्रहत्तयं देनाप्यभिधीयते यत्र मध्यहृतस्य क्षेत्रफलं यथा तन्मध्यहृतस्य व्यासचतुर्विंशत्यंगुलानि २४ तस्य वर्गांकः षट्सप्तत्युत्तर
७५ पंचशतरूपः अंकेनाग्निना तस्य गुणने भुजशरनवचंद्रैर्द्विवाहुः २२६१९५२ प्रमाणांकः तस्य पंचसहस्रांकेन भागहरणे द्विपंचाशदुत्तरचतुःशतांगु
लानि त्रयोविंशति व्यंगुलानि पंचविंशति व्यंगुलानि प्रतिफलमायाते ४५२।२३।२५ उक्तक्षेत्रफलेन सहास्य क्षेत्रफलस्य योगेन रामवाणविधुभूमितांगु
लं ११५२ षट्कृशानुमितिकं ३६ तत्तत्त्वरवेदवाहु २४ मितिमुक्तं तत्तत्त्वं एतस्य संपूर्णफलस्यार्धप्रमाणमेव षट्सप्तत्युत्तरपंचशतांगुलानि ५७६
अष्टचत्वारिंशद्व्यंगुलानि ४८ द्वादश १२ प्रतिव्यंगुलानि संपूर्णपद्मकुंडक्षेत्रफलं भवतीति ध्येयं अष्टास्रकुंडे त्वष्टौ कोणानि तत्र षड्विंशतिमोत्तरदा-
त्रिणस्थानि चत्वारि अस्त्राणि समभुजानि तत्र भुजमाने त्रयोदशांगुलानि १३ एकोनचत्वारिंश ३९ व्यंगुलानि लंबमाने त्रयोदशांगुलानि १३ भू-
मिमानं नवांगुलं ९ व्यंगुलसहिते भूमध्यदेमानस्य लंबमानेन गुणनानि षष्ठ्यंकमितं ४२ व्यंगुलसहिता २८ अंगुलप्रमाणं यदेकैकस्य अस्त्रमाने आग्ने
यनैर्ऋत्यवायव्येशानविदिक् अस्त्राणि समभुजानि तत्र भुजानां प्रत्येकं कोणमाने १४ अंगुलानि २० व्यंगुलानि अत्र लंबमाने १२ अंगुलानि भूमिमाने ॥
अंगुलानि २१ व्यंगुलानि ५० प्रतिव्यंगुलानि अत्रापि लंबमानेन भूमध्यदेशस्य २१ प्रतिव्यंगुलसहितं २९ व्यंगुलाधिकषडंगुलरूपस्य गुणने जातं क्षेत्र
क्षेत्रफलमेकैकस्यास्त्रस्य ७७ अंगुलानि ५१ प्रतिव्यंगुलानि अष्टानामपि क्षेत्रफलानां मिलने षट्चत्वारिंशदुत्तरगिरिवेदव्यंगुलानि व्यामांगुपि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पा॰ द्वा॰
वि॰
३७

प्रतिव्यंगुलानि पर्यवस्यंतीति तदेवं सम्यगष्टास्रकुंडे तत्र फलं भवति ९४ तमयवांशेष्वेकेतिसंज्ञाकः ९० यवांशो व्यंगुलमिति संज्ञावान् अतो
एकाव्यंगुलयोरंशवत्तृष्ठेनैव न्यूनाधिकभावः यदुक्तं जालांतरगते भानौ यत्सूक्ष्मं दृश्यते रजः प्रथमं तत्प्रमाणानां त्रसरेणुः प्रचक्षते त्रसरेणुस्तु
विज्ञेयो ह्यष्टौ ते परमाणवः त्रसरेणवः तेष्टौ रथरेणुकः रथरेणवस्त्वष्टौ स्युर्वालाग्रं परिभाषितं वालाग्राण्यष्ट लिक्षा स्यात् एका लिक्षाष्टक
स्मृता अष्टौ यूकाः यवः प्रोक्तः अंगुलं तु यवाष्टकमिति व्यंगुलादिस्वरूपं वक्ष्यामः यतु सर्वेष्वपि पत्रेषु मौलं तत्र फलस्य नायातीति समानमेव दूषणं
यत्तु पद्मे तत्रेपल्यांतरत्वान्न दूषणमिति तन्न यत्तु वादिनोक्तं न तत्र युक्तं न्यूनाधिकनिषेधवचनानामधिकांतरकवाल्यांतरकेपि स्थले प्रवृत्तिः।
साम्यात् अशक्यत्वान्न दूषणमिति चेत् न तोधिकांतरस्याप्यशक्यत्वे किं नोपादीयते तदपि तस्मादेतेपन्नाः स्वबुद्धिकल्पितास्त्वेव न मूलसमं
नास्तीति ध्येयं अथ मौलकुंडप्रकारस्य तट्टीकाकारैर्दूषितत्वात् प्रकारांतरेण तन्निर्माणप्रकारस्तत्र विवेके कमलाकरभट्टैर्यद्दर्शितोभिधी
यते अत्र प्रतिव्यंगुलकैः षष्टिसंख्यैर्व्यंगुलमुच्यते व्यंगुलैः षष्टिसंख्यातैरंगुलं स्यात् ततःपरं अंगुलैर्वेदषट्कसंख्यैः परिभाषोदितात्वसौ
एकहस्ते तु कुंडे तु प्रमाणमभिधीयते भुजस्य विस्तृतेस्तस्यापि यथावदनुशासितं चतुर्विंशत्यंगुलानि भुजः व्यंगुलं भूपमितिके ५९ ह्यंगुले
स्य विस्तृतिस्तत्रास्तके नंदभूस्यंगुलेस्तद्वदनुवेदान्मिते भुजः व्यंगुले भूपमितिकैः प्रतिव्यंगुलकैस्तथा व्यासो हि द्व्यंगुलैर्बाणबाणव्यंगुला।
तो भवेत् योनिकुंडे वृत्तकुंडे व्यासः २ भुजांगुलैः सार्द्धचंद्रे ष्टाग्निमानांगुलैर्व्यंगुलतोधिके दशभिर्व्यासउदितः षडस्रे शक्रसंमितैः अंगुलैर्भुजस्त्रा
ख्यातस्त्रिपंचव्यंगुलाधिकैः व्यासो ९ अग्निभिः ६ अतत्रिभिर्विस्तृभिस्तथा अंगुलाद्यैः पद्मकुंडे २१ सूपैकाग्निभिः क्रमात् भुजमानमंगुलाद्यं २१ संख्या।
या ३८ संख्यायाव २१ संख्याविस्तारः स्यात् अंगुलाद्यैस्त्रिकोणे भुज उच्यते षट्त्रिंशद्भिरंगुलैः स्याद्व्यंगुलैरष्टवाहभिः व्यासो हि वेदांगुलतः २ भि
र्व्यंगुलैस्तथा अष्टास्रकुंडे तत्र भुजा भवेत् षोडशांगुलैः पंच २ व्यंगुलैश्च व्यासोष्टहिमितांगुलैः ११ व्यंगुलैश्च तत्रैका व्यासभुजोन्मितिः तन्निर्मा

37

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

एवंप्रकारोयथा हस्तकुंडंनिजव्यासदलभ्रमणतोभवेत् १ हस्तहस्तस्यकथितोयोव्याससस्यार्द्धमानायोभ्रमोकर्कटकंनिधायपरितोभ्रमण
हस्तकुंडसिद्धिर्भवतीत्यर्थः तथा अर्द्धचंद्रंनिजव्यासदलहस्तस्यखंडके अर्द्धचंद्रस्ययद्व्यासप्रमाणमुक्तंतदर्द्धमितायांभ्रमोकर्कटकंनिधाय।
परितोभ्रमणात्सिद्धहस्तस्यखंडमर्द्ध २ चंद्राख्यंकुंडंस्यादित्यर्थः तथात्रिचतुः २६ समर्द्धयाविभज्यप्रतिभागमेकैकारेखासमासज्ज्ञरूपाकार्या ए
तत्कुंडंभवति अस्रेचिकीर्षितेतत्हस्तंत्रिधाविभज्यतेषुत्रिभागेषुरेखा देयाचतुरस्रेचिकीर्षितेहस्तं ४ द्वीसमाष्टास्रकुंडेषुविस्तृते: अर्द्धेनादोलिखे
हस्तंकार्यास्र २ विभागकाः समाश्चैकैककारेखाप्रतिभागंहस्तौततः सर्वाण्यावस्त्रेतेनस्यात्स्र २ कुंडंअस्तकाकृतिः स्र २ व्यासार्द्धेनसर्ववहस्तंकृत्वा १४
तादिभिर्भागैस्त्र्यस्र ४ रस्रादिकुंडेषुहस्तंविभज्यप्रतिभागमेकैकारेखासमाश्चज्ञरूपाकार्याः एतत्कुंडंभवति अस्रेचिकीर्षितेतत्हस्तंत्रिधाविभ।
ज्यते षुत्रिभागेषुरेखा देयाचतुरस्रेचिकीर्षितेहस्तं ४ द्वीविभज्य ४ र्भागेषुएकैकासमारेखादेयेतिषडस्र ६ धाहस्तंविभज्यविभागचिन्हेषु ६ रे
खादानंअष्टास्रे ८ धाविभक्तहस्तविभागचिन्हेष्वष्टरेखादानं एवमन्यत्रापि तेनहस्तंणीयात्पातद्व्यस्रादिकुंडानामाकृतिः पर्यवस्यतीत्यर्थः तथा
समत्रिभुजवत्सर्वंकृत्वातत्पत्रिबाहुकं योनिकुंडेततोबाहुद्वयमध्याकृताद्बहिः मंडलार्द्धद्वयंलेख्यंवाहुद्वयभ्रमणादिह एकार्द्धहस्तमध्याद्वपा।
र्श्वयोस्तद्गुणाग्रगे कार्येरेखेचतत्संकेचापेत्यक्तावशेषकं योनिकुंडंभवेदेतदश्वत्थदलसन्निभं अयमर्थः स्वव्यासार्द्धप्रमितभ्रमोकर्कटकंसंस्था
प्र प्यपरितोभ्रमणाद्धस्तंसंपाद्यतदंतस्त्रिकोणरचनाकारेण समत्रिबाहुकंमंडलंनिर्मायबाहुत्रयस्यप्रत्येकंमध्येविन्दुंकृत्वातत्रकर्कटकंनिधा
यगुणाग्रद्वयव्यापिहस्तार्द्धत्रयंसंपाद्योत्तरतः स्थितहस्तस्यमध्यमारभ्यपार्श्वद्वयेपार्श्वद्वयप्रांतरेखासंलग्नरेखेकार्येततोपत्र: सगाकाररेखा
द्वयंमार्जयित्वावशिष्टंयोनिकुंडंस्यादिति तथा सर्वव्यासभुजाभ्यांचयथोक्ताष्टास्रकंलिखेत् ततस्तद्बाह्यखंडेनवाहुद्वीकेंद्रतः किल हस्तार्द्ध
वाहुतस्त्रोर्द्धविलिखेदासमंततः तद्विहस्तत्रयवत्भर्भागंकृत्वावायत्तृतीयकौ विभागौतौचयोनाभ्यांविभागाभ्यांचेररखिके तद्बाह्यखंडतत्पेदसमंतता।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰व्या॰ तेनतन्नवेत् अष्टपत्रात्मकंकुंडं पद्माख्यंपद्मवत्कुंभमिति अस्यार्थः पूर्ववद्धस्तमात्रेहस्तेनवृत्तरचनयाभुजाष्टकरणेवाष्टास्रमंडलेनिर्मायभुजार्द्धप्र
विं॰ माणेनवाह्यवृद्धेवृत्तान्तराद्वाह्यवहिर्भागेषुसमंताद्वृत्तार्द्धानि ८ संख्यानिनिर्मायतानिसर्वाण्यपिवृत्तानिप्रत्येकंचतुर्द्धाविभज्यतद्भागेषुप्रथमतृतीय
३८ भागयोरेकंप्रांतमारभ्यपरप्रांतपर्यंतंतद्वाह्यप्रमाणार्द्धमानेनभ्रमणान्मत्स्यमुत्पादयेत् तस्यमत्स्यस्यमुखंमध्यावृत्तार्द्धवहिः करणीयं ततश्चम
त्स्यमुखेप्रथमतृतीयविभागप्रांततोरेखाद्वयंरचयेत् तेचरेखेवाह्यवृद्धप्रमाणेभवतः एवमष्टस्वपिवृत्तार्द्धेषुविभागचतुष्करचनादिसर्वम
नुसरणीयंतेपद्माकारमतएवपद्मकुंडनामकंकुंडंस्यादितिमंतव्यं अत्रवदंति मूलोक्तकुंडानांकिंहस्तवित्तत्रफलसमानत्वेनफलकत्वा।
भावादुपेक्षा आहोस्विन्मूलवचनविरोधात् किंवामूलाभावात् अथवाशक्यांतरसंभवात् तत्रनचतुर्थः नानाप्रकारसंभवेविनिगमनावि
रहेणापिमूलोक्तप्रकारस्यबलादायातत्वात् नापितृतीयः नहिमूलमनुपलभ्यैवविधाचार्याः स्वकपोलकल्पितान्यपिग्रंथेनपरप्रतारणंकु
र्वंति अन्यथासर्वोपिग्रंथार्थोनुपादेयः काकथाकुंडानां नापिद्वितीयः एतादृशवचनस्यकेनाप्यलिखितत्वात् यद्वचनविरोधोत्रस्यात् क्रि
यासारकामिकसिद्धांतशेखरकल्पकारादिवचनानिचपरस्परमपि विभिन्नविभिन्नार्थप्रतिपादिकानीतित्वयैवादर्शितं तावतासर्वेषाम
पिअप्रामाण्यमायाति नानास्थलेष्वेतेषामेववचनान्यवलंब्यपूर्वंमुखकुंडादीन्योनिकुंडादीन्दृष्टीप्सितादिप्रतिपादितान् दृष्ट्वैतान्य
दार्थादर्शंकृतांकृतोवाअप्रामाण्याशयविविक्षिषः नत्वत्रप्रत्यक्षश्रुतिरेतदर्थविरुद्धाकेनाप्युपलभ्यायेनसर्ववेष्टनस्थैतेरिवास्याप्यप्रमाण
मुच्येत अतएवकल्पकारवचनप्रत्यक्षश्रुतिरेतदर्थविरुद्धाकेनाप्युपलभ्यायेनसर्वेषांमपिसहस्रंव्याकरणसूत्रेतेकलौर्भगीत्यादिरूपा
पायाः प्रत्यक्षश्रुतिविरुद्धत्वेनाप्रामाण्येपिनकल्पकारादिवचनमप्रमाणीयकर्तुमर्हथ यत्तुशिष्यबुद्धिक्लेशपरिहारायस्थूलमानमुक्तमि।
ति तत्तत्संततेषांनिंदाकरं अकरणीयार्थमुक्ताशिष्यप्रतारणाकरणात् नापायः तावतापिसत्तिविरहात् प्रकृतिविकृतिभावोनस्यादिति ३८

चेत् मास्तु किं तेन चतुरस्रं निर्माय तत्करणं तत्तन्निर्माणप्रकारस्य विहितत्वात् सन्ति सप्त एव प्रकारा उक्तो न तु तदन्योऽत्र प्रकारोऽस्तीति नियमः
हस्तस्यापि एवमुक्तत्वात् एकहस्तत्वं कथमिति चेत् चतुरस्रस्योपक्रम्य प्रवृत्तत्वमेव न तथेति न दोषः न्यूनातिरिक्तदोषश्रवणमपि मूलश्रुत
क्रियासारकामिककल्पकाराद्युक्तप्रकारातिरिक्तपरं किं च नवकुण्डं कमलाकरोक्तमतोऽप्यपरो वा सममत्रेत्र फलायायी प्रकारो न तु समनेव
विनि इति निगमनाविरहः केन वारणीयः अस्मन्मते च मूलतन्त्रोक्तं गुरुसम्प्रदायव्यवस्थितमेव ग्राह्यमिति न कोऽपि दोषः वस्तुतस्तु तदुक्तप्रकारस्य
एकादिघटितस्याप्यशक्यकरणत्वं काकथाम् सरेण्वङ्गुलप्रतिबन्धगुलादिघटितस्येति न किंचिदेतत् अत एव व्यवहारयोग्यस्थूलमानं एथ
गुक्तं यथाहि संक्रान्तिसमयः सूक्ष्मो गणितविद्भिरानीतोऽपि न स्नानदानादियोग्यः किं तु ततः पूर्वोत्तरप्रहरादिभाग एव न तथेहापि ताहशदेश
स्य गणितैस्सातुमशक्यत्वेऽपि न सन्निर्दिष्टुमशक्य इति स्थूलमानमाश्रित्यैव कुण्डादिरचना कार्येति मूलकृतामभिप्रायः अथ यथा संक्रान्तिश्व याया:
संनिहितानाड्यस्तास्ताः पुण्यतमा मन्तारस्मादिवचनात् सूक्ष्मकालसन्निहितनाडीग्रहणं न हत्रापि सूक्ष्मदेशसन्निहितदेशोपादानमावश्य
कमेवेति चेत् नेति कोऽस्त्विते अत एव सूक्ष्मदेशसन्निधानस्याभावे नानात्वेऽपि संनिहित चतुरस्रं निहिततमप्रापकनानावचनान्युपलभ्यन्ते श
क्याशक्यपरतस्तया क्रमेण सूक्ष्मस्थूलपराणि व्यवस्थाप्यानीति कृतमतिविस्तरेण योन्यादिकुण्डपट्टशिल्पभावे सर्वाण्यपि कुण्डानि चतुर
स्राणि वृत्तान्येव वा कुर्यात् यदुक्तमाम्नायरहस्ये चतुरस्राणि कुण्डानि कुर्याद्वृत्ताकृतीनि वेति अन्यत्रापि चतुरस्राण्येव वा नित्यं वर्तेताव्य
पवाक्कचिदिति आचार्यकुण्डं तु चतुरस्रवृत्तान्यतरत्वापन्नमेव नियतं पूर्वदेशयोर्मध्ये वृत्तं वा चतुरस्रकं तदाचार्यस्य निर्दिष्टमिति सि।
द्धान्तशेखरोक्तेः वृत्तं वा चतुरस्रं स्यामध्यस्याने हृषेशयोरिति क्रियासारोक्तेश्च नवकुण्डीपक्षोऽयं मूलोक्त उत्तमः पञ्चदश्मवे ५कुण्डीपक्षोम
ध्यमोऽनुसर्तव्यः नवपञ्चायथैकं वा कर्तव्यं लक्षणान्वितमित्याम्नायरहस्योक्तेः तेषां पञ्चकुण्डानां स्थानमुक्तं नारदीये यत्रोपदिश्यते कुण्डपञ्चकं तु।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श. द्वा.
वि.
३९
39

त्वकर्मणि वेदास्त्रमर्दवं इंद्रवहृतं पद्मनिभं तथा ऊर्ध्वाच्छन्नादिकुंडानि शाख्यादिषु विवक्षणः पंचमं कारयेत्कुंडं ईमीशादिगोचरे द्विज इति एवं
प्राग्भागार्थ्ये सेवानुवर्तते पंचाकारं शेषु नरस्त्वे विधिः पंचकुंडपक्षे पूर्वसमर्थ्यपक्षे कुंडपक्षे कनिष्ठमनुस्मरेत् अथवा दिशि कुंडस्यानुरूपं प्रवि
दध्याद्वचनरसमेकमेवेत्याचार्योक्तेः तत्रिवृशानं चोत्तरस्यामीशप्रतीच्यां वा कार्यं पक्षे वा शिवकाष्ठायां प्रतीच्यां कारयेत्कुण्डमिति सोमशंभु
वचनात् तत्त्वान्तरसंहृतेन वान्यत् वत्तरस्यामेव कुंडं हृतं कुंडमथापि वेति क्रियासारोक्तेः अथ कुंडानां खातप्रमाणमाह यावानिति विस्ता
रो मध्यसूत्रप्रमाणं यावदस्ति तावत्प्रमाणमेव खननं स्यात् तंत्रांतरेऽपि यावन्मानं कुंडविस्तारं तत्स्तावत्खातस्यापि मानं प्रदिष्टमिति
अत्र वदंति मेखलया सह खातमानमेतदनुष्ठेयं मतमेव मेखलकुंडस्य विस्तारप्रमाणेन खननमनुष्ठेयं हस्तमात्रं खनेन्निर्यग्गृहं मे
खलया सहेति तंत्रांतरोक्तेः प्रतिष्ठासारसंग्रहेऽपि पंचत्रिमेखलोच्छ्रायं तत्तत्नाशेषमधःखनेदिति विश्वकर्मापि कुंडं नवांगुलैस्त्रि।
यूर्ध्वं मेखलया सह सिद्धांतशिखरेऽपि खातं कुंडप्रमाणं स्यात् ऊर्ध्वं मेखलया सहेति अत्र पदार्थादर्शकृतः मेखलानां कुंडभूषकत्वात्ताभिः
सह खातो न युज्यते न च भूषकत्वेऽकदाचिदकरणमपि प्रसक्तमिति वाच्यं शृंगाररहितं यच्च यजमानविनाशकृत् मरणं छिद्रमेखले इत्या।
दिना तावचनैस्तदकरणे प्रत्यवायश्रवणात् किंच खातं हि कुंडस्वरूपनिष्पत्तावेवोपयुक्तमिति तन्निष्पत्त्युपकारकं मंगं भवति मेखला।
तु भूषणरूपा आराद्गुपकारकमंगमिति न तया सह खातो युक्त इति यद्वाऽयोगिनीहृदये खातं कुंडायतेस्तस्य मंगलत्वं न स्यात्कीर्तितं संनिपत्यो
पकारेण मेखलादेर्विशिष्यत इति अपि च मेखलानां त्रिपंचद्वादशसंख्याक्रमयानुगमात्तदानवगमकृतः खातस्याप्यनवगमः स्यात्
अन्यच्च निम्नतिर्यगंगुलेन तु उन्नताः स्युर्नवांगुलैरिति विश्वकर्मवचनस्य सर्वत्र प्रतिष्ठासारवचनस्य च त्रिमेखलादिपरतया सामवग
मात् ऊर्ध्वं मेखलया सहेत्यादीनि सामान्यवचनान्यपि त्रिमेखलादिकुंडपरतयैव नेयानि यद्वा तं वार्तिककृता सामान्यविधिरस्पष्टः स

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्वीपे न विशेष इति तथा चैकमेखले प्रायकवचनाभावान्मेखलां विनैव खातं सिद्धे सर्वत्र तथैवास्तु तस्मान्मेखलां विनैव खातमात्रमिति
सिद्धान्तः मेखलया सह खातवचनानि यत्र होमे पंचाशदादिस्वल्पप्रमाणके खाताधिकाप्रयोजनं नास्ति तत्पराणीति व्यवस्था स्मृतिद्वैधं तु य।
त्रस्मात् त्रयमप्यभावपि स्मृतिद्वैधेन विषयः कल्पनीयाः पृथक् २ इति वचनादिति वदन्ति अत्रोच्यते क्वचिन्मेखलया सहोक्तवचनात् खातस्याव
श्यकत्वे सर्वत्रैव तथा किं न स्यात् वैषम्ये तु प्रमाणाभावः विशेषविधेः पंचत्रिमेखलोक्त्यायमित्यादेरेव सामान्यविधिदर्शनादुपलक्षणत्वेन पंच
मा त्रीणिपदार्थयोरविवक्षणाद्धासवैपरीत्ये किं न स्यादिति तस्माद्यत्र स्वल्पप्रमाणकपकककुण्डकस्य होमस्तत्र मेखलया सहैव खातः अधिकप्रमाण।
स्यानुपयोगात् यत्र तु बहुप्रमाणकोटिबहुकुण्डकस्य होमस्तद्विषयाणि मेखलां विना खातानुष्ठानवचनानि इति सिद्धान्तः अथ मेखलास्वरूप
माह कुण्डानामिति वत्रस्य योनिप्रश्नीनां कुण्डानां यादृशं स्वरूपं च तत्त्रस्य योन्यादिरूपं तथैव मेखलानामपि स्वरूपं कार्यमित्यर्थः त्रिसृ इति उ
त्तमोयं पक्षः द्विमेखलपक्षो मध्यमः एकमेखलापक्षः कनीयान् मेखलानां त्रयं चापि द्वयमेकमथापि वेति वायवीयसंहितावचनात् क्रियासारे
पि नाभियोनिसमायुक्तं कुण्डं श्रेष्ठं त्रिमेखलं कुण्डं द्विमेखलं मध्यं नीचं स्यादेकमेखलमिति क्वचिन्मेखलानां व्यवस्थोक्ता त्रिमेखलं द्विमेकं कुण्डमुत्त
त्रियस्य द्विमेखलं मेखलैकान्तु वैश्यस्येति कुण्डप्रमाणभेदेन मेखलानां मानभेदमाह अङ्गुष्ठिमात्रेत्यादिना हस्तमात्रकुण्डे वेदाग्निनयनाङ्गुला
ग्रस्पष्टवत्प्रमाणनाम्नैव्यपि कुण्डे षट्कुण्डमानषष्ठांशेन प्रथमा षट्प्रमाणेन द्वितीया द्वादशांशेन तृतीया मेखलेत्याचार्यैः सूचितं महाक।
पिलपंचरात्रे तु सर्वं कुण्डषड्भागिका त्वाद्या द्वितीयाष्टांशका स्मृता तृतीया द्वादशांशा स्यादिति तदिह अङ्गुष्ठिमात्रेपि तथा कार्या अङ्गुष्ठिवृद्ध्याङ्गुष्ठिः
प्रकोष्ठ इति यावत् समध्यमामध्ययवाङ्गुलैर्द्वादशाङ्गुलपर्व तावन्मितेन च कुण्डे मेखलायाः प्रथमायाउत्सेधायामो ऽङ्गुलविस्तारो द्व्यङ्गुलप्रमा
णो स्यातां षडंशोनांगुलद्वयं द्वितीयायाः पकार्द्धाङ्गुलप्रमाणं सार्द्धाङ्गुलप्रमाणमिति यावत् एकेन सहितन मर्द्धमेकार्द्धमिति तत्र विग्रहः भ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰सू॰
वि॰
४०

40

विनाचाष्टमांशः सार्द्धैकांगुलमेव तृतीयायामंगुलमात्रमुच्चत्वादि द्वादशांशतोप्यत्र स्फुटा अरत्निमात्रे इति अत्र अष्टादशांगुलत्वमेवारत्नेर्विवक्षितं न त्र प्रथमायामंगुलामेखला षष्ठांशत्वमप्युक्तमरत्निमात्रमानस्याग्न्याधानहृतं मध्यमान्तु सपादद्व्यंगुलप्रमाणमेकवदस्यात्र एकांशपरत्वात् द्व्येकपदेन द्व्यंगुलाधिकैकपादलाभसंभवात् अष्टमांशतोप्यत्राप्यस्फुटा तृतीयान्तु मेखला सार्द्धांगुलप्रमाणा अंगुलपदस्यैकांगुलपरतया आत्मकपदस्य आत्मनः कंपको भाग इति व्युत्पत्त्या अर्द्धपरतया च तथालाभात् अत्र द्वादशांशतोपि निर्वलीका एकहस्तेत्वस्पष्टमेव वेदाग्निनयनांगुलप्रमाणत्वं प्रथमादिमेखलानामिति हर्षदीपिकानुसारिणां पंथा यत्तु सपादद्वयमष्टमांशः सार्द्धैकांगुलं द्वादशांशः अत्र पादार्द्धं प्रायोस्याग अस्यांतरत्वादाचार्यैः कृतः यतः सद्बुद्धिशिष्येभ्य आचार्या दिग्दर्शनमात्रमेव कुर्वंति सद्बुद्धयो शेषान्विशेषान्स्वतएवाभ्यूह्य गृह्णंतीति हर्षदीक्षितैरुक्तं न तत्तेषां तात्पर्यं। त्लानाडुपहसितमात्रे वक्तव्यत्वे पूर्वापरमूलपर्यालोचनया षडंशादिभिर्मेखलानां मानमिति न मूलतात्पर्यं किंतु तन्मानादेव कथितस्वरूपान्मेखलाः कार्या इति मूलकृतामभिप्रायः इति पद्धतौ मः पदार्थादर्शकृतस्तु स्पष्टपदमेकविंशत्यंगुलपरं तत्र सार्द्धत्र्यंगुला प्रथमा पंचयवाधिका द्व्यंगुला द्वितीया पादोनद्व्यंगुलान्तृतीया अरत्निकुंडमप्येकविंशत्यंगुलमेव परं त्वंगुलमानन्तृह्यास्पष्टकुंडादधिकप्रमाणं तत्र पादोनचतुरंगुला प्रथमा सार्द्धषड्यवाधिकं द्व्यंगुला द्वितीया यवोनद्व्यंगुलान्तृतीयेति तन्मूलार्थमेव परित्यजंति सर्वथैव मूलोपेक्षामपेक्ष्य हर्षग्रंथ एव समाधीयात् मेखलाकरणप्रकारो यथा एकहस्ते नवांगुलविस्तृता द्व्यंगुलोत्सेधा समांगुलविस्तृता तदुपरि चतुरंगुलोत्सेधा चतुरंगुलविस्तारा सा तु स्येयात्तेन वेदाग्निनयनांगुलत्वं तासां फलतः सिद्धं भवति यायात्तु मेखला पूर्वा सा सा भूमिरुदाहृतेति प्रथमां तन्नवांगुलोच्चावहिस्त्र्यंगुलोच्चाच तत्र्यंगुलविस्तारा च द्वितीयान्त्वतः पंचांगुलोच्चावहिस्त्र्यंगुलोच्चांगुलविस्तारा च तृतीयान्तु मध्यतो द्व्यंगुलोच्चा तावद्विस्तृता चेति कंठमानमाहुर्मेखलानामि। ति मेखलानामंतः परितः सर्वतः अंगुलात् अंगुलमानान्नेमिः कंठ एव हस्तकुंडस्य भवेदित्यन्वयः एतेन कुंडमानचतुर्विंशांशो नेमिरिति ध्वनितं म ४०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ह्याकपिलपंचरात्रेतत्स्पष्टं चतुर्विंशतिभागेन कंठो वै परिकीर्तितः सिद्धांतशेखरेपि कुंडे हस्तमिते कंठं कुर्यादेकांगुलं बहिरिति द्विहस्तादि
कुंडानामनया दिशा एकैकांगुलवृध्या नेमिवृद्धौ प्रसक्तायां विशेषमाह वर्द्धयेतां इत्यादिना दशहस्तांतमध्येषां कुंडानामर्द्धांगुलवृद्धानेमि।
वर्द्धयेत् इत्यन्वयः द्विहस्तादि कुंडेषु मेखलामानमाह कुंडे द्विहस्ते इत्यादिना तामेखलाः योनिनिवेशमाह होतुरित्यादिना आसां मेखलानां
मुपरिमध्यभागे होतुरग्रे पूर्वभागे अश्वत्थपत्राकारा योनिर्निवेशनीया: होतुरग्रे इत्यनेनेदं सूचितं वेदीयथा पृष्ठभागेन यततिहोतृस्थश्रा।
मुखेनोदङ्मुखो वा भवति तत्र्या केषांचित्पश्चिममेखलायाः केषांचित्कुंडानां दक्षिणमेखलाया उपरि योनिः कर्तव्येति तदुक्तं स्वायंभुवे प्रा
गग्निर्याम्यकुंडानां प्रोक्ता योनिरुदङ्मुखा सर्वासु च व्यवस्थिता शेषाणां यथा शोभं व्यवस्थिताः सिद्धांतशेखरेपि इंद्राग्नियमदिक्कुंडे योनिः सौम्यमुखा
स्थिता योनिः पूर्वमुखो मेषु पूर्वे शान्यंतरस्थिते सोमशंभुरपि पूर्वाग्नियाम्यकुंडानां योनिः स्यादुत्तरानना शर्वानलान्तशेषाणामिति तयाचपूर्वा।
ग्रे यद्दक्षिणकुंडानि नवमं कुंडमुत्तरास्य अस्यानि सर्वाण्यपि कुं० प्रागग्राणीति पर्यवसितार्थः एकहस्ते कुंडे विस्तार ४ षष्ठांशेन षडंगुलरूपेण यो
नेर्दीर्घता विस्तारस्तु कुंडविस्तारषष्ठांशेन ४ रंगुलरूपेण योनेः योनेरुच्छ्रता कुंडविस्तार १२ शेन द्व्यंगुलरूपेण सर्वाश्चात्तमस्तेष्वा यदुक्तं तंत्रांतरे
तुर्यषष्ठद्वादशांशैर्योनिः कुंडायुते भवेत् आयताविस्तृतानु गान्निमांशेन तदाग्रकमित्यभिप्रेत्याह षट्चत्वारित्यादिके चित्र १२ अंगुलैरेव दी।
र्घता विस्तारो च्छ्रता प्रत्येकं योनीनां कार्या यदुक्तं पंचरात्रे अर्कांगुलोच्छ्रायां योनिं विदध्यात्तावदायतां अन्यत्रापि उत्सेधायामनस्तस्या योनिः
स्यात् १२ शांगुलेति तदभिप्रेत्याह षट्चत्वारिंशद्गुलेत्यादि षडादिद्विपद्वोधितसंख्यायाः परस्परं मिलिता त्रिषष्ट १२ संख्ये यमर्थरतिवर्द्धंति
अनयोश्चपक्षयोः स्वस्वसंप्रदायतो व्यवस्था एकांगुलमिति अनेन कुंडमान २४ शांशेन योन्यग्रसंवर्द्धेति ध्वनितं किंचिदधोमुखमिति किंचित्
कुंडांतः प्रविष्टमित्यर्थः यदुक्तं मेरुतंत्रे कुंभहयसमायुक्ता अश्वत्थदलसंनिभा मेखलामध्यतः कार्या प्रविष्टा मध्यतंनेतथेति द्विहस्तादिकुंडे।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰टी॰ भुपोनिनद्ध्यानां मानमाह एकैकांगुलवद्धितिं अनेषु द्विहस्तादिदशांतेषु यद्वयक्रमेणनिद्विहस्ते यवद्वयं त्रिहस्ते यव ४ एवं ४ हस्ते यवषट्
वि॰ कमिति क्रमेणेत्यर्थः नालाभिनिवेशनमुपदिशति स्थलादिति स्थलादारभ्य योन्या नालं स्यादित्यर्थः एतेन वाह्यमेखलासंलग्नं नालं कार्यमित्यु
४१ क्तं ४ अंगुलोत्सेधविस्तारं वा ह्यमेखलासंलग्नं वेदिं कृत्वा उपरि नालं स्थापयेदिति पर्यवसितार्थः सरंध्रकमिति मध्यमेखलोपरि परिधि।
स्तरणार्थं रंध्रं स्थापयित्वा अन्यो मध्यभागो घृतादिपूरणीय इत्यर्थः नाभिनिवेशनमुपदिशति कुंडानामिति पद्माकारे कुंडानुरूपं यद्यत्कुंडे नाभि
41 रभिनिवेश्यास्तत्तत्कुंडसमानरूपं वा नाभिं निर्माय कुंडानां खातमध्येभिनिवेशयेत् इत्यर्थः आनयोक्तत्रियेनाभिः प्राण्यंगेपि हृद्योरितिभि।
धानान्नाभिशब्दः पुंलिंगेपीमभिप्रेत्य सन्निभमित्यादिविशेषणद्वयं पुंलिंगशब्दाभ्यामुपदिष्टं मुष्टिकुंडनाभिरुत्सेधनाहतः उच्चताविस्ताराभ्यां
द्व्यंगुला अरत्निकुंडे उच्चताविस्ताराभ्यां अंगुलानाभिः एकहस्ते तूच्चताविस्ताराभ्यां वेदांगुला चतुरंगुला नाभिः स्यादित्यर्थः अनेषु द्विहस्तत्रि
हस्तादिकुंडेषु प्रत्येकं यवद्वय २ वृध्या नाभिरुत्सेधे येत्यर्थः यवद्वयेत्यादिः योनिकुंडे कुंडसामान्यप्रक्रियाप्राप्तां योनिकुंडे कुंडसामान्यप्रक्रिया।
प्राप्तां नाभिं च प्रतिषेधति योनावित्यादिना नाभेः पंकजाकारत्वं संपादयितुमाह नाभीमित्यादि कुर्वीतेत्यत्र एकांशेनेति शेषः वहिरंशद्वयेनेत्यत्र का
तरेकांशेनेत्यर्थः प्राप्तमेवेति न शेषपूरणमिति केचित् एहीति लोकान्नाशरूनैव ग्रहस्थीते इति न्यायादर्थप्राप्तस्यापि प्रत्यायकं पदमत्र पूर।
णीयं इयांस्तु भेदो यदर्थप्राप्तस्योल्लेखनमूलकर्तृ रसो रसपकं अन्यत्र तु न स्वरसः सिद्धमनाः इति मात्रकृतमिति तु केचित् मुष्ट्यादिकुंडानां व्य
वस्थामाह मुष्टीत्यादिना उपसंहरमाह एकहस्तेत्यादिना सार्द्धैकश्लोकेन इदं तु पुष्पपत्रादिद्रव्यविषयं एकमात्रकर्तृकहोमविषयं वा चतु
हस्तमित्यादि सर्वाज्यपत्रस्तु पायसादिविषयोनेककर्तृकहोमविषयो वा चतुरस्रादिकुंडानां कार्यभेदेन वर्णभेदेन च व्यवस्थामाह सर्वेत्यादि
ना छेद उच्छेदः उच्चाटनमिति यावत् शत्रूणां परस्परं विद्वेषकरणं संचातनत्वयकरमेव शत्रुत्वयकरं नाम तेन मारणेत्यनेन पौनरुक्त्यं न वा ४१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तं त्र्यंगं नरस्य वक्ष्यमाणस्य विरोधः यदुक्तं कामिके पंचांगस्तंभे च ततः कोणमध्ये भोगभगाकृति चंद्रार्धं मारणे याम्ये द्वेषणे स्तंभने चनैर्ऋतेने वारुणे पार्श्वा
तिके शांते षडस्त्रमुच्चाटने निले उदीच्यां पौष्टिके पद्मं रौद्र्यां मण्डलमिष्टं किंचिदमिति नन्वाह्मणादेः पुत्रादिकामनायां वर्णानुरोधात् किं कुंडाकृतिरनुम
नेव्या अहोस्वित्कामनानुरोधेनेति चेन्न् नित्यहोमे नैमित्तिकहोमे च वर्णपुरस्कारेणाकृतिनिर्माणवचनं चरितार्थं भवत्काम्यविषये कामनाविशे
षपुरस्कारेणाकृतिबोधकवचनेन बाध्यते नचत्तत्रियादिपुत्रकामनाकृतयोनिकुंडादिषु चरितार्थानि वचनानि ब्राह्मणपुत्रकामनायां विप्राणां।
चतुरस्रं स्यादितिवचनेनैव बाधितानि किं नस्युः विनिगमनाविरहादिति वाच्यं किं वर्णकामनायां विप्राणां चतुरस्रं स्यादिति वचनेनैव बाधितानि किं
काम्यवचनेचरितार्थानि कुत्वाकिं वर्णविशेषवचनेन बाधनीयमित्यत्रापि विनिगमनाविरहात् तस्माद्वर्णविशेषवचनमकाम्यपरमेव नित्यनैमित्ति
करूपयोरकाम्ययोः काम्यविशेषवचनस्याप्रवृत्तेः काम्यविशेषवचनं सकलवर्णानां कामनापरमिमे व व्यवस्थास्यप्रगम्यतेति दिक् इमानि कुंडानि ताम्रे।
णम्ट्दा वा कार्याणि यदुक्तं ताम्रेण लक्षणोपेतं क्रियोक्तमतिकया पिवा अहो नताम्रकं कुंडं मृन्मयं गोमयं भस्म सोयं च सद्ययया सम्यक् शोधयेदम
रषभ मृन्मयानां तु कुंडानां परितः स्थिभिः सह रत्नमृद्भ्यालिपिहाभ्यार्जयेदविशंययथेति अन्यस्नानतिरिक्तमेव कुंडानां मानमाश्रयेनेच्छा।
याप्रमाणाधिकादिकं यदुक्तं विश्वकर्मणा खाताधिके भवेद्रोगो हीने धेनुधनक्षयः वक्रे तु देहसंतापो मरणं छिन्नमेखले मेखलारहिते शो
को ह्यधिके वित्तसंक्षयः भार्याविनाशकं प्रोक्तं कुंडं योन्या विना कृतं अपत्यध्वंसनं प्रोक्तं कुंडं यत्कंठवर्जितमिति जयरथयामलेपि सूत्राधिके न्यूह।
द्वेषो मानहीने दरिद्रता व्यंगो गः कंठहीने स्याद् मित्रहिर्निर्खातके अधिके चास्यरोग भोगमानेनाधिकमेखले व्याययः संप्रवर्धन्ते हीनो द्वेष्यादयस्म
तिः उच्चाटः स्फुटिते छिद्रसंकुले वा च्यना भवेदिति योनिः पश्चिमरसेकः कुंडानि प्रायेण कुंडानु कल्पमाह नित्यमित्यादिना वेद्यां वाप्याय स्यायाज्ञ
न्मयेवानवेष्टु भेदति वेद्यत्कस्यापि क चित् अथ होमोपयोगिस्रुक्स्रुवनिर्माणप्रकारमाह कथ्यते इत्यादिना श्रीपर्णी काश्मरी भाबधा कभा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.सू.
चि.
४२

42

रीतिश्चसिद्धातीरशाखिनः शृङ्खवटादयः प्रसिद्धाः एतेषामेकतमं गृहीत्वा हस्तमात्रमानस्य २८ भागान्कृत्वा स्रुचं चरचयेत् तत्रैकैकोंशः स्रुती
यांशापिकान्तापंचपंच यावान्तो भवति तत्र मूलतो २० भागे दंडः अष्टांशे वेदिः अस्यामग्रे एकभागेन कंठः ७ भिर्भागैर्मुखं तत्र कनिष्ठांगुलिमाने
नमुखे प्रणालिकाकारेण घृतनिर्गमनाय मार्गं कुर्यात् वेदी अंशेन वेद्यास्तृतीयांशेन विस्तारः कंठांतस्यापि विष्कंभः मुखं अग्रं कंठसमानं
वेदी ३ यांशविस्तारा वेद्या अष्टांशप्रमाणं विनियोगमाह वेदीमध्य इत्यादिना वहिरभितः कर्णिकाया वाह्यदेशे सर्वतः तेनांशद्वयसंगृहीतं अ
वटंगर्तं तस्या वटस्य वहिः परितो वृत्ते कार्यं तेनांशद्वयं संगृहीतं मुखे वेद्याः परितो द्व्यंशमानेन मेखला स्यादिति अन्वयः ततोर्धांशेन मुखेपि मेख।
लाप्राप्ता भवति सा च वृत्ता कार्या अर्धभागेन परितउर्वरितेन ४ दलशोभा घटना कार्या तथा चैकांशेन कर्णिका द्वाभ्यामवटः एकेन वृत्तं अंश।
द्वयेन ८ दलानि एकांशेन मेखला एकांशेन शोभेति अष्टावपि भागा उपयुक्ताः शोभांशे प्रमाणं मंत्रमुक्तावली अर्धांगुलाभवेच्छोभा समावा
विच्छिनापि वेत्येवं रूपा अर्धांगुलशब्दोंशवाची दंडेति अंगुलैरिति भागश्चला वाङ्गागपरमेव तथा च त्रिभिर्भागैर्दंडीयैर्दंडमूले कुंभः ४ भिरंशैर्वे
दीसंलग्नमुखेः कुंभोग्रे कार्याः युग्मंयुग्मेष्टकुनादिषु स्यात्तुषमनादत्र युग्मांशैरित्यस्यांशद्वयेनेत्यर्थः गंडी च कंकणाकारा कार्या मूले चाग्रे।
च दंडस्य गंडीकंकणवद्वेवेत् इति सोमशंभुना मूक्त्वात् तेन दंडस्य ११ अंशाः कुंभद्वयगंडीद्वयाभ्यां रहिता इति ६ शादंडस्य धारणार्थं मुखं वेरिता
इति पर्यवसितं दंडस्यानाहो विषाणान्तता ८ भिरंशेः स्यात् ६ गुलपरीणाहो दंडमध्ये उदाहृत इति मंत्रमुक्तावल्यामुक्तत्वात् यत्तु ८ भिरंशैः कर्मी
कृतिः एष्ट भागः कार्य इति विधेयं दंडस्यानाहो दीर्घत्वमीरितमिति एष्ट्यगेवेतिमतं तत्र आनाहस्य दीर्घत्वावाचकत्वात् उक्तमुक्तावलीवचन
विरोधाच्च एष्टभागे कूर्माकृतिनिर्माणे भागाकांक्षात्रुदयाच्च अस्याः स्रुवो मुखस्य एष्ट भागे हंसगजवाराहाननमस्य मुखाकारं रचयेदित्याह
हंसस्येत्यादिना एतावता स्रुचो निर्माणप्रकारमुक्त्वा स्रुवस्य रचनाप्रकारमाह स्रुचरित्यादिना । हस्तस्य २८ भागान्कृत्वा स्रुवो रचनमुच्यते तत्र १२ ४२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रेशानन्तमक्तामसमुर्वरित २४ शेः स्कवषारवयेत् २२ भागे देंडः भागद्वयेनशिरः तत्रत्वनतंयथाकर्षमात्रंद्युतंतत्रतिष्ठेनावक्तार्यं गंडीपदमत्रक्तं
भपरं तथाचमूलाग्रयोः स्वेवक्तंभद्वयंकंकणद्वयंचकार्यमितिपर्यवसितार्थः एतयोः प्रतिनिधिरुक्तसंग्रांतरे नदलाभेपलाशस्यपर्णाभ्यां
द्वयनेहविः पर्णाभ्यामथ्यप० मध्यमेनपर्णेनजुहोतीतिश्रुतेः अतएवमध्यपत्रेनपलाशपत्रावल्यांतभोजयेरित्यादिना भोजनेमध्यपत्रनि
षेधः द्रवनेतस्यनियुक्तत्वात् द्विवचनेनस्रुकस्रुवयोरपिकार्यकरत्वंपत्रद्वयस्येतिकथितं वायवीयसंहितायां स्रुक्स्रुवौतेजसौग्रा
ह्योतकास्तायसमसीसजौ यज्ञदारुमयौवानुपर्णौवापिप्पलोद्भवैः संहितायां पलाशपत्रेनिच्छिद्रेरुचिरेस्रुकस्रुवौस्मृते विदध्याद्दाधस्यप
त्रैः संतिमेहोमकर्मणीति अथवेदिकायांमंडपमध्यस्थायांसर्वतोभद्रादिमंडलचक्रष्ट्यान्यतमरचनाप्रकारमुपदर्शयति ४ रखेत्यादिना
पूर्वापरायताभिर्दक्षिणोत्तरायताभिश्चतिसृभिस्तिसृभीरेखाभिश्चत्वकोष्ठ ४ रखेसंपाद्यतत्राग्नेयवायव्यपर्यंतमीशाननैरृत्यपर्यंतेचकर्णे
सूत्रद्वयंदत्वा ४ ष्वपिकोणेष्वेकैकंकर्णसूत्रंदद्यात् सूत्रद्वयसंपातरूपेषुतद्रूपमत्स्ये ४ ष्वेवद्वेप्रागपरायतेदक्षिणोत्तरायतेरेखेकुर्यात्
एवं १६ कोष्ठानिसंपद्यंते तान्येवपरान्यप्यभिधीयंते कर्णसूत्रसंपातसिद्धान्यर्थकोष्ठानिवर्द्धकोष्ठान्येवात्रकोष्ठपदान्यभिधीयते ६४ कोष्ठो
त्पादनप्रकारंसार्धश्लोकेनाह पूर्ववदित्यादिना अयमर्थः कोणगतेषु ४ ष्वपिकोष्ठेषुकर्णसूत्रमेकैकंदत्वातद्भवमत्सूत्रद्वयसंपातस्थानरूपा
मत्स्य ४ केषुपूर्ववत् द्वेप्रागग्रेद्वेदक्षिणाग्रेपश्चिमोत्तरतः सूत्रेदत्वारेखेकृत्वापतत्सूत्रपातोत्पन्नांतरालकोष्ठमत्स्य ४ केद्वेपश्चिमतः प्रागग्रे
द्वेचोत्तरतोदक्षिणाग्रेसूत्रेदत्वारेखांकृत्वा ६४ कोष्ठानिसंपद्यंतइति २५६ कोष्ठसंपादनप्रकारंसूचयतियावदित्यादिनायावत् यावत्सूत्रदा
नेनषट्पंचाशदुत्तर २०० कोष्ठानिसंपद्यंतेतावत्संख्यानिसूत्राणि तत्रपूर्वसंपादित ६४ कोष्ठमंडलेतेनैवविधिना पूर्वोक्तप्रकारेणैवपात
येदित्यर्थः तथाचैवंपर्यवसितंकोणसूत्र ४ कपूर्ववत्कर्णसूत्र ४ द्वयंदत्वातद्भवमत्स्य ४ केद्वेप्रागग्रेद्वेउदगग्रेसूत्रेदद्यात् एतत्सूत्र ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कृपान्तोत्पन्नान्तरालकोष्ठमत्स्येषु ६ पश्चिमतः प्रागग्राणि ६ चोत्तरतो दक्षिणाग्राणि सूत्राणि पातयेत् एवं कृते २५६ कोष्ठानां संपन्नानि भव-
न्ति इति कोष्ठानामेषां विनियोगं दर्शयति ३६ शतेनेत्यादिना उक्तरीत्या रचितक्षेत्रस्य मध्ये बहिरारभ्य परितः पंचपंचवीथीमस्तका मध्यस्थिता-
नियानि ३६ संख्यानि पदानि तैः कमलं रचयेत् कमलसीमा ३६ कोष्ठात्मिका चतुरस्रैव रक्षणीया बहिरिति पीठवीथिकायां द्वारशोभा-
दिषु वाच्येति तयाच पद्मसीमातो बहिस्तन्नयापरितो २८ कोष्ठात्मिकया वीथ्या पीठस्य रचना कार्या पीठसीमातो बहिस्तेन परितोऽशी-
तिकोष्ठात्मकेन पंक्तियुग्मेन वीथिकामारचयेत् तद्बहिः परितः शिष्टाभ्यां द्वाभ्यां पंक्तिभ्यां १९२ कोष्ठात्मकाभ्यां द्वाराणि शोभा उपशोभाश्च
स्तान् कोणांश्चेति पदार्थ ४ इयं रचयेदित्यर्थः अथ ३६ संदेर्मध्यस्थैः पद्मरचनाप्रकारमाह पद्मक्षेत्रस्येति ३६ कोष्ठात्मकस्य पद्मक्षेत्रस्य
भागान् १२ विधाय एकैकांश १२ तमं परितो बहिस्त्यजेत् ततो भयतो ऽष्टाद्र्यंशभागः पर्यवसितः ततो ९ भागाश्चान्तरूर्वरिताः पूर्वापरायत-
मेकं दक्षिणोत्तरायतं चैकं सूत्रमिति दिक्सूत्रद्वयं कोणसूत्रद्वयं च कर्णसूत्रापरपर्यायं एवं दत्ते स्थितमस्त्येवेति पद्मक्षेत्रमष्टधा विभक्त-
मस्त्येवतानि सूत्राणि पत्राणां मध्यसूत्राणि भवन्ति तत्प्रकारो यथा ९ भागान्तस्थितान् ५ याविभज्य मध्ये सूत्राणि संख्यायांशद्वयेन वृत्त-
मेकं कृत्वा तद्बहिरंशद्वयेन द्वितीयं तद्बहिरंशद्वयेन ३ वृत्तं कुर्यात् कर्णिकापीतवर्णेनेत्यादिना रंजनं कर्णिकादेः स्वयमेव मूलकृता व-
क्ष्यते तत्र कर्णिकादिस्थाने किमित्याकांक्षायामिहोक्तं प्रसंगादिदानीमेव तत्स्थानादिपदार्थमुपदिशति आद्यमित्यादिना स्व-
कांशेनेति सर्वपरित्यक्त १२ शेनेत्यर्थः परित्यक्त १२ शेन वृत्तमग्रे कल्पयिष्यति सांप्रतं तन्न तदुक्तिः स्थानमात्रपरिचयार्थमेवेति ध्येयं बाह्येति
बाह्यं यत्पत्रवृत्तं तन्नीयं तस्य यदन्तरालं तन्मानेन नाके सराग्रेषु केसरवृत्ताग्रेषु निधाय सूत्रादिशां तन्निधाय विधिवक्ष्यमाणेन परितः पद्मक्षेत्र-
सूत्राणामुभयतः अर्धनिशाकरान् अर्धचन्द्राकाररेखा लिखित्वा तदुत्तानार्धचन्द्राणां संधिषु सूत्राणि पातयेत् विधिस्थायि पत्रवृत्तान्तराल

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मितसूत्रं केसरवृत्तसूत्रदिक्सूत्रयोः संपातस्थाने स्थापयित्वा तद्दिक्सूत्रे भ्रमयतः पत्रवृत्तस्पर्शि केसरवृत्तलग्नांतद्वयमर्धचंद्रं लिखेत् एवं ४
सु दिक्सूत्रेषु ४ कोणसूत्रेषु चैतेषु ८ संख्यान्यर्धचंद्राणि जायंते ततस्तानार्धचंद्रकरणं कृतमायातमितिचेत् केसराग्रेषु सूत्रादिं निधायेति वृ
वचनादेवेति इत्याह यतोऽष्टसंख्यानि पत्रमध्यस्थितानि तानि नानाकेसराणां स्थानानि ततस्तार्धचंद्रयोः परस्परसंपातरूपाष्टसंधिषु संमुखीन
योर्द्वयोः २ रेकं सूत्रं दद्यात् एवं कृतेऽष्टपत्राणामष्टौ सीमारेखा जायंते संध्यधोभागवर्तिनो सीमारेखो भ्रमयतः स्थितावर्धनिशाकरौ सौ मार्जनी
यौ तेन दलाकारता सिद्धिः दलाग्राणि कथं ४ र्थवृत्तमारचयति दलाग्रेत्यादिना दलाग्राणां यन्मानं च वहिस्थकः १२ शांशस्तूयं तेन मानेन वृत्त ४
र्थं कुर्यात् तदंतराले सांप्रतं कृतं दलाग्रवृत्तांतराले तन्मध्यसूत्रस्य पत्रमध्यसूत्रस्य भ्रमयतः स्मेततः वाह्यहस्तेन दिक्षु विदिक्ष्वपि च दलाग्राणि सधीः
संलिखेदित्यन्वयः तत्प्रकारः ४ र्थवृत्तांतराले पत्रमध्यसूत्रस्थो भ्रमयतः स्थितसंधिसूत्रस्याग्रे सूत्रादिं निधाय पत्रस्पृष्टपत्रमध्यवृत्ततो दलाग्रवृत्तप
त्रमध्यसूत्रसंपातस्थाने यावद्वाह्यहस्तेन सूत्रद्वयं कुर्यात् प्रांतः पत्रस्पर्शी यथा कोणयथाभवति २ यस्तु दलाग्रवृत्तमध्यसूत्रसंपातस्पर्शीतु यावा
ह्यहस्तेन करणीयं सूत्रद्वयाग्रभागश्च परस्पराभिमुखो यथा स्यात् एतदर्थमेव वाह्यहस्तेनेति अन्यथा दलाग्रवृत्ततः संधिसूत्रस्थानं यावदे
कस्य सूत्रस्य दाने परस्परसंधिसूत्रस्थानाद्दलाग्रं यावद्दाने तदग्रयोः परस्पराभिमुखत्वं न स्यादिति ततश्च कर्णिकावृत्तं मत्कामाति १ वृत्ता
नि यस्य यत्रादि मध्यगतरेखाश्च मार्जयेत् यथा स्थले पद्मं दृष्टिमनोहरं भवेत् केसरनिर्माणप्रकारमाह द्वे द्वे इत्यादिना कर्णिकावृत्तस्पर्शिसं
धिगतपत्रसीमासूत्रांतराले पत्रमध्यसूत्रस्थो भ्रमयत एकैकस्मिन् स्थाने द्वे द्वे केसरे कर्णिकावृत्तलग्नमूलके केसरवृत्तसंलग्नकिंचिद्वक्राग्र
के परस्परसंमुखे कुर्यादित्यर्थः पत्र २ एक एवकरणमाम्नातं तत्र सर्वत्रैष एव प्रकारो नापर इत्याह एतदिति पीठस्य वीथीस्थापनं सर्वत्र क
तत्पादगात्ररचना प्रकारमाह यदानीमादिना पद्मसंलग्नपद्मवहिर्भूतवीथ्याः एकैकं कोणकोष्ठं तत्पार्श्वद्वयवर्तिकोष्ठद्वयं चेत्येवं ३ को

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ त्रा॰ टि॰ ४४

ष्टानि प्रतिकोणं मार्जयेत् पीठपादाप्तेस्तः प्रतिदिशमवशिष्टानि ४ रिक्तानि पदानि तैः पीठगात्राणि स्युः वीथीपदानां विनियोगमाह
पदानि वीथ्यामित्यादिना पंक्तिभेदतः इति पंक्तिद्वयस्यैकं पृथ्या भवति तथा वीथीद्वयं मार्जयेदित्यर्थः शिष्टाभ्यां पंक्तिभ्यां द्वारादिकर्तव्यमित्य
र्थः तत्प्रकारमाह द्विद्विरित्यादिना द्वाराद्यर्थस्यापि तत्पंक्तिद्वयमध्ये द्वार ४ स्थानार्थं ४ द्विरान्तरपंक्तिस्थमध्यसूत्रोभयपार्श्ववर्तिकोष्ठद्वयं
बाह्यपंक्तिस्थमध्यसूत्रपार्श्वद्वयवर्तिकोष्ठ ४ द्वयं च मार्जयेत् एवमष्टभिः २ पदैरेकैकं द्वारमिति २४ पदैः ४ द्वाराणि संपन्नानि शोभार
चनाप्रकारमाह पदैरित्यादिना अन्तरपंक्तिस्थानि द्वारपार्श्वद्वयगतानि त्रीणि २ कोष्ठानि द्वारपार्श्वद्वयं गतं बाह्यपंक्तिस्थमेकैकं कोष्ठं
च संमार्ज्य चतुर्भिः २ पदैरेकैकोपशोभा स्यात् पार्श्वयोः प्रतिद्वारं द्विद्विसंख्यया द्वाराणि ४ संख्यया चाष्टसंख्याः शोभाः पर्यवसन्नाः
उपशोभा इति अन्तः पंक्तिस्थशोभालग्नमेकैकं कोष्ठं त्रीणि २ कोष्ठानि बाह्यपंक्तिस्थानि संमार्ज्य उपशोभा अष्टौ प्रत्येकं ४ भिः कोष्ठैः स्युरित्या
र्थः ६ भिः कोष्ठैरित्यादि विहाय २४ कोष्ठकैरित्याद्यभिधानप्रयोजनं द्विद्विपंक्तिसंलग्नानां तेषां पदानां तत्तत्संख्यानां मार्जनेन तत्तत्पंक्तिगा
वै नामेतित्सूचनमेव इदमर्थकरणावसरे अन्तरपंक्तिस्थमित्यादिनास्पष्टीकृतमेवास्माभिः कोणरचनाप्रकारमाह अवशिष्टैरिति उभयत उ
पशोभालग्नान्यन्तः पंक्तिस्थानि त्रीणि २ कोष्ठानि बाह्यपंक्तिस्थान्यपि त्रीणि २ कोष्ठानि संमार्ज्य प्रत्येकं षड्भिः २ कोष्ठैः कोणा ४ स्युः कार्या इति
त्यर्थः मंडलरंजनार्थं वर्णानाह रंजयेदित्यादिना ॐ स्वभेति तंत्रान्तरे गोतमीये चक्रप्रकरणान्तरमप्युक्तं दोषारजः क्षीरद्रुकं रक्तमित्युच्यते
ऽपैरिति दोषारजः हरिद्राचूर्णं पुलाकस्तुच्छधान्यं स्यादित्यभिधानात् पुलाकस्तुच्छधान्यं तस्य दाहोत्तरं कृतं यच्चूर्णं तत्करणप्रक्रियाय
था तुच्छधान्यानामर्धदाहावसरे इत्यादिना सिक्तावस्त्रगालितं चूर्णं कुर्यात् बिल्वादीत्यादिना हरितपत्रान्तरपरिग्रहः तदुक्तं प्रयोगसारे
श्यामं श्यामलच्छदोद्भवं रजः प्रोक्तं सकर्मस्विति श्यामपदेन हरितवर्णोपलक्षिते श्यावरूपकं चेदं रजः तत्कृतौ फलश्रवणात् तदुक्तं कपिलपंच ४४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रात्रे पीतासितिस्तु विज्ञेयाः शुक्ला आपः प्रकीर्तिताः तेजो वै रक्तवर्णं स्याद्वायुः श्यामः प्रकीर्तितः आकाशं कृष्णवर्णं स्यात्पंचमं तन्महात्मने सि
तेऽधिदेवता रुद्रो रक्ते ब्रह्माधिदेवता पीतेऽधिदेवता विष्णुः कृष्णे चैवाच्युतः स्वयं श्यामेऽधिदेवता नागाः समाख्याता मया नघ शुक्लेऽग्रहापदो हंति रक्ते
प्रेतगणोद्भवं कृष्णः सर्वांश्च रोगान् हंति पीतं यशप्रदं येषां वीरास्तसी चैव निहंति हरितं रजः तस्माद्धोमे भिषेके च यागे चैव विशेषतः रंजयेत्।
मंडलं तैस्तु देवस्य तुष्टिसिद्ध्ये इति सीमारेखाः सर्वा अपि श्वेता एव अविशेषेणोपादानात् यदेहेमादिना कृष्णवर्णाः स्युरिति पीतेन पद्मांतरमाह पी
तेनेत्यादि प्रथमपत्रं वह्निती येपि पत्रे कर्णिका पीतेन वर्णादित्यर्थः पद्मांतरं समाप्योभयपत्रसाधारणं प्रस्तुतार्थमाह पीतेनाद्येनादि ना।
पीठगर्भाणीति गर्भपद्मस्य नीलाग्निगर्भकोणस्थाने अर्थाश्चादित्वादेव ग्रतपवनं पुसकांतकमलत्तेत्रकोणान्नीतिन कृष्णवर्णेन वा रंजयेदि त्पीते
त्यर्थः पीठपादा रक्तचूर्णेन पीठगात्राणि श्वेतचूर्णेन रंजयेत् ततश्च ततश्च वीथी पुष्पफलपुष्पादियुक्ता नानाविधवर्णै रंजिताः कल्पतालेखाः
द्वाराणि श्वेतचूर्णेन शोभा रक्तचूर्णैः उपशोभाः पीतचू॰ कोणानि कृष्णचू॰ रंजयेत् ततश्च क्रमेण श्वेतरक्तकृष्णवर्णै रजोभिर्मंडलस्याभितः
४ रस्त्रे रेखात्रयं कुर्यादित्याह यादाः स्युरित्यादिना साधारणं सर्वदेवसाधारणं नत्वशैवशाक्तवैष्णवादिभेदाद्भिन्नस्वरूपमित्यर्थः मंडलांतरमा
ह ४ रस्राश्चतुर्वमित्यादिना पूर्ववत् १६ कोष्ठकं मंडलं कृत्वा तत्रैकैककोष्ठं त्रेधा विभज्य सर्वादिदिक्षु तत्र १२ धा विभक्तेति पर्यवसितं तेषु च।
श्चिमदिग्गतकोष्ठ ४ पृथक्कृतविभागचिह्नेषु पूर्वापरायतान्यष्टसूत्राणि दत्वा पुनर्दक्षिणगतकोष्ठचतुष्टयकृतविभागचिह्नेषु
दक्षिणोत्तरायतान्यष्टसूत्राणि पातयेत्तेन १४४ कोष्ठानि भवंति तत्र १६ कोष्ठैः कमलं तद्बाह्यपंक्त्या पीठरचना तद्बाह्यपंक्तिद्वारोपद्वार ४
चतुष्टयं शोभाचतुष्टयं वीथ्युपशोभाश्च नेहास्ति अवशिष्टैः पदैः एकं पदमंततः पंक्तिस्थं ५ पदानि बाह्यपंक्तिस्थानीत्येवं रीत्या ६ भिः कोष्ठैः शोभे
वर्णपंचकेन तत्तत्स्थानरंजनं मंडलाद्बहिः रेखात्रयकरणं च मंडलमिति केचित्सर्वतोभद्रमंडलस्यैव २ यं भेदमस्मान्नुः ९ नाभमंडलमाह ४ २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नैरृत्यकोण कोष्ठमाग्नेयकोणस्थकोष्ठं

नैरृत्यकोणकोष्ठादिदक्षिणस्थकोष्ठत्रयं कोणस्थत्रिकं मध्य ४ कोष्ठगतं चैकमिति कोष्ठ ४ पश्चिमं मार्जनीयं

शा.सू. स्वेइत्यादिना ३२मान ४ रखेशुर्द्ववत् ६४ कोष्ठानिकृत्वातन्मध्यवर्ति ४ कोष्ठेपद्मंपूर्ववद्रचयेत् तस्यप्राग्भागे ८ कोष्ठात्मिकामेकांवीथींमं

चिं. डलसीमांतारुजरीत्यासीमारेखांस्थापयित्वामार्जयेत् एवमेवमध्यकमलदक्षिणपश्चिमोत्तरभागेष्वपिप्रत्येकमष्टाष्टकोष्ठात्मिकामेकैकां

४५ वीथींमार्जयेत् एवंकृतेष्टदिक्ष्वष्टौ ४ क्षान्पूर्वंरितानि तत्रदिग्गत ४ मिंत ४ क्षेषुप्रत्येकंकमलानिकुर्यात् कोणगतेषु ४ क्षेषुप्रमेकंस्वस्ति

कानिकु० तत्करणप्रकारोयथा कोणेषु ४ ष्वपिगतेषु ८ कोष्ठेषुप्रत्येकं १६ कोष्ठानांपूर्वापरायतदक्षिणोत्तरायतद्विद्विरेखांतरंदत्वासंपाद्य।

45 स्वस्तिकाकारंयथास्यात्तथामार्जयेत् तत्रायमुपदेशः १६ कोष्ठेषुसर्वत्रकोणगतानिससीमारेखाणि ४ कोष्ठानित्यक्त्वायराणिसर्वाण्य

पि १२ कोष्ठानिसंमार्ज्यस्वस्तिकाकारताभवतीति पदार्थादर्शकृत्तस्तुमध्यवर्त्तषैकैककोष्ठस्ययद्यत्कोण कोष्ठमाग्नेयकोणकोष्ठंतदादिक

मुत्तरत्तष्टितंकोष्ठत्रयंकोणत्वनिरूपकंचैकमितिकोष्ठ ४ ष्टयंमार्जयेत् वायव्यकोणकोष्ठादिपूर्वस्थकोष्ठत्रयंकोणत्वनिरूपकंमध्य ४ ष्ठ

गतं चैकमितिकोष्ठचतुष्टयंचमार्जयेत् तेनापरितः स्वस्तिकाकारतासिद्धिरितिवदंति उभयोरपिसंप्रदायगुरुसंप्रदायतोव्यवस्था। ईशोवा

दितः ईशानमारभ्यश्वेतादीनांक्रमेणान्वयः पूर्वमतेपीशानादिकोष्ठानांसत्वात्तन्मूलानन्वयः स्वस्तिकत्वेतेषांनास्तीतिचेत् अस्तुतर्हिस्व

स्तिकघटकत्वाङ्कोणस्वस्तिकत्वंतत्रशेषंपद्मरंजनेवीथीषुकल्पलताकरणं मंडलाद्वहिः श्वेतादिरेखाकरणंच ९ नाभमंडलेश्दंस्याश्यमिति

यत्रयत्रात्रग्रंथेग्रंथांतरेवाबदत्पतितत्रसर्वत्रेदमेवग्राह्यमितिबोधयन्नुपसंहरति ९ नाभमित्यादिना सर्वसिद्धिदमित्यनेनकामनानांभेदेपि

नेदंविभिन्नं २ नापिकुचिदत्रसरणीयंक्वचिन्नेत्यप्यस्तीतिधंनितं ५ अ्जमंडलमुद्धरति एतदित्यादिना एतत् ९ नाभमंडलंस्वस्तिकवर्जितमिति

एवं ९ नाभमंडलेयत्कोण ४ क्षे ४ क्ष ४ क्षंस्वस्तिकानुष्ठानार्थंस्थापितमभूत्तदपि ५ अब्जमंडलेस्मिन्मार्जनीयमेवेत्यर्थः एषांविषयव्यवस्थोक्ता

प्रयोगसारे कलशानां ९ नांतु ९ नाभंपरंपदं तथाप्राक्तस्तुतेत्तत्रपद्मसंकल्पएवंवत् स्वस्तिकस्यानभूतानिकोणकोष्ठानिमार्जयेत् ५ नांकलशा ४५

ईशानकोणगतकोष्ठादिदक्षिणभागस्थकोष्ठत्रयं तत्कोणतानिरूपकं चैकमितिकोष्ठ ४ ष्टयंचमार्जयेत् तेनपरितः स्व

स्तिकाकारतासिद्धिरितिवदंति उभयोरपिसंप्रदायिकत्वाद्गुरुसंप्रदायतोव्यवस्था

नैरृत्यकोणकोष्ठादिपूर्वस्थकोणत्रयं कोणतानिरूपकंमध्य ४ कोष्ठप्रविष्टमेकं चेतिकोष्ठचतुष्टयमपरत्रमार्जयेत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नोत्रस्थाने पंचाङ्गमीरितं ४ रस्तोदितस्थाने मध्ये पद्मं समालिखेत् १ स्यकलशस्येदं प्रोक्तं साधारणं पदमिति ३ कमंडलानोक्तत्रकर्मणि विनि
योग इत्यपेक्षायामाह दीक्षायामित्यादिना इहापि किमाचार्यादिशिष्यस्यार्थमाहोस्विद्यजमानस्य किं वा देवानां केषांचित्स्थानत्रयेण पूजनार्थमित्यत्रा
ह दिवसजार्थमिति तथा च वेद्या उपरि सर्वतोभद्रादिकं लिखित्वा तत्र सिंहासनादौ स्वेष्टदेवतायाः पूजादिकमनुष्ठेयमिति फलितार्थः अप्रा
माण्यशंकापरिजिहीर्षयाह सर्वेत्यादि यद्यप्येकं तंत्रान्तरानुसारिणोऽप्यर्थस्य प्रामाण्यं कल्पनाऽनुपादेयत्वमेव नहि श्रीभगवत्प्रणीतस्यैकस्यापि वचसः
प्रामाण्यं परस्परविप्रतीतत्या भवति ननु श्रुतिमूलकत्वेनैव प्रामाण्यं न सर्वं तंत्रोच्चरितत्वेन अत एव अत्यन्तश्रुतिविरुद्धभागेस्य मूलभूतश्रुतिक
ल्पनायां बाधनिश्चयेन श्रुतिविरुद्धत्वेनासंभवान्न प्रामाण्यमिति चेन्न नहिंस्यात्सर्वा भूतानि इत्यनेनाभिचरन्यजेत अतिरात्रे षोडशिनं गृह्णाति नाति
रात्रे षो॰ नीत्यादीनां परस्परविरुद्धार्थानामपि नानाविधानां श्रुतीनां दर्शनाद्वाधनिश्चयाभावेन कल्पनायां बाधाभावात् तस्मादकारीत्येव प्रामा
ण्यमनुयागतस्यापि श्रुतिविरुद्धभागस्यानुष्ठानं समाधेयं तथापि क्वचिदेकतंत्रस्य पदार्थतात्पर्यार्थयोरनिश्चयात् भवत्येवापरतंत्रानुसरणमि
ति अभिप्रेत्य सर्वं तत्क्रममिति संक्षेपः यस्याद्योतमतीसनीशरणावतीमाता पितामापतिर्नाम प्रेमनिधीति पंथकूलभूः कूर्माचलो जन्मभूः स्तयास्व
कृतवीर्यजाच्युतपदं वाराणसीवासभूस्तत्रोकृतिमगात्तृतीयपटलः शास्त्रार्थचिंतामणौ ॥ इति श्रीप्रेमनिधिपंथवि॰ शास्त्रार्थवि॰ शारदातिल
कव्याख्या॰ ३ पटलः ३ ॥ मंत्रिणां प्राप्नोपासिनमंत्रकाणामपि गुरूणां शिष्यहितावसिद्धार्थं कहितं तत्तदेव भवति यदि वक्ष्यमाणविधिना शिष्य
स्य मंत्रग्रहणं स्यात् स च विधिर्निरूपणमंतरेणाशक्य इति अतो दीक्षेति कर्तव्यतामादर्शयितुमारभते अथेत्यादिना मंत्रिणां शिष्याणामिति
तत्रार्थः मंत्रग्रहणेन हि मंत्रिता न हि तत्र तरं तदुपाय जिज्ञासा पुस्तकादिनाज्ञातमंत्रत्वेन मंत्रिपदार्थः अविधिनाप्राप्तमंत्रकस्यापि तद्दत्तेयेव
मंत्रितामापन्नस्य हितावासिस्तावन्न भवति यावद्दीक्षाविधिना पुनर्मंत्रग्रहणं न क्रियेतेत्यभिप्रायेण मंत्रिणामित्यादि मूलमिति कश्चित् मंत्रिणामि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ वृ॰ तिपाठे तच्छब्दार्थसंबंधस्य दीक्षापदार्थेन सहान्वयविवक्षया न काप्यनुपपत्तिः इति काम्ययेति गुरोः शिष्यस्य वा न तु भयस्य वा भीप्सितसिद्धये इत्य
वि॰ र्थकमेतत्पाठपक्षे संभवति मंत्रशास्त्रार्थस्तु क्रमेणोत्तरे मननं विश्वविज्ञानं त्राणं संसारबंधनात् यतः करोति संसिद्धो मंत्र इत्युच्यते ततः इति अन्यत्रा
४९ पि गुरूपदेशतो मंत्रो मननत्राणनादपीति दीक्षाशब्दार्थं मूलपद्यवाह ज्ञानमित्यादिना दिव्यज्ञानदायित्वे सति पापक्षयकारित्वरूपार्थविशेषे दीक्षा
शब्दो रूढ इत्यर्थः ननु दीक्षाशब्दस्य यौगिकोर्थो नेन प्रतिपाद्यते अवयवव्युत्पत्त्या कथमपीदृशार्थस्याप्रत्ययात् अर्थविशेष इति करणं श्रवणा।
46 मननादौ नातिप्रसंगः इति कश्चित् तादृशार्थविशेषपरिचयायैव कारणीत्यंतं नातस्तद्व्यर्थं वक्तव्यतस्तु तस्माद्दीक्षेत्यादिना मूले यौगिकत्व
मेवास्य प्रतिपादितं इति न रूढिमात्रे तात्पर्यं किं तु योगेपि ङ्स्वपि कारो नाम एकदेशतया दिव्यज्ञानस्य तदुत्तर इकार इणगता विन्यकदेशभूता
ज्ञान २ यात् नामनेकार्थत्वतया दानस्य कथनादीचेदीकारेण द्विवर्दीयीत्युच्यते क्षकारः क्षयैकदेशतया पापक्षयामभिवतिसोनेन भवतीत्यर्थेन
ऽर्थश्राद्यवाक्यापदं पापक्षयकारकमर्थं ब्रूते तेन पूर्वोक्तार्थावयवव्युत्पत्त्यैव लभ्यते इति तत्वं उद्देशक्रमानुरोधेन प्रथमादीक्षामादर्शयति
देशिक इत्यादिना दिशिनु यदिशति मंत्रं तन्त्रायनोपायादिकमिति देशिको गुरुः यायात् गच्छेत् तत्र प्रविशेत् अतः प्रविशाद्दक्षिणाद्वि
त्वेन नाग्रप्रवेशस्य वक्तव्यत्वात् तेन बहिरेव स्थित्वा व मनादिविघ्ननिवारणं न कर्मसाध्यकरणमिति सूचितं देवतागुणनामादिकीर्तनपु
रःसरं स्नानादि देशान्त्र्यादिनो मंत्रपादोहिदेशां गत्वा गुरुः स्वेष्टदेवं दिक्पालांश्च नत्वा अकृतप्रायश्चित्तं सपापं सर्वं संचिंत्य ॐ सूर्यसोमा
यमः कालो महाभूतानि पंच च एते शुभाशुभस्येह कर्मणो नव साक्षिणः विलोक्य त्वा हृतं तं चित्तं पापाक्रान्तमभून्मम तन्निःसारय चिन्नान्मे।
पापं फट् इते नम इति मंत्रं श्लोकद्वयात्मकं पठित्वा पापमपाकृत्य हस्तौ पादौ च प्रक्षालयेत् अनंतरं कर्तव्यमाह आचम्येत्यादिना प्रातःकृ
त्यादिविधिवत् स्नात्वा नेनेन संध्यातर्पणं सर्वाह्निकी रित्यनेन सूचितं विधिनेति मध्यस्यमाचमन इव सामान्यार्घ्यविधावप्यन्वेति तडुभय ४८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यापि विधिविशेषस्यापेक्षत्वात् अस्त्रांबुभिः अस्त्रमंत्राभिमंत्रितैः किंवा अस्त्रमंत्रेण जलेन संप्रोक्ष्येत्यर्थः द्वारपूजां द्वाराधिष्ठिताष्टदेवतापू
जां अष्टदेवतानां स्थलं नामानि चाह ऊर्ध्वेत्यादिना द्वारशाखोपरितन तिर्यक्काष्ठं मूर्द्धोदुंबरं तन्तूदुंबरकाष्ठघटिततोरणाभिप्रायकमि
दं तस्य दक्षिणतपक्षोपन्यासात् किंच द्वारेष्वपि द्वारदेवतानाममीषां पूजनेन तोरणं तु पश्चिमद्वारोपरिस्थफलकमौदुंबरमेव कार्यमित्य
भिप्रायेणेदमिति कश्चित् केचित्तु औदुंबरमिति यत्किंचित्काष्ठमात्रोपलक्षणं न तु औदुंबरमात्रं विवक्षितमित्याहुः तत्काष्ठमध्यभागे विघ्नेशं।
दक्षिणभागे महालक्ष्मीं उत्तरभागे सरस्वतीं संपूज्य दक्षिणदिग्गतशाखायां विघ्नेशं उत्तरदिग्गतशाखायां क्षेत्रेशं विघ्नपार्श्वे गंगां क्षेत्रेशपार्श्वे य
मुनां देहल्यां अस्त्रदेवतां पूजयेत् एवमष्टद्वारदेवानां द्वारांतरेष्वपि विशेषपूजा अनुष्ठेयाः ततो द्वारपाला अभ्यर्च्याः ते यथा नंदः सुनंदश्चंडउग्रस्तथा।
चंडोबाल एव च प्रबलो भद्रसंज्ञश्च प्रभद्रश्चैव संमताः नंदिसंज्ञो महाकालो गणेशो वृषभस्तथा भृंगिरीटाभिधः स्कंदः पार्वतीशाभिधः परः
चंडेश्वरश्च शेषाः स्युः शास्त्रेयाष्टमातरः दिक्पालाश्चैव पुराश्चत्वारः वक्रतुंडश्चैकदंष्ट्रो महोदरगजाननौ लंबोदरश्च विकटो विघ्नराजस्त
सप्तमः धूम्रराजो गणपतेः भद्रः सुभद्रोऽथ बलः प्रबलः सर्वतः क्रमात् चंडप्रचंडौ च पुनर्जयश्च विजयस्तथा सूर्यस्य द्वारपालाः स्युरिति तंत्रां
तरेऽस्त्रंते प्रवेशद्वारं सर्वतः सर्वेषु जिनदेवाष्टकं कंसमागत्य च दिव्यांतरिक्षभौमभेदेन त्रिविधान् विघ्नानुत्सादयेत् श्रौतकर्मणि सर्वद्वारेण।
यजमानं प्रवेशयेदिति दर्शनादत्रापि सर्वद्वारेण प्रवेश इति बह्वृचः तत्पुरुषादिमंत्रेषु पश्चिमद्वारेण प्रवेशकथनादिहापि पश्चिमद्वारे।
९० णैव प्रवेशस्त्वपरे प्रायः प्राङ्मुखत्वात्तस्यैव निमित्तनैमित्तिकादिपूजासूक्तनया पश्चिमद्वारेणैव प्रवेशः यत्रैव च प्रवेशस्तस्यैव देवतानां प्रथमं पू।
प्र॰ पर्येति नियमः पश्चिमद्वारमासाद्य नालत्रितयपूर्वकं द्वारपूजाद्येत्यादिसंग्रहोदाहृततांत्रिकवचने स्पष्टतोऽस्मत्प्रियमहर्षिकोपदीकृतानाके
दा॰क्रि॰ न द्वारेण प्रवेशः कस्य द्वारस्य देवताः प्रथममभिपूज्या इति शंकायामाज्ञाभावस्तत्रैतेन पश्यामः त्वं चयेन न पदास्पृशेत् तत्रास्त्रदेवता।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.व्रा.
विं.
४०
47

याः प्रतिनतत्वात् अस्त्रवेवतामंत्रस्य सप्तोपास्य देवता संबंध्यस्त्रमंत्रः नफट्मात्रमिति तन्त्रप्रमाणमपवर्गिणं मकिनरेणानामस्माभिः प्रविशे
त् नत्वासने उपविशेत् तस्याग्रे वक्तव्यत्वात् चतुःपंथान्तमिति मंडपाद्बहिस्तन्तो हस्तमात्रभूमिभागश्चाहितनोरणकस्यान्तः पथपदेन ह्यविव
त्तितः तथा च मंडपाद्धस्तमात्रबहिस्तनदेशपर्यन्तं मंडपं एवं मूलमंत्रेण संवीक्ष्य ततः एवमेव बहिस्थापितसामान्यार्घ्यजलपंचगव्याभ्यां
प्रकृताख्यमंत्रेण प्रोक्षणं पुनरस्त्रमंत्रेणैव कुशैस्ताडने अस्त्रतनुकवचमंत्रेणाभ्युक्षणं कुर्यात् अन्तेऽस्त्रतमंत्रेण संस्कारादिकं पादादिनिसं
प्रदायविद्युपदेशात् सर्षपीरित्यनेनानुक्तमंत्रकस्य लन्वान्मंडलान्तरूपकरणे मूलमंत्रप्रवादर्तव्य इत्युक्तं हर्षकोऽस्य येतनूस्मी स्यपनसु
क्तं तत्तेषामेवोक्तपरिभाषया विरुद्धपदार्थादर्शीसर्षपीरिति विकिरेदित्यनेनेरणान्वेतीत्युक्तं इहापि कर्णिकोन्नासत्रात्रुभयत्रान्ययोरुज्य।
ते विकिरप्रक्षेपस्य अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भुवि संस्थिताः ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दि
शं सर्वेषामविरोधेन ब्रह्मकर्म समारभेत् इति श्लोकद्वयात्मकमंत्रेणानुष्ठेय इति स्वचयितुमाह सर्षपीरिति अप्युप्रक्षिप्तमलाजादि २ इत्यात्म — प्रत्तः
कविकिरान न तथैव स्थाप्याः किंत्वस्त्रमंत्रेण सकृदभिमंत्रितदर्भमुष्टिना मूलमंत्रेण सर्वतः संमार्ज्य मंडपस्येशानदिग्भागे कूटीकृत्य स।
नालं वर्द्धनीनामकं शंखादिपात्रमेणं जलस्य विनियोगकरणादिकं नाप्रसक्तौ तत्र तत्पात्रेऽपुनः प्रक्षेप्य जलानामाधारत्वात्थमेव स्थापयेदि
तं पात्रविशेषं तदुपरिस्थापयित्वा मासादयेत् हर्षकोऽस्य घातमार्जनार्थं कर्दमस्य स्थाभिमंत्रेणमपि १ येनिकथितं तत्र प्रमाणं तन्नेनेरप्यु।
क्तं २ जमानितित्वेनेह संवृध्यतेऽहरत्वात् अस्त्रजमेनेत्युतावन्मात्रेणान्नन्नमासंख्या किंतु सकृन्मृतेऽहृतः शास्त्रार्थ इतिन्यायादेकत्वमेव।
प्रतीयते अतएव पदार्थादर्शनेकापि संख्योपदिष्टेति ध्येयं उक्तमंडलानि सर्वतोभद्रादीनि गुणपाहवाचनादिकमेव दीक्षायामपि कं अ
न्यत्र तन्त्रसमाणं च निमप्रजादावपि साधारणं विशेदिति तत्प्रकारो यथा कर्मिचक्रीयनवकोष्ठेषु मध्ये यत्र कोष्ठे तस्य मस्तपवेशं भवति

भिन्नविभक्तिकत्वात्
भिन्नवचनत्वाच्च पदा
त्रपदयोर्द्वयोरसमा
सम (६०) स्यातगीत
तयापरस्परमन्व
या संभवात् ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नत्वोष्टीयक्षेत्रपालं अनंतोष्टषभः शैलो राजावास्तुकिरर्थकृत् पाकिपः पद्मयोनिश्च महाशंखश्चतेनवेति सर्वादिक्रमेण प्राग्मेसंस्थपनं दत्वा। २८
तांसंप्रार्थ्य तन्स्थानेवीक्षणादिवत्तः संस्कारैः संस्कृत्य आधारशक्तिमारभ्यमणिवेधनादेवताः संस्थप्य तत्रकंबलायासनमास्तीर्य पृथ्वीतिमं
त्रेणोपविशेदिति तदुक्तं क्षेत्रपालं तु संपूज्य क्षेत्रपालाज्ञया ततः संस्कृत्यादासनस्थानं चतुर्भिर्वीक्षणादिभिः संस्कारैस्तत्रसंपूज्याधेयान्ताः पी
ठदेवताः आधारशक्तिमारभ्य पृथ्वीतिमंत्रेणाविशेदिति मेरुपृष्ठऋषिः सुतलंछंदः पृथ्वीदेवताउपवेशनेविनियोगोस्य मंत्रस्येति ज्ञेयं सदु
तमासनेदृष्टार्थेन हिकठोरासनं निषण्णः स्वस्थचित्तः नत्वस्वस्थचित्तस्य पूजादिकर्मस्वस्थिरत्वात् नवासनकर्मेनिर्वोढ्यितं प्रभवति पूजोप
योगिमंत्रयंत्रशंखादिपत्रपुष्पवस्त्राद्युपचारसामग्रीं संसम्पन्न आहितानिस्थापितानि स्रक्कुंचंदनवनितादि भोगास्तत्परांङ्मनतानुसरणेन।
जितानिचमनः प्रभृतीनिंद्रियाणि येन सः समाहितजितेंद्रियः समाहितः सावधानः स्रासौजितेंद्रियश्चेति कर्मधारयः इति पदार्थो दर्शीकृतः ग्रंथ
स्वारस्यं पुनरस्मदुक्तार्थ एवपूजाद्यर्थं हितत्र २ स्रक्चंदनादिषु विषयेषु नरतिः स्वभोगेच्छया पुनस्तेष्वेव विरक्तिरिति कथनात् कुंथकर्तवी
नत्वं यौगिकयनात् पात्रासादनस्थलमुपदर्शयति स्थापयेदित्यादिना पूजाद्रव्याणि चंदनाक्षतवस्त्रपुष्पमालादीनि पूजोपयोगिसकलद्रव्या
णि स्वस्वदक्षिणभागे शंखस्थापनाचमनाद्यर्थः कलशोवामभागे हस्तप्रक्षालनाद्यर्थकं तत्पात्रपृष्ठभागे घृतादिप्रज्वालितदीपान्परितः
समंतात् [illegible] सर्वं वामरच्छत्रव्यजनादि सर्वादिक्रमेण चतुर्दिक्षु सर्वीकारपात्राणि पिचत्तुर्दिक्षु नेषां वक्तुत्वेउक्तमात्सर्वादिक्रम आचतिष्ठ।
अत्रायोक्तानतिरिक्तं सर्वं नित्यपूजायामपि पात्रासादनानंतरकार्यमाह कृतांजलीति करशुद्धिर्नाम करयोरंतस्तयोर्वाह्ययोः पार्श्वद्व
येत्रमंत्रस्यन्यास एव यदुक्तं दक्षिणाम्नूर्तिसंहितायां पाणी विशोधयेदस्त्रमंत्रेणमत्त्वविनमरुति व्यापयाथो हस्तयोरस्त्रमंतवीह्यपार्श्वर
तिव तंत्रांतरे दिग्वंधोनामनाराचस्तु हृदयास्त्रप्रांहूतजेन्मादशविश्वपस्त्रमंत्रन्यासः अस्त्रमंत्रेणेति विष्टवेति तथाच अस्त्रमंत्रेणकरशुद्धिंकृ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.टी.
वि.
४८

४९६

त्वात्स्वमन्त्रेणैव कुर्यादित्येवं करतालत्रयं कृत्वा स्वमन्त्रेणैव दिग्बन्धनं कृत्वा भूतशुद्धिं समाचरेदिति संबन्धः कृतेति ऊ तत्रायातमिति चेत् समासाद्येति
पदादिति गृहाण एकमेव दत्तमिति चेत् किं चातः न हि सत्यपि तात्पर्ये द्रुतं गोनभवति दिग्बन्धनं तत्रिकफलमादर्शयति तेनेत्यादिना तेन
दिग्बन्धनकर्मणा जनितैस्तेजोरक्षाकृतौ कर्तृभूतं समन्ततो देशिकस्य रक्षां कुर्यात् भूतशुद्धिप्रकारं दर्शयति सुषुम्णेत्यादि समाहितः सुषु
म्णावर्त्मना योगयुक्तेन विधिना चिन्मन्त्रेण आत्मानं परमात्मनि योजयेदित्यन्वयः योगी योगवान् अर्शआद्यच् योगवतां युक्त उचितः तैः
कर्तृदेशकादिरिति यावत् चिन्मन्त्रेण हंसः इति मन्त्रेण आत्मानं जीवात्मानं हृन्मित्यध्याहार्यं मूलाधारात्कुण्डलिनी सुषुम्णया पद्महृदयमानीय तत्रस्थितं।
जीवात्मानमत्र एवेनादाय सुषुम्णामार्गेण गत्वा हंसः इति मन्त्रेण मन्तानं रीत्या सोऽहमिति मन्त्रेण ब्रह्मरन्ध्रस्थितपरमात्मनि योजयेत् २द्वा।
निमावयान स्यैवकृतत्वेनाखिलस्यापीति समाहितत्वोक्तिः बीजभावेनेति व्युत्क्रमेण पृथिव्यादितत्त्वान्यपि बीजभावेन स्व २ बीजत्वस्या।
पेक्षां कृत्वा स्व २ बीजद्वारेत्तियावत् सर्वभूतानां कारणे परंपरया सर्वेषामपि कारणभूते तथा च पृथिव्यादेः स्वस्वकारणभूते जलाद्यादौ
लये सत्यर्थात्तत्र सर्वेलयः पर्यवस्यति तत्त्वान्यपीत्यपिना तावर्णानामपि लयश्चिन्तनीय इत्युक्तं तत्रापि तत्तेले हृ लेलकारं से संवे षे शेशाव
णे कं वेवेले लरवणे स्या ह्लीनमित्यादिव्युत्क्रमात् ततस्त्रयमिति वायुबीजेन पूरकं कृत्वा तदुत्थवायुना पापशरीरं च संशोष्य रमितिबी वह्नि ५
जेन कुंभकं कृत्वा तदुत्थवायुना संदह्य यमिति वायुबीजेन रेचकं कृत्वा पापं पुरुषभस्मदोषात्मकं विक्षेपयेत् उत्सारयेत् शरीरभस्मतत्त्वा।
स्थापयेदेव ततो वमितिमृतबीजेनामृतमानीय तद्भस्मपिण्डीकृत्य पुनः शरीरान्तरं सत्यत्वं भावयित्वा परमात्मनः सकाशादाकाशः आकाशा
द्वायुरित्यादिक्रमेण तत्तद्भूतानि मूर्द्धादिपादान्तस्थाने स्थानीयवर्णान्तकादिशेवोत्पाद्य जीवात्मानं सोऽहमिति हंसः इति वा हंसदेवस्य मन्त्रेण।
मन्त्रेण लयानीयविनिर्गतां कुण्डलिनीं मूलाधारे स्थापयेदित्यर्थं प्रदर्शयति तत इत्यादिना वह्निनैव सर्वनाम्नां हि पदार्थतावच्छेदकपराम ४८

तेनैव १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

र्शकत्वमेव प्रतिषिद्धं न तु समासान्तर्गतस्याप्यपरामर्शकत्वं यतो हि अव्याप्यापत्तिधर्मयोस्तन्नावगाहि नेत्यादि प्रतदाव्याप्त्यादिपरामर्शस्वीकृ
तः अपरामर्शस्तु प्रजावतीयं मेत्वं तस्मै देहि केवलमित्यादौ प्रजापतीपदार्थतावच्छेदकीभूतब्राह्मादेरिति ध्येयं ततः पूर्वोक्तप्रकारेण भूतशु
द्ध्यनन्तरं न्यासादिकमिति न्यास आदिर्यस्येति बहुव्रीहिणा ऋष्यादिन्यासादि सर्वकं प्राणप्रतिष्ठादिकर्तव्यमिति कथितं यद्वा न्यासादिकं न्यासा
देर्मातृकान्यासादेर्वक्ष्यमाणस्यैकं शिरः प्राथम्यमापन्नं प्राणप्रतिष्ठादिकं आवश्यकं चैतदर्थं कारणं न चेदेवं समुचितं सकलतन्त्रशास्त्रसम्मा
न्नातं च प्राणप्रतिष्ठां विना कथं तत्तन्नरभाव्यपरकर्मोपदेशः स्यादिति भवं तोन जानीमः पदार्थादर्शी कृतस्तु मूलमन्त्रेण यथाविधि प्राणायामं विधा
य हंसदेवस्य मन्त्रेण न्यासादिकं कुर्यादित्यन्वयः हंपुरुषात्मने नमः इति मूलाधारे सः प्रकृत्यात्मने नमः इति शिरसि हंसः प्रकृतिपुरुषात्म।
ने नम इति व्यापकपादतलमस्तकमिति हंसदेवमनोर्न्यासः आदिना पूर्वोदितं कृतं तत्तत्पनिवेदनेन तद्दिने जपसंकल्पोपीति कथयेति ननु चेदेव
कं च कुर्याद्धि न्यसेदिति क्रियाद्वयव्यवहितेन प्राणायामं यथाविधौ न्यसेनेन संबन्धो मन्त्रेण हंसदेवस्येत्यस्य कथं प्रयुज्यते हृदयाम्भोजमानये
त्परमात्मन इति च मन्त्रस्यापेक्षितत्वात् नापि च तन्न्यासतन्निवेदनतत्संकल्पादेरसौ कालः स्तुतिभिः स्वेष्टदेवस्य ननु तत्संस्तवीतवै एवं स्तुत्वा
महेशानि श्रीजपं तं निवेदयेदिति विहितं ग्रन्थादिदर्शनात् प्रातःकृत्यसमय एव प्रातःस्नानसन्ध्यादि सर्वं भाविनि तदाचारात् ननु सन्ध्या
हीनो अशुचिर्नित्यमनर्हः सर्वकर्मसु इत्यादिवचनात्कथं सन्ध्यादितः पूर्वमस्यानुष्ठानमिति चेत् एवं तर्हि प्रातःकृत्यं परे गुरुपादुकामन्त्रज
पल्लवपाठादिरूपं विनिधीयतां तद्दृष्टिः विशेषवचनाभावेपि इति चेत् न किं मन्त्रेणोक्तं विशेषवचनं प्राणप्रतिष्ठादिकं तस्य वक्ष्यमाणरीत्या कृत्वा
प्रतिसंस्कारमेकैकावृत्त्या प्रणवजपेन गर्भाधानादिवक्ष्यमाणसंस्कारांश्च तस्यानुष्ठायानन्तरं तस्य मन्त्रस्य ऋष्यादीन् मूर्धादिषु न्यसे।
त् आत्मनो मन्त्रस्येति सामान्यनिर्देशात् तस्यैव मन्त्रस्योपासनां प्राधान्येनानुगतया वा यदा करोति तस्यैव मन्त्रस्यर्ष्यादीन्सदा विन्यसेदिति भ्र।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.व्या. वि. ४९

नितं मूर्द्धान्वितमात्मनः इति देवतामूर्द्धादिव्यावर्तनायेति पदार्थादर्शकृतः प्रयुक्तं तु नैतत् किंचित्पदान्तरासमभिव्याहृतमूर्द्धादिपदानां
स्वमूर्द्धादिष्वेव रूढत्वात् एतेन शिखाव्यावर्तनायेदमित्यपि प्रत्युक्तं अंगुष्ठादिष्विति तत्तन्मंत्रवर्णानिति शेषः वस्तुतस्तु मंत्रन्यासमित्य
त्र प्रविष्टमंत्रपदवल्लनीयार्थोपलक्षितत्वस्यान्वयः तथा चांगोपलक्षितमंत्रन्यासमंगुष्ठादिषु न्यसेदाचरेदित्यर्थः अंगैः हृदयशिरः
शिखानेत्रकवचात्मकांगमंत्रैः सजातिभिः नमःस्वाहावषट्वौषट्हुं इत्येवंरूपजातिभिः सहितैः उपलक्षितत्वेनान्वीया तथा च हृ।
दयाय नमः शिरसे स्वाहेत्यादिमंत्रानंगुष्ठादिषु न्यसेदित्यर्थः अतएवास्त्रस्य तलयोर्न्यस्येति पूर्वापरस्य पृष्ठार्थं द्वितीयांतमुक्तं अत्रा
पि अस्त्राय फडिति मंत्रं करतलकरपृष्ठयोर्न्यसेदित्यर्थः पृष्ठस्यापि वाच्यत्वात् तलत्वविवक्षया न हाभात् यद्वा न विद्यते मंत्रसाधकयो।
रंतरं भेदो येनेति मंत्रन्यासविशेषणं न्यासप्रयोजनकथनाय तदेव चोक्तमाप्तत्रस्वरूपेण न विद्यते अंतरं साधकभेदो यस्मिंस्तानि मंत्रप
दानि तत् तदेव न्यसेदिति मंत्रकर्मत्वेनान्वेति मंत्रपदवर्हिर्मंत्रवर्णन्यासात्मकत्वाभवतीति न कोपि पूरणादिक्लेशः पदार्थादर्शकृतापि पू।
र्वोर्द्धस्थितमनंतरपदस्वतरान्वयेव कृते इयांस्तु भेदो यत्तेस्तस्य मूलमंत्रेण पूर्वं करशुद्धिः कर्तव्येत्यर्थः सूचकतांगीकृतेति समर्पितनेतमद
र्थसमर्पणे इति मंतव्यं वस्तुतस्तु मंत्रन्यासं विदध्यादित्युक्ते अंगुष्ठादिषु हृदयादिषु मूर्धादिषु च मंत्रवर्णन्यास एव मंत्रन्यासो नामेत्यभि
प्रायेण मंत्रन्यासपदार्थमेवं विशदीकर्तुं अंगुष्ठेत्यादिन्यासानुनिष्पन्नेन वर्णन्यासादीनामेवोपवर्णनं वक्ष्यमाणमंत्राणां नानात्वान्न्याति
स्तिकरूपेण तद्वर्णन्यासस्य साधनेवक्तुमशक्यं तया सामान्यपदेन न्यासान्न्यानिमेवं रूपेण निर्देशः तथा चांगुष्ठादिषु न्यसेदित्यत्र कुम
पदं मंत्रवर्णमित्येवरूपमर्थायातं मंत्रमित्यत्र संगो वा स्वरूपः इति न किंचिदनुपपन्नं अत्र पदार्थादर्शकृतः अंगैः तत्तत्कल्पोक्तांगमंत्रैः
तत्र हृन्मंत्रमुच्चार्यांगुष्ठाभ्यां नमः शिरोमंत्रमुच्चार्य तर्जनीभ्यां स्वाहेत्यादिः प्रयोगः यद्भुक्रमाचार्यैः अंगुलीषु क्रमादंगानंगुष्ठादिषु विन्यसेदि ४९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तीति वदंति अत्रेदं वक्तव्यं हृदयाद्यंगमंत्रानंतरं अंगुष्ठाभ्यां नमः इति प्रयोगे किं प्रमाणं नोक्तं मूलवचनं तस्य तदर्थाज्ञापकत्वात् नाप्याचार्य
वचनं तस्यापि मूलसमानकक्षत्वात् नापि यत्रांगे न्यासस्तत्रैवात्मनो तत्वाभ्यां तदुक्तेहोऽव इति नियमः अः ललाटाय नमः आः मुखवृत्ता
यनमः इत्यादेरव्याप्तेः नचेष्टापत्तिः अत एव केनचित् पद्धतिकृता तथा प्रयोगो दर्शित एवेति वाच्यं तथापि प्रमाणालाभात् नानाग्रंथवि।
संवादात् अंगमंत्राणां हृदयादिषु न्यासे हृदयाय नमः हृदयाय नमः इत्यादिप्रयोगापत्तेश्च आद्यस्यांगमंत्रपरत्वेन द्वितीयस्य न्यासस्थ्य
लपरत्वेन षडंगकादिशोभयस्यापि सार्थकत्वात् न च तत्तन्मंत्रवर्णानंतरं हृदयाय नमः इत्येव प्रयोगो अंगुष्ठादिष्वपि न्यासे कर्तव्य इति तत्वा
भिप्रेतमपि न साधु अंगुष्ठादिषु तदर्थानन्वयादिति वाच्यं नहि हृदयं पदस्योपास्यस्योपासकस्य वा हृदयरूपांगविशेषमभिधत्ते किं तु।
तत्तदुपास्यदेवताया अंगदेवताविशेषमावरणदेवतात्वेनाभिमतं तथा च न काप्यनन्वितता शंका अत एव कस्यचिदंगपंचकं कस्यचिदंग।
षट्कमिति सूपपन्नं अंगपरत्वे तु न तदिदं उपपादं स्यात् नहि उपास्य उपासको वा नेत्रहीनो येन नेत्रमंत्रहीनत्वं संघटं स्यात् अत एव कवचा
स्त्रमंत्रकथनं साधु संगच्छते नहि तदपि कस्याप्यंगस्य नामधेयेन तन्मंत्रस्यांगमंत्रत्वमुपपद्यते अत एव केशरादिषु तत्संज्ञा आग्नेयादिकं च
तत्स्थानं न ह्यंगत्वे तेषां शरीराद्बहिः स्थानं युज्यते यथा हि सकलीकरणार्थकः पुष्पांजलिप्रक्षेपो भगवतः शरीर एव क्रियते तथा तत्।
स्तत्रापि तद्देवोचिता भवति अत एव विभिन्नायुधस्त्रीवेषादिकमपि तेषां सूपपादं नहि अंगपरत्वेन तच्छरीरावयवानां तथात्वं युक्तिसंह
विशेषवचनत्वयीप्यनिर्णीतमानस्यैकमेव यत् अंगुष्ठाभ्यां नमो ह्रां ह्रीं तर्जनीभ्यां नमस्ततः मध्यमाभ्यां नमो ह्रूं ह्रैं मनामिकाभ्यां न।
मस्ततः ह्रौं कनिष्ठिकाभ्यां च नमो ह्रः करतलपृष्ठयोरिति वचनमंगुष्ठाभ्यां नमः इति प्रयोगे प्रमाणत्वेनोपन्यस्तं पदार्थादर्शकृता तदपि
यदि सप्रमाणं तदा भुवनेश्वरीपंचवीजात्तरीयांगन्यासपरमेव ज्ञानार्णवादिनानामूलग्रंथानां रामोपाध्यायकाशीव्यासादिकप्रमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा. ति. ५०

णिकं त्रयाणां च विरोधात्स्वाथ्यकाभावाच्चाखिलदेवतांगपरतया वक्ष्यमाणत्वात् आचक्रायतथास्वाहांगुष्ठाभ्यां नमो वदेत् विचक्राय
स्वाहेति तर्जनीभ्यां तयोश्चेरितस्वादिगौतमसंहितावचने करन्यासपरं नांगन्यासपरं ततः करांगयोर्न्यासस्तथैव परिकीर्तितः इत्युपक्र।
म्य करन्यासमभिधाय पंचांगानि ततः कुर्यात्सांगमंत्रेण देशिकः इत्यादिना आचक्राय तथा स्वाहा हृदयाय नमो वदेत् असुरांतकचक्रा
य स्वाहा हास्त्राय फडुच्चरेत् इत्यनेन पंचांगन्यासमंत्राणामुपदेशात्तस्मादंगन्यासमंत्रेषु अंगुष्ठादिनिवेशो नैवास्तीति सिद्धान्तः हृदयेको।
सदीकृतोऽप्यसमञ्जसः प्रयोग एव वक्तव्यतो न दृश्यते अथ किं चैतेनाभक्तितरंगिण्यां प्रपंचितमस्माभिः अंगुष्ठादिन्यासं कृत्वा प्रसारिततलाभ्यां त
कराभ्यां तालत्रयं कृत्वा आदिपदयाच्च दशदिग्बंधनेन च छोटिकाभिरस्त्रमंत्रेण कृत्वा हृदयादिन्यासोऽनुष्ठेयः इत्याह कुर्यादित्यादिना अ
यां गुष्ठादिष्वंगमंत्रान्न्यस्य तास्तथैव हृदयादिष्वपीति सूचयति चकारः इतोऽपि च समानानुपूर्वीकाणामेवांगमंत्राणामुभयत्र न्यास आ
याति पूर्वोक्तार्थमंत्रस्मरणापदार्थादर्शीकृतामेतन्मूलविरोधोऽपि स्पष्ट एव यतस्सजातिभिरित्युत्तरत्रसंबध्यते इत्युक्तात्सजातिभिरंगमंत्रान्
हृदयादिष्वविन्यसेदित्यन्वय इत्युक्तेः पदार्थादर्शकृता तत्रयुक्तं अंगमंत्रैः सहृन्नमः स्वाहादिजातीनामपूर्वत्रसंबंधालाभे पूर्वोक्तस्यान्वयो
गस्याप्यलाभप्रसंगात् हरान्वयापत्त्या त्रयाणां सौरस्य प्रसक्तेः सजातिभिरंगमंत्रानित्यस्यानन्वितत्वाच्च सौरस्यैनेव समैवैतन्मूलग्रंथस्य
संलग्नकत्वेन तथा प्रयासवैफल्याच्च न च सजातयोगमंत्राः कैश्चित्तदंगानामाप्तेन नमोन्ता एव प्रयुज्यंते हृदयाय नमः शिरसे नमः इ
त्यादि न किं तवापि तथैवाभिप्रेतं तेनेत्याह हृदयेत्यादिना वन्हिवल्लभा स्वाहा हा नेत्रत्रयायेति नत्रु नेत्राय अत्रांतरपदमिति रामोपाध्यायोदाहृ
तनारदपंचरात्रवचनस्यकाणतिरिति चेन्न एवं त्रयायेति प्रयोगस्य मूलत्वेऽपि न विरुद्धविषयत्वं भवतुमर्हति तथा च द्विनेत्रकदेवतास्थले
नु उक्तविशेषप्रयोगकस्सर्वदेवतास्थलेवा तस्य वचनस्यावकाश इति वस्तुतस्तु नेत्रयोर्नेत्रेति वर्णयोर्द्वियोर्द्वि सत्त्वात्येनेत्येवंभूतं यदा येतिप ५०

50

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

देवौषट्पदंचनेत्रमंत्रस्यादित्येवमूलार्थः नचेदेवंदेवतासामान्यविषयत्वमस्यनस्यात् नहिद्वाक्षिकेपिदेवताविशेषनेत्रत्रयायेतिप्रयो
गः कस्यापिसंमतः नेत्रायेतिप्रयोगस्तुद्वाक्षिकेएवमन्यत्केपिशक्यतेयोजयितुं नह्येकाक्षिकोपिकश्चिद्देवोयस्यैयोक्तवचनंसंगमनीयं त
स्यात् नचेदंमूलेशिखादिष्वप्यस्तुदेवाभिप्रायकमेवनसामान्यविषयं अतएवमूलानिकल्पयेन्मध्येइतिपूर्वमपिमेउपःशिखादिविषयएव
विल्वादिविषयोप्युक्त इतिवाच्यं देवतासामान्यमंत्राणांविधेयत्वव्याप्तेनप्रतिज्ञातत्वेनतद्विरोधापत्तेः तस्मात्तत्रापिमूलपदंलक्षणयामूलशि
खान्यतमपरमेवेतिध्येयं ननुयस्यपंचैवांगदेवतास्तत्रपंचांगमंत्राणांमूलपाठकेनकथंन्यस्यषडंगुष्ठादिहृदयादिन्यासःकर्तव्यः तत्रैकमं
ग त्रस्यावृत्तिरेकांगस्यत्यागोवाश्रमक इति किमत्राचरणीयमितिशंकायां त्यागपक्षोनाद्योपिविशिष्टद्वैतिन्याय्यात्करतलपृष्ठत्यागएवयुक्त इति
शंकायांचाह पंचैवमादि नचनेत्रमंत्रस्यक्रमांशत्वेनलावेदनादिरूपंतत्रकथंस्यादितिवाच्यं केवलमूलमंत्रोमूलापत्रस्यनेत्रत्रयायवौषट् इति
मंत्रस्यैवतादृशस्थलेनेत्रांगमंत्रस्थानाभिषिक्तत्वात् यत्रांगमंत्राःस्वातंत्र्येणनोद्धृतास्तत्रकैर्मंत्रैः षडंगादिन्यासोनुष्ठेयइत्याशंकायामाह स्वेनैवे
ति प्राधान्यभूतमूलमंत्रेणैवेत्यर्थः आत्मयागमानसपूजनार्थंस्वशरीरस्यपीठदेवतान्यासेनपीठत्वकल्पनमावश्यकमितितत्प्रकारमा
दर्शयति कल्पयेदित्यादिना क्रमादूर्म्यादिभिःपीठंकल्पयेदित्यन्वयः क्रमादिति मूलाधारमारभ्यहृदयांतस्थानेषुमंडूकादिरत्नपीठांतदे
वताविन्यासक्रममनुसृत्यक्रमप्राप्तधर्मादिन्यासःकार्यइत्यर्थः देशिकइत्यनेनदक्षिणांसमारभ्यदक्षोरुपर्यंतेन्यासः कर्तव्यइतितंत्रां
तरोपदेशवानित्युक्तं ननुतंत्रांतरेतथात्वेप्यत्रतंत्रेवामांसंसमारभ्यदक्षिणांसेसमाप्त्यापिमूलवाक्यमुपपद्यतइतिक्रमस्तथानियमइत्यत्राह ग्रा
विहायेति तत्रहृदयैकवाक्यतेकथितेनदिक्शालायेवादिप्रतिसंधानवानित्यर्थः नामाद्यवर्णैरिति ख२ कलानामाद्यान्तपिन्यादिस्वरूपाणामादि
भागेयानिकंभमादीनिअमादीनियमादीनिवाक्षराणितत्सर्वेकारइत्यर्थः कलानांमतत्रामादौतानितामस्वराणिदेयानीतिफलितार्थः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ वृ॰ तथैवनामाद्यन्तरस्यैकत्वेनैव अत्र ह्रैं सत्वादिनामाद्यदाद्यन्तरसंस्कारादिनस्यैकत्वं विवक्षितं तत्सविंडत्वम् अयत्रापि तेन कं भं तपिन्द्येन
चि॰ मः इत्यादिः अमृतायै नमः इत्यादिः यं धूम्रार्चिषे नमः इत्यादिः संसत्वाय नमः इत्यादिश्च प्रयोगः पर्यवस्यति उत्तरत्रापकर्षो वा नामाद्यन्तरेणा
५१ दौ इति पदार्थादर्शे तथैवेत्यस्य यथानं तत्त्वादीनां स्वपर्युपरिक्रमेणन्यासादिस्तथैवेत्यर्थ इति चतश्लोके स्त्रीलिंगद्वितीयाबहुवचनान्तस्यैका
पदपाठेनोत्तरत्रसंदेहशंका पुंलिंगद्वितीयाबहुवचनान्तस्यैकपदपाठेन सर्वत्र संदेहशंकेति तत्र हंसः एवमुक्तप्रकारेण पीठदेवतान्या
51 सादेहस्य पीठमयत्वे सिद्धे पीठस्यापि देहमयत्वमर्थायातमित्यभिप्रेत्य देहमयमिति मृद्वान्तमन्त्रकैरपि विशेषणेनोक्तसमाणोः वह्निमंडले त्रि
कोणे साधारमिति शंखविशेषणं स्वमुद्रया संनिरोधनमुद्रया एतावन्मात्रासंभवे एकमेव तत्स्मात् एकस्मिन्नथवा पात्रे पाद्यार्घ्यादी
निकल्पयेदिति तां त्रिकवचनादिति पदार्थादर्शोक्तत्तः तदयुक्तं विशेषार्घ्यपात्र सामान्यार्घ्यपात्रयोरावश्यकत्वात् एकपात्रेन कर्तव्य
यदि सान्तात्मक हेश्वरः मन्त्रार्थानि फलयानि आपदस्तु पदे २ इति नवरत्नतन्त्रदर्शनात् अतएवसर्वमेव चेति विहाय पाद्यादिनाम विशेष
तो ग्रहीतमिति गुप्याद्यैरिति सतिसंभवे गुप्यैस्तदभावेत्तै इत्यर्थः यत्तुगुप्यस्य धूपाय बहुवचनात्स्वत्ततगुप्यादिः तथा च गंधादितगुप्या
दिभिः संपूजयेदिमर्थ्य इति पदार्थादर्शोक्ततो कं तन्नबहुवचनस्य प्रकृतत्वर्थमात्रगतबहुत्वप्रत्यायकत्वेनात्तत्त्वादीनां लाभासंभवात् नच
बहुवचनमेव गुप्यमभिदधातीति वाच्यं तथा त्रुशासनालाभात् यत्तु गुप्याणि अयोगं यथेष्टमर्थकरणं तदपि न गंधाद्यैरित्युपेतावीज।
गवेषणापतेः यदपि गंधाद्यैरित्युक्तावत्तत्त्वादीनामपि ग्रहणप्रसक्तिरित्यतस्तयाचक्षीतिति तदपि न गंधाद्यैरित्युपेत्तावीजगवेषणापतेः
नपुक्ती वक्तता तदपि गंधाद्यैरि[illegible]दीनामपि ग्रहणप्रसक्तिरित्यस्तयात्रुक्तिरितिरपिनप्र[illegible]तत्त्वादीनामसंग्रहस्येष्टत्वे प्रमाणाभावात् संग्रहेपि किं प्रमा
णमिति चेत् एजामामात्रशास्त्रमेवेति दृष्टाणा तदनंतरं खेष्टदेवस्यमानसपूजामाह तस्मिन्निति सर्वांगदिशा सृजितेदेहमये पीठपरदे ५१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वत्तो नैवेद्यादियदिनैः सर्वैरप्युपचारैः संस्कृत्य स्वात्मानं स्वेष्टदेवस्य रूपं ध्यात्वा पंचकृत्वः स्वमूर्द्धादि पंच स्वपुष्पांजलिं दत्वा नैवेद्यातिरिक्तैरुप
चारैः संस्कृत्य शेषं मानसजपहोमनीराजनादि मानसपूजा निवेदनादिकं स्वगुरूक्तप्रकारेण गुरुः कुर्यात् पदार्थादर्शे तु तस्य परदेवतामित्र
त्र विना नैवेद्यं गंधाद्यैरुपचारैरित्यस्यान्वयः तथा च भगवतोऽपि मानसपूजायां न नैवेद्यं देयमित्याह तत्रेदं प्रष्टव्यं सर्वमेतेऽपि उपासकशरीरे
पुष्पांजलिपर्यंतैकश्लोकेन व्याख्यातानां कथं तथान्वयः स्यात् भागवतमानसपूजायां स्वदर्शिनसंहितादिना नानातंत्रेषु नैवेद्यदर्शनात् कथमत्र
नैवेद्यत्यागउपपद्येत तस्माद्यत्रैव पुष्पांजलिपंचकं तस्यैव विना नैवेद्यमित्यादिनोक्तपूजाकर्मत्वमिति द्रष्टव्यं अनन्वयीरित्यनेन स्वस्य स्वरूपता
प्रयोजकं रूपं स्वेष्टदेवताया अभेदभावनात्मकं दर्शितं तत्र स्वः स्वेष्टदेवतापेक्षयाहं न भिन्न इत्येवरूपा धीर्यस्य सेति हि तदर्थः यत्तु अनेन विशेषा
वेष्टकमिति पदार्थादर्शे कृतोक्तं तन्मूलशब्दतो बहुलोणोऽध्यवशक्तोऽप्युपपादनेयत्नमानसपूजादीपावपि शेषपदार्थात् पात्रिनाविति षष्ठि नेतेन द
तदपि न गंधाद्यैरित्यस्यैव तत्संग्राहकत्वेन शेषत्वस्यात्रासंभवात् न च गंधाद्यैर्वचनं तत्र च सर्वांगावच्छेदेन तत्तद्वेष्टने वस्त्राद्युक्तत्वं कथं न विरुध्ये
तेति वदंति अपरे तु अंगपदं कंठरूपांगविशेषपरं तेन नास्य वैयर्थ्यं आवेष्टनेकारणात्वबाधात् तन्न वस्त्रयुगस्य अन्यतरस्तु तत्तन्नानीरंध्रः कु
लशः कर्तव्यः कंठातिरिक्तसर्वांगावच्छेदेन सूत्रेणावेष्टनं कर्तव्यमिति यावत् रंध्रं च नीरंध्रं संहृतांगं चेति ऊनो नोक्तमिति दूषणं परिहृतं
न वोक्तसंहिताविरोध इति वदंति कलशं अश्वत्थोदुंबरप्लक्षवटरूपपल्लवैः कषायतः किं वा तीर्थजलेन संस्पर्श्य सर्वं स्थापित शंखाब्धेनोत
रं त्वीरणादिविना क्वाथजलेनापूर्य वक्ष्यमाणेन तत्तन्मंत्रान्तरेण गंधाष्टकेनालोड्य तत्रावाहनादि सर्वकं वह्निसूर्यचंद्रकलाः संस्कृत्य पंचाश
त्कलाश्च वर्णजाः एवंभूताः संस्कृत्य संस्कृते शंखस्य क्वाथजलं कलशे प्रक्षेपमित्याह शंखेत्यादिना शाक्तीत्यादि आत्मपरं तत्स्वपरमपित्
स्वीयपरं तथा च शक्त्यादीनां यजात्मीयतातच्छक्त्यात्मकं रश्मयश्च शक्त्यादीनामात्मात्मीयतायत्रेति वस्तुवी हि यंयं वंस नः शक्त्यात्मक

गंधाष्टकं १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ टी॰ वि॰ ५२ 52 शक्त्यादिस्वरूपं तत्संबंधिनस्तेन सहाभेदाभावेपि तदीयप्रीतिजनकतया तदात्मनोप[?]चार इति पदार्थादर्शकृत: चोर: भटिफर इति कान्य।
कुब्जभाषायां कर्चूर इति च प्रसिद्धः कपि: रक्तचंदनं ह्रीवेरवालाख्यस्तु इति च प्रसिद्धे सेव्यक: उशीर: तमालपत्रवाच्यस्तु सुगंधि: सुगंध इति रजो
नीलवर्णो वृत्तविशेष: जलं ह्रीवेरमेव कृष्णीतेर रक्तचंदनं पत्राणि समभागानि सौरगंधाष्टकं अरुच भास्करे सेव्यकं कुंकुमं कुष्ठं ह्रीवेरागुरुचंद
नं जटामांसी सुरभि इति सौरगंधाष्टके स्मृतं मुरं चौरापरपर्यायं गणेशगंधाष्टकमपि रुद्रयामले केसरं रोचनामांसी कस्तूरी अगरुस्तथा स
चंदनं च सुराचरकचंदनकं तथा अष्टगंधं विनिर्दिष्टं महागणपतेर्विभोरिति प्राणप्रतिष्ठां कुर्वीत तत्र तत्रैवोक्तं तत्र तन्मंत्रोद्धारव्याख्यायामाह
पाशादीति पाशबीजमायाबीजांकुशबीजात्मकं त्र्यक्षरं आत्माय स्यैवंभूतमंत्रस्यांते स्वधापदस्यांत् अक्षरस्यांते इति पाठे तु स्वागमउक्तपत्वा
र्थः सूत्रापवर्वसमाणेत न्मेत्रे किंचिद्देवमप्यपि नतूप्ति:निष्ठिनार्थकविसंवादितेत्रोतरस्यैवैकल्पिकार्थपरतया: सर्वसंमतत्वात् पदार्थाद
र्शकृतस्तु पाशादि त्र्यक्षर आदौ आत्मा जीवस्तस्य रमेनावनायरंले इत्यादि वक्ष्यमाण बीजान्यपि संग्राह्याणीति वक्ष्यमाण प्राणप्रतिष्ठामंत्रा
दभेद इहापि ग्राह्य: पाशादि त्र्यक्षराद्यात्मांते इति पाठे स्यादपि पाशादि त्र्यक्षर आदौ इत्याद्यर्थलाभ: न ह्येवं पाठ: उपलभ्यते न वा कल्पयि।
तुं शक्य: छंदोभंगप्रसंगात् यथाश्रुतत्यागे प्रमाणाभावाच्च न च स्वर्वोपरतंत्रैकवाक्यतायै तथा सुदर्शनसंहितादिसंवादिनोस्यापि मंत्र
स्य सर्वैरपि संग्राह्यत्वेन स्मृति हृयादिकल्पनाया आवश्यकत्वे एकवाक्यताया अफलत्वात् तस्मादुभयत्रैव मूलस्य नातिस्वरसमित्येवोपेयमि
ति किंचिदेतत् अपरेत्तु त्रिपदं तकारऽकारयोग आप्यामाष्टसंख्यापरं आत्मपदं हंस इति मंत्रपरं तथा च पाशाद्यादौ यस्मा यष्टाक्षराणि आत्ममंत्र
स्यांते इति विवरणात् स्वीपरमंत्रैकवाक्यतासंपाद्येति वदंति तदपि प्रयोजनाभावात् स्पष्टव्याख्यानापत्तानयुक्तं कृष्णदीपिकाकारोपि मवे
तदेवता प्राणप्रतिष्ठामनेनैव कुर्यात् उपासनार्थं तु विशेषं सूत्रापवर्वस्पतीत्यस्य प्रकृते यंरमादिबीजयोगो नास्तीति सूचितवान् अक्षरा।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यांते इत्येव च पाठं व्याख्यातवान् किं च संस्मरणीवक्ष्यमाणप्राणमंत्रस्यात्र विवक्षितत्वे इदानीमेव तथा ब्रूयात् अग्रेणेति साध्यसाधकमंत्रादेर्यस्यै
व प्राणप्रतिष्ठा चिकीर्षिता तस्यैव घसंते पदमत्र प्रक्षेप्यमित्यर्थः नयनमिति नयनपदपर्यायस्य चक्षुःपदस्योपलक्षकमिदं केवलं छंदोनुरो
धात् तथोपदेश इति पदार्थादर्शकृतः न ह्यस्मिन्नसंदर्शश्रुतिमथोत्राणं च सप्राणकमिमाचार्यवचने चो...येत्यपोहलकतया प्रदर्शितं न ह
ह्यस्मिन्नसौ उदीर्यं नद्ग्रप्राणरहायां त्विनीत्यपि तेषां वचनमनुपदर्शितं न हीदं वचनद्वयमपि चक्षुःपदस्य प्रवेशसूचकं न च वाऽस्मिन्नसौ ग्रहणं च
क्षुष्मोत्र घ्राणनास्योपलक्षणार्थमिति यथ प्रपादाचार्यकृताचार्यवचनव्याख्या हक्कोदेन चक्षुःपदं लक्षितं इति च व्याख्येव तत्र प्रमाणं तदर्थमेवा
चार्यवचनोपन्यास इति वाच्यं चक्षुःपदस्यैव काचित्कस्य नयनोपलक्षणासंभवेन विनिगमनाविरहात् शिवतांडवसंहितादिषु नयनपदस्यापि
दर्शनेनैकतरस्यैव पदस्य गृहीतुमशक्यत्वात् अत एव दृक्पदलोचनादिपदप्रक्षेपाय तैरपि प्रयुक्ता मूलमंत्रोद्धारवचनेषु तदनुपलंभात् चक्षुः
पदमिव नयनपदमपि बहुषु मूलतंत्रेषु प्रत्यभ्यन इति तत्रैकतर निश्चयो ब्रह्मणोप्यशक्यकरण इति अपि किं च भक्तितरंगिण्यामत्र संशये य तत्र
अग्रेष्यपदस्यैव मूले समाम्नानतथा न द्युरितस्यैव मंत्रत्वे युक्तं तत्स्थाने प्रक्षिप्तपदान्तरघटितस्य तत्त्वे प्रमाणाभावः पौरुषेयत्वादिति चेत् मै
वं अग्नये त्वा जुष्टं निर्वपामीति मंत्रः प्रकृतौ श्रुतः विकृतौ च सूर्यदेवताके चरौ ऽम्नायात् मंत्राणामनुष्ठेयार्थप्रकाशकत्वनियमात्सूर्यायेति पद
मूहते इति भवत्तत्स्यामंत्रत्वं सर्वनाम्नामाम्नानं तत्रराजादिविशेषनाम्नामनन्यादाम्नानमशक्यतया राजादिविशेषार्थप्रतिपादनार्थं न चा
स्य स्वतो विशेषरूपेण प्रतिपादनसामर्थ्यमस्तीति प्रयोगानर्हत्वं स हि शेषशक्तैनैव प्रयोगार्हानुपलक्षयति तस्माद्राजादिमाम्नामप्याम्नातप्राय
तया मंत्रत्वमेवेति ध्येयं प्राणपदानीति सर्वेन तत्त्वरूपं पदमत्र विवक्षितं विभक्तिविशेषाणामाम्नानस्थले प्रथममेव साधुत्वार्थं प्रयोगस्य चितत्वाति
हं वितिक्रियापदस्य प्रथमान्तत्वाकांक्षत्वाच्च तथापि वागादिभिर्हेदर्शनाद्दृक्वचनान्तत्वमेवोपचितमिति घ्राणप्राण इति तदुद्धारो मूलकृता
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ वि॰ ५३ धनितःचषकंशरावःसचकलशधारार्थः छायायामितिकल्पवृक्षत्वेनाध्यवसितचषकस्योपरिकल्पवृक्षच्छायायांध्यायेनेतिध्येयं मूलमंत्रे
णास्वेष्टदेवतायामूर्तिप्रतिमायंत्रसालिग्रामादिरूपस्याधिष्ठानंतस्मिन्कुंभेचषकस्योपरिसंस्थाप्यस्थापयित्वाकलशेनावाहनमावाहनंविधायप्रस्तुत
मंत्रदेवतांमंत्रीतन्मंत्रजोपयुक्तमंत्रवान्गुरुःपूजयेदितिवाक्यार्थः यत्तुमंत्रीमनेनैकदेवतादीक्षायामेकपंचायतनदीक्षायांतुप्रधानत्वेना
भिमतदेवतार्थंमध्येकलशंसंस्थाप्यैशान्यादिचतुर्विदिक्षुकलशचतुष्कमन्यत्स्थापयेत् यत्र२विदिशियद्यद्देवतास्थापनंतत्र२तत्तत्कलशो
पीत्युक्तंपदार्थदर्शकृता तन्नयुक्तं एकतरस्यप्राधान्येनाप्युपगतमितिप्रधानस्यैवदीक्षाकलशप्राप्तीयतानेनेतरेषां अतएवप्रधानदेवता।
र्घ्यपात्रेणैवापरदेवतापूजामाचरंतिसांप्रदायिकाः नचप्रोक्तेनैवंकलशविधिनैकेनवानेककुंभैरित्यादिकमाचार्यवचनमयापंचकलशप
क्षेप्रमाणंतन्नयोपन्यस्तंकथंसंगच्छतेतिवाच्यं स्वेष्टदेवतायाआवरणदेवतापूजनार्थमशक्तस्यैकस्मिन्नेवकलशेतत्पूजाभ्युपगमेपिशक्तस
स्वेष्टावरणदेवतासंख्यायातावत्कलशविधिपरत्वेनतत्सवर्णनीयत्वात् अतएवेष्टदेवताभेदादावरणसंख्याया अनेयत्वादनेकेप्युक्ते प्रत्यु
तत्वन्मतएवेदंविरुद्धं एकदीक्षायामेकस्यैवपंचायतनदीक्षायांपंचानामेवव्यवस्थापिततयापक्षत्रैवैकल्पिकपक्षेह्यस्तुचक्रवाकार
स्यासौरस्यप्रसंगात् नचव्यवस्थितविकल्पार्थकोऽत्रवाकारइतिवाच्यं एकदेवतापंचदेवताज्ञापकशब्दस्यतत्रदौर्लभ्यतयाह्यशार्थलाभस्य
ग्राहणोप्यशक्याकरणत्वात् पंचानामेवकलशानामपेक्षणेनानेकपदासौरस्याच्च अत्रकलशेचचषकोपरिस्थापितप्रतिमादिषुपूजनमि
ष्टदेवतायाःकर्तव्यमित्यभिप्रेत्यतत्प्रकारमाह मूलेनेत्यादिना करस्थपुष्पंसंचयेध्यानेनयत्मात्काकमलतत्रस्वरूपायानानतद्देवतायाः
श्रीकृष्णादिरूपायाःप्रतिहृदयमथुरादिरूपंध्यानेनतस्मात् षट्चक्रक्रमेणसुषुम्णावर्त्मनाब्रह्मरंध्रेप्रतिगतेनयत्नेनासाग्रनासिकारंध्रमार्गे
णनिर्गतंसंयोज्यप्रतिमादौनिक्षिपेत् इदमेवावाहनंनामसूर्यमंडलस्थरूपयंवाष्यानत्रपदिशन्तलप्रमाणिकायासांदेवतानांस्थानेनप्रति। ५३

53

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हृं तत्परतया समाधेयाः गुरुसंप्रदायाद्वा व्यवस्थाः सकलीकरणं चाङ्गसाकल्येन स्थितिप्रार्थनारूपं उपचाराणां प्रकाशत्वादेश्चवैशुद्ध्यै।
प्रसक्तन्यूनताकायाः पूजायाः पूर्णताप्रार्थनारूपं च यथा पूर्णो भवेत्तथा त्वं तदाप्यभिमुखो भवेति तन्मंत्रप्रपूरणेन तया प्रसक्तवैमुख्यपरिहारो।
ण पूर्णतासंपत्तिद्वारा भिमुख्ये सैव प्रार्थना प्रतीतेः एतेनाभिमुखीकरणस्यानुपादानात्प्रसक्तामूलकारन्यूनतापरिहृता। अनंतरं पदादे।
वसन्मुखीकरणं सूचितमिति पदार्थादर्शकृतः तत्रानंतरं संनिरोधनादनंतरं मास्त्रानंतेनानंतरं पदशति पाद्यं तत्तस्य कथं विज्ञ पाद्ये तत्रा
गमनप्रार्थनं संमुखप्रार्थनेवावाहनं स्थितिप्रार्थनं स्थापनं प्रतिमादौ सन्निधानप्रार्थनं आभिमुखीनोपचारांगीकरणप्रार्थनं वा संनिधा
पनं अनन्यचित्तताप्रार्थनं च तत्त्वं किं वा पूजासमाप्तिपर्यंतं स्थितिप्रार्थनं तथा उपचारादिन्यूनताकृतदोषापहारप्रार्थनं पंचमं देवतायाः
पूर्णरूपत्वेनावस्थितिप्रार्थनं सकलीकरणं तत्र देवतांगेषु षडादिभिः षडंगन्यासात् अवगुंठनं प्रयोगपदस्याविषयत्वप्रार्थनं अमृतीक
रणमानंदपूर्णत्वेनावस्थितिप्रार्थनं परमीकरणं तु सर्वापराधसहिष्णुताप्रार्थनं यदुक्तं सिद्धांतसारे स्वतपवाभिपूर्णस्तत्वस्ये हार्चना
दिषु सादरसन्मुखीभाव स्तदावाहनमुच्यते शिवस्यावाहितस्यास्य विद्यादेहेतु संततं स्थिरीकरणमुद्दिष्टं स्थापनं भक्तितोर्चने पूजांत्रमस्मा
नीत इहीत्यत्र यद्यादिकं कर्तुं सामर्थ्यं मसेहत त्वानि येप्रवक्ष्ये आसमाप्तेस्तु पूजायाः सान्निध्यं हि शिवस्य यत् ससंनिरोधः इत्युक्तो विभोरस्या
पिशक्तिरिति मुद्राभिः आवाहनादिमुद्राभिः समाहितः साधोवनः अप्रसाववधान स्ततन्मुद्राप्रदर्शनेन तत्कर्मानुष्ठानं मंत्रपठनयोः पौर्वाप
र्यमपि क्रियातु करणीयं तत्तयोः समानकालीनत्वमिति भावः यत्तु समाहितरूपनेनदेवदेहे मूलमुपदित मात्रकाद्वराणि तन्मात्रका
स्थाने शुविन्यसे दिति पदार्थादर्शकृतोक्तं तन्महासारस्य मूलकं न हि तादृशपदस्य हृस्वेणापितादृशोर्थो यिगं तत्राकांते नवान्यासक्रमे
ण मंत्रेन न्यासादिव प्रमाणमूलस्य योन युक्तत्वाय तिर्ने संभवति एतदनंतरं तेजः पुंजमयस्य भगवतः स्वेष्टदेवस्य किरणात्मवत्तत्स्थाने भाग

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा. वि. ५८ तां स्मृत्वा ध्यानसमकं तद्देवतांग देवतावरण देवतारूपतया पर्यवसन्नां ध्यायेत् पंचायतनदेवतापूजापक्षे तेषां तत्प्रतिमादिष्वावाहना
दिकं सर्वमनुष्ठेयं एकैकस्यावाहनं कृत्वा परस्य स्थापनमित्यादिरूपः पदार्थानुसमयो नात्राश्रयणीयः किंत्वेकस्यावाहनादिकं कृत्वा
परस्य तथेति कांडानुसमय एव पूजनेप्येवमेव सर्वेषु ग्रंथेषु लिंगेषु वा गणेशाद्यर्चने भवेदिति वचनात् सर्वेनैव यथाशक्ति उपचारस
मर्पणं गणेशमारभ्य पूजाक्रमः पूर्ववचनात् गणेशस्यैव मुख्यत्वे सूर्यमारभ्य प्रादक्षिण्येन गणेश एव मुख्यत्वेऽप्येतत्सूर्यादि घर्चनमाचरेदिति व
54 चनात् तत्स्थापनक्रमस्तु तंत्रांतरे शंभौ मध्यगते हरीनहरभूदेव्यो हरौ शंकरेभास्यनागसुतारवौ हरगणेशांबिकाः स्थापिताः देव्यां विष्णु
हरैकदंतरवयो लंबोदरे जेश्वर्धीनांवाणे करभागतोति स्वदेवाव्यलास्तते होनिदाइति अन्यत्रापि शंनागरेदमध्यत्राशेगरभईशतः सूर्शं
गंनादे देनाशेगर गंनाशोमसू विदिकस्यादिति मध्यात् ईशतः विदिक्पूजारम्भन्वयः मध्ये पूज्यः प्रथमो तस्य प्रधानीकृतस्य कृत्वा पश्चात् ईशा
नक्रमेण विदिक्षु द्वितीयादिपूजां कुर्यात् शं शंकरः नं नारायणः रं रविः गं गणेशः दे देवी भवानी सूः सूर्यः पूज्या इति पूर्वोक्तवचनविरु
द्धं गणेशमारभ्यैव पूजाया उक्तत्वात् पूज्या इत्यस्य स्थाप्या इत्यर्थः ननु अन्यथापि स्थापनक्रमो दृश्यते इति कथमुक्तं व्यस्तास्तते हानिदाः इ
ति यदुक्तं तंत्रांतरे मध्ये भवार्च्यौ हरिगणेननगजा शर्वा गणं मध्यतः शंभौ ईशरविविष्णुवौ रविमध्यो विघ्नाजशक्तीश्वराः मध्ये शक्ति मध्ये शाविघ्न
रवयो विष्णुमध्ये हरे सूर्यभास्यशिवाच्युताद्विविहिता आग्नेयकोणादिमे इत्येतिचेत् मैवं तत्तत्ध्यानानां फलतः समानत्वपर्यवसाना।
त् स्थापनपूजनयोर्द्वयोरपि क्रमबोधको मदीयश्लोको यथा मध्ये भवार्च्यौ हरिगणेननगजा शर्वा सुरग्राद्दितः शंभौ मध्यगते गणेश्वरस्मिवा।
जेनाश्च नैऋत्यतः शक्तौ विघ्नरवी हरिश्च गिरिशौ नैर्ऋत्यतः स्वर्गीशे सूर्ये श्रीश महेश पर्वतसुतावाय्वादिकोणक्रमात् सूर्ये विघ्नरवेशश
क्ति गिरिशाश्च ग्नादितः स्थापने पूजायां क्रमएषतंत्रविधिनापंचामराणां स्मृतः स्वधामंत्रेणेति स्वयेभ्यवमंत्रेणेति प्रामाणिकाः स्वधामंत्रेणेव ५८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मित्यनुनवीजेनेति व्याख्यानमुपगच्छेतः पदार्थादर्शकारादयस्तु तथैत्याचमनं मुखे इत्यद्वामरादिभिः प्रख्याख्याताः इति नात्र पदपरता
निश्चयात् उत्सर्गमंत्रेषु सर्वं त्रपाद्यं कल्पयामि नमः अर्घ्यं कल्पयामि नमः इति त्यागार्थकनमः पदस्यैव प्रयोगः निवेदनमंत्रेतु मधुपर्काच
मनाद्यादिषु तथा स्वाहादिप्रयोग इति स्पष्टं ननु किमर्थमिदमुच्यते यदुत्सर्गमंत्रान्निवेदनमंत्रो भिन्न इति सत्यं यस्य यद्दीयते तेन स्वमूल
कारादिकोच्चारणे तेषां देवतानामुच्चार्यत्वात् ब्राह्मणपूजने उत्सृज्य मूलमंत्रेण प्रतिनाम्ना निवेदयेदिति योगिनीतंत्रादिरहस्यानवेदित्वेनाम ए
वमेवेदं न संप्रदायविदो विस्तततरमुपपादितं चैतत्ङ्कितत्रिणापा जातीलवंगेत्यादि तत्र द्रव्यालाभे तत्तत्ताप व प्रक्षेप्याः स्मरणेन
तथान्यत्र ६ तावत्पर्यकं यदुक्तं तंदुलान् प्रक्षिपेत् इष्टद्रव्यालाभे तत्स्मरन् द्रव्यालाभे प्रदातव्याः क्षालितास्तंदुलाः शुभा इति न्यासक्रमेणेति यत्र २ देहा
वयवे यद्यन्मातृकान्यास उक्तस्तत्र तत्रैव देवतासंबंधि निर्देहावयवे मंत्रपूरितेन मातृकाक्षरेण स्वेष्टदेवं पूजयेदित्यर्थः अंगादीनिति अं
गदेवतानामादिभूतान् प्रधानसमकक्षदेवान् ते च यथा श्रीरामस्य सीतालक्ष्मणादयः श्रीराजराजेश्वरस्य दत्तात्रेयहनुमत्कनकशभाद
यः यथा वा मूलपंचवर्णात्मके स्वरसत्येकादशाक्षरमंत्रे देव्या दक्षिणवामभागयोः संस्कृतवाणी प्राकृतवाण्यौ नत्वयस्य देवस्य प्रधानस
मकक्षदेवान निर्दिष्टानत्र का गतिरिति चेत् न नयस्यैव ते संति तदर्थमेव सामान्यविधेरस्योपादनस्योपादनस्यावश्यकत्वात् अन्यथा तादृ
शदेवतानां पूजा किं न कर्तव्या कर्तव्या चेत् कदेति शंकाया उपशमानापत्तेः तद्व्यतिरेकस्थले तु शंकैव नास्तीति निष्ठ्येयं अंगादि लोकपाला
तमित्यादिनांगदेवतानामग्रे वक्ष्यमाणतया पुनरुपादानमलोलग्नकमिति शंकाप्यनवकाशा तथा पदार्थादर्शकृतस्तु इह त्यंगादिपदमंगा
वरणादिपरमेव अयमाशयः मुख्यदेवे गंधपुष्पैदत्वांगावरणदेवताः पूजयित्वा धूपदीपादिकुर्यादिति अंगादीन्पूजयेदित्युक्तं तत्रादि
पदग्राह्यस्य स्वविशेषावरणदेवतास्वरूपकल्पपद्धतनामस्थानादिनावक्तव्यत्वेपि अंगादिलोकपालादिसामान्यावरणानां सामान्यकल्प

नां २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श॰ व्या॰ वि॰ ५५

55

एवं वक्ष्यमाणवितानताभ्यः स्थानध्यानप्रयोगात् वक्ष्यमाणदिशा ह्यर्थं वप्रकटयित्वा पुनः संहृत्य नित्यं गन्धादिलोकपालांस्तन्मितोत्साहः अत्रेदं च
तिभाति एवं तर्हि न प्राथमिकपर्वांगादीनि तत्र तत्स्थानाद्याकांक्षाया उत्थितायाः शान्तो नोपशमः कृतः कुतो वाग्रे त्र स्थितामप्याकांक्षां पुन
रुत्थापयति निवृत्तिकरणमिमन्त्रवीजं वक्ष्यं अत्र समन्तेतत्स्वेष्टदेवं तस्यैव समकक्षमत एवांगभूतं शरीरभूतमत एव वक्ष्यमाणगाथा।
वरणदेवतानामादिभूतं मुख्यानुस्तनया प्रथममभिपूज्य गंधादिनैवेद्यान्तसकलोपचारैः संपूज्य तमाप्याज्ञां गृहीत्वा पश्चादंगावाव
रणदेवताः पूज्या इति तदानीमेव स्थानाद्याकांक्षा तनया तन्निरूपणमिति न किंचिदसमंजसं अत एव प्रधानसमकक्षदेवतानां तन्त्रान्तरप्रति
पादितसमस्तजनस्याशास्त्रमान्यता पतिस्मृत्वनमत एव भवतीति अत एव दत्तात्रेयप्रियमतो धूपदीपादिभिः सन्ध्यासंपूज्यांगानन्यथा त्या।
वैकृतिक्रियाकालदोषमानित्यादिकाम्यकल्पो द्यमरादिना नानातन्त्रविरोधोऽपि भवन्मत एवापतन्समाहितो भवतीति दिक् हिरण्मयक
लै उपदिष्टानीति एतेन तद्देवयायजेत्तुंगीनवलस्यागणापि एवं न विल्वैरर्चयेदर्केनोन्मत्तार्कैर्यजेद्धरिमित्यादिना निषिद्धं पुनरत्ना
देयमित्यर्केनोपरीति इदमुपलक्षणं प्रातर्निर्माल्यापकर्षणमप्यावश्यकं यथोक्तं चिंतामणौ तन्त्रे नृसिंहाक्रान्तः पञ्चदेवैः कन्यकाच
रजस्वला देवताच समन्निर्माल्यापि इति पुराणे पराकृते तस्माद्यत्नेन निर्माल्यमपसार्य च वाराने ते दद्यात्पुष्पांजलिं विद्वान् पाद्यमर्घ्यं तथैव
च मुखप्रक्षालनं दद्यात् दद्याद्देवं तथावनं दद्याद्राचमनीयं च दद्याद्वासो मल्लेखमितिं देशिकरत्नेन मूलमन्त्रादिना धूपायुपसर्गः
करणीय इति स्नानवानिक्तं नीचैस्तन्निवेदनं तदनन्तरं यन्नदेशिकरत्नेन चेटामन्त्रेण [illegible] चेलापूजनमुक्तमिति पद
र्थादर्शयति याः प्रकृते उपस्थिते तु भावेन कथमयमर्थो लभ्यत इति तन्नानीमः यदापि धूपयेदित्यस्य चेटामन्त्रेण धूपिततोचेता
वामहस्तेनवादयन्धूपं दद्यादित्यर्थ इति नेतरुक्तं तदापि न धूपयेदित्यस्य तावदर्थो संभवात् संभवे देशिकरत्नादिलवैवग्रंथो व्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हस्तेन घंटामंत्रेणश्च जनस्य धूपयेदित्यनपवाद्यानत्वात् किंच घंटावादनादिपूर्वकं धूपस्य नीचैर्निवेदनमेव न धूपोत्सर्गः धूपेन हानमि
तिमंतव्यं नीचैः नाभिदेशे उच्चैर्नेत्रदेशे अत्रायं विशेषः घृतदीपा दक्षिणतः तैलदीपाः वामतः स्थाप्याः पूर्ववर्तिः सिता चेद्दक्षिणतः
रक्ता चेद्वामतः स्थाप्याः अथैवं रक्तवर्त्या घृतदीपस्य सितवर्त्या तैलदीपस्य ऊर्ध्वभागे स्थापनमिति चेत्तन्न स्नेहस्य वर्तितः स्वातंत्र्येणाध्य
तैलस्नेहात्तरोपस्य दृष्टगत्यत्ताभावे वर्तिगतस्यापारोपस्य शरणीकरणीयत्वात् मंत्रीनिवेदयेदिति निवेदयामि भवते जुषाणेदं हू।
विरिति घोडशान्तरूपनिवेदनमत्रवानत्रत्यर्थः नादृशमंत्राभावे निवेदनकरणमंत्रात्तानेनतु निवेदनस्य कर्तुमशक्यत्वात् यत्त।
मंत्रीसनेनाद्य जमजलेन नैवेद्यं प्रोक्षयेदिति पदार्थादर्शकत्वेन तत्साहममात्र तस्य तावदर्थाप्रापकत्वात् अन्यथा च गन्धस्य
मिरस्य वायुवीजेन हविः संप्रोक्ष्यादि सकलस्तोक प्रयोगस्यापि तत्पदेन सूचनसंभवेन तदनुक्तात वैवयून्नतापत्तिः किं वहूनावस
माणनानार्थानामनेनैव सूचनसंभवादितः परं मूलमपि निष्प्रयोजनं स्यात् एतावदेवानेन सूचयितुं शक्यते नान्यदिति न तु वमनेश
पथ्यनिर्णयं स्यात् मन्मते तु शाङ्गूस्तारस्यमेवतन्निर्णायकमिति न किंचिदेतत् उपदेशः सहभोज्यं व्यंजनं नैवेद्यांशं च किंचिदुच्छिष्टभो।
जिभ्योदत्वाशेषं प्रसादरूपमेजलिनासमादायात्मनः स्याप्यं यद्यपि देवार्पितद्रव्ये स्वस्वत्वाभावेन नोच्छिष्टभोजिभ्यः प्रदातुं शक्यं त।
थापि प्रतिपत्तिरूपमेव दानं विवक्षितमिति न दोषः ते चोक्ता लक्ष्यांतरे विष्वक्सेनो हरेरुक्तश्चंडेश्वर उमापतेः विकर्तनस्य चंडांशुर्वक्र
तुंडो गणेशितुः शक्तिरुच्छिष्टचांडाली उक्ता उच्छिष्टभोजिन इति सर्वेषु पूजोपचारेषु मध्ये मध्ये जलं प्रभवेद्यात् इत्युपलक्षणं पु
ष्पांजलिं दत्वा हस्तौ प्रक्षालयेदित्यपि सर्वोपचारेषु बोध्यं आवरणान्यपीति न केवलं प्रभोरेव नाथ्यंगादिपदप्रतिपादितप्रत्युत मकत्त
देवतानामेव पूजा नियता किं तु तदावरणदेवतानामपीत्यपेरर्थः किं वावरणदेवतानामं तरा प्रभोरपि पूजा कार्येति न तत्रांतर।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

संवादिमर्थमपि सूचयति अपिनावरणदेवतानामपि इज्यायां मध्येमध्ये जलमर्पणीयमिति पदार्थादर्शोक्तस्त्वर्थस्तदाशयो नयद्योगा।
दीनपद्धे श्लोकानंतरमत्र तत्रेत्यर्धश्लोकः स्यात् साङ्गोपवारणमध्यंतरोत्तरेति पाठः अपिना नत्र तत्रेमादेरव्यधंग इत्यपि नस्तायीयः अपे
रत्नघंगं प्रतिकारणत्वे प्रमाणाभावात् अपितात्पर्यग्राहकत्वे अन्यार्थपरत्वेनोपवर्णनात् नचायमेवतात्पर्यार्थोपरस्मात् विद्यत इति
वाच्यं उक्तार्थव्यवस्थापकस्येनान्यथार्थकरणे मूलस्वारस्यभंगापत्तेः अत्रावरणपूजायाः अंते श्रीशं समर्चयेदिति संहिताद्युक्तार्थस्य सं।
ग्रहापत्तिश्चेति ध्येयं अंगावरणदेवतानां ध्यानमाह केसरेष्वित्यादि विशेषविहिताभिरिक्तस्थले इति शेषः तेन कर्णिकायामेवांग।
देवतानां श्रीराजराजेश्वरीयाणां पूजनेपि न क्षतिः कोणादीनामादिना नैर्ऋत्यवायव्येशान परिग्रहः इदमपि काचित्कं तेनाग्नीशासुर
वायव्यकोणेषु हृदयादिका श्रीराजराजेश्वरकल्पीयवचनस्य न विरोधः पदार्थादर्शकृतस्तु गुरुसंप्रदायादेतत्पक्षद्वयव्यवस्थामा।
हुः मम तु प्रतिभाति यद्यद्देवताकल्पे यथा २ विदिग्गणदानं तत्तद्देवतायां तथैव तत्पूजनं नियतं यत्र तु न किंचिदुक्तं तत्र तथैवा।
स्त्ववस्थेति हृदयादीनां पूजास्तु नमोंततया करणे न हृदयाय नमः इत्यनंतरं नमः पदं प्रयुक्ते मंत्रहोमे स्वाहापदं पुनः प्रत्येकमंत्रेणेन शि
रसि स्वाहेति मंत्रांते वह्निजायायाः सत्त्वमेव स्वरूपिणी होमांगत्वेन यातु कीर्तिता सा मया तत्तत्तथैव तर्पणे विद्धि हृन्मंत्रस्तु हृन्ती
यक इति शक्तिसंगमतंत्रवचनादायातीत्यंके भक्तितरंगिण्या तेन पदार्थादर्शोक्तो हृदयाय नमः इत्यादिकपक्षमात्र नमः पदकः प्र
योगः अपास्तातः शिर इत्यपि न सार्वत्रिकं पुरुषाहतयोर्ध्येया इत्यादिसंहितादिनः श्रीराजराजेश्वराद्यंगदेवतानां पुरुषाकारत्वप्र
तिपादनात् अंते समस्तकल्पोक्तावरणपूजांते इदमपि प्रायिकं तेन श्रीराजराजेश्वरस्यांत्यावरणदेवतानः पूर्वमेव लोकपालानामभ्य
र्चनेपि न क्षतिः यद्वा अंते वा लिंपुरेषु आवरणानंतरं तु अंगादि लोकपालांतमित्यनेनैवोक्तमिति ध्येयं लोकपालान् यजेदित्यत्रांत्र इंद्रा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यनमः इन्द्रादिरेव प्रयोगः शाखान्तरविशेषमाह मूलेति स्वस्वतदानीं प्रधानत्वेनाभिमतो यो देवस्तद्वाचकपदान्ते यत्पारिषद्पदं तदन्वित
मन्ते प्रविष्टं येषां यत्प्रतिपादकपदानां तानि तथा लोकपालविशेषणं हेतयो वज्राद्याः प्रधानि जातयः सुरतेजः प्रभृतयः तदर्थवपदानि उ
पेतानि प्रविष्टानि येषु यत्प्रतिपादकवाक्येषु तानि तथा पतितद्विशेषणं तेन श्रीविष्णुपारिषदाय सायुधाय सुराधिपाय इन्द्राय नमः इत्यादि
प्रयोगो लभ्यते न तु यथाश्रुते प्रयोगान्तरस्यैवानन्तरं सिद्धत्वात् इदं तत्र संदिग्धार्थकमिति नेतो निश्चयः संभवति किंच एतन्मूलवच
नस्य पदपरत्वमर्थपरत्वं वा आद्ये हेत्यादिपदानामेव निवेशप्रसंगः जात्यपि पित्सेव च प्रयोगे प्राप्येत यजेदिमस्यान्वयप्रसंगस्य अन्ते श्रीवि
ष्णुपारिषदायेत्यपि प्रयोगो न प्राप्येत नाद्यशार्थस्य सूज्ञाकरणाबोधनादेव कृतार्थस्य तस्यैव च तस्य प्रयोगबोधने उदासीनत्वादिन्द्रनोत्पत्ते
वासौ प्रयोगो व्याख्यायते तथाहि न तु लोकपालान् यजेदिन्द्रं अन्तकं किंतेषां प्रधानसमकत्वं तया प्राहो स्विदाहृतितया नाद्यः अग्न्यादीनि
तपवते षां पूजोपयोगात् नाप्यन्त्यः कल्पोक्तानयः इत्यतस्यतस्य पूजालाभसंभवादिति शंकामपनेतुं न्तृतीयापि काचिद्विधा पारिषदत्वपा
स्थितत्वेनैव लोकपालपूजानुसन्धेयेत्यभिप्रायेणाह मूलेति भावप्रधानो निर्देशः तेन पारिषदत्वेनान्वितानि इत्यर्थः यद्वा पारिषदपद
मन्वितमनुगतं येषामित्यर्थः एतेन पारिषदत्वेनैतेषां पूजानिलभ्यते हेतीत्यादावपि भावनिर्देशादिकं सर्वं वत् एतदभिधानत्वानोपयोगि
५८ तयायेन केनापि पदेन तदर्थस्य प्रयोगवाक्ये प्रवेशः सूचनीयो वा एतद्वैवज्राय वज्रलाञ्छितमौलये सायुधाय सवाहनाय सपरिवाराय।
सशक्तिकाय श्रीविष्णुपारिषदाय नमः इति प्रयोगः इंद्रादिषु पूजयामि वज्रादिषु पूजयामि प्रयोगव्यवसेयः अर्घ्यावर्हिनिजमुद्रालाञ्छितमौलिमुकुटा
स्वसायुधाभयमस्तु यतपाणिपद्मा इत्याद्यर्थवचनादिति पदार्थादर्शोक्तनोक्ते तत्र तद्वचनस्य पदपदार्थयोरेकतरासदत्वेनोभयपर
त्वेगाने दृशप्रयोगलाभः संभवतीति प्रमाणेन रभावेन च न समञ्जसं किंच ॐ वज्राय नमः इत्यादिप्रयोगः साधीयान् यत्किंच्चरणाम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ह्रा॰
चिं॰
५०
57

ले तदायुधानि तैरेव तन्महौजसूयानि च नारायणीयजेन्मंत्रीतन्नदिव्यस्थितानि च वज्रं शक्तिं दंडं खड्गौ पाशांकुशौ गदेत्युक्तः शूलं चक्रं च पा
द्मं चैतान्यायुधानि क्रमाद्दिक्ष्विति यमेत्यादि ग्रंथेऽस्तनं अमीषां लोकपालादीनां पूजनादिमंत्रेषु नेह्यापद प्रवेशः प्रयोगपानंतमप्रसंगात् ना
पि पौरुषग्रंथोक्तनाम्नां प्रवेशः तेषां प्रयोगे नतमदमपि बहुतरत्वात् नापि तंत्रोक्तनाम्नां तथा तेषामपि बहुतरत्वात् तमदर्थे पूजाविधाने
नैव चरितार्थीभवन्तो तेषां प्रयोगे तत्तत्पदनिवेशनियामकत्वाभावात् परंतु तत्प्रयोगे पुनरोच्यते तारं बीजमथेन्द्राय आयुधकाधिपतये
नमः सायुधायसवाहनातेनायसानेपरीतिच वारायांतेसशक्तीतिकायाम्नकपदं ततः पार्षदायनमोनोयदिकालातोमंत्रः स्मृतः इंद्रा
येति पदस्थाने अग्न्यादिपदमुच्चरेत् अधीमुकपदस्थाने क्रमाज्जानीविदेस्त्वधीः पार्षदान्स्वमसुकस्थाने स्वान्स्वेष्टदेवता इत्यादिदीपक
सीयरुद्रयामारादिवर्षस्यैव तत्र सपरस्परत्वं तत्र तंत्रे यानि नामान्याम्नातानि तान्येव प्रयोगे भिन्निवेश्यानि नान्यानि एवं च तत्राहृष्टानि
यमवरुणसोमादिपदानां तभावकृताः पदार्थादर्शोहृषिकोऽस्यादिग्रंथकृतां प्रयोगाः कथं प्रामाण्यमस्तु पायं तत्र न जानीमः एवं तर्हि के
षां नाम्नां तत्र प्रवेश उक्तरतिचेदुक्त इंद्रो वह्निः पितृपतिर्नैर्ऋतिर्वरुणोऽसुरः वायुर्विधुरीशोऽन्तो ब्रह्मेति तत्क्रमादिति रीत्येति रुद्रा
ण एवमिति षोडशाद्युपचारैः प्रभोः पूजां कृत्वानंतरं पुनरावृत्त्या या पंचोपचारपूजायां सर्वमेव गंधपुष्पसमर्पितं ततः संप्रार्थ्यांगा
दिस्थावरणपूजां कृत्वा तां समाप्य च सपदीपनैवेद्यां तां पचारैः संपूज्य वै सद्देवोत्तुष्टेय इत्यर्थः यद्वा लोकपालाद्यैनानंतरं कार्यमाह ए
वमितिस्वेष्टदेवमिति प्रकरणप्राप्तं तत इत्यस्यैव व्याख्यानमित्यर्थः संपूज्येत्यत एवानंतर्यं तामाभाव्यमत्रक्रमनतिप्रयोजनं कर्त्वमस्मानपवापा
स्त अन्यथार्थकतयैवास्य वर्णनात् तथा च नैवेद्यांते एवोपचारैः संपूज्येति पर्यवसितार्थः सर्वावरणानामेकैकस्याते पंचोपचारैः पूजा
मुख्यदेवस्याप्युपगच्छतः प्रथमावरणपूजायाः प्रांतेभ्यां शं संसर्चयेदिमादिग्रूपं तत्रां तरस्य स्वतरां लोकपालावरणपूजानंतरमर्जने मूल ५०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रंथो नाम्नावरणग्रंथे तेन दशाकस्थापितमंत्रो ते न्नावश्यकमेवेमेवं तात्पर्यकेनाभिहितेपक्षपातो भविष्यतीति इत्थं नित्यहोमप्रकारमाह त
तो गुरुरित्यादिना स्विष्टदेवतायादक्षिणभागे स्थंडिलं कृत्वा तत्राग्निं प्रज्वाल्य वीक्षणादिभिर्वक्ष्यमाणैश्चतुःसंस्कारैः संस्कृत्य तत्र प्रथमं आवाह्य वै
श्वदेवाख्यं होमकर्म कर्तव्यं यत्तु गर्भाधानादिसंस्कारास्तत्र कर्तव्या इति पदार्थादर्शे कृतो भेदः अग्न्याधानादिके कर्मणि नित्यहोमेन विधीयते इत्ये
तत्संहिताविरुद्धमेतदभिधाने यत्तु प्रदक्षिणं कृत्वा नतास्तत्त्वानि नित्यहोमं कुर्यादिति तैर्नेवोक्तं तदपि न यतस्त्वेव नित्यहोमत्वात् संहिता
दिष्वपूर्वोक्तहोमाभिधानानन्तरमेवाग्न्याधानादिकर्मणामादिदर्शनात् अत एव हर्षकौमुदीकृता वैश्वदेवाख्यं कर्म गृहस्थैः क्रियमाणं संक्षे
पेणाचार्यैरुक्तं स्मार्तवैश्वदेवेपि कल्पतरुनाभ्युक्षणमात्रमुक्तानन्तकर्मोक्तं न हेतत् अत्रापि भवतीति वक्तृत्वं त्वविधिकथनं असंगतं भातीत्य
तं यतस्तदनन्तरं गं अग्नेरादेवतायाः सर्वपार्षदेभ्यो बलिर्नम इति मंत्रेण स्थापितः प्राग्दक्षिणेन च तद्दिक्षु परितः पदवाच्यासु वैश्वदेवावशिष्टद्रव्ये
णगंधादत्तपुष्पादिसहितेन बलिर्देय इत्याह बलिमिति ततः बलिनिवेदनानन्तरं आनन्तर्यं वाचिनस्थास्य पदार्थादर्शोक्तजलदानभोज
नानाचमनदानवह्निनिर्गततेजः कर्तृकदेवस्थलकर्मकप्रवेश विष्वक्सेनादिसंप्रदानकनैवेद्यदानान्तकर्मणां बोधने सामर्थ्यं नास्ती
ति सत्यं दयायपवृजानं तत्त्वनन्तर्यं तत्र इत्यायमर्थ इति इमोपितानन्तर्यं बलिदानस्य नैवेद्याहरणे यदुक्तं तदेतैः पदार्थैर्व्यवहितमि।
ति तात्पर्यग्राहकतत इति चेत् न आनन्तर्यबोधनादेव चरितार्थीभवतोस्य तथा तात्पर्यनियमना समर्थत्वात् यदि विकीर्यते तत इति।
पाठः स्यात्तदास्य यदवानन्तर्यबोधनादनतिप्रयोजनकस्य तस्य तथा तात्पर्यं तिश्रापकत्वेन सार्थीकरणमुचितं स्यात् कर्करीनाम्नकः स
नालः पात्रविशेषस्तां ईशानविदिशि कृटीकृत्य विकिरसमुदाये संस्थाप्य जले नार्घ्यं तस्यामस्त्रदेवतां पूजयेत् हेमवस्त्रेणापादि इयं कर्करी कार्याः
सिंहस्येत्यादि वक्तव्यं वास्तुदेवतायाः विशेषणं वल्लासनेन उत्थितो भूत्वा स्थिरासनेन उपविश्य गुरुस्तां कर्करीं पुनरादाय तालस्थलेन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शत्रा. [पाला] जलेन लोकानां देवानां श्रावयन्न तमेंडपाभ्यंतरे वेद्याः प्रदक्षिणं परिहृत्य तन्मंत्रस्य स्मारयन् यथापूर्वं निवेशयेत् ॥ तनः स्नानशाला देवनां सं।
चि. स्कृत्य संस्कृते वीरुत्तण्णादिवत् संस्कारैः संस्कृतेजेव कौ च रुं पचेदित्यन्वयोर्थः श्राभुंजीतेति चरोहवनीयभागेन ग्रासत्रितयसंमितं अष्टग्रा
५८ सप्रमाणं वा दशनस्पर्शविवर्जितं पालाशे पुटके वितस्य कौ पिप्पलपत्रजे ॥ एतां संभोजयेन्मंत्री एतेन त्वामयजृत्ले रितिविशेषसामशंभु
58 को नु समन्तव्यः ॥ जले स्वरात्रयमंत्रेणाभिमंत्रितं प्रक्षालनपाणेरङ्गुष्ठाग्रान्मध्यमाग्रयावन्नालः तस्य प्रमाणं तत्रान्तरे अंगुष्ठमध्यमा
ग्रलेपापेहस्तस्य प्रसारिते तदंगुल्योरन्तरालनालमाक्रमेनीषिण इति यथाविधीति स्वस्य वामभागे निषिद्धे नैरदिशि प्रक्षालनस्थ।
वेके प्रलेपद्रूपाय लंगांतरो को विधि स्वमननतिक्रम्येत्यर्थः प्रक्षाल्य निक्षिपेद्भूमौ वामतो वामपाणिनेति प्रयोगसारे दंतकाष्ठं ह्यदा
नमेन्त्री विहत्वादिसंभवे समार्ज्य दंतान्संक्षिवा प्रक्षाल्य तद्विक्षिपेत् दिक्षु स्वीयपोद्दिश तस्यापतनेऽक्रमान् शुद्धिस्तापोऽमृतिर्वि
तद्दयः शांतिर्गदोपनं सर्वं वृद्धिः पंड़ुः खं फलान्येतानि शंसतीति तंत्रांतरे अत्रापि पश्चिमोत्तरहस्तैः द्वे शुभः पानोन्यथा अशुभ इति य
त्र वेधयांसर्वं नोभद्रादिमंडले लिखितमस्ति तत्रैव दर्भास्तरणं कृत्वा शिष्येण सहितो गुरुः स्वपेदित्यन्वयः अथ वेद्यां स्थलाभावे कथं स्यादि
ति चेत् तत्समीपस्थलांतरे स्तरास्तरणं कार्यमिति न दोषः अत एव वेद्यामिति सामीप्यमधिकरणार्थ इति पदार्थादर्शोक्तं ॥ शयीतेति
रागग्रामान्तु वादोऽयं न च स्वप्ने शुभाशुभं दृष्टमदृष्टं ज्ञात्वा तः शिष्यगुरुः शुभे शुभमेव देनस्यन्जुक्रयाद् शुभे शान्तं अस्त्रेणेति क्रमात्मात्प्रोक्तो विधिः
शिष्याधिवासने इति विकृष्येत व्याकृष्येत वह्नेरयमाम मध्यमास्यादृष्टेः नूतनमोतमे इति तंत्रांतरं दर्भशय्यां गतो रात्रौ दृष्टान् स्वप्नानिवेदयेदि।
ति कपिलपंचरात्रवचनस्य तु न कापि सौरस्यप्रत्याशा दृष्टस्तनो दर्शनं इति धेः स्वप्नं लाभादिति वाच्यं दर्शन निवेदनयोर्द्वयोर्विधाने
गौरवेण दृष्टस्वनिवेदनमात्रमंतिम वचनेन विधीयते अप्यैस्तव चनै रागग्रामस्वापेस्य मदर्शने फलमात्रं कथ्यत इति स्वापविधौ माना। ५८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भावएव लौकिकप्रमाणेनाप्रामाण्यएव विधिविधेयनास्वीकारादिति संक्षेपः यस्योधीतमनीसतीगुणवतीमातापितोमावति
नीमप्रेमनिपीतिपंथऊलम्भूः कूर्मीचलोजन्मभूः स्तूपासंकृतवीर्यजाह्नुतपदेवाराणसीवामभूलसादभूदिनेयमश्विपटलः श
द्धार्थचिंतामणौ ४ ॥ श्रीगणेशाय नमः अग्निजननमिति अग्नेर्जनकननमदाह इति फलसमर्पणसमर्थत्वरूपशक्तिविशिष्ट
स्यवह्नेर्जननं यस्मादेवं भूतकर्मव देशेति शिष्याय व्याख्यानाय प्रतिज्ञातेनेव बलमाणेन कर्मणा विनाऽग्निसंस्कृतपात्रावपि नवृत्तिः अ
प्रामाण्यशंकां निरसितुमाह तं वेत्यादि नन्वनहिपतन्मूलं तत्राऽदेवायमर्थोलभ्य इति किमनेनापूर्वग्रंथारंभेणेत्याह सर्वेना
दि तथा च नानातंत्राणां दर्शने महाक्लेशापत्तिः एकैकदर्शने त्वेतावदर्थालाभ इति नास्य वैयर्थ्यमिति भावः विधिवत्संस्कृते इ
त्यर्केनेत्रकोविधिकश्च संस्कारः इत्यपेक्षायामाह अष्टादशेत्यादि यद्वा विधिवदित्यस्यैकपादप्रवेशसानिध्यात् ऊं३ एवान्वयः शा
स्त्रवर्त्मनेत्यस्य च संस्कृत इत्यनेन किंतु क्त्वा शास्त्रवर्त्मनाकान्तायां अष्टादशसंस्कारादियोजनामात्रविशेषेण न तु फलेऽपि नवंशास्त्रवर्त्मना।
विधिवत्संस्कृते आचार्य ऊं३ इति सर्वं यह इति पादार्थादर्शग्रंथो व्याख्येनेति केचित् किंचानः शास्त्रवर्त्मपद विधिवत्पदयोरेकत
रोपादानादेव तद्विवक्षितार्थप्रतीत्या न देकतरपदोपादानवैयर्थ्यप्रसक्तेस्तन्मते कथमप्यनुद्धारात् किममी संस्काराः श्रोतस्मा
र्तकर्मस्वप्यादेया नेत्याह तं त्रेत्यादि प्रस्तन मूलमंत्रेण ऊं३ इत्यस्य दर्शने प्रथमः संस्कारः अस्त्रमंत्रेण ऊं३ इत्यस्य प्रोक्षणं द्वितीयः अस्त्रे।
ण ऊं३ इत्यस्य ताडनं तृतीयः कवचमंत्रेणाभ्युक्षणं चतुर्थः प्रोक्षणाभ्युक्षणयोरयं भेदो यत्राघ्यम्बुनानहस्ताग्रेण द्वितीयः अग्निवं वृतेन से।
चनं नवमः संस्कारो यद्यप्यभ्युक्षणमेवेति टीकाकृतस्तथा च कथमष्टादशानां संस्काराणां संख्या याविभिन्नत्वप्रसिद्ध्यागामित्वादिति शंका
भवति तथापि तदनुष्ठानकालभेदाद्व्यक्तिभेद इत्यभिप्रेत्य समाधेयं किं वा सेचनं सर्वावयवावच्छेदेन जलनिषेचनं इतरत्तु किंचिद

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वक्ष्येदेनेतिभेदः कल्पनीयः अस्त्रमंत्रेणकिंचित्कुंडस्य खननं पंचमः अस्त्रेणैवकुंडान्तर्दामखुद्धरणं षष्ठः हृदयमंत्रेणमृदंतरेणकुंडस्य विषमा
गर्तपूरणं सप्तमः अस्त्रेणकुंडदेशसमीकरणमष्टमः सेचनमभ्युक्षणमेव नवमः संस्कारः हेतिमंत्रेण अस्त्रमंत्रेणकुंडनेकुट्टनं दशमः
संस्कारः वर्ममंत्रेणमार्जनमेकादशतमः कवचेनगोमयेनविलेपनं द्वादशतमः कवचेनैव कलारूपकल्पनं वह्निसूर्यचंद्रकलास्वरूप
ताविभावनं कुंडस्य त्रयोदशतमसंस्कारः अपरेस्तुकुंडस्वरूपंज्ञानीयात्प्रकृतेपरमेवशरीरेतिमूलकृतेवचकव्यतांस्वचभूतात्मकं वत
स्यप्रकृतमितितत्कलाभावनमेवयुज्यते इतिनिहतिप्रकृतितत्कलाभावनमेवप्रकृतेकलारूपकल्पनपदार्थानतत्प्रकृतानुपयुक्तोऽन्ता
कल्पनमितिप्राहुः त्रिसूत्र्यामेखलासुकुंडस्यवेष्टनमपिकवचेनैवेतिचतुर्दशतमः हृदयमंत्रेणकुंडस्यार्चनंपूजनंपंचदशतमः अस्त्र
मंत्रेणवज्रीकरणं वज्रवद्दृढताचिंतनं षोडशतमः नमइतिहृन्मंत्रेणकुशैःस्थंडिलमार्गीकरणंचतुःपथकुर्यादित्यनेनसूचितंसप्तद
स् शतमः अस्त्रपाटनं कवचमंत्रेण ह्रियोऽवगुंठनं चरमः संस्कारः केचित्तु लोपामटंमीतितत्पाटनारात्रसाः नत्तुपाटनायेनतद्दत्तपाटना।
त्वंकर्मतथाचत्रमितिकवचमंत्रेणराक्षसानांप्रस्तुतकर्मोपघातकानांनिवारणंकुर्यादित्याह एतावत्संस्कारान्कृत्वेममसमर्थप्रसा
हृ अथवेतिसतिसामर्थ्येलघुपक्षमनुसरन्नाभीष्टसंपत्स्यारिणिमारोढुमर्हति प्रथमप्रथमकल्पस्ययोनुकल्पेनवर्ततेसनासौतिफ
लंतस्येतिवचनात् तिस्रइतिपश्चिममारभ्यपूर्वपर्यंतास्तिस्रः तिस्रश्चदक्षिणमारभ्योत्तरपर्यंताः एवंरेखाभिः संभिन्नारेखाःकर्तव्या
इत्यर्थः रेखात्रयंप्रादेशमात्रंप्रमाणंकर्तव्यं संप्रदायात् अन्योपिविशेषः सोमशंभुनोक्तः प्रागग्रस्याउदक्संस्थदक्षिणारंभमालिखेत्
उदगग्रत्रयं संस्थपश्चिमारंभमालिखेदितिपत्रांतरमथवेत्यादिनावक्ष्यति उपचारैःकामोपचारैःतैवकुचमर्दनाधरक्षतचुंबनादयका
मशास्त्रप्रसिद्धाः वागीश्वरेणसहसांगसुरतक्रीडासक्तामितितन्नफलितोर्थः कुचमर्दनचुंबनादिभिश्चेत्सविलासंसुरतक्रियाभवेत् स

59

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दयन्मसमुद्भवः स्तदानीं विपरीतं विपरीतरीतितत्त्वस्मर्थकवचनानां दर्शनात् यजयेदित्यत्र एवोपचारलाभादुपचारैः यजयेदिति तदना ४६
न्वयः साधीयान् वाक्र्ईईश्वरीवाणीलक्ष्मीपार्वत्याद्यातामिति एकवचनमेकस्यां दीक्षायामेकैकेवध्येयानत्सर्वापीति सूचनाय
तेन ब्रह्मदीक्षायां सरस्वती विष्णुदीक्षायां लक्ष्मी शिवदीक्षायां रुद्राणी ईश्वरीपदवाच्या पार्वती गणेशसूर्यदीक्षायां तत्तच्छक्तिर्योगेनेश्वरीपद।
वाच्याः वागीश्वरेण संयुक्तामित्यत्रापि वाक् वाणी ईः लक्ष्मी दीर्घेकारस्य लक्ष्मीरूपत्वात् तदनंतरं पुनरीकार ईश्वरीनामैकदेश ईश्वरीपरः।
साच पूर्वोक्तप्रकारेण हि विधापीति सब्रह्मशक्तिकाः पंचायतनरूपाः सर्वाः प्रव्याख्याताः तासां प्रत्येकमीश्वर इत्यर्थकरणाद्ब्रह्मविष्णुशि
वगणेशसूर्यलाभः एकवचनेन पूर्ववदुपपादनीयं शिववीजेत्यत्रापि निर्दिष्टे तत्पुरुषः किं तु कर्मधारयः शिवं शुभमस्त्विष्टमिति यावत् अतएव
वतत्पुरुषदोषोऽपि लक्षणापत्त्यादिलक्षणः परास्तः इष्टवीजस्य श्रोतत्वना यायकत्वावेधणाद्देशप्रसिद्धत्वात् स्वतन्त्रमत्याऽपि प्रथ
मादिदिनेषु संगतोऽशुभदीर्घायुः पुत्रोनभवतीत्यतः स्नातेति नीलेंदीवरेत्यादि मनोज्ञान्तादिप्रायकं मनोज्ञां रमयेत्स्त्रीयमित्यस्त्रेः न
चापरदेवीनामपरदेवानां चात्रोपासनमफलमितिवाच्यं अस्य कल्पस्य देवतासामान्यविषयत्वाय एकपरत्वे मूलग्रंथासेोपस्य प्रसक्तेः ई
दृशरहस्यस्य गोपनार्थमेवच प्रायलोपेत्यादिवत् स्वाहेष्टकृतमिति ध्येयं अतएव लक्ष्मीमंत्रमंतीतत्र प्रभोर्नारा[?]णस्य च प्राप्य यर्भूण
संजातमग्निं तत्र विचिंतयेदित्यादिसंहिताद्दिशलक्ष्माद्युक्तिः गृह्णयादेसवेवक्षाविति मूलेपि पात्रेत्यादिकांस्यादिपात्रेण पात्रांतरपि।
हितेन सूर्यकांतादिसंभववह्निमुपादाय सुमंत्रेण नैऋत्यभागे वादांशान्तेन परिकल्पितसायगारयरित्यनावशिष्टमग्निं वीक्षणादिभि
रस्त्रभिः संस्कारैः संस्कुर्यादित्यर्थः वैंदवो विंदुप्रभवोवह्निः विंदोरग्निषोमस्वरूपतयात्तदुत्सन्नत्वं वन्हेः संभवति भौमस्यवसोः भूमिसंवं।
धिनः प्रस्तुतप्रयोगत्वं वन्हेः देवस्य देव्या श्चेति सामान्यनिर्देशो एषमहत्कार्थपक्षपाती प्राचमनादीत्यादिना गंधपुष्पादिपरिशुद्धः चिन्तिंग।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ ति॰ ६० 60 लेति स्वरूपं तेनेत्येति पदद्वयं देहेति पदद्वयं पंचेति पदद्वयं वोच्चार्य सर्वत्रेत्यादि स्वरूपं मनुनानेनेत्यादिनाम्नाकृष्य प्रथमश्लोके उदीरितः म
न्त्रस्तु सामान्यधर्मेण कथितो यो मंत्रः सोयमित्यर्थः अग्निप्रज्वालनं च मुखेनैव स्वस्य यंत्र्यजनादिना ः मुखेनैव धमेदग्निं मुखाद्येषोह्यजा
यत निषेधे लौकिके वह्नौ प्रवृत्तौ न तु लौकिके इत्यादिस्मृत्याणि वायुदाहृततांत्रिकवचनात् आत्मनो देहविन्यासादिकं न किं अस्य क।
शः शिरः प्रभृत्यंगेषु किंवा व्यापकत्वेनेत्याकांक्षायामाह लिंगेत्यादि सर्वतः सर्वांगावच्छेदेन अत्रातिरेकाया अंगतायाया अपि नेत्रन्यासः
वह्निरूपायाङ्गपांज्याया अपि अंगेषु सर्वांगेन्यासः सलिंगगुदमूर्द्धास्यनासानेत्रश्रुतक्रमात् विन्यसेदतिरक्तानाः सर्वांगे वह्निरूपिणीमिति
वचनात् मूलकृतोसौपात्यजिह्वयोर्मन्त्रमेणाभिधानेन जिह्वामेवोद्धारश्लोकायीय अन्यथा सादीमादिरणहृल्लाद्युंवेनस्यात् जिह्वाना
न्यासो हि तन्मंत्रन्यासद्वारा सा न पवतु नन्वायंते केन तन्मंत्रा इत्यपेक्षायामाह वह्नेरित्यादि सादिपांता अर्थात् प्रतिलोमगणनया वह्नि
का नारकारेण ईरेणयकारेण [illegible] अर्धीशेन षष्ठस्वरेण संयुक्ता मंत्राः अनेकसप्तविद्वो वह्नेः सप्तजिह्वानां क्रमेण मंत्रनामापद्यते
गुणभेदः सात्त्विकादिगुणवैलक्षण्यं न हि शिष्टकर्मसु सात्त्विककर्मणि राजसकर्मणि तामसकर्मणि वेत्यर्थः काम्यकर्मणि रस
त्रराजसे इतिशेषः जातिभिः हृदयाय नमः इत्यादिपदैः तारायये इत्यादिनारक्ष अग्नये पदं चेति द्वाभ्यां तु तारा अग्नये पदं आद्ये तेषां
इतिवह्निव्रीहिः नन्वतारेत्यस्य पदपदेनान्वयस्तथा च सतितारक्ष अग्नये चेति द्वाभ्यां तु तारा अग्नये च तेपदे च तारा अग्नये पदे इत्यंककर्मधार
येण भवितव्यमित्यं च तारे इतिपदप्रयोगापत्तिस्ताराप्रयोगानापत्तिश्च वह्निमूर्तयः वह्निमूर्तिप्रतिपादकजातवेदः प्रभृतिशब्दाः ते
नेनतिशब्दांतत्वप्रणवादिस्वैकवचनयोर्विनिश्च भावो विप्रनतिः तथा च ॐ अग्नये जातवेदसे नमः इत्यादिप्रयोगः पर्यवस्यति आ
सनमिति स्वदेहे ह्र्वं वन्मंत्र कादि परतनतां तदेवता विन्यस्य वह्नेः पीठशक्तीश्च विन्यस्य तन्नो मनस्याव ह्नेराषानंदन्वा वह्नेः मूर्तिं तत्र ६०

ध्यायेदित्यर्थः इष्टं वरमुद्रां अभीतिं अभयमुद्रां ततः इति ध्यानानन्तरं इत्यर्थः तथा च ध्यानानन्तरं परिषेचनं ततो दर्भैः परिस्तरणं ततः परिक्षेपः
स्ततस्तत्र ब्रह्मादिपूजाः ततो ध्यातस्य वह्नेः कुण्डमध्ये पूजेति क्रमो लभ्यते पदार्थादर्शकृतस्तु ततः इत्यस्यानन्तर्यागक्रमेण स्वहृदये वह्निं संपूज्य
यदित्यर्थमाहुः नहीदं शब्दादेव गम्यते ध्यानवह्निमित्यग्निमन्त्रमूलात् ध्यानस्य संप्रज्ञान्तमेवोपयोग इति प्रतीयते वह्निपूजानामन्त्रोप्यत्रापवृक्क।
ध्यते तस्मान्नोपूजाकथमायातीति दिक्षु दक्षिणपश्चिमोत्तरदिशास्तेषां परिधीनां स्थितात् ब्रह्मादित्रिकस्यैव पूजनात् अतोत्र न विदिशां ग्रहः।
णां मध्ये कुण्डमध्ये पूजायां अभिधानादेव मण्डूकादिपीठदेवतापूजा अर्थात् सिद्धा मध्ये इत्यस्यैव मण्डूकादिपीठमन्त्रान्तमन्त्रैः संपूजिते कुण्डमध्ये इ।
त्यर्थ इति पदार्थादर्शकृतः कथमपि चेत् दृष्टार्थलाभस्याभावे अभेदेऽपि लक्षणा न स्यैवतादृशार्थस्यास्माभिः एवमेव प्रतिपन्नत्वात् मध्यत इति
ईशानादिक्रमेण वायुकोणपर्यन्तं षट्स्वकोणेषु षट् जिह्वा प्रतिदिक्कानाः संपूज्य मध्ये वह्निरूपाः पूजेत्यर्थः ह्रदेद्रुवह्निमांसादिवर्णानि
लगोचरे हिरण्याद्याख्याता वह्नेः रसनाः षट्सु तु क्रमात् मध्यतो बहुरूपा चैत्यादिसोमशंभुवचनात् परेतु मध्ये इति प्रथमस्थानेकथं मते
भवितुमर्हतीति कथं वा ग्रंथस्य स्वरसेनस्यात् तथा विवृत्ते षट्कोणेषु पि मध्ये चेति कृतो कं तस्मान्मध्यपदं प्रथमे जिह्वापूजाततः कोणे।
ष्विति वर्णं ग्रंथसंमतः पंथाः सोमशंभ्वादिवचनं तु परत्वात् तरपरं स्वस्वगुरुसंप्रदायाद्व्यवस्थापकं कर्मभेदेन प्रथमं मध्ये पूज्यानां जिह्वानां व्य
वस्थोक्तान्तेवान्तरे कुण्डस्य मध्ये त्वथ सा प्रशस्ता जिह्वा हिरण्या ऋविक्रमेणादौ लम्भनादिष्वमतां कनकांता हिषण्यादिषु मता एवलक्ष्का मा
रणे निगदिता शुविकृला स्वप्रभा तु पवैरिहु शांतौ उच्चाटनेतिरक्ता न रिति दीप्ता यां वहुरूपां तत्तु तेमध्ये शुभानि सदेति चेतिनिवदंति दि
क्षितिमेखलाश्रितदर्भैः शुभ्राद्यादिशुन्यासक्रमादष्टमूर्तीः पूजयेदित्यर्थः षडश्रं मध्ये च कोणषट्के च जिह्वाभिः केसरेष्वपि अष्टमं त्रै
स्तत्तो वा हेत्वष्टाभिर्मूर्तिभिः क्रमात् मेखलाश्रितदर्भेषु दिक्पतीन्पूर्वतः क्रमादिति पूर्वेन षट्कोणबहिरष्टदलं मूर्तैः पूजनम्।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰
ति॰
८१

र्यमेव स्वयं कर्तव्यमिति मूलतात्पर्यमुन्नीयते अन्यथा दले स्थितिकथनेनैव तिरूपिकोऽसदीकारोक्तिः अनुक्ता पदार्थादर्शोदाहृतस्वोक्त
वचनैकवाक्यतया दले स्थितस्य मौलस्य मेखलाश्रितदर्भेषु एवादिदिग्दले स्थितमर्थकत्वनिश्चयेन ताहशाष्टदलात्रमापकत्वासंभवात् वस्तु
तस्तु केसरे स्थितत्वेनाष्टदलस्यावश्यकत्वेन तद्दलेष्वेव मूर्तिसृजनम्सूचितमिति साथीपारूपदीपिकाग्रन्थः मेखलाश्रितदर्भेषु तु दिक्षु
दिक्पालसृजनमात्रमिति प्रतिभाति अतएव वशिष्ठकल्पे वह्निकोष्ठेऽष्टस्वाष्टदलरूपमंदिराकृते मध्ये तारपुटां मायां लिखित्वा पीठमर्चये
दिति स्पष्टं दृश्यते मायेति तन्त्रदेवशक्तिबीजानामुपलक्षणं अतएव वैसर्वागौरमाबीजमिति नानातन्त्रेषु दृश्यते यत्तु प्रसिद्धस्वादि
दिक्षु मूर्तिसृजनमिति पदार्थादर्शोक्तानोक्तं तत्रयुक्तं पारिभाषिकशास्त्रेष्वेव सर्वत्रावरणसृजनादर्शनहाये प्रमाणाभावात् नचोक्तविशेष
वचनाद्यथः न हि वचने एवादिपदस्यैव सत्वेन पारिभाषिकतत्परत्वेनाप्युपपत्तेः दिक्कोणीनिवेशनाथवन्मात्रेण त्वयेनापि वारितार्थसंभवा
त् यथा मीदिसृजने प्राचीनत्येवावरणचेने सृज्यसृजकयोरैक्यादीनां यथास्वकमित्यादिवचनादिदृष्टेः प्रसिद्धप्राचीगृहणस्य सर्वं।
त संमततत्वादिति ध्येयं स्रुक्स्रुवयोः संस्कारमाह पश्चादित्यादिना यथाक्रमादिति दर्भाणामग्रैरग्रे मध्यैर्मध्यं मूलेन मूलं माजयेदित्यर्थः
आज्यसंस्कारमाह पश्चादिमादिना यथाज्येमादिना अस्त्रवारिणा अस्त्रमन्त्रसहितेन जलेन तत्वा मन्त्रपाठ एवकं जलेन प्रोक्षणात् अंगु
ष्टकनिष्ठाभ्यां अंगुष्ठानामिकाभ्यां षडितिनापनप्रभृतयः संप्लवनान्ता अमी संस्काराः षट्कवीक्षणादयस्त्वाज्यस्याल्पाधिकरणकत्वेप।
एवंभाविनश्चत्वारः आज्यसंस्काराः एष्वगवेति नाधिकाशंका ननु अष्टादशस्रुः संस्काराः अंडे शैवागमोदिताः छते स्तुवि स्तुवे चाष्टावि
तिपदार्थादर्शदर्शितनेवोनरविरोधः कथं परिहार्य इति चेत् मैवं तस्य मंत्रछतेमुद्रादर्शयेदेनुसंहितामिति वायवीयसंहितासं
वादात्स्यात्साप्यसामाप्रक्षेपान्यागेव मूलमंत्रेणाभिमंत्रणं धेनुमुद्रया अमृतीकरणं चेति संस्कारद्वयं घृतस्याधिककार्यमिति नैष दोषः ८१

6

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

चूतसनिक्तेष्यस्य विशेषार्थीनो निक्तेपणस्यापि विशेषः इत्यभिप्रेत्य निक्षिप्येति विहाय विनिक्षिपेत तत्प्रयोगं मूलकृता स्रुक्स्रुवयोः
स्तम्भादान प्रतापन मार्जन पुनः प्रतापन शिवहस्तत्वाधात्मकसंस्कृत देवतत्वाभिव्यक्तिं सामविस्तृतीकरणकर्तरीयग्रीवावेष्टन सज्जन स्वदक्षिण
भागादिकरणकर्तव्यस्थापनात्मका अशेषसंस्काराः इति तं दर्शयितुमिदेशः तदङ्गं शैवागमे दृष्टो वा स्रुक्स्रुवौ दर्भं स्पृष्ट्वा स्रुवौ चाधोमुखौ कृत्वा।
तत् प्रताप्याग्नौ त्रिधा दर्भमूलमध्याग्रकैः स्पृशेत् पुनः त्रिशः प्रताप्याधोमुखौ वाग्नौ कुण्डाद्दक्षिणे निक्षिपेत् स्रुचि शक्तिं स्रुवे शंभुं विन्यस्य हृदया
णुना विसूत्र वेष्टितग्रीवौ सन्निधौ कुसुमादिभिः कुशानामुपरि स्थाप्यैतौ स्थापयेत्स्वदक्षिणे इति अग्नेर्दर्भं प्रदेशपर्यन्तं तस्यातिपतिका।
मेनकस्यापि संस्कारः मूलेनावदनुपादानेन तत्रान्तरस्तत्रामाये यं हेति कृतं स्वप्रेष्य सर्वं सं आनाकृतिप्रत्याकृति प्रथमेन स्रुवेण
होमे क्रियमाणे सर्वमशेषेणानाग्नौ प्रदत्तं किं न समशेषमित्युपदिष्टं मूले व्याहृति पिता सु तत्र व्याहृतामन्त्राः प्रदर्शितः एवमहेः ॐ भू
र्भुवे चक्रिथिव्ये च महते च स्वाहा ॐ भुवो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा ॐ स्वरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा ॐ भूर्भुवःस्व
श्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च स्वाहेति तथा नामकरणमिति यदेवमग्नेर्दीक्षा प्रस्मरणाय षष्ठी होमो विधीयते तथा नाम तदनु।
रूपं नामकर्तव्यमित्यर्थः तथैव शैवदीक्षादौ शिवाग्निरिति अन्त्यजयाग्निर्भैरवाग्निरिति वा वैष्णवे विष्णुग्निरिति श्रीरामाग्निः श्रीकृ।
ष्णाग्निरिति वा शाक्ते प्रभृतीदीक्षायां शक्त्यग्निरित्यादि विशुद्धाग्निस्ताराग्निरित्यादिकं नाम स्थापनीयमिति पर्यवसितार्थः तस्य वह्नेः
पितरौ सर्वौ कोपतः रतं रतिष्टत्रेव पञ्च समिधो मूलाग्रभागेषु संसृज्य तत्र होमैकवारमेव जुहुयात् जिह्वानां मैत्रैरङ्गदेवतादीनां च होमः
मः कार्य इति मूलस्वरसासिद्धः पञ्चाशः अतएव दर्भको सुदीकृतः गर्भाधानादि सकलसंस्काराभिधानानन्तरं संस्का[illegible] समिधैर्जि
दशांशलाः पञ्चसमिधः परिधिष्टेतो द्वावाग्लाभे प्रथमादिभवा मूलाग्रेषु जुहुमाः कीलयभक्तिनाः सर्वचरुसमीति प्रत्रेरदकदेवज्ञ

दं प्रसवाह
तिपदं ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ कुर्यात् अत्राचार्येण निष्क्रमो पविष्टो वेति किमपि नोपदिष्टं कात्यायनानुसारेण स्मामिति दृष्टिनं तन्त्रसमियः स्ववेत्रैति तेन यावि आषित
त्रि॰ नादिस्मादिकमुपदिष्टवेनः पदार्थादर्शकानन्तरम् अनन्तरमिति नामकरणमिति तत्राणि संवध्यते अनन्तरमित्यस्यायमर्थः वक्ष्यमाणमंत्र चस
६२ मिद्धोमलक्षणं नालापनयनं कृत्वा सूतकं विशोध्य तथा तद्देवतानाम्ना अग्नेर्नाम कुर्यात् यथा नारायणाग्निः हुताग्निः इङ्गोऽग्निरित्यादि ततः
पित्रोरग्नेर्विसर्जनं कृत्वा चौलादिसंस्काराः कार्याः ततो जिह्वाग्रगावरणादिहोमः स्येवक्रमः साधीयान् षडंकं वा शुसंहितायां जातेस्ता।
62 नेवमाकारं जातकर्म समाचरेत् नालापनयनं कृत्वा ततः संशोध्य सूतकं शिवाग्नीत्यादिनामास्य कृत्वा कृतिपुरःसरं पित्रोर्विसर्जनं कृ।
त्वा चौलोपनयनादिकं अथो द्वादशाहे वा समाने च कृत्वा संस्कारमस्य विविति शैवागमे ततो नालापनयनं येसामियः पंच होतव्याः शान्ते मूलेन हु।
नो तस्य तावत्याहुः अत्रेदं वक्तव्यं अस्यार्थः स्यतं अंतरमित्युक्ते न मूलसिद्धत्वमस्ति ततः स्मृत्यादि मूलतः सर्वसंस्कारानन्तरमेव पितृविसर्ज
नसमिद्धोमयोः स्थानक्रमादेव पौर्वापर्य्यमाध्यन्त्रयोः प्रतीतत्वात् नवाननन्तरमिति निषिद्धलक्षणयाप्यन्वयवैपरीत्येन चायमर्थो मूला।
इति दानीयुक्तैवाचः । एवं तर्हि सर्वत्र तं त्राणमेकवाक्यता संभवेन विकल्प एव भद्रो नेति दिक् यथाविधि पिरजाप्रकरणेन क्रमम नतिक्र
म्यः प्रत्येकमेकां प्रतिदेवमेकैकामाहुतिं मंत्रवित्तम इति होमादि मंत्र होममंत्रवित् प्रणवादिकोपि मंत्रे पुनः प्रणवान्तरं स्वाहान्तेपि।
मंत्रे होमावसरे पुनः स्वाहान्तत्वं यो जानाति स मंत्रवित्तरः यस्त्वेवं भूतो भवन्नपि अरस्मरणादिना सिद्धहोममंत्रकः स मंत्रवित्तमः ते
नैशंस्वनिष्ट्राणाय शिरसे स्वाहेत्यादिवर्योदशान्तरादिमंत्रैर्होमः कार्य इत्युक्तं भवति यत्तु यथाविधीत्यनेन होममंत्रे स्वाहान्तत्व
के स्मारयतीति मंत्रवित्तम इति अनेन लोकपालतुष्ट्यै स्वाहेति ग्रहणं कमिति पदार्थादर्शे तन्नयुक्तं इदं प्राण्यस्य ततः प्रामयसंभ।
वात् होममंत्रे किं चिद्विशेषं ज्ञातामात्रस्यैव ततः प्रतीतेः तस्मादंगमवीतिनां गदेवताज्ञानवेदः प्रभृति स्मृतिपरं कर्तव्य किं तदंगमनात्र ६२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रधानभूतायामूर्तेयः इत्यर्थकं आवर्णे देवतामूर्तय इति यावत् आवर्णे देवताश्च अंगदेवतामूर्तिदेवतालोकपालास्तदस्त्रदेवताः सर्वत्र।
सिद्धा अंगावरणान्तर्वर्ज्जनीयाः कापि देवतान्तरैर्नोन्नानाजिज्ञासुः सर्वां कार्यं केनापि अंगमूर्तिपदेन तायां नीलितास्तोऽध्यक्षनिर्देश इति
न किंचिदनुपपन्नं यतमानमौदेशिकः स्त्रुवेणाज्यवन्तर्वीरस्त्रुचिनियायतां स्त्रुचं स्त्रुवेण पिधाय तिष्ठन्नेव वौषडंतेन वह्निमंत्रीणाग्नौ जुहु।
हुयादित्यन्वयः अस्मात्पधानस्त्र नाभौ तन्मूलमाधायस्त्रुगायविशलोचना वामस्तनो ततरानीयतयोर्मूलमतेहितइति तेनोत्तरोत्तरक्रियां।
कर्त्तुं समर्थः स्यादतो यतेत्यादि संपद इति संपन्नकामनायामसौ विशेष इति न भ्रमितव्यं किं तु असौ संस्कारार्थमवश्यमनुष्ठेयो नु द्देश्यापान
पदमपि करोतीति भावात्पर्यं किंवा अग्निसंस्कारस्य संपदेति तदर्थः अथवा संपदे समीचीनेष्यानेव ह्रोऽ इत्यर्थः तथा च वह्निज्वालामा।
ये इति पर्यवस्यति अतएव आविनिविशेषसमर्पणाय सामर्थ्यकं सर्वमनेनमित्यादि तत एव वांछितार्थलाभाद्ग्रा वियमत ति प्रयोजनकं।
स्यात् विद्वेषस्य स्येति दर्पोति मंत्रेणोमन्त्रापि संवध्यते तथा महागणपते रष्टाविंशाक्षरं मंत्रमेकं दशप्रथा प्रकल्प्य दशाहुतीर्दद्यात्
तत्र प्रथमबीजेन एकाहुतिः प्रथमद्वितीयाभ्यां द्वितीया द्वितीयतृतीयाभ्यां तृतीया तृतीयचतुर्थाभ्यां [illegible] चतुर्थी चतुर्थपं
चमाभ्यां पंचमी पंचमषष्ठाभ्यां षष्ठी गणपतये इति पंचवर्णैः सप्तमी वरवरदेति पंचवर्णैः अष्टमी सर्वजनं मे इति पंचभिर्नवमी वशमानय
स्वाहेति सप्तभिर्दशमी साभवति यद्वा एकेन प्रथमा प्रथम प्रथमद्वितीयाभ्यां द्वितीया प्रथमद्वितीयतृतीयैस्तृतीया प्रथमद्वितीयतृती
यचतुर्थैश्चतुर्थी एवमेवाग्रेपि पूर्वपूर्वेण तत्तत्सकलवर्णोपादानं तत्र शक्तो तेवाय मर्थो मूलवाक्यादायि गंतु ततः समस्तेन चतुराहुतयः
कार्या इति तंत्रोक्तं नरसिंहं षडंगो गणेशाविमर्शिन्यां महागणेशमंत्रेण सर्वैः सर्वयुतेन च तारादिबीजषट्केषु करणं षड्वर्णैकैः भिन्नेन दशधा
हुत्वा समस्तेन स्वरेख्यादि गर्भहुतया च चतुर्वारं समस्तेनैव तेन तिलिति संस्कृते प्रष्टादशसंस्कारैः सर्वानैः संस्कृते च कुंडे उसेवसंस्कृते विपितिविधे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पा॰ हा॰ वरणदानादग्निमिति सामान्यनिर्दिष्टाच्च कुण्डस्यैव संस्कारास्तत्र ऋत्विक्कर्त्तृत्वाकरणीयानाग्नेः संस्कृतस्यैव संस्कृते [illegible]
वि॰ नामामन्त्रितस्याधुनाऽत्र तस्यैव तस्यापरकुण्डेऽग्निप्रणयनादिति ध्वनितं अत एव समाहित इति सम्यक्कृतविधिनोऽग्निराहितः संस्थापितो वह्निर्ये।
६२ नेत्यर्थः तथा चैकवारं विधिनाहितत्वान्न पुनः संस्कारापेक्षाः ऋत्विजस्तस्य स्वस्वकुण्डे देयमंत्रदेवतासांगावरणदेवतां सर्वमाचार्येणैवावाहितां गंधा
दिभिः संपूज्य मूलमंत्रेण पंचविंशतिसंख्यया स्वेनस्वेन जुहुयुः आचार्येणैवावाहितां गंधादिभिः संपूज्य मूलमंत्रेण ऋत्विजश्चेत्यादिना साज्येन चरुणा।
63 न्वेतः सर्वपटलेकारितोयस्य चरुस्तस्य भागत्रयं कारितमासीत् तत्रैकभागो देवाय निवेदितः द्वितीयभागो होतव्यश्चरुक्तः सोयमेव होमश्चेदानी
मुपदिष्टः तृतीयभागो गुरुणा सशिष्येण भोक्तव्यश्चरुक्तं अत एव पदार्थादर्शकृता पर कुण्डसंस्कारमपि ऋत्विक्कर्तृकं ऋत्विग्भिरिति शेषः।
गुरुणा न समाममंनेति वयं तु ऋत्विजश्च स्वस्याग्नेः एव दर्शनात् गुरुणा गौरवात्प्रमाणाभावाच्च प्रकरणमास्याचार्यस्यैव परकुण्डसंस्कारकर्तृत्वं
अत एव कुण्डसंस्कारो न्यकर्तृकः वह्निसंस्कारः आपरकर्तृक इति वैषम्यमपि दूरीकृतं आचार्यस्यैव तदुभयसंस्कारकत्वाभ्युपगमादिति क्रमः
प्रातरित्यनेनैतावत्पर्यंतमभिहितो होमो ऽधिवासनदिनस्यैव कृत्यमित्युक्तं प्रातःकृतसंतर्पणाद्वितिलहोमश्चेतिकेचित् पुरित्यत्र एवं
पश्यितानाचार्योऽर्त्विजश्च कर्त्तृभावमापद्यंते आनयनादेस्त्वाचार्यं एव कर्त्ता मंडपाद्बहिर्गत्वा पंचगव्यपायित्वा दक्षिणद्वारेण पुनरा
गच्छेत् तदुक्तं यागसागरे पंचगव्यं यथाशोक्तं पीत्वाचांतं यथाविधि द्वारेण दक्षिणेनाथ यागस्थानं प्रवेशयेदिति तत्र चेतनं शिष्यगतचेतनं शि
ष्यहृदयतो वह्निनाडीक्रमशः सूक्ष्मया चेतन्यमाकृष्य स्ववामनाडीमार्गेण स्वहृदि संयोजयेत् यदुक्तं हृदि स्थितेन तच्चेतन्यं प्रस्फुरत्तारकाकृति आद्या।
यस्याप्ययेत्स्वीयहृदये कुशमृद्धयेति अपरं त्रयमिति तत्र अधःषट्कमित्येवं वक्ष्यते तत्त इति त्रयमिति चेत् उच्यते शास्त्रार्थं नवरूप विरुद्धयमी
मायणेन ततो हैवि धिपूर्वाभिप्रेतमतस्त्योक्तिः तत्र शास्त्रान्तरयोपधानस्तुयस्तार्थः समीरिताः इति वायुसंहितोक्तेः निवृत्तिः सप्रतिष्ठास्यादित्यादिना। ६२

अपरंत्रयमिती २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हितीयपरलोकं कलापंचकमेवं कलाध्वेत्युच्यते तत्वाध्वापंचविधः शिवतत्वाध्वा विद्यातत्वाध्वा मिश्रतत्वाध्वा प्रकृतितत्वाध्वा त्रिपदतत्वाध्वा वे-
ति तत्र प्रथमनिर्देशाच्छिवतत्वान्येव शिवतत्वाध्वपदवाच्यानि संदर्शयति शिवइत्यादिना तत्र पंचशुद्धानि आणवकार्मणमायीयमलत्रयरहिता-
नि तत्राणवो नाम सदाशिवस्य स्वरूपानवमर्शः कार्मणः शुभपापवानहमिति प्रतीति मायीयो नाम अहंकारादावात्मप्रतीतिः मायादिशुद्ध-
त्वोतस्मात्तत्वानि शुद्धान्यशुद्धानि च कारणत्वेन मलत्रयरहितत्वाच्छुद्धानि कार्यत्वेन मूलत्रयप्रवृत्तत्वादशुद्धानि प्रकृतिर्गुणत्रयस्य साम्यावस्था पं-
चज्ञानेंद्रियाणि चक्षुरादीनि वागादीनि पंचकर्मेंद्रियाणि पंचतन्मात्राणि गंधादयः पंचभूतानि पृथिव्यादयः इति चतुर्विंशतितत्त्वशुद्धान्येवेति। त
सर्वाणि मिलित्वा षट्त्रिंशत्तत्वानि शैवानि शिवशास्त्रोक्तानि भवंतीत्यर्थः वैष्णवेनुत्तरेहाविंशतितानि कथितानि हृदयकमलमेकं तेजस्तत्र
ये अग्नीषोमसूर्याख्याः वासुदेवादयः वासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाः मैत्राणि मित्रः सूर्यस्तत्रोक्तानि चतुर्विंशतितत्वानि दशप्रकृतेः शाक्ते। ति
लैत्रैकथितानि तत्वानि त्रिपदतत्वाध्वा तु सप्तविधः शिवः विद्या सर्वं आत्मेति त्रयं आत्मा शिवः सर्वं तत्वं चेति भेदात् त्रिपदपदं च प्रणवपर।
मिति केचित् त्रिगुणापरमित्यन्ये भुवनाध्वा चतुर्दशभुवनानि आकाशवायुतेजसाप्यपार्थिवभेदात्पंच भुवनानीति पदाध्वा दर्शाकारः
अकारादिक्षकारांतवर्णा एव वर्णाध्वपदवाच्याः सर्वं तत्रिद्धं तत्वापदं पदाध्वा अथोक्तषडध्वशोधनप्रकारमाह पदेत्यादिना शिष्यस्य चर-
णयोः कलाध्वानं तत् हिंगे भुवनाध्वानं तत्राभौ तत्वाध्वानं तत्तदोत्ताभेदेन भिन्नं भिन्नं तत्र हृदये वर्णाध्वानं तत्र भाले पदाध्वानं तत्र मूर्धनि मंत्रा-
ध्वानं संस्मृत्य अथोक्तलक्षणेन कूर्चेन तं शिष्यं तत्तदध्वव्यापनावच्छेदेन स्पृशन्नेव गुरुः स्वकुंडे ॐ अमुकस्य कलाध्वानं शोधयामि स्वाहेति
मंत्रेण तिलाहुत्येकं हुत्वा कलाध्वानं तत्वाध्वनि लीनं भावयेत् एवमेवापराध्वशोधनमंत्राध्वनि पराध्वानं विलीनं भावयित्वा ॐ अमु-
ष्यमंत्राध्वानं शोधयामि स्वाहेति मंत्रेणाष्टाहुतीर्हुत्वा मंत्राध्वानं शिवे परमशिवे लीनं विभाव्य तस्मात् शिवान्मंत्राध्वक्रमेण कलाध्वपर्यंतमु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.ति. नरूपत्वेनोविभावयेत् अनेनैकाध्वशोधनेन शरीरस्य शुद्धिः संपद्यते यतोध्वमयं शरीरं यदुक्तं वायुसंहितायां ऐशांत्यतीतकलाम्मूर्ध्नि एवं तिवक्त्रशि
विं. रोरुहां निवृत्तिं जानुजंघाघ्रिभूर्भुवनाध्वकरोमका मंत्राध्वमांसरुधिरापदध्वर्णाशिरायुता तत्त्वाध्वमज्जमेदोस्थियातृत्तेनोऽप्युमात्तत्त्वविति ततः स्वा।
६४ यत्तं तेनैवमंत्रेण पुनः शिष्यस्य हृदये स्थापयेत् अत्रावाहितादेवतायाः कुंभे विसर्जनं कृत्वा पुनर्वाह्लति होमं जिज्ञाप्यं गावरणादिहोमं च विधा
यपरिषिंच्यस्वस्यात्मनि ग्रहरश्मिः विसर्ज्य परिस्तरणादर्भांत्वरिथीष्या ग्नौ प्रक्षिपेत् नैमित्तिके दहेद्दिपनतपवाम्पत्रदाहाप्रसक्तौ नित्येषु नस्त्रिये
64 यादिदं सूचितं यदत्र नैमित्तिकपदेन काम्यमपि विवक्षितं निमित्तेन कामनात्मकेन तस्यापि प्राप्तत्वात् नेत्रैकमर्णोत्रात्मयागक्रमात् एवंका
नयागप्रकारेण एवं वक्ष्यमाणस्तुस्थादिकमात्मयागांतं कर्म कृत्वेति यावत् विधिवत् इष्टदेवताविसर्जनपूर्वकं तयोः शिष्येष्टदेवतयोः अनुस।
र्वकं देशकालौ स्मृत्वा नामगोत्रादि चोल्लिख्य शिष्यस्यापि च तद्यंतनामाद्युल्लिख्य अमुकदेवतायाः प्रसादसिद्धये इत्यादिरीत्या कामनाम
प्युल्लिख्य अमुकदेवतामंत्रं संप्रददे इति संकल्पपूर्वकं कायिकवाचिकमानसभेदात्रिविधसंकल्पमध्ये वृनोप्यपेत्ता समत्वादं वित्यतः
कथं चिताटपार्थलाभात् शिष्यकृत्यमाह गुरोरित्यादिना वर्णमयी दीक्षा नाम शिष्यस्य तत्तो वर्णान्स्वस्वस्थानयुतान्स्वस्वकारणेषु
संहृत्य चेतसं च संहृत्य पुनस्तथैव स्वकारणतः सर्वसृत्वाद्य संपन्नयोग्यताके शिष्ये मंत्रोपदेशनमेवेत्यभिप्रेत्य क्रमः प्राप्तां वर्णम।
यीं दीक्षां निरूपयन्नुपक्रमते अथेत्यादिना ततः स्थानेत्यादि लंलेलंहे हकारं से सं षं षं से इति क्रमात् मुखं हृदि हृदं नाभ्यां सुपादौ हृत्स
इति क्रमात् वर्णस्थानं च चेतस्य शिष्याय परमात्मनि योजयेत् ततः परमात्मनः सकाशादुत्पन्नसर्ववर्णस्थाने च विभाव्य संपद्यते देव
ताभावः अतएव वाक्तासिद्धो भवति ततो मंत्रोपदेशः स्वापि स्वानां तत्क्रियाकलापः सकलोपि वाच्यस्तव्यः इदंतु नरथिकमिति केचित्
एतावदेवात्र कर्तव्यो इति तत्ग्रंथसारस्यायातो यः पदार्थादर्शीकृतापि तत्रावधिकं दर्शितं कलावती दीक्षा नाम शिष्यस्य पादतलामारभ्य ज्ञा।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वपर्यंतं निवृत्तिकलास्ति सा च ब्रह्मस्थाने ततो निवृत्तिकलां ब्रह्मणि ब्रह्माणं जानुतस्थानाभिस्थितायां प्रतिष्ठांकलायां तां च स्वस्थिते विष्णौ विष्णुं
च रुद्रस्य स्थानभूतायां नाभितः कंठस्थितायां विद्याकलायां तां च रुद्रे रुद्रं च ईश्वरस्य स्थानभूतायां कंठाद्भ्रूमध्यपर्यंतस्थितायां शांताकला
यां तां चेश्वरे ईश्वरं च भ्रूमध्याद्ब्रह्मरंध्रांतस्थितायां सदाशिवस्थानभूतायां शांत्यतीतायां विलापयेत् ततः सदाशिवः शांत्यतीतातः ईश्वरः त
तः शांताततो रुद्रः तस्माद्विद्याततो विष्णुः ततः प्रतिष्ठाततो ब्रह्मा ततो निवृत्तिरिति क्रमेणोत्पाद्य मंत्रोपदेशं भवतीत्याह ततः कलावतीत्या
दिना वेधमयीं दीक्षामभिधाय तं प्रतिजानीते ततविद्यादिना शिष्यस्य ततो मध्ये यन्मूलाधारे स्थिते चतुर्दलकमले तत्र वर्तमाने त्रिकोणे शु।
क्तिं ध्यायेदिति संबंधः यद्यपि मूल एव सर्वे नाडावलयकलनमस्या उक्तं तथापि वेदत्रिकब्रह्मादित्रिकरूपप्रधानसृष्टेर्वलयत्रयसंबंधादुक्तं।
तथोक्तिः षट्चक्राणि मूलाधारस्वाधिष्ठानमणिपूरकानाहतविशुद्धतासंज्ञकानि ततो बिंदौ शिवात्मके शिवापरपर्याये बिंदोः शक्त्यपरप
र्यायबीजात्मककलायां तां कलां शिवशक्तिसमवायात्मकनादे बिंदुः शिवात्मको बीजं शक्तिर्नादस्तयोर्मिथः समवायस्त्वादेर्मूल एवोक्त
त्वात् नादमपि कारणरूपमिष्टैतान्युत्वपरमशिवस्य समतावस्थानादांतापरपर्यायायां तस्यां योजयेत् नामध्यावस्थासून्मनीनामकमायां।
विशुद्धपरमशिवावस्थायां तां नामध्यावस्थां चंद्रसूर्ये ततस्तदपि गुरुवक्त्रे संयोज्य आत्मानात्सह शक्तिं कुंडलिनीं परमे शिवे वेधयेत् एवं दीक्षा
संयोज्य गुरुक्रमेणानेनोत्पाद्य मंत्रोपदेशः कार्य इत्यर्थः होमस्थायं सर्वोऽपि वह्नेर्भूमावस्थितिं ज्ञात्वा तु इष्टो नान्यथा तदेवगमप्रकारो ब्र।
ह्मयामले इति श्रुतितिथिवाराश्च समहोपंचतत्र्यंगं एकीकृत्य हरेद्भागं त्रिभिः शेषेण तत्क्रमात् एकेन वसतिः स्वर्गे द्वाभ्यां पाताल एव च शून्येन
मर्त्यलोके स्यादेवं वसति पावकः उत्पातः स्वर्गलोकस्थे पातालस्थे धनक्षयः वह्नौ च मर्त्यलोकस्थे होमादिष्टफलोदयः इति एकोनत्रिंशत्सं
ख्यां षष्ट्यादिभिः संपन्नां प्रहतिं तिथिवारयोः संख्यया संमेल्य संजातराशिं त्रिभिर्हृत्वा शेषेण फलं वाच्यमुक्तं चिंतामणौ तु सैका तिथिर्वारयु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.ह्रा.
वि.
६५
65

ताकृतामाशेषेशुणेश्रेष्ठविवह्निवासः सौख्याय होमः शशियुग्मशेषे प्राणार्थनाशौ दिविभूतले च मस्के शुक्लप्रतिपदमारभ्याभीष्टतिथि
पर्यन्तं गणयित्वा तत्रैकसंख्यामधिकां प्रतिपदमारभ्यादिनदिनवारसंख्यामपि समेत्य संयतत्र राशेश्चतुर्भिर्हरणे सति शेषतः फलमादिशेदिति।
तदर्थः ग्रहस्त्वेश्वाहुति पातउपदिशेतत्यामले सूर्यभाद्दिनभं यावद्गणयेत्तत्संख्या त्रिभिर्विभक्तया लब्धं यावत्तावन्मितो ग्रहः तद्दि
नीयश्चिति त्रेयं भास्करो चन्द्रो भूसुतः शनिः चंद्रभौमौ गुरुस्तथा राहुकेतव इति क्रमात् सावशेषे तु लब्धांकं योजयेदेकसंख्ययेति अयमर्थः सूर्यनक्ष
त्रात्दिननक्षत्रान्तं गणयित्वा यावती संख्या स्यात्तस्यास्त्रिभिः संख्या यादि भागं हृत्वा प्रथमे त्रिके तद्दिननक्षत्रे प्रथमो ग्रहः द्वितीये त्रिके द्वितीय
इति रीत्या नवमे नवमः स लभ्यते यदि तु चतुर्थपंचमादिषु तद्दिनचंद्रस्तदा तद्दिनचंद्रस्य सावशेषत्वेपि लब्धो यश्चतुर्थादिरूपो नक्षत्रांकः स
एव संख्याया अवशिष्टं पंचाद्यंकसंख्यया सहैकत्वेन योजयेत् जानीयात् त्रिके लब्धा उर्वदिनाच संख्या एकस्यैव ग्रहस्तन्नवात्रिंशकैर्ग्रहोनरंज
नीयादिति एतस्य फलसूत्रं तत्रैव सौम्यदेवगुरुभार्गवेदवः सौम्यकर्मणि शुभाः समीरिता क्रूरकर्मणि खलाः खलाहुतिर्नोक्षलेष्टकहृता
वपीष्यते इति वस्तुतस्तु वह्निवासस्य शुभग्रहाहुतीनां वा नेह विचारः अस्य होमस्य दीक्षांगतया [illegible] प्रधानत्वाभावात् प्रधानहोमएव हि
कालाक्रांतयातस्तुहि कालशास्त्रावतारः अंगे तु प्रधानकाले नैव कालाक्रान्तोपसमः अतएवोपनयनविवाहप्रायश्चित्तादिहोमेषु उक्त
होमकालशुद्ध्यनपेक्षणं शिष्टानां संगच्छते मूलकृतामप्येतत्प्रमपि तस्य स्वारस्यमावहतीति प्रतिभाति तत्काम्यनाभेदेन कर्तव्यहोमद्रव्याणां।
परिमाणमभिधातुं प्रतिजानीते अथेत्यादिना होमप्रकारनिरूपणोनन्तरं होमद्रव्यप्रमाणनिरूपणस्यानुपेक्षणीयत्वादिति भावः कर्षः पल।
चतुर्थांशः कर्षद्वयं तु शुक्तिः अक्षमात्रं कर्षपात्रं प्रसृतिमात्रं पलद्वयमात्रं मुष्टिसम्मिताः पलसंमिताः आसांद्रं अशीतिरक्तिकाः उर्वारुकं क
कटीफलं चुल्लकमात्राः पाणितलमात्राः कर्षमात्रा इति वत् भुजंग गुग्गुलः बदरमात्रं अणोति शुजाः रामठं हिंगु चंदनागुरुकर्पूरादीनां चिंता ६५

या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

फलमात्रं प्रमाणं कुंकुमं मृगमदं चंदनं घनसारं चैकमानास्त्विति मंत्रदर्पणे मानं नान्तरं तत्र तु कल्पः ननु पाणिना होतव्यवस्तूनां प्रमाणाभि
धानं स्याकांक्षमेवाभिहितं स्रुवहोतव्यघृतादीनां तन्मानाकांक्षा कर्षग्राहिणा एव स्रुवेणं प्रसिद्धत्वादितिचेत् सत्यं मधुदध्यादेर्गृहीतत्वात्पयः
प्रभृतेरीदृशेन यावच्छक्तिमानमुक्तं तेन मध्वादेः कर्षाधिकस्यापि स्रुवे स्थितिः संभवति हुतं प्रभृतं तु रोधेन तत्कर्षग्राहिणा एव तस्यावष्टम्भनात्
ला पयः प्रभृतीनां तु पा[illegible] पञ्चपुटकादिभिरस्तु होमः यद्वा चरकेनापि होमेनेन त्याज्यते त्यावश्यककर्मस्विति न दोषः ननु यद्येवं षोडशभिर्होमस्येत
हिरण्यः तथा चुलुकहोमे तिलाः प्रोक्ताः कर्षार्द्धं सर्षपामता इति च विरुद्धमिति चेत् न प्रत्यमानस्यानुकल्पपरतया विवक्षणात् वस्तुतस्तु होम वे
द्रव्यस्य मुख्यत्वेन यातत्प्रमाणं सोपदेशमेव स्रुवादिमुखगतिकल्पने न पृथुग्रासनगर्भादिमेत्य द्रव्यप्रमाणस्य न्यूनाधिकभावः कल्पनार्हः मौलं।
तु कर्षग्राहीति पदे हुतसमुच्चेतयान्तु कहोमद्रव्यकस्य लेपमात्रस्येत्येया सर्वहोमेषु प्यवस्थापेत्तितत याचतद्गुरोयादेवोक्तमिति ध्येयं कु
षीदिलक्षणमुक्तं तंत्रान्तरे गुंजाभिर्दशभिर्माषः शाणो माषचतुष्टयं द्वौ शाणौ क्षटकः कोलो बदरं द्वक्षणस्त्रयः तौ द्वौ पाणितलं कर्षः सुवर्णं
कवलं ग्रहः पिचुर्बिगलपदं कं तिंदुका तक्षनहयं शुक्तिः स्यष्टमिका ते द्वे पलं बिल्वचतुर्थिका मुष्टिमात्रं प्रकुंचो थ द्वे पले प्रसृतस्तथेति ग्रासां
तरिति ग्रासादिलक्षणमुक्तं मंत्रे सधूमोग्निः शिरोहतंयं निर्धूमश्चक्षुषेव च ज्वालाकृष्णो भवेत्कर्णः काष्ठलग्नस्तु नासिका अग्निर्ज्वालायते यत्र शु
द्धस्फटिकसन्निभः तन्मुखं तत्र विज्ञेयं चतुरंगुलमानत इति विपश्चिदित्यनेनापरकामनायामेवेतन्निषिद्धमुखप्रत्यार्थिनो व्याध्यादिकामनायां
तु तदंगेषु होमोप्यनुज्ञायते एवत तदंगानां तत्कार्यकारित्वस्योक्तत्वादिति ध्वनितं भाविष्णु भास्व भक्तानाय वह्नेर्वर्णगंधादिकं परीक्षणीयं न
चकत्येकेन वर्णादिना किं किं ज्ञेयमित्याकांक्षायामाह स्वर्णेत्यादि नन्वेवं विधाय शङ्कते भ्रष्ट किं दीक्षे वत्याक्ष्याने त्याह पंचविंशतीत्यादिना नानिष्टसूचके
षु तत्सम संख्या पंचविंशत्याहुतीनामावृत्तिः प्रतिनिमित्तं नैमित्तिकमावर्तत इति न्यायात् नानादोषेषु त्याज्यमेवेति तु मन्मतिः यस्यो घोतमनो०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्र. वा.
चिं.
९९
66

तज्ज्ञेयमिष्टप्रमाणपर२०मणौ ॥ अथ दीक्षामन्त्राणां कर्तव्यतिसेतिकर्तव्यताकस्तुकं तत्र मन्त्राणामेवात्तानवाद्यर्थी यंत्रदंगनिरूपणा।
परिस्थमशनिशंकामापनेतुं अथ नामेन्त्राअवशंपंचायतनदेवतानां सस्वधीनिसस्वान्तुकल्पवशादुपादेयाः कथनीयाएव तत्र च सकल
मन्त्रोपासनायाअवश्योपादेयन्यासकतयासकलमंत्रघटकतत्तद्वर्णोच्चरितयाचप्राधान्यात् प्रणवो मातृकादेवी हृल्लेखेत्यन्तत्रयं दीपने
सर्वमन्त्राणामित्याह भगवान् शिवस्यादितोत्रिकवचनादपरमन्त्रोद्दीपकतयाचावश्यापेक्षं मातृकामन्त्रमेवप्रथमं तन्निरूपयितुं प्रतिजानी
ते अथेत्यादिना यस्यामिति नवयस्यामुपलब्धायां जगदिदं प्रबुद्धं भवनीत्यादिकस्यान्वयमुखेनवक्तुमशक्यतयाव्यतिरेकमुखेनतदुक्तिरस्या मंजरे
निवाच्य विश्वबोधे मतत्त्वरणेनैवान्वयमुखेनोक्तप्रायत्वात् तथाचान्वयव्यतिरेकाभ्यां बोधविशेषेणतदुपासनायाएवहेतुत्वमितिसर्वं।
थेवाऽज्ञानेकुभिर्यतितद्यमिति ध्वनिते वर्णा अकारादिक्षकारान्ता ५१ वर्णास्तन्वोलसाटसंधिमुखेवृत्तदत्तवामनेत्राद्रूपशरीराव।
यवा यस्याः इत्थं भूतां सरस्वतीमित्यर्थः एतेन वर्णा एव मन्त्रस्वरूपमित्यपि ध्वनितं तथा चाज्ञात्मन्त्रकल्पान्तरेऽर्धमन्त्रोद्धारेण न कृतः कि
मर्थमित्यर्थमित्यपि शंका व्याहृतीकृतेमितिमन्तव्यं क्लीबा १।८।९।१० माश्चत्वारः स्वराः एकोऽत्र सः सर्वेमेकल्लड्नरमावेवदीर्घः पश्चात्
अन्तयोर्मध्ये एकः क्रमात्कादिवर्गः दीर्घान्तहृदयायनमः इत्यादिषडङ्गमन्त्राः इत्येवंप्रकारेण षडङ्गमन्त्रा उद्धर्तव्या इत्याह अक्लीबेत्यादिना ९ वर्गी।
केरित्यत्रोपलक्षणेलती या ९ अङ्गानि षडङ्गमन्त्राः जातियुक्तानि जातिभिर्हृदयायनमः शिरसे स्वाहा इत्यादिमन्त्रैः क्रमादेतेयुक्तानि।
विधेयानि षडङ्गेषु अङ्गुष्ठादिषु हृदयादिषु च न्यासेऽनुष्ठेये प्रयोक्तव्यानि तथा चाग्रे के ४ ओं हृदयाय नम इति १२ इत्यादिमन्त्रैः षडङ्ग
मन्त्रे १९ गन्यासोऽनुष्ठेय इति पर्यवसितार्थः षडङ्गानि षडङ्गन्यासा इति त्वर्थो न युज्यते जातियुक्तत्वस्य मन्त्रेष्वेव सम्भवात् न्यासरूपार्थे
ऽसम्भवात् मुद्रां विद्याक्षमालिकां तन्मुद्रा वा लक्षाद्यर्थोस्यान्ते स्वराणां आस्यपदचास्यान्तर्गततत्संवर्ण्याजिह्वायां तालुगाणिके अन्तएव रसना ७८५

ज्ञानमुद्रां

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऐं मित्यनेन विसर्गोपादानमन्त्यपदमेव मूलकारः करिष्यति ऐ ओ ख हूलां न्यासः स्वन्तर्वंमित्यस्य पाणिपादद्युगे जठराननयोश्च प्रत्येकमन्व
यविवक्षणेन हृदादिदक्षकरान्तं हृदादिवामकरान्तं न्यासः कर्तव्य इत्यादिकं लभ्यते अत्र हृदयं यस्य दक्षांसो ऽस्य ककुत्तलस्य वामांसो वस्य
दक्षपाणिः शस्य वामपाणिः षस्य वामपादो हस्य जठरं ळस्य मुखं क्षस्य स्थाने भवतीति ध्येयं पुरश्चरणजपसंख्यामाह जपेत् लक्षं ... येति ल
क्षसंख्येयत्वार्थः तथा चैकवारं मातृकार्णान् स्वशरीरे न्यासं कृत्वा मातृकाजपः कार्यः पुनर्न्यासः पुनर्जप इति ५० वर्णमूर्तिनामेवं ध्यात्वा स्वा
विग्रहे स्थाने अक्रमतोन्यस्य सर्वांके जपेल्लिपिं ५० संख्यानि तपयावल्लक्षं प्रपूर्यत इति वचनात् उपलक्षितत्वे १ यार्थः तस्य च लिपिपदार्थ
त्वयः स्वरूपकीर्तनपरमेतत् तत्र प्राह्निकपुरश्चरणजपोपयोगि संख्यासमर्पकमिदं वह्नवर्षसाध्यतापन्नैः पयोमधुघृतैश्चेति समेत्रिमधु
रं स्यत्तमित्यक्तलक्षणं त्रिमधुरं पयसः स्थाने शर्करां केचिदिच्छन्ति गीर्वाणेदास्तु तत्स्थाने गुडमाहुः होमद्रव्यविशेषमभिधाय तन्मात्रोपा
दानेपि सामान्यशास्त्रप्राप्तमपरमध्यांगं न विस्मर्तव्यं यजेदित्यत्राप्यष्टानां कालानां एतत्यन्त्रमाह व्योमत्यादिना ८ दलं पद्मं सकर्णिकं सरं तद्वहि
र्भूपुरं कृत्वा तत्र यंत्रं सामान्यप्रक्रियाप्राप्तसामान्यशास्त्रादेवाप्राप्तं व्योमेत्यभिप्रेत्य विशेषमादर्शितं व्योम हकारः इंदुः सः ओ स्वरूपं रसना
र्णैरित्यादिविन्यसनीयस्तिरो विसर्गः इदं सर्वं मिलितमेकबीजभावमापन्नं सत् कर्णिकामध्ये केसरेषु द्विशो २ स्वराः पत्रेषु कवर्गाद्यष्टवर्गाः
लान्तो वकार आह स्वाचन्द्रितः लांग लो ७ आहस्या चत्वारस्य ४ कोणेषु लेख्यः कर्णिकान्तकेसरान्तं त्रिवर्गांतं ह्मान्तं चेति ४ एवं पद्मस्य वि
शेषणे अत्र अनया रीत्या निष्पादितं यंत्रं नाम वर्णात्मिकां सरस्वतीं त्वर्णाब्जेनेति मातृकायोगपीठायनमरिति मं आसने पीठं दद्यात् एतनेव
वेकमिति शेषः तत्र स्वनन्यवासकरणत्वविवक्षितं वर्णाब्जपदं मातृकायोगपीठपदपरमिति केचिदभिप्रायः वर्णाब्जेन एवीकवर्णस्ना
यंत्ररूपकमलकर्णिकायां स्थितेन ह्सौः इति बीजेनेत्याद्दशबीजमादित्यैः कृत्वा आसनमंत्रेण सर्वशक्तिकमलासनायनमः इत्येव रूपेण पीठ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰व्या॰ एत्राकर्त्तव्येतिकेचिदाहुः अन्येत्तु वर्णज्ञायसरस्वत्यासनायनमः स्वेवंमंत्रपत्तुर्वर्णक्रमेत्यादिमूलस्याहुः अनंतवच्चर्थावरणं तेषामष्टवर्णी
चिं॰ र्णशक्तिभिः कॢप्ताः पञ्चयन्त्रापेक्षायां व्यापिनीत्यादिवक्ष्यति वज्रपदं हि सर्वदेवानामायः पीठयंत्रपदवाच्यं यंत्रेभूपुराद्बहिः ४ दिक्षु रेखाप
६७ रस्परसंबद्धाग्रेग्राभिश्चत्वे ६।२ तत्पांकविशेषेपिसंकेतितं आद्यपदं चतयंत्रकोणस्थत्रिशूलमपि संरक्षणीयात् एताभिचतेषांसंभाविते
न८ व किं हि वचनैः करोतीति न्यायादित्यतो लोकपालास्त्रयैरिति एतावन्मात्रोक्ताविंद्रवज्रादीनां ग्रहणप्रसंगः इति वज्राद्यैरिति विशेषाद्रलं ए
67 ष्टित्यासेहि यथाविधि ध्याने ५० लिपिभि [redacted]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

षकारयोः संयोगात्त्रिष्विपरेत इति तदंतः पातितत्वाकस्य · देवराजोक्तः वामेक्षणं चतुर्थस्वरः वक्त्रं विसर्गः तस्य मुखेन्यासात् तस्य एवं बिंदुस्वारः
एतावता कामबीजमुद्धृतं तत्र तृतीयं बीजं भग एवं बकारः इत्यादिरिक्ः षष्ठस्वरः उकारः अर्द्धेदुलेपेशोर्द्धेन बिंदुपलक्षकः एतेन परस्परं मिलितासु भा
वमापन्नास्तत्र तृतीयं बीजं गोत्रमसेरिहितायां तु चतुर्थबीजस्य पंचमस्वरेण तत्र सक्तौ यो नौरेफसमायुक्ता वास्य शौतिविभूषितौ बिंदुनादसमायु
क्तौ बीजौ त्रैलोक्यमोहनौ कामबीजं ततः पश्चाज्ज्वलेथाग्रसमन्वितं पंचमस्वरसंयुक्तं बिंदुनादसमन्वितं बीजान्येतानि वांतेच वदंः सर्गसमन्वितं
इति षष्ठो वामकर्णः स्वरो हि नीयो यस्मादिति वृत्तपंचमस्वरपरतयो कवचनमपि णकारे तेनेनं कंजलेवकारः तस्मात् पंसकारः कर एवं।
विसर्गः मातृकास्थककारान्त एवं विसर्गपाठात् एवं पंचमं बीजमिति तथापि नानातंत्रदर्शिनो ग्रंथकृतो नेकार एवाभिप्रेतः इति तदनुसा उ
रेणोक्तं नगर्भे रेवमंत्रैर्न्यासः करणीय इति प्रतिभाति तथा च ह्रा इ· ह्रा वि एं पेनमः ह्री इ· ल्तो भि एं पेनमः इत्यादिप्रयोगः अथैकादशात्मसु
भगादिन्यासमाह मालेत्यादिना मुखमध्यस्थितस्थानविशेषः कंटिका विधिनेति पंचनाराचमुद्रविनानेवादितः कृत्वेत्यर्थः मंत्रिणेत्यनेन
पंचताराद्विस्त्रभगादिमंत्राणामपरेषामपि तत्रत्कस्योपयुक्तसकलमंत्राणां यथागमं मंत्रोपदेशविधिप्रीगुरुमुखान्मंत्रं प्राप्य मंत्रित्वम
पेक्षितं तत्त्रसूलका यथलोकनादिमिर्द्वेयमंत्रना पिकार्य्यं करोत्युक्तं वाक्सरस्वतीप्रस्तावोक्तं वाग्भवबीजं कामः प्रसिद्धं कामबीजं।
तत्र प्रकरणे पारिभाषितं अन्यत्र रूपमेव चतुर्थं पंचमवाणबीजलक्षणं इदं चतुर्थं स्त्रीबीजे एतानि पंच बीजानि पंचनारापदवा
च्यानि स्युः द्वादशात्मसु भूषणन्यासमाह न्यासमित्यादिना अत्र मातृकावर्णानामेव देव्या भूषणत्वेन ध्यातत्वात् तासु स्वस्वशिरः प्रभृतिषु अंग
षु न्यास एव भूषणन्यासः अत्र रूपदमेकस्यैव स्थानस्य बोधकमिति पदार्थादर्शे दंतपंक्तौ रेवेकस्थानत्वे रूपेदं स्थानहृदयमेव वि
वक्षितमिति रूपकौमुद्यां सन्यपि स्थानहृदयत्वे युगलोनत्वं हृदयपतितन्त्वेपि च सन्निकृष्टो वा कर्णादेः स्थानहृदयत्वेन कवस्तत्प्राचीनाः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.ह्रा.
चिं.
१२८

लाभस्तत्र द्वादशभिर्भागेन चतुःसंख्याया उर्वरितत्वात् तथा च चतुर्भिर्वर्णैरिति पदाभ्यामष्टसंख्यैरित्यर्थः पर्यवसन्नः अत्र तैरिति द्वितीयपादांतस्थं
सर्वत्र विशेष्याद्वारभागपक्षे लब्धागलीनिष्पात्तिरिति सूत्रेण येषु दिशा दाशादिपदैश्च तच्छैका दशसंख्या अवबोधितत्वात् यदि तत्र तत्रत्योपातिः सूत्रे द्वाद-
शराशितो पिकसंख्यानपेक्षणा द्वादशभिर्हरणं कर्तव्यमिति संप्रदायो न सर्वत्र अन्यथा पातालातलवितलेत्यादिपर्यमशास्त्रवचनेष्येकपञ्चाशि-
कत्रिंशदादिसंख्यावगमो न स्यादिति सूक्ष्ममीक्षते तदापि न क्षतिः वकारेण षट्संख्यायास्तु राहिसंख्यायाबोधनेन द्वाभ्यां मिलित्वाष्टसंख्या।
अथिगं तु शकाराणां तु नावद्भिः अष्टभिः षट्पदमपि सर्वेवत्समसंख्यापरे अकारप्रश्ले पतलवेकसंख्यासमेलनाबाष्टसंख्याधिगमः तथा च अ।
127 प
षड्भिरिति स्पष्टभिरित्यर्थः फलितः अत्र तैरितीह्रापि विशेष्यमिति सर्वत्रेति पदाडकमेव एवं कवचांगपर्यंतं चतुर्भिः पादैश्च तुरंगन्यासः से
न्द्रतः पंचांगपक्षे हि केचिन्नयनोत्तमेव न्यासमाहुः अंतालोपरशिनाये चापो हलकत्तया स्वीकुर्वंति अत एव नारायणभट्टाः श्रीकार्तवीर्यार्जुन
सपर्यायां नेत्रांतमेव पंचांगन्याससुपदिशंति तदिदं मतमबलं व्याहू नावद्भिर्नयनमिति यावद्भिरस्त्वैरेश्च तुरंगन्यास एतावन्मंत्रं तमुपदिष्टः कृता
स्तावद्भिरस्त्वैरित्यर्थः संपूर्णश्लोकेन नयनन्यास इति यावत् पंचांगानि मनोर्यस्य तत्रनेत्रं परित्यजेदिति वचनान्नेत्रन्यागएव पंचांगस्य लेसस्त्रवितः
ताहृशन्यायस्तत्रैव प्रवर्तते यत्र लेकमंगं परित्यजेदित्यादिकमुक्तं स्यात् अत एवास्माभिर्भक्तितरंगिण्यां नारायणभट्टमतं दूषयित्वा अस्त्रांत।
न्यासपक्ष एव व्यवस्थापित तदिदं मतमबलं व्याहू अस्त्रमिति करणात्वैः प्रसक्तप्रयोगेष्वकरणी अन्तो यो मंत्रराजस्तत्रदस्त्रैः संपूर्णमंत्रेणेति यावत्
यद्वा करणानि अष्टसंख्यान्यक्षराणि यत्रेत्यवं भूतैः श्लोकपादैः वक्ष्वचनाद्यन्तरेण स्पष्टसंख्याविवक्षिता इत्येव चतुर्भिः पादैरस्त्रन्यास इत्यर्थो न ङ्द्वाभ
तथा च पंचांगपक्षएव मूलानुयायित्वेन इति सर्वं निरवद्यं क्वचित्तु नेत्रकथितः षडंगन्यासपक्षोऽपि संप्रति मत्क्रमे यत्तु तिष्ठ मस्त्रोत्तरं स्वस्त्र गुरुसंप्रदाया।
द्विकल्पेनानुष्ठेयोपीनो ग्रंथालाभयतामितीच्छयाप्यत्र तरेव भूतं त्वार्थकल्लिष्टशाष्ट्रं न्यायाभियानेन्मूलल्कनोन किंचिदसोरस्यमासादयति वस्तु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ ति॰ १२८ पाद्यन्तेन्नलकन्तैरितिसंक्षेपः अन्तरन्यासमाह शिरविति प्रणवयोर्मध्ये एकैकं सबिन्दुकं वर्णमुच्चार्य वर्णन्यासो मूर्द्धादिषु ज्ञेयः अन्यत्तरस्तु भ
यतः ॐकारो भवतीति तापनीये इति प्रणवयोर्मध्ये एकैकं सबिन्दुकं वर्णमुच्चार्य वर्णन्यासो मूर्द्धादिषु ज्ञेयः अन्यत्तरस्तु भयत ॐकारो भवती
ति तापनीये दर्शनात् मातृकान्यासोक्तरीत्या वाक्पदसंख्यया स्थानानि विंशतिः ऊरुद्वयेकं स्थानमेकवचनेन विवक्षितं नेत्रपार्श्वयोर्हिहिस्थानत्वा
मिति पंचस्थानानि शिरोललाटभ्रुवदनहृदयगलाः पंच अपरांगे पृष्ठभागः नाभेरधोभागो परांगमिति केचित् कक्षतगलपृष्ठभागइति स्था
नद्वयं अस्यं द्वात्रिंशत्स्थानेष्वेकशो मंत्रवर्णान्न्यसेत् वर्णान्तहोद्वात्रिंशदक्षरं तन्त्रहस्वं द्वात्रिंशत्त्वं हृस्वं दशांशहोमापवादेन विशेषविधिरयं
विधिवदिति केसरेषु अंगानि दिग्दलेषु गरुडादीन् विदिग्दलेषु श्रीप्रभृतीनभ्यर्च्य एवं वज्राद्यन्तरस्ते लोकपालान् दलाग्रेष्वर्चयेत् सोम्यकार्ये शां
तिवश्यादौ सौम्यरूपं माणिक्याभा शुक्लरूपं क्रूरे विद्वेषणोच्चाटन[illegible]रणादौ क्रूररूपं उग्रयन्नोत्सादिरूपं प्रीतिरिति सर्वौकालस्पारव्यस्तना
लवंगदेवजस्तमं श्रीसंक्रमिस्ममरकोशाद्यभियानाद्वंगस्थेरिस्यर्थरत्नाङ्कः केचित् नत्र सलिले गोणैयं होमशङ्कःस्वाहान्तेनार्यान्मनेरा स्तं
मार्थस्नपातःस्थानमितिलक्ष्वभिप्रायं कार्यगौरवेन तु नाद्दशंसहस्रं यदुक्तमाचार्यैः हवीचिकैरष्टसहस्रसंख्येराराध्य मंत्री जुहुयादथा
स्त हृत्पंति शयांस्वेवनदीपसर्गास्थायो हिशांनाशनिचस्मृतिःस्यादिति स्वात्वा दुःस्वप्नशमनं नतरमेव स्नात्वा जपेदित्यत्राष्टोत्तरशतमिय
त्वधस्पते स्वस्वप्नफलदायित्वेन सपदुःस्वप्नभावशृक्लेदित्यर्थो न तु मंत्रजपानंतरं पश्चात्स्वस्वमंपश्येयेनदुःस्वप्नफलनाशःस्यादित्य
र्थः मंत्रजपेन स्वस्वप्नलाभस्तेन दुःस्वप्नफलानि हन्तिरिति कल्पना मयेदं मंत्रजपादेव तन्निवृत्तिकल्पनायाः साधीयस्त्वात् सिंहरूपमिति
स्वान्मानं नृसिंहाभिन्नं ध्यात्वा स्वारिंगुंम्स्गशिशुध्यात्वा नेगलेशदीक्षादिस्थितिमेध्यात्वारिपोः सपरिवारस्योच्चाटनं स्यादिति कःप्रयोगः न
चेदं मंत्रं विनापि संभवति मंत्रजपहोमादेरत्रानुक्तत्वादिति वाच्यं हन्तसर्वौकमंत्रश्चरस्मरणकस्यैवात्राधिकारोनसर्वस्येतिततेनराम्नानादेव १२८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मूलकृतान् सूचितवान् स्वयं नृसिंहरूपो ध्यानेन भूत्वा पूर्वोक्तमंत्रे प्रथममंत्रपदस्थाने देवदत्तादिरूपस्य मारणीयवैरिणाम प्रयोज्य शेषं एवं वन्न्याय
यित्वा सिंहनेत्रं मणीन्द्राणां नखदंष्ट्रादिभिर्भक्ष्यमाणं रिपुं स्मरन्नेवाष्टोत्तरशतसंख्यया यदि जपेत् तदा स वैरी मंडलाद्वीगेव यमालयं गच्छेदिति चे
तरः प्रयोगः ~~विपिनेवोह~~ विभीतेत्यादिना रिपुमर्दनं तु हरिं विचिन्त्य शत्रून् तीक्ष्णान् नखादिभिः खादयंतं नृसिंहं ध्यात्वा सहस्रं शिरोहीं मंत्रं जपे
त् तन्मंत्रोच्चारेण रिपुं खादन्निव स्वात्मानं नृसिंहरूपं ध्यात्वा अरीन् भिदन्निव नृसिंहोऽहमिति ध्यायन् नखाग्रैः शरान् क्षिपेत् तदङ्के खादन्निवोच्चरे।
मत्रमंरीक्ष्य भिदन्निव क्षिपेत्स्वमियरति कृत्वा महीयते रिपोः सेनां सुमेलये प्रस्थापयेदिति संबंधः तस्याः सेनायाः पुरस्तात् पूर्वतः रिपुमंडलेन नि
घ्नंतं मारयंतं नृसिंहं स्मृत्वा जपध्यानरूपं प्रयोगं सेनायाः पुनरागमनपर्यंतं कुर्वीत पुनश्च राजा विजयवान् प्रयोगकर्तारं तोषयेद्देवदत्तनो।
षणे दोषः स्यात् यथाशक्ति दानादपि यदि न तुष्येत् तदा किं कार्यमिति चेत् शृणु अतएव सर्वं परित्यक्तस्वभावप्रवस्य आवरणीयो नाखिलः
अथ परीक्षितोपि यदि दैवात्तस्य स्वभावः स्यात्तदा कथं मन्त्रेष्टयमिति चेत् न तत्पत्नीपुत्रादीनामेव संतोषणे यतनीयत्वात् अथ तेपि यदा।
तादृशः स्युस्तदा कथं स्यादिति चेत् शृणु भगवंतमेव गुरुत्वेन ध्यात्वा यथाशक्ति दक्षिणां दत्वा तदङ्केभ्यो विभजेत् तदलाभे वैष्णवेभ्यः तस्या
प्यलाभे वैदिकेभ्यो दद्यात् गुरुलोभाभाव प्रायश्चित्तं भगवत्पूजा तुलस्यर्पणं ब्राह्मणभोजनं मंत्रराजजपगायत्रीजपादिनाम रूपं कुर्वीत यं।
त्रमुपदर्शयति बीजमित्यादिना अष्टदलकमले रचयित्वा तत्कर्णिकायां वक्ष्यमाणं नृसिंहबीजं तस्यांतः साध्यादिनाम लिखित्वा पत्रेषु श्रुति
राम्रुतरम्रुवरो मंत्रराजवर्णान्नालिख्य तद्बहिर्द्विमात्रकारेण मातृकाभिर्वेष्टयित्वा परस्परव्याप्तिभिन्नभूपुरद्वयं कृत्वा तत्कोणेषु सर्वेषु सवेष्ट
नृसिंहबीजं लिखेदिति, वह्निपरस्परव्याप्तिभिन्नं यद्भूपुरद्वयं भूपुरद्वयेतेनाष्टतमिति यंत्रविशेषणं चिंतामणिसंज्ञके यंत्रे तत्रसमस्तु तद्ग्रे
षोडशारमहावक्त्रं लिखेन्नृत्तैस्समाहितः दलेषु मंत्रवर्णानि युग्मयुग्मक्रमाल्लिखेत् त्रैलोक्यमोहनं बीजं कर्णिकायां लिखेद्बुधः श्रीवी।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पायसैः पुष्पैः अग्नीहोमादिकं सर्वं मस्य सर्वं वशाचरेत् मंत्रराजदेवतास्य प्रयोगान विस्मापयेदिति एतस्य यंत्रमप्युपदिष्टं अष्टारं विलिखेत्तत्प
मध्ये तत्कर्णिकायां युतं मूलमंत्रं लिखेन्मंत्रवर्णेन समन्वितं एकान्तरं नारसिंहं नाभ्यां चैव समसाध्यकं अष्टदलेषु नाभ्यां कर्णिकायां च प्रा
णवांतः प्रविष्टं एकान्तरं नारसिंहरूपं मूलमंत्रं लिखेत् रथांत्य विशेषो यन्नाभौ तद्विखेन तस्यांतः साध्यादिनामापि लिखेदित्यर्थः
तथा जपेदष्टसहस्रं तत्सूत्रेण वेष्टितं बहिः सुवर्णेन तत्संवेष्टय रौप्येण वेष्टयेत्ततः ताम्रेण वेष्टयेत्तस्मात् ज्ञात्वा याच प्रयत्न।
तः पुनर्मूलेन संमंत्र्य ह्याग्निमुत्तारयेत्स्त्रिये कंठे भुजे शिखायां वा धारयेद्यंत्रमुत्तमं नरनारीनरेंद्राश्च सर्वे स्युर्वशगाः भुवि दुष्टास्त
नैव बाधंते पिशाचोरगराक्षसाः चक्रराजप्रसादेन सर्वत्र जयमाप्नुयादिति अस्यैव यंत्रांतरमप्युक्तम् द्वादशारं महाचक्रं सर्वं बहिर्लि
खेत्सुधीः मात्राद्वादशसंभिन्नं दलेन लेखयेद्बुधः मध्ये मंत्रं शक्तियुक्तं श्रीबीजेन तु वेष्टयेत् कालानकं नाम चक्रं सर्वशत्रुवशंकरं
चक्रमुद्धारयेद्भूर्जे सर्वशत्रुनिवारणं यस्य धारणमात्रेण सर्वत्र विजयी भवेत् सम्राज्ञोऽथ भवेल्लोके यथा देवो नृकेसरीति म।
ध्ये कर्णिकायां प्रस्तुतमेकान्तरमंत्रं लिखित्वा तस्यांतः साध्यादिनाम लिखित्वा मायाबीजसंतर्यितं भवति तथा मायाबीजक।
र्णिकायामालिख्य दलेषु द्वादशस्वरान् पूर्वादिक्रमेण नपुंसकातिरिक्तद्वादशस्वरयुक्तमूलबीजान्येकशः समालिख्य श्रीबीजे।
न द्वादशारं बहिर्वृत्ताकारेण वेष्टयेदित्यर्थः ॥ ज्वालानृसिंहमंत्रमाह बीजमित्यादिना ओं क्ष्रौं नमो भगवते नरसिंहाय ज्वा
लामालिने दीप्तदंष्ट्राय अग्निनेत्राय सर्वरक्षोघ्नाय सर्वभूतविनाशनाय सर्वज्वरविनाशनाय दह दह पच पच रक्ष रक्ष हुं फट् स्वा
हेति सप्तचत्वारिंशदक्षरोऽयं मंत्रः कारणैश्चतुर्भिः नवभिस्त्रयोदशभिरित्यादिना अष्टचत्वारिंशत् वर्णानामंगन्यासं मंत्रेऽत्र प्रक्षेपः सूचितः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सहिते यस्या भक्त्या वनमालिनमीश्वरं रत्नालंकारसंदीप्तं श्रीवत्सवक्षसं करे शब्दब्रह्ममयं वेणुमथ पाणिद्वये स्थि
तं एवं ध्यात्वा मनुवरं लक्षमात्रं जपेद्वशी सिताब्जैः पायसैः सघृतं होममाचरेत् एवं भजन्ते मंत्री सिद्धयस्तस्य ह
स्तगाः धवलैः कुसुमैर्होमाद्वाक्सिद्धिं लभते चिरात् कर्णिकारस्य होमेन लक्ष्मीः सर्वविद्या भवेत् अनेन मंत्रितं शुद्धं प्रातः
प्रातः पिबेज्जलं कविर्वाग्मी श्रुतधरः सर्वज्ञो जायते चिरं अस्योपासनमात्रेण किं न सिद्ध्यति मंत्रिणः इह भुक्त्वा वरान्भोगानन्यत्र
पौत्रसमन्वितः अनेन तत्परं स्थानं मंत्री याति निरामयं तुर्य्यचतुर्थमंत्रचटके शुक्ताद्दशंचमनुस्वरएवेति तस्य कीलकत्वं ग
कारो बीजं लकारः शक्तिः औकारः कीलमिति फलितार्थः ग्ल्यां हृदयाय नमः ग्ल्यीं शिरसे स्वाहेत्यादयः षडंगमंत्राः
वृंदावनमित्यादि ध्यानं लक्षमात्रं पुरश्चरणं जपसंख्या एवमित्यादिना प्रयोगत्रयमुक्तं शेषं स्पष्टार्थं अत्र दशाक्षरप्रकारो
दशाक्षरवत् एजायं तु गौतमीये कामक्रोधादिदोषाढ्य सर्वदुःखनियंत्रणात् यंत्रमित्याहुरेतस्मिन्देवः प्रीणाति पू
चतु जितः पद्ममष्टदलं शंकरस्वसलक्षणं चतुर्द्वारसमायुक्तं कामगर्भितकर्णिकं सामान्ययंत्रमित्युक्तमष्टादशाक्षरेष्ट
णचतुरस्रं चतुर्द्वारं पद्ममष्टदलान्वितं षट्कोणमध्ये कामाख्यमष्टादशार्णवेष्टितं षडक्षरं मनुवरं षट्कोणविलिखेत्ततः
एतद्यंत्रं महाभाग कृपया कथितं तवेति अत्र विशेषोन्योपि लक्षचतुष्टयं गोपालपिंडमंत्रं जप्त्वा तद्दशांशेन होमत त्वा
र्पणाभिषेचनब्राह्मणभोजनांतं कर्म निर्वर्त्य यंत्रराजस्यास्य चतुःकोणेषु गणेशभास्करुद्रगौर्य्यात्मकदेवताचतु
ष्कमागमोक्तैः स्वीयैः स्वीयैर्नाममंत्रैर्वा संस्थाप्य यंत्रसामान्यप्रक्रियाप्राप्तमपरमपि वक्ष्यमाणप्रकारमनुसृत्य संस्कृत
स्यास्य यंत्रराजस्य धारणात्सकलमपि समीहितं प्राप्नुयादिति एतदुक्तं गौतमीये पंचानकीयपरेरस्यामनुविंडविमु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इति चतुर्भुजाचार्यैरुक्तं तत्रयुक्तं तथा सति कूटत्रयं हित्वा हस्तमेव ब्रूयात् ततबीजषट्कमिति नहि कूटत्रये बीजषट्कता संभव
ति संख्यायाविभिन्नयर्मिगामित्वात्तसैकस्य ब्राह्मणस्य सहस्रस्य भोजने कृते सहस्रब्राह्मणभोजी निष्यवहारः कस्यापि ध्यान
मप्युक्तं तत्र स्वशिरोवस्थिते पद्मे सहस्रदलमंडिते कोटिचंद्रमतीकाशे मातृकात्तरशोभिते स्फटिकाभं सदाशंतं वराभयकरस
रं ब्रह्मादिशिष्यसंसेवितं वक्त्रारविंदं नितात्पुत्रं यथारूपं महेशातिध्यायेच्छ्रीगुरुमंगलमिति ध्यानोत्तरकर्त्तव्यमाह एवं ध्यात्वा मान
सैरुक्तप्रकारैः पूजयेत्तस्य यथाशक्तिजपं कृत्वा नित्यं तस्मै निवेदयेदिति यथाशक्तीति प्रातःकृत्यकाले प्रातःकृत्यांतर
मनपनेीयथावत्संख्या जपः संभवति तावत्संख्येयेत्यर्थः तेनसहस्राष्टुतादिसंख्यया जये शक्तस्य दशादिसंख्या जपानुष्ठा
नेपिनक्षतिः बुद्धिस्थपरं ब्रह्मप्रेरणया याः शक्तिमनतिक्रम्येतिकेचित्तदर्थमाहुः ततश्च नमस्कारं वक्ष्यमाणलक्षणमनु
ष्ठाय प्रदक्षिणमाचरेत् यदुक्तं मंत्रमहोदधौ दंडवत्प्रणिपत्यैष्टदेवं कुर्यात्प्रदक्षिणाः अजेशशक्तिगणपभास्कराणांक्रमा
दिनाः वेदाद्वचंद्रवस्वन्धादिसंख्याः स्युः सर्वसिद्धयेइति विस्ताश्चतस्रः प्रदक्षिणाः ईशस्यार्द्धं शक्तेरेकागणेशस्य तिस्रः सूर्य
श्री ९५ स्य सप्तेति पंचायतनदेवतानां प्रदक्षिणाः कर्त्तव्या इत्यर्थः यत्तु प्रदक्षिणत्रयं कृत्वेत्यादि वक्ष्यमाणवचने विस्ताः प्रदक्षिणत्र
यप्रतिपादकं तत्तु प्रणमषटकमदक्षिणापरं सत्प्रधानप्रदक्षिणानां चतुःसंख्यत्वबोधकवचनेन सह विरुध्यते दंडवत्प्र
णिपत्येति तु ततदेवतायां विशेषविहितप्रणतिस्थानापसंभवपरं दंडवत्प्रणम्यते देवैः सर्वदेवोपनिष्टिकृदिति वक्ष्यमाणवचने
सर्वदेवतुष्टीत्यपि विशेषविहितानां नादिपरमेवेति ध्येयं नमस्कारभेदास्तु कात्यायनेनोक्ताः कायिको वाचिकश्चैव मानसश्चेति स
त्रिधा प्रत्येकं सप्तनवधोनममध्याधमक्रमात् कायिकः समथाप्रोक्तस्त्रिकोणादिप्रभेदतः इति तत्राद्यकायिकप्रकारवि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ब्रा र्ध.
२२५

शन्तिभिन्नः र्विविकोमानमस्त्रुत्रियेति सप्तविंशतिभेदवान्नमस्कार इति फलितार्थः यत्तु नमस्कारः कायिकोवाचिकोमानसश्चेति त्रि
विधः एकैकः पुनरुत्तममध्यमाधमभेदैस्त्रिविधः कायिकस्तु मकारोत्तरेणापि सप्तविधः त्रिकोणषट्कोणार्द्धचन्द्रप्रदक्षिणदण्डाष्टा
गोग्रभेदात् एवं संहत्य षोडशविध इति केचिदुक्तं तस्य ष्टमनरमपुक्ततमं नहि कायिकस्त्रिकोणाद्युत्तमभेदापेक्षयानि
त्यः सन्नप्रविष्टस्त्रिविधनामुपायातः पुनस्त्रिकोणाद्युत्तमस्वरूपतयापि प्रवेष्टुमर्हे इति येन षोडशविधनानमस्कारस्य स्वरूपापादा
स्यात् नवा त्रिकोणादयो भेदा उत्तममध्यमाधमतासाधपित्तं नप्रभवन्तीति न किंचिदेतत् लक्षणानि चैषां कालिकापुराणे रा
जानुभ्यामवनीं गत्वा शिरसास्पृश्य मेदिनीं क्रियते यो नमस्कारः उत्तमः कायिकस्तु सः जानुभ्यां क्षितिं संस्पृश्य शिरसास्पृश्य मेदि
नीं क्रियते यो नमस्कारो मध्यमः कायिकस्तु सः पुटीकृत्य करौ शीर्षे दीयते चेद्यथा तथा अस्पृष्ट्वा जानुशीर्षाभ्यां क्षितिं सोध
यमः कायिकः तथा त्रिकोणादिश्च वक्ष्ये यदि पूर्वमुखोर्चयेत् पश्चिमार्धं भुवि गत्वा ततो वह्निदिशं व्रजेत् पुनश्च प शं
श्चिमां गत्वा नमस्कारस्त्रिकोणवत् तथा यदा नरा मर्त्यो देवं साधकः प्रजयेत्तदा दक्षिणाद्वामं भुवि गत्वा दिशमैशानीं भुवि ततो
पि दक्षिणां गत्वा नमस्कारस्त्रिकोणकः इति लक्षणद्वयमेतत् त्रिकोणनमस्कारस्य ईदृशदिग्गमनानंतरं जानुभ्यामवनीं गत्वा ततो
पि दक्षिणां गत्वा नमस्कारस्त्रिकोणकः इति लक्षणद्वयमेतत् त्रिकोणनमस्कारस्य ईदृशदिग्गमनानंतरं जानुभ्यामवनीं गते
त्यादिलक्षणाक्रांतो नमस्कारः कायिकस्त्रिकोण उत्तमोपकथ्यते ईदृशगमनानंतरं जानुभ्यां क्षितिमस्पृष्टेत्यादिलक्षणाक्रां
तो नमस्कारः कायिकस्त्रिकोणो मध्यमोयं ईदृशगमनेनंतरं पुटीकरणेतिलक्षणाक्रांतो नमस्कारस्त्रिकोणोधमोयं भवति
केचित् पश्चिमाद्वामं भुवि गते स्तुक्रं गमनमात्रेण विनैकिं न तत्र गत्वा जानुभ्यामवनीं गतेत्यादिनोक्तनमस्कारः पनुष्टेयः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इत्येवं तत्रौ दिग्विहित्वा नमस्कारत्रयादिक्ष्विति तत्र कस्मिन्कोणे ...दिं नमस्कार इत्याह: एवमग्नेऽपि योजनीयं षट्कोणनमस्कारं लक्ष
यति पश्चिमाद्भ्रामवीं तस्या वह्निं तस्माच्च पश्चिमां ततो नमस्कारान्नैर्ऋतीं यायात्तस्या यायात्तु वायवीं ततः पूर्वां ततो रक्तो नमते हि वि
कोणेवत् पूर्वाभिमुखस्य साधकस्यायं षट्कोणनमस्कारः उत्तराभिमुखस्य तावत् प्रथमं वा दक्षिणाद्वायुं वायव्याः शांभवीं व्रजेत्
ततोऽपि दक्षिणं गत्वा नमस्काराग्निं प्रविश्य च अग्नितो राक्षसीं गत्वा नैर्ऋत्याः पुनरीं दिशं उत्तरात्तत्तराग्नेयीं षट्कोणं नमते हि
दं तथा पश्चिमाद्भ्रामवीं गत्वा पुनर्दक्षिणं पश्चिमां गत्वा योऽसौ नमस्कारः सोऽर्धचन्द्रः प्रकीर्तितः पूर्वाभिमुखस्यार्धचन्द्र नमस्कारं
निरूप्योत्तराभिमुखस्यैतं निरूपयति यद्वा दक्षिणतो वायुं गत्वा हरेण दक्षिणं गत्वा नमस्कृतिर्योऽसावर्धचंद्राकृतिर्मता
तथा सकृत्प्रदक्षिणं कृत्वा वर्तुलाकृतिः साधकः नमस्कारः कथ्यते सौ प्रदक्षिणश्चेति द्विजैः वर्तुलाकारं यथा स्यात्तथा एकवा
रं स्वेष्टदेवप्रदक्षिणं पूर्वं कृत्वा नम्यामवनीं गत्वेत्यादिकरी स्यात् यत्र नमस्करणे स प्रदक्षिणनामा कथितोत्र मन नमस्कारः
एवमप्रमाय मावपि प्रदक्षिणाभिधानो नमस्कारो लक्षणीयो तथा त्यक्ता स्वमासनस्थाने पश्चाद्गत्वा नमस्कृतिः प्रदक्षि
१८५ णमकृत्वैव निपत्य भुवि दंडवत् दंडवन्निगद्यते देवैः सर्वदेवोपतुष्टिकृत् स्वमासनस्थाने त्यक्त्वा किंचिदासनात्पश्चिम
तो गत्वा प्रदक्षिणमकृत्वैव दंडवत् भुवि निपत्य नमस्कृतिर्दंडनामा नमस्कारो देवैरुच्यते इत्यन्वयः पश्चिमतः स्वासनाद्ग
मने च यथा स्वासनसीमातो दंडवत्प्राणिपातः स्वस्य संभवति तथा तत्रैव अष्टांगनमस्कारं लक्षयति पूर्ववद्दंडवद्भूमौ निपत्य
हृदयेन च चिबुकेन मुखेन नासाग्रेणालिकेन च ब्रह्मरंध्रेण कर्णाभ्यां यद्भूमिस्पर्शनं क्रमात् सोऽष्टांग इति संप्रोक्तो
नमस्कारो मनीषिभिः ऊर्ध्वं वा दंडवन्निपत्य हृदयचिबुकमुखनासिकाग्रशिरोललाटमध्यभागरूपालिकेः पं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री. ब्रा. ये. २२९

वभिर्योगैःक्रमेणभवेत्स्पृष्ट्वाकिंचिदुरस्याम्जानुभ्यामवनींस्पृष्ट्वावक्त्ररंध्रेणभवेत्स्पृष्ट्वादक्षवामकर्णाभ्यांक्रमेणैवभवःस्पर्शश्चाष्टा
गनामानमस्कारोभवतीत्यर्थः तंत्रान्तरेतु उरसाशिरसादृष्ट्यावचसामनसातथा पद्भ्यांकराभ्यांजानुभ्यांप्रणामोष्टांगईरितः
क्वचिज्जानुपदास्थानेकर्णपदयाठः तत्रेष्टदेवताप्रतिमायांदृष्टिंदत्वानमस्तुच्चारणपूर्वकंत्वत्तोहंनूनाभवोस्म सर्वात्रमनो
वृत्तिपूर्वकमुदरशिरस्थ्वरणहृयकरहृयजानुहृयात्मकाष्टांगैर्भूमिस्पर्शनेयत्नदेवाष्टांगमनस्कारपदवाच्यंभवतीत्यर्थः यदा
पादत्वादिनापकैकस्थानत्वेपदादिस्थानत्रयस्य विवक्षितेन पञ्चकायिकनमस्कारविशेषवा[illegible]नसोर्मेलनमप्युक्तमितिकेचित्तु
क्तं तत्रयुक्तंवचनस्यैवस्यपुरुषवचनावाप्यत्वात् वाचिकत्वलक्षणेमनःक्रियुक्तेनत्स्यैवकायिकेपिमनोमेलनस्याप्युक्तत्वाभा
वात् यदप्युक्तं अंगसंख्याधिक्यमिति तदपिन अंगाधिक्यपरिहारप्रकारस्यदर्शितत्वात् स्वीकृतंकस्तूनाष्टांगोनमस्कारो
पितत्पंचांगकः यदुक्तंतंत्रान्तरेजानुहृयंशिरोहस्तहृयंचेत्यंगपंचकं भूमिस्पर्शयुतंस्त्रीणामष्टांगंतन्निषिध्यतेइति उग्राभिधा
तेनमस्कारेलक्षयति प्रदक्षिणत्रयंकृत्वावन्हेलाकृतिसाधकः बाहूरे प्रेणसंस्पर्शे त्रितेर्यःस्यान्नमस्कृतौ सउग्रइतिदेवौघेरु
च्यते विस्तरदृष्टिकृदितिपर्वसमविपनमस्काराणांदेवविशेषेणव्यवस्थामाह त्रिकोणस्त्रिपुराप्रीत्यैषट्कोणःशिवतुष्टि
कृत् अष्टांगोभास्करप्रीत्यैउग्रोनारायणप्रियइति अन्नदिनेदेवानांतुसर्वेपिनमस्काराः समानाएवेतिप्रियपदेनध्वनितं
त्रिपुरादेःप्रियेनमस्काराःकर्तव्याएवेतिननियमः तथासतित्रिपुरादेव्याइत्यादिकमेवब्रूयात् प्रीतिपदोपादानाच्चापरनमस्का
रेभ्यःसतिसंभवेत्रैवपतितत्वमितिध्वन्यतेनपुनस्तुपरप्रणतिनिवर्तनमपि एतावताप्रबंधेनकायिकेनमस्कारमालायवा
चिकेतंनिरूपयतियास्त्वयेगद्यपद्याभ्यांचटिताभ्यांनमस्कृतिःक्रियतेभक्तियुक्तेनवाचिकेहत्नमोहिसः पौराणिकैर्वैदिकैर्वाम

श्री ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्रैमध्यमवचिकः भाव्येवैनमस्कारः कथितोवाचिकायमः अथमानेसेनमस्कारंलक्षयति इष्टमध्यानिष्टगतैर्मनोभिस्त्रिवि
धपुनः नमनेमानसेप्रोक्तमन्तुमायममध्यममिति मानसोपिनमस्कारस्त्रिविधःउत्तमाधम मध्यभेदात्तत्रोत्तमंनामइष्टकिंचि
दमनुदिनमानमनंतत्त्वानिष्टगतेनत्यनेनोक्तं तदिष्टगतमितितत्रविग्रहः निष्कामतनमनमितितर्प्पवसितार्थः अथमेवमसकेष्ट
जायतामित्युद्दिश्यमनमानमनं तत्त्वमध्यनमनेसेत्यनेनोक्तं इष्टंजायतेमितितिमामान्यरूपेणेष्टप्राप्तीच्छयानमनंचमध्यमंइष्टग
तेनमसेत्यनेनेदमप्युक्तमिदंतितुक्रमेणलक्षणानि एतेषामपिमध्येकायिकमेव[illegible]तमंत्रिविधेचनमस्कारेकायिकश्चोत्तमः स्म
तइतितत्रैवाभिधानात् कश्चित्तुपूजास्थानेभिषेकस्यैवपाठोदृश्यतेकाचित्तुमार्जनस्यअन्नयोरुभयोरप्येकमेव पूजाविनानमेत्सर्वो
२ तेसबदेव यडक्तंहिसंहितायां तर्प्पणस्यदशांशेनध्यायन्नात्मानमीश्वरं अभिषिंचेत्स्वमूर्द्धानंमूलान्तेनामकीर्त्तयन्निति अन्यत्रापि
सहस्रेणमंत्रमुच्चार्य्यतर्पयेत्तेदेवतामिथो द्वितीयानामहपश्चादभिषिंचाम्यनेनतु अभिषिंचेत्स्वमूर्द्धानंतोयैःकुंभाद्वयमदयेति
तथाचस्वात्मानंस्वेष्टस्वरूपंध्यात्वा ॐनमःशिवायशिवमभिषिंचामीतित्रयोदशात्तरमंत्रेणतर्प्पणसंख्यातोदशमांशसंख्य
यास्वमूर्द्धनिकुंभमुद्रयाभिषिंचेदितिफलितार्थः अभिषेकदशांशेनब्राह्मणः भोजनंकारणीयअभिषेकदशांशेनब्राह्मणा
न्भोजयेच्छुचीन् सदाचारान्विनीतांश्चमूलमंत्रेकृतश्रमानानाविधै[illegible]मोन्नैर्भोजयित्वाद्विजोत्तमान् वस्त्रगोरागतार्ह
लदक्षिणाभिस्तोषयेदितिसंहितोक्तेः अन्यत्रापिअत्रैवच्चनविधैर्दिव्यपदार्थैःषट्रसान्वितैः सम्भोजितेषुविप्रेषुसर्वेहिसफलं
भवेदितिदशांशतइत्यनेनदशांशतोन्यूनसंख्याप्रतिषिध्यतेनत्वधिकसंख्यानिवर्त्यते ब्राह्मणाराधनादेवअंगसांगभवेन्मि
येब्राह्मणाराधनेतस्मात्रकश्चिन्निगमोमत इतिसंहितायामेवोक्तत्वात् दक्षिणायाविशेषःसंहितायांदक्षिणाचप्रदानमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा
द्धा थं.
२२०

गुरोरिष्टाहितजन्मनादिजमङ्गस्यस्वस्यहिरण्यादक्षिणाभवेत् स्त्रीणामपि तथास्येयेति एतदन्ते च महाशान्तिं कर्तव्या यद्वेत्प्रत्यहं
कुर्याद्यावत्संख्या समाप्यते अन्ते तु महतीं शान्तिं कुर्याद्धिल्लारहस्ये विकामिति तत्रैव दर्शनादिति अथवा ग्रहणकालावच्छिन्नजपानन्त
कं पुरश्चरणमनुष्ठानं ते नन्वनन्तकाले श्राद्धदानादेः सर्वस्वेनापि कर्तव्ये श्राद्धं चेन्द्रार्कयोर्ग्रहे इत्यादिवचनेनावश्यकर्तव्यत्वात्कथं तत्र
जपः संभवेदिति चेन्न अपरह्नात्श्राद्धादेः संभवात् इदमपि चापराह्णादिहारासंभवन्निव अन्यपदस्त्वस्यार्थे वा परार्थे वा कर्तव्यं चेयः
प्रसादयेदित्यादिना संहितायां परार्थमपि कर्तव्यं पुरश्चरणमुपदिष्टं प्रस्तुत जपानुष्ठाने पवप्रत्यवायः स्यप्प्येनेस ननु कुमार
संहितायां जपपद्धतौ परिसंख्यापित्वयस्तेकरोतियः संभवेद्देवनाद्योहीपितन्समनयत्यथः श्राद्धादेरन्तरायेन यदि जाप्यमजेत्र
रः संभवेद्देवनाद्योहीपितन्समनयन्त्यथ इति नित्यकाम्यो यथा ग्रहणादिनात्पूर्वं दिनत्रयमुपोष्य तदसामर्थ्ये दिनमेकं हविष्या
शनेवादिनत्रयं कृत्वा चतुर्थे ग्रहणदिने नित्यनैमित्तिके कृत्वा ग्रहणे स्पृष्टे स्नात्वा नाभिमात्रे गङ्गादिजले तदलाभे तडागादि
जले सामर्थ्याभावे भूमौ वोपविश्य चासप्राणानायम्य तिथ्यादिनामान्ते पूर्ववद्देवोल्लिखितमुकविद्यायाः सिद्धिकामः चन्द्रग्र
हसूर्यग्रहयोर्यथासंभवमेकस्य नामग्रहीत्वा चन्द्रग्रहेतत्समयमारभ्या मोक्षं जपं करिष्ये इत्यादिकं संकल्प्यावश्यकर्त्तव्या
दिन्यासध्यानोनन्तेपूर्ववज्जपं कृत्वा मोक्षोत्तरे मुक्तिस्नानोत्तरं नित्यादिकर्म कृत्वा पूर्ववद्देवब्राह्मणभोजनान्ते होमादिकं कर्म समा
प्यमहाशान्तिं कुर्यादिति तदेतदुक्तं संहितायां मन्त्रसिद्धि हि पर्यायः कश्चनमोच्यते मयाकृतेनयेन देवेशि मन्त्रः सिद्धिं प्रयच्छ
तिपर्यायः प्रकारान्तरं त्रिरात्रमेकरात्रं वा सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहे उपोष्य पूर्वं भुक्त्वा वा हविष्यं त्रिदिने बुधः उपोषणपक्षे श
क्त्याशक्तिभ्यां व्यवस्थितो दिनत्रयैकदिनयोर्विकल्पः हविष्यं त्रिदिनपदवनेकास्मिन्नपिग्रहपर्वत्रिदिनमिति पुनरभिधानं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त २ वि १

इदमेव यो जानाति सो वृत्रघो धिकारी ति दृष्टो परागे स्नात्वा तन्नाभिमात्रे ंभसि स्थितः नद्याः समुद्रगामिन्याः सदलाभे कूपे विजले
भूमौ सम्यक् उपविष्टो वा संकल्पं समुदीरयेत् तंत्रांतरे पि चंद्रसूर्योपरागे च स्नात्वा प्रयतमानसः स्पर्शादि मोक्षपर्यंतं जपेन्मंत्रं समा
हितः दृष्टो स्नात्वा स संकल्पो विमोक्षांतं जपेच्चरेत् तावद्धोमादिकं कुर्यात् ग्रहणान्तेष्वविः प्रमात् इत्थं जपान्मंत्रसिद्धिर्भवत्येव न
संशय इति संकल्पादिप्रकारः संहितायां विधायानेष्वुल्लेखं च गोत्रं शर्मान्तकीर्तयेत् शर्म्मेति शर्म्मान्तं ब्राह्मणस्य नामेत्यभिप्रा
येण ब्राह्मणपरमपरस्याप्युपलक्षकं राजराजेश्वविद्यायाः सिद्धिकामः प्रमत्रयी। राजराजेश्वेति मंत्रदेवतोपलक्षणं क प्र
मत्रयी गीति जलमध्ये दिमात्र कन्दतर्पणं वेति तत्र संकल्पवाक्येतं भवति ततः हे तत्स्मयमारभ्यामोक्षमाहरात् तत्रादि ति
सूर्यचंद्रयोरुपसंग्रह मात्रार्थं तत्र तमः संकल्पवाक्ये प्रविष्ट ग्राहरादित्यस्य सन्नपी पशेक्तयवपेथ्याः करिष्ये जपमित्र
न्ना जले भवि विनिक्षिपेत् ततो जपे समाप्ते तद्दशांशे हवनं चरेत् तर्पणं मार्जनं कृत्वा ब्राह्मणान्पि भोजयेत् इत्थं सि
द्धो मन्त्रदें विप्रयवेदा मनोहि ति मिति प्रथवा शुक्लाष्टमीमारभ्य तद्बुल्लवचतुर्दशी पर्यंतं यदाष्टयाष्टसावनदिनानि भवे
ति तदा प्रतिदिनं पंचसहस्रं संख्याः ख्येष्टमंत्रेजस्ना चतुर्दश्यं ते मिलित्वा पुतोष्ट्यसंख्याजपं समाप्य होमतर्पणाभिषे चेत् १
कब्राह्मणभोजनानि स्वस्वदृशांशे नानुष्ठायांते महासंभो कृत्वा मंत्रः सिद्धो भवति तत्र शुक्लाष्टमी समारभ्याप्य
व बुल्ला चतुर्दशी तावज्जपेन्निरातंको ल्प पुनानो चतुष्टयं कुर्यात् दंते होमादिसह च एवं मन्त्र भवेदिति संहितादर्शनादाः
न्ना मितरांशः प्रमाणं यदाष्टयाष्टदिनानीति तत्र ग्रामाण्यपदवीमारोढुमर्हति जपं प्राप्यहिकं नैव कुर्यात् न्यूनाधिकं
क्वचिदिति तत्र तत्र च नादपिने वोयः शाकाने ल तेन दोदकपदाभावादिति चेत् मैवं पयास्थितनिथि संभवे सति स

शा॰
ब्रा थं॰
२२८

थि

मसावनदिनानि भवंति तिथिह्रासेषट् तयोर्द्वयोरपि पक्षयोर्न्यूनाधिकसंख्यासु वर्षे भावितेनान्यूनानधिकसंख्या जपमुपदि
शतो भगवतो रुद्रात् विवनाद्यर्थस्यानिश्चेतुं शक्यत्वात् अथवा मासपर्यंते प्रत्यहं क्रमोत्क्रमाभ्यां मातृकापुटितेन मंत्रस्याष्टोत्तरशतसं
ख्याजपान्मंत्रः सिद्धो भवति अथवा भूतलिप्याक्रमोत्क्रमाभ्यां पुटितेन मंत्रमष्टोत्तरसहस्रसंख्यया मासमात्रं जपान्मंत्रः सिद्धो भ
वति अथवा त्रिकालेष्टदेवमङ्करीत्या वर्षपर्यंतेष्वजयन्नेव प्रतिदिने सहस्रत्रयं मंत्रं यो जपति तस्यापि मंत्रः सिद्धो भव
ति अथवा प्रत्यहं नित्यजपमक्षमालया कुर्वतो मंत्रः सिद्धो भवति यदुक्तं संहितायां मातृकावर्णपुटितमथवा मातृका
पुटं अष्टोत्तरशतं मंत्रं जपेद्यन्दिने बुधः क्रमोत्क्रमाभ्यां देवेशि मासात्सिद्धो भवेन्मनुः तथा क्रमोत्क्रमाभ्यां प्राणेशि भूतलिप्या
पुटीकृते मंत्रपः प्रजपेद्विद्वानष्टोत्तरसहस्रकं मासमात्रेण देवेशि मंत्रस्तस्य प्रसिद्ध्यति तथा त्रिकाले स्वजये देवे वर्षमा
त्रं जितेंद्रियः त्रिसहस्रं जपेन्मंत्रं वत्सरात्सिद्धिमाप्नुयात् तथा अक्षमालाजपेनापि तद्देवफलमाप्नुयादिति अथाभिच
रितस्य मंत्रसिद्ध्युपायः संहितायां मातृकापुटितेनुक्त्वा निजं मंत्रं जपेत्सुधीः क्रमोत्क्रमाद्वनाहत्यान्तदंते केवलं जपेत् याव
त्संख्यं जपित्वा नेष्टं तं मातृकापुटं शतमात्रं जपेन्मंत्री लक्षं यावत्समाप्यते सर्वमंत्रस्य सिद्धिः स्यात्कलौ ज्ञायाद्य तर्गुणी
ति अपि तयोः शतशतसंख्यया मातृकापुटितेमध्ये केवलमंत्रेलक्षसंख्याजपतः सर्वथा मंत्रसिद्धिः कलौ तु चतुर्लक्षसं
तजपः कार्य इत्यर्थः वर्णौषधिक्वाथजलेन स्नानं वा रणविलेपनैः तन्मूलाभिमंत्रितस्नानैस्तद्भस्मोद्धूलनैरपि मंत्रिणो मंत्रसिद्धिस्तु
शीघ्रं संदरिज्जायते इति संहितादिवचनादुक्तरीत्या मंत्रसाधनकाले वर्णौषधिक्वाथादिसेवनमपि कार्यं अतएवारीस्तोक
स्यापि मंत्रस्य सिद्धावत्येपि सर्वे मंत्राः सिद्धा भवंति यदुक्तं सम्यक् सिद्धैकमंत्रस्य पंचाग्रोपासने नहि सर्वे मंत्राः [illegible] सिध्यंति

228

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्पभावात्कुलेश्वरीति एवमपि सिद्धलाभे पुरश्चरणमावर्त्तनीयं त्रिधा समस्तकं संसाधितो मंत्रो यदि सिद्धिं न यच्छति पुनस्तेनैव
विधिना साधनीयः सिद्धिदेश्वरीति समहितोक्तेः पुनः पुनः साधितस्यापि मंत्रस्य सिद्धेरसंभवे भ्रामणादय उपायाः प्रकृतान्ते सन्त्याः तेचास्म
त्कृतभक्तितरंगिण्यां स्तृतीयप्रवाहे निरूपिताः मंत्रतंत्रप्रकाशेपि विधिवत्सिद्धिप्रकारो निरूपितः अत्रापि चान्यप्रवस्त्वामिम
त्रसिद्धिकरं परं मंत्रसाधकयोरैक्यं दुर्लभं भुवि मानवैः उक्तं सनत्कुमारेण तंत्रे शिवेनाखिलवेदिना आनंदाख्ये पंचरात्रे ऽस्मत्कायकव
येषु गा संस्कृतेऽस्मिन्नेव मंत्रं दत्वा शिष्याय देशिकः कुर्याद्दृशं तयोरैक्यं शास्त्रदृष्टेन वर्त्मना मंत्रविद्भाय्यैतातस्तु नाम वर्णं यथा
क्रमं साध्यं तेन सकलेनाम ततः प्रणवमालिखेत्स्वराः पत्रे शुभे लेख्याध्यायेतानसतास्काः भूर्जे रोचनगंधाद्यैः पद्ममध्ये स
शोभने इति भूर्जपत्रे रोचनाचंदनकस्तूर्यादिभिः षोडशदलकमले लिखित्वा तत्कर्णिकायां प्रथमतः साधकनाम संपूर्णं लि
खित्वा पश्चात्साधकनामवर्णैः कलहान् विदर्भं कृत्वा संपत्रे संपूर्णं मूलमंत्रं लिखित्वा तदने साधकनाम संपूर्णं लिखित्वा
तदंते प्रणवमालिख्य तेत्र ओंजीवाज्यपार्षपियोक्तस्थानेष्वालिख्यामृतं तेन ध्याता षोडशस्वरानेकशः पत्रेष्वालिखे
दित्यर्थः ततश्च दातरेकं तंत्रं वा बाहुमूले सदा पवित्रपाठे स्नातस्तुतः स्निग्धं केन च तितिरपेत्सम पूरेण तत्सन्मयेत्यं च तु भाजने क्षीरपूर्णे
५५ नवे कुंभे न लिपेत्तु जुभाजने पारयेद्देशिकः कुंभमग्निकुंडसमीपतः मंत्रसाधकयोरैक्यसिद्ध्यै जुहुयात्ततः मूलमंत्रे
णमंत्रज्ञः सहस्रं शतमेव वा कुंभे संपातनेऽथैवमपुराणात्रयं शुभे निपातयेत् लिपेत्कुंभे शतेन सम हृदं भाविमंत्रे साधकयोरै
क्यं भवेद्देवं फलप्रदमिति तत्र जपं मंत्रगादिसदा समावेष्ट्य पुनर्मयतनो वहिप्य वेल्ललंबु भूतेन सत्कुंभे चिमधुरापरिपूर्णे तत्पंप
त्तिष्प तेन सत्कुंभे उपपरिपूर्णेन वै कलशांतरे प्रक्षिप्य तेन कलशामग्निकुंडसमीपमागत्य पारयेत्साधकः शतं सहस्रं वा मूलमंत्रे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रु प

शा॰ गृहीत्वा संपाते कलशे प्रक्षिप्य मधुरत्रयेण तु नः कलशे प्रक्षिप्य तथा होमहा मन्ते तं कलशं प्रक्षिपेत् एवं कर्मणा मंत्रसाधकयो
वा॰ ये॰ रैक्यं भवति तेन च मंत्रः स्वात्मभूतः साधकाय यथेप्सितं फलं प्रयच्छतीत्यर्थः एतत्कर्मज्ञानं ज्ञाति एतत्प्रोनाभिजानाति नासौ
२२९ देशिक उच्यते एतत्कर्मणो गमनमत्वमाह रहस्यं कथितं चैतन्न देयं यस्य कस्यचित् नन्वेवं कर्मणः संप्रणयनमेवार्थः
स्यात् कस्यापि तत्वाख्यभावादित्यत्राह उक्तमायतशिष्याय प्रियपुत्राय वा वदेदिति मंत्रस्य सिद्धानामवगत्यैव च प्रयोगा अनुष्ठे
याः नान्यथा तदवगमप्रकारस्त्वमं हिमायां प्रथमसंमामयोच्यते मंत्रसिद्धिप्रदायका ज्ञानीयादिः साधकरक्षासिद्धौ मे मंत्रपाठ
ति तथा च सर्वममतः प्रमादादिभिस्त्विहे। सिद्धतावगमोत्तरमेव प्रयोगानुष्ठानमिति पुरश्चरणं चैतत्पूर्वमेवाकृत्वानुष्ठा
नत्वे एतदर्थपदं ध्यात्वा जपेन्मंत्रं लक्षं हुत्वा प्रसमन्वयी जपाधिकारसिद्ध्यर्थं पूर्वमेवार्थमादरात् ततः कुंभं मसास्नातो गुरोरा
५८ ज्ञानुरूपतः वर्णलक्षं जपेन्मंत्रं तथा स्त्रीरेसमाहितः नियमाविहितान्तर्जपो न पुरश्चरणकृत्तु यः ज्ञानीयात्कुरुतो देवि ततः कु
र्यात्पुरश्चरणक्रियामिति जपाधिकारसिद्धिर्यथा पूर्वं यथा भवति तस्याः पूर्वमेवायाः सिद्ध्यर्थं लक्षं हुत्वा मंत्रं जपेत् ततोभिमंत्रित
कुंभोदकेन स्नात्वा गुरोराज्ञां प्राप्य पुरश्चरणं कुर्यादित्यर्थः एतत्पूर्वमेवायाः संख्यानोक्ता तत्राष्टसहस्रं तत्संख्या पुरश्चरणसंख्या
पि सैव येषां जपे रामेवं संख्यानोक्ता मनीषिभिः तेषामष्टसहस्राणि संख्योक्ता जपहोमयोरिति वचनादिति संक्षेपः नन्वे
वं नित्यमेव प्राप्तः कृत्यमावश्यकमेव प्राप्तः कृत्यमसंपाद्य प्रत्येकं कुर्वीत जपादिकं तत्सर्वं विलयं याति शिलायामुप्तबीजवदि
ति वचनात् तथा नित्यस्नानसंध्यातर्पणवैश्वदेवादिकमप्यावश्यके प्रकरणे प्रत्यवायश्रवणादिति चेत् सत्यं तर्हि तेषाम
प्यादिपदेन मौलेनानुष्ठानबोधने वक्तव्ये तु विधिवत्स्नात्वा कृत्वा पौर्वाह्णिकीः क्रिया इति चतुर्थपटलीयमूलादेव प्राप्तः कृ

त्यादिकसमस्तचिंतितयानेदानीं तन्नाङ्घ्रिपदसंग्राहं नदितिमेतद्येतदनुष्ठानप्रकारस्त्वास्मत्कृतप्रयोगरत्नाकरादवगन्तव्यः प
स्पोद्घोत्तममतीसमतीगुणवतीमातापितोमापतिर्नामप्रेमतिथीनिपेथ्यकुलभूः कुर्मीवलोजन्मभूः स्तपास्यकृतवीर्यजात्सुतप
देवाराणसीवासमङ्गलजेष्टतिमगाङ्गणादिपटलः शास्त्रार्थचिंतामणौ ग्रन्थमेतत्रणामिवयंत्राणामपिसाधकाभीष्टकारितया
परोपचिकीर्षयानानातंत्रेषुप्रसृतानितान्येकीकृत्यप्रदर्शयितुमुचितानि: तानिचत्रिविधानिवीजयंत्र वर्णांकयंत्राऽंक
यंत्रभेदात् यदुक्तंग्रन्थकारेणचापरेभेदायंत्राणांचापरेमताः यंत्राकमंजसादेविसर्वसिद्धिप्रसाधयेदिति यंत्राणांवर्णयंत्राणां
यंत्रांकेवर्णसंवद्धाकयंत्रग्रजसात्दृतरयंत्रापेक्षयानायासेन संहितायोगनारीणांवर्णयंत्राणिसद्यःस्तुः फलदानिचेन राणा
मेकयंत्राणिफलदानिभवंतिहीतिव्यवस्थोक्ता तत्रप्रथमतउद्दिष्टानिकतिपयवीजयंत्राणिमूलकारःप्रकटीकर्तुंसम
पक्रमते ग्रन्थेत्यादिना तंत्रेषुतत्तत्तंत्रेगोपितानसंदिग्धार्थकपदैर्निरूपितान् यतावतामात्मणस्वकृतपरिश्रमसाकल्य
वत्त्वचिंतयेः साधयंतीत्यादिना यंत्रप्रयोजनमुपदिष्टंयंत्रेचसर्वमपिसानुकूलत्वेनस्नानमेवधारणादिषुनियोज्यंनाखिलं तदा
नुकूलत्वज्ञानेचेत्यतः स्नानादितित्यकृत्यविधानेष्टदेवतासंपूजनजपब्रह्मचर्यंकुर्वंश्चैवहविष्याशीचभवंश्चैवस्वानुकूलेदिनेस्वानुकूलेदिने
स्वकुलदेवतामारभ्ययंत्रंलिखित्वा रात्रौच ॐ इदंमेलिखितंयंत्रमिष्टंतत्कीदृशमभीरतिपृष्ट्वाभूमौत्रिदिनंसुप्यात् तत्रस्वा
त्वादिप्राप्तानुकूलत्वज्ञानेसतितदेवयंत्रंप्रतिष्ठादिनासंस्कृत्यधारयेत् निवारणाऽऽदःस्वप्नमाप्यानःस्वप्नेनवामातिकूलेचज्ञाते
यंत्रांतरमनुसन्धेयंतत्ततदितिएतदुक्तंयंत्रचिंतामणौसनानेकृत्वाश्रुचिर्भूत्वाप्रजयेत्कुलदेवतांलेखनीयंप्रयत्नेनएकांतयंत्र
मनुत्तमं दिनत्रयंप्रकुर्वीतपूजाभोगविधानतः त्रिदिनेभूमिशायीस्याद्ब्रह्मचर्यंततःशुचिः त्रिदिनाज्ञायतेस्वप्नेसाधकस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰
क्षा यं॰
२२
230

तमेशयः सिद्धसाध्यमरिचैवसुसिद्धमथवाध्रुवं स्ववर्णपूर्वदनिस्वप्नेयंत्राप्यिष्टानदेवतायदानजायते स्वप्नेनदसाध्यंविनिर्दिशेत्ततो
वैयथाश्रुतंस्वप्नेतत्तथैवविनिर्दिशेत् सुप्तादेवमुखस्वप्नेफलसिद्धिंविधानतः यदानिवारितः स्वप्नेनदासाध्यंत्रमन्त्रमे स्रतयवम
योक्तानियन्त्राणिसवहून्यपियेनयंत्रेणमेसिद्धिर्येषांयेषांप्रजायतेतितेनतेनहितन्त्रास्ते लिखिदेतविवर्जयेत् एवंविलिख्यय:
कुर्यात्सिद्धिरेवप्रकीर्त्तिताः यस्यकस्यप्रयोगस्यविधिरेषप्रकीर्त्तितः इतिमेवमहोदयावधि शुभेदिनेसमाराध्य स्वेष्टदेवयतात्म
वान् स्वप्यात्त्रिदिवसंभूमौहविष्याशीजपरेतः इदंमेलिखितंयंत्रमिष्टंतत्कीदृशंप्रभो इतिदृष्ट्वानिजेदेवंप्रत्यहंतंसमर्चयेत्
तृतीयेदिवसेरात्रौस्वप्नेसप्राप्नुयात्वरः सिद्धसाध्यस्सुसिद्धंवाशत्रुभूतमथोइदं शत्रुयंत्रेलिखेच्चैवतदानदिनत्रंलिखेत् स्वप्ना
भावेपितद्दिनात्परंयंत्रेलिखेन्सुधीरिति: तृतीयइतिप्रथमद्वितीययोस्तद्दर्शनाभिप्रायेणनतत्रैवनियतं त्रिदिनादिति ये॰
पूर्वमुक्तत्वात् अन्यत्रविशेषः ऋज्वरेखाभवेल्लक्ष्मीर्वक्ररेखादरिद्रता यंत्रनिर्माणसमरेखान्यत्रगतायदि सम्फलनभवत्येवचि
रायासजपादपि विदितायस्यलेखाणंयदिमोहादिनालिखेत् अन्यथासिद्धिमाप्नोतिदेहजायमथापिवा विहिताक्षरमालेषु
लुप्तमेकाक्षरंयदि नपूर्वांसिद्धिमाप्नोतिमातापितृविवसमोपिवा मंत्राक्षरविलोपेनकर्त्रेरापुःतयोभवेत् आलस्यवीजलोपेनसा
ध्यलोपाक्रियात्ययः यंत्रपीवस्यसंकोचाद्व्यक्ताक्षरलेखनात् अक्षराणांमिश्रणाच्चअन्यथाभवतिध्रुवं समावकाशफलका
स्पष्टव्यक्ताक्षरलेखनात् सर्वयंत्राणिसिद्धानिसात्त्वाद्विववचोयथा तस्मात्समाहितोभूत्वासर्वयंत्राणिलेखदिति अथसर्वयंत्रेषु संलि २
लेख्यवर्णाः प्रदर्श्यन्ते यत्रविशेषतःकालिकादिषुवीजंलेख्यतेनतान्मन्त्रानत्रतन्नकार्यानुगुणभूतमवोधिवीजमेकैकाणे
कार्यालिखेत् ह्रांह्रींह्रूंह्रैंह्रौं इतिवापचीकृतवीजानि ग्रन्थेपदार्थादर्शकृता एतानिअपंचीकृतानिरात्रन्यथ्येतन्नकार्यं
हैं
तु।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

एवं बीजं विलिखन् तदूर्ध्वभागादिभूमायकादिकं लिखेदिति कर्णिकामध्ये बीजान्तरं लिखने तत्तद्बीजाय स्यात् किं वा तन्न
ष्टत्वमेकत्वात्: किं वा तद्धीबीजमेकं लिखेत् बीजान्यपञ्चीकृतसंज्ञकानि मध्येष्वये त्वकार्यवशाद्विपर्यस्यादित्यजेनार्चापारिजात
दर्शनात् भूपुरस्य चतुःकोणे भूतवर्णान्समर्पयेत् भूपुरस्याष्टकाष्टासु यन्त्रगायत्रिकार्णकान् तिस्रस्तिस्रो लिखेदेवं तथाऽपं
चीकृतार्णकानि तिसंहितादर्शनाच्च तानि चोक्तान्यजेनार्चापारिजाते प्राणः सदीर्घः शूरुह नयाशिपदेउप प्राणयुताः स
देउः श्रेसस्वपवर्जित रिक्तभावा बीजान्यपञ्चीकृतसंज्ञकानीति प्राणहकाराश्चत्वारः क्रमाल्लवरयकारैर्युताः सेतोदीर्घैर्द्वि
तीयचतुर्थषष्ठद्वादशस्वरैर्युताः सतचन्द्रेरुनानस्वारेयुक्ताः कार्याः पंच मध्यप्राणेस्यायोदीर्घस्वरस्तदतिरिक्ते तरिक्तोरहितोर्थीते तीर्थते ७
नसहितो देउर्वोक्तानि प्रासादबीजे पर्येवसंज्ञे एते पञ्चाप्यपञ्चीकृतबीजपदे इत्यर्थः तथा जीवः प्राणस्तथा शक्तिर्देहेष्टिवेशपादिके
यंत्र ७ तथा मन्त्रस्य गायत्र्याः प्राणस्थापनकामनुः भूतादिकालबीजानि यंत्रस्यांगानि वेदशेति तेत्रांतरेश्च स्यायमर्थः जीवः सांतः षांत नेद
युतः भवनस्वरसंयुतः नादबिन्दुकलाक्रान्तः सविसर्गेश्च कथ्यते इत्युक्तलक्षणो वर्णविशेषो यंत्रस्य जीवपदवाच्यः सांतो हकारः
षांते न सकारेण भुवनस्वरेणोकारेण नादादिना च संज्ञो भवतीत्यर्थः तस्यान्तः कर्णिकायां मध्यबीजादयो लिखने कार्य्य
वह्नेर्जीवसं ५ यंत्रस्य जीवः स्यान्मध्यबीजादयेय्यसेदिति कामिकतंत्रवचनात् जीवजीवस्य मध्येसः इति सविसर्गो भृगुः प्राणं तेन प्रसिद्धो
भास्करे ३ न्योलेखः इति क्रचं भास्करी या प्राणः हंसः सोहमित्यक्षरचतुष्टयं तस्य वैशानादिविदिक्चतुष्टये लेखः कार्यः हंसः सो
हमिति प्राणमैशान्यादिकमाल्लिखेदिति वचनात् अनुलोमविलोमवर्णतोप्यजपाशंभदिगादितो लिखेदिति संहितोक्तेश्च
एतज्जीवात्ममंत्रोपरितादिक चतुष्कर्णशो लिखेदिति वचनमैशान्यादिप्रायकं दिक्पदस्य विदिक्परत्वादिति केचिदूके

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्या थे.
२२९

नन्वपुक्ते तथाविधस्यपदस्यांसौरस्यकल्पनायांप्रमाणाभावात् उक्तवचनैकवाक्यत्वार्थमेवनयेतिचेन्न मध्यबीजस्यपार्श्वतःसो
न्येषांनैसर्गिकोत्केशांतस्मात्वविसर्गयुक्तं ह्रांतेत्रयोदशोपेतेसांतेसान्तस्वरैर्वदेदित्यादौशिवलोङ्गवादिवचनेपार्श्वयोरजपामेत्रलिख
तास्त्रामेदेकवाक्यत्वापत्तत्रापिलक्षणंकिंनरोचये: नचपार्श्वपदमपीशानादिपुलात्तत्लौकिकमेवास्तितिवाच्यं दिक्पदमेवपार्श्व
योर्लाक्षणिकंकिंनस्यात् नचबहुनामनरोपोऽन्याय्यःइतिवाच्यं दिक्पदस्यपार्श्वपदस्यचेशानाद्यर्थकत्वस्यत्वयापिकल्पनी
यत्वेनानेकस्यलेशमौरस्य[illegible]तवाप्यैतणत्वात् नचदिक्पदंसौरस्यादेवविदिशामाचष्टे अन्यथात्रदिक्पदस्यविदिक् पर
यात्वादिति नचैवग्रंथोव्याकुप्येत त्रिपदस्यसत्वासत्वयोस्तुल्यत्वेसर्वत्रत्रिपदोपादानमेवाननिप्रयोजनकंस्यात् किंच शह्
स्वारस्यपरित्यज्यापिसर्वैकवाक्यत्वेविकल्पकल्पकएवलघ्वेनेतिनकिंचिदेतत् शक्तिरितिमध्यबीजस्यतत्रत्कल्पोपलक्षकं तुस्वो
तिनतीवबीजस्यैवमध्यमतेशक्तिबीजाभावस्यलेसभवतीतिवदंतः प्रत्युक्ताःप्रायःसर्वत्रैवतत्तद्बीजानेऽल्लिखनस्योपदिष्टत्वा
त् कचिन्नाहृशस्यललाभेऽपिपूर्वोक्तापचीकृतबीजलिखनस्यसप्रमाणमपदिष्टत्वात् अनयैवदिशायेत्रसामान्यस्यदर्शा
गकत्वेत्वयाप्युपपाद्य अन्यथाशक्तालिखनस्यलेनथात्वोपपादनेनवैवर्ज्वहेस्यात् शक्तिबीजेसर्वत्रैवलेख्यमितिवदं
तोपितस्याधीयोसः उपलक्षणपरत्वेनैवाप्सोपपन्नोशक्तिबीजस्यसर्वत्रलिखनेप्रमाणाभावात् इदंतवचनेतत्तत्कल्पीयव
चनोत्तरदर्शनात्कृतेदीजपरत्वेनापिशक्यतेनेतुमितिनेः सहस्रमन्त्रचयेनप्रमाणीभवितेप्रभवन्तिवक्तनम्। पंचांगास्य
मत्रांतेस्यक्रमादेवमशामते श्रीबीजेशिरउह्रन्यह्रीमितिप्राणबीजकं मूलबीजश्रीमिमीचट्टिबीजेनतः क्रमादितिव
शिष्टसंहितायांगायत्रीपंचोद्धारप्रस्तावेदर्शनात्केवलेमायाबीजमात्रेसर्वत्रावश्यकंकिंतुपाशबीजश्रीबीजेऽपीति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ध्येयं दृष्टिः नेत्रद्वयं श्रोत्रद्वयस्याप्युपलक्षणं दृष्टिपदप्रतिपाद्यत्वेन तद्द्वयोरनुगमस्य विवक्षितत्वात् दशत्वव्याघातः तयोश्च लि
खेन्मध्यबीजपार्श्वयोर्दक्षवामक्रमात् इमौ नेत्रे लिखेत्पार्श्वे ऽमुष्य श्रोत्रे तथैव चेति दर्शनात् कर्णिकालिखितमूलबीजतः पा
र्श्वयोश्च नयनश्रुती लिखेत् प्राणबीजमपि विन्यसेदधो भूपुरे दस्रकृतानव येऽस्य चेति संहितोक्तेश्च लक्षणं सर्वे वेत्रे न दक्षिणाऽन्त
रतस्तद्वामादक्षिणतः क्रमेण दक्षवामश्रोत्रे लेख्ये नतु तः स्वे च पार्श्वाम्नानक्रमवक्षस्थित्यनुरोधयोरनुसन्धेयमुचितत्वा
त्केचित्तु भङ्गमहरनलानोषष्ठवर्णोस्थितानां शिरसि प्रहृत विप्रनामैकबीजत्वभाजो प्रथितनामिहजगन्यायेत्र जिह्वेति
नामन्यसनविगतशंकेमध्यबीजादुपस्तोमिन्युपदिशंति जिह्वाबीजं प्रोन्यसेदिति कार्विकवचनं तत्परः जिह्वास्त्रमितिये
त्रसारवचनेच तत्र प्रमाणं तयोपन्यसेति ग्रन्थेन अपरमकलवर्णाः संहितोड्डामरादौ मनुजकृतनिवेपेऽश्रप्य होर्किं न जिह्वा
गदितमिह तजिह्वस्यादिशेकाकुलानोविबुधवरकुलानां केनवाम्नासनेस्यात् तस्मायन्त्रेवजिह्वायोऽका यालिखनेस्त्वने
तद्यन्त्रमेव विषयो न सामान्यमिति स्थितिरित्याहुः वश्यादिकमिति आदिना शान्त्यादिकर्मान्तरस्य साधकक्रियापदयोश्च
परिग्रहः चैत्रेण देवदत्तस्य वशीकरणार्थं यन्त्रे क्रियमाणे यत्र चैत्रस्य मम देवदत्तं वशं कुरु कुर्विति वा कोलेख्य मालतन्त्रे चै
त्रः साधकः देवदत्तः साध्यः वशमिति कर्म कुर्विति हि रुक्तैः क्रियापदे एतेषां लिखनमन्त्रसंहितायां षष्ठ्यन्तो साधकस्या
ख्यो मध्यबीजोपरि न्यसेत् द्वितीयान्तं साध्यनाम मध्यबीजो [illegible] दधो लिखेत् कर्णिकामध्यबीजस्य पार्श्वयोः कुरुयु
गमकं आम्रेडिते पल्लवे वा कुरुस्थाने लिखेत्तत्पीरिति आम्रेडिते द्विरुक्तैः पल्लवे वशय वशयेत्यादिरामूर्ध्वं तापनीयेपि लि
खेत्साध्यं द्वितीयान्तं षष्ठ्यन्तं साधकं तथा कुरुद्वयं च तत्पार्श्वे इति षष्ठ्यन्तं साधकपदं मध्यबीजोपरि स्पृशते द्वितीयान्ते सा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्री थे:
२३२
232

ध्यमयः पार्श्वयोः कुरुयुग्मकमिति तेऽन्तरं तत्र मायावीजस्य यत्रयं त्रेमध्येऽभिनिवेशस्तत्र प्रकारविशेषः पदार्थादर्शे वीजरेफ
भागे साध्यनाम चतुर्थस्वरभागे उपरि साधकस्य तयोर्मध्ये साधकनामांशे वशमित्यादिकमेकुरु कुर्विति क्रियापदं साध्य
स्योपरि लेख्यमिति यडङ्के सहितायां तच्चक्रि रेफभागे तु साध्यनामान्तरे लिखेत् तुरीयस्वरभागे तु साधकस्य वशं कुरु
साध्यस्योपरि मे स्वष्टं विलेखेत्सर्वसिद्धये इति आचार्यैरपि साध्यवर्तुलमस्याया हृल्लेखायाः कपोलयोः अथ रेसाध्य
नामार्णं साधकस्यान्तरे लिखेत् अन्तरग्निस्त्रियोः कर्मसाधके शेषमालिखेदिति अयमर्थः साध्यसाध्यायाः क्रिया
याः वाचकं कुरु कुर्वित्यादि पदं साध्यामानाः समावेशयोग्यवर्तुलाकारतया लिखितमायावीजस्य कपोलयोः पार्श्वयोर्ले
ख्यं अथ रेखा हृल्लेखाया अधो भागे साध्यनाम रेफांशादेव लेख्यं साधकस्य नामार्णं तुन्नेरे उत्कृष्टतरोऽशिरसीति यावत् तथा चतु
रीयस्वरभागपर्वोर्द्धदेशे साधकनाम लेख्यमित्यायाति अग्निस्त्रियो रेफचतुर्थस्वरयोरन्तर्मध्ये कर्मपदं वशमित्यादि प
दं साधकांशे मध्यभागादीषदूर्द्ध्वभागे लेख्यमिति यदपि तच्चक्रि रेफभागे तु सा नामान्तरे लिखेदिति पाठकरणं पूर्ववचनस्य
केषांचित् तत्राप्यन्तरे सावकाशमित्यर्थोऽत्रैव मन्यं किंचिद्देशेऽपि साध्यसाधकयोर्मध्ये इति अत्रापि विवक्षितं तत्र सा
धकस्योपरिभागे वशमिति साध्यस्योपरिभागे कपोलापरपर्याये कुर्विति लेख्यमित्यर्थः एतोऽपि लडुशक्यत्वात् वीजान्तः
साधकं साध्ये दृष्टेयः कर्मवाचकमित्यपि वचनेनेहार्थे प्रतिकूले तुरीयस्वरभागस्य वीजान्तः स्वरूपत्वात् रेफभागस्य
वीजदृष्टतायाः स्पष्टत्वाच्च तस्माच्चैत्रस्य ममेति पश्चात् साधकनामवाक्यमीकारभागे उपरि लेख्यं रेफभागेऽधः सा
ध्यनाम देवदत्तमित्यादि चतुरस्रं रेफचतुर्थस्वरयोर्मध्यगर्भे वशमिति वर्णद्वयं साध्याद्युपरिस्थितमेतद्धृल्लेखाया

२४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ष्ठयोः कपोलापरपर्याययोः कुरुकुर्विति लेख्यमिति सिद्धान्तः कामबीजचामुण्डाबीजश्रीबीजश्रीराजराजेश्वरबीजादि
ष्वपि दर्शितपदवर्णयोः स्वाक्षयोर्ह्रीदिभागेषु लिखनमपेक्षायामत्रोक्तनियमोपादानस्यैवोचिततत्वात् अथ ममेति प्रयोगे किम
माणे चैत्रनामकानो बहुत्वान्न ध्यावर्तनायेदमिति चेत् मैवं उच्चारपरमात्रस्यैव मत्पदस्याभिधेयत्वेनाव्यावर्तनात्
येत्र लिखनसमयेन उच्चारयिता विवक्षित इति चेत् तर्हि ननु वा परव्यावर्तनं संभवात् कृते ममेत्यनेन अथ स्वनामकृवचनर्थे
तेमस्य पदोत्तरेतनः फलाभिधायि द्वितीयांतातनोदेहीति चाम्पसेदिति वचनदर्शनात्तत्र पक्षे नस्थलेपि तथा प्रयोग इति चेत् ना
१ तन्तद्वचनस्य पदार्थादर्शादिना नाकरणे स्थेष्टदर्शनेनाविश्वासात् अथ कल्पवायथेत्र प्रस्तावे वचनमिदं नत्वपरमेव तत्रेति चे
त् मैवं पनस्त्व संप्रदायान्ममेति पदसहितमिति भास्कररायमतेष्यानुरोधेन षष्ठ्यंते साधकपदमित्यादि मूलवाक्ये शुश्रूषस्य
च्छेदस्यापि साधकपदत्वाविशेषेण तयोर्द्वयोरपि ग्रहणस्याविवक्षितत्वात् यत्रादिपि षष्ठ्यंतसाधकस्यारव्यामित्यादि तत्रा
पि वारव्यादिपदस्य वाचकपरतया तदुभयोपादानेस्य करणमिति दिक् अथवा मम वेमपि साध्यसाधककर्मक्रियापदद्वंद्वं बीजस्या
तरे वर्णत्रिक्रमेण लेख्यपदत्वे बीजांतर्वा प्रयोगस्य सकलस्यैव लेखनमिति संहितायामपि नदेतः पुन मूलबीजेन दंत लिखे
त्वाद्य नामापि कर्मादि युक्तमिति मैवं यत्रस्य गायत्रीमंत्रस्य गीयत्रीयंत्रस्य गायत्री चले रव्यामंत्र गायत्री तत्र मंत्रकल्पोक्ता
तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहीत्यादिरूपा यंत्र[illegible]देवतायाय स्याविशिष्ट्य गायत्री नोक्ता तत्र मंत्रराजाय वि[illegible]हे देवा प
प्रदाय धीमहि तन्नो मंत्र प्रचोदयादिति मंत्रगायत्री लेख्या यंत्रगायत्र्यप्येवं रूपैव मकारस्थाने यकारप्रक्षेपात् यत्राष्टदला
दिकं रिक्तं विशेषवचनेवानत्र प्रतिपत्रं त्रित्रिक्रमेण मंत्रगायत्रीवर्णा ना लिख्य द्वितीयं पं त्रो त्रित्रिक्रमेण यंत्रगायत्रीवर्णा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

छा नउ

श्रा नालिखेन् विशेषाष्टदलादौ नगायत्रीलेखनंस्मृते वर्णालयंत्रगायत्र्याः प्रतियंत्रंविशाक्षिशःइति वचनात् यंत्रस्येतिमंत्रस्याप्युपलक्ष
ह्रा थं कं यत्र त्वष्टदलादौ विशेषतोन्यवर्णानामेवलिखनमाम्नातं नतुनसीर्षानतत्रभूपुरस्याष्टकाणेषु गेलिखनमनुष्ठातव्यं यदुक्तं संहिता
यां त्रिधाभाजितैर्यंत्रेगायत्रिकार्णैः ककुप्स्वष्टसु आमभूवीपुरेनविदिति यत्र मंत्रगायत्र्याविशेषतोन्यत्र लिखनमाम्नातंन तत्र के
२३२ वलेमंत्रगायत्र्येवबहिर्लेख्यानपुनर्मंत्रगायत्र्यपि पूर्वोक्तवचनस्यापिकथंचिल्लेखनं वतान्ययंनतद्द्वयोरेकत्रलिखनेइति यत्र न ४
ञ ५ नसंख्यावैषम्यंतत्रासतिविशेषेसामान्यवचनात्त्रिंशत्त्रिंशआदितोलिखित्वाचरमपत्रादौ ग्रंतातोपोविहाहिर्वैतिन्यायाच्छेषाणा
मधिकानांन्यूनानांवालेखनमनुष्ठातव्यं यत्तृतीयदलपंचवज्रकारादिः पंचमदलषष्ठपर्यायेति अष्टमदलषं बुबोदयादि
ख ६ ति नियमाविरोधे नैवोत्तराणांन्यूनाधिकभावस्यले पि विभागन्याय इति केचिदुक्तं तन्नेदं वक्तव्यं यत्र विंशत्यक्षरस्थले नाट्टत्रिंशप
त्रेषु नाट्टशवर्णानामायात त्वेपि नियमेप्रमाणाभावः प्रमाणाः भावश्चयावन्तोभवेयुः सामान्यशास्त्रस्याप्रवर्त्तने निषुमाणेचेद
शस्थलयवलङ्कविषयस्मानालोपइन्यादिन्यायस्यानन्नुसरणे किंचपूर्वोक्तनियमस्वीकारेमूलगायत्रिकावर्णालदयस्त्वा
लिखेत्पुनः वेदवेदत्रिपंचत्रिदिहिवेदार्णसंख्ययेतिकेसलतंत्रीयनारणीयंत्रोद्धारपटलीयवचनव्याकोपः प्रसज्येततेनाहिस
मविंशतिवर्णकगायत्र्यास्तृतीयपंचमाष्टमपत्रेषु विप्रहेइतियोमहीति प्रचोदयादितिवर्णानामेवलिखनस्यप्रतिपत्तिसंभवा
त् प्रथमतुक्ताविपरीतिनीयादृतेतिनवापिग्रंथोव्याहन्येवेति चेत् नव्याहतः ईदृशस्थलस्यदासार्थ्यमेवासतिविशेषेइत्यस्यम
याहर्वमेवाभिहितत्वात् प्रथमयापिसग्रंथे विशेषवचनानामसत्वे इत्यधानून्यनिष्काशयेदोषइतिचेत् निष्काशयतो किंतेन
ग्रंथ्याहारदोषस्येवप्राधुणिकीभूतत्वात् निषुमाणत्वादिकपूर्वोक्तदोषस्यवज्रलेपत्वाच्चेतिदिक् यदपि अष्टपत्रायभा ५५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वस्थले गायत्रीलिखनस्थलालाभेन आकुलीभूय चतुरस्त्ररेखात्रयवीथीमध्ये न लिखनेन तस्याप्यभावे मनसैवाष्टपत्रस्य धा
ने कृत्वा यंत्राधारेऽकापि न लिखने कार्यमिति केचिदुपदिष्टं तद् क्रमसंहितायामनवलोकनमेव विजृम्भयति प्राणस्थापनको मन्त्रः
प्राणप्रतिष्ठामंत्रः तं चासनविशेषकृत्तद्वयान्तरालेऽकृताकारेण लिखेत् तदुक्तं प्राणदेवात्मकमंत्रं सर्वत्र वेष्टयेदिति संहिता
वचनात् तदहिर्वृत्तमालिख्य प्राणमंत्रेण वेष्टयेदिति कवचपटलीयसंहितायां स्पष्टमेव कृत्तनिर्माणोपदेशाच्च मंत्रस्थाय
हिरालेख्यः आत्मेऽष्टिने नेति तत्रैवोपदेशात् दलपत्रे प्राणमनोऽन्तरोगर्णकात् वर्णान्तेन तिमपत्रेन शेषाणीन्यचालिखेदि
ति केरलीयतंत्रे विशेषदर्शनादस्मन्निविशेषेऽस्ति केवलं कृत्तरेखायामेव मातृकामाणप्रतिष्ठादिमंत्राणां लेखनेन तत्कृत्तद
यसंपादितवीर्यतः एवमेव सर्वत्रेति तत्त्वदर्शिनः अग्रे रेखावकाशेषु प्रतिष्ठाप्राणदौ लिखेदिति वचनमप्येतत्परमेव
अग्रेरेखावकाशेषु अष्टदलादितो बहिर्निर्मितकृत्तरेखाद्वयान्तरालेषु चतुरस्त्ररेखावकाशेषु तु दिक्पालमंत्राणां लेखने
भविष्यतीति तद्रेखान्तराले स्थितिर्नास्त्यर्थः मातृकाभिर्वेष्टनेऽकृत्तरेखाद्वयैककृत्वान्तरालेऽपि तु प्यतेन प्राणप्रतिष्ठामंत्रवेष्ट
नात्मयमतएव कार्य्यमस्मन्नावृत्तेनकादिमेवं नवेर्णरितिसंहितायां कृत्ते प्रवेष्टयेद्वर्णैः कादिभिरिति मंत्रकल्पोड्डामरादिकस्यच
दर्शनात् प्रकृतविशेषवचनात्स्थलविशेषस्तत्रतपुनस्तल्लिखनं भूतवीजानि भूतवर्णाः द्वितीयपटलोक्ताः कर्मभेदाद्भू
तभेदसंभूताणीनपिन्यसेदिति तंत्रान्तरवचनात् ओमरेऽपि भूमिकोणचतुष्के च भूतवर्णान्समालिखेत् तत्र कार्यव
शादेवितत्र तु वर्णान्समर्पयेत् अस्यभूपुरकोणेष्वित्यादि भूतवर्णानां समालिखनेऽयत्तस्सर्वाविन्नकथितेतत्राविशेषाणामेव सर्वेषा २
लिखने प्राप्ते न त्र कार्येत्यादि तथाच शान्तिवश्यादिकर्मस्वप्राप्तमतनङ्कृतवर्णानेवदशसंख्यानसर्वेऽपीत्यभिप्रायः यतेकु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ त्रा॰ यं॰ २३४ त्रलेख्याऽइतिस्थलाकोष्ठायामस्येत्यादि मृत्युञ्जयत्रापि भूमिकोणचतुष्केषु भूतवर्णान्समर्पयेत् तत्र तत्कार्यवशादेविनाश्तान्वर्णा
न्समर्पयेदिति काशीवासोपि षट्कर्मप्रयोगकरणावसरे तत्तन्मण्डलेलेखनेनोक्ता भूतवर्णाश्चतुरस्रस्याग्नेयकोणादा
रभ्य प्रादक्षिण्येन चतुर्षु कोणेषु पञ्चकं द्विद्विचतुः क्रमेण विभज्य लेख्या दश वर्णा इति संप्रदायश्चोपदिदेश नारायणभ
ट्टोपि भूतवर्णाश्चतुर्धा विभज्य चतुर्दिक्षु लिखेदित्याह यत्तु तत्र तत्कार्यमित्यादिकोणेष्वित्यंतपादोनश्लोकेन भूमिकोणे
त्यर्द्धश्लोकस्यैवार्थविवरणमित्यपि न रुच्यमिति नारायणभट्टैरुक्तं तत्र पूर्वोक्तेऽउक्तदिशा तत्कथनस्यात्यावश्यकत्वात् ना
पि विवरणत्वमपि संभवति तस्यैवार्थस्य पर्यायांतरेण कथनं हि विवरणं यथा पचतीत्यस्य पाकं करोतीति तस्मात्तथा
तत्र तत्कार्येत्यादेराथिकादित्यलेखप्रसंगागतविचारेण यत्तेनृपतेर्वास्थलान्नुक्तेः प्राणप्रतिष्ठालिखनस्थलपवलेखः किं
वा भूतदिक्पालबीजानीति द्वंद्वावगतस्य हि त्वबलाद्वृशादिस्त्रेवदिक्पालबीजानामिव भूतानामपि लेखइत्यादि
कं केषाचित्समाधानमप्युक्तं स्थलिकोष्ठायांतवाभावात् परेतु भूतमंडलानां तत्तत्कामनाभेदात्प्रत्यानामपीह ले
खनेपयुक्तं शांतिकर्मणि सर्वत्र विलिखेद्वारिमंडले वश्याय मंडले वह्नेः स्तंभे पार्थिवे तिमंडले विद्वेषणे व्योमगेहे चायो
रुच्चाटने गृहे वह्निगेहे मतो कार्यो लिखेन्मंत्रमर्पयेदपि तत्तद्भूतोदयेकालेतत्तन्मंडलमुद्धरेदिति सुत्रयेत्राणेवाह
स्तनचतुरस्रात्तदिक्षु मंडलानि लिखेदित्येतदयुक्तं विरामतंतीति चतुरस्रात्तरमेतानीति कुचित्त चतुरस्रस्यानैरुद्र
मितिकश्चित् मतद्वयमपीदं भूमिकोणस्थापुक्त्वाऽङ्गमरविरुद्धं कोणलिखित मंडलेषु भूतवर्णालिखनेपि तत्को
णलिखनेविरुध्यतेइतिप्रथममतेपुनर्नेतद्विरोधमासादयति तास्त्राकोणलिखित मंडलांतरेव समंत्राणांभू २९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नवर्णानां लेखनमित्यादावुक्तेश्चैतत् वक्ष्यमाणादिपर्यंकवन्नया सर्वयंत्रेष्वपि मंडलानां ग्रामनया ग्रामस्थले एव व
र्णलिखनस्यावश्यकत्वात् किंच बहिर्वै भूतमंडले भूतानामादिनि विलिखेद्दिति ऋतुम्भे यंत्रप्रस्तावे उत्तमरे दर्शनात् स्वस्व
मंडलस्य पुंस्त्वाभूतवर्णान् लिखेन्नन इति संहितायाश्चैतत्प्रस्तावरावदर्शनाद् यत्र न लिखनमन्यायमेव भूतमंडले
षु तन्न्नकार्यवशान्नियमितेषु नियमिता भूतवर्णाः सर्वेपि दशसंख्याः प्रत्येकमालेख्याः यत्र विभज्येति काशीर्यामादि
भिरुक्तेन तत्र पुंक्ते दशदिक्षु दिशाहत्या भूतवर्णान्समर्पयेदिति श्रीराजराजेश्वरकवचयंत्रप्रस्तावीयसंहिताविरोधाय
त्तेः इदं हि नैकभूतवर्णलिखनपरं प्रत्येकवर्णन्यासादेव दशदिक्षु पूर्तिसंभवादिति याहर्त्रिवैफल्यात् अत्रयंत्रे सकल
कामनाकरत्वेन दिशाहत्येति विशेषदर्शनाच्च सर्वभूतमंडलानि दिशाहत्या दशदिक्षालेख्यप्रत्येकं स्वस्वमंडले संपूर्णा
न पितन्न भूतवर्णा नालिख्य दशदिक्षु न लेखने वावश्यको वहिराहर्त्रिरिति लिमन्यतेको पि विरोधः अथैतन्न भूतस्यैव
वर्णाश्चतः कोलेष्वष्वीक्तवचनैः ग्राममालहार्येन दशदिक्षुति विशेषोपि पर्यायते तथा सकृत् नेहतः शास्त्रार्थ इति
न्यायादेकपर्यवने षां लिखने ग्रामे दिशाहत्येति विशेषाविपर्यायनइति चेत् सैवं विपर्ययस्य सर्वोकारेवाक्वभेदापत्तेः अस्य
न्मते दशदिगवच्छेदेनैस्तेनावन्मात्रे लिखने विपर्ययेन्ते पंचानां दशदिगपच्छेदेन सलिखनेषु न राहर्त्रिं विनानुपपद्यमा
नमाप्तिपतिदिशाहर्त्रिमिति ननदेशो विधेयता किंतर्हि ग्रामस्यैवानुवादः अतएव दिशाप्यजनेनैव नैवावेदितो याग
विधिर्देवं विनानुपपद्यमानः सर्वमपि द्रव्यमाक्षिपतीति व्रीहीणामपि ग्रामतया व्रीहिभिर्यजेतेत्यादयो नियमवि
धयपवनात्सर्वविषयइति सिद्धांतयंति मीमांसकाः अत्र श्रीगणेशाय नमः ये ये नमः इति रीत्या वाह्यादि दशदशवर्णानां

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्मा थं॰
२२५
235

तत्र कामनानुसारात्लेखोनुष्ठेयः तथा च द्वाभ्यां द्वाभ्यां वर्णाभ्यामेकैकोंमेशः इति एकैकभूतवर्णे नापि पंचमंत्राः सिद्ध्यंति
यदुक्तमाचार्यैः दशभिरमाभिर्नमोंतिकैर्द्वंद्वनास्त्रविंदुयुतैरिति अन्यत्रापि प्राक्प्रोक्तान्भूतवर्णान्दशयुगशो विंदु
युक्तान्नमोंतानिति तस्मात्कामनानुसारेण प्राग्भूतवर्णाः कथितदिशा पंचमंत्रांतांश्च विपितापवलेख्या तथा यथाश्रु
ताः तत्रापि लेख्यमंत्रस्थानभूते यत्र कुत्रापि भूतमंडले त्रिकोणभावनाहतानामप्याग्नेयमध्यभागेषु क्रमेण प्रथमाद्य
यः पंचमंत्रा लेख्यास्ते च यथा योनेर्मध्ये कोणत्रितयमध्ये च संयुजेन्नेत्री मोनेर्मध्यादिषु पुनरविलास्थानभूतावर स्र मध्ये ५
णोतिनिरुक्ताचार्यवचनद्वयशेषदर्शनात् इति पदार्थादर्शकृतः इति संक्षेपः दिक्पालवीजान्यपि तत्र दिक्पालमंत्रप्र
त्वावोक्तानि तत्र हि तल्लेख्यानि विशेषेणो दिक्पालमंत्रैर्लेखनाम्नातेर्थसिद्धमेव तद्वीजानामपि लिखने अनाम्नात स्थे २
स्थले तेनैषामेव तत्तद्दिक्तच्चतस्थानं लिखनं कार्यं तत्र दिक्पालवीजानि तत्तद्दिक्समर्पणं दित्यादेस्तद्दृश्यते [illegible] विलि ये.
खहित्तशक्रादिमंत्रमेहिते चतरसं चतद्वीरकल्पयत्रितयान्वितेमिति संहितादेश्चदर्शनात् यत्तु द्रुदयारण्या हि
गीशार्णास्तत्र वहिः स्पष्टवातस्य इति तंत्रांतरवचने तत्रापि वाच्य इति वाच्ये इति संहितासमानार्थकं तहि संहिता
यो वाक्ये इत्यच तत्र स्वाद्वाह्य इत्यर्थो मनसापि शक्यानेकं त्रैकिं तत्पूर्वप्रकृतयंत्राद्वहिर्भागे दिति तद्विर्थोवाच्यः स्यात्ये
द्वापि यतेन दिक्पालवीजानां यंत्रस्य दयपत्रमिति संज्ञा नापि निचवहिर्भागे तत्र दिशि लेख्यानीति कस्य चिद्भ्रमः
मत्युक्तः इत्तादिनो वहिर्भाग इति विवत्तणद्वासमर्थनीयः यतानि संग्रहीतानि अंगानि दश संख्यानि अत्र संग्रहीता
पराणितैर्नेत्रोत्तरतोग्राह्याणीति तात्पर्यं अन्यथा रत्नावर्णं पंचीकृतवीजादीनामतन्त्रकतया दशत्वव्यापनापत्तेः २२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आग्नेयमन्तरंदिक्षु रक्तायैयंत्रवासन इतितंत्रोत्तरदर्शनदग्निवीजमपियंत्राद्बहिः स्पष्टदिक्षुलेख्यं तदेतदखिलस्यसपिमंग
हृदर्शिनस्यचभास्वरायैः जीवः प्राणो जीवमंत्रात्ममंत्रो शक्तिनेत्रश्रोत्रयुग्मं च जिह्वा साध्यः कर्त्ता कर्मतत्र क्रिया चद्वेगाय
श्रीमंत्रयंत्रप्रभेदात् प्राणादेयोयंत्रेरष्टभूतवीजं रक्तावर्णमातृका भूतवर्णाः इत्यंगानां विंशतिलेखनीयायंत्रेयंत्रे स
प्रदायानुरोधादितिजीवः ··· इति पंचमातृकाविशेषसमुदायः प्राणः सविसर्गो भृगुः जीवमंत्रः हंसः इति ॐरः आत्ममं घ ४
त्रः सोहमिति द्व्यक्षरः कर्त्ता साधकः प्राणानां क्षेपः प्रक्षेपः पुनस्त्यादौ येन सोयं प्राणक्षेपः प्राणप्रतिष्ठामंत्रः येयं दृष्टं लोकपा
लवीजानि भूतवीजानि अपंचीकृतवीजान्येव हकारमात्राधिकोपि तत्त्वानुपातात् अनपवपदार्थाद्दर्शादिक्षुपादेयत्वेनो
क्तानामपि तेषां नेहोपादानचर्चा नाप्यत्रोक्तानामपि भूतवीजानां तंत्रोक्तिरिति वैषम्यं न्यूनाधिकत्वे चापद्यते तत्र भूतव
र्णलेखना देवमातृकामंत्रोपि लिखितः स्यादिति चेत् न ··· त तत्त्वकामनानुसारादेकैकभूतवर्णानामेव लेख्यत्वात्
शेषं स्पष्टार्थं यद्वैदप्रदिरहस्ये ···: वीजमंत्रमध्ये प्राणत्वेनानुकल्पयेत् साध्यसाधकयोर्वर्णान् विलिखेद्बीजमध्यतः
साध्यस्य देवतायाः साधकः कार्यलोलुपः मयोक्तेषु तंत्रेषु साध्यनामानि वै पृथक् गिर्यादिशिवतोऽवादिषु साध्यपदस्य
देवतायामपि संकेतितत्वान्नस्याश्च मध्ये लिखनस्य तत्रैवाम्नातत्वात् पंत्रदेवतानामापि वीजो तत्र वश्यमालेख्यं अनपवकु
र्वित्यादिक्रियायाः कर्त्रुसाकांक्षत्वात् निहितः पूर्वं यत्नेसाकांक्षमेवेदं चैतस्य देवरत्नेवशे आनय आनये तिकुरु कुर्विति वाको
स्यात् साकांक्षत्वादोषस्त्रीकारमयेस्यत्रेवानेरे पारानस्यैव स्त्रीकर्त्रेमविततत्वात् तदेतः पुनस्तैलवीजेनतदंतर्लिखेत्साध्यना
मापिकर्मादियुक्तमिति मेहितादिष्ठपि साध्यपदं देवतापरतया शिशकानेवर्णपि तु अनपवतस्यैव पूर्वे रवे इहतमयंत्रप्रसा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
हा थे.
२३८

236

वेस्यष्टमन्त्रे ...... मध्यगतं लेख्यं साध्यनाम हनूमतः इति हनूमदभिन्नसाध्यनामेत्यर्थः अभेदकथनेन त्वपरत्रापि साध्यं लिख
नेयत्र वक्ष्यामस्तत्र साध्यपदेन देवतैव ग्राह्येति सूचनाय अन्यथा हनुमतो नामधेयं लेख्यमित्येव ब्रूयात् नत्र संबुद्ध्यन्तमेव कुर्वि
त्यादिलोडन्तक्रियानुरोधात् हनुमन्नरक्षरक्षेति षट्कोणेषु लिखेन्नघेत्यग्रिमाद्येयवत्तथादर्शनाच्च भो भो पदमन्तरेणापि सं
बुद्ध्यन्तस्य हनुमन्त्रिमूल्यदर्शनात्तस्यैतत्प्रयोगे नास्माकमाग्रहो नापि चात्र विद्वेषः भो भो सर्वोपतान्तरमित्यादौ तथाप्यत्र
तानात् साध्यः कर्त्तेत्यादिश्लोके साधकपदं प्रसिद्धमपि त्यक्त्वा यत्कर्तृपदोपादानं सांप्रदायिकानां तस्याप्ययशमायः ये
त्र कर्त्तुः साधकस्यैव तस्याकामनायावश्यादिरूपायाः कर्त्तुर्यत्र देवस्यापुपादानं यत्र लिखनेनाकृष्टेयमिनीति यत्र बीजत्वे
नाम्नाताः शशाकादिवर्णाः शीतांशुसलिलतोणीत्यादिना मूलयवोक्ताः परिलोलेख्याः वर्णाश्च सर्वे पिकर्णिकायामनुख्य
तया लिखितबीजाभिमुख्येन लेख्या नयृथैव अनुग्रहे तत्त्वेङ्क्ताः स्युर्निग्रहे स्युर्वहिर्मुखाः परत्र स्युर्वर्णायेत्रषट्कर्मणीत्या
दिवचनात् अनुग्रहः शान्तिवश्ये च निग्रहो मारणं पयस्त्रस्तम्भनद्वेषणोच्चाटनेषु अत्र वश्यादिषट्कर्मसु प्रयोगनियमः
संहितायां वशमानय संलेख्यं वश्ये चाम्रेडितान्वितं विद्वेषयाम्रेडितेन च विद्वेषे समुदीरितं आम्रेडितेन स्तम्भयेति स्तम्भने
समुदाहृतं आम्रेडितेन मारयेति मारणे समुदीरितं आम्रेडितेन मोहयेति मोहने प्रकटीकृतं आम्रेडितेन मोचयेति बंधमुक्तौ
समीरितमिति आम्रेडितेन पल्लवेनाकुरु स्थाने समालिखेदिति वचनान्तरस्याप्युक्तपदार्थः अत्रैवैत्तस्य यथा देवदत्तोव
शीभवति तथा यतस्व यतस्व अनयोः परस्परं विद्वेषणं कुर्योः कुर्योः शत्रुमेनायेस्तम्भनगतिं तां देहि देहि एतस्य मरणं स
पादय संपादयेत्यादि प्रयोगपद्धया हृदिकः प्रतिबिम्बन तनु देवदत्तं वशं कुरु कुरु अनयोः परस्परं द्वेषणं कुरु कुरु सेना

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

याः स्तंभयेत् कुरु कुरु उच्चाटनं मारणं कुरु कुरु विंति प्रयोगोपि पार्श्वयोः कुरुयुग्मकमिति वचनेनैतत्प्रयोगस्य विहितत्वात् अनयैवदि
शा शोनावपि रोगं शमय शमय रोगशान्तिं कुरु कुरु विंत्यादिः प्रयोगः तदा यंत्राणि वपारणार्थकानि प्रसिद्धपूर्वादिदिशानुसरणे
नैव लेख्यानि नान्यथा पडक्ते मंत्रमहोदधौ पूजार्थं चेल्लिखेद्देवि तदाग्न्यादितो लिखेत् धारणार्थं महेशानि शुद्धप्राच्यादितो
लिखेदिति तथान्यत्रापि इदं यंत्रं महादेवि शुद्धप्राचीदिशा लिखेत् धारणे पूजयेत्सम्यक् स्वाग्रकल्पितया दिशेति यंत्रोपरि
तर्भूतलिपिसमुपासना स्वर्णाकर्षणभैरवोपासना वात्यावश्यकी भवतीत्युक्तं मंत्रमहोदध्यादिषु तत्र भूतलिप्युपासनाप्र
कारः सममे मूलपवोक्तः स्वर्णाकर्षणभैरवोपासनाप्रकारस्तु मंत्रमहोदध्यादितो बोध्यः इति दिक् इदं च यंत्रजातं विशेषतः
स्थलाब्जकौ भूर्जपत्रादिष्वालेख्य गुलिकां कृत्वा पट्टसूत्रेण वेष्टा लाक्षया बाघस्वर्णरौप्यताम्रान्यतममदलके निक्षिप्य : त
त्रदेवतां मूलमंत्रेण मंत्रपूर्णेन तन्मध्ये लिखितवीजेन वावाहनप्राणप्रतिष्ठादिपूर्वकं संपूज्य अग्न्युत्तारणं कृत्वा वर्णाधिक
मापंचामृतादिभिः संस्नाप्य सहस्रादिसंख्यया मूलमंत्रमभिजप्य तद्दशांशेन हुत्वा तद्यंत्रोपरि प्रत्याहुति संपातं प्रक्षिप्य मूल
मंत्रेण शतादिसंख्ययाभिमंत्र्य गुरुब्राह्मणांश्च भोजनदक्षिणाभिः संतोष्य तदा तद्यायंत्रं तद्देवतयाः प्राणापानं पूर्वकं मूर्ध्नि ग
ले हस्ते वा दौतिप्याप्रलेखोने मुकककामनया इदं यंत्रं धारयिष्ये इति संकल्पपूर्वकं वध्नीयात् तस्यास्य यंत्रधारणकर्मणः सांगतासि
द्धये ब्राह्मणभोजनं भूयसीं दक्षिणादिकं दत्वा कर्मेश्वरार्पणं कृत्वा यथासुखं विहरेत् पडक्ते मंत्रमहोदधौ स्थलाब्जकौ भूर्जपत्रे
हेमे वा तालपत्रके यंत्रं विलिख्य गुलिकां बध्वा सूत्रेण वेष्टयेत् लाक्षया वादितं स्वर्णरूप्यताम्रस्थवा क्षिपेत् मध्यबीजेन
संपूज्य देवं मातृकयापि वा संजप्य हुत्वा संपातं संस्कृत्य कृत्वा नियोजयेत् मूर्ध्नि वा हस्ते गले वापि तत्तदिष्टार्थसिद्धये इति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
हा॰ यो॰
२३०

तथायंत्रसेवनसंकेतोपास्या भूतलिपिः परा यथोपासितया सर्वयंत्रसिद्धिः प्रजायते इति नन्वेवं विना मंत्रैर्जपैर्होमैरुद्रेशेन म
हाप्रभो तत्त्वतं ज्ञायते सिद्धिः स सिद्धाः सर्वकामदा इति यंत्रं विना मणिस्थदेवी प्रसन्नाकारा विरोधः इष्टश यंत्राणमनुक्त
त्वेन उक्तत्वस्यानुपपत्तिः उक्तत्वेन उक्तोपासनानुपपत्तिरिति चेन्न मैवं मंत्रस्य प्राधान्येनोपासनायां यथाक्लेशादिकं त
थायंत्रे तेन तदुपासनायां नास्तीत्यत्रैव तात्पर्यात् अत एव यंत्राणामपि पूजाजपहोमादिविधिस्तत्र तत्रोक्तः साधुसंग
च्छते अत्र कोशेनेत्यत्र तंजो मत्वमेवार्थ इति तदर्थसंग्रहः संक्षेपतन्निजेष्टनाम च निजबीजं तेन नाम मिलितं साध्यकर्मविभक्ति
युक्तं टगजपाशांग्रा लभूताणवाः जीवः प्राणयुतः क्रियामनुवरो यंत्रं सष्टहै युतनगोपयोमकलालिपिर्निजनिजभूताणि
कामं अस्ले बीजे प्राणमनुरूलधैवरमनावक्रं शिरो नामिकारतार्णी इति षड्भुजो न्मितिमितायेत्रेपदार्थाः सन्ताः लेखनेन
ननस्वकल्पविहितेन तत्र दले खंभवेदित्य संग्रहः इति तोनिखिलेनेत्राणं एरलीलागिरः ईप्सितेन प्रसादेवारोगनाशादिके तथा व
श्यारोसाध्यनोयानोदेवदत्तोपिलप्यते वशयेत्यादिलेखेन क्रियासेवेन भवेत्स्पष्टतानस्माडक्तं मितिपदे प्राप्तिके तनु सर्वेन इति संक्षेपः
अथ रत्ना याः सर्वाभिलषितनत्रान पंत्रमेवमातृकादेवताकमादाय प्रदर्शयति मार्णमित्यादिना अष्टदले कमले हृत्ताननकर्णि
कायां सानुस्वारं मत्स्वपरपर्यायं सकारमालिख्य नदेतः पवर्गपंचमं मकारं सानुस्वारं लिखित्वा तत्साध्यंतः साध्यसकर्मदेवदत्तं
रत्नरतेत्यादिरूपमालिख्य केसरेषु दिशो दिशः स्वराननुपत्रेषु कचटतपयशलात्मका अष्टवर्गा नालिख्य तदहिर्हं संहट [illegible] यान
रालेखामितिबीजे वेष्टयेदिति देवदत्तं रत्नरतेति रक्षदीपिकामत [illegible] सोक्तेव स्तुनतु देवदत्तस्मरत्वाकुरुकुर्वित्येव प्रयोगः
पूर्वमेव संहितादिवचनेन त्वथा व्यवस्थापनात् अत एव पदार्थादर्शकृतः साध्यमितिसाधककर्मसहितमिति सर्वत्र बोध्यं त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्साध्यमिति द्वितीयान्तपाठमनुसरतां हर्षदीपिकाकारादीनां मतमवलम्
ब्योक्तं मा र्णौ लिखेत्साध्यपुटितं २

त्रस्तनामपदेषष्ठ्यन्तेनसाध्यीभूतफलवाचकपदंद्वितीयान्तेनक्रमेणलिख्यततः कुर्विति द्विरापश्यसेदितिसंप्रदायस्त्वाहुः शेषं
यंत्रसामान्यप्रक्रियायानमेवात्राप्युपादेयं एतत्त्वनातॄणां साणेपुटितंस साध्यमितिसमस्यन्तवोत्तद्वितीयस्सकारकपाठमनुसर
तांपदार्थोदर्शितस्त्वामतेपुनरयमर्थः सकारस्यान्तर्भेगेतदेतः साध्यादिकेलिखेत्कर्णिकायामिति शेषमशेषंपूर्ववत् यच्च
यंत्रमाह पुटीकृतेनेत्यादिना परस्परव्यतिभिन्नेभूपुरद्वयेमध्यतोमायाबीजमालिख्यतदेतः साध्यसाधकादिनानकर्णि
तरीत्यैवलिखित्वा ■ दष्टकेकोणेषु सानुस्वारंजलबीजमूर्तेवकारमालिख्यतद्वहिर्भूपुरेकृत्वावज्राष्टकंतदष्टदिक्षुलिखे
दितिकेचित्तदेपश्चाद्दर्शितस्त्वमतस्तु महीपुरेणसहपुटीकृतेभूमिपुरस्यपुनरेकमन्यथा। पुटीकृतेपुटीकृतत्वंदेनरंतः स्थिते
तत्रप्रथमेचतुःकोणंकृत्वातदेतः प्रथमचतुरस्त्ररेखासंलग्नदिक्कोणाग्रकमपरंचतुरस्त्रंकृत्वातदेतर्द्वितीयचतुरस्त्रे
खासंलग्नविदिक्कोणाग्रकेतृतीयेचतुरस्त्रंकृत्वातन्मध्येमायाबीजेलिखित्वातदेतः पूर्वोक्तदिशासाध्यादिकंलिखित्वाको
णाष्टके वज्राणिलिखेदिति एतत्क्रमपेक्षितार्थयोतनिकायां पार्थिवमंडलंकृत्वातस्यपूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तरदिग्भागे
ष्वष्टकोणंयथाभवति तथातदेतः पार्थिवमंडलान्तरेलिखित्वापुनरपितदंतस्तथालिखित्वेत्यादात्याहुः हर्षदीपिका
कृतस्तु एकंविदिक्कोणकमपरंदिक्कोणकेपरस्परसंबद्धंचतुरस्त्रंनिधायपुटरूपंकुर्यात् तन्मध्येमायादिकमालि
ख्यबहिर्विदिक्कोणकेतभूपुरान्तरेणावेष्टबहिः स्यतृतीयभूपुरकोणेषुवकारस्यसानुस्वारस्यलेखनंकर्तव्यंसर्वत्र
कोणेषुवज्रलिखनेचर्कर्मीमित्याहुः अत्रमायाबीजदेवताभुवनेश्वर्येवदेवता रक्षाज्वरनाशादिरूपशांतिपुष्टिश्री
प्राप्त्यादिरूपवश्ययोरेकमेवयंत्रमाह मध्येइत्यादिना नामविशेषणंत्रयमपि अष्टदलकर्णिकायांहकारोलेख्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्वा यं.
२३८

238

त्त्संपातनदेवदत्तस्य रत्तो कुरुकु विंत्यादिरूपं साध्यनामपरो पल्लवं सं दे सं व सं त्त सं स्प सं र सं त्तो सं रु सं रु इति क्रमेण विदः तमादौ
क्रमेण चरमे च्युत्क्रमेण त्र्युत्तरत्ववींक्रमरलें जयमंत्रेण पुटितं चक्रत्वाभिलिख्य केशरेषु स्वरान्द्विशो लिखित्वा पत्रेषु षट्स्व षट्हल्वा
द्युत्तरमंत्रेण पूर्वरीत्या पुटीकृतेन तत्त्वविदर्भितं कपि दिशानिष्ठपट्साध्यनामलिखित्वा पत्राग्रेषु काद्यष्टवर्गानेकशो विलिख्यत्र
यस्तान्हृदं मरवेनप ... नयंत्रस्योर्द्ध भागेत्र्यथो मुखेनपद्मेन विलिखितेन यंत्रमिदं पुटीकुर्यादित्यर्थः पत्र सकाररूपमंत्रा तत्त्वरसे
कत्वान्मंत्राणां हृदयमध्यस्य साध्यनामात्तरं लिखितेन यंत्रमिदं पुटीकुर्यादित्यर्थः पत्र सकाररूपमंत्रा तत्त्वरसै कत्वान्मंत्राणां हृदय
मध्यस्य साध्यनामात्तरं लिखेदिति विदर्भलत्तणस्यात्वात्संभवान्साध्यनाम्नपवात्तर हृदयमत्रोपादेयमिति हृद्दीपिकाकृतो
क्तं तत्र पुक्तं एवमपि लत्तणव्याख्यानादवस्यात्त नहिमंत्रसाध्ययोरस्यतराणां हृदयमध्यस्थमिति लत्तणे प्रविष्टं नवा पकं सं
त्राणां स्थलेपकमेत्राणां मध्यस्थं साध्यनामात्तरं हृदयमिति नाविकेलत्तणमुपलभ्यते यतो व्याभिरपहृतादिति न किंचिदे
तत्र परेत्न मार्गं विदर्भितमिति दर्शनान्मार्गेहृदयेनैव नामार्णे समाप्तिपर्यंते प्रतिनामार्णे माहत्यादिदर्भः करणीयः प
कात्तरेणैव विदर्भितं नष्टानवादिनापि नदाहृत्तेः साध्यनामानुरोधादवश्यमनुसरणीयत्वात्त मयाप्रथमतएवदनन्न
सरणे किमपराद्धं मूलकारस्याप्यसावेवाभिप्रायः स्वव्यथामध्ये संग्रथितं सतः सपुटितं मरत्संजयपद्मत्तरैरित्येव सू
यात्त्रत्तविदर्भितमिति नीतिप्राहुः सर्वेकामसाधकस्याप्यस्य विषज्वरादिकं ठरवोक्तक्रमेण मनायासादेव सघः सा
धकत्वमस्तीत्यभिप्रायवानाह विषमित्यादिमृत्युंजयो वदेवता ज्वरनाप्रसंगादपरमपि चिंतामणिदेवताकं तत्राश
कं यंत्रमाह साध्येत्यादिना सस्वत्लिकमहोग्ने त्रिकोणं निर्माय तत्संपातः शैवं पूर्वोक्तं चिंतामणिबीजमालिख्य

१.

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तस्मात्तैर्देवदत्तस्य ज्वरोपशमं कुरु इत्यादिरूपं साध्यमभिलिख्य तद्बहिरपरेण पूर्वोक्तप्रकारकेणाग्नियै गेहे नाहस्य
तद्बहिः सम्लवमः स्वाहा इत्यष्टात्तरमर्णेत्त्रणावेष्टयेदित्यर्थः एवमुक्तेवेति केकुलमष्टार्णमन्त्रोऽग्रुपास्तितो विषना
शकोज्वरनाशकश्च भवतीत्यर्थः वस्तुवस्तु विषाकमरणप्रभवज्वरनाशनइत्येवार्थः दष्टमनुष्यापयेदेषु स्वजमोऽभि
षेकतः तज्जमृशंग्वभेयर्थादिति मन्त्रस्त्रवणेनवेति नारायणीये विषनाशमात्रस्यैवफलदर्शनात् ग्रंथे मंदेहे ते त्रोत
रेणोवार्थनिर्णयस्य कर्तुं मुचितत्वात् विषज्वरप्रसंगात्स्मयं च यत्र मारुतारेत्यादिना अत्र कुरु कुलादेवता तारः पूर्वं
वरमतः स्वाहा मदं मध्ये कुरु कुल्ले इति मंत्र्युद्धं नेचतुरक्षरपदं इति सर्वं मिलित्वा समात्तरोऽयं मंत्रः तस्यप्रथमात्तरमध्ये
षट्कोणेषु विशिष्टानेकशः षट्वर्णानालिखेदित्यर्थः इदंयंत्रं भूर्जपत्रे गोरोचनया लेख्यं भूर्जे रोचनया षट्स्वकगेहे
मध्यस्थयंत्रे लिखेदिति तेत्रोत्तरदर्शनात् विनिहंतीति गरहेरात्तयंत्रस्थापनेगरहात् तद्विलेखनयंत्रस्थापनेनवि
लाउत्सादयतीत्यर्थः तेनानायं मारणप्रयोगोऽपितत्स्वात नस्पतितदनुकूलायव वायुरूपप्रभूतवर्णोदयोत्रोयादे
योः ननु यथाश्रुतमनूलार्थः कुतनस्यात् इतिचेत् तेत्रोत्तरेकवाक्यतायोगेनि गरहारण उक्तंहिनारायणीये सर्वाण्विर्गे
मयेहिलेखितिहितोगरहात्मयोत्साटयेदिति मध्यस्थयंत्रोत्तरमाह ॐकारेत्यादिना मेखलात्रदेवता ॐ ह्रीं मेखले
स्वाहेति समात्तरोमंत्रः रिपुनागेति रिपुभूतोनागः सर्वेस्तदपहारकइत्यर्थः रिपुत्वाभवेयत्रमेवतत्कुर्यादिति भावः
ततः सर्वनागापहारकं तेदंयंत्रं किं तशत्रुभूतनागमात्रापहारीत्यत्र तस्यनामसर्थ्यं षट्कोणं कृत्वा मध्ये प्रणवमथा
दिकोणेषु मायादिवर्णानालिखेत् अत्रापिस्ट वेवस्रूर्जे गोरोचनयोरेवात्तत्सरणं पूर्वोक्तत्तल्पक्रियइतितेत्रोत्तर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दर्शनात् सर्वोच्चाटनप्रसंगात् उच्चाटनसाधारणयंत्रमाह स्लोकितेत्यादिना धूमावतीदेवता षट्कोणनिर्माणयन्मध्ये
धूं धूमिति बीजद्वयमालिख्याग्न्यादिकोणेषु शिष्टान् षट्वर्णानालिख्य तद्बहिः षट्बिंदुलांछितहंत्रात्मकवायुमंडलं
कृत्वा तद्बहिर्वह्निबीजेनावेष्टय ततोपि बहिः पवनबीजेनावेष्टयेदित्यर्थः धूमावतीमंत्रमुद्धरति दांतावित्यादिना
दांतौ धकारद्वयं तयोः प्रत्येकमधीशेन षष्ठस्वरेण बिंदुनाच योगे धूं धूमिति बीजलाभः इति परेटीकाकृतः एव
च भट्टास्तु दांतावितिप्रामादिकः पाठः साधीयांस्तु पंचांतकारचटिनपवतेन धूं धूमिति बीजलाभः नारायणीयेन
श्यादर्शनादित्याहुः कनकेत्यादि यत्नेरस्य सछृष्टेन विषेण प्रेतवस्त्रे इदं यंत्रं लिखित्वा श्मशाने निखनेत् तेन शत्रुरुच्चाटि
तो भवतीत्यर्थः श्मशानप्रेतयोः प्रस्तावात्स्मरणमारूढानां भूतप्रेतपिशाचानामपहारकं यंत्रमाह ऊर्ध्वाशेत्या
दिना वैवस्वतो च देवता षट्कोणमंडले अग्निकोणमारभ्य मध्यमध्यानेन प्रादक्षिण्येन यथासंख्यं तत्र षष्ठा वैवस्वताय स्वाहेति मंत्र
मेकैकवर्णक्रमेणालिख्य तद्बहिर्बिंदुविवृतेन तेनावेष्टयेदित्यर्थः श्मशानप्रसंगादेव तत्रैव विहितनिखननके
ह्वेषणयंत्रमाह नामेत्यादिना अष्टदलकमलं कृत्वा तत्कर्णिकायां मकारे लिखित्वा तदीययोरेव हृदयचन्द्रस्व
योः क्रमेण साध्यनाम साधकनाम नी विद्वेषणं कुरु कुरु हेवं मंत्रयोर्मध्येवरूपे विलिख्य मकारचतुरस्रेषु ईशानादि
चतुःकोणेषु प्रत्येके सबिंदुनं ठं त्रयेणानालिख्य पत्रेषु पूर्वोक्त धूमावतीमंत्रवर्णनैकशः समालिख्य ततो विहितहृत्रद
योर्नरालेषु चेदिके धुंदिके मकंदिके मकंदिके योश्विद्वेषकारिणि विद्वेषाद्वेगकारिणि योरायोरयोरमकाम
कयोर्विद्वेषय विद्वेषय विद्वेषय हूं फट् इति विपंचाशदक्षरमंत्रं हन्नाकारेणालिखेत् तद्बहिर्वायुमंडलत्रयेणावेष्टयेत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रन्थकात्मकयोरित्यत्र देवदत्त यज्ञदत्तनाम प्रत्येयं श्मावनीदेवता श्मशानप्रसंगादेवतत्वापकं मारणयंत्रमाह प्राणिन्यादि
नाषाख्यानमेवेदं मन्तदेमे नसमदशान्तमे पटले श्याने वह्निमेदोयदत्रमेवान्तरमिति यमोत्र देवताविधिर्वदि त्यनेन पार्श्वद्वयेम
द्विषाद्वयोः शिरसोर्लिखितानन्मध्ये यंत्रमिदं लेख्यमिति तत्रोत्तरोक्तो विधिः स्मारितः उक्तं हि नारायणीये चितांगारे तु निंबाद्वि
मे हि छागश्च शिरोन्तरेति वर्णान्तरमंत्रमंपरिहृत्य त्रैलोक्यमेवोद्धारः क्रियते यमान्तेराजः स्यादग्र रथ्यस्तविन्यो त्रिरुदितो मयंते
वायुयेन्दुमन्तरुदमक्केत्र्यमपि मरुन्मित्रकर्णो न्नितमथचरणेनेन्निगदितो यदा वोस्मिन्निष्टानिलचरमकलानिचतनन्तु यदे
स्यान्तेयोनिर्जलनपवनोत्तस्वमंगवाक्यतो युक्तानितत्र्य मथस्मिंहोहिभगवान् निरामसप्रांते मरुदितिमनवीरुदर
नान्तोयामयःप्रोक्तस्ति पुररिपुणामारणकृतेरतिपठे प्रेतपठे प्रष्टविषाय पुपरशितान्येव मारणस्येव यंत्रान्तरमाह यका
शीनीन्यादिनोदशाक्षर्वीयरायतान्दशदक्षिणोत्तरायताः परस्परविमिश्रिताः रेखाः कृत्वा यकाशीनि पदानि हे पाचनन्मध्ये
रमितिदहनवीजं देवदत्तं मारयमारयेत्यादि साध्यसहितं लिखित्वा तस्मान्मध्यकोष्ठान्पूर्वादिकोष्ठ चतुष्टये पूर्वपश्चिमा
दिकोष्ठचतुष्कं दक्षिणादि सौम्यादिकोष्ठचतुष्कं सर्वमिलित्वा षोडशकोष्ठेषु क्रमेण मूलोक्तं सरेफकूटं वीजं तस्मिंहषष्ठस्व
रविंदुमंभूतवीजककाराद्यन्तर्विंशतितमवर्णषष्ठस्वरविंदुमंभूतवीजककारादेकोनत्रिंशत्तमार्णद्वषष्ठस्वरविंदुसम्परा
यरूपवीजात्मकवीजचतुष्टयं लिखित्वा ततः शिष्टकोष्ठेषु पूर्वमीशानादितः क्रमेण ज्ञोकात्मककालीमंत्रमालिख्य पु
नर्नैर्ऋत्यादिक्रमेण कालीमंत्रमेवालिखेत् तद्दहि ष्टवषट्तत्वरितामंत्रेण पूर्वमावेष्ट्य पश्चाद् स्वमाणमंत्रेणेशानादि
तः प्रावेष्ट्य पुनर्नैर्ऋत्यादिमारभ्य वस्वमाणेनैव यममंत्रेण परिवेष्टनतो रमितिवीजेनवेष्टयेदित्यर्थः स्पष्टीकृतनमिदं मंत्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श
श्या. थं.
२४.

240

मुक्तावेस्तं वषट्वंतो लिखेद्दिग्गांत्वरितां पूर्ववद्बहिः ॥ पममंत्रावसानेषु च वह्निबीजं समंततः ॥ प्रभंजनमयं बीजं तद्बाह्ये परि
तो लिखेदिति हर्षकौमुदीकृता च तद्दिक्पत्रके कवर्गक्रमेण यममंत्रेण वेष्टनमाह ॥ आचार्यास्तु ततः शैवादिनैर्ऋत्यादि
तः कालीमंत्रे लिखेत् तथा क्रमाघेनापि हृतमित्युपदिशंति ॥ अग्निपवनशब्दाभ्यां तत्तन्मण्डलोपादानमिति केचित् ॥ यत
स्तनेव वह्निबीजमित्यादिः स्पष्टं विरोधः ॥ कालीमंत्रयममंत्रं च क्रमेणाह ॥ कालीत्यादिना स्वरूपपरं सर्वमपि वर्णाश्रमनिरा
सार्थं तयो रुद्रादरउच्यते ॥ कालीमारपदं क्रमोत्क्रमयुतं लीनांततो मोत्तनोष्ठस्थानाणं चतुष्टयं मयुगमाविश्वसराम्भाष्टय
कु पुत्रं देतपदं ततोः क्रमयुतं वेदाणं हृदं निदे रतेत्यनंतरं तत्त्ववर्णकथने नोने पुत्र क्रमात्तत्पुनः १ कालीमंत्रवरो मरुतैतिरतरा
ते साधकः सा यताने वायुर्बीजपुरातनः स्वदत्तस्त्वं च मोकुन्तु मातसास्रः सोपि यतः शिवः सकपितेः मौकुन्तु मातस्पुः
पुत्रवीहव्यणेमखदाः पुतरमीकुन्तानतामागताः २ वामाभोरिपदं क्रमोत्क्रमयुतं चहेद्दरीसात्मके हेदासात्क मवैपरी
तपवितं मंत्रोयमस्पोदितइति ॥ वैरिणां कालरात्रिरिति वैरिविनाशनइति चानयोः स्नातं श्रेणापि मंत्रत्वधनेनायमुत्रत्वरि
ताविधयामहिषाज्येनाक्तोत्तरसहस्रं हुत्वा यंत्रे संपात्य पश्चान्निखनेहितिविशेषः ॥ माहिषेणाहुतेनाष्टसहस्रं सहितेन च हुते
न सिद्धं संपातेयोजयेन्मूलविधयेति ॥ अथ यंत्रविलेखप्रकारस्तु पुरुषमारणमुद्दिश्य ॥ स्त्रीमारणे तु यममंत्रं यथाविधि यथा
कोष्ठेषु कालीमंत्रेण तु वेष्टनम् तु ष्टयामंति संप्रदायविदः ॥ अंगारः चितांगारः मनुष्यकपालपात्रे नवसादिहे हे न सलाक
छपेन कर्पवस्त्रं प्रज्वालितदीपसं भूतकज्जलस्य चेहोपादाने कर्पूरसलाधिकृतरूपेन वसेविभीतवृक्षे विभीतकान्तु
कोटरे वल्मीके च तरे वा ॥ तत्तद्विवरे वा निदध्यादिति तंत्रांतरदर्शनात् ॥ अत्र यंत्रनिधाने रिपोर्मरणं च ततः पश्येनिधाने

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

महारोगाः श्मशाने निधाने महाहत्यादितः पतितो भवति वल्मीके निधाने तेन तदुक्तमं फलं भवति शिलायां रज
कशिलायां वा स्वहालनार्थमुपकल्पितायां इष्टकायां शिवालये स्थितायां दें उं ब्रह्म दें उं यन्ने स्वैभिरालिख्य प्रयोगस्त्वी
क्ष्यस्यैवस्थाने शिलादि लिखने च क्रमेतत्रिखने तत्रैव देशानामादौ पुनः पुनरस्तु भस्मादिति शिलायामित्यादिरेकः
प्रयोगः यत्र ग्रामपुरादौ मंत्री देशे पुनि लिपेयं त्रमिति तत्रीतनरदर्शनान्न साध्यनामस्थाने नगरग्रामादेरेव नामलेख्यमि
ति त्वर्थ्यायाते कालीमंत्रलिखनप्रसंगालेख्यकालीमंत्रकमुच्चाटनकरं यंत्रीनरमाह लिखेदित्यादिना यमान्तकेनेति
मंवेष्टनत्रसंवधने शिलायामिष्टकायां वा भ्रष्टविषादिना पूर्वोक्तद्रव्येणकाकपत्तले लिख्यानवपूर्वापरायतानव
दक्षिणोत्तरायतानेवैरेखाः कृत्वा चतुःषष्टिकोष्टकान्निर्माय ईशानादितः क्रमेण पूर्वोक्तकालीमंत्रं लिखित्वा पुनः
कथितोनेकतमारभ्यकालीमंत्रं लिखित्वा बहिर्वेषडेन वरितामंत्राविष्टनोत्तरंयममंत्रेण विष्टतद्बहिः संप्रदायान्सा
ध्यसाधककर्मक्रियानाम सहितं वह्निबीजेनावेष्टपश्चाद्वायुबीजेनावेष्टयेत तत्रांतरे तत्रापि मध्यकोष्टस्य पूर्वोक्तहं
प्रभृतिबीजलिखनमाम्नातं चतुःषष्टिपदे कालीमोशदोषाचरादिकं विन्यस्य मध्ये चतुःपुहंकारायत्तराणि चव
काराल्पमप्राप्तकालीमंत्रवर्णसंग्रहः मध्ये पुरितः कोष्टत्रयं कोष्टेयवहिष्कृत्य मध्ये तत्र कोष्टचतुष्टये तेकारस्था त्र ४
नभूतेष्वन्तरालेन तेषां च साध्यादि नोनामकर्मयतेषां बीजान्तराणां यथावकाशमन्तराले पुमध्यभागे साध्यादिनाम लिखे कृत २
त्शिखान्तविधयायाममनुनादहनेन च शिखान्तविवषडेनवरितामंत्रेण दहनः स्वबीजे वायुना च समावेष्टनमे
तत्साधितं मारणोत्सादनादीनि कर्माणि समुपसाधयेदिति इदमपि पुहमोच्चाटनमहिष्पत्नीणमुच्चाटनेया

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा
ह्रा. यं.
२५८

स्यो मंत्रः कोष्ठेषु तदिदशः वेष्टनं कालिकामंत्रेणेति मंत्रिकसंमतं मृषीष्टवींजं कज्जले दंडी ब्रह्मदंडी मर्कटी कंपिकहृः र
दानीमङ्गयोरपि यंत्र योत्त्वरितादेवतायाश्चाभिचारप्रसंगाद्विदपहारकयंत्रमपि दर्शयति ग्राख्यामित्यादिना अत्र हर्षदीपिका
कृतः अष्टदले कमले कृतानकर्णिकायां तु कुरुवीजमालिखततदंतः कामवीजं तस्यांतः साध्यसाधककर्म्मनामदेवदत्तस
यत्नदत्तं वशमानयेत्यादिरूपं लिखित्वा आग्नेयादिकपत्रेषु वक्ष्यमाणं जंदिकाविद्यां क्रमेण लिखित्वा विदिक्पत्रेषु कामबी
जं तदंतः साध्यादिनाम लिखेत् देवी रितिजंभादीनामेव विशेषणमित्याहुः तदसत् जंभादिकाविद्या देवीति त्वनयोर्वि
भिन्नवचनकत्वेन विशेष्यविशेषणभावासंभवात् अमनिवलवत्साधके विशेष्यविशेषणपदयोः समानविभक्तिकत्वस्य
वसमानवचनत्वस्याप्यभेदबोधे नियामकत्वात् असर्वातिकरणाद्वेदाः प्रमाणं स्तनयः प्रमाणमित्यादिप्रयोगोपप
त्तिः किंच अयेत्यन्तेन हर्षवोन्वयस्यावृत्तिवत्वात् कथं देवी रित्यस्य हर्षवोन्वयः स्यात् एतदर्थमेव पथ्योपादानमिति तत्किंचि
देतत् पदार्थादर्शे तु जन्मकर्णिकायां तु गुरु मध्ये कामवीजं तदंतः साध्यसाधककर्मनाम हर्षवीजमालिख्यादिदलेषु
प्रसिद्धहर्षवीदिजंभादिविद्या आलिख्य विदिक्दलेषु देवीं तु कुरुक स्याज्जया विजयाः जिताऽपराजिता वीजान्यालि
खेत् तद्वीजानामंतः कामवीजं यत्नेनंदंतः कर्णिकावत् साध्यसाधकनामान्यालिखेदित्याहुः देवीपदं तद्वीजमा
त्रपरं कृतः जंभादीनामिव जयादीनामपि सह र्णेन मंत्रलिखार्स्स प्रामेपि कुतोवा तेषां विहेषो न जानीमः तं तु कुरु यंत्र
देवतायाः तस्मिन्नेव किंचित् किंचिद्विशेषकरणेन फलभेदं संपादकाम्सट्यंत्राणि दर्शयति हित्वेत्यादिना कामपंच
के मध्यविदिग्दलगतमयहाय तत्स्थले शांतिस्तु तत्र्येस्वरोत्तिस्वेतन्नदावश्यकारमत्रैरतिशयेनस्यात् इदंमुक ११

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

याल्पपत्रे लेख्यं स्थानादि त्रिमेध्यमध्ये यंत्रेणाथापयेत् यदि च तं गुरुवीजमध्यादिगतं शेषाणि पंचके विहाय तत्स्थाने वर्मवीजं प्रतिष्ठा
नेतदामारकं मिदं प्रेतपटेन चर्मणा वा काकपत्रे लेख्यं विषाष्टकेन पञ्चरसं अष्टेन वलेखनमेतस्य वहिर्गृहेण त्रिकोणेन
वहिरावेष्टनं तद्वहिर्वायुगृहेणाष्टं विद्युल्लाक्षितं हन्नरूपेणावेष्टयेत् श्मशाने चास्य निखनने पाशांकुशाभ्यां वेष्टनमत्र नार
सीतिहंवदीतितः मूलात्मनायमध्ये लभ्यते लभ्यते लभ्यते च प्रस्तुतनाभ्यां वेष्टनमेव सर्ववीजमात्रवर्ज्जं तस्य मूले समाम्नानतात्
नहि वहिर्गृहादिभिर्वेष्टनं वीजवेष्टनकार्यकरं नापि विरुद्धसमुच्चयकं येन वहिर्गृहाद्याम्नानसामर्थ्याद्वीजवेष्टनवाधोपि
गम्येत अतएव परार्थादर्शकृतं तस्त्रिषेधं नोपदिशतीत्यलं संक्षेपः हित्वा वर्म्माणि वर्मवीजं पंचकं समवानं तत्स्थाने अस्त्रमंत्र
लिखेत् अग्निवीजं वायुवीजं च तत्रैव लिखेत् रेफे साध्यसाधकादिनाम लिखेत् इदमेव पूर्वं यंत्राद्यत्र विलक्षणमिति वहिर्गृहा
दिना वेष्टनमत्रापि लभ्यते एवमत्र विभीतकफलके काकपत्रे लेख्यं विषाष्टकसहितेन कालीलकोमयपत्रपरेण पत्रे लेखः
चत्वारे गृहाग्रगणे जमं अष्टोत्तरसहस्रादिसंख्यया तेन वरुवीजेनाभिमंत्रितं पूर्वोक्तस्थाने पंचके पिरकारे तत्क्रमं मध्यमकारस्था
नेलकारं विदिगात स्कारमेकं लिखेत् एकलमूर्वोक्तं एवयकारम् इति दिक्पत्रे ७ पकारद्वयं फलितं यत्तदेवाह यकारोद्धावि
ति यराघ्यरोणेति पूर्वोक्तपुरान्तरेण वहिर्वायुगृहात्मकेन वेष्टने निवृत्तिः एककार्यकरत्वेन समुच्चयायोगात् स्तंभनोपयो
गिना याथपरमेरुलपवाभिया नाद्यमध्यस्थलकारयोर्मध्ये यथावकाशं साध्यादिनाम लेख्यमित्युक्तं प्राक् इह कान्तः इष्टिकद
यस्यापि मध्ये हरिद्रया लिखेत् हित्वा लकारामिति अनेन तरोक्तं यंत्रमध्यस्थितं लकारं परित्यज्य यकारेण तत्स्थाने प्रतिष्ठानत्र
साध्यादिनाम लिखित्वा यंत्रमिदं संपरयेत् ध्वजवासमिप्रेतपताकावस्त्रे काकपत्रे लेख्यम् अष्टविषमेषीरक्तकज्जलरक्त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्वा थं°
२५२

पमवीकाकविष्ठाभिर्मिलित्वा यंत्रमिदमालिख्य योमुं स्वं श्मशाने निखनेत्तेन वैरिकुलनाशः स्यादित्यर्थः मन्त्रे नि वायुवीजस्थाने स्वमं
त्रमालिख्य वायुवीजे सर्वतः पवृसनाशेषपूर्ववदाचरेत् प्रेतवस्त्रे काकस्य रुधिरेण काकपक्षलेखन्या लिखित्वा ईप्सिते स्थाने पारस
रेकत्रैवदेहेषकयोः संचारस्थाने यथा यंत्रस्पलेखनं भवति तथा निखनेत् तेन विद्वेषसिद्धिः स्यादिति रुद्रधरदीपिकाकृतः तन्मध्यस्थ
मेवयकारं परित्यजेत् विदिक्पत्रगतेन यकारचतुष्कं यथा स्थितमेवास्तीति निवदंति मन्त्रमध्ये वायुवीजमिति त्वत्का वायु
मयमिति सामान्यनिर्देशेन तु वे तो मूलकारस्य तत्रेत्यं तावन्मध्ये मिति त्रिमूलव्याकोयोजाव्याहतएवेति ध्येय प्रलापमित्यादि प्रल
वीजपंचकमध्यपाश्यहृत्कृत्वा स्मित्त्रस्वस्थाने सर्वत्र सार्णेतमष्टगुणपुटीकृतमाघेतयोर्धुर्भकेकारं सविंदुपंचमस्वरमालि
खेत् सकारस्यान्तदेवदत्तस्य रक्तोकृदकृविंतिसाध्यादिनामोलिखेत् हेमरूप्यताम्रात्मक लोहत्रयेण वेष्टयेत् भूर्जप
त्रे स्वतचंदनेन लिखेः हलारो धारणात् कृत्यानाशादिफलसिद्धिः विराये इति पूर्वोक्तयंत्रे कार्णिकायां तत्र हवीजमध्ये वि
लिखेत मकारं परित्यज्य तत्रस्थाने लामिति भूवीजमालिख्य तन्मध्ये देवदत्तस्य सेनं स्तंभय स्तंभयेति साध्यमालिखेत्
उकारेति हृद्ग्रोनदार्घतभूतयोः सकारयोरपि निहितत्वात् तहितयोः स्थाने श्रेणलिखनमाम्नातं किंतु कारविशेषणतया
विशेष्यनिषेधे तथोयातो विशेषणप्रतिषेधः गमिति गृह्णात्यर्थदीपिकाकारः ग्लमिति रुद्रधरदीपिकात्तिः पाठस्तु देहे भूवीज
पाठपूर्वोपादाने समुचितः स्तंभने पृथ्वीमायवमंडलवर्णोपादानं चाल्यग्रष्टदलादहिः तकारेण वेष्टयेत् तकारेण वि
शेषतो वेष्टनाद्यात्तामानसात्रे पाशांकुशवेष्टनेवापितं भविष्यतीति भ्रमनिरासार्थं ततः पाशांकुशहतमिति ततः
पाशांकुशाभ्यां मिलित्वा भ्यां द्वितीयवेष्टने तहहिष्टपरेण ठकारेण तृतीयवेष्टने ततो वहिर्वेष्ट्यष्टकपत्रदिगष्ट २५

केके तत्पुरेण वेष्टयेत् तद्बहिः सविंदुष्टषष्ठीवर्णाभृतलकारेण वेष्टयेत् ततोपि वहिरेकपंचाशन्मातृकावर्णैः सविसर्गैर्वेष्टये
त् ततोपि वहिर्द्वेत्रेन वेष्टयेदित्यर्थः एतद्यंत्रं पटवस्त्रे हरिद्रया लिखित्वा प्रतिष्ठाप्य रक्षाप्य रक्षकाद्ध्यमनुप्रयोगभावेन स्था
पयित्वा तद्योरतयंत्रमालिख्य मस्तकस्याग्रे संभाविताना गमनमार्गे निक्षिपेत् तेन ध्रुवमेव लंभः सेनायां वैरिणां भवति एवं
तत्पाभिन्नेते वह्निदेवताकं यंत्रमभिनिरूप्य मस्तकं तेन [illegible] यंत्रफलतयोपदिष्टमहादिभयहरत्वे तत्प्रसंगात्सर्वनाश
द्वारा महादिभयापहारकं गरुडदेवताकं कर्णिकाकं यंत्रमाह मध्ये इत्यादिना श्रीति इष्टदेवतागुरुमांत्यातो नाम श्री
कारपूर्वकं उच्चरेदित्यभिप्रेत्य तथा चाष्टदलकर्णिकायां नृसिंहबीजं मध्यस्थितसाध्यकं विलिख्य केसरेषु द्वंद्वशः स्वराना
लिख्य वा ईट् चेद्दलेषु स्वरपदद्वयात्मकमंत्रं [illegible] त्रादलेषु षड्वर्णान् पत्रेषु वक्ष्यमाणपंचार्णगरुडमंत्रस्यैकैकमक्षरं लि
खित्वा सर्ववर्णान्तः सिंहबीजस्याधो लिखित्वा वायव्याग्रेयनैरृत्येशानपत्रेषु क्रमाद् ततः स्यात् परपरलवात्मविहूना लिखन
द्बहिर्वर्णैः कादिभिरन्तः [illegible]तिरिक्तैः संवेष्टनं तद्बहिः सविसर्गेण तत्कारेण वेष्टयेदष्टदिक्षु एतद्वर्गोहतमिति पार्वं [illegible]ष्टत्वा
पृथिवीकाष्ठवर्गेणाहतमिति हर्षमेकोऽमृदीकारादिभिर्व्याख्याते तदपरेतत्मते लिप्यासर्गिकवाष्टकाहतमिदं यंत्रं
फणिभोर्वती नित्यादपृणीयतत्र वचनविरोधापत्तेः लिप्यांतैर्मालेव वेष्टयित्वा सविसर्गमेतमष्टदिक्षु लिखेदित्यपे
क्षितार्थयोगातनिकादर्शितनदर्थीविवरणग्रंथविरोधान्नेसु गरुडमंत्रमाहरति संवर्त्तकमित्यादिना क्षिप ॐ स्वाहेति
पंचाक्षरोयं मंत्रः विषद्वयं स्थावरजंगमात्मकं एतावतास्य विषनाशनेस्ता तेयमणृक्ते तदेव प्रयोगदर्शनद्वारा प्रकट
यति स्मेरचित्यादिना विषज्वरप्रसंगात तद्द्वारा परनिर्मितद्वेषणोच्चाटनादीनां रोगाणां चापहारकयंत्रमादर्शयति

स्वा६
रा६
म४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मध्ये रत्यादिना प्रपञ्चहृदयदीपिकाकृतः अष्टदलकर्णिकायां भृगुं सकारमालिख्य तन्मध्ये गरुडमन्त्रस्य पूर्वोपस्थितस्य वर्णं चतुर
शा न्तरं मध्यबीजस्य प्रणवात्मकतः अष्टदलकर्णिकायां भृगुं सकारमालिख्य तन्मध्ये गरुडमन्त्रस्य पूर्वोपस्थितस्य वर्णं चतुरक्षरं
ह्रा थं मध्यबीजस्य प्रणवात्मकस्याग्रे लेखनया तद्विवृत्तिपरा हेत्यात्मकं लिखित्वा तन्मध्ये देवदत्तस्य संजीवनं कुर्विति साध्याख्यां
२४२ लिखित्वा केसरेषु स्वरान् दिशो विलिख्य दलमध्ये षष्ठस्य प्रणवं मध्यबीजभूतमालिख्य तद्बहिर्वृत्तं कृत्वा तत्र लग्नं षोडशदल
कमलं कृत्वा तत्केसरे दिक्षु शो दिक्षु(?) काद्वा तत्केसरेषु दिशो दिशः कादिसान्तवर्णानालिख्य षोडशपत्रेषु मध्यबीजभूतं
प्रणवं पुनरालिख्य तद्बहिर्जलमण्डलेन विष्टयेत् गरुडो देवताऽस्येत्याहुः पदार्थादर्शे तु भृगुस्थवर्णं सकारस्थितं व तू ५१
कारे तेन स्वामिति बीजं कर्णिकायां लिखेत् साध्यनाम्ना विधिवत्समेतमिति विदर्भितमित्यर्थः जीवं नाम विदर्भितं कमलं गम
ध्ये लिखेदिति नारायणीयतन्त्रदर्शनात् तथा च देवदत्तस्य संजीवनं कुरु स्वाहेति स्वामिति बीजाल्लिखित्वा मध्य
बीजं कर्णिकामध्यस्थितं स्वामिति वसुदलेष्वष्टदलेषु षोडशदलेषु चालिखेत् शेषं पूर्ववत् तस्य जपो च देवता संजीवनसंज्ञनात
स्य यन्त्रस्य भयवादिसिद्धेत्याहुः मध्यबीजमित्यत्र प्रथममनेकमथारस्याद्वितीयमनेतत्स्वरूपं तत्स्वरूपं च कर्मथारयोलब्धीया
नितिचसर्वैष्ठपिशाचेषु वेदाघोषः वार्णस्य भृगुस्थं तं मार्णं लिखेत्स्वार्णं पुनः स्वाप्यामित्यादाविवान्तर्वहिर्भावेनान्तर्भावस्त
श्राहो लिखेद्गुणमेव स्पष्टत्वेनेतिशंकानिराचिकीर्षया न तत्रान्तरानुसरणं तत्स्वरूपावपायिना मावश्यकमाययते मूलमन्त्रस्य पूर्व
मुपस्थितत्वात्तस्य वार्णं चन्द्रमिति वर्णं भृगुस्थं लिखेदित्युक्तो न किंचिदसौरस्य तदि वकारेण चन्द्रः संख्यायि गमो पि स्
लकत्वे स्पष्टः वालेगौरमित्यादिना द्वितीयपटलयवकारेण तत्संख्यायाः प्रयिगमितत्वात् किंच पूर्वोत्तरयन्त्रयोर्गरुड ३५

मंत्रलिखनेन मध्येतन मंत्रेण मंत्रांतरमेव लेख्यं गरुडमंत्रस्य तन्नैवानुसरणमिति मूलस्याशयो रसंभवात् नारायणीये तन्मूलोक्तं
यंत्रो द्विभित्रमेव यंत्रं प्रतिपादयतीति प्रतिभाति गरुडमंत्रलिखनप्रसंगानुपदिष्ट गरुडमंत्रलिखनकं यंत्रांतरमाह मध्ये पिं
डमिति पदार्थादर्शमनानुसरणेन रोगापहारकयंत्रप्रसंगादायुरारोग्यादिकरामयनाशनयंत्राभिधानमित्यनयोः संगतिः
अष्टदलकर्णिकायां पिंडवीजमालिख्य तन्मध्ये शोनो वारुणवीजं वश्ये पाशाभियं विदर्भार्थे उच्चाटके वायव्ये केवीजं वह्नेस्तु मा
रणेभिहितमित्यर्थः केन नारायणीयतंत्रदर्शनात् कामनानुसारेण वारुणादिवीजं विदर्भितं साध्य साध्यककर्मनाम देवदत्त
स्मरतां कुरु कुर्वित्यादिरूपमालिख्य दलादिषु दलानां पत्राणामादिभागस्थितेषु केसरेषु दिशो द्विशोऽचः स्वरानालिख्य
पूर्वे वह्नारीशवरुणादिग्भूत पश्चिमनारायिपचंद्रदिग्गतरध्रेनाथी स्वरयमादिक दक्षिण शक्रादिक पूर्वेगतपत्रेषु विप
नेः पालस्वामिनो गरुडस्य पूर्वोक्तमंत्रीयांश्चतुरो वर्णानालिख्य चरमवर्णं कर्णिकायामेव मध्यपदार्थे भूतार्थे भूतायामा
लिख्य वायव्याग्नेयनैर्ऋत्येशानपत्रेषु यरलवान्विंदुसमालिख्य तदहिः कादिक्षांतवर्णैर्यरलवरहितैरेकैवेष्टनं कृत्वा समवि
डनाचतुर्थस्वरेण वामनयनपदवाच्येन त्रिवारं वेष्टनमाचरेत् त्रिर्वेष्टिमायया पश्चाद्वेष्टयेद्वि तु युक्तयेति नारायणीयतं
त्रे दर्शनात् गरुडो देवतेति तिलकदीपिकातः पिंडात्मवदेवतेति पदार्थादर्शकृतः पिंडवीजमाह रतिमतिरित्यादिना अग्नेश
श्चवर्गतृतीयो जकारः चतुराननः ककार इति पदार्थादर्शकारः चवर्गतृतीयो जकारश्चतुराननः इति तिलकदीपिका गूढार्थदी
पिकाकारो मनुनाचतुर्दशस्वरेण इंदुना विंदुना रकारेण च युक्तौ वनौ जकारककारौ पिंडवीजभावमापद्येते गर्भिणा ग
र्भे रक्षार्थं गर्भिण्याः पत्रे वा शाल्मल्याः पत्रे समर्थं सिद्धमित्यनेन स्थानेऽण्यस्य प्रयोगाः संतीति सूचितं तेन चेतेऽ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
द्रा थे·
१४४

नेरेयथा पिंडंचर्वेद्दगेहस्यं कुलिशाकारमन्नले पीतं चिंतितमस्याद्रौ मेस्यलंभकरोभवेत् तथासोमेंद्रवत्रिंशगेमूर्द्धि
ध्यातेनतथाकृतिं विद्विषत्सर्वेमत्रेभमस्तिषादिनिवारणंतथा तदेवाग्निसमप्रख्यपरमेस्यैविचिंतयेत् यायान्यरोद्भुखीपि
उज्वालाद्ग्धारिवाहिनी तथायतेडोचनयालिख्यपटादौयत्रपूज्यतेसजंनिगेहेतत्रोरस्तद्रोगोरगादयः तथा उर्ध्वेनेल
मयत्नसमेंदुस्थंनदहीनपितया वारुणेनगतेपिंडेनेजोनग्रहवर्जिते दृष्टोत्रमार्गेविषयस्तंविषनाशकरोतितदिति ने
जोरः शुक्लग्रहःओकारः प्राप्तांहीनेवारुणेनवकारेणस्थितेनगतेपुनःचपिंडंबीजेविषनाशनमित्यर्थः वारुणेनेनशकारेण
युतमितिकेचित् स्तगोब्राह्मः वश्यमितितत्रविशेषस्तंत्रांतरे पद्ममध्येपिंडबीजंनदंतनोमवत्क्षगे विपतिस्थाकृस्ततोवलेर
ख्यापरत्ववास्तथात्रिमेहमायथापद्मंवेष्टयेद्विउगुरुक्रया गोमयंत्रपुजायंत्रमेतडोचनयालिखेत् भूर्जेस्ववर्णलेखमाज
नेरेणवेष्टयेत् हेमाद्यजपनमान्याहवनेनचसाधयेत् शिरवांतेपाशपुटितेपिंडंवश्येसदाजपेदिति प्रकाशांतरेणतुस्मर
णाद्युच्चाटनकरत्वमप्यस्योक्तं तत्रांतरे वातानीतापतत्पत्रेकाकपक्षेणकल्पिते विह्वतःस्पास्परहितेयंत्रमुच्चाटनेरिपोः
क्रोधाग्निपुटितेमंत्रीपिंडमुच्चाटनेजपेत् आकाशःसाग्निकर्णोद्वेबिंदुःक्रोधाग्निरुच्यतइति वातेनतस्यस्वपुरःसमानीतेपत्र
स्मिन्कस्मिंश्चित्पत्रेकाकपक्षलेखन्यायंत्रमिदंलिखेत् तत्रपूर्वोक्तयंत्रेयावंतोविंदवोलेख्याराशेयवलवायेश्चनःस्पर्शलते
वश्यकामनायामात्मपदार्थभूतेयाशाबीजंप्रतिलिखितमात्मानेनचैतिचिंतयमपिनेहोच्चाटनयंत्रेसमुपादेयं इमितिक्रोधा
ग्निनामकेनबीजेनपुटितेपिंडबीजमुच्चाटनेभिजपेदित्यर्थः आमयनाशनादिषुसगादामयनादिकार्यकरयंत्रांतरमा
ह मध्येतोयेत्यादिना तोयगेहंप्रथमपटलोक्तंजलमंडले कर्णिकायांजलमंडलमालिख्यतदंतर्लकारमालिख्यतदंतः २४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सकारमालिख्य तस्याधस्तात् देवदत्तस्य सततं कुरु कुरु इति साध्यसाधकादिनामालिख्य पत्रेष्वष्टस्वपि हंसः इति मंत्रमष्टधाभिलिख्य बहि
मंत्रेणावहितेन कमलमावेष्टयेत् तद्बहिश्च भूपुरेणावेष्टयेत् हंसोऽत्र देवता पूशः संपदादिकरं यंत्रं प्रसंगात्संपदादिकरमन्यदपि व
वश्ययंत्रमाह ईकारमित्यादिना अष्टदलकमलमालिख्य तत्कर्णिकायां चतुर्थस्वरमालिख्य तदंतः साध्यसाधकादिनामवै देवदत्त
स्य यत्तदत्तं वशमानयमानय इति रूपमालिख्य पत्रेष्वष्टसु चतुर्थस्वरमष्टधाभिलिख्य चतुर्थस्वरेणैव सविंदुना तद्बहिः कमलमावेष्ट्य
भूपुरेणावेष्टयेदित्यर्थः हर्षदीपिकायां तु चतुर्थस्वरस्थाने वाग्भवबीजमाम्नातं मायादेवता वशीकरणे तत्त्रयं निहन्ति मेव
नीति निहन्ति प्रसंगादरि भीतिनिवर्तकं यंत्रमाह मध्ये भांतमित्यादिना अष्टदलकमलकर्णिकायां भगो सकारे भांते मका
रे लिखित्वा साध्यसाधकवर्णैर्देवदत्तस्य यत्तदत्तं भयमरिहारं कुरु कुरु विनिमयमादिरूपैः परितो वेष्टयित्वा अष्टपत्रेषु टांते लांतम
हितं ठकारवकारात्मकवर्णद्वयं समुच्चितं प्रत्येकशोऽष्टपत्रेषु लिखित्वा भूपुरेणावेष्टयेदित्यर्थः मृत्युंजयोऽत्र देवतेति पदार्था
दर्शककृतः मकारसकारयोगात्स्फुर्यो चंद्रमसो देवतात्वमिति हर्षदीपिकाकारः एतत्तु तैशिद्ध्यपववेति भयनिवर्तकं यंत्रम ठं
संगात्स्वरभयनिवर्तकं यंत्रमाह अष्टदलकर्णिकायां ठकारं लिखित्वा तदंतः सकारं तस्याग्रेतः साध्यादिनामलिखित्वा
ठकार ६ सोपं स साध्य सकारस्य वकारस्यांतः प्रवेशयः अष्टदलेषु प्रत्येकशो हंसः इति वर्णद्वयं लिखित्वा तद्बहिर्जलमंडलेन विष्टये
त् ततोऽपि वहिर्लातेन तत्कारेणावेष्टयेत् यद्वा साध्यादिनामयुतं सकारवकारैः परितो वेष्टयित्वा उकारमध्ये प्रक्षिप्य कर्णि
कांत र्विवेश्य अष्टदलेषु हंसः इति प्रत्येकमालिख्य लांतेन वकारेण युतेन तद्बहिरावेष्ट्य ततोऽपि बहिर्जलमंडलेनावेष्टयेत् हंसो
त्र देवता ज्वरघ्नयंत्रं प्रसंगादभिचारघ्नयंत्रमपरं ध्ययनि टांतनरति अष्टदलकर्णिकायां हवें तत्कारः तदंतष्टांतः ठकारः

री १

श्रा
श्रा यं.
२४५

तस्याग्रे तन्मध्ये स्त्रं जयपत्रतरीहहूं साध्यादिनाम लिखेत् नाभ्यग्रे यन्तमध्ये षट्कोणे यत्स्यादिशुक्लतत्कोणे रोपनमत्रष्टपि प्रन्ये
के स्त्रं स्त्रे के स्त्रं जयपत्रतत्तरी हहूं नामलिखेत् ततो हूं तेकृत्वा षोडशदलेकमलं कुर्यात् तत्केसरे प्रैकैकशः स्वरान् लेषु पूर्व
वत्त्रतरीहहूं साध्यादिनाम तदहिर्हं तेकृत्वा द्वात्रिंशद्दलेकमलेकृत्वा तत्केसरे द्वेकशः ककारादीन् लिखित्वा चरमकेसरावा
वशिष्टवर्णाना लिख्य पूर्ववत्स्व त्रै स्त्रं स्त्रं जयपत्रतरीहहूं साध्यादिनाम लिखित्वा चतद्बहिरीशानविन्दुनावहिर्वेष्टयेत्तवल
नत्कारत्वकारतकारयोः कर्णिकालिखनेत्वा चेत्पुनर्लिखनेनाग्ने लकारोपिपवर्गीयममकलो लिखितपवेति द्वौ ४
न पुनर्लेखि स्तवमूलाभिप्रायः यहाठौतश्चतिसत्त्रमध्ये हतितसतनाम्निसमत्वयोरेन तत्कारान्तः प्रविष्टे ठनाम लि
खनेल भ्येतकितत्तकारे तथा चटौतहात्रितकारविवरेश्चत्वर्थेला भइतिपूर्वे ठकारे खित्वा तत्काकारे तत्राजिख्यतन्म
ध्येनामलेख्यमित्यर्थः कलति पुनस्मिन्टौ तः स्यातेजसाध्यनामेत्यादिपूर्वोक्तेयेत्र सवादोपि भवति इत्यर्थः स्त्रं स्त्रं ज
योतदेवनाहहांतवलिखनप्रमगादु द्वांतरलिखनकेयत्रातरमार स्त्रोहहं स्वादिनालिखेदितिशेषः तथाचपूर्वे
ह तेकृत्वा तदन्तः स्त्रौं ज्रौं स्त्रौं इतिभूवीजेकहूं प्रणवहृदयं लिखित्वातदन्तः साध्यादिनामालिख्य तद्बहिर्भूपुरं तद्वाह्ये
तोष्टदिक्वज्रं सर्वाकृत्वा तद्रेखामध्ये प्रणवान् अष्टौ लिखित्वा तत्पुरस्यान्तः कोणेषु ल्कार समवेङ्गलिखित्वा तद्दिशास्व
न्तेलकारसविंदुकमालिख्य पाशांकुशमत्यान्पाशांकुशान्तरितमायावीजात्मकमभ्यन्तरीमेत्रेणतदहिः परिवेष्टयत
त्रहिर्जभादिविद्याष्टकवर्णैरावेष्टये दिव्यर्थः पङ्क्तेसहत्वार्थः प्रणवपुगलेमूवीजौ तः स्थितेहूं गते वनदसकुलि
शगतेषां मध्ये पूर्वं भवमेतरा अमरयतिदिकत्रापाशांतरमाया वलयितमध्योजे भायदृशी लिखेत्कृतेजयमिति हु

कुशं १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गतेच्छ्वगतेनामैकदेशेननामगृहणस्याविवक्षितत्वादितिपदार्थोदर्शानुयायीपंथाः अत्रस्तंभनस्तम्भस्यफलत्वात्मेडचिन चतुरस्रमे
वातः कृत्वानत्रसाध्यादिकंभूवीजरुद्धमणवद्धयरुद्धंकृत्वाविलिख्यनदहिर्हेन्नमेलग्नाष्टदलेकृत्वानत्रप्रतिपत्रेप्रणवंकिलि
खित्वातदहिर्हेतानोंतकोणेषुठंकारेनदिशासुलेकारंलिखित्वातद्बहिः पूर्ववदेष्टनमितितत्त्वदीपिकाकारानुयायीपंथाः
अष्टपत्रेतिपाठेपिहृत्वेकृत्वेतिशेषहरणमावृणपकमेवेतिवर्णमाचार्यवचनविरोधप्रसङ्गमेतेषामितिबोध्यं अष्टवक्रे
तिपाठेत्वनायमर्थःसंभवउक्तिकोपिभूमिरत्रदेवता स्तंभनप्रसंगाद्याकर्षणमनयेत्वमाह लांतरित्यादिना चतुरस्रेकृत्वा
तदंतर्लांतः लकारोलेखलस्यानतलेकारविदर्भितनामलेखनंतद्बहिश्चतुरस्रान्तरकृत्वातदष्टदिक्षुत्तमेवलकारमेवलिखि
तानन्तमध्येनरेंद्रभूतोतद्वियवर्णेनतदृष्टेवमत्रोवास्तुकिशोरव्यालनामानेपरस्परसंसृष्टांल्लिखित्वातदासयार्दयोर
पिप्रत्येकंसाध्यनामलिखेत् एवंतकारस्यापनतरितिक्रियासाध्यालिखनेपर्यवसितं तदेवमत्रविभीतकतरुरितिमितफ
लकैगैरिकेणालिख्यशिवनिर्माल्यस्थानेनिखनेत् पुनःशिलयामहत्याक्रांतंकुर्यात् तत्त्वदीपिकाकारास्तुरानेरन्यव
मूलपाठः तेनलकारयवमध्यलेखोनतत्कारः लांतरितिपाठेपिलस्यलेखनोव्रनामलेख्यमित्यर्थः संभवतीत्याहुः तदे
तच्चान्तरविरुद्धंतर्केदिनारायणीयेमोमासृष्टकहत्रैणांस्येनाममोसविदर्भितं साष्टाशाचतुर्भेदंच पार्थिवादिहतेलिखे
त् अस्यचफलनोरांचाविभीतफलकांभ्रितं गैरिकेणशिलाक्रांतेनिर्माल्येस्तंभकृद्भवेदिति निर्माल्येशिवनिर्माल्येरत्य
पेतितात्पर्यंपोतलिकाकारः भूमिरत्रापिदेवता वाकस्तंभनेयंत्रांतरमाहसाध्याख्यामित्यादिना अष्टदलकर्णिकायांसा
ध्यादिनामपुंकेकवचबीजेनमात्मकमालिख्यदिकपत्रेषुतनवचबीजमेववचनर्थोलिखित्वाग्नेयेपुविदिक्पत्रेषुग्लौं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
द्दा थे
२४८

246

मितिभूमिवीजमालिख्य तद्बहिर्वेत्राष्टकमूर्ध्वितं भूपुरं कृत्वा तत्कोणेषु ग्लामिति गं ग्लमित्येवंरूपमालिख्याष्टवज्रेषु प्रत्येक
शो वर्मं लिखित्वा तद्बहिर्जलं लंमंडलेनावेष्ट्य ततोऽपि बहिर्भूपुरेणावेष्टयेत् इत्थं लिखित्वेनमिदं यंत्रं हरिद्राचूर्णेन हरिद्रागणपतेर्मू
र्त्तिं कृत्वा तदुदरे प्रतिष्ठापयेत् तांच मूर्त्तिं शरावद्वयान्तरितां कृत्वा रहसि स्थापयेत् तांच पूजयेत् तद्दिने शत्रुवाकस्तंभादिका
र्य्यं संपादयेदित्यर्थः हर्षदीपि — का कृतस्तु हरिद्रागणपतिमंत्रस्ततो बहिर्वेष्टनेन कृत्वेयं मंत्रश्च तेनेरितः प्रणवानंतरं
वर्मवीजं गणपतेरपि भूवीजं ततो हरिद्रापदे ङेन्तं गणपतिं वदेत् वरवरदं सर्वजनहृदयं स्तंभयद्वयं निशागणपतेर्मंत्रष्टष्ट
यातः प्रकीर्तितः इति ॐ ह्रीं गं ग्लौं हरिद्रा गणपतये वरवरद सर्वजनहृदयं स्तंभय स्तंभय स्वाहेति रूपेणैकत्रिंशद्वर्ण
कराढ्यविनायकमंत्रेणावेष्टनं कर्त्तव्यमिति पलितार्थ इति वदंति तदपरे तन्मंत्रे एवं मूलातान्यपि जंभादिविद्याधारस्वरा
त्रिविनायकमंत्रस्याप्युद्धरणीयत्वापत्तेरिति सेनादीनामित्यादिना विवादगत्यादिकं उच्यते तदुक्तं नारायणीये लिखेद्द
लेनिशारसैः विघ्नस्य कुलेनितिप्यानिशापिष्टमयस्य तत् शपवसंपुटे स्थाप्य पीनपृष्ठैः प्रपूजयेत् स्तंभः स्याद्द्विषि सेनावा
ग्विवादागमनादिषु इति विनायकोऽत्र देवता सेनागतावस्थायामादिपदग्राह्यस्य तत्रस्थापि स्तंभनप्रयोगस्य त्वा तस्था
गतत्वावस्थायां सम्मुखितनाशप्रयोगमाह कृत्वेत्यादिना पूर्वापरायतरेखाष्टकं दक्षिणोत्तरायते रेखाष्टकं परस्परसंभि
न्नं कृत्वा पंचत्रिंशत्कोष्ठकान्संपाद्य बाह्यगतविंशतिकोष्ठेषु सविंदुकं लकारं तदंतर्गतपरितःस्थितद्वादशकोष्ठेषु स
विंदुकेषु वषरणीपूर्दवाचं लकारं लिखित्वा तदंतःस्थितो वैरिकोष्ठत्रयं तद्विभाजक रेखासंमार्जनादेकीकृत्य त
दंतर्देवदत्तस्य त्वरपरिहारमेतद्वशीराविरोधेन कुरु कुरु विनिसाध्यनामालिखेदित्यर्थः समभ्यर्च्येति आवाहनप्राणप्र १८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तिष्ठादिपूर्वकं षोडशादिभिर्नोपचारसमर्पणादेकत्वमेवात्र समर्पणीयं सम्यक् कृत्वे यदासंस्तिमादोर्वौषधकी त्रासीसोनकी
ग्रान्तरीसाधनाभाविनी यथा पूजानन्तदधिकारिणां विहितासानेहोपादेया नहि येर्नित्यपूजाविषयत्वात् यथाचका
म्यपूजायदाशक्तुयात्तदाकुर्यादितिवचनादिस्मसकलसामग्रीतन्त्रदर्पणपुष्पपुत्रं सकलतन्त्रेष्वमेवतन्त्रसर्वोगुरुभूतसृष्टि
मातृकान्यासादिपूर्वकत्वमवसेयपदार्थः भूतबलिमिति पंचवर्णादनेन ओं सर्वभूतेभ्यो नमः इतिमंत्रेण भूतबलिं दद्यादि
त्यर्थः यत्तु केनारायणीये अजरेखालिखित्वाष्टावरतिर्यक्चा हतिद्वये नारीरास्यपदेत्येदौलेख्यो नामपदत्रये पं
चवर्णैबलिंदत्वाकलयेच्चक्रमर्चितं आहिकस्त्वरदेवादित्वराभासप्रशान्तयेइति पंचवर्णबलिपंचवर्णैरन्नबलिमिति
वायेत्तिन्नार्थंयानानिकार्यां व्याख्याने भूमिरत्रदेवता अन्यत्रोनरमाह नारामित्यादिनावह्निपुरस्य युग्मेयरस्परं संभि
न्नेषट्कोणेइतियावत् तत्कोणेकार्यांप्रणवमालिख्यपूर्वापरयोः पार्श्वयोर्लमितिपृथ्वीवर्णंलिखित्वातत्कोणेषु
उदस्त्वपिरमितिवह्निबीजंलिखित्वातन्नदिदिहैमवीषयापाशांकुशाभ्यावेष्टयेत् यत्तु अों क्रों इतिमन्त्रमंत्रेणपूजनादि
केकृत्वासाधितेनस्मरनाशेहलेमूर्ध्निग्लेवाष्टतेजुयादितिहर्षदीपिकाकारः पदार्थादर्शकृतस्तु वह्निपुरस्ययुग्मदक्षिणे
त्तरयोः पृथक्पृथक्लेखे तयोर्द्वयोरपिलेखसमानं मध्येप्रणवः प्रणवपार्श्वयोर्लमिति बीजेद्वयोःकोणे
षुद्वयोरपिवह्निपुरयोस्सिषुकोणेषु प्रत्येकशः पूर्वापरयोश्च वह्निभागस्थितयोर्दि[illegible]शोः क्रमेणपाशांकुशौलेख्या
गुणांकुशावीतमितितंत्रान्तरसंवादोयत्र प्रेकुशात्रयमेकैकवह्निपुरस्यपूर्वापरपार्श्वयोः प्रत्येकंलेख्यमितिनदर्थः
नहिदत्तकेनारायणीये सौम्ययाम्यमखेतारलिखेद्वह्निमरुद्द्वये तारस्यपार्श्वयोरिदे कोणकोष्टेषुचानलं प्राक्प्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा. टी.
२५०

नीचोर्वेविस्वक्रमेंकुशात्रयंभृषिनमितीत्याहुः प्रणवपाशांकुशान्मादेवनाविशेषपवात्रदेवना ज्वरघ्नमेवयंत्रांतरमाह पिंडेरि
ति श्रुष्टदकलशिकायांसविसर्गेणांतेनविदर्भितंसाध्यनाममुक्त्वाक्रुपिंडबीजस्योदरेलिखित्वाकेसरेषुहिशोहिशः स्व
रान्मालिख्यटांताःठकाराश्रुष्टपत्रेषुलेख्याः वहिश्चेदमृषुरेणावेष्टयेदित्यर्थः इदंचयंत्रंरोगनाशमित्यक्तानिहृदिमपिसे
पादयति ज्वरहरणयंत्रप्रसंगादुक्तदिशाहरणयंत्रमादर्शयति तारादीति मध्येमायाबीजमालिख्यतदंतः साध्यादिना
मलिखित्वा ॐललवंस्वाहेतिषडक्षरमंत्रेणावेष्टयतदहिः षोडशैनेनठकारेणेरेसर्वमाहत्यतदहिःरपिचेंदुमंडलाकारंपर्याय
ह्रन्नदयेत्कृत्वातत्र्यमथोवदनेरयोमलैवार्हचंदः सेवेष्टवक्रीयातसाध्येतिसाध्योसामस्तीतिसाध्याश्रुशोयरिताद्व
तदेतद्धकैनारायणीये तारस्त्रपुरमदकंवशीरामिरणैः शक्तिहेतानाचशिशुनामवतीशशांको अर्कैन्दुकेवेहिरयाव
दनैः परीतोयंत्रेतदाशुरोदनमस्त्रिलोणातीति व्याख्यानेचैतदपेक्षितार्थयोतनिकायां देवीलिखित्वातन्मध्येशिशुनाम
लिखित्वा ॐललवंस्वाहेतिमंत्रेणतामालेववेष्टयित्वातदहिश्चंद्रमंडलद्वयंविलिख्यषकेकमथोमस्वार्देदुभिः संभूष
वभीयादितीत्याहुः पदार्थादर्शेकृतः मध्येयत्रादौमायाबीजंलिखित्वातदंतःसाध्यनाममालिखित्वातदिदंसर्वंॐललल
वलस्वाहेतिसप्ताक्षरमंत्रेणावेष्टनतोपिवहिष्टवर्गद्वितीयवर्णेनवेष्टनंकृत्वातदहिश्चवदनसंवद्धांचंदैः पाशबीजप
र्यवसितेर्वेष्टनंकुर्यादित्यर्थः इतिहर्षदीपिकाकारः केचित्तु ॐललपदांतेवारिपर्यायजलपदांतेस्वाहेतिसप्ता
र्णमंत्रमाहुः ज्वलेतिपाठोनमूलेमत्रैबद्धाभेगायनेरितिकथंवाजकारवकारयोर्मिलितयोर्मंत्रेनभावविरिप्यणक्त
द्विरपिहर्षदीपिकाकारैःकृतइतिनजानीमः शक्तिरत्रोमयमनेपिदेवता पुत्रमैरनाशनमेवप्रसक्तेनयंत्रांतरमाह

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कुसुम्भरति
ध

व्योमार्णेत्यादिना यद्यपि ज्वरनाशनयंत्राणामानंतर्येणैवाभिधानमुचितं तन्न स्फुरदिवायहारियंत्रेणव्यवधान
मपेक्षितं तथापि लुत्रयपदविरितयंत्रमपेक्ष्य लघुयंत्रविदितं यंत्रं स्वेव प्राच्यमपेक्षितमित्यभिप्रेत्य तथाकरणं व्योमार्णेह
कारे ग्रसमेव विशिनष्टि सविंदिमित्यादिना विंदुसमस्रविंदुभ्यां नाभ्यामाहितं सविंदुममिति व्योमार्णविशेषणं तेन तस्य
मिति वीजं मध्ये लेख्यत्वेन पर्यवसितं पुनर्विशेषणांतरमस्यैवाह ग्रासखेत्यादि देवदत्तस्य ज्वरनाशं कुरु कुरु इत्या
दिरूपा या साध्यकर्मोक्त्या तया विदर्भितमित्यर्थः तत्र सविंदुमपदाख्या विदर्भितपदयोः कर्मधारयः इत्येव देव
दत्तस्य ज्वरं नाशय कुरु कुरु इति रीत्या मध्ये लिखनेहत्वा नहि हिमिति पश्यसंभिन्नभूपुरद्वयस्याष्टसपिकोणेषु लेका
रत्रयं प्रत्येकं पंक्तिक्रमेण लिखेदिति यंत्रं स्मादौ वषनाडुक्तफलदस्यान लत्रयेन स्वकोणेषु मध्ये च सविशेषविधान प्रा
ख्याविदर्भितं यंत्रमेतन्मवेत् नरायहमिति नारायणीयदर्शनादिति पदार्थादर्शकृतः भूगृहद्वयेदिक्विदिक्कोणके
सवज्रवहिर्दिगष्टकुकनिष्ठाग्रतन्मध्ये हमिति सविंदुव्योमवर्णमालिख्य भूगृहकोणचतुष्टये प्रत्येकं नवमस्व
रूपलकारत्रयं लिखेदिति हृदीपिकाः व्योमात्र देवताधुनज्वरादिनाशनयंत्रमाह मार्णेमित्यादिना अष्टद
लकर्णिकायां मध्ये गेहद्वेव व्योमविदर्भितं लिखनाय त्रेष्टदलेषु सकारमेव लिखनान हरिर्निर्मितहन्नोपरि विं
शदलेकमलेहत्वा नैकैकशः कादीशांत विशदर्णानालिखेत् अष्टपत्रे स्थितेतावता तेव सामंजस्ये पिवाय इति क
यनात्र दतः किंचिल्लेख्यमिति प्रतीतं कादीनां मध्ये लिखनाद्यानान्तराण्यव लेख्याः इति वाच्यवसीयतेनेच प्रायः के
सरेष्ठवाभिलिख्यते इति अष्टदलके सरेषु हि प्राः स्वराः लेख्याः इति निगेलितार्थः तदहिसुजलमंडलेनवेष्ट

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
व्या यं॰
२४८

६१

येरिति मातृकास्वदेवता ज्वरापहारकं यंत्रांतरमाह चक्रे इत्यादिना नवकृत्वो परायणानां नवदलस्थितेनाग्नेश्वररक्तः कृत्वा वर्तुलः ष
ष्टिपदानि तेषां पत्रेषु यरलवान्मातृकान्तःस्थवर्णानीशानादीन् क्रमेण घोरशास्त्रात्मामविंदवालिखेत सर्वासामपि देवानामशि
रः सविसर्गामपि कुर्यात् मूलमंत्रे स्वाद्यवहिभूमिजलानि देवता तत्तत्कर्णिनामेव लिखनात् शीतज्वरहरमिदं तत्समा
न्यज्वरहरमिति गम्यते इति दिक्षु दीप्तिनः पदार्थादर्शक तत्त्व क्रमशः इत्यनेन क्रमविशेषो विवक्षितः तथा च प्रयमाह
त्रीमविंदुयकारमष्टाविंशतिकोष्ठेषु द्वितीयाद्यन्नौ रकारं सविंदुकं विंशतिकोष्ठेषु तृतीयाद्यन्नौ द्वादशस
कोष्ठेषु सविंदुं लकारं शेषतः कोष्ठचतुष्टये सविंदुं वकारं तेन तत्समानाकारं इत्येवं भूमौ लिखेत् षट्त्रिंशत्तुला
नि तत्र देयानि एकशः सलनिर्माणेन संपाद्य तत्रस्थापं कुर्वतः सर्वे पि ज्वरा नश्यंति तदुक्तं नारायणीये चतःषष्टि
पदे तेषु षट्त्रिंशत्तुलदीपिते जरानारीत्रयी भाण्डकोष्ठेषु द्वाहतिषु क्रमात् लिखेत् सविंदुकं ततः स्थाप्य चक्रेत्र स्थापरिस्ह
येत् तस्य संस्पर्शनात्स्य ज्वराः सर्वे विधानतः इति तत्र हस्तपत्रेण भूमौ लिखितान् तत्त्वशब्दाभासास्येस्य पत्ते नायको
तस्या व्याख्याने कादिनवठदिनवेस्वातः संकेतमभिप्रेत्य जरानारीत्रयी भाण्डपदेषु तत्रिभिः क्रमादष्टाविंशतिद्वादश
चतुःसंख्यासु प्रयोगमत्ते प्रनयेवरीसा नारीराज्यपदाभ्यां हृव्वेमन्त्राभ्यां विंशतिद्वादशसंख्यापोरप्यगमः देवतास्तुता
मेवेति वदंति ज्वरहरं यंत्रांतरमाह पुटिनेति दिक् विदिक्कोणगं भूपुरद्वयं विरच्य तन्मध्ये मायां तन्मध्ये साध्यादि
नाम लिखित्वा कोणाष्टके षु प्रत्येकं प्रणवमालिखेत् भुवनेशी देवता ज्वरार्त्तिपरिहारकयंत्र प्रसंगात् दृष्टहारा
सकामज्वरार्त्तिपरिहारयंत्रांतरं दर्शयति वालेत्यादिना भूपुरं चतुरस्रं कृत्वा तदंतर्वृत्तं वर्णं वकारमालिख

248

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तदेतः शक्तिं केठकारमभिलिख्य तस्याधस्तश्चैतस्यैमेत्रेवशमानयानयेत्यादिसाध्यवर्णैनालिख्य वहिः पत्रैः ठकारेणवे
ष्टयेत तदुक्तं हंत्रमालिखेदित्यर्थः चेद्धोदेवतासीन्तु ठकारेणवश्यकारेवेत्रेवश्यप्रसंगग्रामस्मुपदर्शयति सेत्यादिना मूले
ति तेहृदयंत्रनागकेसीदलेषट्कोणेहंलान्तदहिः कोणसंलग्नानि सर्किकानिकृत्वा षट्कोणान्तर्मायावीजंलिखित्वातदं
तस्यैवस्यदेवदत्तंवशमानयानयेतिसाध्यादिनामालिख्य तत्पाशांकुशाभ्यां षट्कोणमावेष्ट्य कोणेषु तदिशसादिशसा
ध्यितमिदंयंत्ररात्रौदीपज्वालयापाशमायांकुशात्मकमतरीमंत्रजपवेलायां यः पयेत्तस्य साध्या वशीकरणीया स्त्रीस्य
मेवायाति सा तेविनैव वशीभूय तं साधकं प्रति व्रजति गवनीत्यर्थः एतदुक्तं प्रपंचसारे हृल्लेखामध्यसाध्याहयमथ व
हिर्वेष्ट्यहृत्तेवह्निगेहद्वंद्वास्त्रिस्वस्तिकाद्यं पविलिखितदलेयंत्रकेनागवल्ल्याः जप्त्वा शक्तिं नपाशांकुशलिपिसहिता
व८ पयेदीपदीप्तौ वक्ते अत्वा तत्तांगीस्मरशरविवशाप्रेमलोलाभियातीति शक्तिवस्तुदेवताली वश्यप्रकारं प्रदर्शयति मारद वि
ठित्यादिना प्रवाचिशक्तिस्वदेवतानाहूलपत्रेकोकिलातकैटकैः षट्कोणलिखितानन्तस्य मायान्तदेतः साध्यादि
नामहृत्वेवदभिलिख्यतत्कोणे साध्यादिनामविदर्भितामायाप्रत्येकमालिख्यतदहिः स्वजंभूपुरं कृत्वा तदेतः कोणेषु
वन्तयोः कामबीजमालिखेदित्यर्थः लिखेन्मध्यन इति स्थाने लिखेत्तु स्मरमिति पाठः प्रपंचसारानुयायी प्रामाणिक इति परा
घोदर्शकृतः तथा च षट्कोणेषु कामबीजमपि लेख्यमिति फलितोर्थः जप्तमिति मायया सह स्वाध्याहितिनः षड
क्रमाचार्यैः शक्तिस्थनिजनामवह्निभवनद्वंद्वोदरेमाध्यं वीजनामविदर्भयापरिहृतेशक्त्यावहिः पार्थिवेतत्कोणस्मरे म
ध्यष्टस्थनयनयोस्मेः पुनः कैटकैर्लाहूलेलिखितामिजसमरयंपोषिन्मनोमोहनमिति रुद्रदीपिकाकारस्तु शक्तोनामलि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
टी.
२४९

त् तिव १

स्वेष्टं तेस्मररमायाशांकुशोत्कृष्टैः षट्कोणेषु विदर्भितामयोलिखेत् क्लिंकिरवसाध्याख्येयेति पूर्वोपात्तेमूलसप्तशपते तस्यायमर्थः
इमेकामश्रियोः षट्कोणकर्णिकायांसाध्याख्यागर्भितौमायाकामवीजस्थानतः समालिखेत्ताकामश्रीपाशांकुशास्वेष्टस्वरैर्भिर्वीजैः
परिवेष्ट्य षट्कोणेषु पूर्ववन्मायोत्सहसाध्याख्याविदर्भितामालिखेत्‌शेषं पूर्ववदिदं ति इदं तन्त्रहस्यं साध्यं येदं मम वशीकरणा
र्थे दत्तमिति ता नैनोपेपितिते एवमेवमवेशवश्योच्चाटनद्वेषणमारणादिषुबोध्यं श्रुतात एवमाध्येनप्रयोगः फलसाधनेलोनेन
ते नना भी ष्टमितिनिमवेद्यनिश्चयरतिसे प्रदायविरोधेस्यां वश्यकर्मण्येवपंत्रान्तरमाह शक्तिविति साध्यनरस्यापिष्टजाहृते
हृदयमध्ये शक्तिं मायावीजं लिखित्वा तत्स्थानेस्त्रेत्रस्यमेत्रेवशमानयानयेति साध्यादिनामालिखेदन्तर्भिर्वीजैस्तामावे
ष्ट्य ततः शक्तिमनोभवांकुशप्रोमात्मकैस्स्वरैर्भिर्वीजैः परिवेष्टनं कृत्वा तत्र प्राणप्रतिष्ठादिनामेकत्वात्रिस्वाउभिर्मधुन
मधुशर्करात्मकत्रिमधुरैस्नामाहूतिंभजेयित्वा भेजौ तस्य साधकस्य साध्यायावज्जीवदासवद्वशीभवतीत्यर्थः वन्तर्भिर्वी
जैरित्यत्रोपदेशपरंपरयान्यस्मिन्दर्विनामणिशक्तिदुर्गावीजान्यादेयानीति केचित् उपस्थितत्वाच्चत्वारि शक्तिवीजान्येवग्रा
ह्याणीति केचित्केचित् वर्णैर्भिः समावेष्टयेदित्युक्तेः किंतत्स्वरसन्धिमिन्मायाकोस्यायोवीजमित्यादितथाचशक्त्यादिर्भिस्वरैन
र्भिरेकवारंवेष्टनेकृते पुनरेतैरेव वेष्टयेदिति प्राहुः प्रमेतमत्स्यानेमहदिव परितो ह्रीं क्लीं क्रों यं यशोमितिपंचवी
जैर्वेष्टितमात्मानमवेति तदिदं शक्त्यन्तः स्थितसाध्यनामपरितो वीजैस्स्वरैर्भिः समावृते शक्तिमनोभवांकुशलिपिर्प्रो
भिः समावेष्टितमितितेचान्तरविरोधान्तपेत्तसे तदयंपदार्थो दर्शितः पंथ्याः स्वर्गदीपिकाकृतत्स्वशोनिमनोभवांकु
शमकृद्भिरितिपाठः सर्वैश्चतत्रवीजपदेचप्रहवेष्टाकोयपाठोतत्रादर्शितमाररमायाशांकुशात्मकवीजचतष्टयपरं न

५१८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

घृ १

यावच्छृतमधुर्कशर्करान्नमत्स्येनेतुलापिष्टकृत्वायाः साध्यप्रतिकृतेहृदये साध्याख्यां मायामालिख्य कामादिवन्हिबीजैः प
रिवेष्ट्य नष्ट्रं दिक्शोतिपद्वाग्वचनर्थं स्मरमनोभवांकुशवाग्बीजैः परिवेष्ट्य प्राणप्रतिष्ठादिकं कृत्वा भक्षयेत्। साध्यो वश्यं
वश्यमाप्नोतीत्यर्थः इति वदेति वश्यप्रकरणे यन्त्रान्तरमाह कामभित्यादिना अष्टदलपद्मं कृत्वा तत्कर्णिकायां कामबीजेन दे
ने साध्यादि नाम लिखित्वा केसरेषु द्विशः स्वरान् पत्रेषु कादिवर्गाष्टकं लिखेदिति कामो ऽद्देवतानन्दे वं पंच चत्वारिंशद्
ग्रीणि मूलतः मामा नि विहृतान्यत्र नाम तत्समा श्रयादिति से तेयः ४५ अथ यन्त्रान्तराण्यपि शतनं लेख्यकानि महासमुद्र
कल्पद्रुमभूतानि कामिनि विषुतलतः सेगस्य लिखेते तत्र सिद्धयोगीश्वरीतन्त्रे कर्णिकायां लिखित्वा मध्ये तिनमायया
वहिः अष्टपत्रेषु तं लिखना माघोरेश्वरी एवं अघोरेश्वरि [illegible] नपिशाचानां शाकिनीग्रहरक्षसां दोषं वा [illegible] हनि रक्षेये वि
पिनाहतेति अष्टदलकमलकर्णिकायां मायावृतिनमाद्यं तपो मायाबीजपुटं मध्ये साध्यनाम लिखित्वा अघोरेश्वरीम
न्त्रमन्त्रमात्रेणस्यप्रत्येकाक्षरेण वृत्ति साध्यनाम संपूर्णमेकैकपत्रे लिखित्वा बहुमपत्रे टकारेण वेष्टनेन वृत्ति साध्यनाम संपु
टं लिखित्वा तद्बाह्ये षोडशदले षोडशदिशो हि शोडाष्टशदलकदर्शितस्वरूपकवेदिकायां रमंत्रवर्णान् लिख्य मायाबीजे
न वेष्टनत्रयेनदृष्टं कृत्वा मायासंवद्धतन्त्रे रवांतेष्वंकुशबीजं प्रत्येकमेकमालिख्य साधितमिदं यन्त्रमुक्तकार्यकरं स्या
त् योगरत्नावल्यां अघोरेश्वरीमन्त्रस्यैकैकाक्षरपुटितं साध्यनामाक्षरं पत्रेषु लिखेदिति केचित्तु प्रतिपत्रं यथैकैकशो मन्त्रा
क्षरपुटितं नामवर्णाः सर्वेऽपि लेखा इत्याहुः सम्यक्चितन्यायमेवपश्याः केवलं वेष्टनपुटितानि लेखनं साध्यवाह्यष्टपत्रे नाम
शेषवचनेकल्पितमसो प्रशापिकत्वा तं विधिरुपदिष्टः सवष्पाकै गोरोचनया भूर्जपत्रे लेख्यमित्येव रूपस्तत्रैवोक्तः अघो

विधिनेत्र १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री शं २५·

रेखरीं देवना॰ कर्णिकायांलिखेन्नामतदयस्मन्तरेमनं अष्टपत्रेषु मायांचकोसपात्रेतिर्मलेरोचनालिखितेयंत्रेत्तीरमध्येनिवेशिते
सवशोजायतेतस्यमायानारपुटामनुतेति अष्टार्योयंकर्णिकायांलिलेन्नामचततः पत्रेनद्दीकजेरोचनाद्दलित्दानाम्यांकुंकुमेन
शुभेदिनेवेष्टयित्वायसिक्थेनवृतेयंत्रेष्टतेसतिसौभाग्यमतुलंस्त्रीणांजायतेजीवितावधीति कंजेकमलेचतुर्दलेकर्णिर
कायांसाध्यनामदेवदत्तायाःसौभाग्यमतुलंस्त्रीणांजायतेजीवतावधीति कंजेकमलेचतुर्दलेकर्णिकायांसाध्यनामदे
वदत्तायाःसौभाग्यंकुरुकुर्वित्यादिरूपमालिख्यचतुर्षुदलेषुप्रत्येकंमायाबीजमालिख्ययंत्रयत्रमिदंमधुनेतुपरिवेष्ट्य
हृत्वातः प्रतिष्ठितंनस्थापितेनस्त्रीणांमाजीवितंसौभाग्यदायकंभवति लेखनंवास्यभूर्जेपत्रेरोचनागजमदकुंकुमैःकुरुणी
यामित्यर्थः लकारपुटितंनामतस्याद्यपञ्चलद्वयं चतरस्रद्वयंवावेष्टतेसर्वत्रशक्तिभिः भूर्जेरोचनयालिख्यगजमदेशोध
तेसति शातयाजनमधानगवृतोनभयेभवदिति देवदत्तस्यभयपरिहारंकुरुकुर्वित्यादिसाध्यनामलकारेणपुटीकृते
मध्येलिखितानस्यपार्श्वयोरुद्धेमध्यश्चैकलकारमालिख्यतद्बहिरेतेवहिर्भावेनचतुरस्रद्वयंकृत्वाचतुरस्रद्वयमपिशा
क्तिभिर्मायाबीजैर्वेष्टयित्वासंपादितमिदंयंत्रंगजमदेशोष्टत्वागबतोभयंतस्मात् भूर्जपत्रेगोरोचनयाजाजीभवेलेख
न्यावास्यलेखनमित्यर्थः वेचतुष्टयमध्यस्थनाममध्येततोवहिः अष्टपत्रेषुरेलेख्यंरोचनावेदकुंकुमैः रथवैष्यानरीरता
वालानाकंटसंस्थितेति अष्टदलकर्णिकायामध्येसाध्यनाम तस्यपार्श्वयोरूर्ध्वंमध्यश्चवकाराश्चत्वारः अष्टपत्रेषुप्रत्येकंरे
बीजंविलिख्यसाधितमिदंयंत्रंबालकैः कंठेधृतेसततंदृशांकरोत्यर्थः अगस्त्यसंहितायांवक्ष्यामिरामचंद्रस्ययंत्रंकवचंमे
तितं धारणादस्यमर्त्योनजायतेसर्वोसद्भयः नश्यंतिसर्वपापानिविपदोयांतिसंक्षयंभूतप्रेतपिशाचाद्याः पलायंतेवद १८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रीनाथ भित्ताग्निरिप्यरताघोतिशत्रवोयांति मित्रतां ग्रहाः प्रस्तारात्तोयानि दास्यंयांति महीस्थतः किमत्र वज्ञोकेन मना
स्यानेन मरुद्देश येनेणनामभद्राख्य कृत्र्यपंजरसंस्थितिना कोष्ठे महेकाविंशत्याद्यंतिकि द्दयविभूषिते विद्येमेऽत्र मंत्रक्रमेणानु लिख
काबद्धं लिखेत द्वादशाक्षरवर्णानि गृह्णायनेश्च विषमेन अनुलोमविलोमाभ्यां प्रादक्षिण्यक्रमेणान रामवाहीनिनामा मन्त्रस्यार्थः ४
निनमस्कारेण योजयेत मेशिरःपातिनीवस्यान्तवेनावाक्ययोजनासाध्याख्या सहितो द्वस्यालाहेस्य काद्दशाक्षर इति दक्षि
णेत्ररेखाश्रयस्यैव निहत्वे पश्चिमाद्य रेखा द्वादशके दत्ते सुतिमकोष्ठद्वयगतमध्यरेखायामाजे नेहलने पंक्तिद्वये मिलित्वैक
विंशतिकोष्ठाः पुनरुद्रे तत्र प्रथममारभ्य दशमकोष्ठान्तं लिखित्वा चरमकोष्ठं परित्यज्य द्वितीयपंक्तौ प्रथमादि दशमान्ते
पु... लिखेत तत्र्येत्यार्णोनाह द्वादशेत्यादिना पंक्तैकोामंत्रवर्णाः रामवादीनि विंशतिनामान्येकैकशस्तनुश्यंतानि
नमः पदान्ततापदेशान मंत्रस्य दशमवर्णमारभ्य प्रथमवर्णान्तं द्वितीयपंक्तौ नामलेखनेना मातृतो मंत्रवर्णयोजनाकर
णीयेति अनुलोमेनाप्युद्दे श्लोकेनोक्तं ततो नमस्कारो नमः पदेन दत्ते न मेशिरःपातिनियेवाणेः ततोप्येकैको मंत्रवर्णः
गृहीतोऽत्र प्रत्येकमादौ प्रोतेव विषमेन मंत्रवर्णा निमृके नथा वरारायवाय नमः मेशिरःपातुरा इति त्रयोदशाक्षरमंत्रः प्रथ
मकोष्ठे लिखित्वे त्यपवसितः स्तीविति यथानुप्रथममंत्रे वाक्ययोजनाकथनपदवाथानात्तथानडन्तरेकोनविंशतिमंत्रापि
वाक्ययोजनास्वयमूहनीयेस्यः तदयमेवार्थः श्लोकेः मेरहीनः रामवीजमृपरागवशश्चोऽडे नमोनऽदेतोविषमपुकृपात
नः प्रथमतः शिरशहूः सगेवामृनरथादिमवीज १ रम्पयंदहनभूमिमितार्णोजल्पितः प्रथमतो मनुराजः मंत्रवर्णेरखुत
रतनामस्यानदास्थित यदेपुमरायान २ मंत्रवर्णैरखुनेदननामस्यानवोधकपदान्तरमस्ते तहितेदयरणीमितिमाना

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श
ह्रा यं
२५८

मेत्रराजनुलिलामनवोमे ३ इति नयाचक्रे क्रीं दशारयात्मनायनमः मेभालेपात् क्रीं इति षोडशात्तरे मेत्रो द्वितीये कोष्टे क्रों कौश
लिदायनमः मेरवोपात् ह्रीमिति षड्दशात्तरे मेत्रनतीये ऐं विद्यामित्रप्रियायनमः मेश्रुतीयात् ऐं इति षोडशात्तरे चतुर्थे
लीं मत्खब्रावेनमः मेघ्राणेपात् लीं इति त्रयोदशात्तरे पंचमे श्रीं सोमसिद्धिवत्सलायनमः मेमुखेपात् श्रीं इति षोडशात्त
रे षष्टे श्रों वृद्यानियंत्रेनमः मेजिह्वापात् श्रों इति त्रयोदशात्तरे सप्तमे क्रों भरनवदिन्नायनमः मेकंठेपात् क्रों इति षोडश
त्तरे अष्टमे ह्रें दिव्याघ्रपायनमः मेस्कंधेपात् हं इति चतुर्दशात्तरे मेत्रनवमे फट् भयेशाक्रायकायनमः मेभुजोपात् फट् इति का ५
षोडशात्तरे दशमे लिखित्वा द्वितीयपंक्तौ दशमे कोष्टे फट् सीतापतयेनमः मेकरौपात् फट् इति चतुर्दशात्तरे मेत्रनव
मे हूं जामदग्न्यजितेनमः मेहृदयेपात् ह्रं इति षोडशात्तरे अष्टमे क्रों खरध्वंसिनेनमः मेमध्येपात् क्रों इति चतुर्दशात्ता
रे पृष्ठमे क्लों ह[illegible]नमः मे[illegible]नीपात् क्लों इति षोडशात्तरे चतुर्थे ऐं मेनकुलेनमः मेजानुनीपात् ऐं इति चतुर्दश
३ त्तरमेत्र [illegible]नीये ह्रीं दशमस्थानकायनमः मेजंघेपात् ह्रीं इति षोडशात्तरे द्वितीये क्लीं विभीषणश्रीदायनमः मेपादौ
पात् क्लीं इति षोडशात्तरे प्रथमे श्रीरामायनमः मेअखिलेवपुःपात् रां इति चतुर्दशात्तरे लिखेदिति पर्यवसितं मा
लेत्यादि एवं सर्वेचयंत्रोत्तरे कार्णिकायां लक्ष्मनेनाम्नानां साधकक मे क्रियाने त्रस्त्रवणा जपाजीव बीजानामप
लक्षणे द्वादशात्तरमेवे समवैरिनेसाहेति वर्णोद्वयमेकविंशतितमहाकोष्टेपथमेलिखित्वा मध्येदेवदत्तस्यर
क्षां मतिलिखित्वा तदेवरक्षस्परक्षामितिलिखित्वा तदेववर्णद्वयं प्रातिलोम्येन लिखित्वा मध्ये लिखितबीजस्यानापत्रम
तो एकादशांकवर्णेद्वंदस्यपार्श्वतःकुरुद्वंद्वे नेत्रम[illegible]तीचयथो[illegible]द्दिशानदीशानादितोनुलोमप्रतिलोमाजपादद्योजीवबीजं ज १

श्रीं ज्ञां न दा श्र का यन
मे जगिं पात् [illegible] इति हृदये
श्री ह[illegible] वैशा य न मः मे
कटिं पातु [illegible] इति हृदे

सविश्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नमिति विदित्वार्थः अन्यानि मन्त्राणि यत्र क्रियाहन्तवीयात्त्रयमेपां चतुरस्रं चतुर्द्वारं तद्बहिः कृत्वा च निवेशिता तत्र प्रथ
मवीथ्यां लेख्यमेवाह एतानामवलोपन्यासमित्यादि श्लोकषट्कं एकपद्यां बहिः प्रदेशे तु हन्नाकारं यथा लिखेदिति श्लो
केन यथा एतानामवलोपेतो रत्नायः स्तुतीपठेत् नाविराणुः स्त्रीपुत्री विजयी विनयी भवेत् १ पातालभूतलव्योम
चारिणश्छद्मचारिणः न द्रष्टुमपि शक्तास्ते रक्षितं रामनामभिः २ रामेति रामभद्रेति रामचन्द्रेति वा स्मरन् नरो न लिप्यते पा
पैर्भुक्तिं मुक्तिं च विन्दति ३ जगज्जैत्रैकमन्त्रेण रामनाम्नाभिरक्षितम् यः कण्ठे धारयेत्तस्य करस्थाः सर्वसिद्धयः ४ वज्र
पञ्जरनामेदं यो रामकवचं पठेत् अव्याहताज्ञः सर्वत्र लभते जयमङ्गलम् ५ आदिष्टवान् यथा स्वप्ने रामरक्षामिमां हरः त
था लिखितवान् प्रातः प्रबुद्धो बुधकौशिकः इति द्वितीयतृतीयवीथ्यामष्टमातृकाप्राणप्रतिष्ठामन्त्रौ लिख्यौ वितिथ्येयम
श्रीगायत्री वाष्टदिक्षु लेख्या यथा दाशरथाय विद्महे तत्त्वे पुकुम्भगुः ना विलाभ परदेते देते धीमही तन्नस्त्वनन्तः
विश्वरूपकवचदेहाय नमः सविष्णुः प्रचोदयात् ओं श्रीरामगायत्री पञ्चविंशतिकाक्षरेति श्रीराममन्त्रं द्वादशाक्षरं मदरागे
स्ववाम शक्तिवाग्लक्ष्मीनामसिंहमतः पर लक्ष्मीपाशाङ्कुशाल्लोनिवाराहं फट् स्वरूपकं स्वाहेति राममन्त्रं द्वादशात्
रमोरितिमिति ओं अथास्य धारणस्याधारमाह सौवर्णे राजते पत्रे भूर्जे वा सम्यगालिखेत् ग्रथ्नीयात्वा ताम्रपत्रे च

गुलकीकृत्य धारयेदिति सर्वेयन्त्रसाधारणेनैव धारविशेषभेदाद्भिन्नं धारणकालावधिमाह यावज्जीवं हेमा
वलीसंख्याविंशतिवर्षिके भूर्जे द्वादशवर्षाणि तदर्द्धं ताम्रपत्रके पञ्चलेख्यविशेषेण यन्त्रशक्तिः प्रतिष्ठितेनेतीति श्रीराम
कवचयन्त्रोद्धारप्रकारः प्रदर्शितः अथ नारसिंहकवचयन्त्रोद्धारो ग्रन्थान्तरे त्रैलोक्यविजयनामकैककवचपद्धयथा अथ यन्त्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वरंतु स्पयहत्वा कववीमवेत् षट्कोणं विन्यसेदादौ मध्ये मूलेन विन्यसेत् तारमंत्रगतं कुर्यान्ममसाध्यं लज्जयान्वितं षट्कोणे मंत्र

श षट्कं तु कोणकोष्ठचतुष्ठकं केसरेष्वष्टताराः स्युर्दले वर्गाष्टकं मतः प्रणवग्रथितावर्णा वात्येनैनेवसमुद्दयेत् ह्रूंखल्ला प्रण

ह्रा यो वैः कुर्याद्दिग्दलान्ते तु बीजकान् शेषावर्णान्कोणमध्यान्तु ह्रूंखल्लान् तेषु तारिणी योजयेत् तद्वहिः पद्मं षोडशारं ततस्ततः काम

१५२ वाणमंत्रवर्णैः केसराणि तु वेष्टयेत् तत्र नित्यकोष्ठ तारार्णैर्वेष्टयेन्मंत्रमध्यतः तद्वहिः ह्रूंखल्लाकार्या लज्जया तत्र तारिणी

योजयेन्न्यपणं भेदः कलाभिर्वितयोन्मकुः वहिः कुर्याद्दलपत्रमंत्रमाणान्वितं वदे जयतारावीजपुंके अतरं जयशंहतः

ताराबीजगर्भितेस्या जयाबीजे निशमय कालीमालामंत्रवर्णवेष्टितं कूर्चह्रूंखल्लं भूविंबं विन्यसेत् कुर्याद्दाद्यं पद्यान्तका

दिकान् तारोपेनाव्कोणभागे कुर्वीन्ताणांतं सजातिकान् तद्वहिर्दिगस्त्रं तारानामिंदयेत्रउदाहृतः इदादीनामनूनां

ह्येलिखेन्मकारकारगर्भितान् तद्वहिः कुबवेयोज्यमिति प्रथमधेः षट्कोणं प्रथमतः कृत्वा तन्मलेन्मन्त्रितोपरिसाधरा

न्तु मोनरेक कृत्वा तदुपरि सकेसरमष्टदलं विधाय तदुपरि प्रणवैः ह्रूंखल्ला कृत्वा तदुपरि तत्तन्निर्मायपत्रतानि चिहूं तरालंपा

रिन्यस्य रचितं तत्तोपरि षोडशदलकमलं कृत्वा तद्वहिर्मायाबीजेन ह्रूंखल्ला तन्तो वहिर्हे तन्निर्मायसात तरालं कृत्वोत

रेकृत्वा तदुपरि द्वाविंशद्दलकमलं निर्माय तद्वहिर्हे ह्रूंकृत्वा कूर्चबीजेन ह्रूंखल्ला कृत्वा त्रिरेखाभिः किंचित्किंचित्ता

न्तरालाभिश्चतुरस्रं कुर्यात् ततस्तत्र वर्णन्यासो यथा कर्णिकायां मध्ये तथा प्रणवे लिखेद्यथा मूलमंत्रस्य प्रण

वं मायाबीजाभ्यां रहितस्य परितो लिखनादेतद्गतं सस्यात् प्रणवस्थाने मायाबीजं साध्यवत्सा तत्र लेख तदुप

रितरवदनयोरन्तर्वहिर्भावः ससाध्यं लज्जयान्वितमिति द्वयोरपि तारे ग्रंथेव विशेषणत्वात् केचित्तु ससाध्यकं तिकर्तपदे ४४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पृष्ठगेवे लज्जया विनिवेल्लनयाश्रेनः प्रविष्टं साध्यं प्रनगेनेनारांतः प्रविष्टं कुर्यादित्यर्थः तेन प्रादौ प्रणवस्तन्मध्ये मायां तन्मध्ये
ध्ये साध्यादि लिखेदित्यर्थः मूलपदस्पनारम्भिन्यनेनाभेदान्वयो विवक्षितः प्रतगेनेनामि मन्त्रनारम्भे विशेषस्त्वाहः साध्यमिति
साध्यकादियंत्रसामान्यप्रक्रियासामान्यलक्षकं षट्कोणेषु प्रसिद्धपूर्वादिकोणमारभ्य प्रादक्षिण्येन क्रमशो मंत्रषट्कं मेरवीम
रीश्यासामान्तगी विन्नमस्तका नीलासरस्वती चेति मंत्रषट्कम् दोहनमिति कवचषट्‌कोङ्गं नेत्रानिरोक्तस्वरूपं कान्तेन्द्व कोणा
नो कोउष्ठनराले षु मायावृष्टेलकवोत्तिमकाकुलकांपडहन्यालिखेत् अष्टदलकेसरेषु प्रत्येकनाराणां प्रणवानां खिलेरवनेक
नेष्वं तेनाष्टनारणां लिखनसंपत्त्रं पृष्ठस्यदलेषु सस्वरा अकारादिषोडशस्वरसहिताः अष्टौ ककारादिवर्गा लेख्याः अष्टवगो
णां षोडशस्वरसादित्वे वैकैकवर्गसाधनयोरेकैकस्वरदानासंपादनीयं वर्णलिखने विशेषमाह प्रणवयाष्यितारतिनथाव
कुकारादयो वर्गवर्णाः प्रत्येकमायभागे प्रणवसहिताः कार्या इत्यर्थः फलितः वर्णो इत्युपादानान्स्वराणां ग्रथने विनेव
लिखिवेलभ्यते वा यस्य अष्टदलवाद्येनेवेडत्र प्रकारेणैव नयावैकैकस्वरप्रणवककारप्रणवखकारप्रणवेत्यादिरी
त्यास्य पृष्ठदलेषु यथा वर्णा लिखिता स्युरेवं तेषु वर्णेष्वष्टदलेषु तत्स्थानुवेष्टयेदिति फलितार्थः तदुक्तः यन्निदलाग्रेपरिभाग
दा भ्यां प्रणवाभ्यां शूलाभ्यां लामाखवेयन प्रणवैरितिवहुवचनेन अष्टवलानां वहुत्वात्यर्थवसिताया अभिप्रायेन ततोपिव
हिः पूर्वादिवत् दितमूलमंत्रस्यैकशः प्रणवादिवनष्टबीजपदवाच्यमालिख्य शेषमवशिष्टवर्णं फट्कारं कोणेषु ग्रया
विष्ठात्नन्यालिखेत् कोणपदमस्य मात्रबीजानां पूर्वादिफलाभः शेषानिति वहुवचनेनैकस्यात्र मंत्रस्य वर्तनः कोणद्वारादित्सव
नाय प्रत्येकं चैव कोणेन लाभः प्रतीयेत तदष्टिषु नारि ण्याः प्रणवमायास्त्रीकूर्चो स्वपापावर्णैरभिवेष्टयेत् न

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा. नष्टु षोडशदलकेसरेषु कामपंचकबाणपंचकमंत्रवर्णान्विलिख्य दशसंख्यर्कान्प्रत्येकमभिलिख्य पत्रेषु मसृत्वनारसिंह
शा. ये. बीजप्रणवादिं विलिखेत् तद्वहिर्मायाशृंखलालांकृत्वा तद्वहिः प्रत्येकवर्णानां भेदं कृत्वा सर्वं वहिस्त्वबीजे चतुष्कं पूर्वमेव वर्णे
२५३ माहत्वा कोणेषु नारसिंहायोधिपदमित्येतत् पर्यन्तरालेषु तद्वहिः षट्कोणेषु मन्त्रादिकाः कलाः प्रणवादि नमोन्तनामसंज्ञकाः
प्रतिलिखेत् चतुर्विंशद्दलेषु प्रतिपत्रे वर्णत्रयं च क्रमेण प्राणप्रतिष्ठामन्त्रमालिख्य शिष्टमेकं निमपत्रपत्रे लिखेदिति जयपुना
253 राममन्त्रः कपत्रेषु लेखनेन मूलत्वात्तानि मन्त्रस्य वयन्तारेत्यादिविशेषणात् पत्रेषु नयोगद्वारकमेवान्नेनषुकेसरे
नि चेत्प्राणानितवदमित्यनेनैव पत्राणि निराकालीकरणात् नच वदमित्यत्रैव तदन्वयः तथा च प्राणमन्त्रस्यैव
जयपुनाराममन्त्रस्यापि तत्रैव लेखः पर्यवसनीति वाच्यं वदपदस्यात्र वस्त्रीहिणा कमलपरत्वेन पत्रपरत्वाभावात् यदि च
कामेपारय … मव लेख्यप्राणनिमवदेवीजपत्रकेषु पोरित्यर्थः एकवचनेन च जात्यभिप्रायेणेति कथ्यते तदा यन्त्रम
प्यपत्र प्राणमन्त्रो जयपुनाराममन्त्रस्यापारयः तथा च पत्राणां मन्ता किंवा तद्वहिर्जयपुनाराममन्त्रेण वेष्टनं कुर्यात् स्वपरेत प्राणः
प्राणप्रतिष्ठामन्त्रः अनुपश्चा … इतो गतो येषामेवंभूताः … द्वात्रिंशद्दलपद्मा
द्वहिरेव प्राणप्रतिष्ठामन्त्रमनुपरिश्रित तद्वहिः … बीजेन … कृत्वा तद्वहिः कालीमालामन्त्रेण वेष्टनं कुर्यात् च
तुरस्रस्य प्रथमे … रेखायां पद्मानकः प्रणवादि स्वर्थीनमोन्तो लेख्यः द्वितीयायां प्रणवस्त्रवीजादि चतुर्थी नमोन्त
वज्रनाममन्त्रो लेख्यः तृतीयरेखायां … प्रणवस्त्रबीजादि चतुर्थीनमोन्तेन्द्रादि नाममन्त्रो लेख्यः एवमन्यादिकुगतो
लाव पद्मानकस्याने यमानक … तका नमितिवेशपेन कोणगतप्रथमरेखासत्त्व … बीजत्तवर्णो जाति ५५

सहितो हृदयाय नमः शिरसे स्वाहा शिखायै वषट् कवचाय हुमिति मंत्रैः प्रत्येकं सहितानवभिर्लिखेत् सज्ञा
निकानि तिपञ्चाशत्ककारादिमूर्धन्येन निकोणतयवर्जानि मंत्रलिखनारंभाङ्गतया उक्तिः इत्थं च खि मंत्रस्य चतुर्दिक्षु लि
खनेन मूलायातामिति मंत्रेनवोद्दिष्टीयादिरेखा समन्ततदिक् पालास्ततन्तदिक्पालमंत्रा लेख्याः तदहि च त्रैलोक्यवि
जयनाम्ना कवचमाला मंत्रेण दृष्टाकारं यथा भवति तथा वेष्टये दिति सिद्धान्ते यंत्रोद्धारः इति कवचमात्रदर्शनेन उपदि
शेति तदपरे तन्त्रमतेनैके स्वीयतंत्रान्तरविरोधापत्तेः तन्त्रश्रुतिमूलकतयातन्त्रशास्त्रप्रामाण्याभ्युपगमेनैतद्वा
थानेन विरोधे सति तदुभयप्रामाण्यस्वीकारायतन्तदर्थकश्रुतिद्वयकल्पनापत्तिगौरवप्रसक्तिरिति तदुभयैकवाक्य
तायामेकस्याप्यवश्यतेन तदुभयमूलतया कल्पनेलाघवं भवतीति तयोरविरोधस्वीकरणमावश्यकं स्यात् तदेवन्
वयेन तत्र वेदवदेवसर्वं तन्त्र भगवत्प्रणीतन्तन्त्रान्तरं वाक्ये चास्य शास्त्रप्रामाण्यमभ्युपगच्छामः तचात्रोक्तो दोषः इति चेत्तन्मै
वं प्रत्यये संदेहे तंत्रान्तरोक्तार्थग्रहणस्यावश्यकत्वात् संदिग्धकवचीयपंत्रोद्धारवचनानां तु संदिग्धार्थतनाकार
णार्थमेव प्रवृत्तत्वस्य तंत्रान्तरस्यावश्यकमेवोपादानं यद्वा तंत्रैव देवीप्रसंगोगपर्वतं त्रैदेवे शक्त्यपाकाम्या
नि भूरिशः उक्तानि कवचं चापि त्रैलोक्यविजयाभिधं तत्र त्रैलोक्यविजयं यंत्रराजस्वरूपोदितः तस्योद्धारस्तया ५५
पूर्वं संदिग्धोदिति निरूपितः नमहेविस्तरादेवश्रोतमिच्छामि सांप्रतं तत्रस्थिताना मंत्राणामप्युद्धारं ब्रवीहि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्वा

शा
ज्ञा यं.
२५४

मेरुरिति संदिग्धेति अष्टनागादिशब्दानां देवीविशेषाष्टकप्रणवाष्टकादिकोभयवाचकत्वात् संदिग्धो योगो भवतीत्यर्थः अ
विस्तरविशेषेणाविस्तरेणेति यावत् तं संदिग्धं विस्तराच्छ्रोतुमिच्छामीत्यन्तोद्धार एव पूर्वोपस्थितः क्रमेतया
नेति तत्रैव शिववाक्यानन्तरं वाक्यमपि तत्पृष्टं तत्पादे विरहस्यैतदुत्तमं गुह्याद्गुह्यतरं तत्त्वावमया सम्यगीरितं
अद्योद्धारमहं वक्ष्ये यन्त्रस्यैकमनात्मने यत्रानामत्र विस्तरमपेक्ष्य राजानं महद्दूरे दिति सम्यक् असंदिग्धं विस्तरेण च
अष्टत्वन्याप्तान्तरं यन्त्रोद्धारस्य नमनेरणत्वमीष्टार्थसाधनत्वात्सर्वयन्त्रोद्धारोत्तमं भवतीति भावः अत एव श्री
राजराजेश्वरयन्त्रस्य संहितो ·· मरतेत्र भेदाद्वैविध्यमिवाज्ञापि किं तस्मादित्यपेक्षायाम् उड्डामरेश्वरे तन्त्रे भगव
तदिक्ष्व मेलित्वपूर्वं यः स चिन्तामणिः संबोधनपूर्वः स्मरः तस्याख्यानमपुना विशेषो ज्ञेयः महे इत्यादिना यथासं
हितार्थोक्तवचनार्थविवरणे प्रश्नपूर्वकमभिहितं तद्यदा पि भवतीति यन्त्र रथचक्र दृष्टान्तो विषम एव तस्मादेतत्ते
श्री एतदुद्धारकवचनैकवाक्यतामेव तत्सर्वसंदिग्धकवचोद्धारवचनानामस्तु ये तु नद्धारः स्वीकरणीय इति
सिद्धान्तः तदुद्धारोयथा षट्कोणं विन्यसेत्सर्वं वृत्तं कुर्यात्ततो दृढं ततः षट्कोणान्तराले तस्योर्ध्वं पुनर्वृत्तं लिखेत्सुधीः अष्टपत्र
त्रैलिख्य मध्येतद्दृढं च समकेसरं षट्कोणान्तराले तस्योर्ध्वं वृत्तं कुर्यान्मनोरमं वृत्तोपरि लिखेद्विद्वान्किंजल्ककलाबद्धं षट्को
णान्तराले तस्योर्ध्वं पुनर्वृत्तं समाचरेत् षट्कोणान्तराले पुनर्वृत्तमेकं कुर्यान्मनोरमे षट्केसरं दलपद्मं लिखेत्तस्योपरि प्रियेतस्मा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

परिपूर्णहृते शोभने सम्यगाचरेत् भूबिंबवर्त्तितयंत्रोद्धारे चतुर्मिश्रं विलिखेदष्टदिग्भागे वह्निवेत्राष्टके हृते न प
वं विलिखिते चक्रराजे वर्णान् क्रमाल्लिखेदिति अत्र षट्कोणलग्नदेतपत्रलग्नेच हृतेन वचनादधिके षट्को
णोर्द्ध हृते रेखान्तर्द्वयं मन्त्रनालपरित्यागोपि वचनादधिकः द्वितीयहृते नमष्टदलाश्रयतयाम्नाते नहृद्धेमेत
रालत्यागः एवमष्टखलान्तष्टानार्थं मन्योपि कार्यः ततीयहृतेनतहृदेमेनतरालत्यागश्च वचनादधिकः पच
पित्र्नी यहृते नपथा श्रुतवचनार्थं तथापि सांप्रदायिको द्वारदर्शनान्पूर्वापरयोः स्पष्टहृतेनदयमध्येनरालत्या
गदर्शनाश्रुतस्यार्धहृते कुर्यात् ततो ननालं त्यक्त्वा विहितहृतेोपरिकर्णिकान्तर्दले लिखेदिति योजनया विव
क्षितार्थः शाकानेलक्षं च तुर्थहृते षोडशदलाश्रयतया क्रे नतोंतरालत्यागो मायाबीजसंपुटेलार्थः पंच
महृते ततो नरालस्यागश्च वचनादधिकः षष्ठहृते द्वात्रिंशत्पत्रककमलाधारतया म्नानमितिकवचीय
यंत्रोद्धारे ष्टदलस्य स्पष्टमनुक्ततया कमलाधारहृतानामर्थप्रामाणात्स्पष्टमनुक्ततया सुखेलार्थे कोन
रालत्यागस्यापि स्पष्टमनुक्तस्य तत्रास्मिन् वशीकरणकृते सूचनमात्रं कृतमेवाभूत् तस्मये बानहूचनमपि
नकृते गोपनार्थमिति तिन दिहृविशेषतन्त्राम्नानामिति विवेकः वर्णान् लिखेदिप्युक्तं तत्प्रकारनियममा
ह षट्कोणकर्णिकायां न मूलमंत्रं समालिखेत् तदयः साधकाभिख्या वश्यतां साधको लिखेत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कूर्चबीजं १

शा.
द्वा थे.
१५५

255

तदधस्तारमालिख्य कोणे षोडशारस्य मध्यतः मायाबीजं वधूबीजं लिखेत् क्रमात् प्रणवस्यांतरालेन साध्यं
जयपदं लिखेत् ईशानादिक्रमेणैव हंसः सोहमतः पुनः मंत्रजीवं बीजं मध्ये बीजादयोर्लिखेत् षट्स्वको
णांतरालेषु भूततरीकूटकां लिखेत् भैरवी सुंदरी काली मातंगी छिन्नमस्तका नीला सरस्वती चापि षट्की
णेषु क्रमाल्लिखेत् अष्टस्वदारकिंजल्केष्वष्टतारामनून् लिखेत् चतुर्थीनमसा युक्ता नामसमन्विता
न् कुल्लुकातारिणी वश्यतारिणी वज्रतारिणी उग्रावातारिणी चोग्रतारिणी महोग्रतारिणी ततस्त्वष्ट
दारे प्रोक्ता समसमी विघ्नतारिणी महोग्रपरापात्तारिणी चाष्टमी मता मूलगायत्रिकावर्णांस्तद
धस्तां लिखेत्पुनः वेदवेदत्रिपंचत्रिद्विद्विवेदार्णसंख्यया पंत्र गायत्रिकावर्णांस्तदधस्त्रिखिरा लिखेत्
भूरेखा प्रणवेकृत्वा षोडशपद्ममष्टदलसमन्ततः वोस्यक्रमात्तार मध्ये द्वौ द्वौ स्वरौ लिखेत् नारांतरालेविलि
खेत् त्रीलामेकजटो क्रमात् भूरेखाने भूमेषाणेन कादीन् कादीन् वर्गान् लिखेत्क्रमात् पूर्वे कोर
टि पूजस्तारमध्यलग्नाः स्वराश्च मे पार्श्वकोटिषु जो मंत्रवर्णो वर्गोश्च कादयः तदहिर्व्यष्टपत्राब्जके
सरेषु नलोमतः कामबाणमंत्रबीजान्यपि सदारेसं लिखेत् ततः कलाष्टपत्रेषु न्वहरिणीः
विलिख्य तद्वहिः कुर्यान्मायाबीजेन स्त्ररेखला पूर्वे वहिर्लिखेन्मंत्रवर्णांश्च विविधप्रभे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दतः स्वन्तर्बहिः क्रमेणैव ततः पत्रांतरालके चतुर्थीनमसायुक्ताः प्रणवाद्या लिखेत्कलाः अमृता मानदा पूषा तुष्टिः पुष्टी रतिः
शांतिश्च चंद्रिका कांतिर्ज्योत्स्ना श्रीः प्रीतिरंगदा पूर्णा पूर्णामृता कामदायिन्यः स्वरजाः कलाः दलपत्रे प्रेमनोश्च तत्र स्वरं लिखे
त् वर्णान्तेति मपत्रेन शेषाणां स्यं च वा लिखेत् जयतारामंत्रवर्णान्वेष्टनक्रमतो लिखेत् दलपत्रोपरि ततो वा स्याभ्यंतरभेदतः
हूं वं बीजेन देवेशि सुरवलोकारयेद्भुंभां कालीमालामंत्रवर्णैर्बाह्याभ्यंतरभेदतः वेष्टयेद्भूवलासभुभूविंवचितयेततः
प‥ तकादीन्विलिखेत्तारेङे नमसायुतान् चतुर्थद्वारभागेषु कोणेषु च ततो लिखेत् हूं दं वर्णद्वयं तारस्वं सं दूरे ये तारस्वरखे
स्तदीयत्ततः तारस्वबीजयुक्तानि ङेनमोंतानि तद्बहिः दिक्पालास्त्राणि विलिखेद्दशदिक्षु समध्यमे तारस्वबीजनामांते च
तुर्थीनमसायुतान् इंद्रादीनां मनूनां बाह्ये लिखेत्फट्कारवेष्टितान् त्रैलोक्यविजयं यंत्रं र्मणा वेष्टयेत्ततदिति अथ यंत्रस्य
स्याथः कवचीपयं योद्वारववत्नेमध्यपदेन कर्णिकामध्यपरं किं तु षट्कोणमध्यपरं कर्णिकापरमिति यावत् तत्रापि स्मृद्धमध्य
त्वे मूलमंत्रलिखनस्थानस्य न विवक्षतेति किं तु दीपमध्यभागमविष्टत्वमात्रेण तत्र प्रथमं तत एव लिखनादपि संभवति मूलपदे च
नबीजमात्रयं त्रपरं किं तु संपूर्णमूलमंत्रपरमित्याह षट्कोणे स्वदेहज्ञोके नासाध्यपदं साधकादेरुपलक्षकमित्यतः प्राप्तसाध
कनामलिखनस्य लाकांक्षायामाह तदधः साधकेत्यादि तदधः मूलमंत्रस्य प्रणवस्योपरि लिखनात् नान्तस्पष्टं तो साधकस्या
ख्येमध्यबीजोपरिस्थसे दिति सामान्यशास्त्रमपि रहितं तत्र साधकनाम्नोपस्थानकर्णिकायां स्वमंत्रमुखे मध्यभागे तारे प्रणव
मालिखेत्साध्यलज्जयोः प्रणवमध्ये स्वरूपालिखने प्राप्ते नियमयति कोंडोरित्यादिना जयपदे लिखेदिति तेन लज्जाखीविजमपि
स्वीणे लज्जाप्रथानगणकत्वेन तन्त्रासुपचारेण प्रयोगसंभवात् लज्जाभ्याम वितेप्रत्त तनमंत्रे हूं वं बीजे निष्ठति इस्येच लज्जापदे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा
श्री यं
२५६

256

वृत्तिरिणोर्योनीत्यत्रेवोपचारात्कूर्चस्याप्युपलक्षणकं यकवचनेलज्जयेमन्त्रमात्यभिप्रायकं । एकत्रैवकोष्ठेनलज्जात्रयंलेख्यं किंत्वेकशःस्या
न्नत्रयेऽस्त्यभिप्रायकंवेति मायावीजस्त्रीवीजकूर्चवीजानांलिखनमपदिष्टंमूलयत्र । तत्रलेखामात्रपरिहारोनेनक्रियतेऽष्टकोष्ठे
मायात्रयः कोष्ठेस्त्रीनयोर्मध्येकूर्चमितिनियमवल्लेख्यलेख्यमित्यर्थः । साध्यसहितसाध्यत्वादिसामान्यरूपेणलेखोपितजपत्रा
दिविशेषरूपेणेतिसूचयितुं जयपदमितिनतजयपदस्यैवनिवेशनियमः । अन्यथामूलेपिजयमित्येवब्रूयात्सामान्यशास्त्र
योकोपप्रसक्तेश्चसाध्यत्वोक्तीर्तनादेवचद्वितीयोन्तर्वलभ्यतेद्वितीयोनेसाध्यमेयइतिसामान्यवचनात् । अन्तरालेप्रणवस्यम
ध्यभागेकोष्ठद्वयमध्यमचिह्नकूर्चवीजस्योपरिभागद्वितीयोत्तनयादिरूपसाध्यवाचकपदंलेख्यमितितत्फलितार्थः साध्यपदो
पलक्षणंलिखनस्थानेनियमयतिईशानादीतियतयोर्लिखनव्यतिरेकेणफलव्यतिरेकोन्याप्ययवनहिप्राणाजावाभ्योही
नःकश्चिदपिकिंचिदपिकर्तुंप्रभवतीतियंत्रमपीहतान्योहीनफलमायतनपाटवंनैवाप्नुयादितिसूचयितुमस्तुतमीवस्याभ्यो
नउल्लेखः मध्यवीजान्मध्यजीजमूतप्रणवात् । अद्यस्ताज्जीववीजंलेख्यंयद्यपिमूलउवकोणांतर्लेख्यानामभिधानानेत
रमेवकोणांतरालदेशेलेख्याभिधानमथवितेनयापिपूर्वत्रवत्कत्वक्रव्यतनेपासूचीकटाहन्यायेनतथैवलिखनस्याभ्युदयायाप
कतयावातदंतरालमिलेख्यमेवाह । षट्स्वित्यादितथाचमूलेलिखनमात्रेनात्मर्थ्यंनक्रमेपीतिभावः क्रोडपदमंतरालपरं
क्रोडइत्येकवचनमविवक्षितमित्यभिप्रेत्याहकोणांतरालेष्वितिकुलकांमायास्त्रीकूर्चरूपवीजत्रयलक्षणं । अन्तरालेष्वितिब
हुवचनेनत्रयमादायापिसंभवतिअग्न्यमोपस्थिततयापूर्वतनानवेतानुपस्थापयेदितिनिर्णोकोनिरसितुमाहषट्स्विति
एकैकान्तरक्रमेणकुलकामंत्रलेखनभ्रमेनिराकर्तुंविवृणोतिवक्षितामपिकुलकांपुनस्तास्तरीमितिविशिनष्टिअन्तरीमिति

तथा च संपूर्णमूलमंत्रे एकमेव तारा लेलेख्येति भावः कोणपदमहोक्तिरेकवचनार्थो न विवक्षितः मंत्रषट्के च मूलयवाग्रेप्र
क्र २ कटी ॐ तं मे रव्यादि नीलसरस्वत्यंतमंत्रस्य रूपमत्रोपादेयमित्याशयवानाह मैस्त्रीमित्यादि अष्टताराः स्युरित्यत्रापरपदमकारा
तेनापि तद्द्वितीयस्वरांतेन तथा चाष्टताराणां वदस्यमाणस्वरूपाणां मंत्राणामष्टौ क्रमेण पूर्वादिके सरोरुहे लेख्याः इत्यभिप्रायवाना
ह अष्टदलाब्ज इत्यादि एतेन प्रत्ततताराख्यमंत्रोऽष्टधा तस्याके सरोरुहे लेख्यः इति केषांचिद्व्याख्यानमपि प्रत्युक्तं संख्याया विभिन्न
धर्मिगामित्वेनैकताराया अष्टत्वासंभवात् अष्टधेति यथाकथंचिदर्थकरणेऽपि ताराः स्युरिति बहुवचनासौरस्यं दुर्वार
मेव किंचित्तारा उग्रा एकजटा काली सरस्वती कामेश्वरी चामुंडा इत्येवं ताः तारिणीः इत्युक्ताष्टताराख्यमंत्रान्केसरेषु विलेख्या
नुपदिशतीति तदेतदपि निर्मूलं अष्टवर्गा इति पदच्छेदः गायत्री हि प्रायः सर्वोऽपि वकारककाराभ्यां प्रतिपादिता चतुर्विंशतिसंख्या
स्यात्र यश्चीतूटकवर्णद्वारा गतायत्रेत्येवंभूता वर्गा भवति यतो गायत्री तु समस्तविंशतिवर्णवतीति अष्टवर्गा वर्गातः किंचित्रू
नातस्तदृशीचेति प्रकृतमवर्गापदं प्रस्तुतदेवता गायत्रीपरं वर्गापदं यदि चतुर्विंशतिवर्णमात्रपर्येण गायत्री सामान्येन तु
तदा मास्त्वकारप्रश्लेषः सावरापदमपि मंत्रगायत्रीपरं यतस्तस्यां स्वरपदवाच्यं चतुर्विंशतिसंख्याविशिष्टा वर्णाश्चटकाः स
न्ति यद्वा समस्वरपदे समस्तविंशतिसंख्याविशिष्टवाचकतया मंत्रगायत्रीपरं वर्णापदं मंत्रगायत्रीपरं यद्वा समस्तसमस्तविंशतिवर्ण
मंत्रगायत्रीस्वरा चतुर्विंशतिसंख्यात्मकाधं मंत्रगायत्री चेति समस्तपदेन गायत्रीद्वयमप्युच्यते समस्तसमस्तसमस्ताभ्यां
सहिताराय त्रेति च विग्रहः दलइत्यत्रैकवचनार्थो विवक्षितो न कर्तव्यः गायत्रीपरपदोत्तरं बहुवचनेन गायत्र्याः संपूर्णाया
कत्रैव लेख इति भ्रमनिरासार्थं पूर्णाभिप्रायकं तथा च वर्णविभागेन सा लेख्या न त्वेकत्र संपूर्णेति लभ्यते तत्किमिव यावर्ण

वं १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्रो यं
२५०

विभागेनित्याहवर्गा इति ककारेणगकारैश्चतुर्दिक्त्रिसंख्याभिधीयते वर्गाः अस्यां सन्तीति वर्गाः अर्शआद्यच् चतुर्दिक्त्रिसंख्या
वतीति यावत् तथा च चतुरादिसंख्यया वर्णविभागो नैव येति भावः यद्यपि च तुरादिक्रमो वक्तुमुचितस्तथापि विद्वत्यादेर्वृत्तमाण
त्वात् तथाप्यन्त्यस्वरपदप्रतिपाद्ययत्र गायत्र्या त्रित्रिक्रमस्यैवोपयुक्तत्वाद्वैतरकेन न तन्दोषस्तदानयोरेकदेशोऽभ्युपेयताम् तथा
च चतुर्द्वित्रिपंचसंख्यया वर्णा च संख्ययापि मंत्रगायत्रीवर्णलिखनेन वक्ष्यमाणमस्तीति तत्कथं लभ्यते इति चेत् रेफगकाराभ्यां
समन्विताभ्यामिति रहाणयदिवैके वतउपन्यासः पंचिभज्य दलेषु मंत्रगायत्रीवर्णान्न लिखेत् विशेषयत्र गायत्रीवर्णा ले
खनीया इति मूलार्थः इत्यभिप्रेत्याह मूलगायत्रिकेत्यादि तत्र लिप्तं नरमिदं व्याख्यानं कथं सहृदयाह्लादकं स्यादिति चेत्
स्यादेव संदिग्धार्थक कवचविवरणार्थमेव भगवतो त्र तन्त्रे निर्वैयदर्शनात् अनपकश्रीराजजेश्वरीयकवचोक्तप्रयोगा
णामेव संकोचतभागस्य विशदीकरणार्थं देवी प्रश्नस्योत्तरवाक्यं तायाः संहितायां प्रतिपदं तन्त्रिसंख्यास्तु पठेद्रतत्त्वरामा
संविज्ञितेन्द्रियः इत्यादिकवचवचनामेकविंशतिदिनपर्यन्तं तद्वादशाहत्यायः कवचपाठे राजा वनतिष्ठेदित्यादिकार्थप
रत्वे लिपिष्टव्याख्यामभ्युपेत्यापि संक्षिप्तेन भक्तिनरं गिरयामस्माभिः तदयस्मात् केसरणमपस्तात् दलमध्ये इति यावत्
वर्गो इत्युत्पोक्तं व्याख्यानेस्फुटपितुमाह वेदेत्यादि तदधः दलमध्यादधः दलाग्रेष्विति यावत् दिक्षु दलाने इत्येतत्स्याख्या
ख्यानमपध्येष्टदलस्येति स्वरवलो ऊर्ध्वादित्यत्र मूलेनाप्रकटितं विशेषमाह अन्तर्विलक्रमादिति अन्तर्मुखत्वात् वहिर्मुखा
सप्रमाणवानालिख्यन देकतरशिखं तदेकतरशिखयानदेकानरयाद्वृत्तरेकेतरपादे तत्व प्रीयातत्सैवचक्र अस्वला सा चेयं प्रत्यष्ट
दलभिन्नाभिन्नेति अष्टदलभेदतिषामप्यपरिप्रमाणवहये तपार्श्वद्वयेवास्त मुखेनोत्तमुखेन चक्रतिव्याप्तेण लाघ्रष्टया भवति प्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णवैरिति बहुवचनेन षट्दलकर्णिकानां शृंखलाभिप्रायेण प्रणवाग्न्यर्पिता वर्णा इति मूलार्थं प्रकटयितुमाह तारमध्ये इत्यादि
नार्धं तवर्गोत्क्रमादि तीहाप्यनुष्ठस्य तेन दिदंवाद्येनैव मद्ध्ये पेदिति मूलस्य वाक्ष्य पदव्याख्यानं तेनैवेत्यनेनोत्तरयापि नेनेसायातिनया
वान्तर्वर्तिषु प्रणवस्य द्वौ द्वौ स्वरौ लेख्याविति पर्यवसितं इदमेव च प्रणवाग्न्यर्पितत्वं नाम प्रणवाग्न्यर्पितावैरिति बहुव्रीहिः अथ
पंचाक्षरी मंत्रे बीजस्वरूपा वर्णास्तद्यथैव प्रणवस्य बीजे प्रगणनात् अतएव दशबीजात्मका मंत्रा इति श्रीराजराजेश्वरकव
चादौ प्रथममनुपातस्यापि प्रणवस्य द्वनेहि भावः संप्रदायसिद्धः अत्र स्वस्य तत्पदत्वमेव न बीजत्वं अतएव बीजानां च पृथक्त्वे
तिमंत्रिहितयामंत्रान्तर्गतस्याप्यस्वस्य तत्पृथग्राशिक्रियादर्शिना अत्र वा बीजकानि निवरुवचनार्थं स्थितं विवक्षितं कोणसंस्थानिति
मौलेकोणप्रदमंतरालपरं शेषान्तवर्णानि त्यत्र प्रणवस्य शृंखलायां विनियुक्तत्वाच्च नु वर्णा एवावशिष्टा उपादेयाः इत्येव च
शृंखलाषट्कयोस्तारयोरन्तरालद्वये षट्दलाग्रस्थ्यान्तरं दक्षिणभागस्थे वह्निर्दैशेति बीजात्मिका नीलसरस्वती च नु वर्णात्मिका मे
कजटाकमालिखेदिति फलितार्थ इत्यभिप्रेत्याह तारान्तराले इत्यादि शृंखलायाः मोन्तद्वयेपि मूलमंत्रः सर्वोपि संलेखेर
तिमूलार्थं लक्षयन् स्तारस्य सिद्धयेवेत्याह शृंखलान्तेष्विति प्रणवाग्न्यर्पिता वर्णा इत्यनेन स्वराः रश्च ककारादयोपि लेख्येलेनोक्त
स्तत्र यला कोणान्नि वर्तयति कादीनु वर्गानिति शृंखलान्तेष्विति ह्यापि संवध्यते कादिषु वर्गेषु प्रणवाग्न्यर्पितत्व मप्यपादीप
तेकस्मिन् शृंखलांतिकं लेख्यमित्याकांक्षायां निवद्धेपि तेवाह पूर्वकोटियुज इत्यादि तारमध्यलग्ना इति शृंखलाषट्कयोः प्रण
वयोर्मध्ये पूर्वकोटीयः प्रणवस्तस्य कोटिद्वये ग्रन्तर्वीद्युक्रमेण लेख्याः स्वराः परकोटौ दक्षिणकोटौ संपूर्णो मंत्रः काद
यश्च कोटिद्वये पंक्तिद्वये संपाद्य लेख्या इति निर्गलितार्थः वर्गा इत्येतावन्मात्रे शेनाव कारान्तष्टवर्गाः प्रतीयरन्निति पृदा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.
द्वा थं
२५८

सायकादय इति षोडशारपदेन षोडशास्त्रपरं किंतु षोडशदलपरमित्यभिप्रेत्याह तत इति तद्बहिरित्यादि तद्बहिः प्रणववृतं तत्स्पृङ्खलातो व
हिः कामसंज्ञा पंचबाणमंत्रवर्णाः पंचेति दशवर्णाः प्रत्येकं षोडशाहृत्या षोडशदलकमलकेसरांतरालेषु लेख्या इत्यर्थः
ताराणि इत्यत्रापि न तारपदं मकारांतं किंतु दीर्घौकारांतं तेन प्रणवलेखा नेष्टा नष्टयोपि तत्प्रस्तुतदेवतामंत्र एवेत्यभिप्रेत्याह
तत इति ततः केसरेषु कामादिमंत्रलिखनं परिसमाप्य एतेन लिखनमपि यथाम्नानक्रमादेवानुष्ठेयं न योर्वा पर्यय
तिक्रमोपीत्युक्तं एवं श्रितिपत्रमध्यत इति मूलविवरणं तद्बहिः षोडशदलाद्बहिः लज्जया शृंखलामिति मूले लज्जाप
दस्य पूर्वबीजपरतयापि व्याख्यानत्वात्तद्ग्रहणं माभूदित्येवमर्थं लज्जापदं व्याचष्टे मायेति शृंखलाप्येषीतं वेष्टि बहिः क्रमे
ण मायाबीजद्वये षोडशदशलग्नं तद्द्वये लिखित्वा पंचकस्य चतुर्थस्वराग्नेण रेफाग्ने परस्परे फाग्नेण परस्य च तुर्थस्वरा
ग्नेवर्मीयादिति षोडशदलभेदात्षोडशधेयं शृंखलाकार्येति फलितार्थः चेदितमायथयोः परस्परमीकाराग्नेण तदी
काराग्नवेष्टनमेव कार्यामित्युपदिशति तदेतत्स्वरेफेण तत्तद्बीजं पदं त्रिणीकृत्य परबीजस्य चतुर्थस्वराग्नेण वधी
यादिति परार्थादर्शीदाहृतत्नानानि त्वार्थविरोधाइपेक्ष्यं तत्र प्रसमर्णे भदेस्त्वारिणीयोर्द्वयेदिति मूलस्याप्ययमर्थः तत्र
मायारचितशृंखलायाः प्रोते उत्तरभागे दक्षिणभागे च क्रमात् प्रस्मर्णे भदैस्विद्धिक्रमेण तारिणीपंचवर्णविद्याप्रस्तु
तामभिलिखेदिति सूत्राण्यंतर्बहिः क्रम इति मूलेधिके प्रदृत्ते स्तेवाद्यैनैवेत्यादिमूलेनोक्तार्थस्यांतर्बहिर्भाव क्रमेण लिखन
रूपस्यात्राप्यनुहतिरितिवा सूचयितुमाह सूत्रवेष्टिरित्यादि कलाभिर्योजयेदिति मूलेस्यानाकृतांतनिवर्तयितुमाह
ततः पत्रांतराले केशरेति कलानां न्यासमंत्रादिषु तत्तत्स्वराणामप्युल्लेखस्योक्ततयात्रमाभूदित्येतदर्थमासोलिखनो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पयोगिमंत्रानुद्धरति चतुर्थीत्यादिना स्वराणां पूर्वमेव लिखनस्याम्नातत्यानेदानीं पुनर्लिखनं तेषां कार्यमिति भावः दंत
यत्रेषु प्राणलिखनमाम्नातं मूलेन तत्र प्राणपदस्य हकारेपि प्रयोगोऽस्ति क्वचित्सकारेऽपि स्विद्वा पुं बीजे नथेति प्राणसंदेह निरा
चिकीर्षयाह प्राणमनोरिति किमित्रयाणां वै भन्यवर्णा लेख्याः किंवा प्रत्येकमेव पत्रेषु संपूर्णः प्राणमंत्रो लेख्य इत्यत्राह
चतुरस्रत्रयविनिर्मुक्तालोम्यो विहृद्धिर्वैति न्यायप्रामाण्यमेवानुवदितुं रमं स्यायं त्रापयितुं वार्दर्शयति मुक्तिमेत्यादि
जयताराबीजपदं च मौलं नवीजमात्रापरं किंत्वाधिकतरबीजवदितत्वान्मंत्रपरमेव व्रतिणोयांतीत्यत्रैवोपचारिकमि
त्यभिप्रेत्याह जयताराम् एत्र वर्णानिति दंतपत्रोपरीत्यनेन बीजे युक्तमिति मौलपदं दंतपत्राग्रस्य विशेषणं समर्पकमिति ध्वनि
तं ततः श्रजपताराबेष्टनानेन रं वास्याभ्यंतरेतिवा स्वमुखान्तमुखानां द्वाचं बीजानां द्वाविंशत्यधिकैकशतसंख्यानां क्रमेणालि
खनेकृत्वा मुक्तः स्थितकूर्चस्य षष्ठस्वराग्नेय वहिस्तनकूर्चशिखाग्नेणवध्यपुतत्वादीपशिखाग्ने वहिस्तन द्वितीयकूर्चषष्ठ
स्वराग्नेणवधीयात् एवमेव यावन्तस्मास्य नुष्टेयं तत्रवास्वमारभ्य पूर्वतो वा सा भ्यंतरक्रमादेकैक वर्णक्रमेण कालीमाला
मंत्रवर्णानालिखेदित्यर्थः ततो भूर्विवत्रितये क्रमेण प्रमांतकादिवर्णाहीशादिमंत्रानालिखेत् तारो पेनानिति मूलस्य
पञ्चान्तकानित्यनेनाप्यन्वयो नीतरोणो वेति सूचयितुमाह तारेत्यादिर्दं चतुर्थीनमोंतत्वयोरप्युपलक्षकमिति सूचयितुं
३॰ नमस्त्रायुतानिति भूर्विवेलेख्यमिति सामान्यतप्यवोक्तं न तत्त्वाररेखास्विति तत्त्वाद्दारकल्पनामकथ्यतो मूलेसमाम्ना
तेत्यनतल्पयाप्रकटयति चतुर्थद्वारभागेष्विति द्वारभागसंबद्धरेखास्विति तदर्थः कोणरेखासु मध्ये द्वितीयतृतीयरेख
योरस्वमंत्री दिग्पालमंत्रैराहूततत्वेन प्राणत्वेपि प्रथमरेखायां लेख्यमंत्राप्राणातत्रत लेख्यमंत्रानाह कोणेष्विति तथा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰
टी॰ पं॰
२५९
259

चक्रोणभाग इति मौलमेकवचनमविवक्षितार्थकमिति भावः तारोपेतानि नीहारापि संवध्यते सजातिकानिति तार्णनित्यस्य
विशेषणं कामवीजं त्रिधा कुर्यात् ज्ञातित्रितयसंयुते भुवनीशीं तथा ऊर्ध्वान्तं तद्ज्ञातित्रयान्वितामित्यु मरेद नात्रेयकस्येजा
तिपदे नदीर्घस्वरस्य ह्रणाद त्रापि कूर्चे सजातित्वकथनात् षष्ठस्वरप्राप्तिः प्रकृतमूलादप्रकृतमूलं न्यूनमिति तान्प्रत्यर्थवा
नाह हुं हूं वर्णद्वयेनार मरवमिति तारस्वं प्रणवं दिदिगस्तारानिति मूले दिक्पालपरे दिक्पदे तारस्थनत्रान्यग्रादा
वालेभ्यो नाते इत्यभिप्रेत्याह तारस्ववीजयुक्तानीति तारपदे मूलेऽपाने वज्रादीनां सविडनामाद्यवर्णरूपवीजानामप्यु
पलक्षकमित्यभिप्रायः दिक्पदेन चतस्रणां दिशां नाप्यष्टानां दिशामत्र संग्राहकतया विवक्षिते किंतु दशानामपि तासा
मिति सूचयितुमाह दशदिक्ष्विति इंद्रादीनां मन्त्रानित्यत्रापि तारस्वस्ववीजादिकं त्वे चतुर्थी नमोन्तत्वं चार्थिकं विवक्षितमि
त्यभिप्रेत्याह तारस्ववीजनामान्तं इतिनामोन्ते इत्यनेन सूजायामिवेहापि प्राप्तः सांगायसायुधाय सवाहनायेत्यादि
प्रयोगो लिखने प्रतिषेधितः गर्भितपदात्फट्कारस्यान्ते लेख्यत्वभ्रमो मा भूदित्येतदर्थं वेष्टितानिति आद्यंतयोः फ
ट्कारयुक्तानित्यर्थः तद्वहिरिति मूलस्य चतुरस्राद्वहिरित्यर्थः इत्येवं रीत्यान्तेन्त्र हृद्यैकवाक्यतासंभवाद्विरुद्ध
लिखनमशास्त्रार्थ्यं भवति संदेयः पतद्यंत्र लिखनद्रव्यादिकमाह मूलपत्रलिखेद्यंत्रं याष्टकेः सुधीः भूर्जन्त्वचिकृतीव
श्येलिखेद्धेमशलाकया पीनकौशेयवस्त्रेण रक्तसूत्रेण वेष्टयेत् सुधीरित्यनेन देवामष्टगंधेन लेखनं कार्यं न वैसवाय
ष्टगंधादिनापीत्युक्तं तथा गंधाष्टकेन संलिख्य लाक्षया वेष्टयेत्ततः पुनरित्यनेन रक्तसूत्रेण वेष्टनानन्तरं लाक्षया वेष्टनं
कार्यमिति सूचितं अत्र पवाष्टगंधैरालिपतेसकरं अत्र पवस्त्रणमध्येस्थापयेत्तत्समावरणसंयुतमित्युत्तरत्र भूर्जपत्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पीनकौशेयरक्तसूत्रलातष्टगंयत्त्वात्तान्सवर्णमदलात्मकसमुवस्त्रमिराहूतंयेत्रमित्यर्थः किंवाथइकोणाष्टदलषोडश
दलद्वाविंशद्दलमूर्विवर्ज्यतः समावरणत्वमपयाद्ध वस्तुसुगुद्धेजलैःस्नापयित्वासमावरणमर्चयेदितिकेरलीयतंत्रदर्श
नात्तस्त्वमित्यन्ये तनेनसमावरणसंयुत मित्यास्यान्वयः इति॰ध्येये तथादेवताभेदतःसूत्रजीवन्यासपुरःसरयंत्रेलिखिताः
सर्वाअपिदेवताः प्राणप्रतिष्ठापूर्वकेसंपूज्या इत्यर्थः यद्वादेवतायाश्चभेदतोयंत्रंध्यात्वाप्रजनीयमित्यर्थः तथा होमंकुर्या
त्रिमध्वक्तैरष्टोत्तरसहस्रकम् सहस्रंतज्जपेत्तत्रमूलेसाध्यसमन्वितम् त्रिमध्वक्तैरित्यत्रविल्वपत्रैरितिशेषः होमंकुर्या
त्रिमध्वक्तैरयुतंविल्वपत्रकैरितिकेरलीयदर्शनात् साध्यसमन्वितमिति संसंप्यकृशांत्यादिकर्मभेदप्रामग्रयनविभौदि ८८
कमाश्रित्य साध्यसाधकदिवाचकवर्णैरन्वितमित्यर्थः नचकेरलीयेसाध्यसमन्वितमित्यस्यविवरणंकृतोनकृतमिति
वाच्यं स्वगमार्थकत्वात् संदिग्धार्थकानामेवार्थकरणस्यप्रसक्तादिवाक्यविषयत्वात् नचैवंसवलकैरितिमूलोक्तंअ
प्रसिद्धपदेकृतोनव्याख्यातमितिवाच्यं लाभाभावेकेवलविल्वपत्रैरपिहोमस्यविधित्सितत्वपाकेरलीयेनदनाम्नानात् ने
वसमर्थासमर्थपरतयैवसाध्यसमन्वितमित्यादिकमपि॰॰॰नव्याख्यायते इतिवाच्यं सामान्यशास्त्रस्यविनाविल्वदृ
वतमप्रतिषेध्यस्यतत्राधिकत्वेनतथाव्यवस्थायाः कर्तुमशक्यत्वात् वस्तुपुरश्चरणहोमएवसवन्नत्वेविल्वपत्रविशे तस्तु ४
षणेनप्रतिष्ठागहोमे पुरश्चरणमिवतद्धोमोपिकेरलीयेनदर्शित इतिसवज्ञत्वप्रतिष्ठांगविल्वपत्रहोमेनापेक्षितमे
वेत्यभिप्रायः गुरुंसंपूज्यविधिवद्वस्त्रभूस्वर्णगवादिभिः संपूज्यतत्कराभ्यांधारयेद्यतमानसः प्रजेपः सर्वदेवाना
मस्वराणांभवेद्धुव मितिअथैतद्यंत्रमेत्राः प्रदर्श्यंतेषट्देवतालेखनान्तरोक्ता अनेनतन्त्रोक्तानाँदेवेतिनियमः १३क्तंतत्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वे १ स्पा ४ क्रै २

श्री
ह्रीं ये
२९
260

वमनवः एवं मन्त्रायेयं प्रत्ये खनकर्मणि वर्मोक्तायवतेन्नाह्मानन्ततेत्रातरोदिताः वर्मोक्ताः कवचयन्त्रलिखनमुपक्रम्यैवाम्ना
ताः तन्त्रकर्मणि आम्नाताः वक्ष्यमाणमन्त्राणां लेख्यत्वेन बोधिता नो केषांचित्कवचेनोक्तत्वात् ऐं क्लीं सौः ॐ नमः सौः हं हीं फट् स्वा
हा हृदयेनम — मलवरामी निपराभैरवतारिणीत्यादिकं वचोक्तभैरव्यादिमन्त्राणामपि लिखनप्रामो विशेषमाह भैरवीसु
दरीशपामामातंगीछिन्नमस्तका तन्त्रान्तरोक्तास्ताः गनाह्मानन्तम्येमनवः प्रियेइति तन्त्रान्तरेन तवमणिउक्ताः उद्धृताः तत्रभै
रवीशारदाया विपद्दुर्गङ्नाशस्थामोतिको विंडुशेखरइत्यादिना द्वादशान्तमेपटले दर्शिताः मातंगपिन तत्रैव वाद्याण
कमलाङ्गलीरं नमो नमो ते भगवत्यथ श्रीमातंगेश्वरि सर्ववदे दित्यादिनोक्ता सुन्दरीमन्त्रमहोदयीयथा तारेमायोचकमलामादौ वीजत्र
यं पठेत् ब्रह्मकिंतीशागोविंदयरामायेति चादिमें ककारैकादशस्वरचतुर्थस्वरलकारलज्जावीजैरादिमे कूटवीजमित्यर्थः आ
सकारको काशभृगचक्रभ्रमोस्माया द्वितीयके हकारपुनर्हकारमायाभिर्हृतीयेकूटेहे सथा तत्तमा माया तृतीयवीजमीरितं सकल लकार ८
क्रोर ८ मायाभिस्तृतीये कूट श्रीवीजमायावीजकामवीजवाग्भवशक्तिवीजसंपुटानि पूर्वोक्तषट्वीजानि षोडशाक्षरी श्रीविद्यापर
पर्याया त्रिपुरसुन्दरीति कथिता इयं षट्कर्णी श्रीमायाकामवाक्शक्तिसंपुटा अनेकपुण्यसंप्राप्या श्रीविद्याषोडशाक्षरी तितन्त्रे
वोक्तत्वात् तथा च श्रीमायाकामवाक्शक्तिप्रणवमायाश्रीप्रथमद्वितीयतृतीयकूटमायावाग्भवकामवीजमायाश्रीवीजा
त्मकवीजसमुदायवानयं षोडशाक्षरो मन्त्रस्त्रिपुरसुन्दर्या द्वितीये कोणे लेख्यः तृतीयकोणे लेख्यः कालीमन्त्रोपुद्धृतस्तत्रैव क्रो
धीशाद्वितये वह्निवामाक्षिविंडुभिर्युतं क्रोधीशः ककारः त्रिखापि ककारेण प्रत्येकं वह्निचतुर्थस्वरविंदुनायोगस्य विवक्षितत्वया
वीजत्रयलाभः भवराहद्वितयेवामकर्णेचेंदुसमन्वितं वराहद्वितयं हकारद्वयं मत्रापि वामकर्णादिद्वयस्य प्रत्येकं योगवि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वर्तुर्यवीजद्वयलाभः मायायुग्मेऽदन्तिणोचदीर्घोत्स्पृष्टिः सटकक्रियाचक्री ह्रिं ठीशमारूढः प्राग्मुक्तवीजसमकं मेत्रोवह्निवि
यांतोयेदा विंशत्यन्तरोमनुरितिस्पृष्टिः कः सदीर्घः क्रियालः सटकत्वनीयस्वरसहितः चक्रीकः ह्रिं टीशमेकारेनेनकालि
केश्रतिसंयत्त्रेबिन्दुमत्तकायुक्तानत्रयद्यासनाशिवायुग्मभौतिकः शशिशेखरः वज्रवैरोचनीपद्मनामयुक्तः सदागतिः
मायायुगास्वदहनप्रियान्तः प्रणवादिकः मंत्रः सप्तदशार्णोयमितिपर्यासनाश्रीवीजेशिवायुग्मेमायावीजद्वयंभौतिको
द्वादशस्वरः वज्रवैरोचनीतिस्वरूपेसदागतिर्यः पद्मनाभेनयकारदवास्वरेणयुक्तः प्रणवग्रथितावर्णो इतिमूलेनवर्ण
लेखनमस्त्रमित्यन्तः केरलीयेनस्वरूपमुपदर्शयति अकारादित्तकारान्तावर्णाः प्रोक्ताः स्तमातृका अकारादित्तकारान्ता
मातृकावर्णाः प्रोक्ताः इत्ययन्तः तेनवर्णाशब्दवर्जितासानमातृकोशेइतिवर्गोयुमातृकानादात्म्यविधानेनिर्मोक्तात्वा
भिधानेस्यादितिप्रयुक्तं पूर्वंकोटियुजइत्यादिनापूर्वंस्वरवर्ग्यविभागाभिधानात्तज्ज्ञानार्थमवान्तरसंज्ञामादर्शयति न २८
न्यास्वराः षोडशस्पर्शाद्यष्टौप्रकीर्तिताः दलेषुलेखा गायत्र्यारुद्रारमाह ॐभगवत्येकजठेविद्महेपदमहरेत्न विक
ठदंष्ट्रेधीमहितन्नस्तारेप्रचोदयात् वर्णेकेन्यत्रमेधियेवनत्वेकजठेइतितिः मेधिकमितिस्मूचोप्तिंगायत्र्यावर्णसंख्यमुप
दर्शयति समेत्तिवर्णोगोपत्नीलारिणाः पापनाशिनीप्रजप्तासाधकानांतेसर्वेरक्षाकरीस्मृता यंत्रराजायशक्तिविद्म
हेपदमहरेत् वरप्रदायशब्दांतेधीमोहीतिपदेपठेत् तन्नोयंत्रःप्रचोदांतेयादियंत्रसिद्धये यंत्रगायत्रिकाप्रोक्तायंत्रसि
द्धिविधायिनी मूलमंत्रप्रभृतीनर्णांकादिषुलेखनेनोपदिष्टानादर्शयति ताराममायावधूःकूर्चमस्त्रानाचोग्रतारि
णी पंचार्णांसावितारावेद्यवेदेकजठाभिधा चतुरर्णासास्त्रीनाम्न्यर्णानीलसरस्वती एतावताचषट्कोणेलेखो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रस्य २

शा॰ ह्वा॰ थे॰ २८१

यमेवमेत्रइतिध्वनितेकोणाकोटिचकुल्लकमित्यत्रलेख्यत्वेनाभिहितोपिमंत्रोयमेवेत्याहस्मानारोपास्तनयोन्तकुल्लकेत्वभि
धीयते नस्योमूर्द्धि[illegible]नायांनसिद्धः स्यात्तारिणीमन्त्रः स्वन्यथानैवसिद्धः स्यान्मंत्रोवर्षशतैरपि स्पष्टदलेष्ठलेख्यानष्टताराम
न्त्रनाह साष्टभेदैर्भैरितान्तकुल्लकातारिणीपुनः स्पष्टाभिधानाभवतितन्मंत्रान्स्मरणपार्वति भृगुर्गगननमन्त्राकः
मेंउः कुल्लकतारिणी यद्यपियथाश्रुतात्सकारादिकमैवेहंवीजंप्रतीयतेतथापिसर्वेष्ठपुस्तकेष्ठहकारादिकस्यैववी
जस्यलिखनादेवमेतद्वचनव्याख्येयंगगनमनुभ्यांप्राप्तौमध्यस्वीकरणेनाक्रांतोभृगुरिति यद्वागगनमनु
प्राप्तौयेनयस्यवेतिविग्रहः मध्यस्थस्यैवह्यायेनाभ्यासंयोगोभवति नाद्देर्नोध्यंतस्येतिध्येयचक्रीदृसंपुना माया
प्रोक्तेयेउग्रतारिणीस्त्रीमितिवीजेचतुर्थ्यंतनमोंतनामतस्सर्वेत्रखंभृगुस्वबु[?]र्वेग्रतारिणीकुल्लकामतानस्त्रीमिति
वीजेवारुणंचभृगुःहूंचेप्रोक्तेयेउग्रतारिणीवहूमितिवीजेरत्याख्यानाचविधेयमुग्रतारिणिकास्तनाउग्रमिति
वीक्ताउग्रतारिणीविद्यासर्वेदृशिनानस्यारत्तफडात्मकत्र्यत्तगेननायामग्रतारिणीत्वमितिचतुरत्तरीयेविद्यानामोन
तासर्वेवदेवदेवसनयवमूलेषुउत्तरीकुल्लकेशीतत्रुक्तेवरुणभृगुहूंचोनागणनेयेवहिस्मत्तयांसस्याःषडक्षरीते
नान्यथा मूलेशिरसः पश्चिमइत्यारभ्यमोसदावलित्वेतनमेकाविद्यानेयानत्वेवंचतुरत्तरीत्यसंगतमितिचेत्रसखोर
च्चारणायवसयोरकारांनत्वेनसर्वेमभिहितत्वात् तथाभिधानसंगतेःवात्तवेतनेषोव्यंजनत्वमेवस्रनपवंवारु
णमित्यादिकमेवोक्तेनतुकारोप्यनभीविनः एतेनरत्ताक्षसर्वेकतमेवास्माइतिदर्शयेनः प्रमादाभिधानामवेतीति
सिद्धांतिते मणिधरिवज्रिणीतिह्रींहेंच्रीसर्वेशाहृतः वशंकरिप्रतिसरेरत्तरत्तवदेननः मोंह्रींहूंफट्वह्निजायाप्रोक्ते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

येमणिन्नारिणि णीमायावीजहूर्चेनाग्ववीजनिष्टवैमायाहूर्चीस्वाणिपश्चात् इतित्रिंशद्वर्णोयेमणिनारिणीमंत्रः मणि
नारिणीमंत्रः मणिनारिण्यै नमइतिनुसामान्यशास्त्रेभिमंत्रमेव ओं ह्रीं हूं द्रैं सर्वविघ्नान्नाशयविदारय शास्त्रेउनेहू
र्चेमस्त्रेस्वाहांता विघ्ननारिणी प्रणवमायाहूर्चेन्दसिंहवीजान्यत्रस्वरूपतोनिर्दिष्टानिउन्नाशयविदारयेतिद्वयमपि शा
स्त्रेउन्तेहूिस्त्रके तेनसमविंशत्यक्षरोयंमंत्रः इतिसिद्धानि ओं ह्रीं स्त्रीं शाः स्वरोखंहूंवज्ररेखेचवस्त्रहूंफट्वह्निसीमरेखो
न्नतरिणीकुल्लुकास्मृता इत्यष्टौकुल्लुकाः प्रोक्ता इतिप्रणवमायावधूवीजानिसूक्ष्मविंदुःसविसर्गः पाशः स्वरेखेइतिद्वय
न्तरेस्वरूपंपरंततः हूर्चेवीजेवज्ररेखेइतिचतन्तरत्तमपिस्वरूपपरंततः सविसर्गेष्टान्तः ततः हूर्चेवीजमस्त्रवीजंवह्निप्रिया
चेतिसप्तदशाक्षरोयंमंत्रः नामोन्ततत्तिहोपिनुविस्मृतेयाकामवाणमंत्राः षोडशदलेकेसरेषुलेख्यास्तेनाम्नातानुहर
तिकामवाणमन्मथकंदर्पमकरध्वजमीनकेतवः मीनकेतुरितिप्राणप्रियेकामाख्यापंचधामायाकामो
वाग्भवंचह्रूंयद्धूह्रेतिपंचधावाणाः शाक्तमारूढोविंदुषष्ठस्वरान्वितः तदर्थमद्योदितेवीजेवाग्भवोभैरवीमनोः प्रथमं
कूटमाख्यातंशेषविंदुःसंशयेस्मृते ह्रांह्रींक्लींग्लंगः सर्गीपंचैतानिक्रमेणहि प्रतिरग्निहितीयाभ्यामर्ति सान्तितुरीयकः हे
वीजेकामवीजेचतृतीयंपूर्ववत्स्मृतं तुरीयपंचमेन्दुविन्दुःसेदिग्धसमुद्धृतं पवेलेख्यान्दसिंहादिवीजस्यहृदयतिसंवर्तोम
नुविंदग्निपुकवीजेनहरेमन्तेपंचानकशिखोविंदुमन्वाद्यो क्रोडंजीजकंसंवर्तःतकारः पंचानकोगकारःशिवोल
कारः श्रीकंठादि शिवस्यलकारोन्यत्रत्वेनाभिधानात् पंचानकेंदुकाविलिकृ [illegible] न्याठः प्राणप्रतिष्ठामंत्राणां
नानात्वान्यकृतोपयोगितन्मंत्रमुद्धरति प्रथप्राणमनोमंत्रमुद्धरिष्येप्राणप्रिये प्रणवःपाशमायेचसृणियोदी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

६४

श
ता यं.
२६२
262

न्त्राणीकानमैंहृत्होमजपाम्नायेत्रमेतिपदंवदेत् प्राणास्तद्दहप्राणास्तदंते प्रणवादिकान् वर्णान् द्वाविंशतिंमो
मोव्यजीवस्तत्रवेस्तेनः इहस्थितः इति सोऽमुनद्वाविंशद्वर्णकान् उक्तासर्वेन्द्रियाणीति पुनस्तानेवचोच्चरेत् वाङ्मनश्चक्षु
रेनेचश्रोत्रघ्राणपदंपठेत् प्राणाइहागत्यसुखंचिरंतिष्ठन्तुविनीरयेत् स्वाहांतः प्राणमंत्रोयं [illegible] ग्रहणेत्रयराततः सति
रेकुशः प्रजपात्तनुलोमामनुलोमाचेतिविधापिद्वाविंशतिमित्यादेर्दीपकत्वात् देवतायाः प्राणप्रतिष्ठायोचि
कीर्षितायायंत्रमेतिस्थानेतारायाइतिसमहेश्वं जयतारामंत्रमुद्धरतिताराः हूंवेत्रपाकामः श्रीमायावज्रयाद्विधा
ह्रांह्रींल्हूंचभगः सर्गोजयांतेवाग्भवंपठेत् जयताराहूंफडन्तानवेदवर्णास्मताःप्रिये मूलमस्त्रीवि[illegible]मेवात्रपंचमवी
जे कामवीजातिरिक्तवाणवाजात्येवक्रमाद्दृतीयचरणेनोक्तानि नवेदवर्णापकोनविंशतिवर्णा पतेनअस्त्रंजय
शद्वत्तः ताराबीजगर्भितेस्याज्जपावीजेतरामयमितिमूलव्याख्यानप्रायेजयशब्दतः जयपदोत्तरे अस्त्रंवाग्भव
कूर्चौसर्गात्मकवर्णत्रयेणभगस्त्रीबीजमेवताराबीजेनगर्भितेनतत्रयुक्तेजपावीजेजयायावीजमष्टुरमंत्रः निरामयविंश
तिवर्णमये निरामयदाभ्यातनत्वेख्यावोधप्रकारस्यशातनशोदर्शितत्वात् फकारांतरस्यव्यंजनस्यटकारस्यानुपादान
भ्रमनिराकरणायविंशतीतिमूलेनतत्संप्रदायिकगणनाप्रकारमभ्युपेत्यविंशतिवर्णास्तत्रसंतीतिसूचयितुम
त्रनवेहर्णानि तद्वर्णग्रहणार्थमेवा तारयत्येत्यादिनोद्धारः अथजयताराबीजयुक्तमितिमूलस्यजयतारामंत्रव
र्णान्वेष्टनक्रमतोलिखेदितिकेरलीपतेत्रस्यंचजयतारापदेविजयतारायाअपुत्तंपलत्तकेविजयस्यापिजपत्वा
दिरूपसामान्यधर्माक्रांतत्वात् तथाचजयतारामंत्रेणविजयतारामंत्रेणापिवेष्टनंकर्तव्यं एकपदेनतदुभयोपा

ॐ हूं ह्रीं क्लीं त्रीं ह्रीं विजयाविज यदं ह्रीं हूं फट् [illegible] हुं फट्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दानवैकपत्रवेष्टनेनत्र भयमंत्रसमावेशोनवेष्टनांतरमपिकार्य्यमितिगम्यते अत एवैकवेष्टनसंप्रदायरत्नापि वि
जयतारामंत्रेणवेष्टनाकरणेनइन्द्रहारनिर्माणप्रयासोत्रनिष्फलःस्यात् प्रासंगिकत्वकल्पनमपिकुकल्पनमेवप्रोक्त
रीत्यागंथसौरस्यलाभादित्यभिप्रेत्यविजयतारामंत्रस्तूद्धृत इति बीजानियजेतारायाःकेवलाजेशक्तःवाचंगभवा
द्यात्रतरीतप्रोक्तविजयतारिणी जयपदान्तंसर्वमक्षानिवीजयताराबीजानिप्रणवादिमायांतषड्वीजानीतियावत्
ततःकेवलपकलोनतद्धृतःपूर्ववत् ततोवाग्भवक्तूंवीस्त्रालिकाअतरीतिएकादशवर्णात्मकोविजयतारामंत्रः पर्य
वसन्नःशक्तानेचमूलाद्भ्येषमंत्रः समुद्धृतेलजयशक्तनसुतंवाग्भवाद्यमितिपूर्ववत् जपाबीजमात्रोक्तोनारादिबीज
षडुद्दामादिबीजचतुष्कंवाग्भाद्यमितिसंभवन्तंदेहनिरासिकोषयानाराबीजगर्भितमिति नादृशंचाद्यषट्कमेवेतिद्विती
यबीजसमुदायनिरासःप्राशक्तोद्वितीयस्वरबोधकनवाद्विसंख्यायानायकःमःपंचसंख्यायाःयपकसंख्यायाइ
तिमिलित्वाद्विसंख्यापालाभःनिर्गतात्राप्तमयूपदवाच्यान्नष्टसंख्यायस्मिन्नितिनिरामयंजयाबीजेविजयतारामंत्रःपूर्वो
क्तजयतारामंत्रतोद्विदामादिबीजचतुष्कंजपेदितिहंक्रिंबदकात्वरदयनरमजपालरदयरूपाष्टवर्णैरेवविजयतारा
मंत्रस्यरूपनतेनाष्टमाहात्म्यमिति कालीमहामालामंत्रमुद्धरति नारीडींसींहूंवमलूंकाल्याबीजत्रयंपुनःहूंहूंह्री
ह्री… ह्रींहःफट्स्त्रींहंह्रींस्तुतेमेखंकालिकालिपदान्नारचयेहूंःसौवहूंर्वकेरक्ष्रूह्रौंतःसैपदांतेहंसःसहंसहंस्वापि
नमोभगवतीसिंतेसैमवेडकालिकेखड्गशूलचक्रगदाधरेहूंहूंचहूं ३ गे सर्वशक्तिपरेसर्वाढिमृदितिततःपररक्ष
मोसाशनेभीमेरूपेखड्गांगधारिणिमांरक्षरक्षविजयेममशत्रून्विनाशयद्विःसर्वदुष्टान्दनोरिष्टानीतिपदंपठेत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्या॰
रहस्ये॰
२६२

निवारयपदं द्वेधा सर्वविघ्नहरं पदं ततः यक्षभूतहरमात्मभयं हन हन हनेति च ह्रूं फां ॐ भैरव क्षेत्रपाल उ कि स्मरेगमात् उल्कान खेचरी
ब्रह्मराक्षसान्द्विर्निवारय प्रेमां हिंसेति प्रत्नतेह्ल न्याद्रोहरसकारका: परोक्षेवाताव ज्वलज्ज्वालिनीतिच तनमो वदेत् ह्रूं हन तत्य
मित्यंते नयेतिद्विः प्रमर्दय द्विधा प्रणाशय युगं शोषय द्वितयं ततः भ्रूं ह्रूं स्त्रीं ह्रीं फ्रें फडं तो वेदवेदाक्षि वर्णकः इति
वर्णप्रमनिरणार्थे वीजोद्धारे त्रिदर्शयेन मायावधूः कूर्चयुग्मं हरावास्यगतो पुनः मायायुग्मं जीवं वीजं स्त्रीवीजं च विस
र्गवत् साग्निव्योमनन्तो संचवधूः कूर्चं चत्राप्यभुवः प्रणवत्रितयव्योमसविसर्गसर्वहिकं वधूः कूर्चं ततः कान्तः
पोतयानुशिवस्वरैः विंदुनाच युतोप्याणं हृदये युक्तं सविंदुनामनुनोप्यो विसर्गेणाभ्युग्रहे येग्निवायुयुक् मनुस्वरेंदु
युक् सर्वः सविसर्गः परस्तसः गगने भौतिकें ह्यापोभ्युगः पोताग्निविंदुयुक् सम वः कूर्चं युग्मं च व्योमरेफेंदु भौ
तिकैः पुनेपुन स्त्रीवमेव ह्रूं कूर्चं च ज्वालिनीमतः पञ्चरीयो पद्वितीय पुनः षष्ठस्वरेंदुयुक् रेफः षष्ठेंदु युक् पश्चात् स्वरैः
तुमाद्यो रेफनयुग्वान् मन्नरेफाग्निनोमतो विंदुमत्तद्द्वयोरपि मदापि प्रथमाणेंद्योमगविंद्वग्निमिपुनः इति वीजा
ग्रहनानियाम्नानिस्वरूपतः नथामालामनुः कालिकायाः सर्वशत्रुनिवर्हणः सर्वकामप्रदः कालीतारिणीतोष
कारइति इंद्रादीनां मनूनां वाह्येत्यादिनान्नाममंत्राणां लिखनमाम्नानेन हीदेशाक्यकारणं नानापर्यायैः प्रसिद्धैरपि न
तं ३ तंत्रभेदेनतंत्रोयोनैरपि विनिगमनाविरहस्यापरिहार्यत्वदिति शंकानिराचिकीर्षया नन्नामानि दर्शयति इंद्रोग्निश्च
यमश्चैव निर्ऋतिर्वरुणोनिलः सोमईशानामयोनंतऊर्द्धं च चतुर्मखः तथा च ननु विनिगमनाविरहः वर्मोक्ता पवनेग्ना
त्यादेः पूर्वमेवोक्तत्वात् नच वेदोक्तरीत्या दिग्नमभिधानमिति युक्तं निर्ऋतिर्वरुणस्ततः वायुः सोमस्तथेशानो नंतोब्र

२।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

देवुभंपा

स्नापकहृदुनरत्यादिकानसर्वोप्रणयनेसर्वेत्तस्यशत्रुकुंठनात् विनिगमनाविरहादपिवास्मदनमनः प्रयोगोभवनामयथा
वरुपकः२योत्कविशेषोयदस्मन्मनेसावैप्रयोगोभवन्मतेनकादाचित्कइतिभावाः इत्थंचयदेनतंत्रदर्शिनामपिवायवेनमः
व्रत्नायोनमइतिमंत्रलिखनेनत्यामादिकमेव अनिलायनमः चनमैखायनमइत्येवत्नलिखतशास्त्रार्थः वज्रादिस्त्रलिख
नेपिनियामकमत्रानुपपत्तिपरिहारार्थमुपदर्शयति वज्रशक्तिदंडखड्गौपाशांकुशगदेत्रिशूलचक्रपद्मानिदशादि
कृपालहेनवुखट्वाङ्गान्नमइतिकेषांचिल्लिखनेद्विवचनेदर्शन अममलकमनादेयमेवंदिक पालनाममंत्राणामाद्य
वपादेयत्वंतद्वीजानिदर्शयति लरत्तवयाःसोहोदीर्घेह्रीमेंदवह्निमेइद्रादीनांवीजवर्णाहेतीनोनावाधमन्तरं इंद्रवर्णवह्नित
तीयवर्गोदिवर्णान्तसिंहवर्णवरुणवायुसेविसभग्गमविसयोमेमखवर्णसन्तर्ध्मे हकाररकाराः क्रमेणस्वरूपनोबी
जानिउक्तानियमांनकोदीनितिमूलस्यादिपदस्नाद्यदेवतादर्शयति पद्मायमोविद्वनराविमेनकथदीनिकाः पूर्वादिषु
चनहीषुभूनोविवेरत्नकाःप्रियेइति भूनमंडलभूनवर्णादितिलिखनेसामान्यशास्त्रलभ्यमिहापिइतिवारेनहीदमयंत्रेना
पिप्रतिषेधोविशेषवचनात्सिद्धः उपसंहरति इतिनेकथितदेविकुलमंत्रौघयंत्ररं भूर्जेत्वचीतिमौलपदमुपलक्षण
मित्यभिप्रेत्यनदुपलस्थानादर्शयतिहौमावरेथवापदेभूर्जपत्रेथपत्रकेपत्रेकागतेतिप्रसिद्धं गुलिकांकृत्वामू
लोक्तंपीतवस्त्रसूत्रादिनावेष्टनकार्यंगुलिकाकरणंचपूजाप्राणप्रतिष्ठामंत्रेरं पूजयावाहनादिकसान्निध्यते ए
तञ्चपूजाप्राणप्रतिष्ठादिकंयत्रस्य नेष्टदेवस्य हेममदंलादिषुयंत्रविधानानंतरमेवपूजादेवंकथनात् मूलेयंत्र
पूजायामत्रनक्तत्वात्तदुपदर्शयति लिखित्वापूजयेत्प्राणान्प्रतिष्ठाप्ययथाविधिकुर्याच्चगुलिकांयंत्रराजस्याथमनोरमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ ह्रा ग्रं॰ २६४

पट्टसूत्रैर्दृढं वध्वोलाततयोपरिवेष्टयेत् ततस्तत्र यंत्रराजे स्वेष्टदेवस्य सप्तजामुपदिशिति पंचामृतैः स्नापयेत्तच्चारुचामीक
रस्थितैः शुद्धैर्जलैः स्नापयित्वा समावरणमर्चयेत् मूलेन च सहस्रशस्ताभिर्गलिकामभिषेचयेत् होमं कुर्यात्रिमध्वाक्तैरयुत
बिल्वपत्रकैः होमं कुर्यात्रिमध्वाक्तैरष्टोत्तरसहस्रकमिति मूलेऽष्टोत्तरसहस्रकपद दशसहस्रपरं उत्तरवर्णश्रुत्याद्वाद
शसंख्यायाः प्रतिपत्तिः अष्टपदस्य द्विसंख्यापरस्य निर्गमवोयस्याष्टादेनसंभवात् ह्रकार प्रथमस्वराभ्यां हि अष्टापदे न
विद्यते अष्टापदे स्येवंभूताया उत्तरे संख्या द्वादश संख्याः तथा चाष्टोत्तरसहस्रं दशसहस्रमित्यर्थः इत्यभिप्रेत्य अयुत
मिति संख्या होमस्य [illegible] ता कीरलीये ततत्रकार्यैलाचवादिव्यवस्थायुक्ता अर्थपरत्वस्य केरलीयमतत्वात् गोभू
हिरण्यवस्त्राद्यैः संतोष्य गुरुमात्मनः गृहीत्वा कवचं दिव्यमभिषिंचेद्द्विजोदितैः अघोरायेमहामंत्रेरापडहूरणे
न चेत्यादि मूलाद्विकर्तृकमेवाभिषेचनं प्रतीयते नत्वेतद्विवादिते किंतु गुरुसंतोतं संतोष्य ततः कवचं गृहीत्वा
धारयेद्यतमानुसत्यग्निमेणसंबंधः तथा सहस्रं तजपेदिति मूलगतं सहस्रपदं दशसंख्यापरं द्वेन सहितं
सहस्रं द्वे च तत्सेवेति विग्रहाश्रयणात् अष्टोत्तरसहस्रकमिति मूले सहस्रपदस्य उक्तेरुतत्रापितल्लाभः तथा २५
च दशसहस्रं जप कार्यं इति अस्तुवा सहस्रपदस्यैकशेषस्तदा द्वाविति वोद्दव्यमित्याह अघोरायेमहामंत्रेरापडहूा मि ५
रणेन च स्वर्णादिपात्रमध्यस्थं पुनस्तदभिषेचयेत् गोभूहिरण्यवासोभीरत्नाश्वरथऊजरैः ग्रामैर्गोभिः सव
स्त्राभिरन्यैश्च विविधैरपि गुरुं संतोष्य तद्द्वारा मूलमंत्रायुतेन च मंत्रयित्वाथ तद्दत्तात् गृह्णीया[illegible]त्रमनुत्तमं गुरोः संतोष
मात्रेण यंत्रसिद्धिः प्रजायते सिद्धेति मंत्रवर्या स्वतारिणी संप्रसीदति ततः श्रीमेहिदेवेशि चेद्दताणवल्लाविति गर्वात्त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यायारयेन देवताः भेदतोर्चितमिति तदर्थं निर्गलितार्थः अष्टगंधैः शाक्ते भूर्जपत्रे तौमवस्त्रकागलान्यतमे स्थले स्व
र्णशलाकया यंत्रमभिलिख्यावाहनादि प्राणप्रतिष्ठादिपूर्वकं यंत्रं पूजयित्वा गुलिकां कृत्वा पीतांबरेण वेष्ट्य पट
सूत्रैर्वेष्ट्य वध्वा लाक्षया परिवेष्ट्य गंधाष्टकेनोपलिप्य तया गुलिकया वेष्टस्वर्णमर्दलके तिल्वा स्वर्णादि पात्रे संस्थाप्य पंचा
मृतैः पंचगव्यैः शुद्धजलैश्च स्नापयित्वा ऽवाहन प्राणप्रतिष्ठादिपूर्वकं समावरण पद्मंगीकृत्य तारिणी देवतायाश्च भे
देयंत्रे ध्यायन्नेव पूजयित्वा सहस्रामभिषिंचेदित्यादि मंत्रैर्गुलिकां स्वर्णांतःस्थामभिषिच्य त्रिमधुराक्तविल्वपत्रै
र्युतसंख्यया हुत्वा प्रत्याहुतिसंपातं प्रतिप्य अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्य इत्यादि मंत्रैः षडक्षर बटुक भैरव मंत्रेण च पुनर्गुलिका
मभिषिच्य गोभूस्वर्णादिभिर्गुरुं संतोष्य तद्धारा पुनः संख्यया साध्य गंधिनादिना मूलमंत्रेणाभिमंत्र्य गुरुहस्तेस्थितमिदं यं
त्रे वेष्टनारावलादिभिः स्नानकुले दिने यजमानः पुनः पूजयित्वा गुरुहस्ताद् पादाय कामनाब्राह्मण भोजनभूयस्यादिकं ॥
सामान्यशास्त्रं प्रतिषेध्यं न तु सर्वमिदं केवचमाला मनोर्वं हि वैष्टनसंपूर्वेस्मिति सफलं स्यात् तदेवतन्न संभव
ति नानापुस्तकेषु वीजे तोतानाविपयपाठदर्शनादेकतर पाठस्य निश्चेतुमशक्यत्वादिति चेत् मैवं सांप्रदायिकानां पुस्त
कानां गतपाठस्येवादेयतया तदितर पाठस्य प्रामादिकत्व निश्चयेन हेयत्वात् सदुक्त नानासांप्रदायिक पुस्तकानि समालो
च्य सांप्रदायिकानां भ्रमनिराकरणाय समस्तनो स्माभिः तथा हि मायानाराकूर्चे वीजं शक्तिश्च कीलकं नारसिंहा मंत्र शाखे बीजं ३
मध्ये नरहरिकूर्चे योः गगनं भृगुविमतिंदुयुक्तं सर्व्वितिकलकामनौ ब्लैंइमायाः परतो वाम भृगं वं नतो वधूः जलं भृगुः कू
र्वं लगं परत्राप्युनरत्र च ब्लाकः ईंडोलः परतो ब्लतारिणीमंत्रे व्योमेति पादेन वज्रतारिणीबीजो हूंकारः जले निपादेन ऊर्गता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
क्षा यं.
२६५

रिणीवीजस्योद्धारः उत्तरत्रचउग्रतारिणीमंत्रेपि जलमितिपादोद्धृतवीजेभक्तीत्यर्थः मायाकूर्चेतिरेतारामायाकूर्चेमया
स्त्रकं एताभ्यांदाभ्यांयादाभ्यामेकमंत्रस्यक्रमलब्धस्यजीजोद्धृतिः तारमायाकूर्चेनःस्वान्तहरिःपरतस्त्रिह कूर्चास्त्रेइति
षट्वीजीविद्यतारामनोःस्मृता तारमायावधूस्मांतेवदनेसविसर्गके कूर्चेस्थित्यादिकःसर्गीकूर्चान्तेपरतोमनौ वदनेद्वितीय
स्वरःसर्गीविसर्गयुक्तःस्थित्यादिकोउकारप्रथमवर्णः इत्यष्टवीजानिपरतोमनौ विद्यतारिणीमंत्राद्वितीयमंत्रेस्त्रेत्रेखोग्रतारि
णीमंत्रेरतियावत् इष्टेसकुलकामंत्राउद्धृताःयपप्येतेकेरलीयतंत्रेपिद्दृष्टमदाहृनेसमुद्धृतायवतथापिकेषाविन्सरू
पतयवतंत्रापुद्धाराद् भर्गेगनेत्यादेःसंदिग्धार्थकत्वेनचतिःसंदिग्धपुनरुद्धारःकृतः अथचतुरशीतिभेदानामुद्धारः एक
जटामारभ्यकालेनाषष्टिभेदाःक्रमोपातायवननोब्रह्माणीप्रमुखाष्टैत्वीपर्यंताप्राष्टौ येद्वास्वतारिणीमारभ्योतिस्तारि
णीपर्यंतंपंचदशःसैवनतारिणीचैकेनिचतुरशीतिसंख्याभेदानो मायावधूकूर्चेमस्त्रमित्यमेकजटामनुः मायावधूकू
र्चेरूपास्त्रमर्णोनीलसरस्वती श्रीमायास्त्रजपाःपंचकूर्चास्त्रांतिदिठःपरा पराभीमतारिणीतारमायाजपास्त्रांते भगयु
क्ताशिवासमंकूर्चेमस्त्रेवसस्त्रीचण्डाननतारामनोस्मृताः अजपारमःइतिथ्यत्तरपदेससंकूर्चेभगयुक्तेकूर्चेवीजवस
स्त्रीस्वाहापदे तारमायाजपालक्ष्मीव्योमभगवान्विनावधूःकूर्चेमस्त्रयुतलक्ष्मीनेवाणीप्राणतारिणी कामंमायाव
धूकूर्चेतारकामशिवास्त्रकं अष्टार्णोमोहतारिण्यास्तारोमायाततःपरं कूर्चमस्त्रचतुर्वर्णोसंप्रोक्ताविश्वमोहिनी पा
शोमायावाग्भवञ्चकूर्चेव्योमसमंयुता वधूरस्त्रमितिप्रोक्तानेतनारिण्यष्टमी व्योमसमयुतावधूःहकारभगयुक्ताययुक्तंवी
वीजं अष्टमीसर्वोक्तचतुरशीतिभेदेषुमध्येअष्टमी किंवाअष्टभिःपाशादिवर्णैमीयनेमत्नीयेनेइतिअष्टवर्णेतियावत्

२६५

८८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वाग्भवः प्रणवः कूर्चं वाग्भवस्त्रीशिवासु कं कूर्चं वाग्भवे वीजानि वा क्र तारिण्या नवक्रमान् तारस्त्री कूर्चं वास्त्रं तार मायार मा अपि
स्हष्टमो वह्नितुर्यस्वरविंदुसमन्वितः वधूमाया स्ववाग्माया वधू कूर्चाविति मे विभिः नयवीजानि मंत्रे स्मिन्कथितानि यतस्ततः
स्फटिककारस्तस्मादष्टमो जकारः तस्य रेफ चतुर्थस्वरविंदु योगे ज्रीमिति वीजोद्धारः नपवीजानि षोडशवीजानि । अस्मि
न्मंत्रे वज्रवाग्भिभवप्रदायास्तारिण्या मनौ वाक् कूर्चं भुवनेशी स्त्रीवीजं गगनं हंसाभ्यां युक्तं वीजं वध्वाः प्रस्तं चेन्द्रादि मे द्वेधा
क्रमनोदीर्घो वीतं मंत्र संज्ञो गतारिण्याः गगनं हंसाभ्यां हकारसकाराभ्यां इदं वच ध्यावीजमिन्दुतरत्रान्वेति चेन्द्रादि मे चामि
तिदियोच्चार्यं तत्क्रमेण प्रथमं द्वितीय दीर्घाभ्यां द्वितीयचतुर्थस्वराभ्यां मा वीजं तेसंयुक्तं वेवाची मिति वीजद्वयमुद्धृतं भवति
तारस्त्री दभुवनेश्वरी कूर्चं वियद्भृगू वधूः कामद्वयं चास्त्रं वाशिवार्णैकालतारिणी स्फटिकः इंद्रो लः कामद्वयं कामवी
जं हं हं शिवार्णं एकादशाक्षरा प्रणवः षष्ठविंद्वाद्योमरुत्कूर्चं युगेरमा वियद्भृगू स्त्री कामो तेमावाक् कूर्चं तत्वह्निश्चक मा
या कूर्चं तत्त्वं वाग्निति पंचदशार्णं फमंत्रो स्मिन्शब्द तारिण्या भेदो यंत्रिपुरो मितः मरुत्यकारः षष्ठे नस्वरेण विंदुनाच
तस्य योगे यूमिति वीजोद्धारः पंचत्रयोदशतमो भेदः तारभूमिगणोद्दकूर्चं लक्ष्मीस्वभगयुक्तवधूः वाणीचाभयतारिण्या
नववीजमयो मनुः भूमिर्भूमिवीजं स्लौमित्येचे रूपं गणेद्गणेशवीजं खे हकारः तारकामौ वधूरस्त्रेचतत्वीजा स्तारि
णी रमामाये भगामालिनि भगवृद्धिं उसंयुतः वध्वं ते द्योमहंसाभ्यांयुक्तं स्त्रीवीजकं लतः कूर्चे मस्त्रं पुनः स्त्रीचंद्रस्तिद्दोमम
वविंदुयुक् कूर्चं पुनः कूर्चे मस्त्रमिति द्वादशवीजका महातारात्मयोन्माना भगशब्दान्तस्य गकारस्य भगेन द्वादशस्व
रेफेण विंदुनाच योगे गैमिति वीजमुद्धृतं भवति अत्र प्रकरणे स्माभिर्भगपदे रूपं पर्यायभूतमपादाय द्वादशस्वरावाह

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्रा थी.
२८८
पृ ५
266

कृतयासेकेतितं तेत्रां तरेतत्त्रिकोणकारसाम्येन प्रथमस्यागमकृत्तायकारयवभगायदंतयुज्यते इति विशेषमवविंदुयुक्तेन्द्र
सितेहकृते सति तेमिति वीजोद्धारः संपद्यते मेवपदस्यरुद्वाचिनप्रकादशतमस्वरप्रसंगकत्वात् नयोन्मानात्षोडशतममे
दस्वरूपाः स्पष्टितागोरविंदुयुक् सत्वर्यः प्रणवादंते मायाश्रीकूर्चकं ततः व्योम हंसयुतास्त्री च कूर्चमस्त्रमिति क्रमात् तारि
णिपञ्चाष्टवीजानि स्पष्टः ककारात्तागोष्टमोजकारः तस्मत्त्र्यस्वरेरेफविंदुभिर्योगे स्त्रीमिति वीजसिद्धिः तदिदं प्रणवस्यान्ते दपे
तारिणीनामकरावाये सर्दशतमो भेदः ट्टष्टमेव ह्रिमथानदेवतायाय ष्याकान्ते वीर्यार्जे ते ममभिया नेतथैव षष्टात्त्वरणमवि
ष्टमूर्तिविशेषस्यापिकान्ते वीर्यार्जेते मेव नामेति तारमायाकूर्चेतारा कामामाव्योममस्त्रं ततः वध्वलग्नोस्पष्टितं तदप्युटा स्त्री केवला
वधूः पुनः प्रान्ते कूर्चमस्त्र विन्यसेज्जयतारिणी तारादिमस्त्रं स्त्री वीजे स्पष्टः ककारायोनेदोनवमवर्णोंकारस्ते नाद्येनयो
युक्तस्त्री वीजं तारकूर्चशिवाकामतारामायेति षट् क्रमात् प्रतिद्वयं वह्निप्रियान्तेमस्त्र्वत्र्यस्वरो क्रमात् सविंदूच ततः पश्चा
दरुणे ट्रोसषष्टकौ सेन्दूचाव्योमममसकौ ततो हंसो विसर्गवान् वाकूर्चौ स्थानिचेत्येवं विद्यार्णो जयतारिणी मस्वस्वरो दीर्घो
कारः विद्यार्णत्रयोदशीवर्णं सर्वमपि मीमांसामेव वीजानां जयताराम त्रेसमस्य देशात्पाठान्तरमधिकवीजप्रायकं प्रामा
दिकमेव प्रणवेत्रि दपंचेदमुख्वामानि युक्त मात् सविंदुद्वयमप्यत्र मायास्त्र शिवास्वकं वह्निप्रियान्ताव्योममस्त्रिमिताविः
द्रावतारिणीशिवामायावीजं तारमाया नृसिंहार्णो मंदारस्यादिमोऽविधुः अत्रमवाउक्तस्तो द्वितीयस्तदायस्तस्त्र राततः
पतेषट्पिवामेकरणे नाष्ट्या श्वविंदुना लक्ष्मीरंगीउतर्योप्योन्नहरिकूर्चवीजकं भगयुग्मभुवनी शानीसर्गवाग्भग्स्ततः
प्रस्त्रमित्येतदवीजानि स्त्रीहितानानिरूपिता मंदारपदस्यादिमोममेसोयमविधुर्विंदुरहितः तस्यैव पदस्याग्रमोरस्तनोवाऊर्दिती

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

योलः तस्य लकारस्य द्वितीयो वः तस्यैव लकारस्याधो रकारः तस्य रकाधुरा तनो महदपरपर्यायो यकारः एतेषां षड्वर्णं जनानां
वामकर्णेन षष्ठस्वरेण विंदुनाचयोगे एकं वीजं संपद्यते स्वर्गीडं तुर्यान्ते इति तत्र हरेर्विशेषणं पाशु मायांकुशाः कूर्चं व्योमहंसवपुस्पश
शः षडर्णोक्तद्वितानास्यान्तुशेरोस्वे तारः सृष्टिप्रोक्तयुक्ताः कफान्ताः रुद्रार्णे डंप्राहृतः स्त्री वहूर्चं मायामस्त्रांग्रोजपा वह्नितर्य्ये विंदुप्रो
च्यो वर्णेऽत्रो निमोते मेघोह्यखेडनारिण्णाः सृष्टि प्रोक्तः खकारः कफान्तः फाः रुद्रार्णं एकादशस्वरः अत्र निमोवर्णः तः तस्य
वी ५ वह्निचतुर्थस्वरविंदुभियोगेज्ञीमितिनोहृतिः तारो माया कूर्चमित्येनदं तेत्रिदं हंस्यादी चेयुग्मेंडरेफैः युक्तो कूर्चं सेंदुवाय्व
र्णयुक्तं षष्ठेविंदुप्राहृतेस्ती ततश्च सर्गीकंसः कोंतयुकप्रोतवर्णे हृदिं डम्भोसंयुतः खेंडुवीजेह्विचतुर्थस्वरेडभ्यां युक्तो तरकेमात् हरि ६
क्षमादिदंदमथ्यचप्रत्येकेचेंदशेखरे वक्षस्येतीषभूवीजाविजयाते दन्तारिणी वाय्वर्णो वकारः नरहरीतकारः क्षमादीदंक्षका
रदंयें रुभूवीजापंचदशो वीजवर्णाः तारः स्त्री चततः कूर्चेमेतः स्यमन्त्रयुकूचनत्र वराहहंसनरहरि वैकुंठविमलांडभिः अ
ग्निनाचयुतो वायुः षष्ठार्णेऽविभूषितः रागतेमखसंयुक्तदहनेनैडनान्विते मायावीजेचतारश्चाष्टार्णो ताए तयोगिनी अ
तः स्याधुरलवामगचैतिपंचयुक्तमपरंकूर्चं वराहः हंसः नरहरिः वः वैकुंठोमः विमलोलः अत्रवः अग्निः रः एभिः समस्त्र
जनैयुक्तो वायुयंकारः षष्ठस्वरविंडयुक्तमपरं वीज प्रणवः सर्वेतो मायायुगे कूर्चेयुगेततः स्त्रीयुग्मं वमन्त्रगः सर्गीकामवीजे
युतेततः अजपाकामवीजेचमाग्लाहंसममायुताईं दवीजयुतासेयमदितामन्त्रगतारिणी प्रणवद्वयमथ्यगाजपाभुवनेशी
चवक्षश्च कूर्चेकं शरतोविपरीतगाजपारवकुवर्णाहि महोग्रतारिणी शरतः अस्त्रवीजात् विपरीताजपासोहमित्येवरू
पा खकुवर्णादशवीजवती तारस्ताराहकूर्चेमतेजपावमध्ये कूर्चं चास्त्रमंत्रोद्दिठश्च इतिविजयप्रदायास्तारिण्याः वीजो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श
हा थं
२६

३०७

द्वारः तारः पाशी यैल्लिविंदुर्न्हह्रींवैक्कविंदुमान् कूर्चंस्सृष्टिकुवराहेंदुयुक्तासीचनन्तः शरः कूचास्सेवाग्भवः कूर्चंदशार्णोहदनारि
णी पाशीसृष्टिवर्णास्त्रवमोनकारः मोलैोशिरक्षिविंदुरन्त्वारोयस्यमञ्त्यर्थः सृष्टिवराहेंदयुक्ताककारोलकारयुक्तिनारोमा
यासृष्टिरेभ्रसेंदुस्त्रीमनस्तावसाग्रस्वस्याजीवरिनोण्णामन्तः स्यादसवीजवानस्ता स्त्रीमहसाहकारासकाराम्भावराह मृगव
परपर्यायाम्योयुक्ता तारामायाकामकूर्चंभृग्वाकाशयतावधूः अस्त्रप्रजननतारिण्णाःषट्वीजोमनूरीरितः नारोवियदूरु
शाक्रस्वरविंदुयुनोततः मायाभृग्वाकाशयुक्तस्त्रीकूर्चयुग्मंस्मरोवधूः अस्त्रमायारतारिण्णमनुर्हिनववीजकः नारःकूर्चं
शिवानेस्त्रीलक्ष्मीर्मःयास्मरस्तथा अत्रिरग्नीडवक्राव्धाःकूर्चयुग्मंतुरीयतः विंदुनाचयुनोस्मार्णःशरश्चेतियतस्ततः अस्त्रतानी
हवीजानिरत्तिणीनारिणीमनोः यतस्तनश्येतेनक्रमादेतानिवीजानिनात्रसेतीनिजल्पिते कूर्चंमायावधूलक्ष्मीस्त्रीवराह
युनाततः मायाकूर्चंशस्राश्त्येगजाणोसर्वेनारिणी मायाकूर्चंपुनर्मायाकामोनेवरुणेंदुकौ षष्टस्वरेंदुसंयुक्तोमिलितोच
परस्परं वधूकूर्चंस्त्रवीजानिगजाणेनेगनारिणी नारस्सृष्टेरष्टमोवह्नियुक्तस्तर्यंडभ्यांसंयुतः स्त्रीचपश्चात्सृष्टेनेदोविंदुना
वह्निनावेशानेनपिग्राहनोद्योमस्ताभ्यां युक्तासीचास्वंनतः कूर्चमायेत्रिदेदेचद्याद्विवर्णेडयोगिमाया वीरीदारिरषष्टयुक्तोमा
नसारेसर्गयुक्तोभगस्व पतेजंभकनारिण्णावर्णाविश्योन्मितामताः अत्रिदेदस्यदकारद्वयस्यक्रमेणाद्वितीयचतुर्थस्वर
योगोविवत्तितः इंदुयोगस्तूभयोरपिवाप्येतारेवःइंद्राश्चमित्येकवचनादनयोमिलनेविवक्षितमिनिधर्मिनेप्रणवः कमला नि ३
कूर्चंमायातुर्यस्वरविंदुभिः युक्तःसृष्टाष्टमःसृष्टिनेदोपिवतथाविधः पुनरात्र्यःसृष्टिमारस्तदन्तकूर्चंदद्वयंद्वयेदितः इतिशेकर
वीजात्मा कथिनाग्रम्ह्रींरिनोणी ग्राद्यासृष्टिनेदचटिनवीजात्र्यम: तथाविधस्तदन्तदयोस्तर्यस्वरेरेफविंदुयुक्तनमर्थः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सृष्टिभारः सृष्टितः कवर्णश्चतुर्विंशतिर्मो नाभिवर्णो मकारः तारमायोतरैस्सृष्टेस्तृतीयद्वयमासनः वामाक्षितद्वसेयु
क्तं सविंदुपरणीमनुः तृतीयद्वयमर्केंदुस्वरयुक्तं सविंदुकं पुनश्चधरणीवीजं कूर्चं स्त्रीच रत्नथाप्येवमेकादशार्णेयमीरिता
गणेशतारिणी तारमाया कूर्चं शराः प्रोक्ता पादे तु तारिणी प्रणवः कूर्चं मायास्त्रं महातारा विवर्णयुक् तारमायावधूभू
मिशक्रवीजानि रवंभगः वधूकूर्चास्त्राग्निजाया दशार्णा भूमितारिणी प्रणवोऽन्त्यहरे वीजं तारो तर्पेड संयुतो कूर्चं
मायावधूर्जीववीजं गगनं विसर्गकं कफान्त्यस्वरान्ते च पुनः मेघनिशाकरः अस्त्रं वधूरमामाया कूर्चं वाणी शरोपि च स्त्री
वीजमेत्रिरनलतुर्यस्वरनिशेशयुक् अत्रि रागेन्मखेन्दाढ्यो वलाहविंदुसंगतो माया पार्श्वादवीजं च हरो सर्गयुतो शरःम ता ६
हेग्नतारिणी प्रोक्ता त्रयोविंशतिवीजका तारो मायभगौ षष्ठविंदुयुक्तौ तरौ तथा रेफौ विवोद्रतौ व्योमसेतत्त्रितयमीदृशं
प्रत्येकं चकलोतद्द्विधा व्योमद्वयं तथा वियदि द्वौ त्रिया कैंदुतन्यस्वरयुजौ क्रमात् सेंदू विंदुभवाद्यौ खवियच्चापि
विसर्गवृत् सृष्टिस्थितीययुक् पाशो मरुदंतिशिवेंडवान् कूर्चं तत्स्त्रीवीजं च वर्मवासेदृितस्तथा द्वाविंशतिस्त्रीजाढ्या
त्रैलोक्यविजयाभिधा तथा षष्ठस्वरविंदुयुक्तौ रकारत्रयुक्त नकारहकारात्मपि प्रत्येकमीदृशं त्वषष्ठस्वरविंदुयुक्तौ ते
कलावपि तद्वत्षष्ठविंदुस्वरयुक्तौ तावपि द्विधा हद्वयमपि तथा षष्ठस्वरविंदुयुक्तौ हकारलकाराभ्यां परस्वरमिलिताभ्यां
क्रमाद्वादशचतुर्दशषोडशस्वरयोगा द्वीजत्रयं खे हकारो भवेतप्येकादशस्वरेणविंदुनाच युक्ताः कार्याः दिठस्य चत्तराम
त्रो प्येकवीजं तया गणनाम् पात्रिंशद्द्वाविंशती स्युः तारमायाविसर्गोत्स सृष्टिषष्टस्थिया क्रमात् दीर्घत्रयेन्दुयुक् कूर्चमं
स्त्रल त्मीः शिवानतः कूर्चं हृदयेस्यादजयाव्योमहेसौ द्विधा पुनः द्विचतुर्थस्वरं द्वाढ्यो कूर्चं देसश्चसर्गवान् चैतन्यतारिणी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्थि ३ वी

शा
ह्वार्थे
२८८

समदशावीजवतीमतादीर्घपदंद्वितीयस्वरपरं घपदंवत्तर्थस्वरपरदीर्घेतिसमृदितमहाधिकचतुः संख्यावोयकनमादाद
शस्वरपरं पवंरूपस्वरत्रयुयोगः क्रमेणाक्षराष्टिष्वष्टस्पचकारस्यत्रियाकृतस्यविवत्तिनइतिवांवीचैमितिर्जतत्रमहूनेम ५२
वति नारमायावष्टकूर्चस्थितिः षट्दीर्घविंदुयुक्षट्यास्थितपिभूस्तष्टि भृगुयोमानिविंदुनाभगेनवांतेपुक्रांति
हूंवंमंडजलेननः षकःषनोभृगुश्चवंसंदवः त्रितिवीजकेवाग्मायाकमलाप्रांतेवियद्भृगुसंखांत्यतः हनःसाग्निःक
फोत्याणोंभववान्तिडमोषमः प्रणवोजीववीजेचगतसर्गरसोन्मितेश्चेतः स्पभृगुदुहूंकूर्चव्यसकमांडकजोवतः वीजपं
चकमाख्यानेप्रणवोवाग्भवोत्तरं षष्ठस्वराःइतिप्रोक्ताविंशद्वीजात्मनारिणी डाकिनीमंत्रकापंचवेदोन्मितभिदावती प्रण
वमायादिःस्वाहा नविंशद्वीजवानेकपंचडाकिनीतारिणीमंत्रः नारमायाकूर्चवीजवह्निःषट्दीर्घविंदुयुक्वष्टवी
जेनतोवह्निस्थिति भूब्रह्मंहसर्वषस्मामेषामननःस्यात्भृगविंदुस्वरैननः वाग्मायाकमलाष्टवंमंत्रश्रीप्रांत्यगवषः
भूजलज्वलनोवायुरेकत्रहिरसस्वरे सपुत्रःसशशांकंचजीवोविगतसंगकः ससर्गश्चभृगुःपश्चादम्वलक्ष्मीःशिवाद्य
वाक् वाधाःषट्सैदवीलांतार्णनंदाह्विवीकजा डाकिनीतारिणीप्रोक्तेनिस्थितिडंःभूलेःब्रह्मकाहंसःसःस्वहः भगविं
दुस्वरैर्द्वादशस्वरपंचदशस्वरैः एवंमत्रैःनः एवंमंत्रैःनः एवंमत्रडाकिनीमंत्रश्रीवीजांतेगतंयाद्वियद्भृगुविसर्गादिनावि
दुमाक्षसद्धन्येतेनोहूंतेवीजं नेदह्निवीजकाद्यकोनविंशद्वीजवती नारहूंचवष्टमायाभणःषट्दीर्घविंदुयुक् ग्रव
दयस्यमध्येस्यादजयादितयेननः ऐंद्विस्थितनलब्रह्मभृगुवाराहकाश्वषट्शकविंदुस्वराकृत्वाहरौविधास्थितोक्रमात
मेदकंसर्गिणोवाणीमायालक्ष्मीवियद्भृगु कांतयांतेचपानस्पासोपिरुद्रार्णविंदुयुक् जीवोविसर्गेहानोथवियद्वंसास्वभो

268

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तिमाः भूम्यादिकं वतन्मूनवर्णास्त्रेत्यष्टवर्णा नः षष्ठस्वरो विंदुयुक्तो जीवाद्युतमनायुतः वाग्भवं तत्पंचवीजानि नित्यमायाद
शसंदेवः श्रीस्त्वमायेति सर्वाभीष्टिवीजमेतानुलाकिनी भर्गो लः लइरकसहाग्नीइं ड्रादि षट्प्रतिपाद्याः तेषां वनर्दशस्वरेण
विंदुनादयोगे एकवीजं स्मृत्यः तः भांतिमोद मः तारमायाकूर्चतः स्यान्तदृष्टिः षड्दीर्घविंदुयुक् वहजीवः स्वर्गहीनम
विसर्गो भृगुस्तनः कामवीजं ब्रह्मभूमिस्थितिरेफसहाग्नि षट् इंद्रविंदुसदारूढाः कूर्चश्रीवाङ्शिवारमाः हसखान
लयुक्तवा मपार्श्वो रुद्रार्णविंदुमान् जीवस्तथा वियो व्योमहंसान्त मदनादिभूः जलवह्निमरुच्चेति वर्णाष्टकमिदं युतः
षष्ठविंदुस्वरारूढं जीवाद्युत्तमतः युतः पंचवर्णैस्तवीजानि काद्याद्यादेशसंदवः श्रुतं कामस्त्वभूवेदवीजं एकाकिनीम
ताः सेतिस्वरूपं भृगु परपर्यायं हंसपिस्वरूपं चरामपरपर्याय मदनपदस्यादिकारो वैकुंठापरपर्यायं मदनपदस्यादिमे
कारो वैकुंठापरपर्यायः तारो मायातन स्तारा कूर्चमाया युनारमाः प्रासादोरविंदुक व्योमसरेखा वीजमिष्यते वि
विसर्गो जीववीजं शरः षट्दीर्घविंदुयुक् भृगुर्मायाभृगुः सर्गी हंसस्थित्यनलसमा व्रह्मा च वियदारूढा भगवेनः
सविंदुकाः परस्परं चसंवद्धाः माया कूर्चवाग्भवः मायालक्ष्मीस्तनो व्योम हंसस्थितमरेफकाः पोनगाः शिवविंदा
द्व्याः सोपि जीवो लसर्गकः नक्षित्रवैकुंठपराजलाग्निसमीरणाः षट्वियुषष्ठेनिष्ठाः जीवादिकास्वरा मतश्च पंचमायात
तास्त्रसकलाः स्वराश्चसविंदवः शरः पृथ्वीवीजकूर्चमहामनु साकिन्या वेदविशिखवीजो यं श्रीशिवोदितः व्योम्नोहका
रस्य सविसर्ग युक्तत्वे सतेसरेत्वे फयुक्तत्वे च सति भवति वीजांतरं प्रणवोथ शिवा स्त्रीवकूर्चे षट्दीर्घविंदुभिः युक्तो व्यो
मशंरो लक्ष्मी वियद्धंस विर्यीद्राः स्थितिगाः सानर्विहिं द्वस्वरगावाक्शिवारमाह सखाग्नियुतः पांत्यो भविंदुस्वरानि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्वितीयपंक्तिलेखं पयेवमिति तृतीयपंक्तौ स्त्रीणि पुटेत्यादिना षट्‌बीजानि लिखेत् तेनाक्षानानि चतुर्थ्यां चतस्रो मायाबीजचतु
ष्कमिति किमवैरिनें द्वाविंशति बीजानां लेखनात्सिद्धो यंत्रविनामगणोपश्चात्तं वेष्टयेत्सम्यक् चतुष्कोणं तु रेखया गकारा दश
स्युर्लेखाः सर्वे पश्चिमउत्तरे प्राग्दक्षिणास्तु समालेख्या गकारा विंशसंख्यकाः स्रुतेत्रातुसमानीयमस्तिकाकस्य … कां तदा गण
पतिं कृत्वा यंत्रं तत्स्योदरे क्षिपेत् संपूज्य गंधपुष्पाद्यैरिमं मंत्रमुदीरयेत् देवदेव गणाध्यक्ष सुरासुरनमस्कृत देवदत्तं महाविघ्न
यावज्जीवं कुरु प्रभो ममापन्नमिति महोदयोपारः इमं मंत्रं समुच्चार्य सहस्रमात्रं निरवस्थं च क्षिपेत्तत्र गणाध्यक्षं पूजयित्वा … तिरति
कां यावज्जीवं भवेद्वश्यो गणेशस्य प्रसादतः इति ग्रन्थगकारैर्वेष्टनानंतरमपि वहिर्भूपुरं स्कार्यं पडक्कं महोदयौ दन्तरस्रा
दशदिक्षु दशबीजी गणेशानः विलिख्याद्क्षिणाहिनाकुर्याद्भूयोपि भूपुरं तानयंत्रं गणपतेः कदं … विन्यसेत् विधिर्मि
तस्य स्तेत्रादानयाकृत्स्यामदा पंचोपचारैर्गणाधीशं संपूज्याथ मंत्रं पठेत् उक्तवमन्त्रः सहस्रमात्रं परागते नैवविघ्नस्य गणाधिप
पं संस्थापयेन्मदागतं मेवं वश्यो भवेन्नर इति तथा च चतुरस्रं भूर्जे स्त्रानामिकारुधिरगोरोचनागजमदलाक्षारसैः समुद्दिते
जांतीलेखन्यालिखित्वा तत्र प्रथमपंक्तौ मायाबीजसमकं द्वितीयपंक्तौ वकुशमायाकाम गणेशात्मक चतुर्बीजानि लिखित्वा
देवदत्तस्य यत्तद्वं यावज्जीवं वशं कुरु कुर्विन्यादिरूपं साध्यादिनाम लिखित्वा तदंते गणेशबीजं विलिख्य द्वितीयपंक्तौ पूर्ववत्
तृतीयपंक्तौ स्त्रीणि मायास्त्रीणि मायाकाममायात्मकानि षट्‌बीजान्यालिख्य चतुर्थ्यां तत्र मायाबीजचतुष्कं लिखित्वा चतुरस्रा
दशदिक्षु गणानि रिक्तानि तस्य दिशासु प्रत्येकं दशगणपतिबीजानि प्राग्दक्षिणान्यालिख्य तदहिःसूत्र संस्कृत्वा यंत्र … क्रिया
मतदस्य … गणेशमूर्तिं विधाय तदुदरे तं यंत्रं प्रविश्यावाहन प्राणप्रतिष्ठादि सर्वं कृत्वा पंचोपचारैर्गणपतिं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा

त्रा यं.

२९१

291

सेतुर्ज्येष्ठाकाष्ठस्थमंत्रेण संप्राप्य षट्कमात्रेण गते नाम्नूर्ति तिथ्यायमुदासमष्टगाष्टरये दिनेनत्रिगेस्तितार्थः पूर्व विजयकामनायां चेत्रम
क्रेय त्रिचिंतामणौ प्रयानः संप्रवक्ष्यामि पूर्वं चूतजयावहं सर्वं चूतेजयं दयाहारणं पंत्र म एवं वाजिनः क्रमप्राख्यानसूत्रं तु:ष
ष्टिककोष्ठके तद्धारणा जयो देवि पूर्व्तेसर्वत्र निश्चितः शाणपद्वेन सेले खंत्र ले खन्याकाकपिवया मषीनकज्जलसेवलिखेद्धो
र्ध्वचिमिते निपुण्यद्दौ सुसंलेख्यानवरेखा तत्र विस्तृताः एवं भवति तत्कोष्ठाश्च रतः षष्टिर्वेशानने मध्ये वीजांस्तु संलिख्यानुलो
मतः तान्येव चपुनर्लेख्यान्येयं वृद्धिक्रमेण तत् प्रसंगोस्य मया प्रोक्तेये त्रैविक्रमे मनोहरे सर्वेषु तेजय स्यैव धारणाज्ञायते प्रिये इति च
तुःषष्टिकोष्ठानां मध्ये प्राथम्यादीशानकोष्ठमारभ्य यकस्यापि द्वाविंशद्वर्णा मंत्रस्य वर्णा न विलिनो शिरसि प्रतेपणेन वीजभावमाप
न्नानुद्विक्रमेण स्वगत्याकोणगत्या परिमषीद्वर्णकाकपिवले खन्या कोष्ठ निर्माण पूर्वकं विलिख्य पुनरस्व गत्यैव प्रतिलोमतस्तान्येव मं
त्रवीजानि शेषभूतद्वाविंशत्कोष्ठेष्वालिखेदिति पूर्वः न केवल मीशान ततोध्येवान्नष्टातेन वाजिगतिः सर्वत्र निर्दृष्टातिः किंत
वृद्धिकल्पितक्रमेणैव तन्निर्वाहः सत्वमपोपनिवद्धो यथा कुकाममम्यगेराजा द्याग भुसम्प्रन्तनाव तुः धमन्यमप्रसंख्येनगाह्य
ः रव्यखस्तसाः इति वर्णानां संख्याककोष्ठेषु क्रमशःस्थयोः ततः पंचमपंक्तिस्थप्रथमकोष्ठमादितः कृत्वा ककारमष्टवर्ग
षु शेषेषु षट्क्रमादरात् पूर्वोक्तमंत्रवर्णाः स्युरालेख्या इति मम मतिरिति कादिनवष्ठादिनवेत्यादि पूर्वोक्तसंकेतपर्वाज्ञ प्यादनः
इयां तु विशेषोयदत्र वर्णानामवावा पसपृक्ता त्स्पले वाम तो गतिरकाना मितिगणक परिभाषाश्रितद्वाभ्यामपि वर्णाभ्यामकद
यमानीयैकास्मंख्यासंगृहीता स्वरवस्वरांतवर्णास्थलेचस्वरवस्वरोपिहिसंख्या समर्थकतेन स्वीकृत इति तथाचककादिवर्णैः क्र
मेणभूरुद्रपंचतिथिरंतभजातिहस्तिद्वीभेदुरामदहनेकनगाश्विनेत्रखांग्मस्वाङ्गरसवाङ्गनवाकपृथ्वीपंचाशिरवेदुअस्लोपिर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लिप्तिवाङ्गसंख्याः भूरामनंदेविषुषट्त्रिभुजाष्टशक्रोंकाद्रिद्विभूद्विगिरिभूगिरिवाङ्कोष्ठाः मंगलहीनः यद्वा चन्द्रःखाष्टक
मेऽनलमम्यन्तनेयचन्द्रलक्षे परिनश्यन्तश्चंपंचमाम्यनरसंख्याककोष्ठचाटन मलिनस्यपदीशानकोष्ठप्राथम्यात्तमारभ्यैवबीजलिख
नमानलीम्येनतदीशानकोष्ठपूर्वेदिकस्थाद्भागगतकोष्ठपरिसमाप्य9नमध्यचतुष्कीयनैऋत्यकोष्टमारभ्यव्युत्क्रमेणलिख
नमेव्ववर्णनालिख ईशानादिपादत्रिपक्रमेणगणनया पंचाशतमेकोष्टपरिसमापयेदितिमूलनात्पर्यार्थः तथाचायंक्र
मःपर्यंवसितोस्माभिर्निबध्यते अष्टाविंशतिविषमसमविधिपटक नेदाग्नि वेदस्मात्रलास्पर्ने नगाद्रिवाङ्करास षट्पंचःनेया
योनियो वजीयप्रकृतो गजोद्रि परणीत्रि स्वाति वेदं बूदस्स निद्रे कभुजा तिभू रस नप द्विद्वि दिगामेषुचरनगाग्नि
स्मरवाणरवाद्रि रवगुणे क्षितिरुस्मर व्योमटकसमाग्नि दिशरा इषवाण कुविधि वेगद्रि शोभिरुषु भूस्मग्योसनवो कभू भुज
गिरितोणे चतस्त्रुन्मिने पाथोध्यद्रि परारसे उविशिख तोणीपरानेगिषु २ वह्नेभोधि रसेत्र राममदनो केषु क
वेदानलोभोधि त्रित्रिगिरिद्वि खेडुः शरटक पंचत्रि पंचाद्रिषु खष्पकोन्मितलोगतेखमदनेकोष्ठेसमाप्तिर्भवेदित्ययम
त्रिधिद्विजेनगदितोमूलानुसारीक्रमःइति केचित्तु वाजिगरहत्वेनमासिद्धाद्वितीयकोष्टाद्राजिगत्याचन्द्रः षाष्टकोष्ठेषुबीजलिख
नेकाथ्यं तत्रायंक्रमःप्रस्तुतस्तीति नेद राम श्रुति भू रुद्र नेटक भूविधी भेषु द्वीषु गिरित्रि खाद्रि मदना नेगैक विद्दग्निषु
व्योमाध्यी षुशरा इराम भजवद्रि द्विद्वि भूपालषट्भास्वत्वंदभुज त्रिवाङ्ग गजशक्रो भोधि भूवाङ्कषु १ पक्षय द्विदिषिष्ठ
योक्रमयास्माभ्युल्लिखेदशिकोम्यगो गाद्रि रसेषु लोचनरसा –भोधि वेदनेषु वेदानेगनवाग्नि वेदनयना द्वि अष्टेके
नागेतिलो षड्त्रि व्योमरसा भवाण विशिखवाग्नी षुद्वि खेडुक्षपि २ समद्रि त्रिगुणा त्रिवेद नववाद्धेकेषु वह्नीषु षट्वाद्रि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्मा यं॰
१५२

११२

द्यद्विगिरीषु भूस्वर परार्घट वेदवेदेषु च वेदो गैयो हितिनिर्भत्तिनो विनि परिशोक्रान्तकोष्ठक्रमान्मंत्रस्यापि यदि हि पात्रक मव शाले
स्वल्लदाख्येषमः २ इति वदन्ति परे तु पञ्चकोनत्रिंशत्तमकोष्ठमारभ्य: मंत्रबीजानि लेख्यानि तथा चायं क्रमः वेदहि पञ्चशिरि शैल
परार्णी वेदाग्नि भूमिविनमू समेषु द्विपयोपि वेदमदनो कोमोपिरामाद्रिषुग्रहेषु तिथिवार्हि षट्भज विपद क्र स्व
रे श तमा हैका छहि गणैक वह्निः नवको केंड स्मरात्तिथपि १ केदर्ण्णानलखेषु रामदहना गदिषु षष्ठारवतमाः वेदे
कहि रसाग्नि वह्निमदन ग्रते द्विपाभोविषु पञ्चकाग्न्य युगिभू गजा नलभुज नेत्माप रुपकोचन तोणीम्र द्विविवाणः नेदद
हुने षष्ठ्यः भूतकैषुव २ वेदेषु त्रिरसा गयान्तवदन तोणीपरात्रि द्विकेषु खर्वे तेशरः नेवार्द्धि स्वविधि व्योमाग्नि पं
वेदेषु वाहुग्म छक्रशान्तु वाणविशिखे करवे त्रिवेदेषु चद्वात्रिंशन्मनुवर्णकानभिलिखेत्प्राक्सः क्रमात्तु ह्मादिति वदन्ति
दामोदरपंडितास्तु हुत्स छहि जगत्तमा ग्नि नवको केंडःस्मरश्रोत्रके छग्नि व्योमशरः विरामं गिरिहक् खेका त्रि भू
वाजूषुवटत्रिंश त्रिशर त्रितर्के गजवाहिद्मात्रि शक्रद्विप विद्ये ग नेपराः रगवि परार्णीम्र हेदनेत्रेषुपि १ नेदाग्नि
स्मरवेद षष्टि कमलखषष्ठयं ग शैलाबुधि तोणीभक्कुल वाजूपंच नयननवेत्रस्त्रनेषु षट्वेदा भूपयोपि खाग्नि तिथि
टकुद्य छत्रि पंचेषु भूषट वेदाद्रि नवाप्ति सूर्ये नयना द्वीहद्विरामेषु च २ पंकेषु द्विशरः द्विवेदि धूम व्योमोपि त्रि
वेद द्विपानेगे रत्नि रसाप्ति खद्वि विशिखे श तामिनेकोष्ठके वर्णान्त्रालिखेत्क्रमेस्व मुनिः खेचाभिराकल्पितना द्वा
त्रिंशत्यमिता द्विवारमिति नेतु युक्तावदन्ति स्वया २ नत्विरे युक्तिसहं मनुष्यकल्पिता वा तस्पृथ्वीकोष्ठे मंत्रत्वस्याप्यभावेन मूला
कबीजत्वप्रत्याशायास्तत्र तत्र स्वनराम्भावात् नहिखवेनतयं च यथा लेनचाभीष्टमपद्मो प्रमाणाभावात् एतेन दामोदरक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वीदेशविन्द्रोवाजिक्रमः कृतः सेवयानीयतेयेन चतुःषष्टिपदं जनैरिति श्लोकेऽष्टनेष्टम्यापुंक्रमेणलिखित्वायतान्सेवतत्वीजा
निद्वात्रिंशद्विलिखेत्क्रमादिष्टपदेशोपितेषांप्रत्याख्यानतः हृष्टितमेवहिभक्तानांत्वत्प्रीत्वदीयेचरणेसमेतोगुरोरोत्वदीयःपरिवा
रकोऽहं दीयप्रयोगोविधिवत्तथापसंपादनीयोमदनुग्रहायेतिश्लोकेस्वकल्पितेभक्तानांसमागतोऽहंतेपादयोर्भक्तवत्सलदी
पकार्यंचभवतांसंपाद्यंवैनमोनमः इतिसंहितायांश्रीशिवोक्तमंत्रस्यानेप्रयोजनयतांमणिकृतांमनेभक्तिनरंगिण्या
मस्माभिः नत्वर्थेस्यमेत्रोक्तस्ययेनकेनापिशब्देन वहस्यमेत्रत्वाभ्युपगमेपिनदीपश्लोकेमत्रतोगच्छति भक्तवत्सलेत्यर्थे
स्यनमोनमस्त्यर्थस्यचनूतनत्वात् परिचायकत्वस्यर्थस्यापिकृतत्वाच्चेतिनकिंचिदेतत् किंच प्रतिलोमतइतिमूलार्थोपित
कश्चिदनस्तनइतिनहितोयः चतुःषष्टितमकोष्ठस्थवीजैःसमासिकत्वा समचत्वारिंशत्तमकोष्ठमारभ्यपुनर्द्वादशोदे
त्यादेरसंभवात् अपिच ईशानकोष्ठतोमध्यतोवायव्यंचलिखनप्रारम्भउचितोनयतः कुतश्चित्प्रत्यंतरेणतथानिश्चया
त् अत्रसाम्यान्वशास्त्रवाधकस्यविशेषवचनस्याभावादितितत्वे चतुःषष्टिकोष्ठव्यापिप्रोक्तरीत्यानैर्ऋत्याकराणीतिरे
व्याककोष्ठात उरुष्ठास्यव्यानेकमाद्युत्क्रमादाद्विपावादिमोत्पांतरस्येष्ठतेषु इतिमदीयश्लोकार्थस्त्ववलेखयपिस्तं
कोष्ठाद्गणस्वगत्यावीजलिखनंसंभवति प्रथमकोष्ठाउपन्यस्तोकक्रमादेवचरमकोष्ठाउपन्यस्तोकव्युत्क्रमात् अंतरको
ष्ठाः प्रथमोकचरमोकशालिभिन्नास्तेष्ठक्रमोत्क्रमस्थेति तथापिनेदंमूलापानमितिप्रचलिखनेनादतेयमेवतिरिक
श्रीहर्षिकामनायालत्स्याधारणायेवमक्तेनेत्रोनरे प्रयातःसंप्रवक्ष्यामिश्रियोयंत्रमुत्तमंप्रिये सर्वसिद्धिप्रदंयंत्रं सर्वस्ना
हवेयर तेजस्करंतुष्टिकरंश्रीकरंचयशस्करं अमरतनप्रदंनॄणांसर्वाभीष्टफलप्रदं शत्रूणांनाशनेचैवमित्राणांवर्द्धने

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
द्वा यं
२९२

293

परे स्वसेनारक्तेनैवपरसेनापसारणे अथर्वणादिभिर्मन्त्रैः शत्रुभिः पीडितेसमनोवन्तेणेपरमेश्वाणेद्वेदनेचमहेश्वरि धारणाक्रा
पुरोगेम्यश्रीसौभाग्यमुखमदे अष्टपत्रेमहापद्मेकर्णिकाकेसरैयुते श्रीबीजेनाममंयुक्तेकर्णिकायांसमालिखेत् नामासा
ध्यसाधकादिनामसंमध्यगं अन्तर्वहिर्भावमाश्रित्ययुक्तंश्रीबीजंकर्णिकायांमेसमध्यकंतेवान्तरेमसामान्यप्रक्रियामन्त्रविन्य
सध्यभागेलिखेत् अष्टदलेष्वभिविन्यस्यवर्णानादर्शयति अयुतेवारुणेविंदुभूषितेप्राग्दलेन्यसेत् अकारेणप्रथमस्व
रेणसंयुक्तेवारुणवर्णितंबीजं नरूपविंदुनायुक्तेनकान्तमूर्वदलेन्यसेत् अत्रायुतपदोपादानादन्यत्रस्वरोच्चारणार्थम्व
रितोप्यकारःतमेवचवर्णंछतमेवनीतिबोद्धव्ये तथावैसर्वंविंदुमद्बीजंतस्यदक्षिणदिग्दले वैसर्वंविसर्गाचकंप्रथमे
स्वरेविंदुयुक्तेकन्तावादक्षिणदलेन्यसेत् तथानान्तेपान्तसमायुक्तेसविंदुवारुणेदलेनान्तोदक्षिणपार्श्वोपरपर्यायःपका
रः पान्तोव– परपर्यायोरेफः तथाचप्रमितिबीजंपश्चिमेन्यसेदित्यर्थः तथाविसर्गविंदुसमायुक्तेसौम्यैदिग्दलेलि
खेत् विसर्गःपंचमस्वरः तथाजान्तेवह्निसमायुक्तेविंदुमद्वह्निदले जान्तोझकारःसहितोनवमः सवह्निनारकारेण
युक्तोविंदुनाचयुक्तोविंदुनाचयुक्तआग्नेयदलेलेख्यइत्यर्थः तथा वान्तेविसर्गसमायुक्तेविंदुमद्वैऋतेदलेवान्तोवका
परपर्यायःशकारः विसर्गकारमन्तर्विंदुनाचयुक्तोनैऋत्यदलेलेख्यइत्यर्थः तथाब्रह्मणोद्वादशबीजंपंचमस्वरसं
युते विंदुनादसमायुक्तंविलिखेन्मारुतेदले ब्रह्मकःकारस्तस्माद्वादशतमष्टकारः सपंचमस्वरेणविंदुनाच
संयुतोवायव्यकोणेलेख्यः तथा वर्गान्तेशान्तसंयुक्तमेकादशसमन्विते विंदुनादसमायुक्तंन्यसेदीशानदिग्द
लेवर्गान्तःककारःशान्तःक्षःएकादशस्वरोठि टीकायाःपर्यायः तथाचक्षेमितिबीजमीशानकोणेलिखेदित्यर्थः त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दन्तेतरेणैकनेत्रयुतामाह तद्बाह्ये परितो मन्त्री श्रीबीजे प्रथमाहृतौ द्वितीयकामबीजेन शक्तिबीजं तृतीयके बिन्दुयुक्तेन तां
तेन वेष्टयित्वा निरन्तरं षडरष्टदलेषु श्रीं ह्रीं प्रतिदले लिखेत् महामायात्रिकोणाभ्यां वेष्टयित्वा बहिस्ततः महामायाव
र्णैस्ततः त्रिकोणं प्रसिद्धमेव ततो भूपुरं समालिख्याग्रुखः सुप्रसन्नधीः गुरुं सम्पूज्य यत्नेन वस्त्रताम्बूलदानादिभिः गन्धपुष्पा
क्षताद्यैश्च यन्त्रं सम्पूज्य येत्प्रिये सहस्रं च जपं कृत्वा सर्वसिद्धिकरं भवेत् रौप्यपत्रे स्थले हैवा भूर्जे वा लिख्य धारयेत् इत्यष्टार
यन्त्रे निर्वहते श्रीर्न संशयः इति श्रीदावष्टदले कमले कृत्वा तद्बहिर्हेन पंचकोणं वीथीचतुष्टयं संपाद्य तद्बहिस्त्रिकोणत
द्धिः सामान्यशास्त्रप्रसिद्धं रेखात्रयेण वीथीद्वयं मातृकाप्राणप्रतिष्ठामन्त्राभिलिखनार्थं मन्त्रस्थापनं ततो वहिर्भूपुरमभि
रूपयेत् तत्र कर्णिकायां साध्यगर्भितं श्रीबीजं दलेषु प्रागादिक्रमेण वर्णमित्यादीन्यष्टबीजानि प्रथमावीथ्यां श्रीबीजेन द्वि
तीयां कामबीजेन तृतीयां मायाबीजेन चतुर्थीं वर्मित्यस्त्रबीजेन वेष्टयित्वा बहिस्तनाष्टदलेषु प्रतिदले श्रीबीजं च सप्तश
स्त्रिते लिखित्वा तद्बहिस्त्रिकोणं मातृकार्णेन वेष्टयेत् भूपुरे च शेषं यन्त्रं सामान्यप्रक्रियाप्रोक्तं न विस्तरेण पूर्वोक्ताभिमन्त्रितो भूत्वा यन्त्र
प्राप्य च स्वालंकारादिभिः प्रसन्नमना भवन्तं नत्यर्पचशतं उत्तमस्को भूत्वा गुरुं सन्तोष्य गन्धादिभिर्यन्त्रं संपूज्य च कारक
श्रीमन्त्रं सहस्राकृत्या जप्यात् प्रतिष्ठासामान्यविधिप्रोक्तमपरमप्यत्रोक्तं स्मृत्वैवेति दिक् पोगरला वल्ली अष्टपत्रं तु गेम
ध्ये सविसर्गमवेष्टितं नाम तद्बाह्यपत्रेषु सपरः सविसर्गकः रोचनाकुङ्कुमेनेदं यन्त्रं समालिख्य धारयेत् काव्यः सहरागता
याश्रुतस्समीतः प्रजायत इति अष्टदलकमलकर्णिकायां मकारेण श्रीकेबाप रथयोयेण परिवेष्टितं सविसर्गं सा
ध्यनाम लिखित्वा तन्मत्रेषु संपरं ओमापरपर्याये हकारं सविसर्गं लिखित्वा साधितमिदं यन्त्रं रहाय धारणात् लिखनेवा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्वा यं
२९४

294

स्वगोरोचनोकुंकुमैः ततस्तत्पंत्रधारणेन वश्यमोक्षो भवतीत्यर्थः तथा पंचतत्त्वमध्यस्थेनाम पञ्चोदोर्वाहिः प्रष्टौ च समवि
सर्गोयास्तदाते पुनरष्टसु ह्रीं यं पत्रेषु उष्टानां यंत्रमुच्चाटकारके काकपक्षस्थलेखन्या लिखितं प्रेतवाससि करवीरुधि
तांगारविभीतकरसैर्भिर्मिः वायव्याभिमुखं वर्तितं समभूमौ तेशनिश्चरेशति प्रेयमर्थः प्रेतवस्त्रासने पत्रिकारवीरपुष्पचितं ता गा
रविभीतकरसैः समदिनैः काकपक्षत्रलेखन्या प्रवेमष्टदलेन हद्दिरष्टष्टदलोत्तरे लिखित्वा प्रथमकर्णिकायां मध्ये
साध्यनाम तस्य पूर्वादिष्वष्टदिक्षु यमिति वायुबीजं लिखित्वा प्रथमाष्टदलेषु सविसर्गान्तयेन मरुद्वर्णेनालिख्य
वहिर्गताष्टपत्रेषु प्रत्येकं मायाबीजात्मकं बीजं हठें लिखित्वा साधितमिदं यंत्रं कृष्णचतुर्दश्यां शनिवारे वायव्यादिशा
भिमुखेन निक्षिपेत् तेन तदुद्दिष्टानामुच्चाटनं स्यादिति तथा हननमध्यस्थितनाममनदाहस्थवत्तष्टय कूटमंत्रसंपुटदाहयेत्ता
पुरंगोमदासहः भूर्जे मंजिष्ठया लिखेमधुमध्ये स्थितेसति श्वाहत्रिर्जायते वश्यभवशीभवेदिति आपमर्थः वसुदलकमल
कर्णिकायां साध्यनाम लिखित्वा तद्दलवत्तष्टये प्रत्येकं कूटबीजं लिखित्वा तदहिर्भूपुरे कृत्वा संपादितं यंत्रं मधुनि प्रक्षिप्य स
दाकर्षणकर प्रकारेण तेन वशीभवतो वश्यकरं वा वश्यं भवति पत्र लिखनं मंजिष्ठागोरोचनाभ्यां भूर्जे जातीम
वादिलेखन्यान्तेष्टपं कूटमंत्रो यथा सवर्तकेन मदनादिमवर्णकेन तष्टष्टी जलाग्निभिरूपेण महत्सरेफः ॐ हं
तथात्रिविधमितस्वरूपक निरुक्ते श्री शंकरेण कृपया किल कूटबीजमित्यादीनि बीजयंत्राद्यमानि वर्णोकयंत्रव
र्णोर्के त्रित्वनतत्त्वपथातं स्थानोपनत्सेः संवहयंत्रं तथा विषममपि द्विविधं साध्यसाधकनामवर्णोक संवद्धं केवलसाध्य
नामवर्णोक मवद्धं चेति तत्राद्यमपि द्विविधं नवकोष्ठकयंत्रषोडशकोष्टकयंत्रभेदात् तदेतद्द्वयमपि द्विशोर्विशिते शिव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तोऽस्वे प्रथमं सिद्धयंत्रं कथयिष्ये न वा गुरुतः सिद्धयंत्रस्य साध्येन त्रिगुणनाम देवनाम साध्यवर्णां कथं योन मेलयित्वा वरानने हल
तो च स्वराणां च संख्या समग्विदाय च साध्यसाधकवर्णकान् गजभक्तान् कल्पयेत् पञ्चादिन संख्याकेन नवकोष्ठे विभज्य सेन प्र
थवा केन संमेलयित्वा चाष्टहृतेषु तः नवभिः संयुते हृत्वा विलिखेन्नवकोष्ठेके अथवान्यप्रकारेण मेलयित्वा तं एककान् द्वि
गुणान् समविहतान् च वगुणान् गजैर्हृतान् विलिखेन्नवकोष्ठेषु हृदि तेषां कान्नसाहितः नवकोष्ठात्मके यंत्रे विरचयित्वा निये
तरं के विलिखेत् कोष्ठे नेत्रसंख्येन ततः पूर्ण सममे षष्ठकोष्ठे नवमे पंचमे ततः पृथमे वेदसंख्येन तृतीयाष्टमे प्रिये विलिखे
हृदि ते देवि ग्रकानां पंक्तिसंख्यया सर्वेषां वर्णान् समालिख्य सर्वेषु सर्वविधानतः यंत्रनिष्पापदे वेशि मृद्दिकायां समालिखेत् प्रा
नरूप्यायतां महोदष्टाङ्गरैवैर्लिख्यते मत्स्यान्यजलमध्ये तु मृद्दिकाम रवयावने कुरुते यो नरो देवि नमङः सैः प्रबाध्यते बाल
स्य के च मेलनेयं चन्द्रगुप्तिनाशने महायंत्रं वरारोहे भोजागारे तु निक्षिपेत् कुबेरस्य विनाशो जायते मंडलान्प्रिये इति
ते हि समाख्याते महायंत्रे परात्परं मिति प्रथमयं: त्रिगुणेति वर्णत्रय प्रतिपाद्य देवताविशेषः प्रकृतयंत्रस्य साध्ये देवताले
या मेलयित्वा तत्र साधकनाम वर्णसंख्यया सह निःशेषः तथा च साध्यसाधकनामवर्णानामेकसंख्या द्विधा कृत्वा परस्परे योज
यित्वा संपन्नाकराशिं गजेनाष्टसंख्यया विभजेत् ततः शेषाद्यारिनमे केवलसमागतिं स्थापयेत् केक हवा द्विगुणा दिहृद्याव स्यैव रू
पया नवसु कोष्ठेषु विलिखेदिति प्रथमः पक्षः साध्यसाधकवर्णाकं परस्परं संयुक्तं कृत्वा त्रिभिर्गुणयित्वा ष्टभिर्भागे हृते
शिष्टांके नवभिः संयोज्य संपन्नांकं एककद्वयादि हद्विपक्षामाश्रित्य नवकोष्ठेषु विन्यसेदिति द्वितीयः पक्षः अन्यप्रकारेणेति
तृतीयां तत्स्य लिखेदित्यत्रान्वयः तदेककान् साध्यसाधकवर्णकान् मेलयित्वा परस्परं संयोज्य द्विगुणान् पुनर्हि रूपया

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श
हृा थं.

संख्यायाधिकपासंयोज्य निष्पन्नांकेसमभिरेनाशिष्टांके नवभिः संयोज्य नष्टभिर्भागेहत्वावशिष्टांके प्रथमतोलिखित्वा
तदनंतरमेकैकहृद्यादिपदेनापरकोष्टेषु लिखेदितितृतीयः पक्षः साध्यको नामफलेवावाप्त साध्यस्तदेवतात्रेयः साध
कः कार्य्येलोलपरत्नितन्त्रे वोक्तः वर्णांकसंतानोयपस्तदन्तमाद्येवासस्तनागृहीतोयथास्वरायानोयावसशरगजास्तिकच
तुः कगनेसोणीम्लइसविधियिविद्युह्निविविशिखैः क्रमार्देकैःपूक्ताः कखगचरमाहः कसहशः तकारस्तलोपयेकस्थितरर
गे नस्मरहृदिति अकारादीनां स्वराणां यादीनां नादीनां च षोडशवर्णानां क्रमाद्दस्मादयो विशिस्वांतान्यंका भवति रका
रः ककारांकसमानांकपवनन्नकाकारसैवोकोनविज्ञातः किंचनादयो नषोडशवर्णोभवंतीति कथं स्वरादिसाम्यमत्र
मत्रारू कलेगेति हत्तौतककारण्यापारयो लेख्यो येननवदंका
धिगमोनयो पिस्मरित्यर्थः अत्र हेलोत्वराणांचांकसंख्या पृथक्
कृत्वोपदियानन्तविपुरेत्पादौ ऽजनमात्रस्य माध्र स्पदेति
तदिमुक्तेः हलानामिमर्दहोकेन वर्णानां लिखनप्रकारः एव
मेवतन्त्रोक्तः तथाहि मायावीजंतरे लेख्याः सर्वे वर्णाः प्रयत्न
तः वर्गाष्टकं चतुर्दिक्षु कोणयवीजेन वेष्टयेत् मारवीजं च भूवीजं मायावीजांतरे न्यसेत् मातृकार्णैः समं वेष्टव
हिर्वेन्नाष्टकेन च लेरंटंसंवयं संहे चाष्टदिक्षु प्रतिविन्यसेत् ... वीजं यत्र मध्येप्राणत्वेनानुकल्पयेत् हंसवीजेद्दल
पार्श्वे सोऽहंवीजं तथामतः साध्यसाधकयोर्वर्णान्विलिखेद्यंत्रमध्यतः तथा साध्यसाधककर्माणि मध्ये नाम लिखेद्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यः जीवोन्तः साधकः साध्यं इष्टेष्टपः कर्म्मा वाचकं जीवोन्तर्वा प्रयोगस्य सकलस्यैव लेखनं एवं यंत्रं समस्यापयक्रोधयथाशंकुशैः
क्रमात् वेष्टयित्वा ततः पश्चादिष्टयेन तु वेणत ततः सिद्धिः प्रजायेत नान्यथा मम भाषितं विलिखेद्दाडिमे मध्ये मया प्रोक्ते
नवत्मेना नवषोडशकोष्ठं विलिखेद्दाणं मंडले मातृकाचक्रविन्यासेन त्वादौ नवकोष्ठके अकारादितकारान्तान् लिख्य सेन्को
ष्ठके पुनात् पंचपंच विभागेन ऊनणान्तान् विवर्जयेत् पुनरादौ पत्रिपुचशेषा वर्णान्समालिखेत् नवकोष्ठे तेनैव प्रकारे
णालिखेत्प्रिये प्रदक्षिणक्रमशश्चावाईमेकाहू ततः क्रमः स्वरान्तायाविनाडत्रयौतायान्तु क्रमतो लिखेत् षोडशकोष्ठये
चेपुमातृकाणांन्समालिखेत् लिखितेमातृकाणां तस्सर्वसिद्धिर्भविष्यतीति प्रथमदर्शः जीवबीजमक्कलत्तणमध्ये लिखित्वा
तस्य दक्षिणपार्श्वे हंस इति वामपार्श्वे सोहमिति वर्णान् लिखित्वा जीवबीजस्योन्तः संपुटेते साध्यनाम भो भो त्रिपुरेश्वस्व
रूपमालिख्य मयात्तेजोन्तरेपु प्रोक्तेन सपृष्ठमन्त्रेण प्रकारेण ह्रीनीयान्ते वा बिन्दौ वावकपदं लिखेदित्येवं रूपेण बीजबि
नार्थं मयि जीवबीजस्यैवान्तर्दैवदत्तस्य दारिद्रोपशममेतज्जन्मनि कुरु कुरु विलिखेत्तारं लिखित्वा तदधिहृत्समंत्रादिरुद्र इति ने
त्रेउकरति कर्णे वा त्रादि शालिख्य तदधस्तात्मृतिलि जिह्वाबीजमालिख्य संपादितं सपरिकरं लिखेत् कुरु जीवस्य मध्ये
त्र प्राणेन समरति सविसर्गे भगे लिखित्वा जीवबीजस्य वहिर्वै भूबीजं तस्यापि वहिः कामबीजं तस्यापि वहिर्मायाबीजं ले
खे प्राणबीजस्योन्तः कथितयावत्समाणयाज्ञदिशा ग्रामो कोलेख्यः इति मध्यमकोष्ठे लिखित्वा प्रथमादिकोष्ठे ष्वपि
मायाबीजकामबीजस्त्रीविजातिवर्हिरत्तमोवेतमलिख्यतत्त्रतन्त्रोक्तरीत्या ग्रामोकानभिलिखेत् ततो मातृवर्णलेख्याः
लेखां यावतैपि तेप वर्णचेति तथा सति नवकोष्ठेषु नसमावेशस्त्याद्वादश ऊ ऋणमिति तथापि वर्णं त्वयम्भवेदिति मेवे सद्वा

वि

लि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
हा यं
२५८

इष्ठनेरिति तथा च प्रथमस्वरमारभ्य नवमपर्यन्ते प्रथमकोष्ठमारभ्य क्रमादेकैककोष्ठेषु मातृकां लिखित्वा पुनर्वामगेउरार
रमारभ्य सृष्टिहितीयायात्रपर्यन्तेन नव वर्णान् प्रथमकोष्ठमारभ्यैव लिखित्वा पुनः पंचानकमारभ्य स्थित्यर्णपर्यन्तं मकारादिशैवार
लिखेः पुनष्ठकारमारभ्य पवर्गीयवकारपर्यन्तं लिखित्वा पुनर्नाभिवर्णमारभ्य म्रगपर्यन्ते लिखेन्तोर्ध्वसिनातारत्रयेषो
म विमलन्टासिरात्मकं प्रथमद्वितीयकोष्ठेषु यथाक्रमं विलिखेत् अधोवकोष्ठत्रये प्रत्येकं षट्षट्वर्णाः इतरषट्कोष्ठे
षु प्रत्येकं पंच पंच वर्णाः पर्यवस्यति नवकोष्ठकेय त्रेकोष्ठक्रमादेव मातृकाणां लेखनं नत्वकक्रमादपीत्येवकारार्थः एते
न नवकोष्ठकेऽपि पंक्तिवेउ रमपत्रस्य नेनाक्रक्रमादपि मातृकालिखनमुपदिशन्तो नीलकंठवचनस्यैर्थराणां मतमपास्ते षोडशकोष्ठ
केषु पत्रेषु मातृकालिखनमुपदिशति अर्द्धमित्यादिना अत्र षोडशः स्वराणामर्द्धं अष्टौ स्वराः क्रमशः एव भूर्जे लिखन् क्र
मादेव अर्द्धं नवमाष्टस्वराः एकाहत्वेन कश्चिद्वृत्तरादिसंख्यानस्तोक विशिष्टकोष्ठं तमारभ्य सर्वोपि तथा[illegible]स्तत्रा
यिकस्तत्मारभ्यैकैकसंख्याहासाविशिष्टाकक्रमेणेति यावत् क्रमः स्वरोक्रमः एतत्उक्तं भवति ककारादयो[illegible]टाव
कारादि प्रथमादेवत् टादयो यान्तास्तु नवमादिस्वरवत् पुनर्नादीन् रान्तान् नकारादिकोष्ठस्वरवत् लादितोनावव
मादिस्वरवत्स्वरमालिखेत् ततश्च सर्वतोन्तेनाककोष्ठमारभ्य काथिन दिशावृत्त कारादीन् कारान्तान् वर्णानालिखेदिस
पदेश नीलकंठस्तु तानेषावपदेत्तानुमित्यादिना नानारसतुला तानेत्यादिना वावत्समाणेनपेन प्रकारेण षोडशकोष्ठक
यंत्रेष्टकोष्ठेषु भूर्जे कालिखनासेनैवक्रमेण षोडशमातृकाणामर्द्धमात्रं लेखं अर्द्धं तु एकैकहीनमिष्टार्द्धमित्यापुनरीत्या
शकटक्रमेण यथा यथा कोउपनयस्तास्तत्क्रमेण एकादीन्यादि पदं स्यात्स्य गमसारेत्यादि सूत्रेनोकस्यापतत्क्रमेण वो पर्यसनी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

धाः एवमेककारादिएकारांतो ऽप्यपि तथान्त्यकारांतो ऽल्को षोडशवर्णोऽन्त्यक्रमतो ऽभिलिखेदित्यर्थः स्मारः पुरोते त्वंतरः कल्पः स
वेमातृकार्णानां क्रमतो ऽनुक्रमतश्चाभिलिखेत्केवलं वक्ष्यमाणं विनैव तदात्वति प्रमेण समस्तं वर्णमनेकक्षणसंभवात् इदं वत्तवेचनेनैदिग्धा
र्थकमेवेति नेदं तत्र प्रमाणमभवित्तमर्हति नवकोष्टके यत्र एव पंचेति दशेनादेकादशानि निश्चापादत्राप्येकादशेनैवसमुचितत्वाच्च
तथा चैवैककोष्ठत्रयपरमयो वर्णाः पश्चिमवरुणादिनीतिदिक्क्रमुलकं विसर्गो वा पृथ्वीणाभिधानेऽपि श्रग्मवत्तक्रमस्तक्रमादेवान्वापि लिख
तम्भवितं तथा चयथोक्तरीत्या मातृकावर्णसाध्यकादिनामसहितं नवकोष्ठकादिषं त्रै मिलिखत तद्बहिर्निर्मितद्वृत्तं तद्दपवीथ्यां म
पृथ्वीदिवत्तदितदहिर्बहिः क्रमेणाष्टगोष्ठकमभिलिख्य क्रोधवीजेन तत्कारेणपरितस्तद्बहिराविष्टनतद्बहिः पुनरपि वृत्तरेखाद्वयं
कृत्वा तदंतः सविन्दुस्तकारस्यापाशवीजांकुशवीजे तिथिभिः समर्दितेनवेष्टनतद्बहिर्विहितदपवीथ्यां प्रणवेनवेष्टयेत् ततो बहिः
म: पृथ्वाणप्रतिष्ठामंत्रेणवेष्टनेहनतद्यकृतवीथ्यांनिमायकुशवीजैस्तिथिभिः सामान्यशास्त्राम भूपुरेष्ववेदंवेदगायत्रीद्वयमू
तवर्णादिकमालिखेत् अत्र क्रोधवीजपदे तकारपरतयावर्णपतानीलकंठचतुर्दशार्णमतमवलेख्यदमभिधानं वक्तव्यं
स्क्रोधपदसन्दर्भितत्वाभिधापिते पितद्रीमपदे ह्रूं चैवीजमेवसेकेनितेनोत्रिकानां हि विदकुशवीजेऽपितत्तकारस्तिगत्वं हू
वे दिक्पालवीजान्यपि तत्तदिक्षु समालिखेत् नानेवकल्पान्तरेकानि नात्र लेख्यानि किं तु विशेषतो मूलपवोक्तानि तानि य
र्णोऽभ्रमनिरासाय श्रीरुद्रोदिभिरुद्धतानि रपरेपरेनपरे हरेपल्लपरे चवापय्यं षपरेमुपरे सविन्दुशक्रमशः कोटेशवीजानी
ति तदिदं स्वरूपतयैवतत्पयकमूलसमेवेति ततः कापिभ्रमानि वन्निरित्यन्तदारान्तरमारभ्यते पृथ्वीवाद्दैः स्वष्टिरुद्रो लमि
हः पायो वायुः स्वाङ्गुष्ठौ मसाज्ञाः दिक्पालानां वीजभावेक्रमेणयाम्येनेणः पाशमायामयोत्तिति तदिदं सामान्यतोत्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
स्त्रा यं.
२५०

297

मन्त्रनयंत्रलिखनमुपरिष्टा विशेषस्तु तत्र तत्रैव स्फुटीभविष्यति एतानि चानुकूल्यमागतानि मंत्रयंत्रयोः पुरश्चरणे कृतान्यपि
नामैव कार्य्यमाप्याययंति नाखिलानि तत्प्रकारो यथा शशिराशी समौ जौ प्रभुसाधकाख्यावर्णांकजौ तत्पुनिपातयोस्तु तदा प्रभोशे वा प्रभद्रे
समौ जौ तत्रास्त्यदोषो वा विपर्य्ययुक्तेदिति अयमर्थः तत्तयंत्रदेवतानां यंत्रसाधकयोर्यन्नामनीतद्वर्णांकसंख्ययोः परस्परयोगे
तस्य एकेनैव विभिभागे हते समांको यदि शिष्टः स्यात् यदि च तत्तयंत्रदेवतानामतावर्णांकतत्साधकनामवर्णांकयोरिक
त्रस्य कतरेणगुणने सति सैकत्रराशेनैव विभिभागे हते विषमांको वशिष्टः स्यात् तदा तद्देवताके सकलमपि यंत्रं तत्सा
धकस्य शुभदं स्यात् ॥२८॥ विचारद्वयमस्य नितमपेक्षितेनत्वैकैकमिति ध्वनयन्नाह द्वे केति द्विविपर्ययएवत्यादेस्तराशिएक
योर्यीकृते सम्पन्नांकराशेनैव विभिभागे हते वशिष्टे विषमांक एव यदि स्यात् तयोः परस्परगुणनेन वशिष्टांकः समः स्या
त्तदा नाशः कार्य्यसिद्धिर्न स्यादित्यर्थः एकविपर्य्ययस्त्यादेस्तु योगगुणनेनोभयत्रापि समांक एव विषमांक एव य
दि वा स्यात्तदा कार्य्यसिद्धिः स्वल्पा स्यादित्यर्थः एतत्प्रयोगस्तु राजप्रीतिराजवश्यत्वादिकार्य्येषु स्वल्पत्वादिसंभवेप्येकपुत्रका
मनादिषु कथं कार्य्यस्य स्वल्पत्वसंपद्यतामिति तन्नाशे कालविलंबपुत्रस्मरणनाधायकत्वदुर्गुणत्वादिभिः कार्य्यग
तस्वल्पत्वस्य तत्रापि संभवस्थापनीयत्वात् षोडशकोष्ठेषु एव प्रकारः सोमवेदगज ८१० संख्यमिहोक्तेन दकेष्टकपुरश्चरणे
त भूपकोष्टकपुरश्चरणे स्यात्रैव वाणगुणवारिधि संख्यामिति नवकोष्टकयंत्राणां दशोत्तराष्टशतानाहत्यालिखनात्पुरश्च
रणे षोडशकोष्टकानां तु तेषां द्विपंचाशाऽत्तरत्रिशतानांपिकवचनः सहस्रसंख्यया लिखनात्पुरश्चरणं भवतीत्यर्थः
अन्योपि विशेषस्तत्रान्तरे निर्बीजयंत्रकलेखसाधनावसरे भवे यदा समपारयेत्तस्य सबीजत्व तदालिखेत् एतद्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हृत्स्यंयंत्राणांसर्वेषांलिखितैरस्तनामिति तथावर्तितानांवर्णयंत्रंदेयमागमवेदिभिः यंत्रंनतैकजंदद्यादनेभ्योपितन्नयेति तद्देक
वोपकावर्णोयवयंत्रेषुस्तीयवतेभ्योदानमयंत्रेषुलेख्यानांकाश्यपीत्यर्थः नारीणांवर्णयंत्राणीत्याद्युक्तवचनमपिचैतदर्थपर
तयैवप्रामाणिकायोजयंतिनत्वयथाश्रुतार्थकतया इत्थंसिद्धयंत्रेषुक्त्वानंतरं एवंदशसहस्रजपान्मकृपंचपुरश्चरणहोमा
दिसहितमनुष्ठाय सिद्धमंत्रकः साधकः स्वविविधविधिनशांतिवश्यस्तंभनादिरूपकर्म्मानुगुणस्थानेरक्तपीतादिवर्णेनतत्सु
क्षेत्तनयंत्रदेवतामभ्यर्च्यसकलयंत्रदेवतामंत्र ओंत्रिविधपुरायेनमः इत्यादिरूपंजप्त्वायंत्रमेकमालिख्यपुनस्तस्मात्दशपुष्पाणे
संपूज्यविसर्जनेनतंयंत्रंसमाहृत्य पुनरेकवारमेवंजप्त्वायंत्रमालिख्यसंपूज्य पुनर्जप्त्वायंत्रंलिखित्वापूजयेत्तावत्संख्ययेदिति
दि यावदुक्तसंख्यापूरणमनुष्ठेयं अथवासर्वाणियंत्राणिलिखित्वातदंतेएकैकनातिसंपूज्यविसर्जनेन एकः परमात्माद्वावश्वि वि
नौकुमारौ त्रयोब्रह्मविष्णुमहेश्वराः चत्वारोवेदाः पंचपृथिव्यादिमहाभूतानि षड्ऋतवः सप्तमुनयः अष्टौवसवः नव
निधयोऽङ्गानिवा दशदिक्पालाः एकादशरुद्राः द्वादशादित्याः त्रयोदशविश्वेदेवाः चतुर्दशमनवः इंद्रावापंचदशतिथयः
षोडशमहाराजाः एकद्वलसमसंगोल्लाऽरत्यादिरीत्यासमस्तलोकसंख्यासमानसंख्याकतनदेवतास्मरणेनदेवानामभेदेन
तदेकेषुपुष्पायंत्रतनदेवरूपतनदेवतानामस्त्यनतदर्थपाणि पंचेभ्योनयंत्राणामलिखिदिस्युपदेशः अंकलिखनेकालिदिशेषः
एकनेहिंगणहत्वात्रिगणवाचनगेणे पूरयेदनपारीत्यासर्वकोष्ठकमादरात् तत्रैकमाद्यप्रथमेकोष्ठेमत्री प्रपूरयेत्
द्वितीयादिषुकोष्ठेषुएककहस्ताप्रपूरयेदानिशिवनाद्यादिवचनाद्यप्रथमकोष्ठे एवंसंख्यानाकोलेखः द्वितीयादिषुवेकद्
व्यादिपदेनेति अत्रसर्वत्रप्रमाणमतानिमूलवचनान्यस्मात्रिर्मितमत्सदर्शेग्रंथादवधेयानि भूवलवर्कं प्रथमतोविलिख्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
श्री यं.
२५८
298

तन्मध्ये मत्तमेवयंत्राणीमालिखेत्यानिनामयथा यदुक्तं शिववामारवे इदानीं भूवले चक्रं प्रवक्ष्यामि समासतः वसुरस्रं समालिख्य भू
गेहमध्यक प्रमार्जिते वस्त्राष्टकं वनर्दितं देशिको विलिखेत् प्रिये मध्ये सोतेनं तदुनेभुवनस्वरमंयुतं नादबिंदुकलाक्रांतं सविस
र्गं समालिखेत् पृथ्वीबीजं चाष्टदिक्षु मध्यबीजस्य पार्श्वतः सोतेयानेस्वरेवोन्ते शांतस्याद्य विसर्गयुक् शांतं त्रयोदशोपे
तं सोंतं सानुस्वारं वदेत् लिखिता मातृकावर्णैः परिवेष्ट्य समंततः श्रीमेरुशक्तिसहितं भुवनस्वरभूषितं बीजैः संवेष्ट्य सर्वतो
वोमकारेण योपरि भूचक्रं तु विनिर्माय प्राणान्संस्थापयेत्ततः गंधाद्यैः समभ्यर्च्य कुसुमैर्हरिद्रजमाणिक्य श्रद्धया पयत्नेन मू
लेन त्रिशतेजयेत् तदग्रमर्थे यंत्रानाम्बालेखनेन समुदाहृतं भूचक्रेण विना देवि यंत्रसिद्धिर्न जायते भूलचक्रेण पूरितानि ते तानि सर्वे
भवंति प्रिये भूचक्रेण समाख्यातं नदेयं परिशिष्यके दत्ते च सिद्धिहानिः स्यादित्याज्ञा परमेश्वरीति प्रथममर्थः प्रमार्जिते इति
पुरस्तात् मार्जितेन सोंते हकारे घाते नेम गुणां भवनेवचन्द्रदेशनमेनस्वरेण नादादिभिः युक्तं सजीवपदवाच्यं वसुरस्रमध्ये लि
खित्वा तस्य चाष्टदिक्षु इति पृथ्वीबीजमालिख्य तस्य जीवबीजस्य पार्श्वयोः सोतेऽमिन्नाद्ये ककारो कोक्रे हसः सोऽस्मिन्नेव व
रि र्णेवत् एषां दिक्षु मेणलिंगानंतरं हिमोऽन्तकार्णे पंचेष्टतं हिंदीमेमंडले हूंतं रूपमालिखेदिति ईशांते सानुस्वारं हकार
मकाशांतःसकारो विसर्गयुक्तोलेख्यः स्वरे वोन्ते निकारणाय त्रैनेवमदारस्वत्रसारस्य बीजात्मकरणार्थं मंत्रवर्णीयेऽपि तम
त्र प्रतिष्ठतमिति धानिते तेन त्रपणावनादिश केसाप्य सायक नाम वर्णश्च प्रथमस्वरोनान्नभीव इति धानिते अतः पञ्च
कारः केवले वर्णे सार्थकः कोऽपि नोपुषैः संयोगे योगिके वर्णप्रकाराः स्यान्निरर्थकः इति तत्रान्तरमुपलभ्यते इदं पुनरत्रा
तिरहस्यं नाम षट्कानामपरसंवदानाम् अथ कारात् ग्रादेयाय वग्राय: अत्र षट्कानामेव तेषां नाम समस्तत्वात् प्रकारविशिष्टा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नामेवनन्त्रामवर्णो नोतन्त्रामयष्टकत्वेनविवक्षितत्वात् यद्यपिव्योमहकारेशक्तास्वकारेणसहि[illegible]मित्याद्यर्थकेयो
मेदमित्यादिकुलार्णवोक्तमित्येनवर्गनार्थं श्रुतपद्यानुवादायुमित्युक्तेनीलकंठेन विफलापापपर्यायेनमेवुक्तानुवादत्वे
तथापिमध्यबीजसमुदायस्यपूर्वमातृकाभिर्वेष्टने ततोऽलमितिनिर्बीजैः ततोवलयमालिखनमितिक्रमेविवक्षितेतातत्पूर्वंजी
वबीजेनततोऽलमितिनिर्बीजेनवेष्टने ततःपार्श्वयोःक्रमस्युत्क्रमाभ्यामनुपालिखने ततोमातृकालिखनेनततोव्योमस्मंडला
नुष्ठानमितिक्रमरतिविशेषार्थबोधनार्थंपुनरुक्तिः सफलेतिमंतव्यं प्राणानित्यत्रभूवक्त्रयंत्रस्यानिशेषः मूलेपुर
तोपास्ययंत्रदेवतामंत्रे येनप्रयोस्सफलेप्रत्यनयत्वानिरेकाभ्यांभूचक्रोपासनायाउक्तलक्षणायाःप्रयोजकत्वमादर्शयति
भूचक्रेणेत्यादिना यमेत्तानेप्रत्नष्ठानायाथकस्नानविषयीभूते प्रत्नष्ठनेसतीनिष्फलितार्थः स्नानमात्रस्यप्रकृतानुपयोगि
त्व सर्वेप्रवार्वेमपियेत्राणफले सति प्रायेकेवलेफलस्नानस्यप्रयोगोपासनानुदेशपत्वात् ममस्पकृविशदीकृत्याख्यातेक
ष्विनमिदंयंत्रेपरशिक्षायनदयादितिविधीयते ननुलोभादिनादोषेकिंप्रत्यवायोऽधिकःसंपद्यतेत्राशोस्त्रियत्राभ्यर्थनी
यफलत्वातिरेकमात्रमितिशंकांनिरांचिकीर्षुराह दंत्रेचेतिसिद्धःप्रकृतयंत्राभ्यर्थनीयापायहानिरलाभःननुभूचक्रेतो
परिशिष्टप्रकाशनमस्तानार्थेत्तापनरूपमत्वनामानर्थकारि तज्ज्ञानतरित्यप्रकाशनेननुकोप्यनर्थोभविष्यतिमहेति
निषेधितस्यान्नानार्थेस्तापनस्यानेनाननुष्ठितत्वादित्यत्राह इत्यादेतिपरमेश्वरी स्वतंत्रसर्वेत्तभगवत्संवेधयिती तथा
चमिथ्याभिशस्तस्यदृष्टाभिशस्तस्यदृष्टादिकानामिवास्यानपराधिनोपिप्रत्यवायोभगवद्वचनादेवभवतीत्यभिप्रा
यः ननुमूलमंत्रंजपेदित्युक्तं तत्स्वतंत्रशास्त्रादिसकलशास्त्राभितस्यापिविनागुरूपदेशेनसंभवति गुरूपदेशि[illegible]से श्री १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.
द्वा. षे.
२९९

299

चगुरौ रुष्टे वा लाभो न दोषायेति वाच्यं सम्प्रदायपरिग्रहाभावे शिष्ये गुरुग्रहणाच्च यद्योः कलत्रयोः कयोरावश्यकत्वे
बलीयस्त्वात् शिष्यस्य यद्योग्यत्वलाभमेतेनापि दीक्षाप्यमुपपन्नं स्यात् गुरोरेव प्रत्यवायो न शिष्यस्य यदि च न स्यात्तत्र का
गुरोः सकाशाद्दीक्षाभिलाषी शिष्यस्तदानुगुरोः स्मृतेः प्रत्यवायोऽपि तु शिष्यस्यैवेति सर्वेषामनर्थपरीहारायान्वेषणीयमिति
वेत्युच्यते नाटकस्थले दक्षिणामूर्तिमेव गुरुत्वेन कल्पयित्वा मंत्रोपादानं कर्तव्यमिति तत्प्रकारस्तु क्रमः पद्मपुराणे
गुरोरलाभे विप्रेंद्र मंत्रग्रहणमुच्यते कल्पयेत्तत्र योदक्षिणादक्षिणामूर्तिं समन्वितो ताडपत्रे मंत्रं लिखित्वा स्थापयेत्सुतद
ग्रतः संपूज्य दक्षिणामूर्तिमुपचारैः पृथक् ततः पापसंविनिवेद्याथ प्रणमेद्दण्डवत्ततः ताडपत्रं समालोक्य पठेद्दृष्ट्वा नरं
शतं एवं गृहीतो मंत्रः स्यात् गुरोरपि विशिष्यते गुरोरसंभाविता दोषाः प्रायेणात्र कलौ युगे एवं गृहीतो मंत्रः स्यात्तत्त्वसि
द्धिप्रदो नृणामिति विप्रस्यैवायं मंत्रग्रहणप्रकारो न वर्णांतरस्य तत्रापि स्वपितृपितामहश्चात्रादितः कुलकादेव वा
पूजाजपहोमादिप्रकाराभिज्ञतमेयद्दनाथ्रष्टनामापत्रस्यात्पुनः सर्वस्यापि पुंसः मंत्रग्रहणस्य दक्षिणामूर्तितः क वि६
रणेऽपि मंत्रग्रहणप्रयोजनं स्याद्विना हि स्याज्जपहोमकाम्यप्रयोगादिज्ञानमात्रेणातः प्रमितत्वात् सर्वोऽपि विधिरनुष्ठा
तुं स्वयमेव शक्यत इति केवलमंत्रमात्रपमात्रबलेन जपादावप्रवृत्तस्य प्रवृत्तेनार्थ्यं भगवतापि प्रणवमात्रमाम्नातं
मिति चेद् नन्वेवं गुरोरलाभे दक्षिणामूर्तिपूजापि कथं स्यात् तत्रापि न मंत्राकांक्षायाः आवश्यकत्वात् तत्रैव विधेः कस्मा
पि हजनमात्मनस्तु मंत्रनिरपेक्षस्यात् नचैतत्पूजा मंत्रापि प्रोक्तदिशो वशक इति चेद्युक्तं तत्रापि तत्पूजायाः अपेक्षणे तु मतेन
मंत्राकांक्षायाः सत्वादनवस्थाप्रसंगादिति चेन्न मैवं येन तत्पूजामंत्रग्रहणं वस्तोर्यथोक्तो गुरुः प्रायस्त्वेवं सत्त्वेन पूर्वदेव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नामैव ग्रहणसमये पुनः मूलं मन्त्रस्य तन्मंत्रग्रहणे यथोक्तप्रकारस्यानुसर्तव्यत्वात् यद्वानुभाः शांभवा येत्यादिनापि शिव
प्रकाशकमंत्रेणैव तन्त्र जाप्तं भवतीति न्काप्यनुपपत्तिः नैवेत्यपंचदेवतानामपि तत्तत्प्रकाशकवैदिकमंत्रैरेव कार्यं संभवे
त्कृतेर्दक्षिणामूर्तिमंत्रनिषेधोदीरित्येतिवाच्य सर्वेषामपि पंचदेवतानां प्रकाममंत्रालाभात् न च वैदिकमंत्राणामुपदेशायापि
गुरुरन्वेष्टव्य एवेति वाच्यं उपनयनोत्तरं वेदाध्ययनस्यावश्यकतया तदुपदेशावश्यंभावात् स्त्रीतनप्रवृत्तिविषये तत्र केनचित्कौ
पचर्कैर्वेदानध्यापितत्वात्कथ्यानदिदं नायो स्वस्त्रवर्मेस स्त्रीतर्पितिन नयानुयीनां वेदानरशास्त्वानरप्रणीनानायेत
लोकेद्दक्षिणामूर्तिसमयेतराणामकरी स्यावश्यकमेवेति दिक् न उपदेश्य एव दक्षिणामूर्तिमंत्रे लिप्सवन्वा दक्षिणामूर्त्तेः संत्र
यावेवस्यापयित्वा षोडशाद्युपचारैः संपूज्य पायसान्नेउपयनवेन निवेद्य व्याःकस्पत्रयोदशीमरूपविशेषात्रान्नमामर्थ्यं
दशायनेपि मासनक्षत्रवारादि शोधनं सामान्यशास्त्रप्राप्तमत्रापि प्रतिषेध्यमिति दिक् अथ प्रविक्तरणा [illegible] दित्तिवोपार्थ
माध्यस्येव साधकस्यापि नामावश्यमुदाहृतंयं ग्रंथानेस्वग्रंथप्रसिद्धिर्वदेशकालावधिपिस्ववेशप्रस्वनाम प्रसिद्धमाको
न्तमाणनासौ प्रदीपिकानाससमाचाराजानस्यायापाग्रेथ्यसमासौ स्ववेश्यनामाभिधानत्वमित्येका क्रियाद्यर्थकरीप्रसिद्धे
त्तिस्यापानस्ववेश्यनामान्येवसाधकनामतत्तोदाहरणमः अत्र साध्यविद्युरानक्षामवर्णकाः षट्त्रिंशत् ३६ मार
रहाजमनेवेशे विनपावनताव शान्तविनयावनहसुलोजयदेवो भव बुधः नक्षामवर्णकाश्चतुश्चत्वारिंशत् ४८ न
यो मिलने शीतिः ८४ तत्राष्टभिर्भागैरष्टकोष्ठकाविशिष्टः तस्य प्रथमतो द्वितीयकोष्ठेषामेकत्वा प्रकल्पे दिग्गणकत्वा
त्रिगुणेवा चतुर्गुणेन विन्यसेत्यरकोष्ठेषिति तत्रैव दशनान्तस्समादिकोकोष्ठेषिति तत्रैव दशनान्तस्समादिकोष्ठे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्रा ष.
१००

300

वहद्यागणहर्षवनर्हेध्यावासेव्यागर्वोत्तयावाम्यमेतत् अथवाशीत्येकस्यात्रिभिर्गुणनेचत्वारिंशदधिकद्विशतोकः
२४० अष्टाभिर्भागहरणेष्टांकोवशिष्टः तस्मान्नवधिःसंयोजनेसप्तदशांकः पूर्ववत्सत्रः तस्यद्वितीयमासस्यहूर्ववेवहर
ध्यात्मासः करणीयः अथवाऽशीत्येकहाभ्यांसंयोज्याशीत्येकनामानीयसप्तभिर्भागेहृतेपंचांकोवशिष्टस्तस्यन
वभिर्योगेचतुर्दशांकः सप्तत्रांनेत्राष्टभिर्भागेहृतेषडंकोवशिष्यनेनतस्यद्वितीयेमासेकृत्वाहूर्वेवदेकहृष्टादिपते
सप्तमकोष्टदिक्सप्तमेतत् पूर्ववमासपर्यंतनाम्नसंस्कारविकाः ॥१॥ दक्षिणउत्तरयावत्ततोभिन्नास्ततः परंरेखाः का
र्यानेदकोष्टनवैनैर्यत्नामिध्यन्ता इत्यंसामान्यप्रक्रियाविशेषप्रक्रियांवाव्वलंब्यास्तिहृनामकमिदंयंत्रंनिर्माय प्रतिष्ठा
प्यधारयतामवश्यमेवोक्तफलसिद्धिः स्यात् नसकलकालोपयुक्तसैव विवर्वादहनसर्येद्वापिवुरामासाद्धोयनादपि मेड
लान्मासमात्राद्वापत्ताहाद्विदिनादपिवमोनेन्द्रवेशितान्वाकार्यस्यगौरवं षट्कर्माणिप्रयुजीतप्रयोन्नापालसिद्ध
येइति अस्ताध्येपिकार्येवस्तेत्रयेपरमावधिःसप्ताध्येपिकार्येदिवसांतःपूर्वावधिः मध्येतनवत्कालःकार्यगौरवला
घवेपाय्यहाकृष्टसाध्यत्वादिकेवपरीत्यसवयमध्यवसेयः तेषांन्यासमाधयावनातिचक्रमेणषट्त्रिंशत् विंशान्त्तरश
त त्रिंशत् नवतिसंख्याकयंत्रनामासादयंस्थापिततेनदेकयंत्रनपाव्यवस्थं
ध्यानिसाधकभेदेनांकानामसमीचामतैपत्वांदितिध्येयंश्रापदहरमिदंयंत्रंसयः
प्रत्ययकारकं महादुःखेमहाकष्टेमहाव्याधौमहाभये मानसेराजसंकष्टे
धारयेद्यंत्रनायकं साध्यसाधकयोर्वर्णान्सम्यग्ज्ञात्वाजितात् नेत्रेमनैरसेचांकेवा

८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

३६	६	४८
४२	३०	१८
१२	५४	२४

णे वा पेवनर्यंके नत्नीयेगजं संख्याने लेखे कान्समाहितः साध्यमत्रवरारोहे हिंगुल्लानामदेवता ॥ इदं यंत्रवरायिके
कंठेवासेनधार येन तद्दुःखं नाशयेत्तस्याविलिखेन्नागपंचरंने हजयेन्मयन्त्रेण यावद्दुःखप्रशाम्यति ॥ इदं यंत्रं समाख्या
तेगोप्यं प्राणादिके मम महादुःखे पुत्रकलत्रमत्तनिवियोगश्च भवदुःखे महाकष्टे अशनवसनवैधुर्य्ये प्राविर्भूते दुःखेम
हाभये चौररा जाजादिभयोत्थभये मानसे कष्टे साध्यपरपर्याये कुष्टेत्वस्य रोगतः स्वे से श्वस्य वाराहो राज्यदेशस्य खेद
नकास्वेकेकष्टेकष्टकारके तेन कष्टेन नोपचरिते समापतिते सती इदं यंत्रं धारणात्मकलाबामपिदुःखानामपहारकं भवति गेयस
हितं चंदनेन श्रीदेव्याष्टगंधेन गंतव्ये भिजुनरभिपानश्रीरवेडचंदनस्य भागद्वयलाभागद्वयलाभाय अत्र साध्यनाम वर्णकाश्च
त्रयस्त्रिंशत् ३४ सोमनेत्रकशरत्रिककर्णेत्याणं वज्रात्या एणा कमाहाडुनागशरपंचकुवह्नि षट्शरश्च मितो कावः केचित् कपदिशत
त्वादिमणिहिसत्त्रिपिमपापात् जयेद्देवाङ्ग विदेवा रवि विवने मस्सितानानः तत्र मवर्णकाश्चतुःपंचाशत् तयोर्योगेश्चाष्टाशी

९	४	११
१०	८	६
५	१२	७

तिः ८८ तत्र षड्भिर्भागेहृते चत्वारिकोवाशिष्टलग्नके प्रथमीकृत्य नेत्रादिशुहहिक्रमेणास्मेसेत् अथ २४ वस्तोविधानेन सर्व
वश्यकरंपरं यंत्रमस्य कलिलिखितानसमाप्तिनि प्राणतो धिके गुप्तं तारागेन कैश्चन वदमेपंचमादिमे पुनश्चनर्थे विलिखेत्तनी
येगजसम्मिते साध्यमाधकयोर्वर्णानं चसमन्वेदेतान् विलिखेत्पद्मे शान्तिर्यत्रे सर्ववशंकरं साध्यमत्रमहा
देवी देवताकुलसुंदरी धारयेद्दये देवि रत्नवाहो नथोप्रिये इदं यंत्रं सदा धार्यं ममवामिनि प्रियंकरं मया तृप्तायेने निखिलाकुवश्या
ये सिद्धये अत्र साध्यकुलसुंदरी तद्वर्णकाः एकपंचाशत् ५१ पंचाशपनामकवुधादविदेवसे सास्याशिखमभूमि पराणीद्विज
मोलिरत्नात् श्रीमीमहाणगोरवनवभूर्तिः स्मृतिः कविन्नवचसामिहनामदेवः तत्रानामवर्णकाः अष्टचत्वारिंशत् ४८ तयो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्रा थे॰
३०१

२०	१५	२२
२१	१९	१७
१६	२३	१८

यैगेयकोनशतं ५७ तत्र पंचसमनवभिः परस्परं लिमिलनाशंपत्रे कविंशत्यंकेन भागे हृते पंचदशांकोवशिष्टस्तमेकं युग्मे
द्वितीयकोष्ठे विलिखेत् तेरंगादिपदवाक्षेषु समभादिकोष्ठेषु लिखित्वा यंत्रे प्राणप्रतिष्ठादिनासाधयती वश्यंतं
मयानुभूतं मिदनीत्यर्थः अथ कीटहरं वसुसेनाना ५७ जंतुनिवारणे सिंहानाविषु काणाचजराहरणं वविधुता
नागनांच विषोत्तारणेनु नानालूतादिसंभवं शरभाव तथा कोलहृद्धिकापृयञ्झने सर्वंकूरादिसंभूतं भयं तस्य
तिनत्तणात् हयश्चाश्वस्तथा नागो मंत्री मंत्रीच भागिनी नागश्चैकोहृपदं हृमंत्री सर्वमनः पर मध्यकोष्ठादि संलेख्य याव
देकस्य ह्रस्यं साध्यसाधकयोर्वर्णान् समञ्चान्समभागिनात् विलिखेत्स्युमहेशानि गुरुदर्शितमार्गतः साध्यमत्र महेशानि
देवी नीलसरस्वती सर्वांकैरष्टगेहेषु विलिखेन्मेदगामिनी धारयेत्स्वभुजे देवि यद्वेवि हृदये न भयं जायते क्वापि स
वेत्र समदर्शनः विचरेत्सकलां पृथ्वीं निर्भयो मानवोत्तमः इदं यंत्रं महेशानि वीरतन्त्रमयाप्यहं गोपनीयं मनुष्येभ्योव
कव्यं प्रेयसे सदेति सिंहानामित्यादेः कुत्रापि नपूर्वकस्य भयं न शपनीत्यत्राऽन्वयः मंत्री साधकः मध्यकोष्ठादि द्वितीयकोष्ठमार
भ्य हयश्चाश्वस्तथा नागइत्यादिरूपेण गुरुदर्शितमार्गेण साध्यसाधकयोर्वर्णान् वर्णांकान् षड्भिर्गणयित्वा सपत्न्यांक
समभिः हृतावशिष्टभूतान् लिखेदित्यर्थः कियत्पर्यन्तं लिखेदित्याकांक्षायामाह यावदिति एकस्यनवकोष्ठस्य प्रार्थक
मेवेदस्य ह्रार्थमरुं यदापूर्वं द्वितीयकोष्ठमारभ्य तादशांकाः कस्य स्युः कस्यासकमवाप्येकस्य हयश्चाश्वस्तथा नागइत्या
दिकस्य ह्रतिर्यावता भवति तावत्पर्यन्तं लेख्याः ततश्च मध्यकोष्ठे पंचमकोष्ठमारभ्य तेनैव लेख्या इत्यर्थः साध्यमत्र नीलसरस्व
तीनत्वा मवर्णकाः समसाहिताः मदेवादिवृपानाममले समपेतान् प्रामभाग्पनरहाभवदर्थ्यो श्री परास्विमहाउपवर्गः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नत्रामवर्णांकाम्तृत्वारिंशत् ४२ नयोर्योगे दशोनरशतोंकः ११० नरेकस्य वर्द्धि गणने स्रस्यधिक षट्सतोकः ९६० नत्र
नत्रामवर्णांकाम्तृत्वारिंशत् ... मध्यादिगन्या शेषकोष्ठा १८ स्तत्र्योम्नधारवीयये

७	२	९
८	६	४
३	१०	५

समभिर्भागे हृतेष्वेकोवशिष्यते नस्मकेद्वितीयकोष्ठेलिखित्वा मध्यादिगन्याशेषकोष्ठा १८ स्तस्यैस्तनधारणीयये
द्वेदश्वेरीत्यान तत्कोष्ठेषु प्रामुत नरेकेः पंचमकोष्ठमारभ्यालिखेत् तत्रामायया मध्यभंत्रमरे शान्तिवद्रोपरा
मकारणे नानाकूटहृयं स्वकूटकापघनाशनम् शान्तिकूटमित्रकूटशत्रुकूटं तथाप्रिये सीहृदेदेशकूटंच
निवारयति यंत्रराट् कूटपाहकं तत्कार्यं कर्मणा देहयातनम् हरते यंत्रराजोयं नात्रकार्या विचारणा समन्निगुणगजेन्द्र्यकोष्ठ
नेत्रिगुणंगजाः प्रिये समिद्वयचदेवेशि मध्यकोष्ठं च मेलनम् विलिखेत्परमेशानि ममभागे विचक्षणः साध्यसाधकयो
र्वर्णान् विभजेत्सप्तभिः समभिस्तद्धरे भागशेषकोष्ठेषु नियमेन साध्यमत्र महामाया मम रवीमस्वार्थेदा कोष्ठेषं
क्तेः प्रथमतो विलिखे स्तखेदिते एवौकैः रहितः पंच विलिखेच्च सुभेदिते साध्यमत्र धारयेद्वतिवा बाहो मूर्द्धि कंठेथ
वाप्रिये र्द्रंचत्वमुखे मयामवनरत्नयाः धारितं यथा लोकेः सर्वकामार्थसिद्धयेइति परमकारणं परमसमोत्तरूपपर
मगुरुबाणेषु शताक्षरात्मसाधनं नानाकूटहयमिति पंचनामधेय नत्किंचिन्मध्यविन्यारवकूटतैसाहकूटत्या
दिना नत्याचयोनिकंयोगसहोवानानेदेहतुमात्रमितिभावः कूटस्तलेवंत्रनापरपर्यायंकापटनेहत्वा एकेककूट
मात्रस्यनेतैनाशेरोपितेनेत्रत्सकलकूटयानेनाशः कामनानुवशकामइत्वनीत्यादीनातीत्यादिना परेऽउदासीनेःकृतेनकानेका
च्छं पेत्रधारणानंतरं कर्तव्यचपत्कूटं तदपीदमेव मेवाधारितं तत्राशयतीत्यर्थः कर्मणाभिचारकर्मणा देहपातनमि
त्यंते प्रसमामितिशेषः कृत्याहिमूकतेवधिरत्वाघुद्देशपकोव्यापारः श्रीयरनामकपथ्यवरेणप्रमाणितमंत्रं तनामपया

श
हा यं
३०२

312

नात् विघ्नतोचित सर्वं गणाध्यक्षाः प्राज्ञस्मृ हिंडुपौवलभद्रः तत्राप्रवर्णेकासिपंचाशत् ५२ तयोर्योगे त्रिकोनसम
ति ८१ तत्सरसपंचसंख्यायोर्योगात्संपत्रैकादशांकेन विभागपदस्यालाद्दत्तणिकाये भूते गुणते हृते संपत्तीकोनंद
वाणनगात्मकः ७५९ तत्र समभि भोगे हृते त्र्यंको वशिष्यते तत्स्य पूर्व वर्त्त देवैकहयान्या संहृत्वा संपादितं मि
दंयंत्रं साधयित्वा पारित मत्र कृफल प्रपवनीति केचित्तु एकादशांकेन भागं हृत्वावशिष्टांके समभिभोगहरणं
हृत्वावशिष्टांकं पूर्ववद्भिर्लिखेदितार्थ इत्याज्ञः पततन्मते समभिलितितत्कारेतत्संगच्छते यतो हि तत्कारसमभि
व्याहारादेतदेकमात्रसंसैवभागतारकत्वं श्रीख्यने इति पदितनुकारश्चकारार्थकः समुदितसंख्य
याष्टादशरूपया भागहरणं एकादशांकहरणावशिष्ट स्य समभिहरणे भवति फलविशेषस्त्वष्ठ
तेतदाभवसंख्ये निर्विहायरसपंचभिरित्यपादनाव तुकपंचाकाम्यो पृथगेव विभागो जातीयफल
कोमूलादपिगम्यत इति कृतो भवो केन भागहरणेभव तोक्रमितितनुमानीमः कुष्टरोगहरं यंत्रं त्र्युह

८	१	१०
९	७	५
४	११	६

कायकरोतित्कृतरूपही तेनेरं टष्ट्ठामसिद्धितमनकेपित तुदयंत्र महायंत्रं कल्पितं तापालितो हि ते व्यत्स्त्यादि
पापेष्वजायते व्याधिसंभवः तत्राशाकं वरारोहे यंत्रराजमिमं शृणु करोमि तोरसैव नवमपंचमेन यथा प्रथमेवच
तथैवचतृतीयी चाष्टमेप्रिये कोष्ठस्य पंक्तिभेदेन विलिखेत्तु हृतोदितः साध्यसाधककृपा वर्णान्तेदद्यात् सुभागितान् शे
षांकतः समारभ्य यंत्रराजे लिखेत्सुधीः साध्यमत्र शुभे भद्रेश्वर नाना नामदेवताः एवोक्ते रेवसद्भूमैलेखनीयप्रयत्नतः पाप
येवत्तसारे वियत्रक्ष्टे भवेत्प्रिये तत्क्षणात्राशमायाति यंत्रराजस्य धारणात् वक्ष्य साध्यवेदविक्षमवेदमवाग्निति तु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ष्टायभक्तिहीनायनवक्तव्यंकदापिच २२ यंत्रंमयाप्रोक्तंसर्वःप्रत्ययकारकमिति कुष्टरोगहरमितियंत्रनाम तस्ययोगिक
नमपपादयपिनुस्वेप्यकापेस्यारि वतेन कुष्ठापहारिनामस्यधमिते पकवारं नाशोपिपुनस्तत्रव्यमिति भेविष्यतीतिशंकानिरा
चिकीर्षयाह ब्रलहमेत्यादितथ्याचकारणसेवी मूलनात्रगुरुत्माद संभाविनत्वतिभावः कोष्टस्यपंक्तिभेदेचेति मात्र
मध्यमपंक्तिस्थकोष्टांकस्मादधपूर्वेवडपादिया किंतत्रित्रिकोष्टांतानिरूःपंक्तयोत्रमेतितत्रपंक्तीनांभेदोवेल
तएंप्रथमायास्तृतीयायांतृतीयायाःप्रथमायांमध्यमायास्तनयानमभयत्रापि तथाचतृतीयपंक्तिस्थद्वितीय
कोष्टमारभ्यलेख्यामितिफलितं ब्रह्मेगणामितेघृतिसंख्येहवेनः शारवत्रतेनगेषुसंविलिख्यगकेतयपप्रमातर
द्वितांकविलिरवःविरजात्रसाध्य तत्राप्रवर्णकाःब्रह्मत्रिंशत् ३७ वलभद्रमतीविणतस्तनयाभूद्विनपांडुपित्रुपः
शिवदतपरेहके नाथ्येनेमिदपानेवदतिसंपरवनःतत्राप्रवर्णकापंचाशत् वकारोसपमेतःस्पनयोयोगेऽष्टाशीति ८८
तस्यचतमिंगणनेहिपंचाउतराशिशतांकः २५१ तत्रबहुभोगहरणेचतत्रेकोवशिष्यते तस्यकारपदवाच्यद्वितीयको
ष्टेत्याससकत्वा नव्यादिपदप्रतिगायसप्तमादिकोष्टेध्वमासकृयात् तत्रासाध्या ज्वरराहहरंयंत्रनानेपद्रवनाशनंप

७	१२	५
६	८	१०
११	४	९

काहिकेद्याहिकंत्र्याहिकंतमहाज्वरं वातपैत्तिकंपावातिकंमासपाण्मासिकं तथावार्षिकापि तमेवे
केकपज्वेवोतमेतष्या सन्निपातमहाघोरंहंत्यादसमूलतंज्वरं नाशतेशीघ्रंयंत्रराजःहरेश्वरि
तेत्रमतोरसेनरेखालेभ्यविचतथेकु तृतीयेवाष्टमीरविविलिखेत्कोष्टमध्यःसाध्यसाधकपोर्व
णोत्रग्रामेचाविभाजितात विलिखेत्सरमेशातिपंक्तिकाष्टविभेदतः इतिसाध्यमत्रमहेशाति

शा
ह्रा॰ यं॰
२०३

भैरवी त्रिपुरेश्वरी उत्क्रमेणागं यावद्विलिखेद्यंत्रनायकं धारयेन्मणिबंधेन दत्तवाह्नीवरानने सर्वज्वराःप्रलो
यं ते निःसंदेहं ह्रीं यथागुरोः । इदं यंत्रं ज्वरहरं मया प्रोक्तं वरानने उपकाराय लोकानां साक्षात्सौवद्दिताय वै गोप्य
त्वया महा भद्रे मोक्षभावानुवेगोपयेदिति नंक्रवज्वरमात्रापहारकं कित्तज्वरहरं नंदाहस्य ज्वरहरं त्वा नाम परोपदवा
णामप्यपहारकमिदमित्याह ज्वरदाहेति श्लोकेन यत्कित्रिज्वरनाशं दपिज्वरहरं नेयपापिशाकानेस्य यतिपार
पितेन तथा पिता स्य यंत्रस्य तथा तकिंत्वज्वर सामान्यस्यैव नाशकं त्वमित्याह साहेश्लोकद्वयेन रोकादिकमित्या
दिना चरमपंक्तिस्थमकोष्ठमानोकप्रतिलोमक्रमाद्यत्रोकलिखेत्तेनयाचाष्टमकोष्ठस्थात्र्याकेनवस्त्रमागमसका
त्वारसंख्यकतो कतो नवमोकरूपं वद्वितीय कोष्ठस्थपित्वाष्टमोकेन सप्तमं सप्तमोकेन षष्ठोकेन नवमापंच
मोकेन पंचमा चतुर्थोकेन प्रथमं तृतीयोकेन चतुर्थं द्वितीयकेन तृतीयं प्रथमोकेनाष्टमं सूर्यं पदितिय
येव सितार्थं इत्याह पंक्तिकोष्ठविभेदतः इति साध्यम च भैरवी तत्रास वर्णोकाः एकविंशत् २१ शिवदत्तं
धाकुरूपमान्कविनश्याद्रुतविक्रमादहो सप्त भूतस्वकलाविनगुणेरिहदामोदरसंतकोहिनः तत्रास वर्णोकाः

८	१३	६
७	९	११
१२	५	१०

एकोनचत्वारिंशत् ३९ तद्योगसमति ७० तस्य त्रिभिर्गुणेनेदशादिक द्विशतांकः २१०
तत्र पंचभिर्भागे हृते पूर्वाकोवशिष्टस्तनो भूत्स्थाद्गुणादिक्रमेण वा एवं वदष्टमादिको
ष्टमादिष्टकामा स्याद्वितीयकोष्ठावयितनदकाम्रसत्त गंधा पेरिसत्रादिनारवेष्टकोपसंग्रह तस्मा
तो यथासारतनमदंयत्रेवसामिष्टगणस्माप्ते वेदशास्त्रपुराणानि काव्यव्याकरणानि च योनि वमेक ककमेवविधिपाप्रयोगिकं विधीय
विधायस्यानंतरा नाना

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तपरंत्विदं नकस्यचिन्मयाख्यातंपृष्टोपिभामिनि संप्रतंकथयिष्येदेवितत्वाग्रयंत्रनामकः श्रृणुष्वैवहृदयंश्रेष्ठवगाजेष्ठवरानने मंत्रीमंत्री।
वाष्पिपरंतावाष्ठापिहृदयहृदयम् क्रमेणानेनदेवेशिविलिखेद्देशिकोत्तमः साध्यसाधकयोर्वर्णान्तवश्यान्तमसमभाजितान् हरवेन्मध्यको।
ष्ठादिविधानेनतत्तोत्तमः साध्यमत्रमहाघोराकालीनामाद्यदेवतं स्वगांधेरसूगंधैश्चसुरयित्वाविधानतः प्रत्तालजमध्येतत्तालयित्वापिवं
त्तरः मासात्कविभवेन्नूनंवशगमासार्थंपडितोभवेत् वर्षात्समविधानत्तोसर्वविद्याविशारदः मूर्खः पंडितोयातिकिंपुनःपंडितोजनः इदं
यंत्रमयाभद्रेगणेशायसमर्पितं गुरवेगिरिजेदत्तंसविद्याविभवोभवत् गोपनीयंगोपनीयंगोपनीयंपरात्परे शिष्याणांहितकामाय।
मयाप्रोक्तंवरानने इति नहिजिज्ञासोरभावाचेत्तोक्तमिदंयंत्रंकिंतुरहस्यार्थनिक्षेपपात्राभावादेवेत्याह पृष्टोपिकस्यचिदित्या।
दिना तत्वरहस्यरहस्यनिधानयोग्यपात्राः सांप्रतंतत्जिज्ञासोविनापूर्वमपि· गणेशायहृद्रहस्यतयैवेदंयंत्रंसिद्धंकृत्वाधारणार्थंदत्तम।
तत्वयंत्रानुष्ठानादिप्रकारस्तयोरग्रेप्रकाशितम्भितिभावः अत्रभवसिद्धायमर्थंरतिसूचनार्थंगणेशत्वादिमूर्खः शास्त्राध्ययनाभ्यासा
दाविहसाधनतयाधीशून्यः पंडितः नाहशास्त्रानशाली तथाचाध्ययनादिशून्योपिपंडितःस्यात् किंपुनस्तत्कर्त्तेत्यभिप्रायः साध्यमत्रका
लीतत्रामवर्णकाःपंचदश १५ दामोदरात्मकलघणोडतसौलिरत्नाक्षौविदसंसउदमूहितुयावलीक्षः गोशाहवाक्ष्यवसांजगतिस्थि
तानांसंबोधकत्वकलनेनयथार्थनामा तत्रामवर्णकाः पंचविंशत् २५ अंतस्थमध्यकोयेगाविंदशाहः तयोर्योगेपंचाशत् ५०
नवभिस्तस्गुणानेपंचाशद्गुणरवतःशतंकः ४५० तत्रसप्तभिर्भागेहृतेनैकोवशिष्टस्तस्यद्वितीयकोष्ठेलिखनेनहृमादेगुणादित्याए एवं।
वस्त्ररांकुर्यात् पंचैकहृद्याद्विगुणपादिनावापंचमकोष्ठमारभ्यपूरणमपिपूर्ववदेवेतिसंक्षेपः तत्प्रसोयथा षोडशकोष्ठकयंत्राणपिसि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शाशायं.
२.४

304

वनोऽवे नवकोष्ठात्मकं यंत्रं समष्टिफलदायकं नवरोगहरं देवि तच्छृणु गजगामिनि सर्वरोगात्मकं देवेन तत्र याशोशिन रोगहं राज
यक्ष्महरं चैव महातीसारनाशनं गलगंडहरं चैव बहुतननाशमनं तथा शीतादिरुग्दरोगघ्नं मेहघ्नं समुदाहृतं समष्टिनवरोगाणां नाशने सम
गीरितं सर्वेषं चैवं देवमनोभूपान्नृपते नागेशिवेन तया विम्बचषोडशपक्षौवागोवज्ञोवनेदके तिथ्यां नवैर्यैरसैचैवं वसुरं यदेवि साधकः साध्यसाध

७	२	९
८	६	४
३	१०	५

यकयोर्वर्णानेकीकृत्य दलीकृत्य तान् विलिखेन्पूर्वं पूर्वाद्यविलोमविधिनाप्रिये साध्यमत्र महेशानि विज्ञेयाऽरमनीप्रिया ॥
पूर्वां कोष्ठकं गोष्ठेषु विलिख्य परमेश्वरि धारयेद्दक्षिणे वामे तु धारयेत् यत्र यत्र भवेन्मीनचन्द्रनत्रापि धारयेत् धारणात्॥
प्राणायाति नवरोगान्महेश्वरि इदं यंत्रं नवकोष्ठफलदं परिकीर्तितं सत्यं सत्यं गोपनीयं नैवाख्येयं दुरात्मने इति षोडशको
ष्ठके यंत्रे विशेषः पश्चिमात्पूर्वपर्यंताः पंचरेखा विधायच ततो भिन्नाः पंचरेखा दक्षिणादुत्तरावधि कृत्वा तत्र लिखेदंकानिति ०।
इयं रीत्या षोडशकोष्ठात्मकं याग मध्यस्थित कोष्ठचतुष्टयं यथास्थानितया मध्ये प्राणबीजं लिखित्वा तदंतः पूर्ववत् भोः जननीप्रिये देवदत्त
समम शीघ्रमेतच्छरीरा विरोधेन राजयक्ष्मरोगनाशं कुरु कुरु स्वाहा इत्यादिरूपं सकलमपि साध्यसाधकादिनामसमालिख्य हंसः सोऽहमिस
तत्ववतत्पूर्वं च पश्चिमतस्तृतीयायाश्च तो हितीयायायोरेखायाः स्थानस्थाने पश्चिमतस्तृतीयायाद्दक्षिणतो हितीयाया अग्निसंपातस्थाने
लिखित्वा तदुपरि नेत्रहृद्यं श्रोत्रद्वयं चतद्रेखा संबद्धमेव लिखित्वा अग्निकोष्ठे वह्निरेनभावमापन्नानां मायाबीजकामबीजवधूबीजानामेत
देव्यमागतीत्याग्रागाकानालिखेत् इयांश्चात्रविशेषः साध्यसाधकनामवर्णांकयोगराशिमंडीकृत्य यदा षोडशादिसमांकः पर्यवसि
तस्तदा मध्यस्थाप्यः क्वचित्तु समासादिवोधकैर्न्यूनीकृत्य स्थाप्याः समदशादिविषमांके नवइत्यापन्नेएकांकेन न्यूनीकृत्य स्वविसमः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सार्द्धषोडशांकस्य सार्द्धसप्तदशांकस्य वा स्थूनत्वेनत्वे सार्द्धैकांकेन न्यूनीकृतः संस्थाप्यः तथा च द्वात्रिंशास्तत्त्रिंशात्त्रयस्त्रिंशद्रूपाणां सा-
ध्यसाधकानां कानां सप्तषोडशांक एव स्थाप्यतया पर्यवस्यति यदुक्तं साध्यसाधकयोर्वर्णानैकीकृत्य विधानवत् अर्द्धीकृत्य तत्तोभेदे वि-
षमे सार्द्धहीनके समादेकेन वा न्यूनेकृते तत्र चोदितमिति सार्द्धैकेन एकेन वा न्यूनत्वमित्युक्तं एवं तासां नक्षत्रपि समाहितमित्युक्तरूपादाने
सार्द्धषोडशांकस्यार्द्धांके सप्तदशं न्यायोगेत्युक्ते यत्र निधनतायः अत एव पंचषष्ठिषट्षष्ठितः षष्टिरूपांकयोगे सर्वत्र द्वात्रिंशांकस्यैवोपादाने
एकोनसप्ततिसप्तत्येकसप्तत्यष्टषष्टिरूपांकयोगे च त्रयस्त्रिंशांकस्यैवोपादानमित्याह नीलकंठः ईशानादिकोष्ठक्रमादेकन्यासक्रमाद्धा
अकारादिषोडशस्वरानालिख्य पुनः ककारादिनकारांतवर्णानालिख्य पुनःक्रमेण तकारादिथकारांतवर्णास्तत्र तथैवालिखेत् तथा
चैकैकेशानादिकोष्ठेषु त्र्यंकेत्यांकंविलेखयेत् सप्ताद्यस्त्रयस्त्रयोवर्णाः पंचवस्यंतीति शेषं तत्र कोष्ठप्रस्तावोक्तं यत्र सामान्यप्रक्रियास-
क्तं चांतापीतिदिक् अस्त्रं करमिसमनेनतत्रस्त्रद्रवसोदेशपवेवशकर्म्मता अस्त्रप्रादुर्भावप्रतिबंधकरोगनाशस्पोदेशपवेशांतिकर्मेदं अत-
एव तत्र रोगहरं हितदिति मूलं संगच्छते समस्तिनवरोगाणांनाशनमिति च मूले तदेव संगच्छते तस्मादुत्तरपत्र एव समुचितं इति तत्त्व-
स्थितिः इतरांशेनतत्कर्मतानि सेद्धा अत्र साध्ये रजनीप्रिया तन्नामवर्णांका द्विषष्टिः ६२ श्रीदामोदरपंडितादद्भवस्तीयेक्जलेस
त्वेनामापत्रः क्षितिपालमौलिविक्तसद्रत्नहिरण्यद्विजैः यस्यादंबुजमन्वहं परिहृतं याच्छिष्यशिष्यादिभिः स्वर्णाभूमिरभूद्दरायरइति
त्वेतोद्वितीयः सुतः तन्नामवर्णांकाः एकोनपंचाशत् ४९ तयोर्योगएकादशोत्तरशततांकः १११ तदर्द्धं सार्द्धपंचपंचाशत् ५५ तत्र सा-
र्द्धैकांकस्य त्यागे वत्तःपंचाशांकोवशिष्यते तस्य स्वरपदप्रतिमायसमसमकोष्ठन्यासेकृते तत्र मेकैकहृद्यागुणादिद्वयावांचंद्रादिकोष्ठे
ष्वयासमाचरेत् इत्यंसप्तत्रयं तंत्रीणामस्त्रं बंधकरोगशमनेस्यात् यदितत्र अंबसवाहिलोमविधिनायंत्राण्येपत्राणि लिखेत् तदाशांति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शास्त्रार्थ·
२०५

नरोगहराद्रियंत्राणिस्युः नयावसाध्यसाधकयोर्वर्णानेकीकृत्यदलीकृतात् विलिखेत्स्वरादिक्रमोपात्तकोष्ठेषु प्राथमिकेफलेऽदेष्य
इतरफलोद्देष्यतायाः पूर्वपूर्वादिविलोमविधिनाविलिखेदितिमूलार्थः अतएवचकारस्यारस्य क्रमतोव्युत्क्रमतश्चलेखनस्यविवक्षित
त्वात् इत्थंचरसादिमारभ्यस्वरपर्यंतंव्युत्क्रमेणलिखनेकृतेतुगानगर्भाधानसामर्थ्यव्यतिरेकाधायकरोगणानिर्भवति योणितरोगह
मितिमूलस्याप्ययमेवार्थः प्रदरादिरूपयोनिरोगहरमितितदर्थः इतिनीलकंठः निर्ऋतिकोणात्पूर्वाभिमुख्येनगणनयास्वरादिकोष्ठे।
ष्वंकोकन्यासेक्षयरोगनाशः आग्नेयकोणात्पश्चिमाभिमुख्येनस्वरादिकोष्ठेषुतन्न्यासेतीसारनाशः वायव्यकोणाद्दक्षिणाभिमुख्येन।
स्वरादिकोष्ठेषुतन्न्यासेगलगंडोपशामः निर्ऋतिकोणादुत्तराभिमुख्येनस्वरादिकोष्ठेषुतन्न्यासेस्तनादिसमस्तबालग्रहपीडोपशामः
लं ईशानकोणात्पश्चिमाभिमुख्येनगणनयास्वरादिकोष्ठेषुन्यासेशांतिर्ज्वरादि। सर्वोपद्रवशांतिःस्यात् अग्निकोणादुत्तराभिमुख्येनग।
णनयास्वरादिकोष्ठेषुन्यासेगुदरोगनाशः वायुकोणात्पूर्वाभिमुख्येनस्वरादिकोष्ठेषुन्यासेप्रमेहरोगशांतिरितिफलितार्थः इद
मेवपूर्वपूर्वादिविलोमक्रममत्रविवक्षितं उक्तरीत्यानवकोष्ठेष्वपिस्वरादिगणनस्यानुसरणात्नवकोष्ठात्मकत्वमस्ययंत्रस्येति ध्येयं सर्वेषाम
पिमंत्राणांयुगपदनुसरणेसर्वेषामपिफलानांयोगपद्येनेवभवत्यपतिरितिसूचयितुमाह समप्रीत्यादिः एकस्यैवद्वियोगस्यतत्तत्क।
र्त्रापिफलद्वये दृश्यतेदेवदेवेशीत्यादिकंतनात्रप्रवर्तते यंत्रप्रतिष्ठोदेस्तेत्रगणानुष्ठानेपियंत्रस्वरूपभेदेनप्रयोगभेदस्याव्याशोगणित

५५	५८	६७	६८	६५	४६	५१	६३	५७	५४	६६	६१	६६	६४	५५	६१	५९.	६७	६८	६१	६७	५६	६३	५५	६४	६६	६१
६४	६५	५४	५९	५४	५४	६७	६७	६०	५४	६५	५६	६३	६४	५८	६६	६३	६०	५७	५७	६०	६३	६६	५८	६९	६३	५५
६६	६३	६७	५१	५१	६०	६६	५६	६३	६९	५८	६७	६०	५७	६५	६४	६७	५४	५९	५९	५६	६९	६४	६५	५४	६०	६७
६१	५६	६७	६२	६२	६१	६१	६१	६६	६४	५५	६३	५७	५९	६८	५५	५८	६५	६२	६८	५७	५८	५५	६८	५९	५७	६२

ह्नतन्नाम न
ज्ञातः कथ
पि व्यवराते

शोणितरो प्रदरादिरोगह्र· राजयक्ष्महरं अतीसारहरं गलगंडहरं स्तनादिबालग्र ज्वरादिसर्वरोगहरं
गहर हरं

२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ह्रैमद्यः प्रत्ययकारकं विशेषतः कलियुगो कारकं श्रियो विपुलनामिकं साधये यन्त्रं। साधवेमइस्तदाभद्रविधायकं आदेशो। वर्णानेकीकृत्यविधानवित् पदीकृत्य

६८	६५	५८	५५	६७	७४	५७	६५
५१	५४	६९	६४	५५	५४	६९	६७
५७	६०	६३	६६	५८	६९	६२	५९
६२	११	५९	६०	५५	६४	६६	६१

गोप्रवं सर्वयोगविके दारिद्र्यशमनं यंत्रेद्रः स्त्रीनांप्रीति नायके निधिं दत्तदंचे वस्तुर्णिदेरोप्यदं नया दयेना दशकोष्टानिकृत्वा साधकस्तन्नमः साध्यसाधकयो नेनाभद्रे समाहरधिकत्तुन्नस्मेजेन् स्नानेशिवपरेस्नाने

स्नानेगाप्तः स्तवानने शोषांकमद्दविषमेयुग्मसारशिवापदेः अनेनविधिनादेविस्मरणीयंप्रयत्नतः साध्यमत्रवरारोहेविपुलाग्रवने

प्सरी मध्यकोष्टविभेदेनपूर्वोक्तेवष्टगंथकेः पूर्वोक्तमात्स्कारणानांलेखनेकारयेत्क्रमात् कुंदेवादत्तिणावाह्नोधारयेद्यंत्रनायकम

दरिद्रोलभतेसोरव्यंयनेनिधिवरानमेनाकुले इतितेकथितंभद्रेमहादारिद्र्यनाशने यंत्रवर्यमयाप्रोक्तंगोपनीयंप्रयत्नतः इतिना।

केवलंदारिद्र्यशमनरूपशांतिकरमेवेदंयंत्रंकिंतुमहालक्ष्मीहद्विरूपवश्यपवश्यकर्मापिनिधिरत्नस्वर्णारोप्यदानद्वारासाधयतीत्याह

श्रियोविपुलेनत्यादिनाकोष्टानिपूर्ववदविधायापिशिल्पविशेषविदेकलिरवनंसंभवतीति तत्प्रतिषेधयति आदाविन्यादिना साध्य

मंत्रविपुरा तत्रामवर्णिकाः षड्विंशत् २६ गदाधराङ्गमिस्तेवेदभूषणा बृह्मीनाथनामासमस्तद्दिजाग्रणीः श्रियाह्विापत्यमस्यास

नित्यशः स्त्रियान्विनार्थीकृतनामधेयकः तत्रामवर्णिकाः अष्टविंशत् २८ तयोर्योगेचवः समृताः ७४ तस्माईसप्तविंशत् २७ त

त्रैकोकस्यविषमताकरस्यन्यागेषट्‌त्रिंशकोववशिष्यते तत्रयुग्मसारशिवापदमतिपाद्येरेकेकपौर्थ्यानीकृत्यशेषांकोववशिष्टांकोत्ता

तत्तानत्तानननपदप्रतिपाद्यस्तत्वकोष्टेषुक्रमाल्लेखः तत्रापिग्रइविषमेयथास्यात्तथान्यासःकार्यः पूर्वेचताराप्रदत्तिणकेरणपुन

स्नवारः प्रदत्तिणक्रमेणलेखोवस्थः तथाचरपदप्रतिपाद्यकस्तत्वमयमेवन्यस्तव्यः शिवापदप्रतिपाद्यपचचतेरेकाष्ट

म

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गाह्यार्थ.
३०९

भिरेकैककगोन्नतीकन्यावसीनवमदशमपंचदशषोडशानमकोष्ठेषु यथाक्रमंन्यस्तव्येइतिफलितं मध्यकोष्ठविभेदेनेति षोडशकोष्ठ
केषु यंत्रेषु चत्वारो मध्यकोष्ठास्तेषांविभेदेनेनमिश्रणेन सर्वेषांमध्यकोष्ठानांयथासंबंधः स्यात्तथालेखनेकार्येइत्यन्वयः इत्थंचलि
खने नवकोष्ठकयंत्रेषु मध्यलेखनेनाम्नानानांजीववीजादीनामेव मातृकार्णानामिति पूर्वोक्तवीजानुपलक्षकं अन्यत्रच वा
र्णाः सर्वेपिमध्यवीजाभिमुखाः कार्याः मध्यवीजंच स्वाभिमुखमेवलिख्यमितिदिक् तत्रन्यासोयथा कन्याप्रदमिदंयंत्रंस्पष्टार्था
तिसंप्रते वसमानस्तभगंकन्याविवाहपितुमिक्तति तदर्थयंत्रराजस्तेकथनेहुतकारकः इंधेरंधेक्रद्वितीयेन्तृतीयेवाणसंमिते
चतुर्थेकोष्ठसंख्याते पंचमेचंद्रसंमिते षष्ठेनागमितेवांकेसप्तमाष्टमयोःक्रमे नवमेदशमेरंधेशिवेग्निह्रदेशेरसः वि
श्वेसुनिमितेलेखंभुवनेनेत्रसंमिते तिथौविकारेरंधेतविलिख्य परमार्थमितं साध्यसाधकयोर्वर्णानेकीकृत्य
दलीकृतं विलिख्यपरमेशानित्रप्सारशिवापदैः साध्यमत्र सुरेशानिकोमारीपरमेश्वरी पूर्वोक्तेरेखनेदंयंत्रवि
लिखधारयेत्सुधीः सुजोपवितंसंधार्यमनोज्ञंलभतेस्त्रियं इतिलक्षणमाख्यातंयंत्रंकन्याप्रदंप्रिये नामकायम
दानवंदेयंभक्तेभ्यएवचनिक्तद्वितीयेकोष्ठे यत्रक्रद्वितीयेइतिषष्ठ्यो द्वितीयेकेस्त्यर्थकं पार्वतीसंबोधनमितितीलं

३२	३	५	५२
१	८	२९	२४
३१	३२	३	९
७	२	२५	२८

कंठेनोक्तं तदतिप्रमादात् तादृशसंबोधनस्यकुत्रचित्संभवार्थकस्यापिप्रकृतानुपयुक्तत्वात् रंध्रंरंध्रमितिमाद्यमिकपदयोःकोष्ठ
संकोलत्वापत्तिः अयंतरकोष्ठानामग्रेकांतेरैविशिष्टतयाप्रतिपादनतयायादेवप्रथमद्वितीयकोष्ठयोरेतद्व्याधिकरणत्वेनलाभेभ
विष्यतीतिचेत् नोक्तमंत्रेरेणैवपदस्मर्थापत्तिः शाह्वमाकांक्षामुपशमयेत् अस्तुपदस्यैवकस्यावित्थ्याहारइतिचेत् केनेदमुपदिष्टंय
द्वाक्रुतस्यानुपयुक्तार्थांतरकल्पनमस्तुतस्याध्याहरणमिति किंचतरकोष्ठानांस्पष्टमुपादानप्राथमिकोयोरेवोपादानेविद्वेषइति

१

ऊनः समंजसं स्यात् कन्यादानफलेच्छानुत्पन्नकन्यादानकस्य विवाह एव यस्य नजानकस्य च द्विनार्थं येत्रमेतत् उभयथापि विवाहोपव
मिच्छनीत्यादैर्मूलग्रंथस्यस्वारस्यसंभवात् मनोज्ञालाभेनेस्त्रियमित्यपिस्त्रीपदस्य कन्यापरतयापियोजने संभवादुभयतेप्युपाहृता
नुकूल्यं अत एव वसमानित्यस्यस्वारस्यं दारकामस्तदविदोपिभवतिसर्वः दुहितृकामनानुप्रायादरिद्राणां नैव भवति स्त्रवराजा
नुकानां तक्तुत्वाधिमुखः एवं त्रिन्यादिप्रयोगागणो दारप्राप्तिपरतानिश्चयेप्यत्र प्रयोगानामेकत्र नपरतायानिश्चेतनमशाक्यत्वात् सा
प्यमत्र कौमारी तन्नामवर्णिकाः द्वाविंशति २२ वेदेंदोऽक्षरशक्तिः सकलगुणगणव्यापनेभूदपूर्वः श्रीनाथायांघ्रिडिनानांगनिवहस्म
रणायनैः स्वीयवेशोविनाथ्यः श्रीमद्देहज्वरपाद्वयसरसिरुह्यापिभेगोतत्वान्मायया मा भूमिहन्ति नडयजनितजनोयापिभुक्तोविप्र
कं तन्नामवर्णिकास्त्रयस्त्रिंशत ३३ तयोर्योगे पंचपंचाशत ५५ तदर्द्धं सार्द्धसप्तविंशतिः तत्र सार्द्धैकत्यागे षड्विंशाकोवसिष्ठस्त्र
स्यैकैकशाकः क्रमेणगुप्तसार्द्धिवापदप्रतिपाद्यो काष्ठकैकहीनतेसमस्तवशिष्टाकाष्ठके त्रयोविंशात्यादिद्वंपंचप्रथमादिशून्यकोष्ठपूर्ण
मेत तृतीयकोष्ठेपंचांकस्य चतुर्थकोष्ठपदार्थस्य चतुरंकस्य पंचमषष्ठयोरेकाष्ठांकयोर्न्यासः एकादशद्वादशस्थानमकोष्ठयो
स्त्रिषड्कयोर्न्यासः त्रयोदशचतुर्दशस्थानमकोष्ठयोः सप्तद्व्यंकयोर्न्यासः षोडशकोष्ठकेष्वचतस्त्रः पंक्तयो भवंति तत्र चतत्स्थानेवमेलो
विभक्तन्यासः प्रदर्शितः एतत्एवध्रुवांकपदेनव्यवहृतो भवति शुभसाराविभिर्हीनताकरणांकिपदलभ्यमितिचेत् तथात्वनामनेका
र्थतयाविलिखितस्यैवताहशार्थसंभवात् हीनीकृतमेतत्तथाहार्यमितिकश्चित् विलिख्यपदद्वयमपिधारयेदित्यत्रान्वितं तया
सोधया अथवृष्टिकरात्यत्रनामनिमन्तोनिशामध्य वर्णमात्राविभेदेनप्रगृह्यपदंभवेत् अनावर्षणकालेतुकर्तव्यं येत्र मुत्तमं तदा
वृष्टिकरंजेयंविपरीतार्थसंभवे अनावृष्टिकरंजेयमत्रव्याख्या वृष्टिनिवारणं वर्णाद्यमात्राभेदेनदेधास्तेयं विचक्षणैः एतेनागोपिवेवि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा०र्य०
प०७

२३	२०	५	४
१	८	१५	२५
२१	२२	३	६
७	२	२५	१८

सेषोडशैर्पंक्तिसंयुतमिते वाणीवर्णोलिखेद्देवि नागगत्यानतः परं साध्यसाधकयोर्वर्णानेकीकृत्य दलीकृतान् लि
लिखेत्पूर्वं पूर्वोक्तविलोमगतितः प्रिये साध्यमन्त्रमहेशानिमन्त्राभीमोग्रदंष्ट्रिणी भीमादेवीसमाख्याता पूर्वोक्ता
विधिनालिखेत् यावद्यंत्रं वरेसन्भेद्यजायेवासकेपुरे यावत्प्राज्ञायतेहृष्टिः शमयन्त्यनिमोचनं इदं यंत्रमयाख्याते
नियमात्तग्रहात्मकमिति नानियंत्राणि वडवचनेगुरवश्यमेत्रं वशन्यनार्थे वर्णाःकादयःतेनाः कथिनरीत्याउ
त्तगानो त्रयाणांत्यागाउर्वरिताः अष्टचत्वारिंशतमात्राः अकारादयः षोडशस्वराः तेषांविभेदेनैवलक्ष्यणंपुनर्लिखनात् युगुत्तपश्चदं
वृष्टिसमुद्भवन्हिष्टिनिरासत्तत्वेयत्फलस्तत्पुनइयंत्रस्यप्रकर्षाक्षेत्रेणदानकारकं यतदेवप्रकटयति अनावर्षणात्यादिनाप्रयमर्थः।
यत्रपूर्वोक्तमात्रकाणांतो अंकंतं अंखंलंडंगंहमित्यादिरूपाणांविपरीतानांसंभवेवैपरीत्येनाणांनांवर्णानामंभवोविन्यासोय।
थास्यात्तथालिखनं लंकं अंलंखं आंहंगं इं संघं ईड्त्यादिकंस्वीक्रियतेनन्यंत्रेवृष्टिकृत्स्यात् यत्रतत्रअंकंतमित्यादिरूपमेवनहिले
नेनाहेयायंत्रेवृष्टिपरिहारकंस्यात् वर्णाद्यमात्राभेदेनहेयायंत्रेमित्यस्याप्तकृपवार्थः साध्यसाधकवर्णांकराशिमृद्धीकृत्याथिको
न्त्यागेनसमांकनामानीतमेकैकद्रव्याप्तायष्टकोष्ठेष्ववन्नेष्वष्टसेत् ततोनागत्याशेषाष्टकोष्ठेष्ठांकवर्णीयं नागउक्तः त
त्याससर्वतोथिकांकरूपाष्टमांकाधिष्ठितकोष्ठात्तृतीयाउष्ट्रगतिप्राप्तनवमकोष्ठेनवमांकस्यन्यासेकृता पंचमकोष्ठात्पंचमांकाधि।
ष्ठिनाउष्ट्रगतिप्राप्तपंचदशानमकोष्ठेदशमांकस्य दशमकोष्ठात्षष्ठांकाधिष्ठिताउष्ट्रगतिप्राप्तेचतुर्थकोष्ठेएकादशानमांकस्य षोडशान
मकोष्ठात्सप्तमांकाधिष्ठिताउष्ट्रगतिप्राप्तेषष्ठेकोष्ठेद्वादशानमांकस्य त्रयोदशानमकोष्ठाच्चतुर्थांकाधिष्ठितोउष्ट्रगतिप्राप्तकोष्ठेत्रयोदश
नमांकस्य एकादशानमांकात्तृतीयकोष्ठाउष्ट्रगत्याप्राप्तेप्रथमकोष्ठेचतुर्दशांकस्य अष्टमकोष्ठाद्द्वितीयांकाधिष्ठिताउष्ट्रगतिप्रा।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मेवन्तर्दशान्तमकोष्ठे पंचदशान्तमांकस्य। द्वितीयकोष्ठान्प्रथमांकाधिष्ठितादष्टगतिक्रमेण द्वादशान्तमकोष्ठे षोडशान्तमांकस्य न्यासः कर्त
व्यः यद्वा नागगत्या गजगतिना अथवापि विपरीतक्रमेणैवाष्टांकतो गजगतिरुक्तत्वेन कर्तव्या तत्राष्टमांकाद्वेद्धिकोष्ठगतादर्धे गजगत्या।
निष्पाद्यांकलिखने सप्तमांकादुपरिषष्ठादयः पंचमादुपरिचतुर्थादुपरितृतीयादयः द्वितीयादुपरिप्रथमो यथा। इतिक्रमेणायमस्मा
दुपरितांकविन्यासः चतुर्थकेवलं स्वपूर्ववत्स्यात् तदर्थं संग्रहः वाहूरुश्रुरुद्रदक्षनेत्रद्वन्द्वपालपंक्तिः पंचाग्निकोष्ठनिविष्टाः प्रथमा
दिभांताः तदाशुगेंविधिषट्गिरिभूस्वरेशमासेषुचक्रमवशादिहसंस्कृतांकाः तथा भजवसुशिवविश्वसायपंचनगाशुगाग्निसमिते
सकलकोष्ठेष्वेकमुख्यानुगतांतान् गिरिविधुमनुभास्वत्तर्वपंचेदुवेदर्त्तुपरिमितिककोष्ठेष्वालिखेत्कांकान्तुपोतानुरूपान् अथ सार्थं भीमा
तत्रामवर्णाकावतर्दशा १४ वैकुंठपेडिनवलावाह्वलुभद्रनामाप्राडर्वभूवधिषणाभिरजस्तमेव नानाविचत्रगाजैनैपरिमर्द्दिता।
भिः येसेवितोविदितजेममि निशास्वपात् तत्रामवर्णाकाः अष्टपंचाशत् ५८ वलमदप्रथमाग्नास्यांतस्येषु पवर्गचवलभयदाघत्त
वेस्यवक्षतत्त्योभयांकयोजनांकतत्वैकतेनेति तत्पूर्वापरेत्यर्थविरोधः तयोर्योगेसिद्धिसमाप्तिः ७२ तदर्थं षट्त्रिंशत् तस्यापतद्द्वये
पिपत्तमितकोष्ठेन्यासक्रमस्त्वागततः एकैकद्वयाद्येगुण्यादितावाएवोक्रक्रमवलेव्यवस्थादिग्रमितकोष्ठेषुपरांकान्यसेत् तस्यापत्त
द्वयेपि स्वीयग्रहसंबंधिस्तंभेपरिवद्धवस्त्रेयंत्रमिदं गुर्वीज्ञाव्यवस्थितप्रकारद्वयकं लिखेत् अत्र लिखिवनाकतत्राणप्रतिष्ठस्य
स्तंभोपरिवेधोनतवेधनांतरेत्तत्रतल्लेखइति भमितवांकिवा स्वीयग्रहसंबंधितीधृजेपूर्ववल्लेखं प्रतिमांचतंजलस्पष्टष्टिमितिया
वत् शमयेदिमत्रकर्मतेनाभ्विंजहष्टिं निवारयेदितिफलितार्थः नियूहः दृष्टिप्रतिबंधः अनुग्रहोदृष्टिमनुद्भवः तदात्मकमेककार्य
कारणयोरभेदोपचारात् यद्वानिग्रहानुग्रहरूयोरात्मायस्मादितिवज्रव्रीहिः तत्रायमर्थो यथा स्वामिवश्यकरंयंत्रमथवक्ष्यामिसमासतः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२०८

३०४

४९	३९	४३	४६	४५	३६	४३	५०
४२	४७	३८	३७	४२	५१	४४	३७
४४	४१	३८	५१	४८	४१	३८	४७
३१	५०	४५	४०	३९	४६	४९	४०

स्वामी प्रभुः स्त्रियो भर्त्ता पालको जनकः पिता तेसर्वे वशमायांति यंत्रराजस्य लेखनात् ॥ षष्ठे तिथी
तिथ्योचांके वह्नौ ४५ बाणो दिशाभिधे षोडशे विश्वसंख्याने रुद्रे नागे तिसम्मिते सर्वेमनोन्यथा चा
ये सममेयक्रमालिखेत् ॥ साध्यसाधकयोर्वर्णानेकीकृत्य विधानवित् ॥ अष्टौ क्रमसमायोज्य षड्वा
कोष्ठविभेदतः ॥ साध्यमत्रमहेशानि कोशिकी परमेश्वरी ॥ पूर्वोक्ते वै तेनैव विलिखेद्यंत्रनायकं
धारयेद्वाहुमूलेन दक्षे वामे पुमान् स्त्रियः ॥ धारणाद्यंत्रराजस्य स्वामी वश्यतरो भवेत् ॥ इदं यंत्रं स्वा
मिवश्यकारकं समुदाहृतं गोपनीयं प्रयत्नेन नान्यथा मम भाषितं ॥ मिति ॥ स्वामिपदस्य सर्वस्य राजितस्त्रीणां भर्तारि च लोके प्रसिद्धिनेत्र पालय
कादाविन्यतः प्रकृतस्वामिपदविवक्षितार्थानुपदर्शयति स्वामीत्यादिना प्रभुस्तत्तद्देशाधिपतिः ॥ स्त्रियश्च भर्तारं प्रति भर्ता स्त्रियं प्रति ॥
पालकः स्वपरिपोषको धात्र्यादिः जनकः उत्पादको मातृपितामहमातामहादिः पिता प्रसिद्धः एते सर्वेपि स्वामिपदेनात्र विवक्षिताश
ति तेषां तेषां वशीकरणे विकीर्षिते यंत्रमिदमत्र सर्वत्राभिन्नमभिप्रायः सर्वकोष्ठविभेदतः ॥ इति नीचेन सेवकस्त्रीपुत्रादिभिः कृत्वस्य राजभ
र्तृपित्रादीनां वशीकरणे ईशानमारभ्य दक्षिणे प्रगणनया षष्ठादिकोष्ठेषु वक्ष्यमाणरीत्या सख्यानां कानालिखेत् ॥ उच्चेन भर्त्रा स्त्री वशीकरणे

५०	४७	४०	४३	उच्चेन
४१	३९	५१	४६	नीचा
३९	४२	४५	४८	वशीक
४४	४९	३८	५२	रणाम

४३	३८	४९	४४	नीचे
४८	४५	५२	३९	नीच्च
४६	५१	३६	४१	वशी
३७	४०	४७	५४	करणे मु

तु विभेदतः कोष्ठस्थानि लोम्येन नैऋत्यकोष्ठमारभ्य प्रदक्षिणेन षष्ठादिकोष्ठ।
मारभ्य संख्यानां कानुपन्यसेत् राजपित्रादिभिः सेवकपुत्रादिरूपिणीः वशीक
रणे तु ते इदं यंत्रं तेषां स्वामिपदवाच्ये नैकस्थित प्रमाणस्यप्रसरात् प्रमाणानव
स्था भावात् वाहुद्वयमूलेनान्यस्यबाध स्यादक्षे वामे इति अत्र साध्ये कोशिकी नत्रा।

५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मवर्णिकाद्वाविंशतिः २२ तन्नामवर्णिकाः पंचाशत् ५० तयोर्योगे द्विसप्ततिः ७२ तद्द्वादशविभक्तो तल्लब्धः हरिहरपरमग्रंथसीय सुख्यार्थसेवानि
रतवरतयापंपंडितैः साभियते तन्नामवर्णिकाः पंचादंद्वषड्विंशत् २९ तत्पूर्वांकविशात्पष्टकोष्ठेन्यासं कृत्वा तत एकैकवृद्ध्याहैशुणयादिना
वानर्य्यादिसप्तमांतकोष्ठेषुपरांकानालिखेत् तन्नामसौयथा शत्रुपीडाकरं यंत्र मिवानीशृणुपार्वति प्रणमेवतिथौ चैव मनौ वेदे च भास्करे १।
सेतुनौ न वाच्ये च भानागे दिक्षु शिवात्मके पंचमे विश्वकोष्ठे च वक्ष्योपत्तमितेतिमे साध्यसाधकयोर्वर्णानेकीकृत्य दत्तीकृतान् विलिखेद्यंत्रको
ष्ठेषु सर्वं सर्वविभागतः साध्यमंत्रमहेशानि नवड्गो प्रकीर्तिता एवंविधं रवते ईश्वि विलिखेद्विपिनायिये शत्रुगेहस्य देहस्य यंत्रं तत्र निखापये
त् अथवा यामके वा हौसवेत्र विनिध्यापयेत् धारणाद्यंत्रराजस्य शत्रुपीडाप्रजायते ज्वरछर्दिशिरःपीडाशूलपीडामहाभयं जायते नात्र संदेहो सत्
यं सत्यं वचो मम इदं यंत्रं शत्रुपीडाकारकं कथितं मया गोपनीयं त्वया भद्रे देयं सर्वं सदापि नेश्वरि नहीदं कर्म मारणंरूपं तत्पीडामात्रमेव हेशप्रदान् नापि
शांतिः स्तंभनादिकं वासंभावितमपि किं तु शत्रुदेहाधिकरणकतज्ज्वरादिरोगप्राप्तिरूपं वश्यकर्मैवेदं अत्र साध्यनवड्गे तन्नामवर्णिकाः चतुःपंचाशत् ५४
अतः सैव छनेनभवतामध्यमाहरणं द्विसंख्याय द्विसप्तमापत्राभ्यां पंचाशतकाभ्यां अत्रैकपंचसंख्यायाअधिगमात् हरिहराडद्वद्दनियार्मिकाडुपुत्रः
शिवरामरतिसुतः यस्तु पतद्भ्यविरायशमोगुणः कथमपि तत्त्विक्रमं च कारत न तन्नामवर्णिकाः एकोनपंचाशत् ४९ तयोर्योगे त्र्युत्तरशतं १०३ तद्द्वादशभा
ह्रैकपंचाशत् ५१ ततः समादयिकोककस्तनामेपंचाशांकः शिष्टत्वात् प्रथमकोष्ठेन्यासं कृत्वा तदुत्तरमीशानमारभ्य प्रादक्षिण्येन गणनया तिथ्या

५०	६४	६२	५२
६१	५५	५६	५८
५७	५९	६०	५४
६२	५२	५१	६५

ज्वर कर

६२	५७	६१	५४
५२	५९	५५	६४
५१	६०	५९	६२
६५	५४	५८	५२

छर्दि रोग कर

दिकोष्ठेषु परांकान्न्यसेत् इदं ज्वरकरं यंत्रं आग्नेयकोष्ठे प्रथमांकं विन्यस्य पश्चिमाभिमु
खेन गणनया तिथ्यादिकोष्ठेषु परांकान्न्यसेत् एतद्यंत्रं छर्दिकरं नैर्ऋतकोष्ठे प्रथमांकं
लिखित्वा ततः उत्तराभिमुखेन गणनया तिथ्यादिकोष्ठेषु न्यसेत् एतद्यंत्रं शिरःपीडाकरं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श॰ बा॰
र्थ॰
५२

३०९

वामव्यकोष्ठेप्रथमांकंविन्यसेत्तिथ्यादिकोष्ठेषु सर्वोभिमुखेनगणनामनुस्मृत्यपरांकाननुपन्यसेत् एतद्यंत्रंगुल्मपीडाकरंतत्रासोयथा महारोगहरंयंत्रंपृष्ठेणावहितायिये श्रुष्ठेमहाभदाःसर्वेनामायांतितत्क्षणात् प्रथमेवतिथौशकेवेदैकेरससंज्ञिते स्वरेचांकेवसौपंक्तौरुद्रेवाणेत्रयोदशे वक्षोपदत्तेलिखेदंत्यसाधकःसिद्धिहेतवे साध्यसाधकयोर्वर्णानेकीकृत्यदलीकृतान् विलिखेत्क्रमशोदेवि सर्वसर्वविभेदतः साध्यमत्रमहेशानिवि

क्रींसाध्यक्रीं ठः श्रीं॰

८५	५१	५२	६२
५४	९०	५९	५७
५८	५९	५५	६२
५३	६२	६४	५०

उ साधी डक २

५२	५८	५४	६१
६२	५९	९०	५१
६४	५५	५९	५२
५०	६१	५७	६२

तेयाबालसुंदरी सर्वैकैरेवनैर्देवि विलिख्ययंत्रनायकं धारयेत्कंठगंतावद्यावद्रोगविनाशनं धारणाद्वास्ययंत्रस्यरोगायांतिदिशोदश इदंयंत्रंगदहरंमयातेपरिकीर्तितं गोपनीयंत्वयाइष्टेभ्योऽप्यदुष्टेभ्योनवैवहीति वातव्याध्यस्मरोऽरुष्मह्रादरभगंदराः असाध्यरोगाःसर्वेऽपिरोगानाशमृच्छंति तत्रास्तिप्रकारभेदः ईशानेप्रथमंसंस्थाप्यतांकंविलिख्य तिथ्यादिकोष्ठेषु द्वितीयायंकानालिखेत् तदिदंयंत्रंसर्वरोगहरंआग्नेयकोष्ठात्पश्चिमाभिमुखेनतिथ्यादिषुन्यासात्क्रूरोगापहारः नैर्ऋत्य। कोष्ठादुत्तराभिमुखेनगणनयातिथ्यादिकोष्ठेषुन्यासाच्छिरःपीडापहारः वायव्यकोणात्पूर्वाभिमुखेनतिथ्यादिकोष्ठेषुन्यासात्कुक्षिपीडापहार पूर्वसर्वविभेदतःत्वनेनाप्येषएववार्थःसूच्यतेयावद्रोगविनाशनमित्यकारोगशागमावादिपरिपालनादिकंनास्ययंत्रस्यफलंकिंतुध्वंसएवेति नाशमायांतिदिशोदशयांतिमहारोगहरंइदंयंत्रंगदहरमित्येतैःपदैःसूचितएवार्थोहफीकृतः अत्रसाध्याबालसुंदरी तन्नामवर्णिकाःअष्ट पंचाशत् ५८ अंतःस्थवकारदकारसंवहनकाराभ्यांसमाष्टसंख्ययोरवगमात् शिवनामयथातन्नामाद्यानामनंतसिंयोरिवकोपिचंद्रिरःयउमाप तिसंज्ञयोदितोविदुषांसंमतशीलसंचितः तन्नामवर्णिकाश्चतस्त्रिंशत् १४ इहापियोगांकस्यहितवतिरूपस्यार्धेभूतेषट्चत्वारिंशद्रूपमंकं प्रथमेकोष्ठेनिधायतदुत्तरमेकैकवृद्ध्यादेवगणादिनावातिथ्यादिकोष्ठेषुकथितदिशान्यसेत् तन्न्यासोयथा अष्टवसुपंचमःकोष्ठयंत्रमहिम।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सर्वरोगहरं

४९	६०	५९	४९
५०	५१	५२	५७
५२	५५	५६	५०
५२	४८	४७	६१

कटिरोगहरं

५८	५२	५७	४८
४८	५५	५१	६०
४७	५६	५२	५९
५०	५४	६०	४९

शिरःपीडाहरं

६१	४७	४८	५८
५०	५६	५५	५२
५४	५२	५२	५१
४९	५९	५९	६०

गुह्यपीडाहरं

४९	५७	५०	५८
५९	५२	५६	४७
६०	५१	५५	४८
४६	५०	५२	६१

वर्द्धनं महामृत्युहरं तथा अपमृत्युहरं चान्यत् तथा दुःस्वप्ननाशनं चतुष्कफलदं भद्रे मम प्रीतिप्रियंकरं विकारं दश मे वाणि वक्त्रे नेत्रे ष्टमेऽत्र नः रुद्रे विषे शिखे दे रिनागगमात नः परं साध्यसाधकयोर्वर्णेनैकीकृत्य दलीकृतान् पूरयेत् सर्वपूर्वेण वि

लोमगमनेन च साध्यमन्त्रम हे शान्ति सर्वसंमोहिनी परा एवं कोष्टगं यैस्तु विलिख्य विधिपूर्वकं धारयेत्सर्वदा के देमहामृत्युं विनाशयेत् इदं यन्त्र चतुष्क

त्वं मया देवि निवेदितं गोपनीयं प्रयत्नेन तस्य योनि खिसं दर्शीति मृत्युहरणं हावेव लोके तुष्पा सकस्य महिम वृद्धिर्भवतीत्यभिप्रेत्य महिमवर्द्धनमिति कस्य

चिदुपकारकस्यापि लोके कीर्तिर्न भवतीत्यत इदं विशेषणं तत्फलोत्तरं महिमवृद्धिरूपमनेन विवक्षितं चतुष्कफलदं यन्त्र चतुष्कमित्यनयोर्विशेषणा

पतेः ज्योतिःशास्त्र एव गगनपरमायुर्भोगानन्तरं प्रसक्तं मरणं महामृत्युः तदीयभोगं विनैव मध्ये प्रसक्तं मरणमल्पमृत्युः तद्धि व्याघ्राहि वह्न्यादि

तः प्रसक्तं मरणमपमृत्युः दुःस्वप्ननाशः तत्स्वचिन्तानिष्टानुवादः ईशानतः प्रादक्षिण्येन गणनाम न्त्रस्यलिखेन महामृत्युनाशः अग्निकोणात्प्रा

क्प्रमाभिमुख्येन गणनामन्त्रस्य न्यासे त्वल्पमृत्युपरिहारः नैर्ऋत्याड नराभिमुख्येन गणनया लिखने ऽपमृत्युनाशः वायव्यात्पूर्वाभिमुख्येन

गणनया विकारादिपदवाच्य षोडशादि कोष्ठेषु न्यासे दुःस्वप्ननाशः फलं भवति इत्यमष्टाकैरष्टकोष्ठानि पूरयित्वा ऽनन्तरं सर्वतोऽधिकीक षो

डशांकादिषु न्यूनांकाकोष्ठत उच्चगत्याप्ययतन्त्रकोष्ठेषु षष्टचतुर्थादिषु संस्कृतं प्रथमांकमारभ्य क्रमाद्दष्टांके ः पूरणं कर्मव्यमहामर्दश्वनागग

तिपदं गतिवाचकमेव उर्द्धमपरति एरणक्रमः चतुर्थपंचमांककोष्ठतस्तु योगनिरेखनागगतिः समन्तुसर्न व्याप्तिमन्तव्या साध्यं सर्वसंमोहिनी तन्त्रा

मवर्णीकाव्यतः पंक्तिः ५४ सर्वपदस्यानन्तर स्यातकन्त्वात् श्रीमडमापतिपंडितवर्ध्या उद्भवमापसनामन्त्रवारे प्रेमनिधिः स्वभियामपिपयतेप्रमविथी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

महामृत्युहरणं			
९६	७१	७२	९१
७२	८०	९७	७०
९२	७४	९९	९४
८८	९५	९२	७५

अल्पमृत्युहरं			
९८	९२	७२	९९
९५	७४	९०	७१
९२	९१	९७	७१
७५	९४	७०	९१

अपमृत्युहरं			
७१	९२	५९	२८
९४	९१	७४	९२
७०	९७	९०	७२
९१	७२	७१	९९

दुःस्वप्नहरं			
९१	७०	९४	७५
७२	९७	९६	९१
७१	९०	७४	९५
९९	७२	९२	९८

पा॰ ब्रा॰ तिरिक्तोपि च धार्म्याः तन्नामवर्णाङ्काः एकोनषष्टिः ५९ तयोर्योगे
र्थ॰ त्रिंशोकमितोऽङ्कः १२२ संपन्नः तदर्द्धं सार्द्धैकषष्टिः ६१ ततो विषा
३१० मतां संपादकस्य सार्द्धैकांकस्य त्यागे षष्ट्यंको वशिष्टस्तः साद्धि।
लोमगमनेन योंकः षोडशान्तमस्तस्य विकोरन्या संकुल्वा दशमा
310
दिषष्ठैकैकह्रासेन पराङ्कान्न्यसेत् तथा साय यथा चतःकोष्ठात्मकं यंत्रं छण्डवान्यन्तरे स्वरि प्रथमं कोपहरणं चोरशत्रुहरं परं षडीतिहरणं चान्यत्स्वाट
स्वरहरं परं प्रवक्ष्यामि विभेदेन सर्वसर्वार्णभेदतः खेोमनौ तथा चेंद्रे स्वरे विषे शिवगजे पत्नेव ज्ञौ वाणमिते दशमे षोडशीरसे तयोर्यन्तियो चांकमि।
ते विलिखेत्परमेश्वरि साध्यसाधकयोर्वर्णनेकीकृत्य दलीकृतान् विलिखेत्सर्वसर्वाद्यकोष्ठसंख्याविभेदतः साध्यमत्रमहेशानि मालिनी परमेश्वरी
सर्वाङ्कैरेव तैर्द्वैर्विलिख्य परिधारयेत् बाहौ वा दक्षिणे कंठे धारयेद्यंत्रनायकं धारणात्कोपहरणं चोरशत्रुं च नाशयेत् षडीतिहरणं तेन मध्यस्तेव वि
धारितं पाटस्वरहरं मार्गे दृष्ट्वा यंत्रं प्रयोजयेत् पाटस्वरभयं हित्वा सुखी चरति मार्गतः इदं यंत्रं चतःकोष्ठसंज्ञकं परिकीर्तितं गोप्यं तत्सर्वदा भद्रे नात्र का।
र्यविचारणेति ईशानकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येन लिखेत् प्रथमं यंत्रं राजादिक्रोधशान्तिकरं स्यात् परं द्वितीयं यंत्रमाग्नेयादितः पश्चिमाभिमुखेन गणन
यारव्यादिकोष्ठेषु न्यासात् सिंहादेश्चौरभयानकोयः शत्रुस्तस्य नाशकं तज्जन्यभयोपशामकं तज्जन्यभयात्न्यादकं वा नाटशधानायकनाशहारावातदी
पथनिपरिहारकं स्यात् अथवा तृतीयं नैर्ऋत्यमारभ्योत्तराभिमुखेन शांतां तगणनाम्नाग्निमव्यादिकोष्ठेषु लिखितं तु तं यंत्रं अतिवृष्टिरनावृष्टिर्मूषकाः शल
भाः शुकाः स्वचक्रं परचक्रं च सप्तैता ईतयः स्मृता इति परिगणितासु सप्तेतिमध्ये अंतावृष्ट्यापि विहृतिर्वीति न्यायादेतिमत्वागस्येवृष्ट्याप्ततो कोपहरण प्रयोगा
देव परचक्रवारणस्यापि संभवाच्च परचक्रातिरिक्तषडीतिनाशकं स्यात् परं वायव्यकोणात्पूर्वाभिमुखेन गणनया रव्यादिकोष्ठेषु लिखनात्संपादितं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यंत्रं दृष्ट्वा पुरः पुरो मार्गे व्रजतां शुभं सां पाटच्चरभयं चौरभयं न स्यात् यंत्रे शुभचतुष्टेपि वर्णालिखने विशेषमाह सर्वे सर्वार्णभेदतः इति सर्वे सर्वयंत्रापेक्षया
पूर्णानां वर्णानां भेदो वैलक्षण्यं तदाश्रित्योत्तरयंत्रे लेख्यं येन क्रमेण कोष्ठकलिखनं तेनैव क्रमेण षट्त्रिंशन्मातृकावर्णा लेख्या तत्र ईशानादि वेदसंख्यान्त
रूपकोष्ठकममनुसृत्य नैलख्या इत्यर्थः सर्वे सर्वयंत्राणां नयोत्तरयंत्रे षष्ठ्यादिरूपकोष्ठसंख्यानां विभेदो वैलक्षण्यं कोष्ठसंख्याविभेदः इति पादः श्लोकस्य इति
पायं तु कथितं येव दिशा सूर्यपार्श्वे एवं यंत्रद्वयं कंठे धारणात्स्वस्वफलदं तत्तीयं तत्रक्षणीयत्त्वे त्रमध्ये संभवति खल्पतत्रव द्वंसमडुकपलंदं तरीयं तु दुष्टपत्र
स्यापयित्वा तद्यंत्रं दृष्ट्वा दृष्ट्वाग्रे मार्गे गच्छतश्चोरभयपरिहारकं स्यात् चतुर्भिः ईशानादिभिः कोष्ठैर्यो यंत्राणां मुख्यत्वाच्चतुष्कोष्ठकं तमस्योपयायं साध्यम
त्र मासीनी तत्रामवर्णिकास्तयस्त्रिंशत् ३३ उमापतिमनीषिणा लुनयश्राविरासीनतो द्वितीयउदितो गुणैर्मतिभिरद्वितीयोपिच वदंत्यनुगतार्थका हरिनि
यो तिवर्णा द्वियं यतः स जनताश्रुतापि वसतीतिनिश्चीयते तात्रामवर्णिकाश्चतःपंचाशत् ५४ तयोर्योगे सप्ताशीति ८७ तदर्द्धं सार्द्धं त्रिचत्वारिंशत् ततः सा
र्द्धांकत्यागे द्विचत्वारिंशांकः शिष्यते तत्स्वरव्यादिकोष्ठेषु एवं वेदवलेखनात्संपादितानि यंत्राणि यथोक्तफलप्रत्यर्पणाय प्रभवंति तत्रास्य यथा
चतुःकोष्ठकं यंत्र सम इष्टफलदायकं तवाग्रे कथयिष्यामि महाकौतुककारकं कामधेनुभियंचैतत्कल्पवृक्षाभियंत्विदं चिंतामणिसमाख्यं च रोहि
णाख्येततःपरं चतुःकोष्ठं तु वित्तेयं मनोभिलषितप्रदं सप्तमे मम पृष्ठमेदेवि मुवनभावसंमितेन नवमे च तिष्ठौ वेदे रसेवाणेत्सतीयके षोडशे दशमे रुद्रे त्र
योदशमिते लिखेत् द्वितीये चाष्टमे मंत्री गुर्वंत्रत्वा पुरः सरं साध्यसाधकयोर्वर्णानेकीकृत्य दलीकृतान् विलिखेत्सर्वं एवं च विलोमगतिना प्रिये साध्या

गजकोष्ठकं	४४	४९	५०	५५
	५१	५४	४५	४८
	५७	५२	४७	४२
	४६	४२	५६	५२

४६	५७	५१	५४	योगमोहरू२
४२	५१	५४	४५	
५६	४७	४५	५०	
५२	४७	४८	५५	

५२	५६	४२	४८	षडीतिहर
४२	४७	५२	५७	
४८	४५	५४	५१	
५५	५०	४४	४४	

५५	४८	४२	४४	पाटच्चर हरं
५०	४५	४७	४६	
५६	५४	५२	४२	
४४	५५	५७	४६	

मत्रमद्देशानि मूलप्रकृतिसंभवा सर्वेभ्यौरपुगांथे च विलि
ख्येत्सुरसुंदरि धारयेद्दक्षिणे पाणौ वांछितार्थप्रदायकं १
इंचतुःकोष्ठमयं मनोभिलषितप्रदं गोप्यं सर्वदा देवि ना

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पा. सू.
ग्रं.
३११

311

ल्लिकेभ्यः सदेव ह्रीति सर्वकामना ह्लिनयुगदेवो देपणीकरणेया एकस्य हि प्रयोगस्य नक्कत्रापि फलद्वयं दृष्टमेदेवदेवेशीत्यादिवचनात् अन्तयकर्मभेदा
द्भिन्नं लेखनीद्रव्यद्रव्यपत्रभूतवर्णादिकमप्युपादानं शकां नह्येनानाकर्मा देष्टपके कप्रयोगे विनिगमनाविरहादेकमपि तत्साधनद्रव्यमादातं शक्यते
नापि समुच्चितमपि तदादातुं शक्यं स्तंभनोच्चाटनशांतिमारणादीनां परस्परं विरुद्धरूपकत्वेन तत्साधकवस्तूनां युगपदुपादानस्य असंभवेन शक्याकरा
णत्वात् नन्वेवं सर्वाभिलाषप्रदत्वं कथमस्योपपाद्यमिति चेत् यथा सर्वेभ्यो दर्शपौर्णमासाविष्यत्र अथैकैककामे पकैकामिष्टिमुक्त्वा दर्शाद्यातं च्य
स्य चानेकप्रयोगात्सर्वेष्टसिद्धौ तात्पर्यं किं तु सर्वैकाः सकलाः कामनाः पतद्रत्नस्थाद्भवंत्येतावदेवं तच्च विभिन्नप्रयोगान्निर्वहन्तोक्तवचनयुक्तोवा
यं विदधानमीष्टेरतिचेत् ममाप्येषपवं यथाः अत्रसाध्यं मूलप्रकृतिसंभवाः तन्नामवर्णाकाः पकोननवति ८९ श्रीमदुमापतिविज्ञानतोल।

८४	७१	१६	७८
११	७२	८५	१०
८१	१४	७२	८२
७२	८२	८०	१५

कामधेनुयंत्रं

१२	८१	११	८४
८२	१४	१२	७१
८०	१२	८५	१६
१५	८२	१०	७१

कल्पवृक्षः

१५	८०	८२	१२
८२	११	१४	८१
१०	८५	१२	३
१९	१६	११	८४

चिंतामणिः

११	१०	८२	१५
१६	८५	१२	८०
७१	१२	१४	८२
८४	७७	८१	१२

रोहिणीपंचदश

सीनिधिः भुवः अमितगुणो गुणमिनिकः साक्षाल्लक्ष्मीश
सद्भक्तः तन्नामवर्णाकाश्च नत्रः पंचाशत् २४ तयोर्योगे त्रिचत्वा
रिंशदुत्तरैकशतांक १४३ तस्यार्द्धसार्द्धैकसप्ततिः तच्च सार्द्धै
कांकत्यागे सप्तसप्ततिकोऽवशिष्यते तदादि षोडशांकानामीशा।
नादिदक्षिणाभिमुखत्वेन गणनामाश्रित्य षोडशतमपंचाशीत्येन गणनामाश्रित्य षोडशतमपंचाशीत्यकरूपमारभ्य सप्तसप्ततिकपर्यंतानामंकानां प्राति
लोम्येनोयातानां सप्तसप्ततिकोष्ठमारभ्याष्टमकोष्ठपर्यंतं कोष्ठेषु न्यासे कामधेनुनामयंत्रं तत्र न्यासे कल्पद्रुमनामकं तत् नैर्ऋत्यादि नराभिमुखत्वेन पानां नाम
कं यंत्रं संपद्यते आग्नेयमारभ्य पश्चिमाभिमुखत्वेन वायव्यांतं गणनं गणनानुसारेण सप्तसप्ततिकोष्ठमारभ्य कोष्ठेष्वंकन्यासे चिंतामणिनामकं तत् [illegible] वा सर्वा
भिमुखत्वेन गणनया सप्तमादि षोडशन्यासे रोहिणीनामकं तत् यद्यपि सर्वेषामप्यमीषां फलं समानमेवोक्तमिति व्यर्थं नानानामकरणं तथापि प्राणप्र।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नोकाः कम्बुवेगा च यवर्गो प्रमाः २हं ८ ज्वलन ३ वस्र ८ त्वायं ७० ककलितनष्टवर्गो प्राश्राब्धि ४ः स्मरविशिखवसुमंगलिपयः ४०९ श्रुतिः ४ शैलाः ७ पंचाशत् ५०
इतिनयोः स्रग्दक ४००१४०५ मितिर्दडौन्नस्यापोंकांक ९ कर्हणौनौ नल्पमितिकौ पवर्गो ह्य २ आम्रा ८० त्रि २ गिरि ७ गगनाब्धे ४० कउदितो यकारः पंचां
को २० रोलवशषाः क्रमाद्विंश २० बाण ८ जिशन २० शरवाङ्क २१ कलिताः शृगः स्वर्वकौ ५० हो विशिखे ५ मिति कः नः शरविधिरिति नंदानता।
उमादिमार्गे ऐकाराश्रयं चेद्धवर्णो नान्देवतानाम संबंधिनामादेयाः नोकारीत्यादिं हिवचनेन करोतीति न्यायात् अन्योप्यत्र विशेषस्संबान्तरैः केवले वर्णे अकारः
सार्थकः कथितो वृपैः संयौ सांयोगिके वर्णे अकारः स्यान्निरर्थकः संयोहि व्यंजने सर्वे एकहीनः प्रजायते संशुतके सर्वे वर्णे पि संकेतः सूरिभिः कृत इति अय
मर्थः अश्रुता नंतादिनामस्थले अकारस्यांक एकरूप उपादेय एव यत्र त्ववलभद्रादिनामस्तकारो व्यंजने न सह हो च्चार्यते तत्राकारो निरर्थकः अंकसम
र्पको न स्यात् संधिवर्णेषु सर्वेष्वव्यंजनस्य रूपसंधिवर्णत्वे सति अर्थात तदुत्तरस्वरस्य एकांकहीनत्वं तथा संधिघटकानां स्वरस्यैवं भावितां व्यंजनानामपि
प्रत्येकमेकांक हीनत्वं एकांक हीनत्व मश्रुसतेव्य यथा वालदेवताकयंत्रे पंचचत्वारिंशांकः ४९ पिंडांक उक्तः तत्र हि घडंगककस्याप्यंतः स्थवकारस्य
पंचांको गृहीतः दशांकककस्यापि मरुदपरपर्यायय कारस्य नवांको गृहीतः द्वांककस्यापि दीर्घौकारस्यैकांक एव गृहीतः लकारस्यापि विंशत्यंकः चर
मोकारस्य तु निरर्थकत्व कथनादेकप्रन्यताः यथा वा वोध्यदेवताकयंत्रे त्रिंशांकः पिंडांक उपदिष्टः घडंगकस्यापि वकारस्य पंचांकाः औकारस्याष्टांक

	अ १	आ २	इ १	ई ११	उ १	ऊ ७	ए ११	ऐ ११	ओं ७	औ ८	अं ११	अः १
वर्णांक	क २०	ख ९०	ग २०	घ २५	ङ १०..	च १	छ ८	ज २	झ ८	ञ ७७	ट ६..	ठ ४०५
वर्गीय	ड ४	ढ ७	ण ९०	त ६..	थ ४०५	द ६	ध ९	न ५०	प २	फ २०	ब १	भ ७
प्या	म ४०	य ५५	र २..	ल २०	व ९	श २०	ष २५	स ९०	ह ५	ळ २१	क्ष ४५	

स्यापि सप्तांकाः यकारस्य नवांककस्यापि अष्टांकत्वं यकारस्य दशांशाक
स्यापि नवांकाः इत्यं मिलित्वा त्रिंशदंकः पिंडांको भवति तथा च पक्षेतेपि न
काप्यनुपपत्तिः केचित्तु पवर्गीयो वकारस्तेन द्व्यंकलाभः औकार यकार
यकार षोडशस्वरैः क्रमात् अष्टनवदशैकांकालभ्यंत इति स्वारस्यादेव

अकारः

40

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श० वृ०
पं०
३१२
319

त्रिपंचाशत्कलाभृत्सिनीवदंति वर्णाकवचं यथा कार्त्तिकमार्गशीर्षमाघपदान्यतममासे शोभनदिने रविवासरे निर्विघ्नसमये पूर्वकर्दमद्रवेण ग्रा।
मोहरूनभवयालेखन्या रम्यत्तीरहरूतभवेपट्टे सुबृहन्नवेपटे वा प्रतिदिनमेकविंशतियंत्राणि प्रथमादिवसे लिखेत्। ततोऽश्वत्थदीपनैवेद्यादिभिर्यं
त्रं तदा लिखितं पूजयेत्। एवमेव एकविंशतिदिनपर्य्यंतं लिखित्वा २ पूजयेत्। एतया रीत्या एकस्मिन्नेव पट्टे एकविंशतिदिनपर्य्यंतं प्रतिदिनमेकवि
शतियंत्राणि लिखित्वा तदंते महापूजां यंत्राणां सर्वेषामपि नैवेद्यं विधाय सत्पात्रे भोज्यदानं दत्वा ब्राह्मणमेकं यथाशक्ति भोजयित्वा सम्यगेकां
ते रक्षयेत्। कार्य्यकाले च यंत्राणि संपूज्य भूमौ यंत्रपट्टं संस्थाप्य शिरसोपस्थानं कृत्वा पठित्वा पूर्वाशायाशिरः एवंकस्तापज्ञयांत्। यद्यपि मंत्रस्य लि
खनं न योगित्वे यद्यपि तत्र जन्मनो नृष्टदिनेऽज्ञाने दिने सति वेला वर्षमासवारतिथिलग्नानि स्वप्ने तन्साधक प्रतिचंद्रदेवतावदति लक्ष्मी
स्वाक्षयात्तस्मात्। यद्यपि मंत्रस्य लिखनं न योगावाना योपयोगित्वे न निर्दिष्टस्तथापि मंत्राक्षरसामर्थ्यात्सहस्रादिरूपसामान्यशास्त्रसंख्यया ज।
पोपंगतया त्रानुष्टेयं इति गम्यते। वासुदेवो जयाश्रीवत्सकुलस्यनंदनः देवाधिदेवो विख्यातस्तीर्थराट् सर्वदर्शनः अतीतानागतं सर्वं यस्मा
त्संज्ञायते नृभिः तस्य यंत्रप्रभावोऽयं सद्यः सर्वस्य कारकः निर्मलं व्रतमाधाय लिखेद्यंत्रसहस्रकं मंत्रजापस्तथा सर्वकार्य्यसिद्धिप्रदायकः माघ
मासे चतुर्दश्यां मध्यमां वा रवेर्दिने स्वस्तिपेन्ते ततः कार्य्यकाले यंत्राणि संलिखेत् द्वादशैव स्वेतन्स्वदायकपंकोसरूटानि च प्रत्येकं मंत्रवर्णं च यंत्र
स्योपरि संलिखेत् प्रथमपत्रमयो भागे संपूज्य पयित्वा निशीथके पंडितो दिगभिमुखस्त्वपट्टके विलिखेन्मनुः पूर्वाशाभिमुखः स्थित्वा शोतेन तस्योप।
रि ध्रुवं प्रभाते च समुत्थाय सम्यक् यंत्राणि पश्यति नष्टं यत्रापि तेर्वर्षमासेस्वाप्निपनं ध्रुवं प्रश्नप्रस्तुतं दृश्यात्स्वमेकर्णे न संशयः अलवाकस्संभ्र
प्रस्तानं तस्य भवेदिह अतीतानागतं सर्वं वर्तमानं तथैव च स्वर्गमर्त्यस्य पाताले स्थितं पश्यति तत्क्षणात् प्रणवश्च नमो व्याप्तं नतो भगवते पद वासु
शाद्यांततः पार्श्वे षष्ठस्वरविभूषितः चतुरानन संयुक्तो मरुद्दर्णस्ततः परं आननेन समायुक्तः केवलपवनस्ततः इति द्वादशवर्णीयं वासुदेवं जपम।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कातोयपदप्रतिपाद्यैर्हि त्रिचत्वाः पंचसप्तदशषोडशांकैः पंचदशांकयंत्रीमह्यादिसंख्यांगुणयित्वातत्कोष्टेषुन्यसेदिति अत्रवेदः पंचचत्वारिंश
त्सूत्रर्षिः पंचसप्ततिः शरदिशः पंचोत्तरशतेषार्द्धशतंपंचाशदुत्तरैकशतं खपयोधिलोचनमितं चत्वारिंशदुत्तरद्विशतप्रमितांकयंत्रं शिव
तांडवेत्वस्तीयेपटलेमातंगीदेवतानिवश्ययंत्राणि विंशत्यंकमयंयंत्रंवश्ययंत्राणि विंशत्यंकमयंयंत्रंवश्ययेदखिलंजगत् त्रिंशत्यंकान्वितंयंत्रंहृ
दयाकर्षयेत्स्त्रियं वशीकरणहोरेतिशेषः तेननोपक्रमविरोधः चत्वारिंशत्यंकयंत्रात्पतिंवशयतेध्रुवं षष्ट्यंकलिखितंयंत्रंमृवेशात्रुवशंनयेत्
सप्तत्यंकान्वितंयंत्रंराजपत्नींवशंनयेत् अशीत्यंकमितेयत्रेमोहयेदखिलंजगत् नवत्यंकान्वितंयंत्रंसर्ववशंत्रुवशंकरं शतांकनिर्मितंयंत्रंनग
रंवशमानयेत् गोरोचनाकुंकुमेचभूर्जेत्वविसमालिखेत् जातीकाष्ठस्थलेखिन्यापूजयित्वाप्टतात्फलमिति चतुर्थेवगलादेवतानिस्तंभकरोत्य
न्यंत्राणि मनःशिलातालकेनरोचनेनहरिद्रयाविलिखेनाडपत्रेतुयंत्रंस्तंभनसिद्धये एकविंशत्यंकयंत्रेमतिस्तंभोभवेद्द्रियोः एकत्रिंशदंक
यंत्रंगतिस्तंभंकरोतिहि एकचत्वारिंशत्तमेगर्भस्तंभंकरोतिहि एकपंचाशदंकेतुमुखस्तंभनमाचरेत् एकषष्टितमेंकेचसभास्तंभनमाचरेत्
एकसप्ततमांकेचशस्त्रस्तंभनमाचरेत् एकाशीत्यंकयंत्रेस्मिंलोकस्तंभनमाचरेत् एकनवत्यंकयंत्रेष्ठस्तंभनमाचरेत् एकाधिकशतांकेचस
र्वत्रविजयोभवेदिति विजयश्चात्रकवलस्तंभनद्वारोपासितः प्रतिष्ठादिसिद्धिः तेननोपक्रमविरोधः पंचमेतुछिन्नमस्तकादेवतानिता।
निगंधाष्टकैरेवतांकेचसर्वत्रविजयोभवेदितिविजयश्चात्रकवलस्तंभनद्वावतायालक्ककेनसमन्वितेः मन्मथाक्रांतदेवेशियंत्राणिविद्व
योलिखेत् वेधुनान्मुच्यतेदेविसहस्रैर्हिशताधिकैः अशीत्याडाकिनीनाशोद्वात्रिंशेगुर्विणीभवेत् भूतनाशश्चतुस्त्रिंशेगर्भस्तंभोदशोत्त
रेदशोत्तरचतुस्त्रिंशे चतुश्चत्वारिंशदंकयंत्रेजलयौगिरिचिंद्रेचसूर्यराज्यंवशंनयेत् जलधिप्रश्नत्यंकचतुष्टयमिलनाद्द्वयाद्विशांकलाः गि
रिचंद्ररनिर्विभिन्नपदकरणसामर्थ्यात्सप्तदशांकस्यलाभात् तत्संख्ययासहद्वादशसंख्याचतुःसंख्ययोर्मिलनाडुक्तसंख्यानिष्पत्तेः तथाच

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्र.द्वा. त्रयस्त्रिंशदंकयंत्रात्तोराज्यवशीकृतिर्भवतीत्यर्थः तथा स्वराष्ट्रं वशयेद्राजा भानुप्रमितैकके राजानं वशयेद्देवि द्वात्रिंशदंकयंत्रके षडशीत्यं
र्थ. कमानेन सर्वशत्रून्विनाशयेत् सप्तत्यंके भवेद्धानिः शत्रुवृद्धेः सुरेश्वरि नारीवश्यं द्विशते स्यात्तेनैव डाकिनीजयेत् स्त्रीपुंसयोः प्रीतिवृद्धिः सप्तचाश
२१ १२२ द्भजद्वयेमिति षष्ट्युत्तरी दैवत्यानि गोरोचनाकुंकुमाद्यैस्तथाचाष्टविषादिभिः लेख्यानीमानि यंत्राणि नानाकार्यकराणि च चन्द्रः षष्ट्याचोरना
शः सप्तत्याज्वरनाशनं चत्वारिंशडाकिनीनाशः षट्शतेवेदितेकृते कृत्यानाशश्चाष्टशतेवेदरामेरिपोः क्षयः वेदरामचन्द्रस्त्रिंशांकयंत्रे कलास
313 हस्रे लक्ष्ये देवेशवृद्धिः प्रजायते षोडशसहस्रांकयंत्रं स्याद्विरन्तांकयंत्रस्य धारणाद्दशवृद्धिः स्यात् षष्ट्यां वादे विजयते द्विसप्तत्या रणे जयर
ति सप्तमेकाली दैवत्यानि सप्तपंचाशतांके न जायते ज्वरनाशनं चन्द्रस्त्रिंशदंकयंत्रे सुखेन प्रसवो भवेत् यंत्रे सप्तशतांकस्य चोरोपद्रवना
शनं षट्शते च महेशानि जायते वादिमोक्षणं पंचाधिके नवत्यंके भूतप्रेतक्षयो भवेत् योगिन्युपद्रवे सम्यक् यंत्रे वेदरसांकके वेदरसांकके चन्द्रः
षष्ट्यंकसंवर्द्धं परकृत्याविनाशे च यंत्रं वसुशतोद्भवं अष्टशतांकयंत्रमित्यर्थो वसुशतेत्यादेः लक्षत्रयकृते यंत्रे वशीकुर्याज्जगत्त्रयं दशलक्षांक।
यंत्रे तु रिपोर्नाशो भवेत्प्रिये कोट्यंकनिर्मिते यंत्रे कोटीशो जायते नरः इति यत्तु वसुशतमित्यस्याष्टोत्तरशतमित्यर्थकरणं नीलकंठानां तत्र श्रेयः
उत्तरादिपदाश्रवणात् अन्यथा भानुशतोद्भवमित्यादौ सप्तशतांकस्यापत्रयषट्शते चैत्यत्र दशलक्षांकयंत्रे चैत्यादावपि च तथाविधार्थकित्तरोचयः
एतानि च यंत्राणि नवकोष्ठेषु षोडशकोष्ठेषु वा यद्दिक्रियन्ते तत्रोभयत्रापि न किंचित्फलवैषम्यं चतुस्त्रिंशदादिकांकयंत्रेषु द्वयोरन्यथापि ज्ञानतेरे न
व षोडश वा प्राणविरंचिमुखं गिरिलोचनरुद्रमन्त्रप्रमितं रविविश्वसुमंगलशंभुपदं रसरामदिशातिथिचक्रमिदं सुमंगलसशंभोपदमेकांकाष्ट।
करूपं मलत्वं प्रकारान्तरमपि सप्तार्कचंद्रभुवनानि भवन्ति वादेषु तत्रयोदश वक्तुनि च रुद्रकाम्बुधयः कृशानुदशवायव्यपत देते रंगपंचदश
वारिधयो भवन्ति अयमर्थः शक्रतु दृशवेदचंद्रिगनागदिक्कुतिथिरविचित्रभजयः षट्गिरिद्विरूपनंदसप्तमिताः स्युः क्रमात्तलिपिरामयंत्रगा इति शतांक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

२८

३२	२५	३०
२७	२९	३१
२८	३३	२६

नुः स्मृतः जलस्याप्याहारं परित्यज्य सहस्रसंख्याकानि कानि यंत्राणि लिखित्वा मंत्रयेत्सहस्रसंख्यया ऽयमर्थः मासमासस्य शुक्लपक्षे अष्टमी चतुर्द
शोरेकतरतिथौ रविवासरे चैतद्यंत्रसिद्ध्यर्थं यंत्राणामभिलिखनं कार्यमेवं सिद्धयंत्रकः साधको य तं हस्ताद्भिवपट्टिकायां खेतमृत्तिकया द्वादश यं
त्राणि एकीभिन्नत्वेऽभूत्वा पंक्त्याकारेण एकस्यां पंक्तौ संलिख्य तेषामुपरि एकैकं मंत्रवर्णमालिखेत् यंत्राणामपश्चात्मप्रयंत्रं भो भो वास्तुपुरुष यंत्रदे
वतेमम देवदत्तस्य राज्यप्राप्तिः कदा केन प्रकारेण वा भविष्यतीति हृदेत्यादिप्रश्नवाक्यं संबद्धं स्थापयित्वा सर्वशिरस्कोऽभूत्वा तद्यंत्रपट्टकोपरि स्वप्या
त् स्वप्नकाले एवागत्य तद्यंत्रदेवता सर्वं स्वर्लोकमर्त्यलोकपाताललोकवृत्तान्तमतीतं भवदनागतमिति त्रिविधमपि वेदवाक्यवद्यथार्थमेव तस्य
प्रोमतरूपवश्यमेव वदति यदि तद्यंत्रस्य कस्य चिद्धि लोप उपलभ्येत तत्तदायावन्मितयंत्रलोपस्तावन्मिते वर्षे तावन्मितपक्षे मासे तस्य साधकस्य
स्वार्थयंत्ररचनायां तस्य परार्थयंत्ररचनायां परस्य मृत्युं जानीयादित्यर्थः वकाराकारसकारैः पंचमस्वराणां एवं वक्रमेण शरवाङ्केकोन षष्टिः भूमि
कांताः पार्श्वसहस्रयोरेकसमाः ककत्तवज्रारामम रतो त्रिनवो ककतवमिति मिलित्वा समाप्तीति वीसहस्रपिंडांकः अत्रोभय यत्रापि यंत्रे द्वाविंशत्यं।
व विंशतित्रिंशत्तमांकाः प्रथमपंक्तौ सप्तविंशत्येकोनत्रिंशद्देकत्रिंशदंकाद्वितीयपंक्तौ अष्टाविंशतित्रयस्त्रिंशत्वड्विंशत्यंकास्तृतीयपंक्तौ लेख्या इ
ति मंतव्यं महायंत्रमिदं भद्रेनाम्निजस्य महामतेः सर्वसौख्यं धाम्नवसृद्धिवृद्धिप्रदायकं चत्वारिंशद्दिने यावत्सहस्रं प्रसमहं लिखेत् कारालेवाहये तं
यंत्रततः सिद्धो भवेदसौ विलिखित्वा धारयेत्पार्श्वे यावज्जीवं हिमानवः कार्यकाले यंत्रमेकं लिखित्वा धारयेद्बुधः वामपादतले यद्यंत्रायो लिखि
तं भवेत् ततहस्तसमायाति स्थावरं जगमं तथा अंतः शुरशुरं श्रीणं स्त्रीणामाकर्षणं भवेत् नष्टद्रव्यं तथा वंदी चौरेरपहृतं ध्रुवं आनयित्वा द्विपे
तत्र यंत्रराजः स्वभावतः नराणामकयंत्रस्यादनुलोमेन सुंदरं नारीणामन्तरैर्यंत्रं लेखनीयं प्रयत्नतः गंभीरभावकैनकौ अष्टाग्निनवलांगुपिः व
योमाराविति दिशा स्त्रीयंत्रे पुरुतरं लिखेत् नाभिचेतिपिंडाकस्मनंदेशाथिकेकशते यत्नोहि सप्ताष्टमवक्रभान्नुवह्निः सौरैः सप्तिखेचंदिरेण श्रेका

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग॰ ल॰
पं॰
३१४

करासंकलितयः खेशैलाः अंकाक्रमात्स्वसुभैः प्रमितारतिफलप्रभ्यादिविशिष्टानानमाकृष्टिरपि सतः विधाय पूर्णं यंत्रे शुद्धिद्वितीयनवतत्त्वयोगपंचरा
मन्त्रे भवेत्सकोष्ठे शुरोखेनं पूर्वयंत्रं देहे शरहितः प्रस्तुतेयं त्वराजेत्तु च न स्ति शंकितः क्रमादिति गंगानामनदी श्रेष्ठा सर्वासु तटिनीषु च यस्याः
स्नानप्रभावेन महापापाद्विमुच्यते सहस्रमुखवाहेन पारावारं प्रवर्तते तथापि वामदेवेन स्वात्मनो मस्तके धृता तस्या यंत्रं प्रवक्ष्यामि लोका
नां हितकाम्यया सद्यः प्रसादजननं मनोभीष्टार्थदायकं तस्याप्यवतेरस्मे वरस्याधो महामतिः भूमौ यंत्राणि दत्तस्य तज्जन्मा किल संलिखेत् वा
महस्तेन संमार्ज्य च नस्त्येवं संलिखेत् मौनेनैकाग्रचित्तेन गंगाम्बुरेव ॰ मितानि च तत्रैव भोजनं कुर्यात्स्वपनं चैव तत्र वै ध्यानेत्रिपथगायास्तु
पारयेन्मनसा हृदि ततो दिनानां विंशत्या सुप्रसन्ना प्रजायते साधकस्य वरं दद्यात्स्वयं भागीरथी जाह्नवी तस्या वरप्रसादेन शापानुग्रहकारकः
लिखनाद्यंत्रस्य हस्ते वामे मुष्टिप्रबंधनात् स्वर्गे मर्त्ये च पाताले तथैवामरसन्निधौ पुरंदरसभायां च वने निःशंकचेतसा मयवाप्यादरं कुर्यात्
दीसनं निमंत्रणात् देवाः सर्वेऽपि तस्याग्रे दासवत्प्रभवंति वै ग्रामानि देशाकाः एणा वनिता राजवल्लभाः किंनरी दानवी विद्याधरी प्रभृतयः
स्त्रियः गीतं गानेन चरत्येव ऊर्ध्वं तिष्ठति दासवत् यथा हमिति मिसावेति यस्याः सन्मुखमीक्षते भूचराः खेचराश्चैव तथा देवा गंधर्वदानवाः मानवा हि।
विशेषेण राजानः किंकराः इव वामहस्ते शतिष्ठितं यंत्रं यावत्र्यौतयेत् यौने यंत्रैकदेशे दमे मस्तके न त्वजंतिमे मन्त्राय मोहियश्च शंसोमकर
कल्पौ मकुंदकुंदनीलाश्च स्वार्वश्च निधयो नव प्रकटीभवति तस्याग्रे गंगायंत्रप्रभावतः एवं किमुच्यते तस्यैव साक्षात्किलवमणो भवेत् यंत्रनीर
प्रभावाच्च सर्वोपद्रवनाशनं सर्वे रोगाः प्रणश्यंति जले पीतेऽथवा स्फुटं साधनामंत्रेणापि प्रभावोदृश्यते स्वच्छ गंगास्नानफलं नूनं जायतेयं
त्रनीरतः अशक्तानां च पंगूनामालस्योपहतात्मनां दूरदेशांतरस्थानां गंगास्नानं कथं भवेत् शृणु प्रभातवेलायां मिदं यंत्रं लिखेद्बुधः ए
तन्नीरेण प्रक्षाल्य तेन स्नानं समाचरेत् इदं रहस्यं परमं महापातकनाशनं महाश्रेयस्करं पुण्यं मनोरथ्यकरं परं सुन्दरीप्रीतिजनकं शिवसंतो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

षडायकं मुच्यते त्रिविधैः पापैर्मनोवाक्कायकर्मजैः नृणां निःपापतामेति नृपाणां च प्रियो भवेत् सर्वदेवप्रियश्चापि सर्वर्षिगणसंमतः अन्ते वि
मानमारुह्य दिव्यस्त्रीगणसंवृतः दिव्याभरणसंपन्नो दिव्यभोगसमन्वितः नंदनादिवने स्वैरं देववत्स प्रमोदते सर्वदेवेश्वरस्त्र्यः सर्वगंगायंत्रोऽयं समुद्धृ
तः माघषट्कावधि यावत्त्र्यह यंत्रमालिखेत् गंगास्नानफलं प्राप्य फलं सर्वैरिदं ततो नश्येति गंगापिंडांकः एकपंचाशत् ॥ पंचाननकारसारयो
स्त्रिंशदंकः गकारदीर्घीकारयोरेकविंशतिरिति मिलित्वा एकपंचाशत्संख्या एतैः प्रणवं ते नमः शाहः पिवायै तदनंतरं गंगापदं ततः पश्चात्
ङेऽन्तं मंत्रेण वान्तरः सहस्रसंख्यया भूष्यमनो जपरहेऽरितः इति नखविस्वष्टतिः अथ मंतनलिप्यिनगेंडुनवेंदवउतरंन्नृपश्च दिच तद्देशकांकका :
हितिशरोन्मितयंत्रविधौ मता इति स्पष्टार्थकमिदं न व्याख्यानमर्हति जलधिस्तु महादेवो रत्नाकर इति श्रुतः सर्वसिद्धिप्रदो नृणां महादारि
द्र्यनाशकः सुस्थितो देवाधिष्ठाता सर्वसौख्यकरः प्रभुः चतुर्दशानां रत्नानां जनको विश्वपावनः तस्य यंत्रस्य माहात्म्यं दृश्यते दृष्टिगोचरं
किंचिन्मात्रं बुधैः ख्यातं तन्त्रागमेषु च सत्तुदमध्येयानयेयो यंत्रं ऊर्ध्वादिपणालयीः पीनपदे कुंकुमेन वा हृये न्यागरेश्टशं प्रत्यहं समयं त्राणंश
नानि विलिखेद्बुधः ततश्च भोजनं ऊर्ध्वादिनानां च त्रिसप्तकं चतुर्दशसहस्राणि पुनः समशनानि च यंत्राणि लिखमानस्य घोजलधिः स्वा
हृष्टदः रत्नानि चकमूल्यानि चिंतामणिसमानि च कोटिशस्तस्य दयाह्वै प्रसन्नो जलधिः स्वयं प्रणवांते पिवाप्री प्रसन्न स्थिताधिपदे तारंण
अंते जलधिपिंडेङेऽन्तो नमोऽन्तो मत्रयेमंत्रः लिखेत् स्मरणीयो यंत्रवाणं च दिरवर्णवान् जलधिपिंडांकश्च हि चत्वारिंशत् जकाराल कारधकारत्नी
यस्वरैश्च तभिः क्रमेण वृद्धिरवो शिवस्तु चेन्द्रमितांकानां प्रतिपादनात् शेषमतिरोहितार्थकं सर्वं च स्वाहिमीयंतकोष्ठमार भरवक्तिनेः अन
न्तरमालेख्यावत्त कोष्ठांतस्तु वैरिति अभिनंदनो हि जिनः सर्वज्ञः सर्वदर्शकः अतीतानागतं सर्वं यत्प्रसादात्प्रपश्यति तस्य यंत्रप्रवक्ष्या
मि सद्यः प्रत्ययकारकं साधनात्साधको भूयात्मचराचरदर्शकः माघमासि सिते पक्षे पंचम्यां गुरुवासरे अधिवासाय यदीमानयंत्रराजे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पाव्हा
र्थ॰
३१५

रुडकेऽभेन्तीरवृक्षमवाप्यांहिपट्टिकायां समाप्यकः यन्तकर्ममनीरेण लेखन्याश्च भद्रीर्थया लिखेद्यंत्रमिमं नरः सत्यभिमुखोऽथ शतानि स
प्तसमस्तोत्तराणि प्रस्फुटानि च धारयेत्तां प्रयत्नेन पट्टिकां सज्जिनां तथा धूपदीपादिनैवेद्यैस्ततो भोजनमाचरेत् रात्रौ हि ब्रह्मचर्येण भूमिसंस्त
रणोपरि एकांतेन समासीनो मंत्रं च हृदि संस्मरन् शतानि सप्तसप्तोत्तराण्येकाग्रचेतसा ततः शापी तत्रैव स्वप्ने यो कृतमङ्गलकः यत्किंचिद्वा
ञ्छितं चित्ते तत्सोऽवश्यमवाप्नुयात् असंदिग्धं स्वचित्तस्य न कोऽप्यत्र तु संशयः धनलां पट्टिकां सम्यक् कुरीत्यारस्वतिमानवः कार्यकाले हि तेनैव विधि
नोत्तरमाप्नुयात् अलवाक्यसमेन मोऽन्तरेऽसत्यमवाप्नुयात् यंत्रराजप्रसादेन राजमान्यो भवेन्नरः ऋततत्स्नानेविधायाप्य यंत्रं प्रक्षाल्य ङगयके दिन
त्रयं पिवेद्व्याधिग्रस्तममचाप्नुयात् ग्रणवस्नततो माया अनीतानागतं ततः दर्शनाय पदपश्चादभिनंदनशाहृतः इन्तात्मनः श्रेयस्यश्रसैं डर्भगुरु
योर्वदेत् वाह्नायहृदयं चेत्यमृत्युनैव आनरोमन्त्रः अभिनंदनेति नामपिंडस्तिद्धेकांक १२२ रूपः अकारस्यैकः मकारस्य सप्तांक कस्यापि षट्त्रितीय
स्वरस्यैकः नकारस्य पंचाशदंकः अनुस्वारस्यैकादशांकः दकारस्य चत्वारः नकारस्य संयुक्तत्वस्य पूर्ववदत्राभावात् एणिप्र पंचाशद्रूपरहितांकः इति मि
लित्वा त्रयोविंशत्यधिकैकशतांकता या स्याद्दशपिंडेस्वव चत्वात् वेदाब्धिशैलगणवाहूपर्यायि रादेनं दत्विं च द्विविधिवक्ष्यपायोपयोतः अंते स्वदेवश
स्वार्हिगजायो यंकायंत्रे ग्निनेत्रशशांकसमिताकवद्धेऽस्ति सप्तसप्तस्तुत्तरमेकशतसंख्ये यंत्रे माघमासी यपंचमी मनस्विनी संवद्ध गुरुवारेणाऽऽ गु
वीभि गुरुवः स्वस्थचित्तो मौनी भूत्वा तीरवृक्षपट्टिकायां लिखित्वा निराहारः सचैव धूपदीपनैवेद्यादिभिः संपूज्य भोजनं कृत्वा ब्रह्मचर्यपूर्वकं स्व
येत् संरक्षितायां चैतत्पट्टिकायां दिनांतरेऽपि पूर्ववत्पूजितायां स्थापनं कृत्वाऽप्रश्नोत्तरमाप्नुयात् वर्णांकसंवद्धं पुनस्ता हर्शयंत्रं स्मृतं ते ज्ञानं रे अ
मदनो विरागः स्यात्सर्वत्र स्त्रीणां रागः स्त्रस्ततः कामदेवो जितो येन महादेव इति स्मृतः तस्य यंत्रस्य माहात्म्यं कथ्यते हितकाम्यया व्यसनी कामवहलो
यो न वेत्ति हिताहितं कामोन्मादी भवेद्यस्य तिस्त्रयोऽथिगतालसः अनाचारे च दोरे च दुष्टे च ग्रथितो भवेत् तस्येदं यंत्रमालिख्य भालिकायां त्रिसप्त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

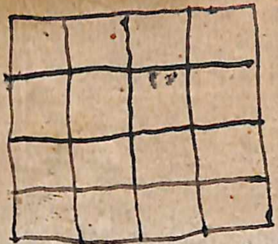

कं स्नात्वा विलिख्य तस्य तोयं पिबेत्साधनकारकः दिनानां सप्तकं यावत्स्वस्थः स्याद्विजितेन्द्रियः व्यसनाहरतोयं तिसृणां दिव्यभवालस्तथा परनारीविरक्तः
स्याद्धर्मिष्ठो विजितेन्द्रियः युधिष्ठिरसमो भूयाद्धर्ममूर्तिः सदा नरः यंत्रस्य रचना चैवं कर्त्तव्या विदुषा तथा कोणत्रययंत्रे विलिखेच्चत्वारिंशं वसुषष्टिपि दि
क्षु सर्वादि नोले खेयं अग्रे वा चाग्नेये नैर्ऋते वायव्ये दक्षिणे यां लिखेदैं ह्रीं क्लीं प्रतीच्यां ह्रौं ह्रूं तथा लिखेत् — उत्तरदिग्भागे मध्ये यंत्रवरं लिखेत् एवं यंत्रं समालि ख्य सुपदीपे शस्त्र येन यंत्रमेकं उ नलि ×
× ख्य भूर्जे भगदिने वाजिने स्वर्णमर्दलके क्षिप्त्वा रक्ताक्षपेन तेनाप्य सेत् तस्य कंठप्रदेशे हि जायते पुरुषोत्तमः प्रणवः श्रीं च माया च वाग्भवो मदनस्तथा भग
वंतौ वलौ ... लेखष्टस्वरांतिमौ मध्यस्थाकोयं यंत्र जीवो ... जीवगसर्वान् जीवगेस्तेतावता जीवे विसर्गेन देयः किं त्वतः उत्तरपठनीयः श्रृगावेवेति ध
नितं अकारो मदनो ... तेन मौंतश्चेतिकीर्तितः मंत्रोऽस्य मदनस्यैष षोडशप्रमिताक्षरः अनेन मंत्रयेद्यंत्रं नीरमष्टोत्तरं शतं अपत्यहं पापयेत्तस्मात्संतुद्दिशं
यते स्पर्शमिति महावतरचंद्रयमतः कृत्वा तस्य कोणचतुष्टये प्रत्येकं कोष्ठचतुष्कं कृत्वा तत्रेशानादितः क्रमाद्वह्निशशिवनाग संख्यकाः एवं पंक्ति
कलिनादि ... योगाः अर्कशैलकरविश्वसंमिताः षट्नवत्रितिपवक्ष्यस्तथा पंचभूजलधिवाणपंक्तयः सप्तमतीयविधियपंक्तिसंगताः इति संख्य
नां ... लिखित्वा सर्वादिचतुर्दिक्षु प्रणवपुटिते श्रीबीजमायाबीजे प्रणवपुटिते वाग्भवकामबीजे प्रणवपुटिते वरुणेंद्रहत।
बीजयुग्मे प्रणवपुटिते जीवबीजं भृगुबीजे लिखेत् मध्ये नवकोष्ठकं चतुरस्रोत्तरं विधाय तत्र प्रसन्नं तं यंत्रमालिखेत् अथ मदन इति प्रथमोत पि
ंडः षण्णवतिः अकारस्यैकांकः मकारस्य चत्वारिंशत् दकारस्य चतुरंकः नकारस्य पंचाशत् विसर्गस्यैक इति मिलित्वा तावत्संख्या निष्पत्तेः म
ध्यवर्तिनवकोष्ठकस्य मध्ये यंत्रसामान्यप्रक्रियाप्राममन्यं यंत्रेष्विवात्रापि नमस्यमेवं इत्थं प्रकारेण सप्तविंशतिदिनपर्यंतं प्रत्यहं तावद्रा दिश्यालिका
या ... विंशतियंत्राणि लिखेत् पुनः एजयित्वा तत्तोयं पिबेत् सप्तविंशतिदिनांते सतिप ... प्रादेकं एवीकरोत्येवं यंत्रं भूर्जपत्रे मृगनाभिनैवालिखित्वा स्वर्णम।
ंडले कृत्वा ... कंठे धारयेत् तनोति ... सद्बुद्धिः स्याद्दिव्यः महानंदः प्रभुः ... परमात्मा परमेश्वरः परंब्रह्म परंज्योति महासौख्यप्रदो मतः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा. ता.
पं.
३१८

तस्य यंत्रप्रभावेन सर्वसौख्यमवाप्नुयात् परमानंदसंप्राप्तिर्जायते नात्र संशयः शत्रुपीडादिसंयुक्तः सर्वमंगलवान्भवेत् वारकः परदुःखानां धारको याव
कृतं नायकोऽलंकृतनारीणां दायकोऽलंकृतयाचितो ग्राहको यशसां शान्तो महाराजपदाग्रणीः तस्य किंचिदसाध्यं न स्वर्गे पाताल भूतले मनोभिवांछितं भू
यात्तस्मात् यंत्रराजतः सहस्रदशकेलेख्ये यंत्राणां क्षीरपादपे यंत्रमेकं स्वकंठे तु धारणात्फलमद्भुतं यंत्रोपरि चतुर्दिक्षु प्रभोर्नाम समालिखेत् ततोऽष्टमा
याबीजानि स्वराः षोडशाद्बहिः ततो मंत्रेण वलयं कृत्वा तं परिवेष्टयेत् वलयंत्रेण तं यंत्रं धारयेत्साधकोत्तमः नारोन नमो भगवते परमात्मपदं ततः ङेंतं।
ततः सर्वसिद्धिप्रदो ङेऽन्तस्ततः परं सर्वसौख्यकरो ङेंऽतो महानंदपदं तथा ङेंतं ततो मुक्तस्वांते मनोवांछितशब्दतः कार्यं ऊरु ऊरु द्वंद्वं हे मायांते स्वात्र
मः पदं इति नंदपयोध्यर्णो महानंदमनुर्मतः महानंद इति प्रथमांतपिंडकः पकाद्शोत्तरशतात्मकः मकारस्य चत्वारिंशत् हकारस्य पंच आकार
स्यैकः नकारस्यैकोनपंचाशत् अनुस्वारस्यैकादश दकारस्य त्रयः विसर्गस्यैक इति मिलित्वा नाहशांकसंख्यते अत्र स्वानकारस्य पंचाशदेवांकः
द्वंतस्यैव नामतया प्रथमा विभक्त्यंश इतिसर्गोकग्रहणस्यानुवृत्तत्वात् अमदन रमादौ पुनः स्वथा त्रुपपन्नास्तथा मध्ये नवकोष्टकान् विरचयत
त्रैणानंतो नैऋत्यांतं प्राग्दिशां पेन चत्वारिंशत्त्रयस्त्रिंशत् चत्वारिंशच्च तस्य पंचत्रिंशत् सप्तविंशति द्वात्रय... षट्त्रिंशद्वायव्यामुत्तरे ... शत ततः प
रमिति संगृहीतप्रकारेण यंत्रं लिखित्वा तद्बहिः स्वस्तिदिक्षु सर्वादिक्रमेण महानंद इति प्रथमांतनाम्नः एकैकं वर्णं मालिख्य तद्बहिर्वृत्तं कृत्वाष्टदल
कमलं विधाय तद्दलेषु एकैकशो मायाबीजान्यालिख्य तद्बहिः षोडशदलं कमलं कृत्वा तत्पत्रेषु एकैकशः षोडशस्वरानालिख्य तद्बहिर्वृत्ताकारेण
सर्वेषु कोनपंचाशद्वर्णमंत्रेण वेष्टयेत् ततोऽपि वहिर्वृत्ताकाररेखात्रयं कुर्यात् सहस्रदशकं क्षीरवृक्षभवपत्रे लिखित्वा साधितमिदं यंत्रं स्वकीये कंठे
भूर्जपत्रादौ लिखित्वा धारयतः कथितफलं स्यादित्यर्थः वाणी सरस्वती ख्याता बहिर्द्वारा ज्ञाननाशिनी अल्पवृत्तीर्भवेद्धालीतस्या यंत्रं प्रकाश्यते यदिको
पिमहामूर्खो जडधीर्वाक्यविवर्जितः मूकोऽप्यव्यक्तवचनो दुर्बुद्धिः क्रोधसंयुतः तेषामिष्टप्रदं यंत्रं श्यालिकायां लिखेद्बुधः एवं दशसहस्राणि यंत्राणां

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लिखेनाततः तत्र शुद्धे दिने पेड्रूयां श्रीफले पंचवीटकं एंगीफलानि रम्याणि शुभान्तां द्वि ४८ मितानि च रक्तवस्त्रेण संवेष्टयाततस्तेन सुभे दिने रवेर्वारे
स्वकपत्रे प्रथमं यंत्रमालिखेत् यक्षकर्दमनीरेणाद्दर्भमूलस्य लेखनी वंधयेत्तस्यां यां मस्तकोपरि निस्थले प्रभाते पयसा तस्य तु गंधं तु प्रदीयते दंत
यावनकेकृत्वापि येन्मंत्रपविद्धिते वीटकं ततो भक्षेत्तत्र एंगीफलानि तं पुनस्तथैव संलिख्य पूर्ववत्तां वंधयेत् अन्यवीटकं संतेषां देवं कुर्यादिने दि
ने यावदेकोनपंचाशन्मूकोजिह्वान्वितो भवेत् अप्यतावचनोमूकवाभवेन्नात्र संशयः जडोपि पंडितो भूयात्सहस्रश्लोकधारकः महामूर्खोपि निश्चर्णे
राजरंजकतां प्रियात् दुर्बलो बलवान्भूयात्क्रोधी सात्त्वमयान्वितः जडोपि पंडितो भूयात्सहस्रश्लोकधारकः महामूर्खोपि निर्यंत्रसरचनाचैवं वि
धेयायंत्रिकोविदैः तत्र प्रमितकोष्ठानि मायावेष्ठानि कारयेत् मायाषट्संख्याकरेखोः नाभिप्रवेष्टितानि कोष्ठानि कुर्वीत एवं पश्चिमायनाभिदक्षि
णोत्तरायनाभिस्थषट्भिः षट्भीरेखाभिः पंचविंशतिकोष्ठानि कुर्यादिति पर्यंचसितार्थः अंतः कोणचतुष्कोष्ठ लिखेद्ह्रींनमस्तया वाग्बीजं ह्राद
शाखोसमध्ये यंत्रे लिखेत् तथीः प्रणवो वाग्भवः कामो जीवः पश्चान्नवाकांद वादिस्तंतेभवेत्तदन्तसरस्वत्ति पदं तथा भगवत्यंततो वाणि एनमः इत्यक्षरे
नतः इति विंशति तारन्मा मंत्रो वाणार्हद्दादितः वासोपि पिंडकोष्ठसमतिः १८ वकारस्य षट् आकारस्य द्वौ ककारस्य कः सकारस्यैकोनपंक्तिः ईकारस्यैकादशेति
मिलित्वा षट्सप्तनवंक संभवात् एवं दशसहस्रसंख्यया यंत्राणि कविरस्यालिकायां मालिख्य संपूज्य रौप्य मुद्रांतां चूर्णं समपंचाशडतरवतः श
तसंख्य एंगीफलानि नारिकेलफलं च तत्र समर्प्य रक्तवस्त्रेण पावन्ताताव यंत्रपट्टिकावेष्टो भवति तावन्मितेन तत्स्यालिकोवधेकानिस्थापये
त् तत्र स्वस्मृक्तप्रदेशे रविवारे सुभतिथौ प्रथमं यंत्रं भूर्जपत्रे दीपत्तकर्दमजलेन कुशमूललेखन्यालिखित्वा प्रतिष्ठाप्य वीकं संपूज्य मस्तकस्योपरि
भागे शायायां निदध्यात् प्रातरुत्थाय तु गोप्य न यंत्रं तत्र स्थानात्तत्तु गंधं स्रवप्रक्षालनोनरमेव पीत्वा नहीरिकांतत्र मस्त्रं गीफलसहितां भक्षयित्वा स्त्री
यं प्रातरादिकृत्यमाचरेत् एवं मंडलपर्यंतमाचरन् पूर्वकथितफलमाप्नुयादित्यर्थः यंत्रोद्धारयथा पंचविंशतिकोष्ठानि पूर्वरीत्याकृत्वा ततश्श

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पा° श्रा°
र्थं°
११२
317

णाग्रेयनैर्ऋत्यवायव्येषु ॐ ह्रीं नम इति चतुरक्षरमंत्रं प्रत्येकशो लिखित्वा प्रथमचरमपंक्त्योः द्वितीयतृतीयचतुर्थकोष्ठेषु अपरपंक्तौ नामा
ग्रंतकोष्ठेषु च वाग्भवबीजमालिख्य वाङ्मयं प्रविविधपीठलक्ष्मायकश्चतुर्णं चेंद्रगजकोष्ठकेषु हि द्विद्वितः क्रमवशादिहांककाग्रेषु समतिमितो
क यंत्रगा इति संग्रहश्लोकान्मध्ये कयंत्रमिति वामांगजः श्यामलांगः पार्श्वदेवाधिदेवकः पार्श्वयक्षाभिधापद्मपादपंकजसेवकः तस्य यंत्रं प्रव
क्ष्यामि सद्यः प्रत्ययकारकं वाराणस्यां नगर्यां हि गंगायास्तटउत्तमे स्थितस्त्वग्रायहृष्टस्तस्य अग्रभागे लिखेद्बुधः पंचाशत्प्रमसहस्राणि शतानि च जितेंद्रि
यः ब्रह्मचर्यरतो नित्यं भूमिशायी जितेंद्रियः सप्तसप्तदिनं यावन्मूलमंत्रं प्रसंजपेत् एणीवयो हि विप्राणां ब्रह्मचर्यसुतात्मनां भोजयित्वा यथाश।
क्तितो यंत्रं लिखेद्बुधः स्वाधिष्ठायकमंत्रेण संयुक्तं भूर्जपत्रके अष्टसौगंधिनीरेण दर्भलेखनिकां तथा त्रिलोहवेष्टितं कृत्वा धारयेत्कलके स्वके यस्येप्सि
तस्य कार्यं च लभेयं त्रप्रभावतः आकाशे भ्रमिता तालेसमुद्रे च वने दीतटे स्थलवज्जायते नूनं तस्य चासन्नलिनागतिः अत्रपोत्रकलत्राणि धनं धान्यं श्रियस्त्व
कं तथैव मणिमुक्तादि जायते यंत्रधारणात् सर्वरोगाः प्रणश्यंति सर्वसौख्यं भवेद्ध्रुवं पिशुनाविलयं यांति स्वजनाः सुखदायिनः राजानो राजपुत्राश्च
वल्लभा राजयोषितः सर्वे ते वशमायांति यंत्रराजप्रभावतः मध्ये नंदमिताः कोष्टास्तत्र यंत्रं लिखेत्सुधीः चतुष्कोणे पार्श्वनाथ इति वर्णचतुष्टयं चतु।
र्दिक्षु क्रमेणाथ ॐ ह्रीं पार्श्वाय चालिखेत् ॐ ह्रीं वामांगजायेति दक्षिणे विलिखेत्तथा पश्चिमे च प्रभावतीरमणायेति संलिखेत् सोमे ॐ ह्रीं अश्वसेनांगजा
येति समालिखेत् नमोंते सर्वमंत्राणां प्रत्येकमभियोजयेत् चतुर्विंशतिकोष्ठेषु मंत्रराजं हि विन्यसेत् अष्टहृवर्णान्द्वयकोष्ठे चैकस्मिन्नेव संलिखेत् नारामा
याश्रियः स्वर्वमहेमित्यं ततः परं ङेंतो यथ भगवच्छब्दः पार्श्वदेवो पिताश्वसेनः कामदेति पदं ङेंतं वामांगजपदं तथा नमोंतः पंचनेत्राणी वामांगजमनु
मंतः वामांगजेपि ॐ कश्चतुरशीतिः वकारस्य षट् आकारस्य द्वौ मकारस्य चत्वारिंशत् आकारस्यैकः मकारस्य विंशतिः जकारस्य त्रयः विसर्गस्य
त्वेक इति सर्वांकमिलनात् नाताहृष्टोत्तंख्यानि ष्पाते अत्र सर्वं नवकोष्टानि विरचय्यात इह हि रष्टदिक्षु कोष्टानि पूर्वादिदिक्कोष्ठेषु क्रमेण ॐ ह्रीं पार्श्वाय

१८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नमः ॐ ह्रीं वामांगजाय नमः ॐ ह्रीं प्रभावतीरमणाय नमः ॐ ह्रीं अश्वसेनांगजाय नमः इति मंत्रान् लिखित्वा कोणेषु पार्श्वनाथेति संबुद्धि प्रथमांत
वर्णचतुष्टयमेकैकक्रमेण लिखित्वा नहिहस्तत्वं वद्धानि चतुर्विंशतिकोष्ठानि रचयित्वा तेष्वेकैकशः श्रीं क्लीं मंत्रवर्णान् अभिलिखेत् ईशानतश्चतुर्थेत
कोष्ठे न केवलमकारमात्रं लेख्यं किंतु ह्रीमिमंत्रस्थाने तं वर्णद्वयमिति विशेषः अथ ह्रं सः स शतसंख्यया एकोनपंचाशद्दिनपर्यंतं यंत्राणि लिखेत् पुनः।
श्रीं क्लीं यंत्रं सबीजमंत्रकमालिख्य धारयतः प्रोक्तफलं भवति जीवानंदो महात्मा च परं ब्रह्म कृपानिधिः अर्हमणिरिति ख्यातो विद्यते धरणीतले तस्य यंत्रे
प्रभावोयं विद्यते सुखदायकः सर्वजीवस्य सौख्यकारकं विघ्नवारकं अस्य यंत्रसमानस्तु नास्ति कोपि महीतले यंत्रराजस्य सेवैया लिखितेः गरुडपूके
वंदनस्य चले लिखित्वा रवौ सूर्योदये सति सुरवीभिस्वोश्वायंत्राणां च सहस्रके भोजने च ततः ऊर्ध्वं च षोडशेन विचक्षणः जितात्मा मासपर्यंतमेवं।
ऊर्ध्वं त्रिशंगरं ततः सिद्धिमवाप्नोति जीवानंदप्रसादतः सचराचरभूतानां सुखदायी भवेन्नरः अतीतानागतं सर्वं वर्तमानं तथैव च जलेयं त्रप्रभावेन
सहिपश्यति अहर्निशं लक्षयोजनवार्तां शृणोति स च पश्यति अयमस्य कल्पविद्वांतं यदा यंत्रं समर्हति लिखित्वा शनिवारे हि संध्यायां कागलोपरि यंत्रं
त्वयुक्तेनाथ समंत्रं दीयते तदा रात्रौ सुभूमिशयनं कुर्यात् सर्वदिशाशिराः शिरःस्थाने तु तं यंत्रं स्थापयित्वा निशीथके सहस्रमंत्रजापं तु कुर्यात्साध।
कमानवः तस्मिन्नवसरे प्रश्नप्रश्नोत्तरमवाप्नुयात् असंदिग्धमवविभ्रांतं तथ्यं तत्त्वं भवेद्धि तत् दृष्टप्रत्यययंत्रोसौ राजते जःप्रतापकृत् अणवोपि।
शिवालक्ष्मीः अर्हमिमंत्ररहयं परमं तानकारां तेन च लाजीवापदं ततः ङें तं नंदपदं पश्चान्नमः एतन्मंत्रं हृदयं विंशत्यक्षरसंपन्नो जीवानंदमंत्रराजसौ जी
वानंदस्य पिंडांकचतुरशीतिः जकारस्याष्टौ ईकारस्यैकादश वकारस्य त्रयः इति मिलित्वा नाष्टषष्ठसंख्यासंपन्ने षड्भिः षड्भिः रेखाभिः पंचविंशतिकोष्ठा
नि संपाद्य द्वितीयपंक्तेः प्रथमकोष्ठे मायाबीजं पंचमकोष्ठे श्रीबीजं लिखित्वा चतुर्थपंक्तावपि प्रथमपंचमकोष्ठयोः मायाबीजश्रीबीजे लिखेत्
मध्ये स्थितपंक्तित्रयगतनवकोष्ठेषु क्रमेण वेदरामविधिवाङ्नवाहिंगद्विनागभुजस्वाग्निमितांकाः शैलवाहभुजरामशरद्विशोन्मिताः विधि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रा॰ ष्टी॰ २१९

मन्त्रांकक यंत्रे इति श्लोकस्य गृहीतां कान् ह्रिती यांत्यन्तर्यागवारणाच्छिवइ भूवस्तशोल्मिते षप्रमादात्क्रमेण षष्ठुति हे दत्तमस्त यंत्रा भित्तु ह्याति लिखेद्
कराजान्त्रिनाभीष्टकाम इति मरीय श्लोकप्रकारेण लिख्यन्त हुं गते षुदि क्रों इष्ट भुजीवानं इति मध्यमानानाचनदामेकैकशो द्वाविंशाति लिखि
त्वा विदिक्रों इष्ट भुमाया बीजानि लिखित्वा नहहिविंशति संख्यानि कोष्टांन राणि संपाद्यते षकशो मंत्रवर्णानालिखेत् यंत्रमामामान्य प्रक्रियात्तत्रा
प्यप्रतिवेष्ट्या इत्थमासप्रतिरविवारे लिखेतः कथितफलसिद्धिः स्यात् महावैद्यो जगत्राथो लोकचत्तर्दिवाकरः तस्य यंत्रस्य माहात्म्यं कथ्यते राजव
श्यकृत् सर्वव्याधिगजौघानां केसरी यंत्रराजकः धारणाद्यस्य यः सर्वे प्रणश्यन्त्यग्नितूलवत् राजानो राजमंत्रीच ये चान्ये राजनायकाः सर्वेनिवशमा
यांति यंत्रस्यास्य हि धारणात् राजवश्यं महायंत्रं लिखेत्सद्धिदिनासह कांस्यभाजनमानीय पञ्चुद्धं भस्मादिभिः कृते मालीकाष्टेन विलिखेच्छोच
नाचंदनेन च यंत्राण मष्टपष्टिश्च नतो यार्थीम हानये यथानपतितत्या चनतः प्रक्षाल्यवारिणा तन्नीरं प्रतिपेन्ह्येय स्वनीरं पिबंतितिते एवं सप्तदिनं
यावत्कार्यं सूर्योदये रवेः अपरे हि तोये भानो भूर्जेपत्रे लिखेत्सुधीः तेनैव विधिना यंत्रं स्थापनाम समन्वितं वर्तुलाकारमा वेष्टकर्णी स्वाष्टदलानि
वै वकारालत्रसंलेख्य पुनरावेष्ट्य वर्तुलं तस्योपरि प्रकुर्वीत पद्मं षोडशपत्रकं अकारादि स्वरालेख्यो तत्र षु पत्रेषु षोडश तत्र कोष्ठे इत्थं मायाया
बीजेन त्रिकरेखया मल्लिकाजातिकुसुमैः फलैर्दीपधूपकैः संपूज्य यंत्रराजं तं मृदंगे हि विलोहजे प्रतिष्ठा[illegible]ने वामनजलेन च
प्रक्षाल्य घृतस्नानं ते धारयेदुत्तमांगके बाहुमूलेऽथवा कंठे योषिद्वा पुरुषोपि वा किंकराश्च वराजानस्तदग्रे प्रभवंति वै सर्वरोगाः प्रणश्यंति वा
त पित्तकफोद्भवा विस्फोटक विकाराश्च न च सर्पेण दष्यते अग्निचोरभयं नस्यान्न च दुष्ट जं भयं अष्टापरो गान रक्षतियंत्रेस्य धारणात् एवं
सप्तदिनं यावद्ब्रह्मचारी जितेंद्रियः ध्यानमौनसमायुक्तो भवेन्निश्चलमानसः प्रणवं तेन मत्वाणहयमादि[illegible] नात्याकारायेति
ततो हर्मणे यपदं महावैद्यपदं ङें नमा याश्चीश्च नतिसनः महावैद्यमन्त्रः श्लोकः षट्त्रिंशत्तत्त्वविनः इति [illegible] वैद्येत्यिं पिंडांको इ[illegible]मकारस्ये

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कथं यंत्रके इति मुकुंदः श्रीपतिः प्रोक्तः सर्वविघ्नहरिः स्मृतः जगन्नाथो हि देवानामधिपः परमेश्वरः तस्य यंत्रस्य म[illegible]नेरणा त्रिलोकाते यः कोपि सा
मकीनित्यं पादोनशतमालिखेत् तर्जन्या चमलेपश्चीभिः मुखेः समसेरतः नाभिदघ्नजले स्थित्वा दिनानामष्टकं तथा नवोः [illegible] लिखित्वा तु नवपरेखास्तथै
वच चतुःषष्टिषु कोष्ठेषु लिखेद्यंत्रं चतुष्टये ईशाने पूर्वतः कृत्वा आग्नेय्यां दक्षिणे लिखेत् नैरृत्ये पश्चिमायां च वायव्ये उत्तरे तथा अनुलोमेन च ग्राणि कोणे
षु प्रभवेत्तिवै ॐ ह्रीं नमो मध्यदेशे मुकुंदायनमस्तथा चतुर्दिक्षु लिखेद्धीमानेवं यंत्रं प्रशस्यते चतुर्दश सकोष्ठेषु सर्वसाद्दशतं भवेत् ब्रह्मचर्यरतो भूमि।
शायी च तत्स्त्रीनरः आमवत्त्वं निभुंजीत सत्यवाग्विजितेंद्रियः अष्टमे दिवसे स्नात्वा जलमध्यादिदिराभुवेनिः स्तत्कृत्स्नवतस्मा पार्श्वे आजन्मतिष्ठति
महाघनोत्तमो भूयाच्चैतद्यंत्रप्रभावतः मुकुंदो रोगहर्ता च धर्मकर्ता च नित्यशः चेद्यस्तु विक्रयो न स्यात्तदा यंत्रं लिखेद्बुधः जात्वौषधैः समं स्थाप्यं वस्त्रेता
विक्रयो भवेत् द्विगुणं लाभमायाति हट्टे प्रख्याययंत्रके मलकेतुस्तंभ ऊर्ध्वाद्वारणात्तत्सेवेयतं अश्मनीरेण यः कश्चिन्मुखे प्रक्षालयेन्सदा नरः स्त्री वा वशं
यांति राजानो राजवल्लभाः प्रणवोंतेन मायास्यात्कमलापतये नमः मुकुंदायनमोन्तो यं मंत्रः शक्राक्षरोमतः इति मुकुंदपिंडकः पंचसमतिः तथाहि
मकारस्यैकोचत्वारिंशत् ४१ पंचमस्वरस्यैकः १ ककारस्यैकोनविंशतिः १९ उकारस्यएवं वदेवैकः १ अनुस्वारस्यैकादश ११ दकारस्य चत्वार इति भव।
ति नाहसंसंख्याभिस्स्र्तिः चतुःषष्टिकोष्ठेषु यंत्रं चतुष्टयं रोगघ्नमित्युक्ता षोडशषोडशषोडशकोष्ठेष्वेकैकयंत्रमभिलेख्यमिति प्रतीयते तत्राभि
प्रेतं किंतु नवनवकोष्ठेष्वेवेशानादिकोणगेषु सर्वमध्यस्थितकोष्ठचतुष्टये तु प्रणवमायाबीजे प्रथमपंक्तौ हि तौ यं पंक्तौ नमः इति वर्णद्वयं एवं
दिदिक्चतुष्टयगतास्तत्र प्रत्येकं द्विद्विकोष्ठवतीस्तिस्रस्तिस्रः पंक्तिषु मुकुंदायनम इति षडक्षरमंत्रं चतुरावृत्त्या लिखेत् इत्थं च चतुर्दशपंक्तिषु प्र
त्येकं द्विद्विकोष्ठासंभवे लेखनं ज्ञातमिति अष्टाविंशतिकोष्ठानि मंत्रवर्णैराक्रांतानि प्रत्येकं त्रित्रिकोष्ठाभिस्तिसृभिः पंक्तिभिश्चेशानादिविदिक्षु च
तुष्टयगताभिरंकाः कोष्ठीकृताः इति षट्त्रिंशत्कोष्ठान्यंकैराक्रांतानीति चतुःषष्टिकोष्ठानां पूर्तिः संवृता भवति तत्रो कन्यासोन यथे [illegible] किंतु ईशानेको

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पा॰ ग्रा॰
पं॰
~~११९~~
~~१२०~~
119

पूर्वपूर्वकोष्ठे एकविंशत्यंकस्य न्यासः पश्चान्नैरृत्ये च सप्तमे पंचमे ततः तृतीये चरमे चाग्नेये ततो नागे इति क्रमः आग्नेयां प्रथमं षष्ठे सप्तमे च द्विती
यके चंद्रे इशे रेखानंदाख्ये ऽष्टमे गौ च विपरीततः इति क्रमः नैरृत्ये त्वष्टमे चंद्रे षष्ठे गौ पंचमे नगे चतुर्थे नवमे पुनर्मे इति तत्स्मरणक्रमः वायव्ये तु दृपिः एवं
अष्टकोष्ठेषु यत्रापि तत्र ततः सप्तमशास्त्रेषु स्मरणक्रमं ईरितं इति संग्रहो करीभैवं इत्थं चांकाधिष्ठितानां द्वादशपंक्तीनां द्विद्विपंक्तिक्रमेण मिलित्वाष
ट्पंक्तिनामा पत्रानामूर्ध्वादिषट्पंक्तिषु प्रथमैकैकमंकाे मिलित्वा सार्धैकशतसंख्याकाः पर्यवसितास्तदिदमंकसर्वसार्धं तं भवेदिति यद्वा सार्धपदंत
त्रिंशत्परका इति परिभाषया यकारोऽप्यनुवसंख्यापरं तस्य च शतपदार्थेनान्वय इति नव शतसंख्यालाभः इयं च संख्यांकाधिष्ठितपंक्तीनां ग्राम
ह्निकानामुक्ता आवश्यकस्थायमर्थः न चैदेवं चतुर्दशस्य पंक्तिषि न्यस्य सर्वान्वयमात्रकारणे मंत्रपंक्तीनामेव संख्याज्ञानानां कपंक्तीनामित्यत्र।
नियामकाभावप्रसंगः अथात्रयं त्रेकपंक्तिसंख्यानोक्तामंत्रपंक्तिसंख्यान्तकेव चतुर्दशस्य पंक्तौ उष्टिमनेन मूलकृता तदिह किं नियामकं वा।
व्यमितिचेत् भ्रांतोसि चतुर्दशेऽप्यनेन द्वादशसंख्याया अंककोष्ठगताया अप्युक्तत्वात् चतुःपदेन हि संख्याया अपि चतुर्विंशति वि..ज्ञानीति यंत्रवि
तामपाविवेहापिप्रनीतिसंभवात् अष्टदिनपर्यंतं यंत्रसाधनमाचरेत्साधको ब्रह्मचर्येण दीनतेभ्रू मिशयनमयकात्रभोजनसमस्तभाषणादीत्रि
यमानत्रुदिनमाचरेत् अष्टमेदिने यंत्रलिखनसमाप्तौ सत्यामिंदिरा महालक्ष्मीर्जैत्रिः स्वमस्यापकस्य पार्श्वे प्रीतः सप्यार्थैः इत्वनिर्मितिष्ठेत्तदनंत
रं साधको महाधनिकभावमासादयेत् विक्रेयवस्तूनामविक्रये सति रविवारे यंत्रलिखित्वा जानीतस्य घ्नः स हे कांतेश्चापद्येन्नेन हि गुणेसामस्वकंवि
क्रयः सपद्येत मस्तके यंत्रधारणाद्रुत्तपंथं नमस्यायितःस्यात् एवं यंत्रप्रज्ञातुत्रवारिणामुखेन प्रात्तालनप्रातः ....जानो राजा प्र।
यालोकाश्च वशी भूपतिष्टंतीत्यर्थः स्वधास्वाहासमो दिष्टासद्यःप्रत्ययदर्शिकाः यत्तहोमादिकार्याणि न सिद्धेति यथा विना ...... प्रभातोयेका
र्यं चेत्रायते न हि महनापि प्रयत्नेन तदा शीघ्रमितो भवेत् विष्टिकासमसंलेख्यामध्याचष्टगवर्मसिः कार्यतस्य......लेखनीयदिवच्चणेः यदा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कोनचत्वारिंशत् हकारस्य चत्वारः आकारस्यैकः वकारस्य पवर्गीयस्यैकः पकारस्यैकादश दकारस्य त्रयः यकारस्य नव इति मिलित्वा षट्षष्टिसंख्याक
एति संभवात् नगभुजगगजचंद्रा त्रिहिसंख्या हि एवं नवनयनकर्तृहित्रमाणा तन्मध्ये विधुकरगजवाहमो नूसंख्या लदंतेगजरसपरिमाणे पुंग
यंत्रे षुनूक्ताः प्रथमतो रविवारे सूर्योदयसमयमारभ्य षट्षष्टिसंख्याकानि यंत्राणि कांस्यपात्रोपरि गोरोचनाचंदनाभ्यां जातीकाष्ठलेखन्या विलि
ख्य संख्यामहत्वा तपे निधायाति संतमपात्रकं यंत्रं प्रक्षाल्य तज्जलं वशीकर्तव्य राजादियानजलकक्षूपवापिकातडागादिषु प्रक्षिपेत् एवमेव
शनैश्चरांते सप्तवासरपर्यंतं मौनयंत्रदेवताध्यानब्रह्मचर्य्यजितेंद्रियत्वादिनियमवान् भूत्वा षट्षष्टियंत्राणि प्रत्यहमालिख्यातपे स्थापयित्वा
संतमपात्रकं यंत्रमालिख्य प्रक्षाल्य तज्जलं तादृशकूपादौ प्रक्षिपेत् अष्टमे तद्दिने रविवारे सबीजं यंत्रं भूर्जपत्रे लिखित्वा मल्लिकादिकुसुमधूपदीपा
दिभिः संपूज्य त्रिलोहमद्दलके प्रक्षिप्य पंचामृतेन शुद्धजलेन च प्रक्षाल्य· घृतदानं कृत्वा शिरसि वा बाहुमूले कंठे वा वभीयात् तेनोक्तफलं लभेत यंत्र
रचनाप्रकारो यथा अष्टदलं कमलं कृत्वा तत्कर्णिकायां साध्यनामादिसहितं नवकोष्ठकमुपदर्शितांकसंवद्धं यंत्रमालिख्य अष्टदलेषु वकाराना
लिख्य तद्बहिर्विहितवृत्तरेखासंवद्धषोडशदलेष्वेकशः स्वरानालिख्य तद्बहिर्मायाबीजेनावेष्ट्य तद्बहिर्वलयाकाररेखात्रयं कुर्यादिति लेख
नावसरे मंत्रस्मरणं प्रत्यहं सहस्रादिसंख्यया मंत्रजपश्च सामान्यशास्त्रायातो ज्ञापीति सत्येपः ॐ भास्करो विघ्नहर्ता च गणेशः पार्वतीसुतः सि
द्धिबुद्धिपतिर्गजलंपनाख्योभिधीयते तस्य यंत्रस्य माहात्म्यं किंचिदत्र प्रकाश्यते चतुरस्रं कोष्ठमेकं मध्ये तस्माद्बहिस्ततः चतुर्दलानि
दिक्षु सर्वविदिक्ष्वपि चतुर्दलं ततश्चाष्टदलं पद्मं ततः षोडशपत्रकं त्रयस्त्रिंशद्दलं पद्मं तस्योपरि समालिखेत् मध्ये गणपतेर्यंत्रं ततो मंत्रंत।
तः स्वरान् व्यंजनानि त्रयस्त्रिंशद्दलपद्मे लिखेत्सुधीः ॐ भास्करस्य तु यंत्रं हि शिवेनोक्तं स्वनांडवे एतद्यंत्रप्रभावेन व्याप्नोर्यत्नमाप्नुयात् देहिका।
यां लिखेद्यंत्रं यत्न त्रयोदशीदिने भूर्जपत्रे तु संध्यायां संपूज्य कृत्वा सदीपकं यंत्रमेकं पुनर्लिख्य स्थापयेन्निजमस्तके कोणेषु नवयंत्रमेकं पेटायां वाय

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नृपवान्तस्मिन्वर्षे धनंतस्य प्रभूतं जायते ध्रुवं त्वाने पाने प्रदाने पि प्रचुरं चान्नयं भवेत् प्रतिवर्षं प्रकुर्यात्तु धनार्थी [illegible] स्वयं वृत्ततस्य लक्ष्मी
भवेद्यंत्रप्रभावतः वस्तूनां विक्रयो न स्याद्यदा ग्राहकशून्यता तदा यंत्रं हृदये लिख्यो पर्य्यदः स्थापयेत्सुधीः ४ धूपदीप [illegible] दिनानां सप्तकावधि
वस्तूनां विक्रयो भूयाल्लाभश्च स्याच्चतुर्गुणः प्रणवो भुवनेशानी कमलास्या ततः परं सिद्धिबुद्धिपदस्यांते सहितः स्यात्ततः परं लक्ष्मीवृद्धिकरश्चेति।
ङे॰ तमेतत्पदत्रयं नमोंत इति मंत्रोयं वह्निवाहूत्तरो मनाः त्रिविवर्णक्रमाल्लेख्यो लंतपत्रे तु रहयमिति गजलयत्नपिंडाकः पंचोत्तरशतं तथाहि
गकारस्य विंशतिः जकारस्य त्रयः लकारस्य त्रिंशत् यकारस्य द्वौ नकारस्य पंचाशत् इति मिलित्वा पंचोत्तरशतसंख्या संपन्ना दीपावलीत्रयोदश्यां पुन
त्रयोदशीपदवाच्यायां कृष्णकया चतुरस्रां वेदिकां कृत्वा तत्र तद्यंत्रं समंत्रकमालिख्य पूजयित्वा द्वितीयं यंत्रं संध्याकाले धूपदीपौ विधाय भूर्जा
पत्रे लिखित्वा प्रतिष्ठितप्राणं स्वर्णनिर्मितं चमस्लके अथवा ताम्रीयं यंत्रं भांडागारे धनस्योपरि तत्स्थापनपात्रोपरि वा निदध्यात् एवं कुर्वंतस्तस्मिन्वर्षे
निश्चयेन धनधान्यादिसंपत्तिः स्यात् यंत्रलिखनप्रकारो यथा पूर्वमेककोष्ठकं चतुरस्रं कृत्वा तद्बहिश्चतुर्दिक्षु चदलाष्टकं निर्माय तत्रोक्तांकान्
पन्यस्य तद्बहिश्चतुर्दिक्षु चतुर्विदिक्षु च दलकरणेनाष्टदलकमलं विधाय तत्र त्रिक्रमेण मंत्रवर्णानालिख्य चरमपत्रे तु रहयं लिखित्वा तद्बहिः षोड
शदलं कमलं कृत्वा तद्दलेष्वेकशः स्वरानालिख्य तद्बहिस्त्रयस्त्रिंशद्दलं कमलं कृत्वा तद्दलेष्वेकशः कादिहांतत्रयस्त्रिंशद्वर्णानालिख्य यंत्रसामा
न्यप्रक्रियां च तत्र भूपुरनिर्माणप्राणप्रतिष्ठा यंत्रगायत्री भूतमंडलादिरूपामनुसरेदिति यस्य वणिजो ग्राहकजनालाभादिकेय वस्तूनां विक्रयो न जायते ते
न यंत्रं हृदये लिखितो पर्यं योभावेन तद्गृहे स्थापयित्वा सप्तदिनावधि प्रत्यहं धूपदीपादिभिः संपूजनेन ग्राहकलाभ एवं न केवलं किंतु चतुर्गुणो ला
भोपि तस्य स्यादित्यर्थः बाणशैलरसनंदपंचम प्रायगन्तर्य्यदहनाष्टकोष्टके चंद्ररामभुखकान्क्रमान्मालिखेद्बाणखंडमिति कांकयंत्रकं इति २ तत्
क्रूरेकर्मणि शांतिवश्यप्रूपे सौम्यकर्मणि तु बाणनंदविधिशैलपंचमग्निगवदवसुकोष्टगाः क्रमात् चंद्ररामभुखकांकसंचयाः पवखंडमितिका

१ . २ . ३ . ४ . ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मंत्रोद्धार: [redacted]

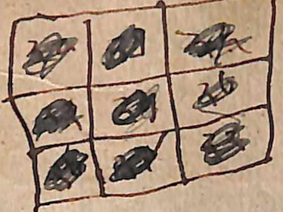

कोपि भवेत् मत्रुडुष्टकार्यविनाशकृत् तदा तस्यापि तद्योनामवारत्रयं लिखेत् राजीलवणखंडानि विंशिकास्तु क्षिपेत् ततः मंत्रजापेन वह्नौ हि
क्षिपेत् समचविंशिकाः निंबपत्राण्यपि समप्रवेसमदिनावधि त्रिकालं होमयेत् तेन कार्यसिद्धिः प्रजायते परं तु यंत्ररचना कार्या चैवं विधा बुधैः न।
वकोष्टस्य पूर्वादिदिक्षिनीयनवकोष्टयोः वेदमाभेषु वह्निगमथमाष्टमकेषु च एकविंशतिसंख्याकारदाभ्यक्रमशो लिखेत् यंत्रोपरि चतुर्दिक्षु।
नारीमायनमस्कृत्या तस्योपरि स्तुथा मंत्रं वलयाकारतो लिखेत् द्वात्रिंशच्छदनं पद्मं वलयोपरि विन्यसेत् अग्निबीजानि द्वात्रिंशत्तेषु वालसुखानि
च लिखित्वा कार्यसाध्यमनामानाग्नौ हि प्रक्षिपेत् शीघ्रकार्यकरं यंत्रं डुष्टसंमोहनेपरं विनापि जपहोमेन तस्य सिद्धिः प्रजायते प्रणवान्ते शिवाश्रीस्त्र
निर्विंदुः श्रीस्ततःपरं कर्ष्यते यत कर्ष्यते पदं धान्यकरीति च कार्ष्यकार्ष्य तभागे स्यात् स्वधायेनम इत्यपि इत्थं गुणागतिवर्णोयं स्वधाया मन्त्ररीरित इति
स्वधापिंडांकः पंचमस्मृतिः तथा हि भृगोरेकोनषष्टिः जलस्य षट् यकारस्य नव आकारस्यैक इति नाद्दश संख्यादर्तैः मृगचर्मणि स्थापितास्तु शष्टि
कासमस्त प्रतीकं स्त्वैवं मसवीजं यंत्रमालिख्य सामान्यशास्त्रा मंमध्यदेशे लिखेन्नं वा पितना साध्यसाधकादिनामं कार्ष्यपदवाच्यं च यंत्रस्याधो
भागे लिखित्वा स्वकार्यप्रतिबंधकडुष्टस्य तन्नामवारत्रयं कार्ष्यायोभागे लिखित्वा पूर्वोक्तस्वधामंत्रेणैकैकशः इष्टिकाग्नौ प्रक्षिपेत् एवमेव समदि
न पर्यंतं त्रिकालं समसमेष्टिकाहोमं कृत्वा निंबपत्राणां समसंख्यानां प्रत्येकं होमम् आचरतो वा [illegible] डुष्टमोहन द्वारा कार्यसिद्धिः स्यात् होमं वि
नापि यंत्रमात्राद् अपि कार्यसिद्धिः होमासमर्थस्य स्यादित्यर्थः वो यतः परमो देवो वायन्नोवि स्तुकच्यते वायनीनीलकंठः स्याहोयनः सूर्य [illegible] सर्वे
देवाः स्थिता स्त्रात्र ब्रह्मा यानाम्नि वीयते यस्य मंत्रे लिखेद्रव्यस्य एवफलदो भवेत् यदा राजप्रकोपः स्यात् कार्यं स्वस्य विनाशितं यदि केनापि कस्यापि कार्यं
विनाशितं भवेत् अंतः डुरादिगमनादि कार्यं च कृतं सति विघ्नं सत्यं तत्कोपेन राज्ञः कोपो यदा भवेत् तदा तन्नाम्ना कृत्वा धायकोयं एषां मनाय यावा
जीवं स्ववशाय लिखेद्यंत्रमिदं वरं लिखेत् मोहियंत्राणां त्रिशतं भोगमास्थितः ततः प्रथमं स्यात् सर्वान् द्वेषासनसाधकः अघोरशांत्यर्थं यावद्यंत्रं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पा॰व्या॰
पं॰
१२१

पीठस्य समन्तं ततस्तन्तवेशे च क्रियशौ यंत्रं लिखेत्पुनः भूर्जपत्रे तथा रम्ये कागले मृगचर्मणि जातीकाष्ठस्य लेखन्यायत्तकर्दमवारिणा मौनस्थो
विलिखेद्यंत्रं षट्कोणं दत्तयोनि मायाबीजं लिखेत्कोणे मध्यदेशे च तत्र दिशं कोणगतरोलेफ्रीकारान्संलिखेच्च तद्बहिः साध्यनाम लिखेन्मध्ये।
ततः स्नानं करोति चेदुग्याहारी ब्रह्मचारी भूमिशायी जितेन्द्रियः चतुर्दशदिनं यावत्कृतस्नानः शुचिस्तथा तद्यंत्रं धारयेद्धीमान्कलशोदकतः शृङ्गके वा
ह्रोकंठ्यवाशीर्षं ततोन्यद्यंत्रमालिखेत् अष्टकूपजलं चैव पात्रे मृण्मये प्रक्षिपेत् लवणस्य खंडमेकं तेन यंत्रं तु धारयेत् यावद्गलति तत्खंडं तावत्सा
कूपतिर्भुवं प्रसन्नो विगतक्रोधो वीतर्वी हितवत्सलः आकारयित्वा तं भूयो राज्याध्यक्षं करोति चेत् स्वर्णवस्त्रादिदानेन तोषयेत् प्रसन्नो ध्रुवः प्रणवान्ते भव
न्मायाक्रियानिधिपदं ततः ङे तस्मा हितपदोत्तरं वत्सलशब्दतः ङे ताहोपनशब्दः स्यादन्ते ङे तो नमोस्त्विति अस्त्रान्ते तनारः स्यादिकस्य ततोमनु
रिति बोधनपिंडकः षट्पष्ठिः वकारत्रयोदशास्वरधकारनकारैः क्रमेण वेदषट्नेदमूर्ध्नेषु प्रमाणं काभिबोधनात् अंतः पुरगमनादिना केनापि
निमित्तेन महति राजकोपे सति तदुपशमनाकांक्षमाणस्त्रयोदशदिनपर्यन्तं प्रत्यहं उग्याहार ब्रह्मचर्यभूमिशयनजितेन्द्रियत्वादिगुणसंपन्नः स्ना
नभूत ष्टुत्य गन्धादिभिर्वहिरंत स्फुस्फुटोभूत्वा बोधनमंत्र मुपदर्शितं स्मरन्नेव सोमवासरान्विते कस्मिंश्चित्सायुक्तलादिवसे भूमौ त्रिशत संख्याया य
त्तकर्दमद्रवेण जातीकाष्ठस्य लेखन्या यंत्राणि बीजरहितानि मौनी भूत्वा लिखित्वा ऊर्ध्वस्था संकल्प्य तानि प्रक्षेपयेत् चतुर्दशतमे दिने भूर्जपत्रे कागल
मृगचर्मान्यतमस्थाने तेनैव द्रवेण तयैव लेखन्या तादृश नियमवानेव यंत्रमेकं लिखित्वा प्रतिष्ठाप्य स्वस्य कंठ बाहु शीर्षान्यतमस्थाने बध्नीयात् अनंतरं
यंत्रांतरं तथैव लिखित्वा अष्टकूपानां जलेन पूर्णे मृत्तिकापात्रे लवणस्य सैंधवादेः खंड सहितं तद्यंत्रं प्रक्षिपेत् तादृश लवणखंड गलनानन्तरमेव कोपोप
शमः प्रासादश्चाधिकः स्यात् यत्रोद्धारस्त्वेवं सर्वेन वकोष्ठ शुभ षट्पष्ठक यंत्रमालिखेत् द्वितीयनवकयोगाशराग्निसत्पूगजैः मितशुयंत्रकोष्ठगा
जस्मा तो ककाः क्रमात् तत्समध्यमकोष्ठे ईशानतः पंचमभूते माया बीजं नन्तरं तः सर्व वत्साध्यादिनामलिखेत् के चित्तु नवकोष्ठेभ्यो वहिः पूर्वादिदि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तन्मायावीजानि तत्रैवांतर्वहिर्भूविमनालंव्य साध्यनाम लेखमित्युपदिशंति साध्यनाम लिखेन्मध्ये मायावीजं मध्यदेशे इति प्रस्तुत मूले तूभयत्रापि
मडुकार्थैर्निः संदिग्धमेव षट्कोणेषु षट्स्वरालेषु चतुर्दिक्षु चेति षोडशस्थानेषु प्रत्येकशो मायावीजान्यालिखेदिति वामदेवो महारुद्रः शंकरः शू।
लपाणिकः तस्य यंत्रं प्रवक्ष्यामि सद्यः प्रत्ययकारकं यदा क्रुद्धः प्रभुर्नूनं संहारणाय हि वांछति तदा संजीवरक्षार्थं यंत्रं मंत्रमयं लिखेत् यंत्रप्रभावतो
नूनं निर्भयो सौ प्रजायते कृत्वांतो पि हि वै रूप्यं तस्य कर्त्रे नरेश्वर प्रभुः भूर्जपत्रद्वये नीत्वा तत्र यंत्रद्वयं लिखेत् तस्योपरि चतुष्कोष्ठसमकं तन्मध्ये मालिखेत् त
स्योपरि चतुर्दिक्षु त्रीणि त्रीणि दलानि च कृत्वा तेषु लिखेद्धीमान् लकारद्वादशाक्षरीं त्रिशूलं च चतुःकोणे सविंदुर्विलिखेद्बुधः एवं पत्रद्वये कृत्वा संपुटं
कारयेत्ततः निधाय भूमौ तद्यंत्रं साधकश्रेष्ठो नरामुखः तस्योपरि निधेन्नूनं समानीय महाशिलां तत्र स्थित्वा लिखेद्यंत्रं तृतीये भूर्जपत्रके शतमष्टोत्त
रं जपः कार्यो यंत्रोपरि स्फुटं ततः पुष्पादिनाभ्यर्च्य अभिमंत्र्याष्टोत्तरशतं मृदंगे स्वर्णजे त्रिस्वामलके धारयेत्सुधीः प्रणवो भवनेशानी रमावीजं ततः परं
शंकराय पदांते स्यान्मृत्युंजयपदं ततः ॐ ततो नमो वामदेवपदं ङेंतं तु दीपयेत् नमश्चांते वामदेवमंत्रो नंदेडवर्णकः वामदेवपिंडकः एकोनसप्ततिः
अंते स्य वकारस्य षट् आकारस्य द्वौ मकारस्यैको नवनाविंशात् दकारस्य चत्वारः एकारस्यैकादश ककारस्य षट् षोडश नमस्वरस्यैक इति मिलित्वा ता
वत्संख्याः स्युः द्वितीयवर्णवेदांगपंचाग्निरसभूगजैः कोष्टैर्दश्वारयोंकः क्रमात्साधारनामिताः एतद्यंत्रं नवकोष्ठकेषु लिखित्वा तदुपरि तत्र
रमसर्वावरणं चतुरस्त्ररेखया सह गगनं यावत्प्रसंख्यो चतुरस्त्ररेखाः कृत्वा तदुपरि चतुर्दिक्षु त्रिविक्रमेण द्वादशदलानि कृत्वा तेषु क्रमेण तद्
सकसप्तांति रिक्तस्वर द्वादशकेन सहितं लकारं भूपृथ्वीवर्णमेकैकशो लिखित्वा चतुःकोणेषु शूलचतुष्टयं कुर्यात् तद्द्वादशदलं कमलं सर्व।
वदेव चतुरस्त्रांतरेणावेष्टयेत् स चतुःकोणेषु शूलानि कुर्यात् एवं तो कयंत्रं समाप्तं विशेषोत्र रस्यमेव यंत्रांतरमपि लिलिखित्वा संपुटीकृतं तदिदं यंत्रद्व
यं प्राणप्रतिष्ठादिसर्वकं संस्कृत्य भूमौ निधाय तदुपरि महाशिलां स्थापयित्वा तत्रोपविश्य नराभिमुखो भूत्वा तृतीये यंत्रे भूर्जपत्रे लिखित्वा मंत्रम।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्र॰ वृ॰
पं॰
३२२

पष्टोत्तरशतसंख्ययाजन्माष्टोत्तरशतवारंमंत्राभिमंत्रणात्संस्कृतेयंत्रेसर्वरोगमहेलकेलिमाम्यद्विवधाकृहस्पराजादेर्मेदिरेगछेदितिमंत्र
महोदयिर्वहिस्त्वनचतरस्तेमूलेऽन्यप्रकारेणानुष्ठानस्यफलंसर्वसुकमपितद्धार्थोऽथपुनरप्याह पश्चानलंमदिरेगछेत्कोपंतसप्रशाम्यति सू
त्रुणयंमहायंत्रप्राणरत्नाकरपरं यदात्तस्योपरिक्रुद्धः कालोपिहिंडराम्यदः तदापियंत्रराजोयंरत्नान्येवनसंशयः इति ननुकेशविधंत्रेसुवादी।
नोपंचाधिकाशत्यंते क्वचित्पंचशत्यंका इतिकिमत्रनियामकमितिचेत् मैवंसकेतः सूरिभिः कृतस्यानेनसर्वत्रैषएषप्रकारः कित्वकी।
चिडत्कोकयरुणंक्वचिमेकस्मृत्नोकरयहणमितिसंकेतः केवलमुदाहरणात्कूरवक्रागम्यपर्वेतिसूचनादितिसंक्षेपः केवलोकयंत्राणि वसि
ष्ठोकयंत्रमूपाणिपिवत्नात्रवादावेवोपदर्शितानि नारीजीवशिशुः शतेनसुवर्नवपंचतः षष्टितोहाषष्टेर्जितवादितास्थिरतरंधान्यंचतुर्वि
शतेः अष्टाविंशतिरीतिसंकिलचतुःपंचाशतात्सुप्रसूतः षट्त्रिंशेनरजस्वलागतभयाद्वात्रिंशतायात्रिणः १ इतिशतेनसर्वतः कोष्टंपंक्तिशु
कोणेषुचगणनयाशतसंख्योकोकयंत्रेण अकालेप्रसवनिहत्याकालेप्रसूतस्यापुर्दैह्याचजीवतिशिशुर्यस्याएवंभूतनानारीस्यादितिपोषः
हाषष्टेः हिषष्ट्यंकयंत्रात् जितवादितोयेनेसेवंभूतनासाधकस्यस्यात् चतुर्विंशत्यंकयंत्रासर्वाणिधान्यानिस्थिरतराणिस्युः व्यपेक्रियामा
णेपिसमजातीयेनधान्यांतरेणहरणाद्धानमपात्राणांरिक्ततानस्यादितियावत् अष्टाविंशत्यंकयंत्रात्समविधानामीतीनांनाशोभवेत् चतुः
पंचाशदंकयंत्रेणस्त्रीसमस्तः स्यात् धारणात्रवपालिकायांलिखितस्यदर्शनाद्धास्यात्वेवंकंप्रसवः स्त्रीणांस्यात् षट्त्रिंशांकयंत्रेणस्त्री।
णांगर्भधारणयोग्यरजोविशेषः स्यात् यात्राकालेद्वात्रिंशदंकयंत्रधारणात्दस्युव्याघ्रादिभयहानिर्मार्गेसंपद्यते एतेषामाधारस्थानानि वि
शेषतएवाम्नातानि शतेसुवर्णपत्रेण शृंगेषष्टिचतुष्टयं हाषष्टिस्ताम्रपत्रेणचतुर्विंशतिरेववा पंचाशच्चचतुस्तालेषट्त्रिंशद्रजतेनतथा द्वात्रि
शत्तंगवस्त्रेणलेखनीयंप्रयत्नतः प्राववस्त्रेचितांगारैरष्टाविंशतियंत्रकं इतरत्सर्वयंत्रेतरेखयोगोरोचनाद्भवेदिति तथा पंचाशतानोनृप

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तिष्टादिशुन तन्त्रात तमयंत्रो होल्वोभ्यनुत्तापनाय संत्ताभेदः अनयवैकैक यंत्रस्य प्रत्येकंनामच तदृयमितितन्याप्यंतत्कारपरंयदाभ्यां विभिन्नविभिन्नय
र्भिकतायानामस्त्वनात् एवैवचतुःचौष्टकात्वेमसाामघुपपायमितिसंत्तेपः दुर्भित्तहरणंयंत्रवदेहेमांप्रतंप्रिये यस्यविज्ञानमात्रेण दुर्भित्तंनपश्य।
तित्तणात् वंद्रेस्वरेतयाभानौमनौपंचदशोततः नवमेतर्कसंख्येचतृर्थ्येचापियथाक्रमं विलिखेत्साधकश्रेष्ठोनागगत्यानतः परं साध्यसाधकयोर्व
र्णानेकीकृत्यदलीकृतान् विलिखेत्सर्वसर्वात्त्वविलोमेनस्वरेषुरि साध्यमत्रमहेशानि देवीशाकंभरीपरा सर्वोत्तैरेवतैर्द्रव्यैर्यथाविभवसंभवैः विलि
लिख्यधारयेद्यात्स्वलतायादंडमंडले स्वभित्ततत्त्वणाद्भूयान्महादुर्भित्तनाशनं सम्यक्तंकथितंसर्वंगोपनीयंप्रयत्नतः इतिअत्रसाध्यंशाकंभरी त
न्नामवर्णिकास्त्रिचत्वारिंशत् ४१ यद्वंशेशुह्निनाधुनापिऊमतिर्नानाप्रविघोत्रतिर्नासेनाततर्तिनेचात्रविडंवाप्राध्यंप्रतिष्टाहृत्तिः नोराज्ञांपरिषत्सना
टनहृतिः सोयंनयोमूर्तिमान्भारहानस्तुतिः सदाविजयतेतस्मैनमःस्रोत्रमः तन्नामकर्णिकाःएकोनपंचाशत् ४९ तयोर्योगेद्विनवतिः तदर्द्धंषट्चत्वा।
त्वारिंशानत् ततोष्टमंकंत्रिपंचाशतमलत्तणंचेद्दपदप्रतिपाद्यप्रथमकोष्टविन्यस्यसमसमादिकोष्टेषुस्वरादिवोपेषुद्विपंचाशदादिषट्चत्वारिंशान्त
र्येनानेकान्युत्क्रांतानलिख्यनागगत्याउष्टगत्यासर्वीथिकांकाथिषितप्रथमसममादिकोष्टेभ्यः प्राप्तेष्वेकादशत्रयोदशादिकोष्टेषुपरांकोस्त्रतः पंचा
शांकंचाशदादिशेषांकानालिखेत् एवं वद्धजमत्राबातदंकलेखोतृष्टयः यथाविभवसंभवैर्विलिखनेनात्यावणपकेयदाशाक्रुयानदाक्रर्यादिमने
नसकलसामग्रीसंपत्तावेवकाम्यमारंभ्यंततत्रपत्किंचितत्संपतात्पर्थकेनप्रतिषेधितस्यकाम्यकर्मणः प्रतिप्रसवः कृतः महादुर्भित्तनाशनमित्यत्रमह
त्वंनाशनमपविवदितंतेनात्पदुर्भित्तस्यापिनाशानलाभः तत्राप्यासायथा इतिसंत्तेपः केवलसाध्यनामवर्णिकसंवद्धं
यंत्रमपिद्विविधंकेवलांकसंवद्धंवर्णिकाभ्यांसंवद्धंचेति तदेतद्वयमपिदर्शितंतत्रजातरेवसुदेवसुदेवकाः इवरत्नेजगा।
त्प्रभुः वासुदेवेतिविख्यातासर्वदेवशिरोमणिः तस्ययंत्रसमाहात्म्ययथोकेशिवनोउवे तथात्रमपितयंत्रंमात्रायंसमुमे

५२	५९	५६	४९
५८	४७	५२	५७
४८	६१	६४	५१
५५	५०	४६	६०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ वृ॰ चिं॰

३२२

त्रकं दर्शयामि स्वलोपाख्यं मासे कार्तिकसंज्ञके मार्गशीर्षेऽथवा माघे रोहिण्यां भेऽथ सूर्यके वारे यंत्रमिदं धीमान् हरगौरलिखेत्तया यत्कर्दमनीरेण।
जातिकुसुमलेखनी कृत्वा पठेत्सरस्वतेव यंत्राणामेकविंशतिं अर्चयेद्यंत्रविधिना धूपदीपादिसंयुतं ततो निशीथे द्वितीये तस्मिन्नेव पत्रे लिखेत् एकविं
शतियंत्राणि वासुदेवमयानि वै कुंकुमचंदनयुक्तं धूपदीपादिसंयुतं कृत्वा रूपं परं ह्येतत् देवं ध्यायेन्निरंतरं निशीथे च निशीथे च दिनानामेकविंशतिं।
वंद्रवेदाश्च यंत्राणि एकपत्रे भवंति च उदारसज्जीनकृत्वा तान् भोजयित्वा च कन्यकाः दत्वा दानं सुपात्रेभ्यो धारयेत्तत्प्रयत्नतः कार्यकाले तु तद्यंत्रं धूप
दीपधूपदीपकैः अर्चयेद् भूमौ हि संस्थाप्य सर्वाशायां शिरोरथः स्थापयित्वा च यः शेते तस्य स्वप्ने प्रत्यक्षे स्थितं प्रश्नं तत्सोत्तरं दद्यात्सत्यं सत्यं न चान्यथा तद्धृज्।
न्मदिने वेलां वत्सरं मासमर्द्धकं वारं लग्नं तिथिं सेव्यां तत्सापकं प्रति एवं यंत्रस्य माहात्म्यं कथितं कृष्णया मले अपि तत्स्पष्टहेलमीरितयात्रापूर्ते
भृंगायहस्परचना वै कार्यसाधकसत्तमैः चतुःषष्टिगोरेखा चतुःषष्टिरेखालक्षणा कोष्ठकानंदषट्पंचदशमासः सु २१ ६९ लसमायतः एकविंशति
त्राणि पंक्तौ भवंति हि अष्टादशशतानि सहः समविंशानयोपरि सर्वोंकेन नयैकसांपंक्तौ संख्या भवेद्ध्रुवं नारसात्ते मायादीर्घीने मो भगाते न्व रु।
णो भगवांस्तानेत्रे उ तस्माद्वादशदेवेति विश्वाणः खलु मंत्रो विशेषस्तो द्वितीविस्तोः वासुदेवात्तगांकसंख्यो सप्तषष्टीतिः ८७ तथाहि वकारस्यांतःस्थ
स्य पंच अकारस्य द्वौ सकारस्यैकोनषष्टि उकारस्यैकः १ दकारस्य त्रयः एकारस्यैकादश ११ वकारस्यांतःस्थस्यापि षडिति मिलित्वा सप्ताशीतिः तथा
कत्वाय के कपंक्तौ त्रिभिस्त्रिभिः कोष्टेरेकैकस्य समाप्तिस्तेकयंत्रस्य सिद्धिर्भवतीति प्रथमादित्रिषष्टिकोष्टक त्रिपंक्तैः प्रतिदिनं रणदेकविं।
शति यंत्र लेखनं शास्त्रस्य हृदि किं सिद्ध्यति नन्वंतःस्थवकारस्य समांकाः एवं ष्टकाः सांप्रतं पुनः एवं पंचपश्चात्वडकाडका: कथं वा सकारस्यांकविभे
दः परस्परविरुद्ध इहोपादीयत इति चेन्मैवं इहांकग्रहणस्य विभिन्नप्रकारकत्वात् तथाहि स्वराः षडेकतारविपरिमिताः स्युः क्रमवशाद्धि य १
द्वे २ के १ श ११ ह्या १ गिरि ७ भव ११ दिनेश १२ गो ७ वसव ८ शिव ११ रुद्र १ अश्वेवं खभुजः २० गगनत्वे ०० अयने २० भुवाद ११ व्योमाभ्राश्रुक १०० परिमि

३२२

३२३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भीर्नवैरस्यविधिश्चैवंव्यासुतिनीद्यागेस्यात् रदेर्भयनोम्पादस्पनस्थनस्त्रिंशनासप्रसवादिसर्वमिति पंचाशदंकयंत्राग्रपभीतिनाशः विंशांकयंत्राद्विभयच्छेदः द्यगेःहिसप्रत्यंकपत्रेः रदंयंत्रस्मिंकावहन्तेलेखनालिंगेपविधायसंभोगान् लिंगलोमसयंत्रमिदंवधासरताह्यावं।
व्यापिस्त्रीसंज्ञानस्तनास्यादिस्थपदेशःरदेःह्यात्रिंशद्भिः अथात्रिंशोपीदंफलमुक्तमितिनैपोनरूतं वनत्रिंशदंकयंत्रेणनसप्रसवगर्भयाणयोगपरज्ञेनिष्पत्तियात्राकत्वेभयापहारत्वपतिभीत्यपहारविषापहारपञ्चोत्पतिदस्युभयाभावरूपफलप्राप्तकाधिगमःस्यात् सर्वोक्तानांयंत्राणामपरेषामपिषोडशादिसमांकयंत्राणां मुद्दारप्रकारोपिशिवतांडवे ज्ञानेशिवपदेत्तानंत्तानेगोप्तः स्वप्नेनं रद्वार्दमिति नेषुशरसारशिवायदेरिति अथमर्थः षोडशकोष्ठकेयंत्रे प्रथमभ्रंशानादिकोष्ठमारभ्य ज्ञानपदप्रतिपाद्यशून्यांकस्थापनमेकस्थापनाभावपर्यवसन्नं हुवात्तीयादिकोष्ठेषुशिवादिपदवाच्यंचमचतुर्थोयंकाष्टकेऽभुवांकपदेनव्यवह्रियमानांविन्यसेत् अंकशून्यकोष्ठाष्टकेकविंन्यासउत्तराहेनोक्तः तथाहि रद्यायास्त्वविकीर्षितांशदशादिसमांकयंत्रसंख्यानसाग्रर्द्धशून्यांनवादिरूपांसंख्याक्रमेणगुप्तायाष्टवर्णप्रतिपाद्यजादिसंख्यायान्यूनीकृ।
त्पर्यवसन्नांकान् क्रमेणप्रथमादिशून्यकोष्ठेषुन्यसेदिति रद्यांहिद्वियाकोष्ठयेविन्यस्तमिष्टसंख्यामष्टादशादिरूपांसंपादयति नत्रचभुवांकसंख्यांसर्वत्रैवनवरूपोद्वियाकृत्वाक्रामयेदितिसूयपत्रेसेष्टसमसंख्यांकयंत्रदंदं क्रमतोंकशून्यानांप्रथमादिकोष्ठानांस्वस्त्रोद्भगतिश्रामकोष्ठेपयसत्भुवांकेहीनेस्वेष्टांहंसस्वपदोपानप्रथमादिकोष्ठेषुन्यसेदितितन्निर्गालितार्थः प्रकारान्तरेणतदुद्धारोपितंत्रैवनानारसत्वरोनानानानाजयवशानन्ता पर्कोकहीनमिष्टांद्वेशागादिपाकटक्रमादिति अथमर्थः नकाराष्टकबोधितांकाभावशालिषुकोष्ठेषुनवादिरूपस्वेष्टयंत्रांकसंख्यार्द्धसंख्यांसर्वत्रैवभुवांकेर्जयवशादिवर्णबोधितेःस्वस्वप्रमेयादिशून्यांककोष्ठेभ्यः उद्भगतितत्पापाशकृत्वगत्याप्राप्तकोष्ठेषुथितेरीनेरुत्वाप्रथमादिकोष्ठेषुपर्यवसितांकान्यस्तव्याइति शून्यांककोष्ठेषकदानप्रकारस्यसमानत्वेनैवपर्यवसितत्वेपिभुवां।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ टी॰ १२४

करानस्य प्रकारभेदान् सर्वतोभद्रः स्मरणादिस्त्रियमाह प्रागादीनिति द्वियकोष्ठमारभ्येत्यर्थः एकोनविंशत्यादिविषमांकयंत्रे एतेनैषस्मरणप्रकारः
प्रवर्तते १९ संख्यायां त्र्यंकरूपायां स्वगभावादिनिषेध्यं किंतु तत्प्रकारोऽयमुपदर्शनेन स्पष्टीशानादिषु कोष्ठेके क्रमवशात् त्रिद्व्येकविशुद्धीनितस्वशोर्द्धनि
हितार्द्धकन्यसस्वेष्टांकरूपयोन्मिते कोष्ठेतद्वियुतार्द्धकरसगिरीषष्ठेनिनितं बलतोयं यस्मिन्विषमांके केशिवपदेगतास्वसौचक्रमादिति अथमर्थः
स्वेष्टसैकोनविंशदाद्यंकयंत्रस्य संख्यायामूर्द्धं साद्धेनवादिसंख्यादिरूपनिहितार्द्धकंप्रतिमार्दीतरकेकृत्वा दशांकतामानीतेन्याद्विभिस्त्रांतरैकेकैके
कशोहीनीकृत्य समांककतामानीय ष्यादिकोष्ठचतुष्टयेन्यसेत् तथा सर्वांकस्वेष्टार्द्धविषुतार्द्धकं तदीयार्द्धपरित्यागेन नवांकतामानीतेरस्मा।
दिवत्तरकैरेकशोहानीकृत्य षडायंकतामानीयाद्विसमादिकोष्ठेषु न्यसेत् शेषेषु त्रिचतुःशरर्त्तुमदनार्ग्यकैत्रिपृशकोन्मानेषु षष्ठस्तु कोष्ठके
षु विशिखांयोगशिवेद्दहियाः वह्निःषट्गिरिवाहवः क्रमवशान्मुणीकयंत्रेष्विवन्यस्तव्याइति अन्योपि प्रकारास्तत्तदंकयंत्रस्मरणस्य संभवतः स्वस्व
गुरुसम्प्रदायतो व्यवस्थामापन्नानकिंचिदसौरस्य भावइति तथा यंत्रपंचदशस्य सप्रसवदसांद्रिशानोदर्शनात्राप्याः सुप्रसवोऽसवेदजनितं प्रज्ञा
स्वरतणाःपिबेत् एतावाप्यगदोनृपस्तुवशगः षस्वांकयंत्रोद्धृतोभूतैर्यैरपिवश्यताशिरदिशोमूर्द्धादिपीडाहरः कस्तूरीलिखितंच साद्धशतकस्या
द्ध्रमालाहरंकंठस्थं स्वयोषितोवनमितेलोकप्रियं वाक्सगमिति नवकोष्ठेषुतत्पंचदशाघष्टयंत्रलिखनप्रकारस्त्वन्तरे यंत्रेषु शुरस।
तंथामपमगोदाख्योऽस्मेस्त कोष्ठकेष्वंकान्कादिनवेतिपंचदशके त्रिंशादिकेषु क्रमात् उक्तस्थानगतानत्र वापिगुणयेदंकान्खलाभसीनोकातोय
मितेः एघयस्थगिमान्कोष्ठेषु न्यसेदिति अथमर्थः नवकोष्ठेष्वीशानादिक्रमेणकादिनवदादिनवेन्याद्युक्तरीत्याककारसकारादिवर्णप्रतिपाद्यद्वि
तमषट्नवपंचैकचतुस्त्र्यष्टांकान् क्रमतोविन्यस्य पंचदशांकयंत्रसिद्ध्यतितद्दर्शनात्राप्याः सुप्रसवः सुखेनप्रसवः स्यात् सुप्रसवःस्वतप्रसवः
णादितिप्रोक्तार्थः एतन्मतेगर्भाधानात्पूर्वमेवैतद्धारणस्य फलमिदमुपदिष्टमितिवाच्यं त्रिंशदंकानियंत्राणामष्टानेतत्क्रमेण खलाभसीनो।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यंत्रोद्धारो यथा भूवह्निनागभुजवेदभुजाभ्रबाह्नऊकाद्रिबाहुगिरिबाहुभुजाग्रयम्भ नेदद्विषन्यगुणानंदयशाकराग्नित्र्यंबकपट्टचंद्रगुणावह्नि
षडत्रिसंख्याः अंकाः क्रमेण प्रथमे कोष्ठमारभ्य यत्नतः यंत्रे लेख्याः एतांकी ये किं वा स्थानमितिक्रमात् अत्र द्वात्रिंशदादिकयंत्राणां केषांचित्सुनरु
पादाने देवताभेदरूपसूचनाय केषांचिदुपादाने फलभेदसूचनाय एतेष्वपि यंत्रेषु यंत्रदेवतानुकूल्यविचारणा सामान्ययंत्रप्रक्रियाप्राप्तं तत्तद्दर्णा
लिखनं च न विस्मर्तव्यं श्रीहृदादयस्तु मायाबीजांतरे लेख्याः सर्वेष्वंकाः प्रयत्नत इति वचनस्य सकलांकयंत्रपरतामुपेत्य नियमितसंख्याकांकयंत्रे।
ष्वप्यमीषु मायाबीजलिखनमुपदिशंति कामबीजं वधूबीजमित्यादेरपि मायाबीजांतरे स्मादिप्रकरणपठितत्वया कृतो वा तदेकतरस्यैवात्र ग्रह
णं न सर्वेषामुपतिया मकाभावान्न मायापुटलिखने यंत्रसामान्यप्रक्रियानुयंत्रत्वेन वितन्वंतेष्वपि केन वा प्रतिषेद्धुं शक्यते इतितः सात्राप्यनुसर्तव्येति
न लेकयंत्रेषु सर्वेष्वेव मायाबीजस्याभिलेखः सप्रमाणः पूर्वांकसाध्यांकमात्रयंत्रेषु तदनाम्नानात् नहि मायांतर इति वचनेनात्रापि प्रवर्तितुमीष्टे ग्रं
थांतरस्थादिति तन्न्यायविदः सकलकोष्ठसंख्यानियमितसंख्याकयंत्रपुरश्चरणस्य सदेवतामंत्रजपादिके स्वीयांकलिखनं न तदंकसंख्यासमानसंख्यदे
वतानां स्मरणं चेहापि न विस्मर्तव्यं विंशत्यंकं यंत्रं च नवकोष्ठेषु सर्वतः समांकैर्नैव संभवतीति करार्कपंचपंक्तिद्विवेदाष्टेंदुशिवांककैः त्रिपंक्तिनि
हितैरेवांकैः लेख्यमिति यंत्रतः षोडशकोष्ठेषु विंशकानोहिराहत्यातयंत्रमनुमतं व्यमितिदिक् अथ विंशसमंतत्रादर्शितं विंशत्यंकयंत्रमुपदर्श्य
ते तत्र प्रतिज्ञादिवाक्यानि यथा अथातः संप्रवक्ष्यामि यंत्रं त्रैलोक्यमोहनं विषादंकं महादेवि महासौभाग्यदायकं सर्वसामर्थ्यजनकं महारक्षी।
करं सदा समस्तयंत्रफलदं चौरिहृदयशोषणं महद्भाग्यैकलभ्यं तन्महैश्वर्यदायकं सर्वकल्याणनिलयं त्रैलोक्यभुवनत्रये इंद्राद्याकर्षणं देवि
योषिदाकर्षणं परं आकर्षणकरं देवि गंधर्वोरगरक्षसां मारणं मोहनं देवि लोभनं सर्वभूभुजां करुणामृतकल्लोलवाक्कवित्वप्रकाशकं भूगता
नां निधीनां च संघाकृष्टिकारकं कालसंहारपाशघ्नं महालाभप्रदायकं वश्यकामेन देवेशि सदोपास्यं प्रयत्नतः सर्वेषां यंत्रराजानां शिरोमुकु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्री बा
र्थ॰
१२५

स्तोगते देवकन्याकृष्टिकरं कल्पद्रुममिवापरं योगीशैः पूजितं भद्रं ज्ञानवैराग्यभाजनं धनधान्यप्रदं लोके सूतराजवशंकरं रसायनकरं स्वर्णसि
द्धिदायकमुत्तमं जगतां सर्वपापघ्नं सर्वरोगनिवारणं गजस्य वाजिनां स्त्रीणां वृद्धिकरं भवनं भूवशंकरं अमराणामुच्चाटनं दण्डचाटं मरुतामपि परसैन्यस्तंभनं
च विवादे विजयावहं दुर्भिक्षे वृष्टिजननं कुवृष्टिहरं परं रत्नवृद्धिकरं सर्वमनोरथसमृद्धिदं पुत्रपौत्रप्रदं देहबलवृद्धिप्रदायकं शत्रुबलस्तंभना
य प्रतियेनेदं साध्यते भुवि व्याधयो विलयं यांति सकला नागधयानि च भूमिः कामदुघा तस्य देशाः स्फीता भवंति वै मतंगा वशगास्तस्य सर्पास्तस्य व
शंवदाः राज्यदं भ्रष्टराज्यानां निर्धनानां धनप्रदं मोक्षदं च मुमुक्षूणामगतीनां गतिप्रदं अणिमा महिमा चैव गरिमा लघिमा तथा प्राप्तिः प्राकाम्य
मीशित्वं वशित्वं तत्करे भवेत् वहुना किमिहोक्तेन सर्वसिद्धिप्रदं विदमिति संसम्यक्प्रश्नानुष्ठानविधिप्रकाशनपूर्वकं प्रकर्षेण प्रवृत्तिसिध्य
र्थं फलं कीर्तनपूर्वकं वक्ष्यामीत्यत्र विंशद्दकयंत्रमिति कर्मत्वेनान्वेति त्रैलोक्यमोहनमित्यादीनि वलवृद्धिप्रदायकमित्यंतानि पंचचत्वारिंश
द्यंत्रमिति विशेष्यस्य विशेषणानि विंशदंकमिति सर्वादिपूर्वमान्तपंक्तित्रये प्रत्येकं विंशसंख्यासंपूर्त्यैते इत्यभिप्रेत्य तृतीयपंक्तिद्वये
पि विंशत्संकचत्वं नवेदेवैषम्यं दोषाय एतदेवम्यस्य भगवते वपकोनाधिकविंशत्याषष्टिरंकाः प्रकीर्तिता इति कथनव्याजेन स्वीकृतत्वात् ३६
शवैषम्यविशिष्टस्यैव फलविशेषाम्नानेन न कोऽपि दुर्सवर्तः सामान्येन विंशत्संकयंत्रस्य गगनकुसुमायमानत्वेऽस्मिन्तसंभवतो वा तस्येष फलविशेषः
प्रमाणाभावात् वैषम्यविशिष्टयंत्रमुपक्रम्यैव फलेतिकर्तव्यं तादेराम्नानतामस्मत्नराजस्य पादस्यवशंकरं मारणक्रियाविशेषसंपत्तिद्वारा विशेष
णानामर्थवादत्वं भ्रमनिरासचिकीर्षया विधिमुखेन फलं पुनरुपदर्शितं शत्रुबलस्य नशंयत्नोत्यादिना व्रीहिभिर्जुहोतीत्यादाविवविधिष्यर्थकोयं प्रत्ययः
सर्वेषामपि स्वमनोरथानां विधानतये इदमेव यंत्रमुपास्यमित्युक्तं वहुनेत्यादिना उद्धारश्लोकानामतिकृष्टतया पुनः सावधानताकरणायोद्धारं प्रतिजा
नीते तस्योद्धारं प्रवक्ष्यामि समाहितमनाः शृणु प्रतिज्ञायाः फलं न शिष्टाचारपरिपालनं किंतु विषयांतरेभ्यो मनोविच्छेदरूपसमाहितत्वकरणमेवेति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

धनयित्वं समाहितेनेति तदिदं श्रुत्वा किं मया यत्नतः प्रकाशनेनेत्याह तयाऽक्रुरापि नो वाच्यं गोपाङ्गेऽप्यनन्तरं मम हृदयं मम सर्वस्वं मद्भाग्यं मम प्राण
वत् प्राणरक्षणप्रियं तमेनं प्रकाश्यं त्वया कथित् एतस्य गोप्यत्वे तत्प्रयोजकं रूपमेतस्मा यासं विनापि माहात्म्यसिद्धिप्रदत्वं न हीदमस्य मेधादियोगे।
श्रुत्वापि हरहर तस्य काशीमेवेत्येवं पादितीर्थेषु नापि पराकचान्द्रायणादितपः स्नानापि तुलादानप्रभृतिषोडशमाहादानादिषु एषां सर्वेषामपि म
हाप्रयाससाध्यत्वादिमेवं विवक्षुराह किं यागैः पावनैस्तीर्थैः किं तपोभिः प्रयासदैः किं दानैः किं जपैः स्तोत्रैः किं ध्यानयोगविस्तरैः किमन्यैरसनाल्पै
किमन्यैर्दैवसंस्तवैरिति एतस्य गोपनेनातिशयेन कृतेन त्वयेयं केषांचिदेतत्स्थेयं त्वामस्यैव संभवान्न तत्कामनया नत्त यागतीर्थतपोदानादिकमनुष्ठे
यमेवेति तत्तत्करणयत्नविधिवैयर्थ्यमितिभावः ननु सर्वथैवास्य गोप्यत्वे एतद्धि विधिवैयर्थ्यं तदर्थमेवेदमिति तु न शंकनीयं मम सकलसिद्धिवत्वे
न कामना विरहादधिकाराभावादिति देवीशंकायामनधिकारिणे न देयमित्यत्र ममतात्पर्यं न तु सर्वथैवादाने इत्यनन्तरं भगवानाह कुशिष्याय
न दातव्यमन्यथा पापभाग्भवेदिति ननु कुशिष्योपि यदि प्रकारान्तरेण तज्जानीयात् तदा मञ्जातार्थज्ञापनरूपप्रकाशस्यानुष्ठानात्कोपि वि
ध्यतिक्रमोऽस्य भवतीति न कश्चिदपि प्रतिबाधस्तत्राह शिष्यव्रतस्य प्रकाशनेस्यादित्याशंकां निराचिकीर्षुराह ग्रन्थेति कल्पितं तत्समावेशि।
ध्यागतं दानसंप्रदानत्वाभावप्रयोजनेन तत्त्वज्ञानात्तद्विशिष्टं केवलं दानमित्यर्थः अभिप्रायः अथ यंत्रमुद्धरति मीननाम चतुर्यायमंत्राणेंद्रं च विलिखेत् र
रयेत्प्रथमां पंक्तिं हि यांसवर्यैः पुनः पाषाणदारुकोष्ठ्ये तृतीयां परिपूरयेत् एवं त्रिवर्गयंत्रोयं भविताश्रयरात्मजे प्रथमं स्थितिसंहारः सं।
हारश्च द्वितीयके कादिक्षान्तैर्लिखेत् तृतीये च एवमंकक्रमो मतः वामादिक्रममारभ्य नवकोष्ठानि पूरयेत् एकोनाधिकविंशत्या षष्टिरेका प्रकीर्तिता:
स्थित्या पालयते लोकान् सृष्ट्या सृजते जगत्त्रयं संहृत्या संहरेदेतद्यंत्रं त्रैलोक्यसंहरीति अयमर्थः वारुणीपरपर्याया स्वकारान्तर्ग्यस्य तथा यो वर्ण
स्वकारः सर्वाद्योयन्त्रस्यैवं भूतं यन्मीनस्य मत्स्यस्य नाम मनायेयं फलत्वेस्यैव रूपेण दर्शविवर्त्तिनां कया रकनयोपादेयं तथा ज्ञानवाक्कपदाहिदित्येवं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.व्या. रूपादिं द्वीजनयानन्तावचकाद्यकारादवहीनेयदिहलपदंतत्पत्र विवक्षितानां के संग्राहकमादाय तथैव तथा च कखठेति वर्णैरुपदिष्टाः काः प्रथमपंक्ता
ग्रं. वभिलेख्या इति निष्पन्नोऽर्थः सवयवर्णप्रतिबोधितानां केषु द्वितीयापंक्तिः स्मरणीया पाषाणादारकोत्पन्नैः पाषाणभेदुकोऽपत्र पाचकं ठकजेति वर्ण
३२८ प्रतिबोधितानां केषु तृतीयापंक्तिरभिस्मरणीयेति एतया रीत्या त्रिवर्गयं त्रयंत्रिसंख्याबोधकाः कवर्गभूतनवकोष्ठकयन्त्रो यः सिद्धयति नवकोष्ठकत्व।
कथनान्नवकोष्ठकयंत्रान्तरे सामान्यधर्मपुरस्कारेण काये धर्माः पश्चिमदेशमारभ्य पूर्वान्तारेखिकाः पूर्वाद्दक्षिणान्तं मरं यावत्तत्सं भिन्नाः स्तना
स्तत्र रूपेवरेखा नियमादि रूपा रहाण्य प्रतिषेध्या इति ध्वनितं ननु कखगादिवर्णैः शिवतांडवादिसंकेतानुसरणेन वह्निद्विप्रभृतिसंख्यावग
म्यते प्रसिद्धमातृकानुसरणेन पञ्चविंशत्यादिसंख्याधिगम्येन कादिमातृकानुसरणेन वैकविंशदादिसंख्याप्रतीयेत सर्वेभ्य पक्षे भूयकोनाधिक
विंशत्येत्यादि मूलं व्याकुप्येनेत्यत आह प्रथमभित्यादि प्रथम प्रथमोपात्तवर्णकाः प्रथमपंक्तावभिनिवेश्या ये तेषां गणनायां स्थितिसंहारस्थि
तेउकारात्संहारो व्युत्क्रमश्चादर्तव्यः तथा च ङकाराद्युत्क्रमगणनायां ककारः पंचमः कवर्गीयखकारो द्वादशतमः ठकारो द्वितीय इति तत्रैका।
नां प्रथमपंक्तावभिनिवेशोपकोनविंशतिरित्यादिकं मूलस्वरूपार्थं द्वितीयपंक्तावभिनिवेश्यं काकबोधकवर्णानां गणनायां तत्संहारक्रमश्चा
दर्तव्यः तकारमारभ्य व्युत्क्रमगणनावाच्यणीयेति यावत् तथा च सकारवकारयकारैश्चतुः सप्तदशसंख्या क्रमेण बोध्यते इत्यतकाधिकवि
शत्येति मूलस्वरूपं तृतीयपंक्तावुपन्यस्तांकबोधकवर्णानां गणनायां तत्सृष्टिक्रमः स्त्रीकार्यः तत्रापि कारादितो न गणनाकिंतु ककारादितः
तथा चैकादश प्रथमाष्टमांकाः स्त्रज्ञोपन्यस्ता इति फलितार्थः एतेषांकानेशानादिक्रमतः किंत्वाग्नेयद्दक्षिणेन त्वमारभ्य ईशानान्तरवायव्य
पर्यन्तं क्रमेण पंक्तित्रये अभिनिविश्य स्मार्थकं वामादीति एतद्यंत्रस्य सकराकार्यान्यादसकलानिष्टसंहारसकलद्रव्यदिकार्यसाध
कत्वे प्रयोजकं रूपमाह स्थित्येत्यादिना यतः स्थित्यादिक्रमेण गणनासंहारे कार्ये तत्क्रमेण त्यादिकमभिप्रेतं सर्वस्मिन्नेवकार्ये जातेऽपक्र २३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मस्योपादेयत्वात् एतद्यंत्रलाभे प्रयोजकं पुण्यविशेषमाह येन पूर्वं तुलादीनि महादानानि दिक्षोडश दत्तानि विधिवत्पात्रे तेनैव लभ्यं न संशयः अ
थ्यावैतल्लाभस्पृहालुभिः तुलादानादीन्यनुसंतव्यानीत्यभिसंधिः ननु स्वल्पफलकस्यास्य लाभे महाकष्टद्व्यव्ययादिसाध्ये कथं शिष्टाः प्रयतेयुरि
त्याशंक्याह एतल्लाभात्परमो लाभः कोपि नास्तीत्यत एतल्लाभे महता प्रयासेन यतितव्यमेवेत्युत्तरेण निराचिकीर्षुराह यस्मिन् यंत्रराजे तु लब्ध
व्यं नावशिष्यते इति लब्धव्यं इच्छाविषयभूतं सर्वस्यैव मनोरथस्य एतद्यंत्रलाभेन सिद्धत्वात् कुत्रापि विषये इच्छा न तेषां इति लब्धव्यं न भवतीति भावः
ननु यथा तथा यंत्रलाभे सत्यपि फलादर्शनात् अन्वयव्यभिचारेण कथमस्याभीष्टसिद्धौ कारणत्वं स्यादित्यत्र आह अथास्य साधनं वक्ष्ये तदिदं सम
नाप्नुयात् इति तथा च वक्ष्यमाणसाधनप्रकारविशिष्टादेव यंत्रात् एवंरूपफलोदयो भवतीति न कोपि दोष इति भावः पुण्यतीर्थे गिरौ रम्ये समे भू
तले पुनः नित्यं नैमित्तिकं कृत्वा सर्वसंगविवर्जितः निजरूपं स्वहृदये यंत्रराजे विचिंतयेत् मायाबीजांतरे भूतमत्तानेंधनदासकं भावनावशमाप
न्नः साक्षाद्यंत्रमयो भवेत् किं तस्य योगसिद्ध्या वा कायक्लेशादिभिश्च किं यस्य प्रसन्नो भगवान् यंत्ररूपो जनार्दनः तस्य किं दुर्लभं लोके स्वर्भूपाताल
मंडले प्रणवं सर्वमुच्चार्य मायाबीजांतरे कृते विलिखेद्यंत्रराजानं पुनरंकांकितं लिखेत् उच्चार्य लिखित्वा तथा च सर्वं प्रणवं लिखित्वा तस्य यथा
त्मीबो भवति तथा तदहि मायाबीजं लिखित्वा ततः प्रणवस्थानभागे यंत्रराजे पश्चिमात् पूर्वपर्यंतं दक्षिणोत्तरावधि रेखा अन्योन्यसंभिन्ना इत्ये।
वं रूपं यंत्रराजं विलिखित्वा पश्चात् प्रथमादिपंक्तिषु वामादिक्रमेण पंचाद्यंकान् आलिखेदित्यर्थः अपरे तु प्रणवमुच्चार्य मायाबीजयोर्द्वयोरुत्त
रदक्षिणयोरभिलिखितयोरंतराले रेखारूपं यंत्रराजमभिलिख्य तत्रांकदानं कार्यमित्याहुः केचित्तु मायाबीजद्वयमध्यप्रविष्टं प्रणवमुच्चार्य के
वलरेखात्मकं यंत्रराजं लिखित्वा पुनः तत्रांकदानमाहुः केचन प्रणवोच्चारणानंतरं मायाबीजांतरीकृतं रेखात्मकयंत्रराजमेकं लिखित्वा पुनः।
स्वदेयेष्वेकोनसंख्यायाः पुनरंकांकितं यंत्रराजं लिखेदित्यर्थमाहुः केशासने समासीन एकचित्तः स्थिरासनः ध्यानादिसंयुतो मौनी नमस्तत्य।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रा॰ पी॰ ३२३

गुरुं हृदि गणेशानं नमस्कृत्य प्रार्थयित्वा प्रजापतिं प्रजापते नमस्तेस्तु प्रजापालनतत्परः प्रसन्नो भव मे देव यंत्रसिद्धिं प्रयच्छ मे प्रयच्छ मेयिके चित्ते।
तत्कूष्माण्ड भैरवा भूतनायकाः ते सर्वे विलयं यान्तु प्रजानाथ नमोस्तु ते २ प्रयच्छ सिद्धिमतुलां यंत्रराजस्य ड्ढीं मां तत्प्रसादादहं नाथ कृतकृत्यपदं व्रजे १
इति संप्रार्थ्य गिरिजे गुरुं गणपतिं नमेत् प्रसन्नचेतास्तल्लिखेद्वै खन्याजातिजातया जातीपुष्पैः समभ्यर्च्य दंचनालिंगितो नरः धूपं दद्यान्महेशा
निकृष्णागरुसम्भवं पुष्पवासिततैलेन दीपं दद्यात्प्रयत्नतः पश्चिमाभिमुखं देवी यजलेशाय निवेदयेत् भो भो जलेश वरुण सर्वकामप्रसादकः नि
र्विघ्नं कुरु मे कार्यं हर विघ्नान्नमोस्तु ते १ इति संप्रार्थ्य वरुणं महर्गंधैर्मुखी भवेः विलिखेदेकचित्तेन यंत्रराजं त्रिवर्गकं लेखने यंत्रराजस्य भूरिविघ्ना।
भवंति वै कचित्स्वटवटाशब्दः लालशब्दः कचिद्भवेत् गानं गंधर्वपत्नीनां नृत्यमप्सरसामपि मातापितर्वापुत्रस्य दर्शनं स्त्रीगुरोरपि नानामृगव्या।
लसर्पसिंहव्याघ्रादिदर्शनं गात्रस्फुरनं सौरभ्यं गात्रगौरवमेव च रोदनं दुःखितानां च महावातो महाश्रयः पर्वतोत्पतनं वृक्षभंगो विघ्नस्त्वागमः
कचिन्मेघापतेभूमिः समुद्रः प्लावते मही कचिद्धिमानपतनं क्वचिद्दावर्तते पुनः कचिच्चविकृताकारावलियाचेति भूतया एवं नानाविधाविघ्नाभ
वंति परमेश्वरि निवार्य दुस्तरांस्तांस्तु समाधाय मनः स्थिरं विलिखेद्यंत्रराजानं कागले वाथ भूर्जके स्त्रीमायाकामबीजानि प्रणवाद्यानि चोद्धरेत् स्व
ह्यंतो मंत्रराजोयं जपेदेनं शुचिस्मिते नास्य ध्यानं न वा स्वजानं न्यासो न च भावना जपादेव प्रसिध्येत यंत्रराजस्त्रिवर्गकः विलिखेद्यंत्रराजानं त्रिसह
स्रशपात्कृतं अनया संख्ययादेवि चत्वारिंशद्दिनैर्लिखेत् मत्स्यैस्तु भक्ष्यमाणं तद्दुरुणस्तेन तुष्यति ब्रह्मचर्यं चरेत्तावद्भूशय्यां मौनसर्विको गोश्
महूर्णं क्षिप्तं तैलपक्वं प्रभक्षयेत् न च्युतं भक्षयेत्तावद्यावद्यंत्रं समाप्यते विघ्नान्नगणयेद्देवि सिद्धिं नैव प्रकाशयेत् गात्ररोगान्नगणयेत्तनुजे।
न्मनि चिंतयेत् एवं कृते तु रस्य यासां तात्कुलमयो भवेत् न वाधंते ग्रहास्तैर्वन रत्नासि पन्नगाः विषं निर्विषतां याति पानीयममृतं भवेत् परसैन्यस्तंभ
नानि परकायप्रवेशनं यंत्रराजे वशीभूते किं न सिध्यति भूतले खेचरीमेलनं तस्य भूचरीमेलनं भवेत् श्मशाने पि श्रुतो याति मोक्षमार्गं सनातनं वा।

२४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शीघ्नं तेयंत्रराजे प्रयोगे कुशलो भवेदिति अयमर्थः कुशनिर्मिते आस्तरणे संसम्यकृत्स्निकाद्यासने विधायास्थित एकचित्तो विषयान्तरानासक्तमना
ध्यानावीत्यादिना एतादिपरिग्रहः अष्टांगं यथा अश्वैः सख्याः एवोदिताः एतद्यंत्रस्य जनार्दनदेवत्वात् मयोभवेदिति मघोद्रवतः संभूतेरष्टांगं यदुक्तं वैरित्यर्थः
अष्टांगं यादिपदहीनं इत्व परमेव लेखनं तस्यैव योग्यत्वात् भूरिविघ्नानेव विशदीकृत्य दर्शयति कचिदिति एते हि विघ्ना आश्रितचित्तेपकरा भवंतीति तान्
गणएष चेतः स्थिरं कृत्वा कागलादि विलेख्यं ओं श्री ह्रीं क्लीं स्वाहेति च उत्तरमंत्रस्य जपो विशेषानाम्नानादशसहस्रं संख्यः एवं करणीयः विशेषानाम्नानस्य
ले सर्वेषां एवं सेवायां दिक्सहस्रं मंत्रं जपेदिति सामान्यवचनात् अकयंत्रप्रस्तावे शिवनांडवेप्येव मुक्ते अयंत्रलिखने प्रतियंत्रं सहस्रं त्सहस्रं मंत्रो पिस्स
तव्यः सामान्यवचनसांकयंत्रलिखने सामान्यप्रक्रियाप्रस्तावे दर्शितत्वात् जपादेव मंत्रराजस्यास्य जपमात्रान् तद्ध्यानन्यासादिविधिपूर्वकात् व्योम
व्योमेंडवेदादि भूमितानां तल्लेखनात् पुरश्चर्या संभवति चत्वारिंशद्दिनावधि सान्येन लेखे फलतिविसहस्रसंपाद्वं तं गोधूमचूर्णोचरितमाषान्ना।
धिकमपि भोक्तव्यमेव रदंत वोधं राग प्रा मं भक्षणमन्नं यगोधूमेत्यादिकं नियम्यते तेनैकादश्यादिव्रतदिने उपवासकरणेपि न क्षतिः क्षतिंश्च गो।
धूमचूर्णोचरितस्य फलमूलादेर्भक्षणे इति न तत्पूर्वविधिरेवायं सति प्रकारांतरसंभवे अन्ननिषेधसामान्यशास्त्रस्यैकादश्यादिविषयस्य बाधने
प्रमाणाभावात् उपक्रांते न व्रतांतरे गोधूमतैलाशन प्रतिषेधशालिन्यनारभ्यमेवदमिति प्रतीमः अतएव भोज्यं स्तूचयितं विशेषसान्तो निषेध्य
तिनह्युतमिति अन्यथा अप्रामाण्याद् एवह्युत भोजन निहत्तौ पुनर्निषेधौ वैयर्थ्यमासादयेत् अतिशयतापादवशात् एवं विंशात्युत्तरैकशताधिकत्रिस
हस्रसंख्ययंत्राणां नैरंतर्येण चत्वारिंशद्दिनपर्यंतं लिखनासंभवेपि व्योमव्योमेंद्विन्यादिनेत्यासंख्यायंत्रलिखनं संवेयनीया षट्त्रिंशद्दिनैः प्रत्यि।
वेशक्त्या तेनावत्पर्यंतं सममसंख्यया लेख्यमित्याह तावदिति तावत्कालपर्यंतमित्यर्थः अतएवायमर्थश्लोकः सफलः अपरेत्त त्रिसहस्रं पंचविं।
शत्युत्तरैकशताधिकं पुरश्चर्यायाः संख्याभवति अनयासंख्ययाविशिष्टा यथा भवति तथा चत्वारिंशद्दिनावधि लेख्यं प्रत्यहं कासंख्यस्याकांक्षाया

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पा.ब्रा.
पं.
१२८
२५
३२८

माहृनाकरदिति यावत्संख्यया लेखनात्रिसहस्रसंख्यापूर्त्तिमित्युक्तं संख्यापूर्णा भवति तावत्संख्याप्रत्यहं यंत्रराजो लेख्य इत्यर्थः अष्टसप्ततिसं
ख्यायापकोनचत्वारिंशद्दिनावधि लिखित्वा चत्वारिंशत्तमेऽह्नि प्रीतिसंख्यया यंत्रराजमभिलिखेदिति फलितार्थः इत्याह इतरेत्त्रिसहस्र
अधिकसहस्रं तथा चाष्टाविंशत्युत्तरैकादशशतसंख्याया यंत्रलेखः प्रत्यहं प्रागुक्तसर्वयंत्रलेखोत्तरं च प्रत्येकं गोक्ष्मचूर्णपिंडान्तर्यंत्रं प्रक्षिप्य
नद्यादौ मत्स्यमकरादेशे प्रवाहयेदित्यर्थमाह पुनःसकलयंत्रलिखनसमाप्त्यनंतरं गोक्ष्मचूर्णेन वेष्टिनैकशः सर्वयंत्राणां द्विताणि वाले
ख्यया कार्यं न त्वत्र शास्त्रस्य कश्चिदपि निर्बन्धः सर्वेषामेकवेष्टने तु न्यायः महाहृ हस्तिपिंडत्वापातेन मत्स्यकर्त्तृकभक्षणस्य दुष्करत्वापत्तेः अ।
तो वा प्रत्येकमेव यंत्राणां वेष्टनं यंत्रान्तरे प्रत्येकमेव जलप्रक्षेपदर्शनादिति दिक् नेदयंत्रपुरश्चरणप्रयोगविशेषविधिः काशीप्रयागादितीर्थे
रमणीये कचित्पर्वते वा सम्यक् उच्चावचत्वादिदोषशून्यायां शुचिभूमौ निर्जने ब्रह्मचर्येण कचित्त्वादिविचारकवनितादिभिः … स्यानेकशासनोपरि
स्वस्तिकाद्यासने कुशोपविष्टः प्रसन्नचि- त्तो नित्यतनदिनप्राप्तनैमित्तिककर्मणी निर्वर्त्य पुरश्चरणसामान्… दिशा दशसहस्रं षडु
त्तरोक्तजनार्दनमंत्रमभिजप्य ब्राह्मणभोजनान्तकर्मणा तन्मंत्रं प्रसाध्य यंत्रराजपुरश्चर्यामाचरेत् मायावीजस्य मध्ये भिन्नि विष्टमंत्रराजं स्वाभिन्न
त्वेन स्वहृदये ध्यात्वा एकचित्तो भूत्वा मौनं ब्रह्मचर्यमुपाश्रित्य स्वहृदये ध्यातं … तन्मंत्रयंत्राद्युपदेष्टृगुरुं गणपतिं च तन्मंत्रेण नमस्कृत्य प्रजापतिं नम
… प्रजापालनतत्पर प्रसन्नो भव मे देव यंत्रसिद्धिं प्रयच्छ मो ये केचिन्मेतत्क्ष्माडा भैरवा भूतनायकाः ते सर्वे विलयं यान्तु प्रजानाथ नमोऽस्तु ते प्रयच्छ
सिद्धिमतुलां यंत्रराजस्य दुर्लभां त्वत्प्रसादादहं नाथ कृतकृत्यपदं भजे इति श्लोकत्रयात्मकमंत्रेण प्रजापतिं संप्रार्थ्य चंदनेन स्वशरीरमनुपलिप्य वरु
णं जानीयात् … नीमं मंत्रादिना संयोजयित्वा कुसुमागरु … दत्वा गुग्गुलकाशितं तैलेन पश्चिमाभिमुखं दीपं च दत्वा ओं भो जलेश वरुण सर्वकामप्रसादक।
निर्विघ्नं कुरु मे कार्यं हर विघ्नान्नमोऽस्तु ते इत्येकश्लोकात्मकमंत्रेण वरुणं संप्रार्थ्य मषीद्रवं संमिश्रिताष्टगंधद्रव्येण कागले भूर्जपत्रे वा सर्वोक्तप्र

२१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कारेणयंत्रराजममुमभिलिखेत् एवमेव च २९ दिनं यावदभिलिखेत् ४० नमे च दिने अशीतिसंख्यया तल्लिखेन्मन्त्रदेवं ततस्तद्दिने हि तो यदि
नेवा गोक्षमचूर्णपिंडस्यान्तरे कैकेयंत्रं प्रक्षिप्य नद्यां प्रक्षिपेत् अन्येपि ब्राह्मणभोजनादयः सामान्यशास्त्रायाता नेनेह विस्तर्तव्या इति ध्येयं अथ
प्रयोगकुशलो भवेदित्यनेन स्मारितान्प्रयोगान्वक्तुमुपक्रमते विलिखेयंत्रराजानं तु त्रैकौलालखर्परे आक्रम्य वामपादेन कृत्वा तं चाप्यधोमुखं प्र
जपेन्मंत्रराजानं महेश्वरशतं सुधीः अमुकमाकर्षयामीति स्वाहान्तेपदमेवं वदेत् चक्रवर्तिनमप्याशु मुहूर्तेन समालये आनयेत्प्रहरार्धेन भूवरा
न्सत्तरात्तमान् प्रहरैकेन देवर्षिपाकशासनमासनात् चालयेन्नात्र संदेहो वरुणं यमनायकं दिक्पालान्विदिशापालान्प्रहरैकेन सत्तमे देवकं
न्यायत्तकन्या अप्सरो मंडलानि वा अवमाकर्षयेद्देवि यक्षराक्षसपन्नगान् यावद्दिनं लिखेद्यंत्रं तावदाकर्षणं भवेत् नगरस्याकर्षणं वापीकूपवनसा
गरान् वनानि देवदेवेशि सद्य आकर्षयेन्नरः किमन्यद्देवदेवेशि लोकत्रयमिदं पुनः विपरीतं कर्तुकामो दिवसैकेन साधयेत् धनयान्य
गजाश्वादिसेनाद्याकर्षणं भवेत् आकर्षणे वशीकारे एकएव विधिर्मतः अयिति अयमर्थः नवीनेकुलालगेहादानीते खर्परे विशेषात्तु तयाज्ञानी
काष्ठभवया लेखन्या सर्वैकं यंत्रराजं लिखित्वा तं खर्परमधोमुखं कृत्वा वामपादेनाक्रम्य स्थित्वा ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं स्वाहा देवदत्तमाकर्षयामीति पंचदशा
क्षरमंत्रमष्टोत्तरशताहृत्या जपेत् सहस्रायुतलक्षान्यतमया वर्त्याकर्षकयत्नस्याकर्षणं चिकीर्षितं तावद्दत्तमाकर्षयाकर्षयेति यंत्रेपि मध्यको
ष्ठे लिखेत् तवदत्तमाकृष्टं भविष्यति एतेन साध्यसाधकनामादिकं यंत्रसामान्यप्रक्रियाशासनमत्राप्यतिदेष्टव्यमिति ध्वनितं मंत्रान्तेपि स्वाहान्ते सं
ल्पस्त्ववर्णमुद्राद्ध्यमाकर्षयामीति समूहनीयम् वश्यकर्मविशेषे आकर्षणे यथा तु त्रैकौलालखर्परे चिन्तादिनो को विधिस्तथा राजवश्यादिप्रयो
गेपि इयांस्तु विशेषः पदमुकमाकर्षयामीति स्थाने मंत्रान्ते देववदत्तं वशमानीमीति प्रयोगः तावद्दत्तमाकर्षयेति स्थाने देवदत्तं वशय २ इति प्रयोग इति ए
वं प्रयोगेन मुहूर्तार्धे प्रहरैकप्रहरात्मककालेन राजाद्याकर्षणसादिति मारणप्रयोमाह लिखित्वा यंत्रराजानं शत्रुनामान्तो लिखेत् मध्ये नाभिवेष्टि
ग

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ टी॰ तंदेविशत्रुनामजपन्मध्यौः अग्नेः प्रजापितेरोगोदाहोलज्जादिसंभवः दग्धेयंत्रेमहादेविसद्योमृत्युमवाप्नुयात् इंद्रोपिकिमुतान्योवामलमूत्रयरो
नरः अत्र उक्तयंत्रमध्यकोष्ठेसाध्यादिस्थानिःसृकशत्रुपीडयपीडयेतिलिखेत् मारणेमारयेतिमंत्रोतेनतुदेवदत्तंमारयामीतिसमूहः उच्चाटनप्र
२९ ३२९ योगमाह उच्चाटनेमहादेविमृणुष्वावहितानघे उच्चाटनेमकष्ठक्रोविद्वेषरान्तमानन: प्रागाननोविहंहोमःसर्वेषीशानदिङ्मुखः काकपत्री
त्यलेखन्यालिखेद्यंत्रंत्रिवर्गकं धत्तूररससंमिश्रमषीभिः क्रोधमुद्वहन् वाल्मायानिक्षिपेद्यंत्रं श्मशानेविजनेवने सद्यउच्चाटयत्यस्थानेशक्रोण
पिस्वरतिनिमिति अयमर्थः मकन्मत्वोभूत्वाश्मशानगतवस्त्रेधत्तूररसमिश्रितजनेजनशून्येतमषीइवेणकाकपक्षलेखन्याक्रोधयुक्तःवर्णत्रयं
यंत्रराजंलिखित्वाश्मशानभूमौवाल्मायांविजनेजनशून्येवनेवाल्मायांनिक्षिपेत् तेनशक्रस्थितस्याप्युच्चाटनस्यात् किमुतान्यस्य हा
प्यमुकमुच्चाटयोच्चाटयेतियंत्रेलिखितेमंत्रोतेदेवदत्तमुच्चाटयामीतिप्रयोगश्चनविस्मर्तव्यः सामान्यशास्त्रस्याज्ञापिप्रतिषेद्धुमशक्यत्वात्
स्तंभनप्रयोगमुपदर्शयति स्तंभनेसंप्रवक्ष्यामिमृणुष्वैकाग्रचेतसा हरिद्रारससंमिश्रैर्लौणैर्यंत्रंतुभूर्जके लिखित्वानिखनेद्भूतेसपल्लवमतु
स्मरन् उपर्युपःशिलांदत्वापदासंपीडयेत्पुनः यस्यनाम्नाजपेन्मंत्रंतंतंस्तंभयतेक्षणात् खेगतिंचस्तंभयतिवायुस्तंभयतेऽनः नदीनदंसमु।
द्रंचैमेघस्थितिंभुंक्तताशने नक्षत्रगतिसंचारंविमानेषुसदामपि वाणीस्तंभंगतिस्तंभमस्थानस्तंभनेतथा पादुसेनास्तंभनेचशक्तिस्तंभदिवौक
सांवक्तनाकिमिहौकेन त्रिलोकींस्तंभयेत्क्षणादिति अयमर्थः हरिद्रारससंमिश्रितलवणेनभूर्जपत्रेस्तंवौकयंत्रंअमुकंस्तंभयस्तंभयेतिसा
ध्यादिनामचयितंलिखित्वाकचिहूर्तेप्रक्षिप्य अमुकंस्तंभयामीतिपहलवान्तकंकथितमत्रमष्टोत्तरशतावृत्याजस्मायंत्रराजस्योपरिशलाडपा
रिचशिलांदत्वापादेनपीडयेत् तेनवौकस्तंभनसिद्धिःस्यादिति विद्वेषप्रयोगमाह अथातःसंप्रवक्ष्यामिविद्वेषमाश्चर्यकारकं काकपक्षस्यले
खन्याश्मशानखर्परेलिखेत् यंत्रंकमलपत्राक्षिसपल्लवमंत्रंजपेत् आक्रम्यवामपादेनयंत्रमुग्रमहिनामकं इंद्राग्नियमनैर्ऋतंवरुणा।।।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दिकानामपि मैत्रीविनाशयेत्तिं अकिमुतान्यमहीभुजां लोपामुद्रागस्त्ययोरप्यरुंधतीवसिष्ठयोः वाणीविरंच्योरपि यामैत्री सापि तत्यं व्रजेत्
यत्तद्यात्तसवेतालगंधर्वोरगरक्षसां हितः सा तान्नासंदेहः स्वर्भूपालवासिनामिति अयमर्थः देवदत्तयज्ञदत्तयोः परस्परं विद्वेषयोर्नामनी
यंत्रलिखितेन तद्यंत्रहितनामकं एवंभूतं यंत्रहृदयं श्मशानखर्परहृदये एककशः काकपत्रलेखन्या मषीद्रवभुजकाष्ठगंधेन लिखित्वा तदिदं यंत्रयु
ग्मं वामपादेनाक्रम्य मंत्रांते देवदत्तेन सह यज्ञदत्तं विद्वेषयामीति पद्यावेव प्रतिपाद्य संपन्नद्वाविंशमध्ये रंमंत्रमष्टोत्तरशतनाद्यात्पाजपेत् ततउक्त
फलसिद्धिः प्रकारांतरेणैव वश्यप्रयोगमाह वश्यकामस्तु देवेभिन्नीरेण सह भक्षयेत् यस्य नाम्ना यंत्रराजे स वश्यो जायते क्षणात् नृपोन्य
येद्रोगंधर्वो देवो देवांगना अपि वशीभूत्वा भवंत्यामुसाधकस्यास्य किंकरः वक्तनाकिमिह्रोकेन मां विस्मवावशं नयेदिति अयमर्थः यदीयं
नामदेवदत्तं वषापश्यये देवदत्तं वशयामीत्यादिरीत्या यंत्रस्यांतर्मंत्रश्रोतेवाप्रयुज्यते सतस्य साधकस्य वशी भवति केचित्तु स्वायत्तीकरणप्रयो
गो वश्यकामस्त्वित्यादिकः प्रयोगः मोहनादिरूपे कार्यांतरास्पदत्वेपरपर्याये वश्यविशेषे आकर्षणे वशीकारे इत्यादिना सूचितः प्रयोगः प्रसं
गान्स्वं दर्शितः इति वदंति अपरे तु शांतिवश्यस्तंभनानि विद्वेषोच्चाटने तथा मारणांतानि शंसंति षट्कर्माणि मनीषिण इत्यस्मिन् डामरतंत्रा
दिदर्शितकर्मविभागवचनेनांतर्भवत आकर्षणकर्मणः कथनं कर्मगतषट्त्वसंख्याव्याघातकं स्यात् कथं वा प्रयोगषट्कं देवीषीत्यादि
वक्ष्यमाणस्थलविरोधकरत्वं न स्यादिति शंकापत्तिर्हीर्ष्यं एवमाकर्षणे इत्यादिकमुक्तवान् विधिः कर्मविभाजकरूपविधिः तथा च वश्यत्वरूपे
कर्मविभाजकधर्मे वश्यांतराकर्षणयोरेकत्वेन तिनकोप्युक्तदोष इति भाव इत्यामनंति शांतिप्रयोगमाह शांतिकामो लिखित्वा स्वयं यंत्रराजं त्रि
वर्गकं तत्र हव्यमुत्तमं त्र्यजपेत्सहस्रकं एवं कृते रोगशांतिः कृत्याद्रोहप्रशांतिकं मनःशांतिर्मोहशांतिः कामक्रोधादिशांतिकं कर्णाट्टा
हादिमोतास्सु दुर्भिक्षादिनिवारणं भवेदेव न संदेहस्त्रैलोक्यशांतिः तत्पद्यावः रोगशांतिं कुरु २ रोगं शमयामीत्यादि रूपः क्रमेण यंत्रलेखमंत्रा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पा० शा०
र्थ०
३१०

नेवात्र संशयः उपसंहरति प्रयोगषट्कं देवेशि इति प्रोक्तं वरानने कल्पनादेव तस्याशु सर्वसिद्धिमुपालभेत् निष्कामोपासनायाः फल
माह त्यक्त्वा सर्वफलासंगं ज्ञानवैराग्यभाजनेनास्य मोहः प्रजनयेहि भूतिः सर्वसंपदां अणिमाद्यष्टसिद्ध्यर्थी न मोहं जनयति वेनतस्य का।
मक्रोधादिमोहादीनां च संभवः देवैरपि ससेव्यः स्यात्किमुतान्यैर्नराधिपैः अनेन जन्मकुण्डलेन यंत्रमेनं समुचिलिखिते
त्री ४= संशयः समाधयेयाल्लाज्जीवन्मुक्तिमभीप्सकः इति जैकथितो देवि जीवन्मुक्तफलक्रमः कामनाप्राप्य निष्कामीमोत
लक्ष्मीमगच्छतीति सफलार्थकमेतदिति संक्षेपः एतन्यासो यथा इतः परं पुत्रप्रदं मंत्रयंत्राण्यभिधीयन्ते गौतमसंहि
तायां अथ संतानसंस्थितिः द्वैकण्व्याने मंत्रनायकः यस्य विज्ञानमात्रेण पुत्राः स्युः सप्ततिमित्रिणः देवकीपुत्रसंज्ञाद
शार्णे ते गोविंदपदमुद्धरेत् वासुदेवपदान्ते तु नमोस्यात्त जगत्पते देहिमे तनयं कृष्ण त्वामहं शरणं गतः इत्युक्त्वा मन्त्रस्या
नुष्टुब्व्यः श्रुति स्वष्टपदी हयोरप्लोकमंत्रस्य तथा नारदोस्यऋषिश्छन्दो गायत्रं कथितं बुधैः संतानप्रदः हरिः साक्षाद्देवता वप्रकीर्ति
ता व्यस्तैः समस्तैः पादैश्च कुर्यादंगानि विचिन्तयेत् नीलोत्पलदलश्यामं पीतांबरयुगावृतं चतुर्भुजं शंखचक्रमूर्द्धपाणिद्वयेस्थितं अधःपा
णिद्वये वेणुवाद्यं तं मुदान्वितं अनेकरत्नसंनद्धकिरीटोज्ज्वलविग्रहं नानालंकारसंभोगरूढं परिसंस्थितं वेदस्तोत्रपरैर्नित्यं मुनिभिः
परिसेवितं एवं ध्यात्वार्चयेत्कृष्णं पंचांगैः प्रथमावृतिः इंद्राद्विभिर्द्वितीया स्यात्तृतीया तु तदायुधैः एवमभ्यर्च्य देवेशि लक्षमात्रं जपेन्म
त्रं पुत्रजीवेधनचिते तत्फलैरयुतं हुनेत् अनंतरं दशांशेन तर्पणादीनि चाचरेत् य एवं भजते मंत्रं संतानाख्यं महामनुं पुत्रपौत्रैर्विनंदे
तत्रान्ते च परं मे व्रजेत् अविच्छिन्नं भवेद्वंशो यावदाभूतसंप्लवं दशम्यामुत्तरे पद्ते तु निशीथे सलिलमंडले हरिमावाह्य विधिवत्पूजयेदुपचार
कैः एवमर्चनमात्रेण यत्सराम्भत्रवा गरत्नी सौर्ग्याशुरपतिहृन्वलवीर्यसमन्वितं वत्सराद्दभते पुत्रं संसम्मसंनचान्यथा यस्मात्त्वयैव रुतेमं।

२	१२	५
१०	७	४
८	१	११

330

२८

२८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्री प्रयोगमत्र पुत्रवान् । वंध्यापि लभते पुत्रान् शतहायनजीविनः आनर्वाचंयमानारी वोपिकुमदलेजलं मंत्रयित्वाष्टोत्तरशतं पिवेत्स्त्री
यतिश्रुवं एवं प्रयोगमासमात्रात्तनयं लभते ध्रुवं अनेनमंत्रितं त्वाज्यं पुत्रसिद्धिकरं परं अनेनाष्टोत्तरशतं संख्यायाभिमंत्रणात् संस्कृतं तत्
जलं पीत्वा वंध्या वर्षावधि कुत्तं अवश्यं लभते पुत्रमितिनारदभाषितमिति तंत्रांतरे गोवीवीणोंद्वादशात्मे त्वन्यथा मंत्रादिकं उक्तं प्रणवः श्रीश्यम्मा।
यावकामो भूवीजमध्यतः देवकीसुतपदं ततः गोविंदवासुपदं तो विरेयुतः वांतनो जगदथोपतिं वदेत्स्वावधानकरसहि भक्तिकं देहि मे तत।
नयमित्यथ कृष्ण त्वामहं शरणमित्यपि पश्चात् स्ट्विवह्निरयम्मर्गिनकारः शेत्रराममिनवर्णकं मंत्र इति अस्य नारद ऋषिः अनुष्टुप् छंदः श्री
कृष्णो देवता क्लौंमिति भूवीजं नमः शक्तिः पुत्रप्राप्त्यै विनियोगः अस्यादिन्यासान्पूर्ववत्कृत्वा देवकीसुतगोविंद स्वद्याय नमः अन्यादिरि
त्या चतुर्भिः पादैः कवचांतां गचतुष्टयन्यासंकृत्वा ॐ नमः स्तवे वं रूपेण प्रणवं तन्यात्मकमंत्रेणास्त्रनामकपंचमांगमंत्रन्यासं कुर्यात् वैकुंठ
द्वागतं कृष्णं रथस्थं करुणानिधिं किरीटिसारथिं पुत्रानानयंतं परात्परं आनीयतान्पुत्रान्स्वपुत्रवैदिकायच अर्पयंतं महाभागं ध्याये
त्पुत्रार्थमच्युतमिति ध्यात्वा जपादिकं मंत्रवेद्यं यद्वा एकोनः देवकीसुत गोविंद वासुदेव जगत्पते देहि मे तनयं कृष्ण त्वामहं शरणं गतः इति १२ द्वाविंशा
दन्त्रकश्लोकं मंत्रक एवोपास्यः अस्यापि नारद ऋषिः अनुष्टुप् छंदः श्रीकृष्णो देवता तं तन्नस्य षड्दीर्घयुक्तेन कामबीजेन षडंगन्यासः मंत्र
स्य चतुर्भिः पादैः शमलेन पंचांगान्येवास्येति केचिन्मतं तस्य संप्रदायाद्उपादेयं शंखचक्रगदापद्मान्धारयंतं जनार्दनं अंकेशयानं दे
वक्याः सूतिकामंदिरे शुभे एवं रूपं सदा कृष्णं सुतार्थी भावयेत्सुधीरिति यद्वा प्रणवो नेनमो वाच्यं तनो भगवते पदं जगत्प्रसूतये पश्चा
न्नमस्तिष्यात्ततो मनुः पुत्रार्थिना मुपास्योयमिति तंत्रांतरे स्थितं अस्य ब्रह्मा ऋषिः गायत्री छंदः श्रीकृष्णो देवता क्लौं बीजं नमः शक्तिः पुत्रप्राप्त्यै
विनियोगः षड्दीर्घभाजा कामबीजेन षडंगानि शंखेत्याद्युक्तं वह्नितः सर्वीकमेव ध्यानं एतन्मंत्रत्रयस्यापि लक्षत्रितयं केशयक पुरश्चर्याक

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पा॰ द्वा॰
पं॰
२३९

२२८

331

लिङ्गे गेवर्केलक्षमितां पृथक् पूजाविधौ गौतमोपदर्शितमंत्राद्भावविशेषः एतेषां प्रयोगास्तेष्वंतरेतत्स्थापवीक्ताः दशम्यपरात्रेतत्र शुक्लपक्षे
चैयेहरिं शुद्धार्थे स्वस्तिकेन्यस्य पापवें पूर्णसंपूर्णे कर्पूरगर्भवर्त्यास्मिन् ज्वालये दीपमुत्तमं पूर्वमष्टदलं कृत्वा तत्र षष्ठ्यं कुसुमर्चयेत् सर्वोपचा
रसंयुक्तं परिवारगणैः सह त्रिसंध्यमर्चये देवमेकादश्यां जनार्दनं क्षीरवृक्षकषायेण संपूर्णं कलशद्वयं तत्रावाह्याच्युतं भक्त्या पूर्ववत्पूज
येत्ततः संपूर्णकलशद्वंद्वमष्टोत्तरसहस्रकं अष्टोत्तरशतेनापि जपेन्मंत्रमनन्यधीः द्वादश्यामथ गोविंदं संपूज्य विधिपूर्वकं पंचामृतेन पाय
संस्नाप्य गोसर्पिगुडमिश्रितं पक्वान्नमोचफलवत्सस्सूपाज्यपतांडुलं स्वादुरूपं देशं स्निग्धकपिलदधिखंडवत् निवेदयेत्स्वर्णपात्रेण पा
त्रमृता यविलवे सघीतखंडकर्पूरैः पाटलैस्सुरभीकृतं वासपूतं स्वच्छतयापानीयं च निवेदयेत् स्ववित्तशक्त्या गोविंदं [illegible] दापविनया
द्विजेभ्यो भोजनं दद्यात्सर्वकामसमृद्धये संस्कृते वानले विष्णुमावाह्यागादिभिर्यजेत् हविषाष्टोत्तरशतं अष्टाविंशतिरेव वा हुत्वा शिष्टं कवि
दद्यात्संहुतेनाष्टशतं हुतेन संपातं कलशद्वंद्वे निषिंच्यौ तदंपती अभिषिंचेत्ततस्ताभ्यां ध्यायं लोयमयं हरिं अष्टोत्तरशतं जप्त्वा हविःशेषं प्र
दापयेत् कलशं ध्यात्वा तत्तत्पत्नीतमादाय स्ववासने आसीनाप्राङ्मुखीभूता पत्नी विसर्जयेत् शुभकान्ब्राह्मणान् वस्त्रालंकारमोदकादि।
भिः प्रतर्प्याथ नमस्कृत्य दक्षिणाभिस्तुष्टान्विसर्ज्य ततस्ताभ्यामिष्टसिद्धिर्भवयोरस्त्विति द्विजाः वदन्तो वृत्तसंकल्पे फलितं नोभिवाञ्छितं इतिस्म
रेत्तावनद्योश्चेजीयात्तामनंतरं एवं यः कुरुते विप्रो वित्तशाठ्यविवर्जितः विष्णुभक्त्या विशिष्टो यो द्वादश्यां सितपक्षके अचिराल्लभते पुत्रमायु
ष्मंतं सर्ववसमिति शुक्लपक्षस्य दशम्यामपररात्रे शुद्ध्यायशुचिर्भूता पूर्वोक्तलक्षणं स्वस्तिकमंडलं कृत्वा तत्र नाम्रादिशाएवं निधाय तत्र दिन
त्रयपर्यंतं स्थितियोग्यपरिमितकं कपिलाघृतेन प्रदीप्य कर्पूरगर्भकार्पाससूत्रवर्त्या दीपं प्रज्वाल्य तत्र पूर्वोक्तसामान्यपूजायंत्रविभाव्य तस्मि
न्नावाहनादि पूर्वकं उक्तमंत्रेण संतानगोपालात्मकं श्रीकृष्णं संपूजयित्वांगदेवतामिंद्रादिं वज्रादिं च पूजयेदिति एकादश्यां च तत्र दीपपवित्रिका।

२८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लमभ्यर्च्य कलशोक्तविधानेन कलशद्वयं स्थापयित्वा क्षीरवृक्षकषायैः संपूर्य तत्रावाहनादिपूर्वकं पृथक् २ पूर्ववद्देवं श्रीकृष्णं संपूजयित्वा द्वयोः क
लशयोर्युगपत्सम्पूर्ण्कृत्वाष्टोत्तरसहस्रादिसंख्ययाभिमतमंत्रेणाभिमंत्र्य पृथक् २ वा कलशद्वयमभिमंत्र्योपरमेत् द्वादशपंच मन्त्रैर्वदीपेष्वा श्रीकृष्णं
संपूज्य शाल्यन्नादि यथासंभवं निवेद्य जलं च निवेद्य यथाशक्तिश्रद्धापूर्वकं ब्राह्मणान्भोजयित्वा पूर्ववदग्निं संस्थाप्य तत्रावाहनादिपूर्वकं श्री।
कृष्णमभ्यर्च्य हविः कृत्वाष्टोत्तरशतादिसंख्ययानेन हुत्वा पुनरष्टोत्तरशतेनाहुत्याहुतेन हुत्वा तन्संपातं कलशद्वये प्रक्षिप्य तानाभिः कलशाम्भोजलैः
श्रीकृष्णस्तवेन ध्यानैर्दंपती अभिषेचयेत् ततश्चाष्टोत्तरशतसंख्ययाहुतशिष्टं हविरभिमंत्र्य तत् पत्न्यै दद्यात् सा च तं कृत्वावशिष्टमभिमंत्रितं वच
नं शृणुती तास्वखीलीनाः सर्वाभिश्रुत्वीच श्रुत्वा श्रीकृष्णमभिनत्य ध्यात्वा तं तं भुंजीत ततः पूर्वमेव भोजितान्ब्राह्मणान्संपूज्य मोदकलवंगदक्षिणाद्यैभिः
संतोष्य श्रीकृष्णं पुष्पाञ्जलिं नमस्कुर्यात् ब्राह्मणाश्च इष्टसिद्धिर्भवत्वेति तेन वाक्येन मंत्रेणाशीर्वादं दद्युः संतुष्टौ च तौ दंपती च नोऽभिवांछितं फलित
मिति विविन्नत्संतुष्टे पारणं कुर्वीतामित्यर्थः एवं स्वस्वपतिः तावत्कर्मासंभवेऽनुकल्पमत्रोक्तं संततेश्चाधिकारी यो विस्तरभक्तो महामतिः
दरिद्रः कर्मैवं योन शक्नोति द्विजोत्तमः जपेद्वाप्यजपेद्वापि सोपि पुत्रमवाप्नुयादिति तद्यंत्रमुक्तं यंत्रसारे कामं मध्ये स्वरयुगलसकेसरेषु
पूयत्रेष्वालिख्यैवं जलनिधिमितान्मंत्रवर्णान्क्रमेण भूयो हल्भिः परिवृतमिदं भूपुरस्थं तदेतद्यंत्रं सद्यो विरततितृणां पुत्रपौत्रादिदृष्टि
मिति अयमर्थः अष्टदलकमलकर्णिकायां कामबीजं तदंतः साध्यादिनाम भो भो श्रीकृष्णदेवताया पनजन्मनिषीकुंइमे पुत्रीं स्वनिकुरु कुरु विं।
त्यादि द्वयं विलिख्य अष्टदलकेसरेषु द्विशो द्विशः स्वरान् दलेषु चतः २ क्रमेण श्लोकमंत्रवर्णान्विलिख्य बाह्ये हल्भिर्वेष्टयेत् तनेरखायां कादिव्यंजना
नि विलिख्य बाह्ये द्विभूतत्रस्त्रादिकं सामान्यशत्रुमालोच्य वशीकरणीयं एवं कृतेन यंत्रं नवनीते लिखित्वा प्राशयेत् स्वर्णादिपदे वा लिखित्वा धार
येत्तेन पुत्रपौत्रादिवृद्धिः स्यादिति । पुत्रादिफलं देवकीसुतमंत्रे यंत्रमुक्तं तंत्रांतरे षट्कोणकर्णिकामध्येनारं साध्यसमन्वितं स्वदर्पेन षडर्णं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा. ती.
पी.
३३२

ष्ट दलकोणेषु संधिषु तदंगानि च ततः पद्मे केसरेषु क्रमेण च गोपालकचतुर्वर्णीमंत्रस्यैकैकमक्षरं दलेषु द्वादशार्णस्य त्रीणि त्रीणि तथा
णि च अष्टपत्रे केसराग्रमष्टार्णे कैकवर्णके नरसिंहानुष्टुभोऽर्णस्य ततः २ ततः सुदर्शनद्वात्रिंशद्वर्णी केसरे षोडशच्छदे ऋचो पुरुषसूक्तस्य
क्रमात्षोडशाके बहिः मातृकार्णैर्ह्यसहतं भूपुरास्त्रस्यतारके यंत्रं पुरुषसूक्तस्य पुत्रायुःकीर्तिकान्तिदं सर्वपापहरं श्रीदं यमार्थि सुखमोक्ष
दं हैयंगवीने प्रविलिख्य यंत्रं त्रिवारमेतत्प्रतिजप्य सूक्तं प्रातः समश्याद्दिननाविदग्धं पुत्रं प्रसूते कमलासतान्तं ग्रस्तोपवेरेणातितया भि
चातैर्ग्रस्तो विषेणापि तथैव मूलेः हैयंगवीने प्रविलिख्य यंत्रं प्रभक्षयेत्तत्प्रशमाय जन्तुः इति कश्चित्प्रथमार्द्धस्थाने घोरज्वरे घोरतरे भि
चारे घोरे विषे घोरतरे च मूले इति पाठो दृश्यते फलितार्थस्तु स्पष्ट एव प्रथमस्यार्थः कृत्स्नायाः कृत्स्नवत्सायाः विशेषणः जीवत्सायाः जीवव
त्सायाः गोर्दधि सद्यो मथितनवनीतं कदलीपत्रे विलिप्य तस्मिन्नवनीते स्वर्णशलाकया प्रथमं ६ कोणं विलिख्य तन्मध्ये प्रणवं तदंतः
सर्वं वत्साद्यादिनाम लिखित्वा ६ कोणेषु सहस्रारेति सुदर्शनमंत्र ६ वर्णान् तदंतरालेषु बहिः सुदर्शनमंत्रस्य आचक्राय स्वाहा हृदयायेत
मः विचक्राय स्वाहा शिरसे स्वाहेत्यादिषडंगमंत्रानालिख्य तद्बहिः अष्टदलं कमलं कृत्वा तत्केसरेषु क्लीं इति ह्युत्तरः प्रोक्तैः कामसूर्वीजेनात
रः कामाद्यं तत्सु वर्णान् अष्टवर्गफलप्रदं इत्यादिना गौतमीयसंहितादिषूक्तस्य क्लीं कृष्ण क्लीमिति चतुर्वर्णमंत्रस्यैकैकमक्षरं लिखित्वा
तद्दलेषु ॐ नमो भगवते वासुदेवायेति द्वादशाक्षरस्य त्रीणि त्रीण्यक्षराणि लिखित्वा तद्बहिः अष्टपत्रं कृत्वा तत्केसरेषु ॐ नमो भगवते वासु
देवायेति द्वादशानारायणो येनाष्टाक्षरमंत्रस्यैकैकमक्षरं तद्दलेषु उग्रं वीरं महाविष्णुं ज्वलंतं सर्वतोमुखं नृसिंहं भीषणं भद्रं मृत्युमृत्युं नमाम्यहमि
ति नृसिंहानुष्टुभमंत्रस्य चतुरश्चतुरो वर्णानालिख्य तद्बहिः षोडशदलं कमलं कृत्वा तत्केसरेषु ॐ नमो भगवते महासुदर्शनाय हुं फडिति
सुदर्शन १६ अक्षरमंत्रस्यैकैकमक्षरं लिखित्वा तद्दलेषु पुरुषसूक्तस्य १६ ऋचः क्रमेण लिखित्वा तद्बहिः नेरखां पकां कृत्वा तत्र मातृका

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वर्णो नालिख्य तद्बहिर्विहित भूपुरस्य चतुष्कोणेषु प्रणवमभिलिखेदिति ततश्चैतद्यंत्रं प्रतिष्ठाप्य संपूज्य त्रिवारं षडक्षरेणाभिमंत्र्य
संस्कृतस्य नवनीतस्य भक्षणात् त्वरप्रसवः स्यात् ईदृशमेव नवनीतं भक्षयितान् ज्वराद्युपशमापि स्यादिति संक्षेपः श्रीकार्तवीर्यार्जुनस्य।
एतद्यंत्रे रुं इभिर्यंत्रे वा कलशं यथोक्तविधिना स्थापयित्वा युतसंख्यया तन्मंत्रराजेन तद्यंत्रस्थकलशजलेन दीय ९४ अन्तरमंत्रेणाङ्कुरभि
कलशजलमभिमंत्र्य तत्स्नानादं ध्यापि पुत्रप्रसूः स्यादिति प्रयोगद्वयं दृष्टप्रत्ययं त्रिसहस्रपलगव्यघृतेन दीपदानाच्च प्रसन्नः श्रीकार्तवी।
र्यार्जुनः पुत्रं प्रयच्छतीत्यनुभूतमेव एते च प्रयोगाः पुत्राद्यप्रयोजकसर्पमारणवत्सवियोजनादिकर्मप्रभवदुरदृष्टनाशद्वारैव फलमावि
र्भावयन्तीति नात्र कर्मविपाकशास्त्रापेक्षा पूर्वकीर्तिध्येयम् तथा विल्वदिल्वादिसूक्तेन नारीणां पुत्रसिद्धये सहस्रवारं संमंत्र्य तदाज्यं प्राशयेत्
शिवे पर्वदिनत्रये कुर्वन्मासात्पुत्रफलं लभेत् तदादिरत्नाकरे व्यानारीणां गर्भ दृढयशति रत्नोच्चोक्तेव सुदर्शनपंचगव्यघृतादिना सृक्केचेदृशि
शिखिपुरस्थहेमारवद्वकंसविंदुवारीशास्त्रमणिमत्रपुनंमूलिनी १९ अस्य नाम्राचीनलिपिपरिदृश्ये कीर्तितंमग्रं वध्यादोषधीतप्रदायपद्म।
णेषु त्रदस्थत्रचत्रे अयमर्थः सृक्कमिति त्रिकोणनाम तथा च त्रिकोणं चंद्र ठमिति वर्णे लिखित्वा तदुपरि विम्बस्य षट्कोणेषु विंदं तरेणयुक्तं
नांतर्गतं वा कामवीजं ६ केलिखित्वा तद्बहिर्द्वे चंद्राकारवत्तुल्यं प्रकोणद्वये अङ्गमाचिन्नामणिवीजं लिखित्वा तद्बहिः षोडशदलेषु मू
लिनीडगीयामंत्रवर्णानेकशो लिखित्वा तद्बहिर्वृतं साध्यवर्णैरावेष्टय तद्बहिर्मातृकया वेष्टयेत् ईदृशं यंत्रं एतेसत्तन्मवध्यादोषनिरा
सहारातस्याः पुत्रप्रदे स्यात् शाक्ष्णाणो नाशकत्वेन वज्रतुल्यं च भवतीति केचित् अत्र सर्वं चन्द्रो नाम त्रयोदशस्वरविंदुयुक्तो भृगोरेव भृगुरेफः
विंदुसमुदायो वा चेदृशः सूर्यपरं वर्गान्तेर हन हरमने त्रेंडसहितं सूर्यवीजं किमिन्यके ह्रीमितिवीजपरमिमाहुः केचित्तु सूर्यपरं हन्रपरं चंद्रप
दं विंदुपरं अग्निपदे त्रिकोणपरं सर्वं त्रेस्याहुः चंद्रे चद्रस्य वीजकमयोः समास्ते केनामं ज्ञोस्त्वयो स्तेमणिवीज महष्टदलके श्रीमूलिनीसमरो वाहे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ त्रू॰ पं॰ ३३३

३३ 333

साध्यरमाहृतं लिपि दृत्तं सौीएां जत्रुः काकवंद्ध्यागर्भकरं त्रिलोकदुरितसेवेडत्वरौसद्यापदं ॥ अस्यार्थः प्रथमं चंद्रपदवाच्यं हुतं विलिख्येत्।
त्रवत्तदिवृत्तमध्ये च सोमिति चंद्रबीजं लिखित्वा तद्बहिः सप्तकोणेषु मो प्रीवीजमजामायावीजं वाहृत्यालिखित्वा तद्बहिर्द्वादशकोणेषु स्वाह
त्याचिंतामणिवीजमालिख्य तद्बहिरष्टदलेषु प्रति दलमेकैकं कामबीजं स्फुलिंग्याद्विद्विवर्णं च लिखेत् तद्बहिः प्रथमहृतं रमाबीजं गर्भि।
तसाध्यात्तरैर्वेष्टयेत् तद्बहिर्द्वितीयहृतं मातृकाभिर्वेष्टयेत् इदं यंत्रं यथाविधि धृतं जन्मवंध्याकाकवंध्ययोर्गर्भकरं स्यात् मध्येमन्मथ
मग्निकोणविवरे चिंतामणिं तत्सटैविलसं चेंद्रसमन्वितं वसुरुद्रे ह्रीं स्फुलिनीयंमंत्रं श्रीं क्लीं सूर्यसमन्वितं दशदले साध्याविलार्णहृतं यंत्रं ज
न्मसृतावंध्यवनिता संतानसौभाग्यदं ॥ अयमर्थः प्रथमं त्रिकोणमध्ये कामबीजं त्रिकोणीयकोणेषु वाह्ये चिंतामणिवीजं तत्कोणेषु
तत्स्थरेखाणटकारेण युक्तं विलसं लकारमाहृत्यालिखित्वा तद्बहिः ८ दलेषु द्विशोद्विशः स्फुलिनीदुर्गामंत्रवर्णानालिख्य तद्बहिः १० दले
ष्वाहृत्य रमाबीजं विद्यापरपर्यायसूर्यपदवाच्यमकारान्तसहितानालिख्य तद्बहिः साध्याक्षरयुटितैर्मातृकावर्णैर्वेष्टयेदिति इदं
यंत्रं धृतं सजन्मवंध्यानां मृतवंध्यानां च संतानसौमान्यं प्रयच्छतीति मध्ये भास्करमग्निकोणशशिने ६ कोणवेष्टनं वसुसे म।
णिमष्टपत्रविवरे श्रीस्फुलिनीमंत्रिकां यस्त्रेगर्भममीति दंतविवरे साध्याविलार्णहृतं यंत्रं काकमृतावंध्यवनितासंतानसिद्धिप्रदं ॥ अ
युमर्थः प्रथमं त्रिकोणमध्ये ह्रीमिति भास्करकोणत्रये सोमिति शशिवीजं तद्बहिः ६ कोणेषु रमिसम्निवीजं तद्बहिरष्टासे चिंतामणिवी
जं तद्बहिः ८ दलेषु द्विशो द्विशः स्फुलिनीमंत्रवर्णानालिख्य तद्बहिर्द्वात्रिंशद्दले यस्त्रेगर्भमित्यादिकं मंत्रवर्णानालिख्य तद्बहिः साध्याक्ष
रयुटितमातृकया हृतं वेष्टयेत् मंत्रो यथा यस्त्रेगर्भमित्यादिमंत्रो यथा यस्त्रेगर्भं प्रमीवदादुर्गां मायेति मायायेत्रुष्टिं प्रबलसणासह।
निष्क्रम्यादमनीनशात् ॥ अयं यंत्रं धृतं सत्काकवंध्याया मृतवंध्यायास्मो ऽव्य दहातीति शिखिमध्यवंद्रं शिखिनसस्तूर्यशिखियुग्ममारंत

कामबीज ८

३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तिग्मरत्नं वस्तपत्रेमेवंस्मरनामवासं मृतजन्मवंध्यास्ततदंप्रशस्तं अथमर्थः प्रथमेत्रिकोणं तन्मध्ये विंदुतत्कोणेषु हतेततद्वहिः ८ कोणे
षुकामवीजंतद्वहिः स्तितिषु रद्रयस्याष्टकोणेषु चिंतामणिवीजं तद्वहिरष्टदलेषु शूलिनीमंत्रं तद्वहिः साध्यवर्णपुटितंकामवीजमालिखेत्
इदंयंत्रं धृतं सन्मृतवंध्याजन्मवंध्ययोर्दीर्घायुः पुत्रप्रदंभवतीति दीर्घायुश्च प्रशस्तपदलभ्यं शशिरत्नेन लक्ष्मी शिखिकाममायाश्च रत्नभान्त्व
ह्निवसुशूलिनीयं परितोखिलार्णमणिनामहृज्जंमृतकाकवंध्यास्ततदंतमोघं अथमर्थः प्रथमंविंदुस्तदंतश्चिंतामणिस्तस्यापंतः श्रीवीजं
तद्वहिस्त्रिकोणं तस्यत्रिष्वपिकोणेषु प्रत्येकं कामवीजं तदंतर्मायावीजं ततोग्निपुराद्वहिः ८ कोणेषु हतंतस्त्र्यपरार्थः तदंतर्वह्निवीजं रमिति
ततोवहिरष्टदलंतदंतर्द्विपोमंत्रवर्णाः शूलिन्यास्तद्वहिः प्रथमहतेमातृका द्वितीयेसाध्यनामपुटितंचिंतामणिवीजमितिसिद्धं यंत्रं धारितं स
त्तृतंवंध्याकाकवंध्ययोरमोघं फलशून्यं यथातस्मात्तथा पुत्रप्रदंस्यादिति अदीर्घजीववनल्प पुत्रसोमतोविफलमेवपुत्रप्रदानं मत्स्यादिति।
भावः कृतवहदसहास्तेरलचंद्रार्कवह्निस्मरपुरमखिलार्णशूलिनीषोडशारे स्मरमणिपरिवीजं साध्यवर्णैर्वृतं नो जनिसृतस्ततवंध्यापुत्रसं।
जीवनं तत् अथमर्थः प्रथमंत्रिकोणं तन्मध्ये चिंतामणिवीजं ठमिति चंद्रवीजं ग्रिमिति सूर्यवीजं ह्रिमिति सूर्यवीजं वह्निवीजान्यालिख्य तत्
द्वहिः ८ कोणेष्वपि प्रत्येकं तानि समस्तचिंतान्येवालिख्य तद्वहिर्हास्त्रेष्टकोणेपि प्रत्येकं तानि समस्तचिंतान्यालिख्य तद्वहिर्हृते कामवीजपुटितं
मातृकावर्णानालिख्य तद्वहिर्हृत्रसंवद्ध १६ दलकमलस्य दलेषुक्रमशः शूलिनीमंत्रवर्णानालिख्य तद्वहिः प्रथमहते पुनः पुनरावृत्तका
मवीजेन द्वितीयहृते पुनः पुनरावृत्तचिंतामणिवीजेन तृतीयं हृते देवतायाः संततिसंजीवयसंजीवयेत्यादिरूपसाध्यवर्णैः स्मरयेत् इदं।
यंत्रं धारितं सहवनितानां मृतवंध्यानां जन्मवंध्यानां च संतानं ददातीति मायायाः स्मररत्नवीजस्य चिरं संस्कारवेष्टानं संकाशकित कोणषट्क
मनुमांश्री शूलिनी भूहिकं यलेहंतिश्चवंध्यास्तविवरेरत्नाकविष्णांतरंयंत्रं जन्ममृतापत्यवंध्यावनितासंतानसिद्धिप्रदं अथमर्थः पूर्वंहृतं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.बा. कृत्वा तन्मध्ये लक्ष्मीबीजं भुवनेश्वरीबीजं चिंतामणिबीजं वा पालिख्य तद्बहिस्त्रिकोणं कृत्वा तस्य त्रिष्वपि कोणेषु आहृत्य षट्स्वरबिंदुसंबद्ध ग
र्य. युवर्णात्मकं बीजमालिख्य तद्बहिः षट्कोणेषु आहृत्य षट्स्वरैः ङभूवर्णैः संबद्धं पार्थ्ववर्णरूपं बीजमालिख्य तत्रैव श्रीबीजमपि द्वितीयं स
३३४ वेष्टयित्वा तद्बहिः परस्परसंश्लिष्टभूपुरद्वयेनाष्टकोणं कृत्वा तत्र दिग्विदिक्षु शूलिनीमंत्रवर्णान् लिखित्वा तद्बहिः १२ दलं कमलं कृत्वा तत्र
यस्ते हंतो त्यादेः स्वरो वा वर्णानालिख्य तद्बहिर्विहितभूपुरकोणे चिंतामणिबीजं लिखेत् इदं यंत्रं धारयंती वनिजन्मवंध्यात्मृतवंध्या वरू
परोधशून्या सती संतानस्तवं लभेतेति यस्ते हंतोति मंत्री यथा हंतिपतयंति नियत्स्तत यंतः सरीसृपं जातं यस्ते जिघांसति तमितो नाश
यामसीति एतान्यखिलं यंत्राणि सद्यः सिद्धिप्रदानि वै जन्मकाकमृतारव्यानां दिग्निदैदिनक्रमात् सांगं हि सर्वमाराध्य जप्त्वा यंत्राणि सं
स्पृशन् भस्मनापि च सर्वांगं दिग्ध्यमभिषिंच्य वा प्राशयित्वाभिमंत्राज्यमुपवेश्य फले स्थितो वंध्यायै योषितो रक्तो सद्यः संतानसिद्धये सा
वधानः कुर्यात्तं कर्मसु सद्यः फलंति योषितां तस्मादेतानि कर्माणि सावधानः समाचरेदिति अयमर्थः इंदुरयं इंदुकलापरः तथा च जन्मवंध्याया
अष्टदिनपर्यंतं काकवंध्याया १२ दिनपर्यंतं मृतवंध्याया १६ दिनपर्यंतं प्रातः सायमात्मकसंध्याकालद्वये यंत्रो परिसांगां सर्वावरणसंयु
तां शूलिनीं शिवीमावाह्य पूजयित्वा मंत्रे स्पृष्ट्वा अष्टोत्तरशतसहस्रान्यतरसंख्यया मंत्रं शूलिन्याः ६ अष्टरजसा यथाशक्ति संख्यया
भिमंत्रितं भस्म संध्याद्वयेपि प्रतिदिनं सर्वांगे उपलिप्य तथैवाभिमंत्रितं घृतं प्रतिदिनं संध्याद्वये प्राशयित्वा चरमदिने नारिकेलादिफ
लं संपूज्य कोष्ठिपरस्परस मीपे स्थापयित्वा तस्या वामकरे यंत्राणि पूर्वोक्तानि तत्तत्कामनानुसारेण बध्नीयादिति शेषं स्पष्टं केवलं जन्मवंध्या
याः संतानार्थं यंत्रांतरमाह चन्द्रकामश्रियो तद्बहिः पुरयुगले बीजयुग्मस्य षट्कं वसुस्वरैः ततवर्णाष्टदलकमले शूलिनीमंत्रवर्णा भूमौ मा
यां सकामां सकल्ललिपि द्वत्तं साध्यनामार्णवां यंत्रं स्त्रीजन्मवंध्यात्व नयकरमिदं तुष्टिपुष्टिप्रदं च अयमर्थः प्रथमं वृत्तं तत्र श्रीबीजं का।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मंत्रितमस्मानुलेपना
मि

मवीजं वांतवेद्धिर्भावमनाद्दलेष्वलिखित्वा तद्वहिः षट्कोणेष्वपि वीजद्वयं प्रत्येकमालिख्य तद्वहिरष्टकोणेषु श्वाहा चिंतामणीं लिखि
त्वा तद्वहिः १६ दलेषु प्रत्येकशः शूलिनीमंत्रवर्णानालिख्य तद्वहिश्चतुरस्रे मायावीजं कामवीजं चेति द्वयं चतुराद्धा चतुःकोणेषु लिखित्वा
तद्वहिर्मातृकयाभिवेष्ट्य तद्वहिः साध्याणीरभिवेष्टयेदिति यंत्रमेतन्महागुह्यमभोचेषु शिवहं तद्विदं जन्मवंध्यानां सहस्राद्भूत्रसिद्धिदं
दशाहं नित्यमाराध्यं हि सम्यक्साध्यसंयुतं सहस्रमंत्रयित्वा चवध्यायेत्सुत्रसिद्धिदं अयमर्थः दशदिनपर्यंतं प्रत्यहं संध्याद्वये सहस्रजपेनाभिमंत्रि
ताज्यप्राशनांतं कर्म निर्वर्त्यं तदंते साध्यनामविदर्भितमंत्रेण सहस्रसंख्ययाभिमंत्र्य यंत्रमिदं धारयेत्सा जन्मवंध्यापि अवश्यमेव पुत्रोत्प
त्तिः स्यादिति विंदौ लक्ष्मीकुलवद्भूपुरे मारगायत्रिवर्णान् मायां संधौ स्वरदललसच्छूलिनीमंत्रवर्णान् भूमौ लक्ष्मीतदनुलिपिभिर्वे
ष्टितं साध्यवर्णैः पुंकाभिः शत्रुहृद्भिः मदमधुहरणं विश्वसौभाग्ययंत्रं अवंध्यानां कुलस्त्रीणां प्राप्नुसंतानसिद्धये यंत्रमाराध्यपंचाद्दवे
ष्टयेन्मंत्रवित्तम इति एवं विदुस्तद्वहिः ८ कोणं तद्वहिः १६ दलं तद्वहिर्भूपुरं तद्वहिर्हेमभित्तिलिखित्वा विंदौ रतिः श्रीवीजं ८ कोणेषु
चतुः २ क्रमेण कामदेवाय विद्महे पुष्पवाणाय धीमहि तन्नोनंगः प्रचोदयादिति कामगायत्रीवर्णान् ८ कोणसंधिषु वाह्यमायावीजं
१६ पत्रेषु प्रत्येकशः शूलिनीमंत्रवर्णान् चतुरस्रकोणेषु वाह्यश्रीवीजं तद्वहिः साध्यवर्णपुटितमातृकावर्णैः रतेवेष्टयेत् पशुसर्वेष्वपि शूलिनीयं
त्रेषु सामान्यशास्त्रप्रोक्तलेखनका गायत्री तु उक्तं तत्रांतरे ज्वालामालिनि विद्महे महाशूलिनि धीमहि तन्नो दुर्गा प्रचोदयादिति एषएव
दुर्गामंत्रोपि यदुक्तं महादुर्गात्वमंत्रोयं महादुरितनाशनः निग्रहानुग्रहकरो निखिलाभीष्टदायकः नानाप्रयोगभेदेषु मूलेनस्याद्वि
धानतः सिद्धार्थमस्य मंत्रेण मिश्रिते प्रजपेत्सुनः इति तत्रांतरदर्शनात् इत्थं लिखितं यंत्रस्य विधिपूर्वकं धारणात् वश्यमवंध्यानां संतानवृ
द्धिर्भवतीत्यर्थः एतानि च शूलिनीदेवतायंत्राणि तदुपासनो विना नफलं दातुं प्रभवंतीति तदुपासनाप्रकारो लिख्यते ब्रह्माऋषिः गा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पा॰ श्रा॰ यत्री छंदः श्रीशूलिनी दुर्गा देवता दुं बीजं स्वाहा शक्तिः ॐ ज्वल २ शूलिनि दुष्टग्रह हुं फट् स्वाहेति १८ अस्त्रहोममन्त्रः अस्य तु स्मरणादि
र्थ॰ कमुक्तमाकाशभैरवकल्पे जपेत् १९ सहस्रं विधिपूर्वं सहस्रशः विधिः पुरश्चरणकल्पोक्तः कल्पोक्तं समयुगे चतुर्गुणं तत्कलातुक्तमिति
३३५ चनविस्मर्तव्यं दशांशं तर्पयेत् अस्मान्नुक्तं तर्पणं कुर्यात् ततः जपस्य दशांशसंख्यया तर्पणमिति विशेषः शतांशेन होमविधिरपि देवतांतन
रतो विशेष एव त्रिकोणे कल्पयेत्कुंडमथात्माभिमुखे सुधीः स्वस्वमार्गानुसारेण कुर्याद्धोमं यथाविधि शुक्रवारे तथा सौम्ये सौम्यहोममन
थाचरेत् सौम्ये बुधवारे सौम्यहोमः शांतिवश्यहोमः कुजवारे तथा ह्युग्रा क्रूरहोमो विशेषतः विशेषतः श्यनेन प्राशस्त्यप्रतिपादकेन सति
त्वकालविलंबासहे कार्ये न्यदापि तद्धोमो भवत्येवेति ध्वनितं पायसेन तिलाद्यैः कुर्यात् मधुना तथा दधिक्षीरं च कदलीगुडतैलं फला
लत्रयं मुद्गसर्षपयष्टीश्च कुर्यादेकैकशः क्रमात् नैककाद्रव्यैः १५ संख्येत्यावृत्संख्यया होमः कर्तव्यो यथा संभूयमिलितानां सर्वापि संख्या
जपशतांशसंख्या संपद्येतेति एतद्यंत्रं यथा त्रिकोणं विलिखेत्पूर्वं तद्बहिर्हि वृत्तमालिखेत् तद्बहिर्वसुपत्राढ्यं पृथ्वीकृतमहीपुरं तद्ब
हिश्चापि ८ कोणे त्रिशूलानि तदस्त्रिषु तद्बहिश्चतुरस्रस्यादनुलोमविलोमतः प्रवेशस्थानगैः पश्चात्सर्वतोष्ट दिशास्वपि वाग्भवं तु
लिखेत्सर्वं दक्षिणे मात्मयात्तरं श्रीकारं पश्चिमे भागे मायाबीजं तथोत्तरे त्रिकोणमध्ये देवीं तां ज्वालामालां प्रपूजयेदिति स्पष्टोर्थः वश्याकर्ष
णयो रक्तपुष्पामाल्यं भविरोधयः निग्रहोच्चाटयोः कृष्णा श्वेता मोक्षपरीतयोः सारस्वतप्रयोगे च शुक्ला यवलारूपिणी एवं ध्यात्वा जपेद्दुर्गां
शूलिनीं सर्वसिद्धये इति अत्रानुक्तांगन्यासाद्युपायादिध्यानावरणपूजनादिकं मूलोक्तं १५ तत्र शूलिनीमंत्रवदेव ध्यानन्यमिति संक्षेपः अथ
रत्नस्नानानां वनितानां यन्मंत्रयंत्रधारणं यन्मंत्रयंत्राधिष्ठितकलशस्नानाच्च सद्य एव गर्भा भवति तमपि मंत्रं विधिफलापायकथं प्रति
गृह्य अस्य पदर्शयामः देवताग्रे सवतुर्दशीमन्तरमंत्रस्य निहणऋषिः जगतीछंदः महिषमर्दिनी दुर्गा देवता दुं बीजं ह्रं शक्तिः नमः शक्तिरिति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कचित् दुर्गां देवीं शरणमहं प्रपद्ये इति कल्पांतरोक्तद्वादशाक्षरदुर्गामंत्राक्षरैः षडंगपक्षे दुं हृदयाय नमः गां शिरसे स्वाहा देवीं शिखा।
यै वषट् शरणं क· अहं ने· प्रपद्ये अस्त्राय फडिति षडंगन्यासमंत्राः १४ भिः १४ भिर्वर्णैर्मंत्रस्य वेदैर्थिभिर्न्यासपक्षे नमो लक्ष्म्यै त्रिलोकीशस्तिनमति
रसात् हृद· निःसृताः किंजिह्वा किंवा कलौ छिद्रपद्मशि· श्रुतिभिरक्षिणीता विश्वपद्याः पद्व्याः शि· प्राप्ताः संध्याः स्मरारेः स्वयमनंतश्रुतिभिःक-
तिस्तरन्त्यमाना देवैर्दैत्यविमूलने· नतमहिषभुजवीरकदंबवराजयंति अस्त्राय फडिति षडंगमंत्राः त्रिशिखदलितरक्तोपीशवक्त्रो विनिर्यद्रह्ह।
लरुधिरधारारक्तमाधीरसोद्भवदनमुपनयंती सिंहपृष्ठाधिरूढा हरतु भगवती मे दुःखचिंतां दुरंतां इति वध्याने लक्षं जपः दशलक्षं तन्न दशांशे
न तर्पणं तर्पणदशांशेन जपशतांशेन सहस्रसंख्याहुतसिक्ततिलैस्त्रिमधुरसिक्तसर्षपैर्वीयायसेनवा होमः स्वायंत्रयथा स्वायंत्रं प्रवक्ष्यामि
सर्वकामफलप्रदं भूर्जपत्रे वस्त्रे च सर्वत्र हृन्निकेतने आलिखेदष्टदलं पद्मं वाह्ये भूपुरमेव च नहि हि द्वादशदले ततः षट्कोणकं भवेत् भूरितं भूपु
रं पश्चाल्लिखेत् कुलं तदग्रतः कर्णिकायां मूलदुर्गां तारं तु हरिबीजकं एकैकशः प्रांतिदुर्गां लिखेदष्टदलेषु च शिष्टाक्षरचतुष्कं च चतुष्कोणेषु संलि
खेत् लिखेद्भूपुरमध्ये तु श्रयोक्तलोमहामंत्रं महिषीमन्त्रपर्यन्तं युगले २ क्रमात् रविपत्रकपत्नेषु गुणशो दलमध्यके १२२ अक्षरं कुलाशिष्टमंत्रे
लिखेत्ततः दलाग्रेष्वपि चैकैकं शूलिनीमंत्रवर्णकं शिष्टाक्षरचतुष्टयं दलाग्रे विलिखेत्ततः ८ कोणेष्वपि वाग्नेयादिषु मं० शो लिखेत् शिष्टाक्षरह
यं तं मेवहिः प्रदिति भूपुरे दशसिंहाक्षरमंत्रे वेदसंख्यायावाह्यकोष्ठके वहिर्मालकया चैव वेष्टितं यंत्रनायकं सिंहपीठं तु मंत्रेण ९ शक्तीः प्रपूजयेत् त
स्मिं ब्रह्मावरणनोऽर्चयेन्महिषमर्दिनीमिति अयमर्थः प्रथममष्टदलं कमलं कृत्वा तत्कर्णिकायां मूलदुर्गां ओं ह्रीं दुं दुर्गायै नमः इत्यष्टाक्षरमंत्रः प्रण
वो ल्त्ंसिंहबीजं चेति समुदितमंत्रं वहिर्भावमाना श्रिमेव लिखित्वा तद्वहिरष्टदलेषु दुर्गां देवीं शरणमहं प्रपद्ये इति शोतिदुर्गामंत्रवर्णानेकशो लिखि
त्वावाशिष्टवर्णचतुष्टयं ८ दलाद्वहिश्चतुःकोणेषु लिखित्वा तद्वहिर्विहतभूपुरस्य चतुर्दिक्षु एकविंशतिवर्णशो मूलमंत्रं प्रत्येकं लिखित्वा तन्म।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.ता.
र्थ.
३३९

र्वभागे महिषमर्द्दिन्या मंत्रमपि दिग्विदिग्वर्ण[illegible]क्रमेण विलिख्य तद्बहिर्द्दशदलं पद्मं विलिख्य तद्दलेषु नवदुर्गामंत्रवर्णान् त्रिंशः स्त्रि।
शो विलिख्य तन्मध्ये मन्त्र दलपत्राभिलिख्य दलाग्रेषु प्रणवरहितं ११ तत्र शूलिनीमंत्रस्यैकैकं वर्णमालिख्यावशिष्टं वर्णत्रयं चरमदलाग्र एव विलिख्य
तद्बहिः षट्कोणं कृत्वा तत्र ज्ञानवेदो मंत्रवर्णान् ७ शः २ शो लिखित्वावशिष्टवर्णद्वयमप्यन्त्य एव कोणे लिखेत् तद्बहिरष्टकोणं यथा भवति तथा परस्पर
संबद्धं चतुरस्रद्वयं कृत्वा तत्कोणेषु त्रिशूलानि कृत्वा तत्कोणानामन्तर्वर्त्तमानतः संख्यया श्रीनृसिंहानुष्टुभमंत्रराजवर्णानभिलिख्य तद्बहिर्वृत्तं मातृकाभि
र्वेष्टयेदिति अस्मिन् यंत्रे प्रभायै नमः इत्यादिभिर्मूलदुर्गाकल्पे सकलकृतोक्त ९ पीठशक्तिमंत्रैः पीठशक्तीः संपूज्य शंखचक्रनखदंष्ट्रास्त्र महासिंहाय हूं फ
ट् नमः इति नेत्रश्रुतिनेत्रश्रुतिवर्णमंत्रेण सिंहासनत्वेन परिकल्प्य संपूज्य तस्मिन्नावाहनादिपूर्वकं प्रसन्नतम मूलमंत्रेण महिषमर्द्दिनीमर्च्चयेत् अंगैः प्र
थमावृतिः आर्यायै नम इत्यादिनवदुर्गाशक्तिष्टमं[illegible]के द्वितीया केसरेषु पंचमप्येषां खचक्राद्यष्टायुधैस्तृतीया पत्राग्रेष्वाद्यष्टमातृकाभिस्तत्र्यो
ष्टचरस्य प्रथमवीथ्यां इन्द्रादिभिः ५ मी द्वितीयवीथ्यां वज्रादिभिः षष्ठीति कल्पान्तरे तत्रयं यंत्रमपरमुक्तं संपुटितं शिखिपुरं तत्कोणेषु व २ शक्तिवी
जानि सितितिकोणकपोलेतरे श्रेयं गषट्कमपि मंत्रस्य दिग्गतपत्रचतुष्के मन्त्रेण द्वंद्व ग्रोग्राते शिखिपुरस्य कोणचतुष्के गणपतीर्दीर्घा दि
वैकैकं विकृतित्रपादीनुपणशः संवेष्टितं मातृकाभिः काममपि वा तस्या विवहदानैः पादेनालिख्य वाष्टमेषितं इत्ययं यंत्रं कथितं १९ मूलान्वितं चव।
हृत्पात्रेन्तः साध्यादिनामगर्भितं भुवनेशीं लिखित्वा षट्स्वेवसोपि तानामालिख्य कोणान्तकपोलेषु श्री
वीजषडंगमंत्रानालिख्य तद्बहिरष्टदलकमलस्य प्रागादिदिग्दलेषु मंत्रस्यादितआरभ्य मस्ये सत्त्वे त्रिलोकी गैस्पष्टवर्णान् द्विशो द्विशो लिखित्वा
आग्नेयादिदलचतुष्के शिशक्तिशो मलिसाक्षिप्तनाः किं नस्मिक्षः किमिति द्वादशवर्णानालिख्य तद्बहिरष्टदिक्त्वावाककं स्वाचीमेवेवर्णचतुष्टयं।

लिखित्वा नदहिः १८ दलेकमलेषु प्रत्येकं त्रिंशत्त्रिंशः पञ्चपुत्तिभिः कर्णिकाविलयपत्राः पद्मः प्राप्ताः संख्याः स्मरोः स्वयम्भुतन्तुनिभित्तिस्त्र स्तरलमाला
देवैर्देव्यास्तिष्ठूलत्तनमहीमण्डपवत्वारिंशद्वर्णानालिख्य नदहिर्लिखेत्तेन कृत्वा तत्र मातृकाभिः सेवेष्टा नदहिः परस्परसंबद्धभूपुरद्वयं कृत्वा तस्याष्टको
णेषु वज्रघोरकथाराजेतप्रख्वर्णानालिख्यो वशिष्ठ यंत्रीति वर्णोद्धयमध्यष्ठमुपवकोणेलिखित्वा रेखाग्रेषु भूपुरद्वयसंपादकेषु १८ सेषु १८ त्रिशूलानि
कुर्यादिति ध्यानविशेषापितं तत्रो प्रालेयाचलपार्श्वस्थवेदकान्तशिलातले जाह्नवदमयस्तंभरत्नतोरणमण्डिते मुक्तावितानसंदीप्तेनाराभितिस्त्रशो।
भिते सर्वर्तुकुसुमोज्ज्वीते सर्वतः समलंकृते वैडूर्यवज्रमणिभिः खचिते रत्नशोभिताम्रदारणापिजालादिदिव्यवृक्षविराजिते १० कोटिसूर्यसमाभायां त
सुशोभिते मंडपे कल्पवृक्षस्य मूले स्थिताम् सुशोभने सिंहस्कन्धपादपीठकुवलयगर्भस्थवसुदलपद्मे आसीनां शरणागतं तं कुन्तानाटंकरागिनान्दृशो करु
कस्मितशंखचक्रं धारकार्मुकशूलसंसिक्तपालाखेटकखेटधारयंती त्रिनेत्राचारुहासिनी कांचीनूपुरकेयूरकटकैर्मुकुटैस्तथा भूषितां रत्नकुण्डलाभ्यां
रामविभूषितां ध्यायेद्देवीं सन्नियतो मंत्रसाम्यप्रसिद्धये इति अथास्य प्रयोगः दीपपात्रे चतुर्दिक्षु मध्ये चापि सवर्तिको प्रज्वाल्य वर्तिकास्वर्दीपितं १ व
र्तिकं ततः स्वस्तिकपद्मान्तर्निधाय दीपकं तत्र देवीं ध्यात्वा समावाह्य पूजयेदुक्तमार्गतः ततस्तं मूलमंत्रेण नमस्कारात्करोति यः तस्योपद्रवशान्तिः स्या
दद्य सर्पं शीघ्रमेव निति स्वस्तिकपद्मरचनाप्रकारः सारसंग्रहे प्रथमं चतुरस्रं कृत्वा तदंतः पश्चिमस्वदीर्घतो दक्षिणोत्तरायतां चतुर्हस्तं चतुरस्ररेखाभि
रसंतरान्तरेखा कृत्वा स्वदीर्घपरायतरेखायाः स्वदीर्घं किंचिद्दक्षिणतो गमयित्वा चतुरस्रपश्चिमरेखायां संयोजयेत् उत्तरदक्षिणरेखायाः दक्षिणाग्रं किंचि
त्पश्चिमतो नीत्वा दक्षिणरेखायां योजयेत् तस्या उत्तराग्रं तु किंचित्पूर्वतो नीत्वा उत्तरचतुरस्ररेखायां संयोजयेत् पूर्वं विलिख्य शान्तनि स्मेति खंडयोस्तद
त्क्षणेन चेतरजसा सरणं हत्वाग्निवायुखंडयोरजनी चूर्णानि प्रविकिरेदिति उपद्रवशान्तौ न केवलं चतुरशीतिस्तु मन्त्रपवोपि तुष्टोकमंत्राहयोरन्तः यदा
नियच्छहरकेंमयं विदंति मामिह पवमानवितत्रहि पूर्णमिह भगवति तत्सर्वं शमय स्वाहा दुर्गादेवी शरणमहं प्रपद्ये प्रतिकूलं मे शमय क्लेशनि मंत्रश्रवे प्र
संपत्रो मंत्रो भिजप्यो नमस्कारो ध्यानं तु नैव कार्यं इति १ वर्तिकदीपस्य प्रज्वाल्योक्तस्वस्तिकोपरि स्थापितस्य ज्वालायां प्रसन्नं मंत्रेर बन्तं मा हिषमर्दिनीं ध्याना।
वाहनादिसर्वीकर्म कृत्वा दुर्गाप्रकारेण सा प्रसन्नदर्शितं मंत्रं न रक्तवलितं प्रज्वलितं मन्त्रेण संहृत्याने नैव मंत्रेण चतुरशीतिस्तदंतर्दृष्ट्यन्तमसंख्यायान

शा॰ तृ॰
र्थ॰
१३०

नमस्कारं कुर्वतः साधकस्यावश्यमेवोपद्रवोपशमो भवतीत्यर्थः प्रयोगांतरं ऐंद्रत्रिष्टुभमंत्रयोगान्मंत्रमध्येमहदुनं शस्त्रयान्मंडलजपान्नमस्कारार्थं सा
धकः प्रणतिस्त्रापि समाप्तोकाद्यशीतिस्तु कृतवेति उक्तं चत्वरशीतिवर्णकं मूलमंत्रस्य मध्ये सर्वाद्दे सांते ऐंद्रत्रिष्टुभं रुद्रध्येशानि द्रविणानि येस्त्री स्वादि
वनम्र अनादिशत्वर्णमंत्र सप्तिकमंतर्भाव्य संपन्नमष्टाविंशत्यन्तरशनान्तरं प्रस्तुतमंत्रमंडलपर्यंतं प्रमद्द चतुरशीतिसंख्यया जपतश्चतुरशीतिसंख्या
यान्नमस्कारं कुर्वतश्चावश्यं महायनप्राप्तिः स्यादित्यर्थः संस्वष्टमिति त्र्यंगयोगात्संस्वष्टद्रव्यसायनं आचाघविभक्तद्रव्यलाभः एवंकारीत्यामंत्रम
ध्ये संस्वष्टमित्यादि त्र्यंगयोगेन संपन्नमंत्रमंडलपर्यंतं जपतः प्रणतिनावन्सख्यया कुर्वतस्स्यादिति प्रयोगांतरं प्रयोगांतरे ऐंद्रगायत्रियोगात्।
लोकवश्यकरं भवेत् यदयक च्चंद्र ह्रहृत्रित्यादिकैंद्रगायत्रीस्वैरीत्या प्रस्तुतमंत्रमध्येतभाव्यां मंडलपर्यंतं जपन्नमस्कारान्ध्यावश्यनासिद्धिः प्रयोगा
नंरं प्रसृमा इति चंद्र त्र्यंगयोगान्त्र सोत्कर्षस्वशत्रुतः सर्ववदेवार्थः प्रयोगांतरं शैवान्मुष्टुभमहासमस्तुतरन्तसो मंवकयजामहे इत्याद्यानुष्टुभमंत्रमंत
र्भाव्य संपन्नषोडशोत्तरशतान्तरमंत्रस्य मंडलपर्यंतं जपन्नमस्कारान्ध्यां महासमस्तोरपि परिहारः किं पुनरपमृत्युरल्पमृत्योरित्यर्थः अभयंकर त्र्यंग
योगादभीतिः सर्वतो भवेत् उक्तरीत्या अभयंकरस्यादि त्र्यंगयोगेन स्वेप्रस्तुतमंत्रमंडलांतं जपतः प्रणामं कुर्वतस्य सर्वतो भयगदितं स्यादि
तिपरः प्रयोगः मातृ इत्यस्य संयोगात्परवेश्मादिभुक्तं आप्नोति साधकः सत्यं नात्रकार्या विचारणा रीतिस्तु एव प्रयोगांतरमिदं परायतनस्वप्राप्ते
र्थकं प्रयोगान्तरं राज्ञा प्रसृ त्र्यंगाद्राज्यस्य स्थिरता पुनः निर्मायाद्दति त्र्यंगयोगात्र विच्युतिर्न संशयः सर्ववदन्याप्यर्थः सकललोकाक्रमकामनासाध।
कं प्रकारमुपदर्शयति पद्मवा स्वस्तिकं वापि स्वान्वासस्थाप्य दीपिका तत्रावाह्य महादेवीं पूजयेत्तानुपायसैः रक्तपुष्पैः समभ्यर्च्य एवंक्रमतः पु
नः चत्वरशीतिसंख्यानमस्कारेण मंडलात् तदर्थी वत्तदर्थ्याख्यततत्कार्यो त्र सारतः सायं प्रभ स्तु एवो भूत्वा नमस्कारेण साधकः यान्यानि कृतिनां स्वा
न्तप्राप्तो त्येवनं संशयः १ वतिकमेवदीयं पद्मे हृदले स्वस्तिके निधाय तत्र प्रस्तुतमंत्रेण देवीं कुमकादिभिः पूजयेत् अयं स्वविशेषः यत्याय
तेनैव यावत्थं प्राणिरक्षामेव यथा एजार्थं भवति तथा यतनीयमिति कार्यस्य गुरुत्व लघुत्व भावं कृत्वा साध्यसाध्यसुसाध्यत्वादिकं वा समा
लोच्य मंडलं २१११ दिनानि प्रयोगकालोत्र सर्वत्र नमस्कारा एणमपी धामपि चत्वरशीतितदर्ध नदर्ध रूपासमख्या कार्यं गोरवादिना त्रसपेया सा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

येकालः प्रमम्नुखेताच साधकस्यापेक्षिता सर्वास्वेव कामनास्वेषप्रयोगः प्रस्तुतमंत्रस्यैककामनास्तत तदुक्तमंत्रयोग अत्रुक्तकामानास्तत
केवलं चतुराशीमक्षरमंत्रमात्रमनुसन्तेष्वमित्येव चोक्ताउक्तकामनयोर्विशेषः प्रयोगांतरमाह दिन १ शो २ मम नमस्कारोत्तरः समाधिकत्वा।
मस्कारः सर्वार्थस्य साधकः यो नमस्कुरुते तस्य न मृत्युर्न दरिद्रता नाकीर्तिर्नो रिवैरादिर्न राजा बाधते क्वचित् नापुत्रता पितृस्य स्यान्न रोगो न मस्तु।
रिका न मारीजं भयं तस्य नापि व्याघ्रादिजं भयमिति उक्तप्रकारेण दीपोपरिस्थमंत्रं मंडलादि पर्यंतं प्रतिदिनं मम २ संख्यायाः द्विगुणमव लंब्य
१ संख्या प्रथमदिने समारभ्य यो नमस्कारस्यायं संख्यास्तु प्रत्यग्नुखो भूत्वा समाचरति सोयं मृत्युर्न दरिद्रता इत्यादि फलं लभत इत्यर्थः एतन्मंत्रस्य होम।
प्रयोगानाह मधुसिक्तजपापुष्पहवनात्त्रैलोक्यवश्यपदः पद्मं मधुरत्रयेणैतदुक्तेन हुत्वा समस्तवश्ये कारस्करसमिद्धोमाच्छत्रूच्चाटनकं भवेत् जुहुयाद्रोहि
ण समिधां त्रिशतं मंत्री पुनः सङ्गगानां सर्वापदा विमुक्तौ सर्वसम्पद्वैव रोहिणस्य समिधो वटसमिधः इति ८ प्रस्तुतमंत्रेण होमप्रयोगः अत्र प्रस्तुतमंत्रेण
शुगधर्थः यन्मंत्रान्तरप्रक्षेपणं तत्तु एव वश्यप्रयोगएव न होमवश्यप्रयोगेपि प्रमाणाभावात् निमस्कुरुयतोयं त्रैलोक्यः स्तुः पादस्येव न इति नेत्रालरवच
नेनयहोमवश्यार्थं सर्वोक्तप्रथमयंत्रोपरि निम्रष्टजाविधानेनत्रापि केवलमंत्र एवापेक्षणीयः मंत्रलाघयंतमभावेन जपस्नाविधायैवमुक्तान्तरान्नभी
नेनयहोमवश्यार्थं सर्वोक्तं प्रथमयंत्रोपरि निमस्तजाविधानेन तत्रापि केवलमंत्रपवापेक्षणीयः मंत्रलाघवं तमभावेन जपस्नाविधायैवमुक्तान्तरात्तभी
वस्य श्रोक्तवचनेन प्रतीतत्वात् भूतग्रहलोपशांतिप्रयोगमाह सर्वोक्तयंत्रमालिख्य ग्रस्तं तस्योपरिस्थापयेत् यजेतत्पुरतः स्थित्वा ध्यात्वा देवीं पराम्परां स
माविषयग्रहाः सर्वे पलायंते वचनात्तु एवात् सर्वोक्तं प्रथमतत्पवोपन्यस्तं यंत्रमालिख्य तदुपरि भूतादि ग्रस्तमुपवेश्य तत्पुरतः स्थित्वा एनां यंत्रे सर्वोक्ताम
तरस्तु पेक्षचिद्देवीं ध्यात्वा वाहनादिस्थैवैकं स्वजयेतेनाव शेषभूतादयः पलायस्तयोगं छेती मर्थः गर्भधारणार्थकप्रयोगमाह यंत्रे संस्थाप्य कलशं कषायो
दैः प्रसृजयेत् जप्त्वा संस्थाप्य ध्यात्वा स्नानं स्नातां तद्देवहि गर्भिणीतभवत्से वस्त्रानानाद्यंत्रस्य धारणात् अयमर्थः प्रथमपवोक्तउपन्यस्त श्रीनृसिंहमंत्रं कथ्य।
त्रमालिख्य तदुपरि कलशस्थाप्य कषायोदैः क्षीरवृक्षकषायजलैः राशस्थानजावाहनादि सर्वैकं देवीमभ्यर्च्य शतसहस्राणि ज्ञात्वा नरसंख्याया तज्जलमभि
मंत्र्य देवीं ध्यात्वा स्नानं स्नातां स्नापयेत् इदं यंत्रं सा जलमतीधारये चतत्स्नानधारणाभ्यां तद्वत्कालएव सा स्त्री अवश्यमेव गर्भिणी भवतीति एतद्यंत्रधा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा॰ व्या॰ र्थ॰ ३३८

रणस्य फलं तंतरमप्याह सर्वेषां च हाविश्वं वंतिमणिमंत्रौषधान्यपि अपस्माराः पिशाचाश्च प्रेतरुद्रादयोपि च धारणाद्यंत्रराजस्य पलायंते च वृत्तलक्षणात्
स्पष्टोर्थः तेत्र रक्षणाद्यर्थकयंत्रं यंत्रमाह प्राक्प्रत्यगष्टरेखाः स्युर्दक्षिणोदक्तथोदश पंक्तिशो मंत्रवर्णांश्च कोष्ठेष्वालिख्य तद्बहिः पूर्वे
कशास्त्ररेखाग्रे त्रिष्टुभस्त्वान्तरं लिखेत् अवशिष्टान्तरं हृद्दमंत्रस्थल्याग्रतो लिखेत् बाह्ये मातृकया वेष्ट्य तन्मध्ये साध्यनामकं भूर्जपत्रे समा।
लिख्य यंत्रमेतद्धि निक्षिपेत् केदारे च गृहे वापि ग्रामस्थापनसर्वक सिंहागजाव्याघ्राश्च ग्राहव्याघ्रादयोपि च शलभः पक्षिणो ये वशास्त्रे।
त्रादिहिंसकाः वक्तास्य पादेनाय स्थने विंशतिक दाचन अयमर्थः एवं पराय नान्तरेखादक्षिणोत्तरायता ११ रेखा लक्ष्य भिन्नाः कृत्वा च।
तरशीतिकोष्ठानि संपाद्य तेष्वेकशो मंत्रवर्णान् लिख्य तद्बहीरेखाग्रे त्रिशूलानि कृत्वा तदग्रे अग्नात वेदसे इत्यादित्रिष्टुभमंत्रवर्णान् एकैकशो
लिखित्वा वशिष्टवर्णद्वयं मंत्रपवशूलाग्रे लिखित्वा बाह्ये मातृकाभिर्वेष्टयेदिति साध्यादिनाम लिखेन्नमध्यप्रवेतिध्येयं पतद्यंत्रस्य प्रयोगं
तरमाह मदेले पहहे वापि ध्वजे वा वेष्ट्ये पुनः दर्शनात् तद्यजस्याथ श्रवणात् तद्ध्वनेरपि सेना स्तंभो भवेत्तेनात्र कार्या विचारणेति अचिंत्यो हि
मणिमंत्रौषधीनां प्रभावइतिभावः गोमेधायुतराजोसि साधकस्य वरप्रदः सर्वस्य सिद्धिकर्ता च ऋद्धिकरः सदा तस्य यंत्रस्य माहात्म्यं कथया
मिहिना यवै गवां गोष्ठे लिखेद्यंत्रं सहस्त्रप्रमहत्तयः दिनानां सप्तविंशत्या सिद्धो भवति साधकः यंत्रराजप्रसादेन यदरिद्रो धनदो भवेत् मूकः
चस स्याहाकं निर्देशो रोगी नीरोगतां व्रजेत् अपुत्रः पुत्रमाप्नोति त्रिषुलोकेषु विश्रुतं वंध्यापि लभते तनयान् चतुर्थवर्षो सर्वतो गुणैः सन्नुवाक्कवरूपाश्च
यादृशं धार्यं तथा भवेत् राजानः पादनम्राः स्युर्गावो दोग्ध्रो भवंति वै अरयः संक्षयं यांति तस्य दासाश्च वश्यकरं नराणां नार्योपि तस्याष्टमनसा संस्मृता अपि
हर्ताकर्ता स्वयं वीरो जायते नात्र संशयः यं यं चिंतयते कामं तं तं प्राप्नोति निश्चितं दुरितं तस्य न भवेत् न स्याच्छोकः कदाचन यंत्रमेकं ततो लेख्यं बीजं स
युक्तमुत्तमं स्वर्गे स्वर्णे जेत्तिष्ठा धारयेत्त्रिजमस्तके फलं सर्वं कामाप्नोति सत्यं रतं संशयइति प्रणवः पाशबीजं च अंकुशं भुवनेश्वरी गगने रेफ
संयुक्तं सेंदु भौतिकसंयुतं वाग्भवः कामबीजं च जीवबीजं ततः परं मायागगनेरेफौ च विंदु वाणस्वरान्वितौ कूर्चबीजं सरेफं स्यात्तेन स्त्रगगने भवेत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

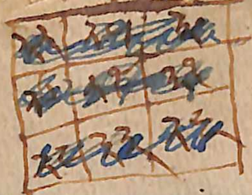

ॐ क्रं क्रौं ह्रं ह्रें ह्रैं क्रौं ह ह्रीं ह्रं ह्रूं ह्रैं नमो भगवते नेमिनाथाय गोमेधाय

न्नमोभगवतेतत: नेम्यग्निपदत: पश्चान्निवासिपदमुद्धरेत् गोमेधायेति मंत्रोयमष्टाविंशतिवर्णाक: इति गोमेधपिं
डाक: सप्ताशीति: गकारस्यविंशति: ओकारस्य ७ मकारस्य ४ पकारस्य ११ थकारस्य ९ इतिमिलित्वा तत्संख्यापर्य
वसानात् द्वितीयमारभ्यशरद्विकादयोनवाब्धिशैलेषुगुणर्तुभूवसो अंकाविशालेनवकोष्टकेषुरामाश्रयाशावधि
तोत्रिकेण इदंयंत्रंमध्येलिखित्वानेमिनाथइतिप्रथमांतमेकैकक्रमेणचतुर्दिक्षुलिखित्वातद्बहि: १६ दलेषुनमोभवते
वासुदेवाइत्यादि १ धर्णानेकैकशोलिखित्वातद्बहि: १२ दलेषुपकैकशोबीजानि १२ समालिख्यदिक्षुपदेशा: समाधिर्भग
वान्श्रीकोजगन्नाथोजगत्प्रभु: तस्ययंत्रप्रभावेन नसाधिर्जायतेनर: १३ शरीरेयस्यकस्यापिदौर्बल्यंबलहीनता कामः
क्षीणोनरोवास्याद्वंध्योवाबीजवर्जित: यस्यशुक्रेद्रुतंनास्तिलक्षणंत्वंनास्तिरेतसि बीजोत्पत्तिकरंनास्तिस्त्रीणांहिरुधिरस्य
चा अग्निमांद्यंतथाकार्श्यंयथनेहीनत्वमेवच शीतलत्वंचमेढ्रस्यादृढतानचमेहने जलप्रवहतायोनावस्त्रक्स्रावस्तथा
भृशं बंध्यादोषंवीर्यदोषंसर्वंनाशयतेध्रुवं महावीर्यकरोयंत्र: सर्वदोषविनाशक: सर्वदोषविनाशार्थंयंत्रराजमि
मंलिखेत् दिवाकरसहस्राणांयंत्राणांलिखनात्ध्रुवं साधकस्यनसंदेह: पूर्वोक्तंजायतेफलम् सर्वसौख्यंपदांतेस्या
त्कत्रैहंसोसुखान्वित: अर्कोथयेनम: पश्चाद्दव्यर्णोयंमनुर्मत: समाधिपिंडांकइहोदितोबुधै: शशांकचंद्रद्विति सं
ख्ययान्वित: भगो: खषट् ६० मस्यखसागरा ४० मतापको १ सुखंस्याष्ट ८ थकारजांकका: द्वावंतिमस्येतिदिशातथा
द्वितकोष्टात्रिरामादिलिखेन्नवांकानिति अत्रायंसंप्रदाय: पूर्वोक्तकोष्टक्रमेणैवत्रयस्त्रिंशदाद्येकचत्वारिंशत्पर्यंता
नंकान्लिखित्वानवकोष्टकंयंत्रंमध्येलिखित्वातद्बहि: १२ दलेषकारादिक्लीववर्जित १२ स्वरान्समालिख्यतद्बहि:

१२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्र. दलेषु कपाः सर्वे लिखित्वा कारादि १२ स्वरानुन्दलेषु वर्णककारं १२ यावल्लिखेत्तद्बहिः १२ पत्रेषु सर्वे क्रमं मंत्रवर्णानेक
२२१ पूर्णा लिखेद्बहिः कामदेवसमो देवो न भूतो न भविष्यति येन सर्वमिदं विश्वं स्वाधीनं स्थापितं कृतम् महादेवस्य
हिरोर्थग्नेज्ज्वलनाद्यो ह्यनंगताम् गतोपि चांगयुक्तानां जनानां यद्रूपं कामदेवस्य शारीरं रूपं नास्ति तथापि च
339 तस्य रूपसमं रूपं नास्ति नास्ति जगत्त्रये तस्य यंत्रस्य माहात्म्यं कथ्यते किंचिदुत्तमं जगद्वश्यकरं नाम नारीणां मान
मर्दनं बीजाक्षरं विना यंत्रं लेखनीयं प्रयत्नतः प्रत्यहं मध्यरात्रे च प्रसुप्ते कामिनीजने घृतस्य दीपकं कृत्वा यंत्रगर्भे स्व
वर्तिकं तस्योपरि ते लिखेद्यंत्रम् अष्टोत्तरशतं ध्रुवम् जापः कार्यो यंत्रोपरि स्फुटम् तस्य वर्तिविधायार्थे निशीथे हि द्वि
तीयके तथा वर्त्यादि विदीपः कार्यो अष्टोत्तरशतं संख्यकः शतमष्टोत्तरं यंत्रश्च चिवस्त्रवपुस्तथा विलिख्य विधिना सम्य
क् एवं निजेन प्रथार्यते तृतीयेपि निशीथे वै तद्वत्यादीपकल्पनं गलिखेद्यंत्रं विना बीजैः समंत्रजपपूर्वकम् वर्ति
कृत्वा ततो धार्या मध्यरात्रे चतुर्थके प्रसुप्ते कामिनीजने एवं कुर्यान्निरंतरं एकाशीति दिनं यावत्ततः सिद्धो भवेद
यम् ततो यंत्रमिदं भूर्जे सबीजं विलिखेन्निशि नारिकेलस्य लेखन्या घनसारकर्दमवारिणा त्रिजगन्मोहमायान्त्रवश्य
मयात्त संलिखेत मध्यकोष्ठे त्वपंक्तावेकत्रिंशद्दलः स्थले तद्यंत्रं धारयेद्धीमानुत्तमांगे स्वकीयके त्रिजगद्वश्य
मायाति कामिनीजनसंहितं खेचरी भूचरी देवी आसुरी किन्नरी तथा फणिनागकुमारी च व्यंतरी राजवल्लभा य
क्षिणी राक्षसी रामा चुडेरी मानवी तथा तस्याग्रे किंकरीभूता दासीव वचनोत्थिता कामदेवसमो भूयाद्दंडायाप
तिवर्जिता राजपुत्री तदेवैतद्धन यौवनदा भवेत् प्रणवो वाग्भवः कामदेवाय नत्यंतो मंत्रे यंत्रे द्वादशार्णकः स्मृति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कामदेवाख्यं यंत्रं प्रकाशीतिः ककार मकाराभ्यां २ । १४ । संख्ययोर्द्वितीयेकादशस्वराभ्यामिकैकादशसंख्ययोर्दकारां
तस्यावकाराभ्यांत्रिषट् संख्ययोरवगमात एवमेकं यंत्रं कार्यासपटे लिखित्वातद्यंत्रकृतवर्त्याघृतदीपं निशीथे प्रज्वा-
ल्यतदग्रेष्टोत्तरशतं यंत्राणि कार्याः सपदे शुचिवस्त्रधरो भूत्वा लिखेत् द्वितीयादिनिशीथे एवं सर्वं निशीथलिखि
ताष्टोत्तरशतंयंत्रसंवद्धपटैर्वर्त्तिं कृत्वा दीपानष्टोत्तरशतसंख्यान्प्रज्वाल्यैकाशीतिनिशीथपर्य्यन्तमष्टोत्तर
शतयंत्राणिसमालिखेत् ततश्चथारणार्थकं यंत्रमिलिखेत् तत्रचायंविशेषोयंदत्र चरमपंक्तेर्मध्यमकोष्टेप
कत्रिंशतश्चकादथस्तात् त्रिजगन्मोहमायातुवश्यमायात्विति १३ वर्णानमिलिखेत् लिखनावसरेमंत्रजप
स्तुसर्वेषामपियंत्राणामेकलिखनप्रकारोऽनुपदवक्ष्यमाणयंत्रतुल्यएवेतिप्रदर्शनीयप्रकारादेवात्रापिधिगंत
व्यः अनेनापिसएवस्यात् कामदेवोमहाबलः तस्ययंत्रस्यमाहात्म्यपुंवशीकरणेस्मृतं अनुलोमेनसर्वेषांवर्णा
नांचचतुष्टयं यंत्राद्बहिर्बुधः कुर्याच्चतुर्दिक्षुचतुष्टयं दलानांतेषु पंक्ती ⁻ : लिखित्वातदनंतरं अष्टपत्रमयंप
ग्रंकृत्वातेषुलिखेद्बुधः प्रणवंवाग्भवंबीजकामबीज ⁻ : तथा मायाबीजंक्लेंक्लंबीजंतथाष्टम १६ दलपद्मंच
तस्योपरिचवितन्यते तत्र १६ संलेख्याः स्वरादक्षिणवर्त्मना यंत्रचतुष्केपिलिखेन्मंत्राणांस्तुविलोमतः विधिस्त
वमपिचास्ययंत्रस्यदिवसेतथा मध्याह्नेचप्रकुर्वीतविजनेसाधकाग्रणीः तस्ययंत्रप्रभावेनाभूपाःसर्ववशगाध्रुव
खेचरादेवाश्चसुराःकिंनरास्तथा येचान्येराजवर्गीयाःसुभटाःक्षत्रियास्तथा नागाश्चव्यंतराःसर्वेराजानोराजमंत्रिणः
कोटपालाश्चसेनान्याःसामंताश्चापिमंत्रिणः वश्यमायांतिभूभुजोवैश्याद्विब्राह्मणास्तथा शूद्राश्चवशमायांतियंत्रराजा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रा० दयन्त्वतः नारोनतिः कामदेवो उ-तः षष्ठः स्वरेंदुयुक् चक्रांत्र्ढजलं तहह्लौ टीशासंयुतौ सविंदु भुवनेशानी र-
२४० माबीजमनंतरं ॥ जीवबीजकामबीजवाग्भवस्तदनंतरं अनंगायेति मकचंद्रमितादरइति अनंगपिंडाकोव्य-
काशीतिरूपएव अकारनकारानुस्वाररगकारैः क्रमेणचंद्ररअविधिः शार्व० खेदगणकानामभिधानात् द्वितीयं
कोष्टमारभ्य ७ मनुनवेषुषु। चंद्रवेदत्रिनागेषु अंकानां पूरणाक्रमः मध्ये यंत्रं लिखित्वा तद्बहिश्चतुर्दिग्गतदलचतुष्ट
येप्राप्तिलोमेनेति कथनाद्यंत्रजीवबीजमारबीजवाग्भवबीजानीति क्रमादालिख्य तद्बहिर्विहितेषु अष्टदलेषु प्र
णवादिह्रींकारांताष्टबीजानि लिखित्वा तद्बहिर्निर्मितं १६ दलेषु अकारादिस्वरानालिखेत् अयंच विधिर्दिवैवमध्या
ह्नेकर्तव्यो न निशीथे इति विशेषः इदं यंत्रं पुरुषाणां वशीकरणे स्त्रीणां वशीकरणे तु पूर्वोक्तं यंत्रमिति च विशेषः स्त्रीपु
रुषयोः परस्परं वशीकरणमपि निधुवनविलासदारापत्याधायकमेवेति वशीकरणयंत्रमपि प्रस्तुतार्थसंगतमे
व वंध्यापुत्रप्रदं यंत्रं नवाग्रे नु मया स्मृतम् शृणु ते संप्रवक्ष्यामि यंत्रराजं मनोहरं नारीणां हि महदुःखं वंध्याशब्देन वाचितं
तद्दुःखं हरते देवि यंत्रराजो मया स्मृतः त्र्यंशकोष्ठे स्वगत्या च तिथौ च स्वगति लिखेत् द्विः सप्तेरपगत्या च वाजिगत्याखरा
त्मके मंत्रिगत्याश्वगत्या च प्रथमं पूरयेत् सुधीः तदंकारूजगत्या च नागकोष्ठानि पूरयेत् सर्वतोन्यूनमंकेन विपरीतं समा
प्रयेत् साध्यसाधकयोर्वर्णेनैकैकस्य विशेषतः अर्द्धीकृत्य च पूर्वोक्तविधानेन लिखेत्सुधीः साध्यमत्रवरारोहे नित्य
क्लिन्नापरात्परा पूर्वोक्तैरेव तद्द्रव्यैर्यंत्रराजं समालिखेत् धारयेदुदरे कट्यां योषितो गर्भधारणात् यावदुत्संगते जतु
स्तावद्यंत्रं तु धारयेत् तावच्छिशोः कंठदेशे बंधनीयं प्रयत्नतः इदं यंत्रं पूर्वं काममोक्षद्व्यैकसाधना संतानं लभते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वंध्यासत्यं सत्यं वचो ममेति। अयमर्थः भो देवि यस्तु रामया न वा अग्रे वंध्यापुत्रप्रदमित्युद्देशमात्रेण स्मृतं यंत्रं तत्सांप्रतं सम्यक्
फलस्वरूपादिनिर्देशपूर्वकं प्रवक्ष्यामि तं मनोहरं यंत्रराजं शृणु इत्यन्वयः वंध्यापुत्रप्रदमिति संज्ञा न दृष्टिमात्रेण किंतु अव
श्यं वार्यं व्युत्पत्तिरपीत्याह। नारीणामित्यादिना। वाचितं उत्पादितं तुर्यकोष्ठ इत्यत्र ११ कोष्ठादिति शेषः। तथा विन्यस्य तत्र तु ८ मकोष्ठा
दिति शेषः। द्विः द्व्यंकान् तथा च प्रथमम् एकादशेन तत्पश्चात् तुर्येः ततः ८ मे ततः १५ तमे कोष्ठे एकद्विसप्ताष्टांकान् लेख्या इति फलि
तार्थः अथैकद्व्यंकयोः प्रथमं परिस्थितयोस्तत्र लेखोऽस्तु नाम यथाकथंचिद्वदन लभ्य ७ म ८ मयोस्तु तत्र लेखः किं प्रमा
णागम्य इति चेत् शृणु अंकानामन्येषां दाने सर्वतोंकसाम्यस्य यंत्रसामान्यगतस्यात्रासंभवेन तत्रैव स्थले तादृशांकानामे-
वोपन्यासस्य भगवता सर्वविषयत्वात् अत एव सुधीः पूरयेदित्युक्तं। एवं ११ तमे कोष्ठे प्रथमांकं विन्यस्य सप्तेरश्वस्य स्व
गत्या प्राप्ते कोष्ठे चतुर्थेंकं द्वितीये विन्यस्य ७ ममंकं ८ मकोष्ठे विन्यस्य ततोऽश्वगतिप्राप्ते ५ दशकोष्ठे ८ मांकं विन्यस्य शेषको
ष्ठचतुष्टये अंकदानप्रकारमाह अपगत्येति। अपगतिर्विलोमक्रमः सचद्वेधात्र विवक्षितः चरमकोष्ठक्रमेण तथा यस्तुर्य-
कोष्ठः [illegible] शरेंदुकोष्ठश्च तयोस्तत्र काशाद्यौ वैकादशाष्टमकोष्ठौ तयोः अक्रमेण ५ म ६ तृतीय चतुर्थांका विन्यस्या
इति तु फलितार्थः तदनया दिशा द्वितीयचतुर्थषष्ठाष्टमनवमैकादशत्रयोदशपंचदशतमकोष्ठेष्वंकानालिख्य शेष
कोष्ठाष्टकपूरणोपायमाह खरेरेति खरउष्ट्रः तदात्मके तदीयप्राप्तकोष्ठाष्टकेषु उष्ट्रगतिप्राप्तकोष्ठेष्वपि नयतस्ततः
कोष्ठाद्यत्र तत्र कोष्ठे लिखनं कार्यं किंतु नियमविशेषेणेत्याह सर्वत्रेति तत्र यंत्रे निहितेभ्यः सर्वेभ्योऽप्यंकेभ्यो यत्
न्यूनमस्ति तस्य यद्यपि लोके प्राथम्यमेव प्रसिद्धं तथापि चात्र तस्य विपरीतमंतिमत्वमाश्रयेत् अयं भावः तत्र लिखिते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पृ०
२४८
341

भ्योऽष्टभ्योऽङ्केभ्यो यदाधिकं ततः ऽष्टगतिग्रामकोष्ठे प्रथमे नवमाङ्कन्यासः तत एव मेवाधिकाधिकाङ्ककोष्ठेभ्य ऽष्टगतिग्रामकोष्ठेषु दशमादिषोडशान्ताङ्कानभिलिखेदिति प्रकारान्तरेणैतद्यन्त्रस्फुरणमाहाङ्कैस्त्रिगतेत्यादिना द्वितीयकोष्ठे प्रथमाङ्कं ततोऽङ्कैस्त्रिगत्या सप्तमकोष्ठे द्वितीयमङ्कं ततोऽश्वगत्या नवमकोष्ठे ततोऽश्वगमेव पञ्चदशकोष्ठे विन्यस्य ततो गजगत्या पञ्चदशकोष्ठात् ग्रामे षोडशतमकोष्ठे नवमकोष्ठे ततो गजगत्या दशमे सप्तमे ततो गजगत्याष्टमे द्वितीये ततो गजगत्या प्रथमे कोष्ठेऽङ्कान् प्रथमादिकानष्टान्तानुपविन्यस्य पूर्ववत्सर्वतोऽधिकाङ्ककोष्ठतः ऽष्टगतिग्रामतत्तत्कोष्ठेषु शेषाङ्कान्न्यस्येदिति नीलकण्ठः एकसाम्यासंभवान्नेदं साधीयः किंतु पूर्वोक्तं प्रथमतः कोष्ठाङ्कैस्त्रिगत्या प्रथमाङ्कः ततोऽश्वगत्या द्वादशे तृतीयाङ्कः प्रथमाङ्ककोष्ठादेवाश्वगत्या ग्रामे चतुर्थकोष्ठे द्वितीयाङ्कः तृतीयाङ्ककोष्ठादश्वगत्या चतुर्दशतमे चतुर्थाङ्कः ततोऽधिकाङ्काद्गजगत्या विश्वरुद्रवह्निबाणकोष्ठेषु पञ्चाद्यष्टान्ताङ्कान्न्यस्येत् ऽष्टगत्या पूरयेदिति समविषममङ्कसाम्यप्रतिपादकं स्फुरणमेव सूचयितं सुधीरिति यद्वा पूर्वोपस्थितनतया प्रथकोष्ठस्यैव मे त्रिगत्येत्यत्रावयितत्वं तथा च प्रथमकोष्ठादङ्कैस्त्रिगतिग्रामषष्ठकोष्ठे द्वितीयाङ्कं षष्ठकोष्ठादङ्कैस्त्रिगतिग्रामे एकादशतमकोष्ठे तृतीयाङ्कं षष्ठकोष्ठे द्वितीयाङ्काधिष्ठितादश्वगतिग्रामविसकोष्ठे प्रथमाङ्कं तृतीयाङ्काधिष्ठितादेकादशतमकोष्ठादश्वगतिग्रामचतुर्थकोष्ठे चतुर्थाङ्कं विन्यस्य ततोऽधिकाधिकाङ्ककोष्ठेभ्यो गजगतिग्रामसप्तदशद्विनवमकोष्ठेषु पञ्चमादिकाष्टान्तमङ्कवृन्दं लिखित्वा ततः पूर्ववत् ऽष्टगतिग्रामतत्तन्नवमादिकोष्ठेषु नवमादिषोडशान्ताङ्कानभिलिखेदिति प्रकारत्रयेणायं त्रोद्धारः संहतः यद्वा षष्ठकोदशयोरङ्कैस्त्रिगत्या द्वितीयाङ्कौ चतुर्थत्रयोर्द्वितीयाङ्ककोष्ठादश्वगतिग्रामयोः क्रमादेकचतुर्थाङ्कौ ततो गजगत्या शक्ररविबाणवह्निकोष्ठेषु पञ्चमादिकान्न्यस्य ततः पूर्ववदधिकाङ्ककोष्ठेभ्य ऽष्टगतिग्रामेषु नवपञ्चदशदिग्गजगिरिशशाङ्कभूपपङ्क्तिकोष्ठेषु न

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वादिषोडशांतोकारान्तपञ्चमेदितिचतुर्थः प्रकारः अत्रषष्ठमेकारपक्षेकादिशादिरूपाय युपरिपंक्तौपतंतितदाषष्ठत्रलाभः यदिहि
आदिरूपस्यैकाउपरितेनितदाकस्मापस्योत्पत्तिर्भवतीतिनीलकंठादीनामुपदेशः अत्रकिंप्रथमोपस्थितत्वादेकादिषोडशां
तोकोऽत्रकालेख्यानेत्याह साध्येत्यादिना सप्तमोकाउपरितनोयपर्यायाहै कादिरूपोविषमाकस्पशोषभूतोवशिष्टभूतोभोगो
विगतोयस्मादेवंभूतोयथास्यात्तथासाध्यसाधकनामवर्णकयोर्गोकमधीकृत्याशिष्टाकेस्पसेत् नत्वेकादिरूपाकस्यासोत्कृष्ट
यत्रत्यर्थः यद्वास्वरव्यंजनविंदुविसर्गाणांनामघटकानांक्रमपिभागमपरित्यज्येत्यर्थः अथवा यत्रद्वितविधिनाद्वितीयेव्यंजन
रूपंसहतेनतत्रद्वितीयवर्णकंग्रहणेप्रमाणाभावः प्रथमोकग्रहणादिवसाधकयोर्वर्णानित्यादिमूलवचनस्यचरितार्थत्वादि
तिशोकानिराचिकीर्षयेदंअशेषतस्त्विति तदर्थः इत्यर्थत्रयंमनसिकृत्याह विशेषतस्त्विति पूर्वोक्तविधानेचविलिखेत्पूर्वंपू
र्वोद्वहति तःपरकोष्ठेकेत्यादिरीत्योक्तविधिः तथाचकथितरीत्यासंहतांकेप्रथमतोविसम्यग्गमसारणावापदेशेनताकर
णेनेत्यर्थः इतिकेनविद्युक्तंतत्रसाधीयः नहितत्सामान्यशास्त्रंयेनात्रापिप्रसरेत् पूर्वंपूर्वोद्वृत्यादिकेप्रकृतेद्विगुणंकृत्वाविग
णेचावतगेणम् विषमेकोष्ठकेषकानित्यादिकंचसामान्यशास्त्रमेव अथयंत्रोपक्रमान्पूर्वमेवात्रात्रानेतानेशिवपदेइत्यादिकम
पिसामान्यशास्त्रमेवभवतीतिचेत् यत्रध्रुवांकस्यासपूर्वकेशेषकोष्ठपूरणंतत्रैववक्तानमित्यादिपूर्वार्द्धस्यचगम्भसारेत्यादिपरा
र्द्धस्यापिप्रवृत्तेः पूर्वोक्तैरेतत्कर्मान्तगुणैरितिशेषः इदंचयंत्रंवंध्यायोयत्स्याः पुत्रमतिप्रयतिःस्वस्योदरेगर्भोत्पत्तिपर्यंतंधार
धारयेत् येत् गर्भोत्थानानंतरंगर्भरक्षार्थंयोविदेववंध्यारूपास्वोदरे[illegible] बालकस्योत्पत्त्यनंतरंबालकरक्षार्थंबालकास्यकंठेधारयेदि
त्याह धारयेदित्यादिना इत्यंचदीर्घायुःपुत्रप्रदमिदंयंत्रमितिफलितार्थः यद्वायोषितपवोदकरटस्यार्थारकस्थानत्वेनयात्र

स्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शृ० ३५२ दि

तद्

द्विकमुपादाने उचिततमश्चैवपदः पुंसां नाम्नोप्यनुपादाना उचिततमश्चैवपदः पुंसां नाम्नोप्य, तदुदरस्यमूलादपि गतेन्नुप्रक

६१	४८	५८	४७
४४	५१	५७	५२
४२	६०	४९	४५
५०	५५	५३	५९

५९	४५	५३	४७
४३	४९	५७	५६
५५	६०	५१	४८
५०	४५	५४	६१

५५	५२	५४	४५
५९	४७	६१	५०
५३	५८	४६	५५
४९	५७	५१	६०

५५	५९	५३	४९
५२	४७	५८	५७
५४	६१	४८	५१
४५	५०	५५	६०

त्वात् अत्रसाध्यनित्यक्लिन्नानामवर्णाकास्त्रिषष्टिः ६३
हृत्स्याविगोत्रप्रभवरामेश्वरमनीषिणः कन्यायोन
मनीनामास्माकं समभवन्युत्रः तन्नामवर्णाङ्क
काः द्वात्रिंशत् ३२ तयोर्योगाङ्कः पंचनवतिः
तदर्धं सप्तचत्वारिंशत् तत्रसाद्धैकाङ्कत्यागे षट्चत्वारिंशाङ्कः शिष्यते तस्य सर्वांक्रीत्यान्यासः करणीय इति मन्तव्यम्
अत्रवर्णाङ्कग्रहणं पूर्वोक्तशिवतोऽवयंत्रप्रकारेण इदानीं तत्प्रदर्शनं तत्पुत्रप्रदं यंत्रप्रसंगादेवेति संक्षेपः कंदर्पयंत्राम्बेष्ठ
त्वनाशनं निश्चितं लक्षणं रसरामभुजाङ्कानां २३६ पिंडाङ्कत्वमिहोदितम् अत्रज्ञानं शिवपदेस्नानमित्यादिप्रकारेण प्रका
रान्तरेण वा यंत्रोद्धारः करणीयः कामबीजमेवात्र कंदर्पस्य मंत्रः नित्यक्लिन्नायाश्च प्रणवमायावाग्भवान्ते नित्यक्लिन्ने
मदद्रवे वाग्भवो मायावह्निवनितेति पंचदशाक्षरो मंत्रः ॐ निं नित्यक्लिन्नायै नमः इति नवार्णो नामयंत्रो वोपास्यः ङ्गु ३
क्रमेव तंत्रान्तरे साध्यनामवर्णाङ्कैर्हितीयदिशोक्तैरपि यंत्राण्युक्तानि अश्मरीरोगनाशः स्याद्व्जैलेनामयं तः गिरिवेदरस
८ कानां पिंडाङ्कत्वमुदीरितम् १ श्रीकं[illegible]यंत्रात्सदैश्वर्यं लाभः समीरितः शैलाभोऽध्विवांकानामत्र पिंडाङ्कता मता २ स
र्पाणां विषशान्तिः स्यात्तूणां गरुडयंत्रतः पंचबाहुभुजाङ्कानामत्र पिंडाङ्कतोदिता ३ प्राणान्तकष्टसंहारिके ठे कालस्य
यंत्रकं समाङ्कवेदसंख्याके पिंडाङ्कत्वमिहस्थितं ४ इतयंत्रोपासनान्तो जायते सर्वमायता चतुःसप्ताष्टसंख्याके पिंडाङ्क

३५२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वमिहोदितम् ५ स्वाणयंत्रेयोनिरोगंभगंदरमखंहरेत् रसेंदुशरसंख्याभिरत्र पिंडांकत्नोदिता ६ महासौभाग्यकारी स्या
न्तेबुरोयेत्रपूजकः रामचंद्ररसांकानामत्र पिंडांकतास्मृता ७ अनेनयंत्राल्पयःस्यात्कुमार्गेरतिवारणे अस्तयंपनयाभ्रंचर्द्दिरसा
ब्धंकपिंडकात् ८ अस्तयंपनपाम्यादिशीतलस्यनयंत्रतः चंद्रपाथोधिगिरीयंकःपिंडांकोयत्रगीयते ९ विनायासमहालक्ष्मीः
श्रीयंत्रादिधिनाष्टतात् चंद्रचंद्रशरांकोहिपिंडांकोयत्रकथ्यते १० व्यापारेबहुलाभःस्यादुमायंत्रानुसारतः ११ वार्द्धिभूजोंकोहि
को॰ पिंडांयत्रकथ्यते ११ त्रिकालज्ञानशालीस्याद्बकेश्वर्यादियंत्रतः गजपाथोधिगिरीयंकःपिंडांकोयत्रगीयते १२ अकंपितस्पर्य
त्रेणकंपरोगोविनश्यति चक्षिवेदसंख्याकःपिंडांकोयत्रगीयते १३ उग्रस्ययंत्रकुरुतेसयःशत्रुनिवारणं चंद्रबाणभूजोंकोहि
यत्रपिंडांकतांगतः १४ कुलटापिचनारीस्यात्सयःकुलवधूरिव ङकारमात्रात्कुगजदिभ्म् १२ ८१ पिंडांककाकान्तड्न
मिति अत्रापिज्ञानेशिवपदेत्यादिनाप्रकारेणेष्टसंख्याशैलेंदुरसादिरूपांविभिन्नविभिन्नकेशियात्रियाकृत्वात्रिवर्गकोष्टकाये
त्रस्यपंक्तित्रयेन्यासाद्दायंत्रोद्धारःशक्यतेवचनद्वयेनद्वैविभागेनचत्तवर्गकोष्टकेपितन्यासः शेषंपूर्ववद्देवानुसरणीय
मसंख्याप्रीक्षसर्वमंत्रप्रयोगजातेसकलेष्टकरंचेतितन्प्रयोगपवसर्वोपेतत्याविशमयेलक्षणीयः श्रितिसकलेष्टापितंत्रे २
षुप्रतिषिद्धप्रकाशविधानमतिरहस्यतरंविविविकल्पेक्रमनुष्टुप्मंत्रयंत्ररूपमभिधीयते ॐ ह्रंसात्मकोयोऽप्रपाम
निस्तेजसादीप्यमानः सनोमृत्योस्त्रायतांनमोब्रह्मणेविष्णवाभिः ॐउग्रवीरमहाविष्णुंतंसर्वेतोमुखं नृसिंहंभी त्र्यं॰
षणंभद्रंमृत्युमृत्युंनमाम्यहं ॐत्र्यंबकंयजामहेसुगंधिंपुष्टिवर्द्धनं उर्वारुकमिवबंधनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् ॐइति
प्रणवचतुष्टयंयदितानुष्टुभंत्रयपदवदितः शवात्तरपकोमंत्रः विधिमैत्रावरुणिवसिष्टात्रऋषयः अनुष्टुपूछंदः ब्रह्म

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रिप

श्रा० नृसिंहमन्त्रे जया देवता मंत्रे छिन्ना हल्लो बीजानि स्वरा मंत्रे छिन्नाः शक्तयस्तत्तत्कामनासिद्धयो विनियोगः पंचैकाब्धिदृष्टमंत्रा
२५२ र्णाद्वीकरणं वर्णमंत्रोत्सीकृत्य तदेकैकाद्यैर्न्नवषडंगन्यासं समाचरेत् ध्यानं यथा हिमांभोजे निषण्णं सत्वदमनत्प्रदो चक्रशंखौ करा
ले ब्जैरक्तस्रक्कुंडिकाख्ये शशिशशांकयोरेथाश्रयं समभूव हेमाभं पीतवस्त्रं रविशशिदहनमत्तणेत्रं ट्स्वरूपं सर्वदेहं सर्वगं तं विधिपिह
रिहरं जं विश्वरूपं नमामीति लक्षमात्रं जपः पुरश्चरणं खादिरैयनत्त्वलेनाग्नौ त्रिमधुराक्तकाभिर्द्दशांशेन होमः तत्संपाते
वप्राशयेत् तमग्निं सर्वमारायपठे प्रज्वाल्यं तेवहन्ग्रीवादघ्नजले स्थित्वा जपेद्दशशतं पुनः अनेन कर्मणा तस्य प्रसीदति हि
रिः स्वयं अंजलिप्रसृतिं कृत्वा मंत्रं गोयानि भीतवत् अंजलिप्रसृतिं तर्प्पणाभिषेकप्राशनभोजनानि चित्रगमेन लिखि
तं यत्कर्मास्य ललाटकोतनस्तं वे तान्यतेन जपमात्रेण मंत्रिणः एवं तपुनरावर्त्य गंधपत्रोपरवाम्युपात् देवकालसमजीवेद्धि
हत्वा चतुस्तीयया जीवेत्स्वचनराहृत्या ब्राह्मकालेन संशयः दत्तिणागुरुवेदेया समामौतनवनतच हेमनिष्कशतं स्वदिती
पेहिगणेन तः तृतीये त्रिगुणं विप्राचतुर्थे तु चतुर्गुणम् अपंडतीर्यं तेवह्निमद्रास्य हृदये पुनः विहरेद्देववद्भूमौ सर्वदः
खविवर्जितः इति अनेन मंत्रेण मस्तुज्ञानं प्रकारं लेखान्तरे सार्द्धनैलं चूतं समस्तकक्रुमपेत्मिलितं निशि मंत्रजप्तं तत्कुमरोगा
तैनिकटेक्षितम् प्रभाते यदि संपश्येत्स्थस्य चूततैलयोः समाहानंरणं तस्य विपते नात्र संशयः तथा रसे केवलहवीयाःस्मा
गष्टयभित्रके तन्मंत्रपुटितं नाम लिखित्वा कांचने क्षिपेत् नामष्टहंकमंजप्तं पश्येन्मंत्रजपन्नं वैवर्ण्यं बाह्यरूपस्य छाया या
वाप्यदर्शने आपित्तजायते तस्य विकीर्णे तेपि कांचने इति अपमर्षः अंगुष्ठद्वपनिमुप्रमाणके हवी रसे मंत्रेणानेन शता
त्तरेण पुटितं साध्यनाम कांचनपट्टे लिखित्वा प्रक्षिप्य अग्रे पश्यास्त्र नैवटश्यते तथा यत्लपुराः संरक्षल मंत्रेणाभिमंत्रितं रात्रावे

कोतेस्थापयित्वाप्रतः परितिष्ठत्यंत्रस्य विवर्णत्वेन तस्य यंत्रस्य वर्णे नामदर्शनेवापतत्ततोगतत्वरूपविकीर्णत्वेवाव्याधिरूपमत्स्यान
इतिनिर्णेतव्यमिति अथोपिमृत्युज्ञानप्रकारः सहस्रज्वालिनीयंत्रेवक्रत्वंमृत्युनाशिनी तनोवृद्धिवर्षेरेखमनुर्विंश शमितात्तरः त्रि
वारमेनेदिनशोमेत्रविदद्दिनगणमुखः जप्तासंध्यासगणपेदत्तयंत्रे त्रसंभवात् अथगोहीयते मंत्रीद्वादशार्णोविशेषतः नराप्रम
निविशेयंवत्सराद्यात्मनोमृतिस्त्रिति अस्यार्थः सहस्रज्वालिनामृत्युनाशिनीस्वाहेति त्रयोदशात्तरं सहस्रज्वालिनीमंत्रं प्रतिदिनेत्रि
वारेजपन्नेवसंध्याकाले तद्दत्तराणिगणयतोयथैकात्तरादिक्रमितोद्वादशात्तरादिरूपतास्यान्तरीनलोप दिनमारभ्यवर्षम
ध्येमृत्युर्भविष्यतीनिश्चेयमिति अथपरोपितज्ञानप्रकारोयोगरत्नावल्यां मार्गशीर्षस्यशुक्लायामेकादश्यां जितेंद्रियः आत्म
नोवापरस्यार्थकालागमदिदृत्तया उपवासेनवैकुंठद्वादशात्तरदेवतां सलिलफलैः सायंमल्पयोद्ववगुरिणा हरितेतत्रम
मध्यम्प्रातस्नामवलोकयेत् दृष्टेसंपूर्णविंबस्यकुशलंवत्सरावधि तस्याद्याघात्तराभावे मार्गशीर्षेगुरोर्दिने मूलतायोव
निश्चोयामेप्रथमेयाति ५ तो १ पौषस्यशुक्ल ५ म्यांसायंभानुदिनेज्वरात् विघाद्वितीयवर्णस्यलोपेस्यान्मरणंध्रुवम् २ यो
र्णेमासंपादिमाघस्यमानवारीपराह्नके मरणंनिश्चितंतस्यविपाववह्नितरत्तये ३ फाल्गुनेमासवक्रयोनिश्चयेनविपश्चिता अ
कवारेज्वरात्राशोनर्थीत्तरत्तयेसति ४ चैत्रेमूलदिनेभौमेप्रभातेविनेश्यति अतिसारार्द्धनेवर्णविघायामेध्रुवम् ५ वैशा
खस्यत्रयोदश्यांसितायांगुरुवासरे उत्पातात्लीयतेरात्रौविघावष्टात्तरत्तये ६ ज्येष्ठमूलदिनेयदेनिशायाः प्रहरेगतेशो
यत्नपाद्लयंयातिनत्समात्तरलोपतः ७।१० म्यामथकृष्णायामाषाढेउपवासेरे मध्याह्नेयात्यतीसाराद्विपावस्तत्तरत्तये ८
ज्येष्ठायांश्रावणेमासिसितेविल्लदिनेशानो निशायाः प्रहरेतशेषतत्रवात्तरहानितः ९ द्वादश्यांमधुशुक्लायांरवौभाद्रपदेनिशि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मु॰
२४४
344

सर्पेनोयाति ५ तेनदिगन्तरलोपनः १० आश्विनस्य तथाष्टम्यां कन्यायामपराह्णतः रवौजलोदरान्नाशो विघारुद्रान्तरस्तये ११
कार्तिके शुक्लपंचम्यां प्रतीसाराद्दिनस्यपति विघासुर्यान्तरा भावे शुक्ले प्रोक्तं शिवागमे इति १२ प्रकारान्तरमपि तज्ज्ञानस्य मंगले
नसमायुक्ते चतुर्थ्यां केवले यथवा विवारे हन्तसंयुक्तस्थाने भान्स्वरान्हलिखेत् तानेवान्यत्र संयुक्तान्विंदुभिः केवलानपि हन
हजो गुरौवीरे प्रातन्स्नान वलोकयेत् संपूर्णदर्शनेने षांजीवेद्द्वादशवत्सरान् यासंख्यावर्णलोपेस्यात्तन्तोख्येहम निर्भवेत्
सानुस्वारेस्वरे मासः केवले तिथिनिर्णयः वर्षमासतिथीनां च संख्येयं गदिता क्रमादिति अस्यार्थः मंगलवासरयुक्तायां चतु
र्थ्यां केवलमंगलवारे वा कुचिन्मदके हनत्रयं कृत्वा तेषु अन्यत्र ककारादौ संयुक्तान्ककाकिकीकुकूकेकैकोकौकंकः इति द्वा
दशवर्णानेकस्मिन्प्रथमहन्ते लिखित्वा विंदुभिर्युक्तान्ककारादिद्वादशस्वरान्द्वितीयहन्ते लिखित्वा तृतीयेहन्ते केवलान्व्यंज
नानुस्वाररहितान् अकारादिद्वादशस्वरान्लिख्य प्रत्यहं स्वरेभ्योनमः इति तिस्वराणां हजोहत्वागुरुवासरे द्वितीयदिन
प्रातेद्विविचत्वारादिदिनेषु वपानप्रातेवाप्रातः कालेपुनरभ्यं तदर्णान्वलोकयेत् तत्रककादिवर्णलोपेन प्रथम
द्वितीयादिवर्षाणां सानुस्वारप्रथमद्वितीयादिस्वरलोपे प्रथमद्वितीयादिमासानां केवलस्वराणां लोपात्तन्तख्यति
थीनां निर्णयः कर्तव्यः यत्र तन्त केषामपिलोपस्तत्रद्वादशवर्षपर्यन्तं कुशलमेवजानीयात् वर्षनिर्णयकमात्रलोपेन मा
त्रस्य मासादिनिर्णयकमात्रलोपेतन्मात्रस्यनिर्णयो भविष्यति त्रयोदशप्रादितिथिद्वयमस्तनिस्तन्कालपर्यन्ता यान्तिथि
निर्णयकेवलस्वरलोपान्नेवभविष्यतीति प्रतीमः कुंकुमकर्पूरकस्तूरीभिर्लिखनंकार्यं शान्ततृगंधेनवेतिदिक् प्रकरणं तर
मपितज्ज्ञानस्य रेफान्वितकपालिस्थानामसर २ भंभूद्धति संविदवः स्वरालेख्याः सायायेणार्के संख्यया समभ्यर्च्य शिवां

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विद्यांस्थानस्थामवलोकयेत् संपूर्णदर्शनेनतस्याः कुशलंवक्तव्यमपिवर्णोपिविषयेभवेद्यावत्संपूर्णोमात्रयापिके आरोग्यंतस्यशिरोहृद्या
विद्यापिविषयेजयोभवेत् यावत्संख्यातःस्थलमभवेतन्मासिभाविनि मत्स्यपीठेचमात्रयालोपेनत्रैवानिर्दिशेत् विद्यान्तरशिरोहानौवं
यत्नेविंदुलोपतः महाभयंवदमेवद्वादशान्तरदेवताश्रिति प्रथमयेःप्रणवःस्थितिःपार्श्वःसदीर्घोभूस्तनीयगा दीर्घानेत्रार
हमौदीर्घोभगोज्वला भूमिःसपेशसंवद्धागगनेयनेनयुक् पंचानकादशोशकःशिवस्वरसमन्वितः तेत्रंसेउरथात्रिःस्यात्रितिःस्या
पालितपिंगललोचनेलोहितेरदंतमस्येकंविंशतिवर्णमंत्रेणविदर्भितेनामस्त्रम्भकस्यमरणकालस्थापनेकुरुकुर्वित्यादिरूपं
साध्यनामकमित्तीरहस्ताद्पिहेलिखित्वातदुपरिसविंदुकान्व्यंजनासंवद्धानाधारपदार्थशिरोपर्यायोदयंक्तिसर्वकान् १२
स्वराक्षरीबाम्स्वर्ववलिखित्वागंधाद्यनालि भिःसंपूज्यस्थानस्थांविद्यांद्वादशान्तरीविद्यावलोवयपरीतेन संपूर्णयाविंडशिरोमा
त्राभिःसहितायाअवलोकनेनादिनमारभ्यवर्षपर्यंतकुशलमेवेतिजानीयात् विद्यापिविषयेसंपूर्णविद्यायादिद्यावलोकने एकैक
वर्णेहहिफलस्यहृष्टयोगेवोपदिष्टत्वात् मात्राःद्वितीयचतुर्थस्वरादिष्विन्दीर्वतादिसूचकारेस्वाविशेषाः तत्रैवयावत्संख्यस्वरग
तमात्रालोपस्तत्संख्यमासपर्व विद्याद्वादशान्तरी अन्तरदेवतास्तु कालंत्रांतरे चामीकरनिभःसलगदाराजहंसाष्टकः च
तुरास्योनिकार्यस्यादकारःहंसवाहनः १ पद्मांकुशधराश्वेतापद्मसंस्थेभवाहना षड्भुर्दयोजननिमितास्यादाग्नौक्तिकभूषणा
२ पीनेकरान्तकुलिशपरशुवैरिनाशनः श्वेतयोजनमानास्यादिकारःकच्छपस्थिताः ३ दाशयोजनदीर्घाद्वीनाह्यसौहंसवाह

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पु०
३४५

345

ना ई:स्यान्मुष्टिप्रदाख्येनामौक्तिकाहयासितानना ४ गदांकुशाकारकाकवाहनंकृतभूषणम् योजनद्विसहस्राणांमानमस्यहृदयेमत
रम् ५।८ गदाफलादिपद्माढ्यपर्केरंहारविभूषणम् चक्रवाकध्वजेनैषामसेकारंतमहद्भवेत् ७ नवकुंदनिभासूलवज्रवाहा
द्विपध्वजिना कोटियोजनमानास्याशेषमूर्तिःकचिनाकरी ८ चिन्मयंसर्वगेशानंद्विसहस्रकरोज्वलम् पीतांगंहंसध्वजंस्याद्दो
कारंवीनुरात्मकम् ९ नमहेमनिभाव्रजपाशवाहृविभूसिदा योजनानांसहस्रेणस्यादोवर्णोमितोजसा १० नवकुंकुमसंख्या
यापद्मकोरविभूषणः चतुर्भुजःस्याद्वर्णःश्रीकरोदुःखनाशनः ११ वज्रसूलकरोदद्यफलदंखरवाहनम् सहस्रयोजनमितंस
रातंहिभजेत्स्मरेत् १२ इतिहृतंप्रासंगिकनिरूपणेन अथारोग्यायप्रक्कानाम् जपप्रयोगः अच्युतानंतगोविंदाःप्रत्येकं
ॐनमोन्विताः एकोमंत्रोष्टादशार्णोगदितःसकलार्थदः (अच्युतानंतमुकुंदीयुक्तोनंतायतत्परं) गोविंदायनमोन्विताः
एकोमंत्रोष्टादशार्णोगदितःसकलार्थदः अच्युतानंतमुकुंदीयुक्तोनंतायनतत्परं गोविंदायनमोन्तोयंकिंवाविद्यात्तरोमनुः
प्रथममंत्रस्यपराशरव्यासनारदाऋषयः द्वितीयस्यशौनककऋषिःद्वयोरपिविराट्छंदः परब्रह्मदेवता आरोग्यादिसिद्धयेविनि
योगः अच्युतायनमःहृदयायनमः अनंतायनमःशिरसेस्वाहा गोविंदायनमःशिखायैवषट् अच्युतायनमःकवचा
यहुं अनंतायनमःनेत्रायवौषट् गोविंदायनमःअस्त्रायफडितिमंत्रे ९ अंगन्यासंकृत्वाध्यायेत् शंखचक्रधरंदेवंचतु
र्बाहुंकिरीटिनं सर्वायुधैरुपेतंचगरुडोपरिसंस्थितम् सनकादिमुनींद्रैस्तुसर्वदेवैरुपासितं श्रीभूमिभ्यांसहितंतदया
दित्यसंनिभं प्रातरुद्यत्सहस्रांशुमंडलोज्वलकुंडलं सर्वलोकस्यरक्षार्थमनंतंनित्यमेवच अनंतवरदानंचप्रपन्नेतंम
हाद्भुतम् ध्यात्वाहरिंनित्यंपरंब्रह्मस्वरूपिणम् प्रातर्मध्यंदिनेचैवसायाह्नेचविशेषतः अर्चयेद्देवदेवेशंगंधपुष्पाज

पवं०

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वारिंशभिरिति एतन्मंत्रग्रहणविधिरपि तत्रागस्त्यीवाग्यतो मंत्रमेकादुश्यां स्वदक्षिणम् यथालाभं जपेन्मंत्रमर्चयेन विशेषतः
आचार्यादभिलब्धोपिस्यात्सप्तदक्षिणम् अमुलोपि महामंत्रः श्रेयसे नैव कल्पत इति अथ प्रयोगाः विनियोगं प्रवक्ष्यामि यथा
वद्विजसत्तमाः नास्मात्परतरं रत्तारोगार्तानां विधीयते अष्टोत्तरं सहस्रं वा शतं वा जपसंख्यया रोगार्तो न्मोजयेन्मूर्ध्नि कुर्यादेवी भि
रेव वा प्रयोगांतरं अभिषिंचेत्तथा मूर्ध्नि विवारी सुभांभसा तिर्मं चैव पिवेत्तो यमष्टाविंशतिसंख्यया अष्टाविंशतिसंख्यया रो
गार्तस्य मूर्ध्नि अभिषिंचेत् एतन्नाममंत्रेणाष्टाविंशतिसंख्ययाभिमंत्रितं जलमष्टाविंशतिसंख्ययापि वेच्च तेन रोगान्मुक्तो
भवतीत्यर्थः प्रयोगांतरम् विल्वमूलेन यास्त्वमूले वा रोगिणं स्मरन् स्पृशं जप्त्वा निरीक्षेत माद्दित्यं मनसा स्मरन् एवं कृते न वत
पुंसो रोगशांतिर्भविष्यति विल्वहस्तस्याश्वत्थहस्तस्य वा मूलस्पृष्ट्वा रोगिणं स्मरन् वाष्टोत्तरसहस्रादिसंख्यया जपेदमुं मंत्रो
जपांते चादित्यं मनसा स्मरन् एव तं रोगिणं निरीक्षेतेत्यर्थः प्रयोगांतरं कन्यार्थी लाजहोमेन श्रीकामो विल्वपत्रकैः पुत्रार्थी हु
तहोमेन आरोग्यार्थी तिलैर्हुनेदिति प्रयोगांतरम् ज्वरग्रहनिरस्तांश्च स्पृष्ट्वा लतं जपेज्जले असाध्योपि भवेत्स्वस्थो मासमात्रात
उपेद्रुपः मूर्ध्नि चैव ललाटे च जपेन्मंत्रमपराह्णे आविश्य सर्वे वदंति यथेष्टं गच्छति भुवं अयमर्थः ज्वराक्रांत पिशाचगृहीतं वा स्पृ
ष्ट्वा पुनर्जले क्षिप्त्वा लत्तसंख्ययोक्तमंत्रं जपेत् अथवा साध्यस्य मूर्ध्नि ललाटहृदयात्मकस्थलत्रये उक्तमंत्रेण भस्म निक्षिपेत् तस्मा
न्नपिशाचादयो ज्वराश्च गच्छंति प्रयोगांतरम् ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रश्च विधिवत्तथा मुक्तिकामो जपेत्रित्यमष्टोत्तरस
हस्रकं यावज्जीवं करेत्स्पर्श्य नामुक्तिः न संशयः प्रयोगांतरम् रविवारे जले स्थित्वा नाभिदघ्ने जपेन्नरः अष्टोत्तरसहस्रं तज्ज्वर
नाशो भविष्यति प्रयोगांतरं स्पृष्ट्वाश्वत्थं जपेद्वर्षं रविमंडलमध्यगम् ध्यायन्कुष्ठं लभेत्कामानन्तरं लोकेदुर्विनी रविमंडले

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श्रु० २४८

346

श्रीकृष्णं ध्यात्वा पत्रे च यदि वा भूर्जपत्रे न मेघश्यामं स्वच्छाय यथाशक्ति मंत्रमममुं जपेन्नरः सकलकार्यसिद्धिर्विशेषतः स्यान्नहूलकं ॐ विनीला
भस्त्रस्यादिसर्वे: अच्युतानंतगोविंदनामोच्चारणभेषजात् नश्यन्ति सकला रोगाः सत्यं सत्यं वदाम्यहं भवंति सर्वे मन्त्राः स्वनाम
त्रयजपान्विताः अगतीनां गतिस्त्वेन मंत्रत्रयमनुत्तमं यन्त्रं यथा षट्कोणमध्ये प्रणवं न्यसेत् ततो साध्यं पुनस्त्र प्रणवं लि
खेद्दिक्षु आग्नेयादिकोणेषु मनोः पदानि नाम त्रयी यंत्रमनुमेलितं द्रुम ८ कोणे कर्णिकायां प्रणवं लिखित्वा नदतः साध्या
दिनाम लिखित्वा षट्कोणेषु क्रमेण अच्युतायेति नमः इति अनंतायेति नमः इति गोविंदायेति नमः इति षड्दलेष्वालिखयं
त्र साभाव्य प्रक्रियामनुस्मरेत् पाठितं सुदृढं सर्वरोगवस्यादिलक्षणैः सर्वामयनाशको यं चेतरिमंत्रो यथा ॐ नमो भगवते
यन्त्रं नारि परं ततः ङेंते केशववर्णं ते वैकुंठो नामिकान्वितः भूतान्तस्थायस्त्स्थस्य नेमूर्मिश्चापि वक्रो वियत् हंसो हरिस्ततो दीर्घो
वायुः सर्वामयान्ततः विनाशनपदं ङेंतं त्रिलोकान्ते वदेद्बुधः नाथाय विश्वदेत्साहेन्यणः स्याद्वेदवर्णक इति अस्य मन्त्रस्य नारदमा
ऋषिः त्रिष्टुप् छंदः धन्वन्तरिर्देवता प्रणवो बीजं स्वाहा शक्तिः रोगनाशार्थे विनियोगः प्राथमिके ॐ नमो भगवते इति सप्तव
र्णैः हृदयाय नमः त्रितेजा इति सहितैः अंगुष्ठयोः हृदये च न्यासः य — न्तरये इति पंचवर्णैः शिरसे स्वाहा इति सहितैः तर्जन्योः शिरसि
च न्यासः अमृतकलशहस्ताय इति वर्णैः शिखायै वषडिति सहितैः मध्यमाशिखयोर्न्यासः सर्वामयविनाशनाय इति नववर्णैः
कवचाय हुमिति सहितैः नामाकवचन्यासः त्रिलोकनाथाय इति षड्वर्णैः नेत्राय वौषडिति सहितैः कनिष्ठानेत्रयोर्न्यासः वि
ष्णवे स्वाहा इत्येवम्भूतमंत्रचरमपंचवर्णैः करतलकरपृष्ठाभ्यां न्यासः करणीय इति षडंगन्यासान्विधाय वर्णन्यासं कुर्यात् मूर्धि शीर्षा
लिकश्रुतिविलोचननासिकागंडदंतौष्ठयमणपदं सन्धिषु साग्रकेषु आधारनाभिजठरस्तनहृत्कंठमंत्रान्तराणि शिनयी मे सन्न

क्रमेणोत्तुङ्गैः श्रवकर्णास्तिनामागं दुखलं दंतपंते योहृत्स्तानाभिधानां समसंख्यानानां प्रत्येकं दिदिक्षानत्वमिति चतुर्दशसंख्यानानि
शीर्षभालकर्णलोचनास्यनाभिजठरपृष्ठहृदयाख्यानां समसंख्यानानामेकैकरूपत्वया समसंख्यानानानि हूवैः सहयोगेषु कविंशतिसंख्यानेषां हृ
नां पाणिपदस्थीनां साम्नाणां विंशतिसंख्यानांमिलित्वे मंत्रवर्णसमसंख्यत्वमेवसमायातं ॐ नमः शीर्षे नमः भालेमों नमः दक्षक
र्णेअं नमः वामकर्णे इत्यादिकस्तात्रप्रयोगः इतिवर्णविन्यस्य सम्पूर्णमंत्रेण व्यापकन्यासं कृत्वा ध्यायेत् शंखचक्रजलैकोदयत्नम
मृतघटं चापि हस्तैश्चतुर्भिः स्त्रलसलकान्तिदृग्धाम्बकपीविलसन्मौलिमभोजनेत्रं कालांभोदोज्वलांगं कटितटविलसच्चारुपीतां
३ वराब्जं वंदे यत्वनरीं तं निखिलगदवनप्रौढदावानलाभमित्रिति मंत्रस्तन्यासमंत्रन्यासबलेनैव प्रकटीकृतः लक्षत्रयं जपोस्य पुर
श्चरणमाज्याक्तैः पायसैः दुग्धसिक्ताभिर्दूर्वाभिर्वा तद्दशांशेन होमः नारायणाष्टाक्षरमंत्रमंत्रविधानोक्तपीठे समूजा
सं गैः प्रथमा केशवादिद्वादशनामभिर्द्वितीया इंद्रादिभिस्तृतीया वज्रादिभिश्चतुर्थी अथप्रयोगः ससितेन च पायसे
नरवर्णिकयुक्तेन च बोधिपत्रगेन अयुतं जुहुयात् सर्पिषा गोडरिनो च प्रशमाय रोगशांत्यै इति अर्कराहुतां भ्यां सहितं मधु
सपत्रगतं पायसमयुतसंख्यया जुहुतः साधकस्य न रोगमात्रं किंतु तन्मयोजकं पापहृदमपि नष्टं स्यादित्यर्थः प्रयोगांतरं हव
नकर्मकरोत्नफले घृतमामलकीतरुसंभवैः इति रोगविषग्रहविभ्रमशामनाय च सर्वसमृद्धये इति प्रयोगांतरं दिवं
रविबिंबसंस्थं मनोहरांगं प्रसन्नमुखकमलं अमृतवटसजलकं करयुगलेनादधानममलमतिः ध्यात्वा वस्ससंख्यमम्मजस्नात्वा
तं दशांशिनि सीतत्वं स्मरं हो १९ संख्येजपत्वा तस्यांतिकं समारभ्य स्नात्वा वधि सोयानरूपम यं प्रविविंन्य मंत्रममुं द्वात्रिंशत्संख्यम
वी योजप्त्वा सेविस्यते न मार्गेण अवतीर्याच्छिन्नानिजरोगगणेन राजलकिकया सकलमपि च औषधपित्वा नीरोगस्यात्मनः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पु०
२४१

शिरोमज्जनजलैः अभिषेचयेत्तेमेनेणाचायवेनतरिंजपेन्मंत्रं अष्टोत्तरसहस्रं स्थैर्याय वयोयौवनसंवर्धनाय आरोग्याय समं ह्रौं क्रों स्वेदी
र्वांगुषेविमज्जनयेद्वेति अयमर्थः सूर्यमंडलस्थितेयवनेनरिमनोहरागमित्यायुकलत्तणध्यानात् २ संख्यया मंत्रमिमंजप्त्वा तदनंतरं रोगि
णां जनमभिपश्यतेयवनेतरिध्यात्वा १९ संख्यायां मंत्रममममभिजप्य यवनंतरिक्षानमूर्त्तरविमंडलमारभ्य रोगिक्षानपर्यंतं संलग्न
प्रणवादिस्वाहांत ४१ संख्यवर्णमयसूत्रमयूतेनसोपानेन स्थितयित्वा द्वात्रिंशसंख्यया मंत्रमिमं प्रजप्य तेन सोपानमार्गेण समवती
र्यं रोगिणो ग्रेस्थित्वा रोगसमुदायं जलौकया चोषयित्वा अमृतनवटेन रोगिणः शिरोऽभिषेचयेत् यवनंतरिध्यात्वा अष्टोत्तरसहस्र
संख्यया मंत्रमभिजपेत् अस्य प्रयोगेन आरोग्यं यौवनं स्थैर्यं यनारिसमृद्धिदीर्घायुःकांतिमेधाश्च स्यादिति यंत्रमस्य यथा संसा
ध्यारवं मध्ये प्रणवमथ षट्कोणविवरेषु धार्णं किंजल्कस्वरयुगलमष्टच्छदमनु लिखेन्मंत्रस्यार्णं न पिशारश्मितान् यंजनहननेक
गेहोचट्टौतेभिषगधिपतेर्यंत्रमष्टच्छदमनु लिखेन्मंत्रस्यार्णंन पिशरश्मिः रितं इति अस्यार्थः प्रथमं षट्कोणमालिख्य तत्कर्णि
कायां प्रणवं तदंतः साध्यादिनाम लिखित्वा षट्कोणेषु वं मित्यमृतबीजमाहृत्याभिलिख्य तद्बहिरष्टदलकमलके सरेषु दिशादि
षः स्वरान् आतिपत्रे पंच पंच संख्यया प्रणवस्यालिखित्वा तयानंदतिरिक्तां चत्वारिंशन्मंत्रवर्णानालिख्य तद्बहिर्हेतेकारि वर्णानालिखेन न
तद्बहिर्विहितचतुरस्रे कोणेषु टांतठकारमाहृत्यालिखेदिति एतल्लिखनप्रकारं तद्धारणफलं चोपदिशति यत्नहिल्लिख्य यंत्रं हैमे
पीठे स्वर्णलेखन्या शोभनतरे मुहूर्ते रुचकादिभूषणेषु संयोज्य संधारयन्नजमेकवारं वेनायं च मिक्रसंपातं आरोग्यायुःकांति
श्रीयनयान्यैः समं चिरंजीवेत् इदमेव विलिख्य यंत्रं नवनीते प्रभिजप्य मंत्रमेनालिहन्तो विलयं समयः प्रयाति निखिलसद्रोगाः श्रि ।
ति स्वर्णपट्टे स्वर्णलेखन्या विलिख्य प्राणप्रतिष्ठापूर्वकमभ्यर्च्यानेन मंत्रेणाभिमंत्र्य पुनरनेनैव मंत्रेण हुत्वा संपातं प्रतिपद्य धार

तान् यंजनहननकं
जगेहोचट्टौतेभिष
गधिपतेर्यंत्रम् ७

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यतामुक्तफलंस्यादिति नवनीतेविलिख्यजपसंख्यापादिसाधितमिदंयंत्रंभक्तयतामध्याप्रलिप्य धारयतामुक्तफलंस्यादिति नवनीते
विलिख्यजपसंख्यापादिसाधितमिदंयंत्रंभक्तयतामध्यारोग्यादिफलसंबंधःस्यादित्यर्थः प्रयोगांतरम् मंत्रेणानेनसंजप्तंभोस्त्रजाते
दिनेदिने भुंक्तेयोसौनरोरोगैर्विमुक्तःसुखवान्भवेत् तथाश्रौषधादिकमनेनजापितंनित्यमेवजपतांतथान्नपानम् प्राम
यग्रह विषस्मृतिभ्रमापापदोनहिभवंतिजातुचित्स्पष्टार्थं प्रयोगांतरम्शशांकाकारंवारकरमंडलमध्यसंस्थंयत्रं तरिं प्रतिवि
चिंत्ययथोक्तरूपे अष्टोत्तरंदशनेममन्त्रवर्षमेनेजप्यादिमुद्धवरितः हृद्रोगशांत्यै प्रयोगांतरम् यदाविचिंत्यनिजमूर्द्धि मनो
हरं गंदोर्दंडसक्तवटवक्रगलन्सुधार्द्रम् स्वात्मानमप्यमितयापरिषिच्यमानंध्यात्वाजपेन्मपदिरोगविषादिशांत्यैः स्वमूर्द्धनिकोष्ठ
नविशेषणविशिष्टं यत्वंतरिंध्यात्वा तदमृतवटसमयया स्वात्मानंपरिषिंच्यमानंध्यात्वाष्टोत्तरसहस्रंजपेत् तेनोक्तफलंस्यादिति
अष्टप्रागुक्तत्रिगुणितादियंत्रेषुफलविशेषार्थंलिखनेविशेषस्तंत्रांतरोक्तउपदर्शयते कोणेषुलेख्यमिषुवेसपाशेनसंतेनिः सरह्र
रिसपादबीजं स्त्रत्वाथतर्हिंडुगलन्तसुधाभिःसाध्यस्यसिक्तांसतनेसभुवणां विचिंत्यतन्मूर्द्धिपुरोक्तयंत्रंनिधायसाध्योहिभवेदरो
गः अथमध्यः पूर्वोक्तत्रिगुणितेयंत्रेविलिख्यपिकोणेषुसपाशेसविंडकवकारंविलिख्यअस्माहकारत्रयावृतः स्फुरबहुलतरामृतेनार्द्रीभूत
मध्यस्थमायाबीजस्यविधोः सकाशात्रिःसृतेनामृतजलेनसंपूरितंसभुवनंगारंअनिचयंध्यात्वातद्विरसिधारणार्थंत्रिगुणि
तयंत्रंआश्रयेननरोगस्यनाशःस्यादिति तथाशीतांशुमंडलस्थंगक्तमेवतत्र्यांतकोणलसितमिदं सितप्रलिप्तन्तलिनंशिरोरु
जात्वरातिहरम् अस्यार्थः पूर्वोक्तत्रिगुणितेयंत्रे शीतांशुमंडलवटकारस्यमध्येलिखित्वापूर्वोक्तवकारत्रयवेष्टनेहंमोच्चकाराद्ववत
र्योयोस्यकारस्तेलिखित्वासितपदार्थाभ्यांचंदनकर्पूराभ्यामुपलिप्यठकारोभिमंत्र्यपूर्ववत्सुधाप्लावादिकंध्यात्वासाध्यशिरसियंत्र

सरां

२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मू० ९४८ पत्रं

348

[धृ लिखेत]

मिदं निदध्यान्नेन यष्ठोक्तं फलं स्यादिति तथा तयंत्र पुर्गं विलिखेत् साध्यसाधककामिपुते साध्यमध्यस्था त्कृत्वा बंधात्रस्व
पिन्नसाधकोनित्यं विधानेनतस्मपः साध्यो स्य वशी भवेदयं लेनानान्तरखनितवागारेनत्रात्रेनित्यमन्नभूषणकरामिति मूलस्था
र्द्धः पूर्वोक्तेजलान्तरमेव हृत्रिगुणायंत्रे साध्यस्यपुंसावनितायावानामलिखित्वा बद्धाभ्यासं वहेन्नहितीयपित्रिगुणन यंत्रेसा
धकस्य पुमः स्त्रियोवानाम लिखित्वासंपादितं यंत्रे साध्यनाम पुक्तमध्यस्थात्साधकनाम पुक्तमपरिष्टादिति रीन्तापरस्पर सन्मु
खयंत्रमुपर्यधो भावेनशय्या पादयुष्टा छापयित्वा तदुपरिस्त मःसाधकस्तं साध्यं वशीकुर्यात् यद्वा यत्नपत्रद्वयं खनित्वा तदु
परिछिद्रेभूत्वा त्वानि भेजातः साधकस्तन्साध्यं वशीकुर्यादिति तथा साध्याख्यामध्यशक्तो विलिखनम्रतरा साधकाख्या त्रिको
णेतद्दक्षीमन्त्रासिंतस्य पूलिखनबहिः कमेशद्वःशिवासद्मामारेछापयित्वा तरमदकनिये खित्रपत्रेलिखित्वा दीपाग्नेनताप
यित्वा स्त्रियम मूलयिपः समंगाकर्षयेपुः नवे तन्त्वावेलिखित्वात्तयंत्रे विधाया तमंछापनकायेतिदि यदा मन्त्रणानेस्तु
हस्ताधिकं वैजपेन्मूलमंत्रेशिवेकात्त राव्यइति अस्याथः पूर्वोक्तप्रकारेणकेवलं त्रिगुणितं यंत्रे लिखित्वा मध्यक्षशक्तिवी
जस्य यस्तरीय स्वरस्तमध्ये साध्यास पुरुषस्य हितीयां तां देवदत्तापस्यादिरूपमालिख्य त्रिकोणोदरछिन्नानां त्रयाणामपि
शक्तिवीजानां संबधिवतर्थस्वराणामदरे पुत्रि पुपिमत्सेकमाहृस्यायहृदतायाइति यत्त दत्तस्येतिवासाधकानमारेणघूते
साधकनामलिखित्वा साधकनामेव श्रीवीजन्दसिंहवीजेश्रुपिमायास त्रिकोणगतान्साधकानेन्तरं लिखित्वा वहिःछितेपु
त्रिपुपि शक्तिसंबधिवतर्थस्वरेपु श्राकर्षयाकर्षयेति कमेत्वानिरूपकंपदं दिहकेलिखेदिति इत्यम्भूतंयंत्रंमदृशावेनवेर
लिखित्वा प्राणप्रतिष्ठाप्यासहस्राधिकसंख्यामायावीजंजसास्वगृहे जलमाडनि यानस्थानेनतद्दांडारदपस्तात्खनित्वातत्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यंत्रेति यावग्स्तदा प्ररयेत् तत्स्खलेस्वच्छायावक्तार्येसिद्धिकाल सहस्रादधिकं नित्यं जपेत् तेन पुरुषवश्यः स्त्रीणां पुरुषाणां वा क्षेत्रे
प्रभवति वनिताकर्षणे त्वेष विषदोषः चित्रपत्रे कोकिलकण्ठके नमध्यशक्तौ देवदत्तामित्यादि स्त्रीनाम लिखेत् दीपज्वाला
यां तप्यं तापयेदिति पाशांकुशस्त्रीत शक्तिदहनयो ह्लांमिसा ध्यं बहिः शक्ति श्रीस्मरसंहतं कुंपुगारआबद्ध चिंतामणि इत्य
ष्टगणितं विलिख्य विधिना ततः दधानो भ्रंशराग्र्यं वामभेट शक्तियोभवति सद्योमेपुरे स्वचिरं आसाद्यः स्वर्वीक्ष पुटगणितं तंत्र
त्रस्यकर्णिकायां लिखितेन मायाबीजे पाशः श्रीं स्वापि मायायाश्च कामबीजद्वयेन ततः शक्तिः श्रीं रं कुशं वेनिम नरस्थात्तरोमन इति म
मट्टनपाशाष्टांतरमंत्रेणसंवेष्ट्य षट्कोणेषु लिखेत् मायाबीजे शक्तिबीजेनावेष्टनं ह्रीं ह्रीं श्रीं बीजेन तत्तोपि बहिः कामबीजेना
वेष्ट्य भूपुरयुगस्याष्टसु पिकोणेषु चिंतामणिमेवाभिलिखेत् नृसिंहमिति चिंतामणिस्सिद्धिं कंतत्र भवति नृसिंहाहतेनानम् ना स्त्री
बीजयाडः साध्याभिधानं बहिरपि लिपिभिः प्रातलोमानुवीतं स्याद्विवहद्दकोणे भुवि गिरिशमतो सा जयोन्मादभूतग्रहापि तंत्रय
न्त्रमस्मिन्कृतकलशविधिर्गर्भरत्नादिकारी इति प्रथमतः स्वर्वीक्ष षड्गुणितयंत्रे ६ कोणेषु शाङ्गक्रान्तरामपाशम् चिंतामणि
बीजमेवं तेषां लिखेत् कर्णिकामध्यबीजेनपरितो नृसिंहबीजेनवेष्टयेत् मायाबीजमध्ये साध्यादिनाम च यथा पूर्वमेव पु
नः स वेष्टनो बहिर्यंत्र पूर्वमातृकालिखनमाद्यान्तनुग्रहपूर्वं प्रतिलोमतो मातृकामालिख्य पुरस्तात्दन्तलोमतस्तां लिखेदिति विशेषः
भूपुरद्वंद्वकोणेषु पूर्ववल्लेमपाशप्रणवेमायाबीजा नृपात्मकांतराचतुष्टयमाहस्तालिखेत् पतयंत्रं स्यापरि कलशस्थापयि
त्वा तज्ज्वालाभिषेकाद्ग्रन्भरतादिकेस्यादिति द्वादशगुणितस्थले नृसिंहबीजमहेंद्रपुरविहितम् शीतालिसपुरलचतुष्टयपितमतः प्रव
तालरवा पक्रमपुनं चतस्रभ्रदिक्षुनिरखन्यान्तद्वारतो रणाधो वा दिशाभिगामिरेखाग्रमतरां हरिभिः पुरोप्रोक्ता मूलदलनिशाक्रमी

नै पं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नैर्मेसरणेपदेविलिखेद्यंत्रमिदम् प्राणस्थापनयुक्तं प्रतिजप्तं प्रांगणेखेनेत्थंत्री तत्रविंशतिनवीरागुरुकन्यामाः निकेतरत्नाव अथवाभिया
नवारणमभिहहिः संपदोभवेद्चिरादिति अस्यार्थः पूर्वोक्तं द्वादशांगुलितं यंत्रमालिख्य पूर्वोक्तं द्वादशांगुलितं यंत्रमालिख्य पूर्वोक्त
द्वादशदलानामग्रेषु नृसिंहबीजानि आद्यं त्यावि लिख्य पूर्वे लिखित्वा अष्टकोणं हरिमंहद्रपुरे चतुरस्रं लिखेत् यन्त्रयंत्रं लिखेत् द्रव्य
मलादिकं तद्रव्यं अलं हरितालं दलेन मालूपत्रो निशा हरिद्रा कुशीतरक्तचंदनं यवमक्तं द्रव्यैर्मेसरणेपदे ताम्रं रजतं स्वर्णं वा नमनि
र्मितपटे यंत्रपंचकं लिखित्वा शोण पद्मार्घ्य चंदनकर्पूराभ्याम् अपलिप्य पुरपदार्थं गुग्गुललघुपदार्थं कर्पूराभ्यां धूपयित्वा तेषु च
त्वारि यंत्राणि रत्नणीयदेशादेरवसानगतानि सचनस्थदिक्षु निखनयेत् ५ मंत्रं यंत्रसाधकः स्वप्रांगणे निखनयेत् ते नदेशाग्रदम
भूतीनां रत्नाकरकायानादिवारुणं संपदभिहृद्धिम अस्यादिति कर्णिकायां कोलगर्भे तार साध्यसमन्वितम् चक्रे मंत्रे कोणाष्ट
कं तद्गानिच मंपिशु अष्टपत्रके सरोपदष्टार्णं दलपर्णके चतुरश्रनुरोवरुणं कोलमंत्रस्य चाष्टमे ५ चालिख्य वासेच
पद्ये १८ पत्रके तेत्रस्येत्यादि क्रिस्याण्यदे मर्दे मर्वाकमानं यरामंत्रेणसवे सर्वा चेमानकत्यापि च भूपुरास्तेषु भूबीजं दिक्षु
द्रबीजमालिखेत् तेत्रस्येत्यादि सूक्तस्य यंत्रमेतच्छुभेदिने नाम्रपट्टे समालिख्य स्वर्णोत्तं व्यापयाविधि स्थापितं भवनेयदा तत्रे वा
नगरे पिवा देशेवा तत्र वर्द्धते दिवशः सर्वसंपदः गजाश्वयेतुमाहिषीवृषमेषखरादिभिः पतयान्यपराप्नुतो वासो रत्नविभूषितेः
आवादयंति विभवै रन्यैश्च सांद्रमासदा अस्यार्थः प्रथमं षट्कोणमालिख्य तन्मध्ये प्रणवं तदंतर्वा रुद्रबीजं तन्मध्ये साध्यादि नाम
लिखित्वा षट्कोणेष्वेकशः सुदर्शनमंत्रस्य प्रणवातिरिक्तषडर्णानालिख्य षट्कोणांतरालेषु सुदर्शनमंत्रस्यैव चक्राय स्वाहेति आ
दिषडंगमंत्रानालिख्य तद्बहिर्वृत्तं संवेष्ट्य अष्टदलकमलं विरचय्य तत्केसरेषु षट्कोणाः प्रथमं नारायणाष्टार्णं लिखित्वा पुनः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

केसरेष्वेवैकैकशः प्रोक्तं वाराहाष्टार्णमंत्रं लिखित्वा पत्रेष्वतस्ततः संख्यया वाराहमंत्रवर्णानालिख्य शिष्टमेकवर्णमष्टमपत्रेष्व
ग्रे लिखेत् तद्बहिर्हितंसंवृत् ९ दलकमलपत्रेषु तेजस्पतिनेत्यादिसूक्तस्याष्टौ मंत्रं मंत्रं लिखेत् तत्र प्रथमपत्रे तेजस्पति
नावयं हितेनेव जवामसीति १९ वर्णाः गामश्वं पोषयित्वा सनोमृलातीदृशे इति चतुर्दशवर्णा द्वितीये तेजस्पते मधुमन्तमू
र्मिं येन रिवपयो अस्मासु धुक्ष्वेति द्वाविंशतिवर्णाः तृतीये मधुश्चुतं घृतमिव सुपूतं मद्भ्रेस्मनः पतयो मृलयंत्विति द्वाविंशतिव
र्णाः चतुर्थे मधुमतीरोषधीर्द्याव आपो मधुवन्नो भवत्वन्तरिक्षमिमेकविंशतिवर्णाः ५मे क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान्नो अस्त्वरिष्यन्तो अ
न्वेनं चरेमेति विंशतिवर्णाः षष्ठे शुनं वाहाः शुनं नरः शुनं कृषतु लाङ्गलं इति १ वर्णाः ७मे शुनं वरत्रा बध्यन्तां शुनमष्ट्रामु
दिंगयेति १८ वर्णाः ८मे शुनासीराविमां वाचं यद्दिवि चक्रथुः पयः इति १९ वर्णाः ९मे तेनेमामुपसिंचतमिति
८ वर्णाः १०मे अर्वाची सुभगे भव सीते वंदामहे त्वा इति १५ वर्णाः ११मे यथा नः सुभगाससि यथा नः सुफलाससि इति १९
वर्णाः १२ तमे इन्द्रः सीतां निगृह्णातु तां पूषानु यच्छतु इति १५ वर्णाः १३ तमे सा नः पयस्वती दुहामुत्तरामुत्तरां समामिति १९
वर्णाः १४ तमे शुनं नः फाला वि कृषन्तु भूमिं शुनं कीनाशा अभियन्तु वाहैरिति २२ वर्णाः पंचदशतमे शुनं पर्जन्यो मधुना पयो
भिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तमिति २२ वर्णाः ष्टमे लिखेदिति तद्बहिः प्रथमवृत्ते प्रणवमायाभूबीजपुटितं पूर्वोक्तं धर
णीमंत्रेण ॐ नमो भगवत्यै धरण्यै धरे धरे स्वाहेति १९ अर्णेन २५ वर्णात्मा मापत्रेन संयोज्य द्वितीयवृत्ते मातृकाभिः संयोज
येत् तद्बहिश्चतुरस्रं कोणेषु ग्लौं इति भूबीजं चतुरस्रादिचरमिति वराहबीजं विलिख्य ताप्रतिष्ठाप्य देशादिषु स्थापितमिदं
यंत्रं देशादिरक्षणं कुर्यादिति देशादिरत्नयेवग्रामादिसिद्धावपि पुनर्गेहाद्युपाद्यानेन न्यासचरतो देशपतापरमिन्मुक्तप्रायमि

लिखेत्तवि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा° निमेतेपः अरुणपद्मारफलकेवरुणार्कयंत्रमक्तंतेचोत्तरे ८ कोणकर्णिकामध्येतारंकोणेषु ८ सपिषड्वर्णमष्टपत्रेचकेसरोपत्सरे
३५० लिखेत् पा८ वेद८कवद चनखं मनोः क्रमात् भूवाख्यिनाय स्वराणिबहिः पश्च अरुणस्वचा हल्लिभिश्चावेष्टय भूगेहकोणेवंवीज
मालिखेत् अरुणमोचनं मेतद्धियंत्रं सर्वसंमोहदं सर्वरक्षाकं वश्यपशत्रुचोरविनाशनं किमत्रबहुनोक्तेन वांछितार्थप्रदं तन्
350 णामिति अस्यार्थः ८ कोणकर्णिकायांसाध्यादिगर्भितंप्रणवंलिखित्वा ८ कोणेषुवरुणाय नमः स्वाहेति ८ अर्णमंत्रंलिखि
त्वा तद्बहिः षिनाष्टदलकमलस्यकेसरेषु हिशोद्दिशः स्वराणमंत्रेषु पंचादिसंख्ययाभूवाक्षित्यादिमंत्रवर्णानालिख्य तद्बहिः
पूर्ववत्तेयायंवह्नीदत्तनामाक्षितेरामस्वदीर्घवान् भृगुर्मुखगतोवीरपमन्तुपदंततः परम् तानिमारूपरादृजनत्रमध्ये शाद्धः कृते
ततः तज्जष्टमितिशक्तान्तेसस्पृष्टाः स्व भूयसी रुषा मस्त्रातोवीरानोवरुणनामस्च चकोवक्रगतः पश्चात्स्ववनोदक्षिणे वचान्
इति पंचाधिवर्णीयः अरुकूमंत्रस्तमभिलिखेत् परस्मैणोतिवर्णोचतत्ष मर्दस्त्रोकेनोक्त भृगुरिति षड्... सकारैः वकोवा
तः पासालतोयः शेषंस्पष्टस्वरूपपरमेव द्वितीयहनेकादीनुलिख्यतद्बहिर्भूपुरेकोणे पुवमिति वरुणवीजंलिखित्वाथार
यंत्रउक्तफलंभवतीति यंत्रसारे प्राक्लिख्यकर्णिकामध्येतारंकोणेषु ८ स्वप अनुलोमविलोमाच्चवालापत्रेषुचाष्टसु य
हाणिनिअर्चः पादान् क्रमेणाष्टौविलिख्यच चत्वार्यंचोमसम्प्रोचंतथा मातृकयापिच आवेष्ट्यवाग्भवंवीजमालिखेद्भूपु
रास्त्रिषु अमेक पंचकस्पवाग्देव्यायंत्रे स्वर्णादिनिर्मिते पदेसंलिख्यचावाह्यवाचंसंपूज्यभक्तितः रुचकादिवसंयोज्यधार
येयः शुभेदिने कवीनांनार्किकाणांदिनिर्मिते पदेसंलिखेचावाह्यवाचंसंपूज्यभक्तितः रुचकादिचसंयोज्यधारयेत्
चक्रवर्तीभवेदसाविति तथा वचोपिष्टुलिखितेनेत्रत्तयेपोसर्वैमरवात पुमरिलोह्लोपमानियोतिभारतीति अस्यार्थः

लक ल

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आ प्रथमं ८ कोणं विलिख्य तन्मध्ये प्रणवेन दंतः साध्यानाम ८ कोणे भुवागभवकामबीजम नुस्वरविसर्गसंसृष्टमष्टवर्णरूपो
क्षं तरवालाम नलोमप्रतिलोममकारेणालिख्य तद्बहिरष्टदलस्पृष्टैर्दलेयहो मवदंत्य विचेतनानीति राष्ट्रीदेवानानिषसाद
मंद्राश्चत्वारि चतस्रऊर्जं दुदुहे पयांसि क्वस्विदस्याः परमं जगाम इति नैर्ऋत्ये दैवीं वाचमजनयंत देवाः इति पश्चिमे तां
विश्वरूपाः पशवो वदंतीति वायव्ये सो नो मंद्रेषमूर्जं दुहाना इति सोम्ये धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु इति ईशाने लिखेत् तद्बहि
हेनत्रयं कृत्वा प्रथमे वृत्ते चत्वारि वाक् परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः गुहा त्रीणि निहिता नेंगयन्ति तुरी
यं वाचो मनुष्या वदंतीति ऋचं लिखेत् द्वितीयवृत्ते समुद्रीरमतिवायमानाहं इमिमायजमदग्निदत्ता आ सूर्यस्य दुहिता ततना
न्नश्रवो देवेष्वमृतमजुर्यं समुद्रीरमतनूयमेस्योपिश्रवः पाञ्चजन्यासु कृष्टिषु सापदस्मा श्रवतव्यमा पूर्व पाना ...मेपलमिस्लिजम
दग्नयोहरुः इत्यासप्यास्टक मंत्रा श्यामाभिवेष्टयेत् तृतीयवृत्ते मातृकाभिः तद्बहिः भूतरसं विलिख्य तत्कोणे भुवा हृन्यावागभवं
लिखेत् इत्थं यंत्रं स्वर्णादिपट्टे विलिख्य तन्नाभाववादिपूर्वकं सरस्वतीं संपूज्य धारयेत् तावदा संमिश्रितं नवनीतं लिखित्वा तत्र सर
स्वतीं संपूज्य तन्नवनीतं भक्षयन्नो वाप्य थोक्तफलसिद्धिः स्यात् षोडशादिफलकमेव यंत्रान्तरं यथा ८ कोणकर्णिकामध्ये तारं को
णे भुवागभवं पंचदशाक्षरचो वर्णमंत्रे षष्टस पच वर्णः अष्टमेद शरीरमेपोदेवानामृचापिच आवेष्टपलिप्याकृष्टकोणे भुवनय
याक्रमं बालावीजत्रयं मायाबीजं चापि समालिखेत् पंचदशाक्षरचो यंत्रं पट्टे स्वर्णादिनिर्मिते शुभेदिने समालिख्य धारयेत् योग
याविधि मेधावी दीर्घजीवी च नीरोगश्च प्रियवदः बहुश्रुतिः शास्त्रकर्ता श्रुत्वा वेदागमानपि न विस्मरति मर्त्यो सो सर्वज्ञो भव
ति ध्रुवमिति प्रथमं षट्कोणमध्ये प्रणवेन दंतः साध्यादिनाम ६ कोणेष्वाहृन्यावागभवं अष्टपत्रेषु तद्बहिः कृत्वेषु पंचद

६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्र० सामरस्य भो विश्वरूपः त्वं देवो ध्यायमानोऽत्वं वस्त्रसमं देहो मे भूयात् स्मरणेन प्रसन्नस्य देवस्य धारणे भूयासं स्थिति मन्त्रवर्णान् पंचशो लिखि
३५८ त्वा शिष्टमेकं वर्णं अष्टपत्रपद्मे लिखेत् तदुक्तं प्रथमे हृते शरीरं मे विचक्षणं जिह्वा मे मधुमत्तमा कर्णाभ्यां भूरि विश्रुवं ब्रह्म
णः कोशोऽसि मेधया पिहितः श्रुतं मे गोपायायापाप्मो इतीमामृचं लिखित्वा द्वितीये यो देवानां प्रथममित्यादिकामृचं तृतीये
हृते मातृका लिखित्वा तद्दिक्षु नरस्वं कृत्वा तत्कोणे वाग्रेयादितः क्रमेण वाग्भवकामबीजबालानां तीयमायाबीजानि
351 लिखेदित्यर्थः सामान्यशास्त्रप्राणप्रतिष्ठामन्त्रादिकमत्राप्यस्तीति ध्येयं इत्थं यंत्रं स्वर्णादिपट्टे लिखित्वा धारयतः सा
३ धकस्य कथितं फलमविकलं स्यादिति इत्येवमादीनि श्रीगुरुप्रसादादधिगन्तव्यानि नानाविधयंत्राणि विस्तरभयात्तेऽत्र नि
रूप्यन्ते यंत्रलेखनद्रव्याण्याह काश्मीरेत्यादिना काश्मीरं कुंकुमं रोचना गोरोचना मृगमदः कस्तूरी इभमदः गजगुरुस्थ ज
लनिर्यासमदः एभिः षड्भिः मिलितैरेव लिखेत् यत्तु तंत्रान्तरे गजमृगमदकाश्मीरैर्मैत्रितमः स्वाभिरोचनायुक्तैः विलि
खेदलक्तकरसालुलितैः यंत्राणि सकलकार्यसिद्धीरिति तद्गलेखनेति प्रत्यक्षानुभवकर्मविषयमेतत् उक्तो हि वश्यादिषु भक्ष्य मो
गिराजाजीजाप्युरिता प्रस्तुमेनक्तो हविर्नाणारादिभवा दुग्धानि वस्त्रकुलान्यपि यंत्राणि गोप्यतमानि तथा पुत्रतदानवयंत्र पद
जातं महोदयं नाशिष्यायनपापायनाशंतायापिप्रियायच शिष्याय मन्त्रनिष्ठाय शुद्धभक्तियुक्तायच प्रसन्नप्रदातव्यमन्यथा
नारकं व्रजेदिति हिरण्यगर्भसंहितावचनात् अन्यत्रापि यदापि कश्चिल्लोभेन त्वशिष्याय ददाति चेत् तदा गोवा त्वसौ ब्रह्मत्सा
पातकस्मात्स्यात् अपात्रे यंत्रमादर्शयति भूमिस्पृष्टमित्यादिना सात्त्वस्पर्शेन प्रतिषिद्धः दग्धं अन्तररेखाणामदग्धत्वेऽपि
कदेशेन दग्धाधारभूर्जपत्रादिकं यथा श्रुते दग्धयंत्रस्यख्याभावादेकदेशदग्धस्यापि यंत्रशरीरभूतरेखावर्णोपगमेन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यंत्रव्यत्तत्वभावादेवधारणाप्रसक्तानिषेधपसौरस्यासंभवात् विशीर्णोकनिपयादैनैःसंभाविनापारविद्[illegible]नादिकं नधारयेदिति
प्रतिषेधः फलप्राप्तिविरहमात्रप्रदर्शकोनप्रत्यवायबोधनार्थका यंत्रशब्दार्थस्तु नः शिवतांडवे यंत्रे हि यंत्रनाप्रोक्तायमेत
शमनेपरं यंत्र्यतेसकलविश्वंयत्रमित्यभिधीयते यंत्रसंत्रायतेऽत्रातंयंत्रार्थस्तुउदीरितः इतिःअयमर्थः इहैतत्वार्थः यमनंइत्य
स्यशमनंइतिविवरणेनयाचयतः शमनेडष्टानांनिग्रहेपरंतत्परंतत्रोयंत्रेयत्रनेत्यर्थः अतएवछंदसाप्रविरहणातीति वा
ख्यातवान्नीलकंठः पं— नेरोगाकल्पारंभोआवर्त्यतइतिवायंत्रे अत्रातंकेनापिप्रयोगान्तरेण[illegible]टित्यरत्तितत्रायतेइतिवायंत्रप रू
दार्थः इतियंत्रार्थः यंत्रशब्दार्थःउक्तउक्तरीत्याकश्चियोगरूप्याकश्चित्केवलरूढ्या वर्त्ते[illegible]कथ्यितइतीतिसंक्षेपः यंत्राणिहि रित
ततत्वब्रह्मस्वरूपमंत्रवर्णानांकर्णिकाकेसरादिस्थानेषुनियमनरूपाण्येवयंत्राणात्राणानाख्यंपंकलाय्यतानानासेनसाधकेभ्यः प्रय
न्या च्छंतीतिस्मृताम्संज्ञानमक्रुद्धेकेणशब्दब्रह्ममयीदेवीत्तानतमारभतेत्रयेसादिना ब्रह्मविष्णुमहेशानामपिप्रतिपाद्यपिथ्याः
कारणभूतायाअतएवसृष्टिप्रभृतिसाधनभूतायाःस्तवंस्तुतिंकोनामवक्तुंनयपरंपरासप्रविष्टः कर्तुमर्हतीत्यतोनहेतामाय
त्रोप्यहंत्वत्स्तुतिकरणछलेनस्वगिरमेवपवित्रयामिनत्वसौमित्रशब्दत्वादित्याह अथापामित्यादिना भूजलाग्निवाताका
शयजमानचंद्रार्करूपाष्टमूर्तिभाजःशिवस्यापिमहिमानमदर्शनैवेत्याह हृष्यत्यादिना त्रिलोकीमसोगंगायापतत्सर्वापे
तयावैशिष्ट्यविशेषतः पवित्रीकरणसामर्थ्यंनदपितत्रत्यमेवेत्याह त्रिलोकीमहस्त्यादिना चंद्रसूर्यादित्यादिना नानाविरु
द्धयमोअपितत्वमेवसतीत्याह अयापीत्यादिना प्रजादिषुमनुष्याणामेवाधिकारस्तत्रापीडियपात्रवनाजा अधिकारिणोपि
येनप्रजयंतितेस्वर्गादेः सोयानभूतेमनुष्यशरीरादिमारुह्यापिप्रतमेवपुनरपततादेवनरकतिर्यक्योपादिष्ववायांतीत्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पृ० १५२ ह आसाद्येत्यादिना ये पुनस्त्वामतिमलभैरपि चंदनपुष्पादिभिः समर्चयंतीति ते पुनरतिदुर्लभमपि भुवनाधिभूत्वं भुवननाथत्वं भजंते॥२
त्याह कर्षन्नित्यादिना आविशेति युग्मं प्रथमसरोजे मूलाधारकमले सुप्तो योऽहिराजः शेषनागस्तत्त्वमहं शीतकुंडली भूयस्थिता वि
धुलनामाटसानद्भुममानतवनीतमध्यपदवीं सुषुम्णामध्यमार्गमाविश्य प्रविश्य पंचपद्यानि स्वाधिष्ठानमणिपूरकानाहतविशु
द्धाख्याविधिदलपद्मानि तस्य विबलं ब्रह्मरंध्रमम्बानाम समाश्रितानत्र ब्रह्मरंध्रनिर्गलदमृतनाद्रेगात्री भूत्वा पुनः पंचपद्यमार्गेणैव मूला
धारमार्गमायेऽस्मरंति ते षां संसारोच्छेदः स्यादिति युग्मश्लोकार्थः चिंताचानमद्दा आलिखित पुस्तके चिंतादिचतुष्कहस्ता
सरस्वतीरूपामितियावत् आस्थापेति येका जीवात्मनो राहुर्योगी योगविशारदाः स्वकुलसत्त्वं चित्तवृत्तिनिरोधं वा योगमव
लंब्य कामक्रोधलोभमोहमानमदरूपं वैरिषट्कमवजित्य तद्दशनामपाहत्य इंद्रियगणं वत्सरादि पंचकमपि मनसि आवध्य मनो
निरिन्द्रे सत्त्वविषये निर्गतं प्रतिरुध्य ते योगिनः कृतकृत्याः अपि पाशांकुशादिहस्तां सगुणां चिंतयंतीत्यर्थः सगुणमपि त्वत्स्वरू
पं कृतकृत्यानामपि ध्येयं किं पुनरस्मदादीनां निर्गुणस्य तत्काचर्चेत्यभिप्रायः लक्ष्मीस्वरूपा त्वमेवासीत्याह उन्नमेत्यादिना
दुर्गोपि त्वमेवेत्याह स्रष्टाभिरित्यादिना आविर्विदाधः पादचलनादिश्रममाविर्भवद्धर्मः पद्मासु कांतरुक्ता शाकृतनवमनो ५
त्रा भवं गतेद्दा यौवनभराविर्भवत्कामोद्रेकमंथरा तद्दृशाहो गीर्वीत त्वधावकः यत्ता वृत्तांतसंचारिणी गृहे वारिणी रणचारि
णी अपथचारिणी चत्वमेवेति कथितं भवति हंसैरिति पादभूषणस्य हंसनामत्वं प्रसिद्धमेवतत्र पतिविशेषहंसा अपि गति
नः परिक्रमणेन क्वणितेन शब्दविशेषेण च नूपुरेषु सजातीयत्वं भ्रान्त्या आयाता इत्यर्थः तान् हंसान् एवं आसोद्धत्यादया वच
नाभिसर्वैशव्वेस्वभयरूपेणाध्यवसिताः पद्यते न पादयोर्नीलतनजंघयोरधवसायः सर्वोऽपिजनोदिनेऽपवेनिकतः शे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

व२।ता

मोस्मिन्नेवत्वमित्यत्र हेतुमुत्प्रेक्षते तनेदाभ्यामित्यादिना करावलेयःश्चउदंडगतानार्हंकारः रंभाकदलीस्तंभः श्रोणेणोरपि गुरुत्वेन पतनदी नै
यभारसहनायऊरूस्तंभावेवमध्यमेन वयसाताऽरुणेनदत्तौ बाल्यनन्नैवंभूतौमितिभावः मध्यदेशस्यकृपानमत्वे हेतुमुत्प्रेक्ष
तेश्रोणिभावित्यादिना युगपदित्यनेन यौवने सहैवदयोरपि गरिमा मध्यस्य कृशिमा च भवतीति स्वभावप्रदर्शनेकृते अति
स्तस्यसत्वे किं प्रमाणमित्यत्राह रोमावलीति आश्रयं विनानुपपद्यमानयातनुयासाश्रय तेन यद्यवतिष्ठते सयवास्माकं मध्य
पदवाच्य इतिभावः नाभिस्मरमित्र भूतयौवनं दत्तां संभावितनरिक्तकपल्लले नोत्प्रेक्षते सरव्येत्यादिना उपरस्ह स्यालिंगनस्य
पिशुनेस्तूचकं भसितं भस्म स्वदेवलान पश्चादुत्थितः स्तानेऽत्थितः कंठानिरिकौ महादेवकंठादयनीयादीपिकोन हिवंय
नीयवस्तुतेनानेनेवंयनेसंभवति गलंतीलवनीवपाउज्वलाकांतिलताकारैवपाशपार्श्वसंलग्नशास्त्रस्थानीया पाशानेहि
स्त्री शास्त्रधाराकचिकुरा गैरिणीनावलीतिदनदनुसृत्येदं कंबुःशंखःअभिजानसुंदरं दरईषत् सपवजानइनितस्यैवजन्म
सफलमित्यर्थः आविरितिआविर्भूता प्रकटीकृता तान्वधारकरेखा चंद्ररेखा यत्रचंद्राकारभूषणविशेषेणकेशपाश
स्यबद्धत्वात् अनंगयानाकेशपाशोपरिस्थितानां भुजगाणाम् परिभ्रमतापमराहदेनतिविशेषो गतवैलत्तणः कालिमा
साम्यात्केशपाशःस्मरणपाशः अनादिविलालत्तणःयद्यपिसर्वतथापि मतः सोत्रपाठस्यैव फलं प्रति समर्थत्वेनतत्फलविशे
षसमर्थकत्वेनतानस्यश्रुतपवहविहरतिपायानिइष्टश्चितेरांपरस्य नः अतिचयापि संस्पृष्टोदहत्येवहिपावकः इति० नहि
दाहकत्वेनज्ञानानंतरभावेत्वस्पर्शो स्यदाहसमर्थो नापरइति कस्याप्यनुभवसिद्धं तथापि फलज्ञानेनंतरेण पावकस्पर्शेनेवासंभवा
त्फलप्रसाशाकुलः स्यादित्यभिप्रेत्य फलं दर्शयति अतीत्यादिना धीमतां बुद्धिमतां श्रुतयोःकर्णयोः स्वचरितःपाकःश्रवण

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१५

शि॰
गी॰ टी॰
१५८

अस्यानंदफलरूपो यस्येत्यर्थः किंवा वेदवृक्षफलपरिपाको यस्येत्यर्थः यस्यो योनमती सती गुणवती माता पितो मापतिर्नामधेय
निधीति पश्यत्कुलभूः कूर्माचलो जन्मभूः स्वपाश्रयकृतनवीर्यजाह्नवपदं वाराणसी वासभूः तज्जोऽहं इति मगादिहिपिदिपवलः शङ्कार्ये
चिंतामणेः अथ पूर्वोक्तवैयमयदीक्षादेर्योगिमात्रसाध्यत्वात्तदुपयोगियोगस्य साधनोपायमादर्शयति अथेत्यादिना सं
विदितिफलप्रदर्शनेन संसम्यक् विज्ञानविशेषः नित्यानंदानुभवो मोक्षापरपर्यायः इति यावत् तस्याश्च योगस्य फले मोक्षो
भवतीत्युक्तं भवति जीवात्मपरमात्मनोरभेदज्ञानं योगः इति वेदांतिनां शिवेन सह स्वस्याभेदज्ञानं योग इति प्रत्यभिज्ञादिग्रंथ
काराः शङ्करास्संसारापतिकारणत्वविशिष्टपाशसहितशिवस्यैकात्म्यज्ञानं योगः विशिष्टेति करणकार्ययोः सहापि शिवस्यैकात्म्य
ज्ञानं सत्त्वगुणकोष्ठे प्रवेशितं इति तार्किकैकदेशिनः पुरुषप्रकृत्योः सम्यक्परिज्ञानमेव योग इति भेदवादिनो नैयायिकादयो
अवतेनेनममनवचनदृष्टपमपिदर्शयति एकामित्यादिश्लोकद्वयेन योगलाभोपायमाह जित्वेत्यादिना आत्मनः पुनः पुनर्मर
कादिना नादुःखानुभवजनकतया शत्रुभूताः कामादयः तत्र स्त्रीभोगादिविषयाभिलाषः कामः सत्वादिजिघांसा क्रोधः
तादृशजिघांसानहत्वलक्षितनहतिविशेषः क्रोध इति केचित् धनरत्नादितृष्णा लोभः तात्विकस्य पदार्थस्याज्ञानं मोहः अ
हं धनी सुखी विद्यावानित्यादिज्ञानविशेषो गर्वदर्पापरपर्यायो मदः अन्यशुभविषयकोद्वेषो मत्सरः वदंतीति धनपतेरा
त्मनो दुःखदातृत्वेन कामादीनरीन् दुर्गमानरीत्यर्थः तज्जयोपायमाह योगाभ्यासैरित्यादिना योगाभिलाषवेन अ
ष्टांगानि नाममात्रेण निर्दिशति यममित्यादिना श्लोकाववयवप्रामाण्यकाधुदासार्थयोगिनः प्राहुरिति योगिनः प्रसनयोगाःन
याचानुभवसिद्धमेव तेनैरूपदिष्टमिति सर्वेषां यमादिभिरष्टसंख्याकैरंगैर्योगप्राप्तिर्भवतीति योगप्राप्तिकामैरवश्यमेव यमा

353

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दिशुपतितत्वमित्यभिप्रायः तत्र प्रथमो दिहंयमं विजमते अहिंसेत्यादिना न कमपि जीवं घातयामीति दृढतरयश्चार्थसंकल्पोऽस
हिंसा लोभादिनानृतभाषणं न करोमीति दृढसंकल्पः सत्यं ब्राह्मणरक्षार्थं एकमनृतभाषणमपि सत्यमेव भवतीति तत्राव्याप्ति
परिहाराय लोभादीति परेणानृतमपि न सत्यं किं त्वनृतमेव प्रत्यवायोऽपि ततो भवत्येव नानृतं वदेदिति प्रतिषेधेन तस्यापि कोऽडीक
नत्वात् परेण ब्राह्मणत्राणादिकृतः गुणातिशयोऽपि तत्र भवति तेनानृतप्रभवप्रत्यवायपरिहारायाधिकोऽभ्युदयश्च किं पतेऽट
ति अतएव तदभ्युदयलोभेन नाटशमनृतं तेन परित्यजंति शिष्टाः अथ तल्लोभाद्यभिभूतमस्य वचोऽनित्यभ्यासप्रवणचित्तकरणे
सत्यमित्यहर्षदीपिकाग्रंथो विरुध्येत लोभाद्यभिभूतेनास्य स्तेयत्वस्तु कदिशावैपरीत्यं प्रसज्येतेति चेत् किंचातः अतएव च अस्तेयं न वक्ष्मी
त्यभ्यासप्रवणचित्ततासमिति तत्तस्तेन लोभादीत्यादयश्चित्तमेव च क्रिरे पदार्थादर्शकृतः इति प्राहुः समस्तमस्तेयं वाऽसत्योऽन्या
दकप्रतिग्रहविजयकृत्यादिकं विना परस्वग्रहणं स्तेयं तद्व्यतिरेकपवास्तेयं अनृतकाले स्त्रीणामभिलाषं विनास्वकीयायाश्च
पिभोगाभावो ब्रह्मचर्यं अनृतकालावच्छिन्नो हि भोगो विहितो न यावदृतुकालावच्छिन्नः सकलमेतेत्रिणिमादयीनेत्यादि विधेः सकृ
दग्मायानेनैवकृतानुपेयान्नोभायामित्यादिविधेरपि सकृद्गमनादपि चारितार्थ्यसंभवात् सकृद्देवेति भवत्यसकृद्गमने शास्त्रा
र्थप्रच्युतिः। स्त्रीणामिद्धवरदानात्तदभिलाषस्मरणेऽपि ब्रह्मचर्यप्रच्युतिर्न भवतीति भिन्नान्तरादिभिरुक्तं तथापि नेत्यंतमभिहि
ते प्राणिभ्यः क्रूरबुद्धिनिवृत्तिः कृपा निरुपधिपरदुःखप्रहाणेच्छैव दयापरपर्यायाकृपा किं चिल्लोभादिना परदुःखापहारमकृपा
लरपि करोतीति निरुपधीतीति केचिदाहुः चित्तकौटिल्यस्य त्यागे हि निराऽर्जवं अभिभावकेष्वप्यकोपः प्रणतिचित्तता क्षमा इष्टवस्तु
लाभमप्युक्तं विनाव्यतिरेको धृतिः क्रमेणाहारापकर्षेणा द्वारीरस्थितिमात्रोपयोगिभोजनं मिताहारः यथोक्तशौचान्तष्ठाते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.
प्रा. यं.
२५५

३५५

वित्तनैर्मल्यकारकं शौचं यमाः कामादीनां निवर्तकाः यम उपरमे इति धातोर्निष्पन्नत्वात् यमयन्ति निवर्तयन्तीति यमा इति तत्र विग्रहः
तत्राहिंसाब्रह्मचर्याभ्यां कामजयः कृपाक्षमाभ्यां क्रोधजयः अस्तेयपृष्टिसत्यार्जवैर्लोभस्य जयः मिताहारशौचाभ्यां मोहस्य क्षमार्ज
वाभ्यां मदस्य अहिंसाकृपार्जवक्षमाभ्यां मत्सरस्य जयः करणीयः इति लक्षणानि चोक्तानि अहिंसायां सर्वेषामेव जन्तूनां वाङ्मनः
कर्मभिस्त्यक्तयत् अक्लेशजननं तदिहाहिंसात्वमभिधीयते १ यथादृष्टश्रुतार्थानां स्वरूपकथनं पुनः सत्यमित्युच्यते नूनं
मिति एतेन बालविकत्थनेन सत्यं तथा सति स्वयं श्रुतार्थे राजानादिभ्रान्तिमानपि यः परस्मात् क्षिरे खोति प्रतारयति सोऽयं भ्रा
न्तप्रतारकोऽपि सत्यवादिनामप्याप्नोति ध्वनितं तत्रैव रजननामिदमिति भाषमाणः सत्यवाग्येव यथादृष्टार्थवक्तृत्वात् न
चास्तोवाग्वास्तविकेत्याद्येवलक्षणे मास्तु वभ्रान्तप्रतारकोऽप्यनृतभाषी भ्रान्तो वनेचरे दरजननमिति वक्तैव विसंवादिप्रवृत्तिजनक
वाक्यैकतत्परानृतवादीति वाच्यं तादृशस्येति शिष्टैर्भ्रान्तप्रतारकस्यैवानृतवादित्वेन व्यवहृतत्वात् उक्तसहितायाप्यविनिग
मकतासंभवाच्च संवादिविसंवादिप्रवृत्तौ च न सत्यवाक्त्वानृतवाक्त्वप्रयोजकं किं तु वक्तृगम्यानृतहितैतत्त्वाबोधकं वाक्यमेव
त्वनृतवादिवाक्यादपि भवति संवादिनी प्रवृत्तिः सेयमेतेन सत्यवादिवाक्यादपि विसंवादिनी प्रवृत्तिरिति तत्त्वं तथा चरणा
रेरप्यानादानं परस्वस्य स्तेयोपत अस्तेयमुच्यत इति तथा यमेति संबोध्यते स्वस्वस्यैव परस्वहरणे तदस्तेयमित्युक्तावरणस्य कु
शकाशादेर्नदीतडागादिजलानां च ग्रहणेऽपि स्तेयपिताप्रसक्तिः स्वस्वस्यानादानादिमत्वात् परस्वानादानमित्युक्ते तद्वियष्वान
स्वीयं भवति तथा परकीयमपि न भवतीति तदादाने परस्वानादानं भवत्येवेति न काप्यनुपपत्तिः तथा अवस्थास्वपि सर्वासु
कर्मणा मनसा गिरा स्त्रीसंगतिपरित्यागो ब्रह्मचर्यमिमिति अवस्थास्वस्वर्वासु सर्वत्र वस्थाप्तसकामोऽष्टकावस्थासु च अपि नाचे
स्मृतं

द्रष्टुं विनेः अनंतापवस्यासस्य अनिवाकेरम्यनुत्तानलीनैगतिकास्वपिस्मोसंगनिस्यान्यार्किंभुनरपरावस्यास्य अपिवेदांतगेरुणो
जियांसंतेजिघांसीयादिस्यारोपयथावेदांतगातिरिक्तस्यावश्यकहननपवतान्यर्थनन्नवेरांतिहननोपि तथेहाप्यपरावस्यास्वगमनये
वानान्यर्थेननुतरवस्यास्वप्पगमने योगीश्वरोदिभिलदवस्थास्वगमनस्याभ्यनुज्ञानत्वात् तथा परेषांदुःखमालोकास्वस्येवा
लोकानस्य च उत्पादनानुसंधानेदयेति स्वस्येवेतिदृष्टांतेन किंचिल्लोभादिकमनन्तसंधायनदुःखोत्पादनेज्ञानथेयुक्तेनहि
सर्वेषु स्वोपदुःखोत्पादनथापारोल्लोभादिनानुष्ठीयते तथा व्यवहारेषु मनोवाक्कायकर्मभिः सर्वेषामपिकौटिल्यराहित्येना
जेवस्मृते तथा सर्वोन्नतावास्ववेदाचसर्वेत्राप्ययकारिषु वंधुष्विवसमाचारः क्षमास्यादितितोचिकाः तथा इछाप्रयत्नरादि
संजातेषु विषयेष्वपि धृतिरितिच्यतेइति स्वयमकस्माल्लेवुध्वापंकिंपुनरलुब्धेषु विषयेषु स्वकचंदनवनितादिषु यदिच्छा
यानुकरणसंतोषप्रयत्नस्य इच्छांतरभावित्वात्तस्य तदेवधृतिपदेनकथ्यतेइत्यर्थः तथा भोज्यस्य वृत्त योग्यभोजनेस्वच्छत्वेनस्मः
ष्टिते मेधेचस्निग्धंपमितामाहारप्रवर्तते तथा निर्गतेनस्वेदसम्यानवरोधेप्यपवच मलेवदतितेषाचत्तालनंशौचमन्यते स्र
जलाभ्यावाहिःसम्पगातरंतंथवापुनः सर्वेन्नभूतसुख्यादिकर्मणांशौचमिष्यतेइति शौचंद्विविधंवाह्यमांतरंच वाह्यंम
जलाभ्यांसम्यक्विचारंपतालनात् आंतरंभूतशुद्धिमान्त्राम्यासात्मप्रत्ववादिनेतितदर्थः तपस्त्यादि तपःप्रभृतपूरणेद
शपदार्थानियमेनावश्यंकर्तव्यत्वयानियमउच्यतेइत्यर्थः यतेषामपिलक्षणमङ्गसंहितायां तपस्त्वनशनेनामविधिपूर्वकामि
ष्यते विधिपूर्वकंउपवासचान्द्रायणादिव्रतानुष्ठानेनानशनंतपइत्यर्थः यदृष्टाबालाभतस्तुष्टःसंतोषइतिकथ्यते अन्या
पुत्रेषुविश्वासश्रास्तिक्यसप्रवर्तते श्रादिनाम्स्मृतिशास्त्रागमशास्त्रादिपरिग्रहः परलोकवुध्यायमोपाचरणमास्तिक्यमिति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श तबदार्थादर्शादर्शितलक्षणं तोक्तसंहितानामर्थः तस्माद्भुतिस्मृतिपुराणागमाद्युक्तार्थेषु यथार्थतां बुद्धिरेवास्तिक्यमिति मेतव्ये
हा यो॰ आस्तिक्यं विद्यासोयस्य स आस्तिकः तस्य भाव आस्तिक्यमित्येवार्थवर्णनमुक्तसंहितायां कृता भगवता सूचितं तत्रैवमुक्तमेव
२५५ लक्षणं तस्य प्रदर्शयन्नुक्तसंहितायामित्यादिनोक्तमेव वचनं दर्शयति तो पदार्थादर्शेत्कृताग्रंथो व्याकृष्येन सोक्तार्थस्य संहिता
तोः प्रायशो न सोक्तार्थो दृष्टम कृतयातन्मदर्शनान्तो चित्यादिवेन नायमस्माकमपराधः तथा यादिष्टदेवतोपास्यानं दर्शनापि
यावद्ध तस्याश्चेदीयते त्रादितदानमभिधीयते तथा इष्टदेवार्चनं सम्यक्विधिपूर्वकमन्वहं त्रिसंध्यमेकदावापि भवत्येव तद
र्चनं तथा वेदवागमसिद्धांतश्रवणं श्रवणं भवेत् तथा आत्मादिभिर्लौकिकैश्च यदं स्मतं विनिदितं तत्राप्रवर्तनं लज्जा सैव
ह्रीरित्युगीयते तत्र प्रवृत्तो हि चित्तमालिन्येन ज्ञानमेव न स्यात् तस्मात्त्रिदिनानां येऽपथ्याप्रवृत्तिर्न भवति किं ततस्तदुद्देगाय पथ्यातिह
तिर्भवति तथा यतनीयमिति भावः तथा तदुक्तं यदनुसंधानं सम्यक् शास्त्रस्थितेरपि मननं तत्मतिश्चेति तर्केणोनाविषय
त्रिभिः शास्त्रस्थितेः शास्त्रमर्यादया च श्रुतार्थस्य मननं चिंतनमेव मतिर्भवतीत्यर्थः तथा गुरोर्लब्धस्य मंत्रस्य शश्वदावर्तनं जपः
तथा ह्वयः कल्यादिने होमो हुतमित्यभिधीयते इति आसनान्युपदर्शयति पद्मासनमित्यादिना स्थिरमासनमासनम: तस्मा
द्दोदंडवत् पतितस्यान्तनिद्रयाभिभवो भवतीति आसनेषु समुपविष्टानामेवाभ्यासोपि कार्य इति तदासनमासनमवश्यमरुरी
करणीयमिति भावः रोगनाशोऽभ्यासतः सवयासंपद्यते यदुक्तं वशिष्ठसंहितायां आसनेन रुजो हंति प्राणायामेन पातकं
विकारं मानसं योगी प्रत्याहारेण सर्वदा धारणाभिर्मनो धैर्यं ध्यानादैश्वर्यमद्भुतम् समाधौ मोक्षमाप्नोति त्यक्त्वा कर्म शुभाशु
भः इति अथ वीरासनमिति एकमादिनी हा प्य नपश्यते तथा च दक्षिणं पादं वामोरूपरि वामपादं दक्षिणोरूपरि विन्यसेदिष्टमा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गेनस्वस्य लवाङ्गुष्ठद्वयं नीत्वा दक्षिणकरेण वामपादाङ्गुष्ठं वामकरेण दक्षिणपादाङ्गुष्ठं च बध्नीयात् एवं स्थितिः पद्मासनमित्युच्यते
न रिद्वयोगिनां प्रियं भवतीत्यर्थः सोयं स्वर्धदीपिकाकृतोपप्रथाः पदार्थादर्शकेन लसमादिभिहृष्ट भागे हस्तमात्रस्यान्तःमः वधनेन तु न
सः किं तन्न तद्धस्तेनैव तन्नदङ्गुष्ठबंधनमित्याक्षः जानूर्वोरिति दक्षिणजानूर्वोर्मध्ये वामपादतलं वामजानूर्वोर्मध्ये दक्षि
णपादतलं निधाय ऋजुः सन्नेवोपविशेत् इदं स्वस्तिकाकारतयास्वस्तिकासनं स्यादित्यर्थः यद्यपि पूर्वासनेपि ऋजुका
यत्वमपेक्षितं तेनात्रैव तद्घाख्यं गुष्ठबंधनाभावादेव तत्र ऋजुकायतया प्राधान्यात् तत्रैव तथाभिधाने सीवन्यास इति गुदमे
ढ्रान्तरे सास्सीवनी तस्या दक्षिणपार्श्वे वामपादगुल्फं वामपार्श्वे दक्षिणगुल्फं स्थापयेयः अङ्कोशायनात् वन्यासेन भवतीति शे
षः पद्मासनस्वाङ्गापि पाणिभ्यां हस्ताभ्यां पादाङ्गुष्ठद्वयं बध्नीयादित्यर्थः यदुक्तं प्रयोगसारे सीवन्यामात्मनः पार्श्वे गुल्फौ निक्षि
प्य पादयोः सव्ये दक्षिणगुल्फं च दक्षिणे दक्षिणेतरं दक्षे सव्यकरस्य सव्ये पादे पराङ्करं अङ्गुष्ठौ च निबध्नीयाद्धस्ताभ्यां सुबद्धमे
णत्विति ऊर्वोरिति स्वस्योर्वोरुपरि स्वस्याङ्गुलीस्तस्याङ्गुलीपार्श्वे निधाय स्वमन्यस्याङ्गुलीकं वपि स्वस्वजानोर्निदध्या
त् इदं वज्रासनेन नाम्ना भवतीत्यर्थः एकमिति केचित्पादैकस्य विहृतौ रयत्वान्यस्यापायित्वा परपादस्योरुपरि स्थापयेत् तदिदं वीरा
सनं स्यादित्यर्थः प्राणायामलक्षणमाह २३ येत्यादिना श्वासनेवायोः प्राणस्य धारणं तथा प्राणायाम इति प्रोक्तो योगशास्त्रविशार
दैः इति तल्लक्षणमधिकृत्य पीये प्राणस्यातिषष्ठीनस्युरुक्षः सच प्राणो वायुपर्यायः आत्मपदार्थस्य स्वयागतिनिरोधः तच्च
केवलं गमने केवलमागमने हरणरूपे गमनागमनयोर्द्वयोरपि निरोधने च संभवतीत्यभिप्रायेण पूर्वश्लोके विहरणेति तच्चैव गौतमः
प्राणो वायुरिति ख्यातस्तस्यायामस्तन्निरोधनं प्राणायाम इति प्रोक्तो योगसाधनमिति मात्रेति गर्वेत्तरस्य एकस्य नद्धतेन विलंबितं काले

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा
ह्वा र्ये
२५९

356

तथा वनोच्चारः समा त्राणायतः स्मृतः ॥ इति हठदीपिकायां वायवीयसंहितायां जानुप्रदक्षिणीकृत्य न द्रुतं न विलंबितं अंगुलिस्फोटनं
कुर्यात्सा मात्रेति प्रकीर्तिता इति इडया वामनाडीतया षोडशमात्राकालपर्यंतं वायुं वाह्यदेशात् ततः समाकर्षयेत् तदिदं पूरकं नाम तत्त्वं
स्त्राकृष्टस्य वायोरनंतरं चतुःषष्टिमात्रापर्यंतं निश्चलतया स्थापनं कुर्यात् तदेतत् कुंभकं कुंभवच्चलनक्रियारहितत्वात् ततः शनैर्द्वात्रिंश
न्मात्राकालपर्यंतं पूरितं वायुं निःसारयेत् तदेतद्रेचनान्निःसारणाद्रेचकं नाम तत्त्वं एवं रीत्या पूरककुंभकरेचकात्मकानां वायु
नियमनानां त्रयाणामनुष्ठानादिकः प्राणायामः सिध्यति सुषुम्नामध्यगं वायुं पूर्वं पूरितं सम्यक् धारयेदिति पूर्वेण संबंधः तत
श्चाभ्यासेन रेचककुंभकपूरकक्रमेण पुनः पुनरभ्यासेन द्वादश प्राणायामान् षोडश प्राणायामान् वा कुर्यादित्यर्थः एवं कृतेन पा
पक्षयो भवति यदुक्तं स्मृतिः प्राणायामत्रयेण समहितानां षोडशवशीप्रभाते सायं च प्रतिदिवसमेवं वितन्वते द्विजोऽप्यस्ते भ्रूणम
हणं सुरापानकलितं पुनंत्यमी मासादपि हरीनलौवद्दहनाः इति सोऽयं प्राणायामः सगर्भो विगर्भश्चेति द्विविधः प्रणवमू
लमंत्रादीनां समुच्चारपूर्वको ध्यानपूर्वकस्तदुभयपूर्वको वा यः प्राणायामः स सगर्भः यत्र तु केवलं वायुनियमनमात्रं स वि न
गर्भः प्राणायामसिद्धिश्चिह्नविधैः काव्यैरनुमीयते प्राणायाममभ्यसतः प्रथमं स्वेदोद्गमोऽधमोऽयमधमायाः सिद्धेरनुमापकः शरी
रकंपादुद्वेप्रतिनया मध्यमासिद्धिरनुमेया उत्तमस्य तु उत्तमत्वसिद्धिर्हि तेस्य गुदस्तु यावद्वीलनं नदध्यानकालपर्यंतं भू
मित्यागो भवति एवं वगुणावासिलस्सुभवति ध्येयतत्त्वस्थितिरूपो गुणो भवतीति पर्यवसितार्थः प्रत्याहारं लक्षयति इंद्रि
याणामित्यादिना प्राणासनाचतः श्रोत्रत्वक्चक्षुरूपाणि पंच ज्ञानेंद्रियाणि गोचरत्वरूपशब्दस्पर्शेषु स्वस्वविषयेषु निरर्गलानि
स्वच्छंदमेव प्रचरंति तेषां बलात्तद्विषयान्निवर्तनं प्रत्याहारपदवाच्यमित्यर्थः ततो निहतविश्वतत्त्वदिदृक्षया नानात्वात्तेनेतदे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भाड्वति तन्नेष्टसाधनतयागृहीतस्यैवावानलवग्रहादुवतीतितन्नैवकदैवेष्टसाधनतागृहेणमनसियोजितेसतिसेभव
ति मनोविनाहित्वकेषामपीन्द्रियाणांस्वार्थग्राहकत्वंसंभवतीतिसिद्धंइन्द्रियाणांप्रत्याहारइतिभावः धारणालक्षणमाह अंगु
ष्ठत्यादिना प्राणायामाभ्यासवशीकृतस्यप्राणस्यवायोरंगुष्ठादिद्वादशांतान्तषोडशस्थानेषु धारणेत्युच्यतेइत्यर्थः लंविका
तालमूलेघंटिकापापर्यायंमस्तकेललाटकेशमध्यः तदुपरिभागोमूर्द्धपदार्थः द्वादशांतेब्रह्मरंध्रस्थाने ध्यानलक्षण
माह समाहितेनेत्यादिना समाहितेनविषयांतरेभ्योव्यासक्तेन चेतसात्मान्तरवर्तिनापरब्रह्मलक्षणश्चैतन्यस्यसमध्येस्थितेनपरब्र
ह्मात्मकोनेतियावत् स्वात्मनि स्वेष्टदेवस्यध्यानंतदेवध्यानपदवाच्यमित्यर्थः समाधिलक्षणमाह समत्वेति जीवात्म
नात्मस्वपरमात्मनः समत्वभावनाऐक्यभावनासमाधिर्भवतीत्यर्थः उपसंहरति प्रोक्तमिति योगस्याष्टांगानांलक्षणंयो
क्तमेतत्संक्षेपेणेत्यर्थः सुषुम्नाधारमारभ्यतन्नाडीस्थानेषुवायुसंचारंवक्तुंसमप्रमाणंशरीरस्वरूपमप्रदर्शयति षडि
त्यादिना स्वकीयोमानत्वकलेनषण्णवत्यंगुलात्मकेन त्ववोपयात्मकं शरीरंसर्वेषांस्वस्वांगुलैः पृथुत्वंवस्त्यंगुलदीर्घंभव
ति तत्रमध्यभागोनाभिर्भवति तत्रशरीरेलिंगगुदांतरालेद्व्यंगुलमानेनाद्धंचतुरंगुलंविस्तृतंहतोकारकंदमूलाधारनामसं
र्वनाडीमूलत्वेनमूलाधाराख्यंकंदमाममनंति तस्मात्नानानाड्योउत्पन्नाभवंति तासांमध्येमुख्याः ईडापिंगलासुषुम्नाः २
संज्ञाः तत्रसुषुम्नानाडीवंशःपृष्ठवंशमाश्रित्यनाशिरोगता यत्राडासामेडापार्श्वतरविवर्गतेति शिफांभामूलाम्भानांसोम
योःसुषुम्नापादांगुष्ठादारभ्यप्रहताब्रह्मरंध्रपर्यंतंशिवलिविश्वनास्ति शिफाभ्यामिस्यन्कीमूर्धगुष्ठाज्ञातंतेपिवत्तंतयव
प्रहतत्वेनलभ्यते क्रमेणतनोजानांत्रहनावैतिलभ्यते एवंवचनेयकोगुष्ठादेवतत्साभःस्यादितिवचने सेयंसुषुम्ना

तु ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दिव्यवस्तुनोमतस्य निःसरणद्वारमया २

नामक

श
हायो
३५०

351

णः सोमसूर्याग्निरूपिणी भवति तस्याः सुषुम्णाया मध्ये चित्रसंज्ञा नाडी वर्तते तस्यामेवास्ति पद्मसूत्रनिभं मरणोल्लंते तद्वत
पोऽस्त्यत्र ब्रह्मरंध्रमेकं नाम स्थानमस्ति मूलाधारेण पिहिता संज्ञा नाडी भवत्यस्ति आधारगमनभेदेन नानाविधाः एकैकमेवेति प
रेहाद्दशग्रपरेषोडशग्रमेवरुह्य इति वदंति यथा सुषुम्णान्तर्गता चित्रा नाडी दिव्यमार्गपदेनाभिधीयते यतद्वारा हि ब्रह्मरंध्रमा
नमम्रृतं मानवदेहे न मृते प्राणिनो शरीरे प्रविशति इडापिंगलाद्वारा शरीराद्बहिर्निर्यान्ति वीर्यं परपर्याय तस्य निर्गमा
द्वायुरारोग्यनाशादयोऽनेके दोषा भवंति तस्य यथाति स्मरणेषु संचरति ते भवंति तथोपायप्रश्री गुरोर्योगिनउपदेशस्त
थ्यपद्य तत्र पदीडायां चेदसंचारस्तदा वश्यादि शुभकर्मणि सिद्धिः पिंगलायां सूर्ये संचरिते क्रूरकर्मसिद्धिः सुषुम्णायां च
द्वहूर्यधोर्द्धयोः संचारो यदा भवति सोऽयं कालो योगाभ्यासे शुभो भवति एवं विभागो योगिनाभिवक्तान्ते शक्यो नान्यथाभि
ति विषयनवस्मादेरथः अथ कुंडलीस्थानमुपदर्शयति आधारेत्यादिना पूर्वोक्ताधारकंदमध्ये त्रिकोणं मंडलमस्ति त
त्र सूर्याग्नितेजसो स्थानमस्ति तत्र सुसमाहितसमाना काराकुंडली शक्तिरस्ति सा च आत्मानं परमात्मानं विभर्ति तत्स्वदा भ
वति केन प्रकारेण तस्याः परमेश्वरेण सह संबंधपरम्परा हंसोमिति हंसः जीवात्मानं प्रति नाविभागेण जीवात्मानं समा
दाय सुषुम्णावर्त्मना ब्रह्मरंध्रं प्रति समागता यतः शक्तिरेखा भवति तः परमात्मसंगतेति ब्रह्मरंध्रे हि परमात्मस्थानं भव
ति तत्र संगतयोः स तयो तस्मिन्संगतिर्भवतीति भावः हंसो स्याश्रयादीनमुपदर्शयति हंसः इत्यादिना प्राणाश्रयः प्रा
णवायुसमाश्रय इत्यर्थः प्राणवायुस्तु नाडीषु समाश्रयोऽयस्यैवं भूतोऽस्ति कथं नाडीसमाश्रयस्य प्राणत्व प्राणस्य स्वरूपा
ह आधारादित्यादि तथाच प्रयाति बहिर्देशमिति प्राणनामतेवायुविशेषस्येति भावः प्राणो हि नाडीषु संचरती सततास्वं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शरीरांतः संचारिणीं तदा राकुंडलीशक्तिरपि भवतीति निधन्यते द्वादशांगुलमानेन बहिः प्रयातीत्यत्र वामदक्षिणभाग
योरिति शेषः तत्फलमुक्तं तत्रैव जरा भोजने मैथुने युद्धे फलपुष्पग्रहे तथा क्रयाणां तक्रयाणि कर्माणि वा यो दक्षिणसंस्थिते य
त्राविवाहकर्माणि शुभकर्माणि यानि वा तानि सर्वाणि कुर्वीत वामे वायौ तु संस्थिते इति योगाभ्यासप्रकारमाह स्पंदरूपादि
ना इमा इत्यनेन चित्तविक्षेपाकारिणी यत्नादेशोऽभिधीयते बहुजनसमाकीर्णे कुत्सितवस्तुसमाकुले च देशे तस्य विक्षेपो भवतीति से
योगाभ्यासस्तत्र न संभवतीति तत्त्यागः कृतः आसनस्य कठोरत्वेऽपि चित्तविक्षेपः स्यादिति तदुपेक्षा युक्तं तत्राभ्यासदार्ढ्यार्थं त्वव
तविवेदकत्वं तेषु प्रतितनेदमुपवज्ञायते उक्तं च पद्मासनाद्यासनानां पञ्चकेषु मध्ये एकं विधिवदासनमवलंब्य सर्वथा वधेकमासन
मित्युक्तं भूतेजयेदिति पृथिव्यादीनि पञ्चभूतानि इडापिंगलयाच नाड्यावहंतीति भावः यदा च वायुधारणेन वशेन प्रा मा
णद्वारे च वहने तेषां सिद्ध्यति तदा तेषां जयो भवतीति भावः तत्तद्भूतोदये इत्युक्तं तत्र कोऽसौ भूतोदयकाल इत्यपेक्षायामाह
दंडेत्यादि दंडाकारेण या घ्राणदंडस्पर्शेन ऊर्ध्वगत्या द्वादशांगुलप्रवाहोऽयं यदा वायोर्भवति तदा भूमेरुदयो ज्ञेयः घ्राणाधोभाग
स्पर्शत्वयो दशांगुले वायोर्वहनकाले जलस्योदयः घ्राणोर्ध्वभागस्पर्शत्व चतुरंगुलमूर्ध्वमुखं चेद्यदा वायोर्वहनं तदा तेज
स उदयः घ्राणस्य बहिः पार्श्वस्पर्शत्वष्टांगुले तिर्यक् वायुर्यदा प्रवहति तत्काले वायुभूतोदयो ज्ञेयः घ्राणस्य परितस्त्वनर्दि
तस्पर्शत्वेव यदा मध्ये वहति तदा त्वाकाशोदयो भवतीत्यर्थः प्रसंगागतं तद्भूतोदयानां तत्तत्कार्येषु विनियोगमादर्शयति
यरणोरित्यादिना व्याख्यातप्रायमेतत् योगस्वरूपमुपदर्शयति अंगुलीभिरित्यादिना करणानि इंद्रियाणि चक्षुःश्रोत्रघ्रा
णमुखात्मकानि रुंधेदिति मुख्यया सुलभया रीत्या: सरणमार्गस्य प्राणो बलवान् वायुः केनापि मार्गेण बहिर्निःस

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श.
त्री यं.
१२८
358

रविन्द्रियाणामुपयानमेव कुर्यात् जीवात्मप्राणमनसामैक्यं विनयन् क्रमात्प्राणवायुधारणमभ्यस्य मनसः स्थिरतोदेह
स्परछतोवाप्नोति अंगुलीभिः करणानीति सामान्येनउक्तं तत्र कथं गत्या किं करणं वं पनीयमित्याकांक्षायामाह अंगुष्ठा
भ्यामित्यादि एवमेव बहुकालमभ्यसतः पुंसः पूर्वं मनसंगावलीनो गीतसदृशः प्रथमो ध्वनिः संजायते तदनंतरं वांशिका
स्थानिलापूर्णवंशध्वनिसमो ध्वनिर्जायते ततश्च घंटाध्वनिसमो ध्वनिर्जायते ततो वर्तनानिविडायमेवास्मेघाध्वनितुल्योध्व
निरुत्पद्यते इत्याह नादइत्यादिना एवमभ्यासातिशयेन ज्ञानमुत्पद्यते स्थानानि हि विशेषिकाणि अस्य हृद्युत्पन्ने विलीयंते वे
तिकेता नाभिलक्ष्यंते निर्गाध्येत्यादि तत्राह संसारध्वांतेति संसारनाशकत्वादिदं ज्ञानं तानांतरेभ्यो निशयितमिति सर्वथा नार
शाभ्यासेयति तत्वमिति सर्वथानादृशाभ्यासे यतितव्यमिति भावः ज्ञानस्य सविषयत्वे नियमात्किं विषयं तज्ज्ञानमित्यत्राह
हंसेति शिवशक्तिविषयकमित्यर्थः एवमवस्थायां प्राणवस्येव जयो गिभिः कार्य इत्यग्रेवक्ष्यमाणत्वात्तत्र कोसौ प्रणवः क
थमुत्पत्तिः इत्याकांक्षायां परिशिष्टं दर्शयति उपतितमाह पुमित्यादिना बिंदुः पुमान् सर्गः प्रकृतिः ताभ्यां बिंदुसर्गाभ्यां हंसावि
तिविंदवसानको हकारः सर्गावसानकः सकारः पुंप्रकृतिभ्यां जातावितितदात्मकावेव किमाविशेषेणद्वयोर्हि रूपत्वे
नेत्याह हमित्यादि अत्र बिंदवसानकत्वेनोपात्तस्य हकारस्य पुंरूपत्वेन वक्ष्यमाणत्वात्बिंदुकस्यैव हस्योक्तिः पूर्वं चतबिंदव
सानकत्वस्पष्टत्यगजत्वेनेन सबिंदुकत्वाभोलेखकप्रमादायातः एतावेवाजपापदेनाप्यभिधीयेते हंकारस्य पुरुषत्वा
देव ततः पूर्वमकारप्रश्लेषादहमिति स्वात्मानं सर्वं यथावत् कल्पयति तेनैवमेवप्राणजीवः प्राणप्रवेशनिर्गमाभ्यामुच्चारणं
कुर्वन् पुरुषं परमात्मानं उपतिष्ठतिप्राणयति ज्ञातः परमात्मोपस्थाने जीवः करोतीत्यत्राह स्वाश्रयमिति आत्मनः स्फु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तेःजीवस्वरूपभूतायाः प्रकृतेः स्वाश्रयं मत्वेति शेषः प्रकृत्यैव हि मायास्वरूपया जीवात्मा ब्रह्मणः पुरुषस्य सकाशाद्भिन्नत्वेन परि
कल्पितः इत्यतो जीवात्मभूतत्वं प्रकृतेरुक्तं प्रकृतिश्च पुरुषाश्रया भवतीति स्वात्मभूताश्रयस्याराधनमावश्यकमिति समुचितमेव
जीवात्मनः परमात्मसमाराधनमिति भावः इयं प्रकृतिर्यदा योगाभ्यासातिशयेन तत्रैव ब्रह्मैक्यं गच्छति तदा प्रकृतिपुरुषयोरभेदाज्जी
वात्मपरमात्मनोरैक्यसिद्ध्या सोऽहमिति दृढभावना भवति सोऽहमित्यत्र स्थितयोः सकारहकारयोर्लोपे सति ओमिति शेषः इति चोद्धरि
तं भवति तन्मेरिवुः परानादनीति सूत्रेण सर्वरूपमयोक्ते ओमिति सिद्ध्यति तथा च ओमिति जपाभ्यासवतः सोऽहमित्यवस्थाप्राप्ति
र्भवति तयोर्जन्यजनकभावादित्यभिप्रायः हकारसकारयोर्लोपः पुं प्रकृत्योर्लोपः अकारउकारावत्रयोर्दशास्वरसिद्धि तत्रबिंदोः
शिवस्य सर्वरूपो ब्रह्मणो सहमिन्द्रिते विस्माव भेदद्वदोसत्स्या योगी प्रणवो भवति ब्रह्मविष्णुशिवात्मकस्य परब्रह्मणस्तादात्म्यमा
प्नोतीति देवाह परानंदमयामिति परमनवच्छिन्नप्रवाहोऽयमानंदस्तन्मयं प्रकृतिर्यथा सविकारतया जगत्मेव प्रतिभाति नेदं तथेत्या
ह नित्यमिति चैतन्यात्मा मायया को गुणस्तदात्मकं तत्प्रारम्भे तेऽआत्मनः योगिन आत्मनः सकाशादभेदेन अभिन्नतया स्थितं योगा
भ्यासेन दृढबंधतः सर्वदा स्वात्मावपर्यवसितं सदा निरंतरं भावयेत् अभ्यासेन पावत्विशेषः संसारस्वासनाया विच्छेदो न भवति ततश्चायति
प्यनिश्चयपयोरपि कार्यैवं न भवतीति ब्रह्मरूपतामापन्नो यथेच्छाचारी भविष्यतीत्यभिप्रायः इयता प्रबंधेन स्वचिकीर्षितग्रंथप
रिसमाप्य मंगलादीनि मंगलांतानि च कर्माणि प्रशस्तानीति महाभाष्यप्रदीपिकानामुपदेशात् कृतार्थाने भवत्त्वमादिरूपं मंग
लं विधाय शिष्यस्त्रायैति भाति आम्नायेत्यादिना आम्नायवाचः वेदवचनानामभिसंधाने गुणत्वेन प्रतिपादयितुमशक्या य
तो वाचो निवर्तंते सप्राप्य मनसा सहेति श्रुतेः सततं पुनरात्मवेदिपुरुषवचनानामप्राप्यत्वं निर्व्यविज्ञानमात्रैदब्रह्मेत्यादिश्रुति

५.

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्ररतोत्र

श्री ग्रा ये ३५९ त

359

ग

रपि हि नित्यत्वनित्यज्ञानविशिष्टत्वादिगुणविशिष्टं प्रतिपादयन्तीति निर्गुणं विषयीकरोतीति भावः ॥ उक्तं हि भाष्यावनेवेदस्य
तो क्वचिदज्ञ्यात्मना नानुचरेन्निगमः इति अज्ञामायासेव प्रकृतिस्तत्त्वसर्गेण च गुणतदीयसत्त्वादिगुणस्वीकरणेन यथाश्रुते
वा निगमो वेदो नचरेत् प्रतिपादयेत् तन्निर्गुणमिति तदर्थः स्वसंवेद्यगुणेन वेद्यस्वप्रकाशज्ञानेन न विषयीकृत आत्मा नि
निष्ठामनोहतिर्येषामेवं भूताः स्वपश्यन्तीत्यर्थः स नैमिति नहि त्वेन वास्तविकं नास्ति किं तु विषयपर्यन्तमेव स्थितं सत्यनया
प्रतीयते स्वसमीपलब्धगजादिकमिवेति भावः हेतुविवर्जितहेतुभिः कृततर्कविशेषेण वर्जितं मविषयीकृतं अथ वा कारण
हीतमिति तदर्थः श्रुतगर्भं तं स्वमात्मरूपत्वेन तस्य तारस्येति समविभवाः अकारोकारमकारबिन्दुनादशक्तिशान्ताकलात्मक
सप्तभागाः नेशपिपरिवीयनेनावनतत्त्वात्तेपि यदुक्तं मातृकायामिति प्रमाणं प्रतिपाद्यमिति तदर्थः श्रुतिमौलिषु उपनिष
द्भागेषु मत्स्यतद्भ्यासमाप्य चतुर्मुखेन ब्रह्मणाप्यचिन्त्यापि स्थितनामिपद्यं यस्य स्यार्थं स्वतमेवेम्नादेः आम्नायगवेद प्रतिपा
यनिर्गुणस्य तत्वेद प्रतिपाद्यत्वेन सम्भवतीत्युक्तप्राक् बिन्दोरिति ऊर्ध्वरेफोरानेद मूलेयपूर्वः पापादिवृत्तयः तस्य पूर्वः शिरः प्राण
वात्मक तस्य तारस्योत्पत्तिमाह बिन्दोरिति बिन्दुर्नादो नादान्तः जगतारकत्वाद्वा स्तारस्तस्य पूर्वो मूर्ध्नि चन्द्रविशान्तेन
त्वाति भक्तैः परिहृतं भगवतामवस्वपुः प्रसिद्ध इदमपि भूतजैः पृथिव्यादिभूतमयैर्वपिभिः वर्णैः परिहृते चत्वारस्त्राम्ना
पापवासवपुषः पादाः मुकुटभूतादिखण्डनविशेषेण निरर्गलगलनातिः सरता अस्मत्तोपेन सभ्यासदोहेनासतमा
इम्मूतमिति वपुर्विशेषणं पिण्डमिति अकारोकारमकाररूपतया प्रणवस्य वपिण्डत्वं तदेव शरीरं कुण्डलीरूपायाः शिवा
सेवात्मा हंसवर्णो वपदस्थानीयो बिन्दुरेवरूपस्थानीयं एवं भूतं शिवेन समं समरसत्वं प्राप्तमेवास्मत् किंचिदतिवीचरू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पेयन्तीनमागच्छतमोयोगिनश्वेति शिवः अनिसर्वेसनुयातो मेध्यमगुरुवचनेक्रियापदमिदं पिंडयोगोनामअस्मारप पतो
वजपद्मार्केकः सर्वोक्तलक्षणयोगः आदिनापरमनवीनमत्रपरिग्रहः पिंडयोगोहिशिवानामबीजयोगइतिकथ्यते [illegible]हिशिवा
त्मनायाबीजकारणमयोगोभवति अपरमत्रबीजयोगस्मासामरस्यात्मनायाबीजभवति सामरस्यंहि स्वरूपतामात्रं यस्मात
ल्लायेतामस्वात्मनिबीजयवयोगःक्रियतेसोयमगुणेशिवेलयस्वतादात्म्यस्वकारकोनिर्गुणसपरब्रह्मणःसानिध्यमुक्तिका
रकोभवतीत्यर्थः मूलेत्यादि मूलेमूलाधारेऽभिदाजाग्रद्रूपा यांतीब्रह्मरंध्रस्थितेशिवेप्रतिगच्छती आधारसमूहस्वाधिष्ठा
नादिचक्रषट्के व्योमाम्भोजेआकाशमंडलेब्रह्मरंध्रपर्यंतमध्यमध्याद्युपरिस्थितेवर्तमानेमहस्रदलकमले संभाव्यसम्यक्कृत्वा
ता सहस्रमूलाधारे हंसेजीवेनजीवेदंसंमहहोनागतेतिसर्वेषमन्याकाशेदः अथक्रकारवानमानेगच्छतीवागतेतिचोतरत्रविशेषः
समीरणहयेतिअपानवायोः प्राणवायोश्चनिरोधाद्धोगतयोः प्राणापानवाय्वोर्मिथःसंघट्टःसंचरणमत्पशारातिक्रमण
मात्रविशेष ज्योतिकोशेत्वेलागतितस्मयोः आधारेत्यादि आधारोमूलाधारचक्रंतत्रस्थितात्रिकोणतस्यबिंदुमध्यदेशः
मनिलयआवासस्थानंयस्माइत्यर्थः यद्वामूलाधारस्थितकामबीजसंबंधिबिंदुस्थानमितितदर्थः कामबीजसंबंधिबिंदुस्था
नायास्तस्त्रोतरेतस्माउत्थानात् कोदंडमध्यंभ्रूमध्य आज्ञाचक्रमितियावत् अग्रेतत्त्रमध्यस्थितत्वेनध्यानमेवविशेषः स
१६० त्वरीसटशीवानाकोफलणतेजमानमोतिभेत्त्रेपतीमितिसंबंधः एकैकस्याकेनविभुस्थानेषुकालभेदेनस्थितिसत्काद्युग
पत्रिभुस्थितिमाहमूलेइति एकस्यवस्तुतःकथंयुगपत्रिस्थानेस्थितिःस्यादितिचेत् सामर्थ्यविशेषादितिगृहाणः केचित्तु
चक्रभेदात्कुंडलीभेदमभ्युपेत्यकुंडलीषट्कमामनंति अपानवायुनिरोधाद्याधारंबंधः सम्यक्परमार्थकं तेनप्राणवायुनि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

श
हा यं
३६०
360

रोधाः संगृहीतः त्रिधा मवीजेशिवे मध्याभिरचेयेतीनि संबंधः अनेन गतेवं काममपाते दीर्घो दीर्घैरिति कण्ठान्तकरणे दीर्घैर्न
तन्मको चेन्दीर्घैर्नमिति पदार्थो दर्शकारः वक्तृतन्त्र दीर्घोणिदीर्घैवत्यू निम्नदीर्घोणि तत्पदीर्घेनावंतिये भ्यः इति विग्रहः
अनिदीर्घोणीनि फलितार्थः विननमरुतां विशेषणोनम्वीभूतदेवानां कोटीराग्रैः मकुटाग्रभागैः वर्णैरित्यादि
षट्चक्रमध्यान्मिरानापरदेवतात्रिजगतां चिते मदो विपनामि निसंबंधः चक्रमध्यस्य विशेषणयत्र तत्राचेव वर्णैरित्या
दि आद्यैः अकारादिषोडशस्वरैः सादिभिः सकारमारभ्य ककारान्तैः प्रथमचक्रे चतुर्दले वहृणवकस्त्रेन भगवोन्यलक्षाः
तेनितत्रापि वहृणादिक्रमतोन्यासोपि तु भगवादिक्रमेणस्यभिप्रेत्य सकारादेत्वमुक्तं तरुणौ नैरिति वर्णैरित्यत्र
सवृष्यते इत्यान्ये सम्मुपादानमपि वृन्मेणैवन्याममधिगमयति डाकिन्यादीन्यादितारा किनीलाकिनी काकिनी
शाकिनीहाकिनीपरिग्रहः ब्रह्मेत्यादिभिरित्यादिनाविष्णुरुद्रेसरसदाशिवशिवानां परिग्रहः षड्केतनचान्तरे मूलाधा
रे ब्रह्मणः स्थानमेतत्सौवर्णोभिडाकिनी देवतात्र स्वाधिष्ठाने विष्णोर्गृहं प्रदिष्टं वाला राकिणी देवतात्र मणिपूरे त
नीलकण्ठस्थाने लाकिनीतत्र रक्तमनाहतमीश्वरगृहंतत्र शाकिन्यहोका सदाशिवस्थाननामिदं विशुद्धे काकिन्यपीहा
किनिचरमस्त्रवर्णे आज्ञाचक्रे शारदचेन्द्रकान्ते हाकिन्यथोकौशिवगेहमेतदिति आधारादिति त्रिकोणकर्णिके सत्वरज
स्तमोरूपगुणत्रयात्मके हृत्तेतस्मादहिरित्येवंभूतमाधारस्वरूपेन स्मात्मवरेति गेत्वाशरीरशीघ्रनिर्गतकामा कमला
नि चक्राणि सर्वाकान्ति विन्मया संवित्स्वरूपः यानानि विडोरवेडिनी पुष्यात्रान्दस्तदात्मा यानि गुणः शिवलस्य पाः सर्वोपः
रहितनिर्माणपद्म खीकरणतत्रोदाराइपुक्ताममम थ्याता ग्भेजरमणीयेतासि जिते क्वणिते यस्मस्तत्वेवभूते मंजीरपाददम्भ षणे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यस्य न तथा अहं मध्यखंडितमिति निर्विरोधाभासः दिक्कालेत्यादि देशविवर्जितत्वं पुनर्देशायवच्छिन्नेनानेन देशेऽस्तीति निश्चेतु
मशक्यत्वात् अस्मिन्नेव काले स्थितमस्तीति निश्चेतुमशक्यतया कालविवर्जितत्वं आदिना स्वरूपपरिग्रहः एकत्व
वापेक्षारूपकार्यमिति निश्चेतुमशक्यतया स्वरूपविवर्जितत्वं तस्य सत्त्वैषा पञ्चगुणादिवासनया हीने कारणपंचकेऽस
मवाय्यसमवायिनिमित्तप्रयोजकप्रतिबंधकाभावरूपकारणपंचकस्य विलयनीने विनाशस्थानं तया स्वीकृतेन पदार्था
दर्शोक्तेन तत्त्वसमूहकारणपंचमकारणमात्रः यद्वा कारणपंचकं पृथिव्यादिपंचभूतानि अथवा भूतानां कारणपंचकं पंचतन्
मात्राः निरालंबे आधारहीने आत्मानं जीवात्मानं निश्चलं पिपाविनिवेश्य योगे फलं प्रयाति फलविशिष्टं निष्फलमभिमिति पव
मुक्तदिशा योगोऽस्मि स्वकारणं तं तेन पेक्षणा स्वत्वमभिनि सर्थः न हि तत्फलं योगेन जन्यते नापि कुत्रचिद्देशांतरादानीयते किं तु नि
त्यसर्वकालमुदितमेव नापि नयनानयनादिक्रियावदित्याह नित्योदितमित्यादिना अथ यावद्देशकालावच्छेदेन हीयते इत्यर्थ
वारत्वावस्थेने स्वस्वरूपेऽवजस्तित्वस्य स्वस्यापि नाम प्रचारमाकोत्तमाणः कतिचन सूर्ये नानामाभिधाने स्वरूपवर्णनमारभते
महावनायेत्यादिना महावनः कश्चिन्मोऽडिनविशेषो ग्रंथकर्तुः अपि नाम महावनमपि लतालिंगितेन शीतलमभवतीत्यस्मात् वृपि
तानविशेषरूपपालनपालिगिनः संसारप्रभवसंतापपरिहारेण शीतलता मायाति स्म नैवं मपिनानाफलैराकीर्णस्व
कीयतरुशाखाश्रितेभ्यः फलाप्तिप्रद्धागोपदेशेन मुक्तिरूपं फलं परमपुरुषार्थं प्रयच्छतीति महावनमंडितानां गुरुस्त्वाचार्यपं
डितोऽभूत् शोत्यादिषट्कर्म्मीणसागरः इंद्रकरवे नंदलारस्वरूपसापर्म्भोमागतस्तमृजं प्रवतस्तु करणवट्कर्म्मैकतयानत्वसाग
रेविहारयत्पेव संवाके नेमीष्ट आचार्यपंडितानां पुत्रः श्रीकरुणनामा भवेत् आचार्येस्तु विनाभिविधामिश्रिम बोधस्य विधे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

शा.
द्वा र्थं
३६१

361

वविभवोयस्येतिवार्त्तिकानामपि पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्रांगमिश्रिताः वेदाः स्थानानि विद्यानां धर्मस्य च चतुर्दशेति संग्रही
तानां वतः षष्टिकालान्तर्गतत्वेपि हस्य गुणपादानमपरसूत्रीग्रथनयाकरणदारु तत्तरणमेव पतिमाणादिकल्पये तयाशो
कलक्षणविद्यारूपकलायामात्यिकेनभिनिवेशरूपप्राधान्यस्यसूचनार्थं विद्यास्विति बहुवचनेकपिञ्जलाधिकरणन्याय
नत्रित्वमपर्यवसायिमाभूदेतदर्थं मशेषास्विति एवैवरीतिः कलास्विन्यादावपि नकेवलं तज्ज्ञानमात्रं वालल्किं तु तत्प्रा
न्तवेनजगति प्रथा ख्यातिं स्थमभूदित्याह प्रथामित्यादिना अशेषविद्यानांनम्यकलमादर्शयति आदायेत्यादिनाशिखि
लानां नतु द्विवाणोंआगमानां आगतंशिववक्त्रेभ्यो गतंगिरिजानामुखे मतंश्रीवासुदेवस्य तस्मादागमउच्यते इत्युक्तल
क्षणमूलतंत्राणामनुपूरुषपूर्णानां सर्वमपि सारभूतं नतु संक्षिप्तग्रंथानुष्ठानम् किंचिदेव आदाय बुद्धिस्सर्वेकस
रस्यनाकस्माद्दायातं नकेवलंयथाश्रुतार्थोभिनिवेशः किंतु तत्र न्यायमीमांसादिभिर्विचारेण तात्पर्यं तत्त्वार्थनिश्चि
तमित्याह प्रामाण्येन सम्यक् सर्वविद्याप्रथिता नसेवं भूतः कायस्य वपुषा टङ्कोभिनिवध्यन्ते इति भावः तत्र समस्ताः पंच
विंशति संख्याः तत्र प्रथमे सर्गकथनव्याजेन प्रकृतिः सप्रपंचा निरूपिता मध्ये तत्रैव पंचविंशति पटलेषु प्रकृतिविकृ
तियो निरूपिताः अंतिमे तु पटले योगकथनव्याजेन प्रकृतितो विकृतितश्च भिन्नः परमपुरुषस्वरूपनिरूपणं तदेहोपि प्रवि
पादितमितिनत्वसमस्तं लोकाः पटलाइत्यर्थः ग्रंथनिर्मितिप्रयोजनमाह विद्यामित्यादिनामहनीयामवैरपि हृन्तनीया
निर्वृद्धपुनात् तेनासमीचीनाः सांप्रदायिकैरसमुपेता अपर्यायस्य एवंभूता तांनोचा गिरिसुताति सात्मयो पश्यग्रंथ निर्वाहि कापि मे
वभवानी भवतीति सम्भाव्य चिन्तमेव ग्रंथनेनतत्स्मरणमित्यभिप्रायः आत्नपवित्रता [illegible] नसंघेनाव वमयदिमिर्त्तिर्वे ज्ञंवे:

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नविनिवेशेयानेसंभाविनेकिंमे १ देशेदेशेवुधावोनिवसन्ति निवहे सत्क्रमान्मर्थ्यदोषैः कस्मात्कस्मान्मनेमेनिजनिरिन्नमदार्थो
भिसंशोयनार्थे खिन्नास्मित्वविमूढैः कतिपयमनुजैःसादरैवितेनिलेलाणीष्टष्टेनिदीयैनिरवाप्य समये किंचसंभावितेस्मा
त् २ श्रास्मिभक्तितरंगिणीचमगिनीदीपप्रकाशोग्रजःप्रायस्थितविधिप्रदीपउत्तरः शब्दप्रकाशोपिचा मत्तोदृशेइति
प्रयोगपद्धतिर्वोस्वस्वरत्नाकरोयस्यासौविशिरवाग्रजोविजयतांशब्दार्थचिंतामणिः ३ हराहरतंत्रयानिवपदेहीनः३
रःस्यापदोयैः प्रज्ञानपदैः प्रतोषयति उन्मोपास्तनेवैवसम्यक्रवडयतीहवर्णवाटेनोवर्णोप्यवर्णोविनः पुत्रोपि
इतिप्रसिद्धगुणकोजीयाच्चिरंधीमतां ४ सभावान्मूर्छोभ्यसनविरहेनत्वाितिनरांस्वमदेहवेद प्रभावियस्तगानयिग
मात् प्रकामंनाटकिंरचयन्तिवंधमतितनामनोज्ञश्रीभर्तुःप्रभवतियदानेवकरुणा ५ कोपप्रमतिपिर्जडापिपतिकोः
ग्रंथोनवीन कवाकुत्रासोपरसम्मतार्थविसरप्रोटघणार्थस्पृहा कुत्रान्यतसपीरुधियिघणामतेनोकतोमतयाप्यवेडुचेट
नोडुतेवटयति श्रीकाशीवीथ्यस्तीति ६ भारतानगतेः कुलेसततमतानाज्ञानानुपासनमिति लामन्यामपिसद्गुणग्रहण
प्रसन्नेप्रणम्यादरात् धीतेः सन्नतियमेनापिनियतांचवीनकामाटशानस्मान्नीयतिवेयशोपनविधेभोगोहितवाप्ये
ते यस्यायोनमतीसतीगुणवतीमातापितोमापतिर्नामप्रेमनिधीतिपंथकुलमभूत् हेमांचलोजनमभूः रूपाक्षितवीर्ये
जाच्युतपद्वारणाणीवासमूलजहोहीतिमगादिषुत्रिपटलःशब्दार्थचिंतामणौ ७ शाकेषुनरपोन्मितेनयकराख्यानेनव
वेक्षिते पत्तेमासितमस्यनामकलितेश्रीवामनोद्भनिधौ श्रीमहेशयनाथपादकरुणाकल्पदुमस्याश्रयात्त्रिविंशप्रपरीसरि
नोडुतनरेशब्दार्थचिंतामणिः ९ शारदातिलकटिप्पणमेनत्प्रमतिप्रभिपर्यमेकृतेन टिप्पणंनरसिरकमन

शा
ट्टा पं.
३६२

362

स्कं कं विरत्वमप्यर्पवितनोत १० सातादत्तः कंटकः सूयते नोयमेवा यो कर्तुमीशः हतेमे दृष्वी दृष्वी सूयते किं तत्तस्मात्
स्थागवृक्ष सर्वी सदित्त ॥ इति श्रीप्रेमनिधिपशर्मनिर्मिता शब्दार्थचिंतामणिसंवृत्तिकाश्री शारदातिलकटीका संपूर्णा ॥

४५५६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लखरीं ठाकुर कौल

मंत्रशास्त्र संवत १९३२ आषाढ कृ० १२

पूर्णसंख्या चिंतामणी २८४ पत्रे

श्लोक हजार १५५००

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri